

ОБРАЗЦЫ НАРОДНОЙ ЛИТЕРАТУРЫ ТЮРКСКИХ ПЛЕМЕНЪ

ИЗДАННЫЕ

В. Радловымъ.

ЧАСТЬ X.

НАРѢЧІЯ БЕССАРАВСКИХЪ ГАГАУЗОВЪ.

ТЕКСТЫ СОБРАНЫ И ПЕРЕВЕДЕНЫ

В. Мошковымъ.

(Съ двумя прибавленіями.)

PROBEN DER VOLKSLITTERATUR DER TÜRKISCHEN STÄMME

HERAUSGEGEBEN

von Dr. **W. Radloff.**

X. THEIL.

MUNDARTEN DER BESSARABISCHEN GAGAUSEN.

GESAMMELT UND ÜBERSETZT

von **V. Moschkoff.**

(Mit zwei Beilagen.)

С.-ПЕТЕРБУРГЪ. 1904. ST. PETERSBURG.

Продается у комиссіонеровъ Императорской Академіи Наукъ:

И. И. Глазунова, М. Эггера и Комп. и К. Л. Риннера въ С.-Петербургѣ,

Н. П. Нарбаснинова въ С.-Петербургѣ, Москвѣ, Варшавѣ и Вильнѣ.

М. В. Илюнина въ Москвѣ,

Н. Я. Оглоблина въ С.-Петербургѣ и Кіевѣ,

Е. Н. Распопова въ Одессѣ,

Н. Киммеля въ Ригѣ,

Фоссъ (Г. Гассель) въ Лейпцигѣ,

Люзакъ и Комп. въ Лондонѣ.

Commissionnaires de l'Académie Impériale des Sciences:

MM. J. Glazounof, Eggers & Cie. et C. Ricker à St.-Petersbourg.

N. Karbasnikof à St.-Petersbourg, Moscou, Varsovie et Vilna,

M. Klukine à Moscou,

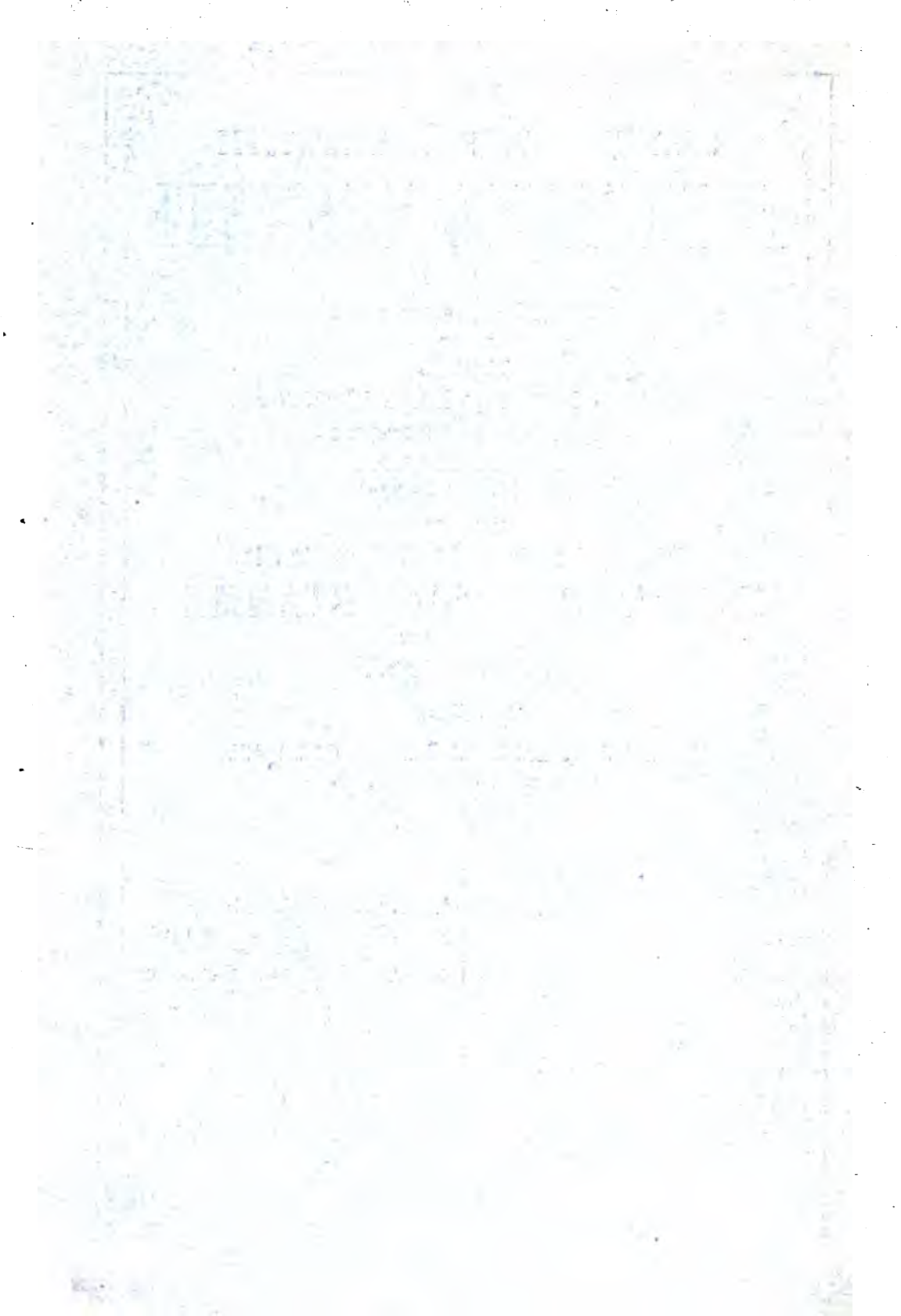
N. Oglobline à St.-Petersbourg et Kief,

E. Raspopof à Odessa,

N. Kummel à Riga,

Voss' Sortiment (G. Haessel) à Leipsic, Luzac & Cie à Londres.

Цена: 3 р. 30 к. — Prix: 6 Mk. 50 Pf.

НАРЪЧІЯ ТЮРКСКИХЪ ПЛЕМЕНЪ.

І-Ѣ ОТДѢЛЕНІЕ.
ОБРАЗЦЫ НАРОДНОЙ ЛИТЕРАТУРЫ.
ЧАСТЬ X.

Тексты и Словарь.

DIE SPRACHEN
DER TÜRKISCHEN STÄMME

von

Dr. W. Radloff.

I. ABTHEILUNG.
PROBEN DER VOLKSLITTERATUR.

X. THEIL.

Von V. Moschkoff.

Text und Wörterbuch.

С.-ПЕТЕРБУРГЪ.
ТИПОГРАФІЯ ИМПЕРАТОРСКОЙ АКАДЕМІИ НАУКЪ.
Вас. Остр., 9 лѣт., № 12.
1904.

ОБРАЗЦЫ НАРОДНОЙ ЛИТЕРАТУРЫ ТЮРКСКИХЪ ПЛЕМЕНЪ

ИЗДАННЫЕ

В. Радловымъ.

ЧАСТЬ X.

НАРѢЧІЯ БЕССАРАВСКИХЪ ГАГАУЗОВЪ.

ТЕКСТЫ СОБРАНЫ И ПЕРЕВЕДЕНЫ

В. Мошковымъ.

(Съ двумя прибавленіями.)

PROBEN DER VOLKSLITTERATUR DER TÜRKISCHEN STÄMME

HERAUSGEGEBEN

von Dr. **W. Radloff.**

X. THEIL.

MUNDARTEN DER BESSARABISCHEN GAGAUSEN.

GESAMMELT UND ÜBERSETZT

von **V. Moschkoff.**

(Mit zwei Beilagen.)

С.-ПЕТЕРБУРГЪ. 1904. ST. PETERSBURG.

Продается у комиссіонеровъ Императорской Академіи Наукъ:

М. И. Глазунова, М. Эггерса и Комп. и Н. Л. Риккера въ С.-Петербургѣ,
Н. П. Карбасникова въ С.-Петербургѣ,
Москвѣ, Варшавѣ и Вильнѣ.
М. В. Клюкина въ Москвѣ,
Н. Я. Оглоблина въ С.-Петербургѣ и
Кіевѣ,
Е. Н. Распопова въ Одессѣ,
Н. Киммеля въ Ригѣ,
Фосотъ (Г. Гессель) въ Лейпцигѣ,
Лезанъ и Комп. въ Лондонѣ.

Commissionnaires de l'Académie Impériale des Sciences:

MM. J. Glazounof, Eggers & Co. et C. Ricker à St.-Petersbourg.
N. Karbasnikof à St.-Petersbourg, Moscou, Varsovie et Vilna,
M. Klukine à Moscou,
N. Ogloblina à St.-Petersbourg et Kief,
E. Raspopof à Odessa,
N. Kymmel à Riga,
Voss' Sortiment (G. Haessel) à Leipsic,
Luzac & Co à Londres.

Цена: 3 р. 30 к. — Prix: 6 Mk. 50 Pf.

27253.1

Minot fund

Напечатано по распоряженію Императорской Академіи Наукъ.
Май 1904 г. Непрерѣнный секретарь, Академикъ *Н. Дубровинъ*.

ОГЛАВЛЕНИЕ.

	стр.
Предисловіе	I—XXXII
 I. Сказки, рассказы и легенды религіознаго и мифологическаго содържанія:	
1. Божій крестникъ	1
1а. Варіантъ № 1-го	5
1б. Варіантъ № 1-го	6
2. Примѣчаніе божьяго крестника	7
3. Похожденіе Ивана безсчастнаго, женатаго на Божьей дочери	13
4. Работникъ у солнцеза отца	15
5. Лѣннвецъ	17
5а. Варіантъ № 5-го	18
5б. Человѣкъ бьетъ Св. Петра	19
6. Богъ предоставляетъ людямъ отомстить другъ другу	20
7. Ной	20
8. Единоборство Давида съ Голиафомъ	21
9. Условіе Богородицы съ шайтаномъ	22
10. Исторія креста Господня	23
11. Св. Петръ покровительствуетъ своему крестнику	25
12. Воръ и Св. Николай	25
13. О Св. Николаѣ	26
14. О чумѣ	27
15. Отчего происходитъ разница въ характерѣ женщинъ	27
16. О происхожденіи подводныхъ камней	28
17. Половое чувство посылается на человѣка Богомъ	28
18. Какъ человѣкъ сдѣлается святымъ угодникомъ	29
19. Діаволъ, искущающій монаха	30
20. Проклятіе попа	31
21. Про лохусу	32
22. Рассказъ про русалокъ	33
23. Умная дѣвушка, спасшаяся отъ съѣденія ея хобуromъ	34
24. О хобурѣ	35
25. Тоже о хобурѣ	35
26. Тоже	36
27. Тоже	36
28. О циклопѣ	37
28а. Тоже о циклопѣ	38

	СТР.
29. О солнцѣ.	39
30. О солнцѣ.	41
31. Подающій получить въ 1000 разъ больше.	44
32. Разсказъ про кладъ.	45
33. Еще про кладъ.	45
34. О кладѣ.	46
35. Кладъ является во снѣ.	46
36. Неудачные кладонскатели.	47
37. Александръ Македонскій.	48
38. Сказка на тему: Іова Многострадальнаго.	54
38а. Варіантъ № 38-го.	55
39. Лучше имѣть хорошую жену, чѣмъ богатую.	56
40. Чортъ по имени Охъ.	58
40а. Варіантъ № 40-го.	60
40б. Варіантъ № 40-го.	61
41. Варіантъ сказки «Котъ въ сапогахъ».	62
42. Три сестры: дѣвушка обѣщавшая царевичу, если онъ возьметъ ее замужъ принести сына съ солнцемъ на лбу, а дочь съ мѣся- цемъ.	63
43. Варіантъ «Конька горбунка».	65
44. Варіантъ сказки объ Иванѣ царевичѣ и сѣромъ волкѣ.	70
45. Волшебное зеркало.	75
46. Петръ Содомъ.	78
47. Младшій братъ спасаетъ отъ змѣя двухъ старшихъ.	80
48. Молодой человѣкъ убиваетъ трехъ великановъ, похитившихъ его сестеръ.	83
49. Два брата — бѣдный и богатый.	85
50. Миланъ и Милишъ.	87
51. Мачиха, желавшая погубить падчерицу, но погубившая свою род- ную дочь.	89
52. Дѣти, оставленные отцомъ въ лѣсу, мальчикъ обращается въ бычка.	90
53. Моканъ, достающій яблоко съ дерева.	93
54. Кровосмѣшеніе, предсказаніе Лушницами.	97
55. Чумичка.	98
56. Кровосмѣшеніе.	101
57. Невполнимыя задачи.	102
58. Судъ о томъ, кто родилъ жеребенка: кобыла, телѣга, дуга или кнутъ.	103
59. Курица, несущая золотыя яйца.	104
60. Сватовство при помощи обжоры; опивалы и другихъ.	106
61. Хитрый Кузьма.	108
62. Хитрый Косъ.	111
63. Похожденіе лысаго.	114
64. Женщина напугала чертей.	120
65. Цыганъ высиживаетъ лошадь изъ яйца.	121

66. Красавецъ Иванъ побѣдилъ трехъ змѣевъ	122
67. Гебозъ отбираетъ у змѣевъ украденныхъ коней и убиваетъ укравшихъ.	125
68. Молодой человекъ, родившійся отъ попа и медвѣдицы, страшный силачъ.	126
69. Отгадчикъ.	128
70. Силачъ, извозщикъ и разбойники.	131
71. Ловкій паренъ украдъ у молдаванина козла изъ рукъ и надулъ отца.	132
72. Ангелъ путешествуетъ съ монахомъ.	133
73. Кто лучше сонъ увидитъ	135
74. Паренъ учится воровству	136
75. Пастухъ и его каваль отъ игры, на которомъ земля и небо танцуетъ.	137
75а. Варіантъ № 70-го	138
76. Сестра въ сообществѣ съ великаномъ намѣривается убить брата .	139
77. Человекъ, обращающійся ночью въ змѣю.	141
78. Человекъ, побывавшій на томъ свѣтѣ	142
79. Мальчикъ, проглоченный сначала коровой, потомъ волкомъ . .	143
79а. Варіантъ № 79-го	134
80. Минимумершій должникъ и разбойникъ	145
81. Насръ-эддинъ и судья	146
82. Одно изъ приключеній Насръ-эддина.	147
83. Крестьянинъ, истяжій баряну за три пощечины.	148
84. Причетникъ, умершій четыре раза	151
84а. Варіантъ № 84-го	152
85. Сказка загадка	153
86. Свинопасъ узнаетъ хитростью примѣты царской дочери . . .	154
87. Разбойникъ попомъ.	156
88. Человекъ, котораго жена выгнала изъ хаты	156
89. Попъ и пастухъ, говорящій къ народу въ церкви	157
90. Продѣлка мошенника съ попомъ.	158
91. Любовникъ хозяйки и работникъ.	159
92. Людоѣды, старикъ со старухою	160
93. Еврей и хохолъ.	165
94. Молдаванинъ и чортъ.	167
95. О человѣческой жертвѣ, зарытой при постройкѣ моста.	168
96. Змѣя, намѣревавшаяся съѣсть парня въ самый лучший день его жизни	169
97. Легенда о Св. Константинѣ	170
98. Турецкія звѣрства	172
99. Изъ христіанства въ мусульманство обращаются люди съ турец- кой кровью.	172
100. Разбойники въ Турціи	173
101. О туркѣ.	175
102. Иванъ въ работникахъ у турка.	176

	стр.
103. Свинья, предсказывающая погоду	176
104. О томъ, почему люди перестали убивать своихъ стариковъ	177
104а. Варіантъ № 104-го	178
105. Царскій сынъ, посѣщающій чужую жену	178
106. Остроумная дѣвушка, дающая загадочные отвѣты	181
107. Значеніе кровнаго родства	182
108. Обидѣть словомъ хуже, чѣмъ ударить камнемъ по головѣ	182
109. Спаси Богъ отъ хитрой женщины	183
110. Женщина околдовала мужчину	184
111. Отчего произошла разниа между цѣнностью мужской работы и женской	185
112. Кто не работаетъ, пусть не ѣстъ	185
113. Разсказъ моряка	187
114. Приключенія моряка	188
115. Попъ дьяволъ и причетникъ, посѣщающіе женщину	189
116. Укротитель	189
117. Женихъ и невѣста скрученные силою наговора	190

II. Анекдоты изъ современной быденной жизни:

118. Справедливое наказаніе за недостатокъ сыновней любви къ отцу	191
119. Лѣннвцы изъ лѣннвцевъ	192
120. Насмѣшка надъ простотой старика	193
121. Шутникъ	193
121а.	194
122. Находчивые отвѣты	195
123. Какъ отучиться отъ куренія	195
124. Отчего волоса посѣдѣли раньше усовъ	196
125. Парень научилъ отца съ матерью рано вставать	196
126. Анекдотъ	197
127. Неудавшійся бондарь	197
128. Разговоръ пшеницы съ просомъ	198
129. Плохое знаніе гагаузскаго языка	198
130. Плохое знаніе молдаванскаго языка	199
131. Плохое знаніе русскаго языка	199
132.	199
133.	199
134. Два лжеца	200
134а.	201
134б.	201
135. Не люблю не слушай, а врать не мѣшай	202
135а. Небылица	203
135б. Небылица	204
136. Необыкновенной величины быкъ	205
137. Смѣхотворная побасенка про дѣда, бабу, свинью и пастуха сѣвшаго свинью	206

	стр.
138. Чортъ сотворилъ волка и спасается отъ него	206
139. О томъ какъ Богъ назначаетъ звѣрямъ пищу	208
140. Глупый волкъ	208
141. Волкъ, лисица и овца.	209
142. Лисица и ёжъ.	211
143. Жаворонокъ, лисица и собака.	211
144. Звѣри въ ямѣ: волкъ, лиса, заяцъ и медвѣдь.	213
145. Лиса освобождаетъ челоуѣка отъ змѣи	215
146. Лиса выживаетъ козла изъ своей норы.	216
146а. Коза-дереза	216
147. Волкъ и муравей.	219
148. Кіевскія ворота и молочныя горы	219
149. Попъ, попадья, попова дочка и работникъ	221
150. Мужъ мститъ попу за свою жену	222
151. Поповая дочь, ищущая птичку	226
152. Солдатъ, попъ и барыня	227
153. Попъ, староста и цыганъ.	229
154. Попъ, дьяконъ и дьячекъ въ качествѣ статуи	230
155. Солдатъ съ указомъ	231
156. Попъ мелетъ муку.	232
157. Попъ счастливымъ соперникомъ	233
158. Попъ и дьячекъ, посѣщающіе женщину	233
159. Обритый попъ.	234
160. Работникъ, достающій изъ попадья мышь	235
161. Попъ, волкъ, сорока и оводъ	236
162. Дьячекъ въ бочкѣ	237
163. Чѣмъ кормилъ сынъ свою мать.	237
164. Коварство дьявола.	238
165. Приключенія жены крестьянина съ солдатомъ	239
166. Двѣ мыши.	241
167. Споръ.	241
168. Осталась совсѣмъ сиротой	241
169. Мудрая дѣвица, объясняющая сны	242
170. Срамъ за срамъ	244
171. Волшебный кнутъ	247
172. Мужъ на свиданіи со своей женой.	249
173. Продавецъ шкуры въ качествѣ счастливаго любовника	250
174. Изъ дѣвушки телѣгу сдѣлалъ.	252
175. Хозяинъ и работникъ	254
176. Хорошее лекарство.	257
177. Три брата и дѣвушка	257
178. Пари	258
179. Работникъ, покупающій жену для своего хозяина.	259
180. Выкачиваніе воды	259
181. Два товарища излечили одинъ у другого женъ	260
182. Неблаговоспитанное семейство	261

	СТР.
183. Конфузъ за конфузъ	262
184. Оригинальный постъвъ	263
185. Пастухъ угощаетъ дѣвушку кислымъ молокомъ	264
III. Загадки 1—98	267
IV. Пословицы и поговорки 1—271	273
V. Скороговорки 1—7	283
VI. Пѣсни:	
1. Пѣсни гагаузскія 1 — 20	285
2. Пѣсни, заимствованныя отъ турокъ 21 — 36	295
3. Пѣсни, заимствованныя отъ болгаръ 37—44	303
4. Пѣсни новѣйшія, составленныя по поводу всѣхъ еще памятныхъ происшествій 45 — 50	212
5. Пѣсни на болгарскомъ языкѣ 51—53	319
VII. Мани четырестишя 1 — 111	321

I-ое прибавленіе.

Ноты:

Духовный стихъ объ Авраамѣ	1
Стихъ объ Алексѣѣ Божьемъ челоѣкѣ	2
Тѹркѹ	2
Мāні	9
Мелодіи танцевъ	18

II-ое прибавленіе.

Словарь языка бессарабскихъ гагаузовъ	1—114

Едва ли не первое мѣсто послѣ Кавказа изъ числа прочихъ уголковъ нашего обширнаго отечества, отличающихся этнографической пестротой населенія, принадлежитъ Бессарабской области и въ особенности тремъ южнымъ ея уѣздамъ: Измаильскому, Аккерманскому и Бендерскому.

Кромѣ того, что мы встрѣчаемъ здѣсь чуть не всѣ европейскія народности, каждая изъ нихъ распадается еще на нѣсколько группъ, отличающихся между собою по языку, по образу жизни, по времени переселенія въ здѣшній край и по имени.

Такъ между представителями романской народности, преобладающей въ этомъ краѣ по своей численности, здѣсь различаютъ: 1) *молдаванъ*, наиболѣе старыхъ поселенцевъ Бессарабіи, 2) *румынъ*, оставшихся въ Измаильскомъ уѣздѣ послѣ присоединенія его къ Россіи и отличающихся отъ молдаванъ по языку, и наконецъ 3) такъ называемыхъ *моканъ*, т. е. трансильванскихъ румынъ-горцевъ, выходцевъ изъ Австріи. Эти послѣдніе, приходя въ Бессарабію въ одиночку, нанимаются въ качествѣ овечьихъ пастуховъ, извѣстныхъ во всей южной Россіи подъ именемъ *чобановъ*.

Русскій народъ также имѣетъ въ Бессарабіи нѣсколькихъ представителей. Изъ нихъ на первомъ планѣ по численности нужно поставить малороссовъ, которые, какъ ближайшіе сѣвер-

ные сосѣди Бессарабіи, уже съ XVII-го вѣка стали сюда переселяться, да не перестаютъ приливать и до настоящаго времени. Ихъ можно въ свою очередь подраздѣлить на двѣ группы: 1) на переселенцевъ изъ Галиціи, которые называютъ себя *руснаками*, а у мѣстныхъ жителей извѣстны подъ именемъ *райяны* или *райляны*. Последнее названіе сохранилось за ними отъ временъ турецкаго владычества, когда они населяли *райю*, т. е. провинцію бывшихъ турецкихъ владѣній. Они живутъ въ настоящее время въ числѣ до 130 тысячъ душъ обоего пола въ Хотинскомъ и Оргѣвскомъ уѣздахъ и 2) малороссовъ Украинцевъ.

Далѣе слѣдуютъ великороссы, между которыми нужно различать: 1) старообрядцевъ, по здѣшнему *липованъ*, переселившихся, какъ полагаютъ, изъ Литвы и Волыни, 2) некрасовцевъ (бывшихъ казаковъ), живущихъ въ самомъ гирлѣ Дуная и наконецъ 3) великороссовъ, новѣйшихъ переселенцевъ.

Между болгарами, переселившимися сюда изъ Турціи, различаютъ тоже двѣ разновидности: 1) тѣхъ, которые переселились въ 1807—1812 годахъ изъ Македоніи ¹⁾ и Добруджи. Въ Бессарабіи они извѣстны подъ именемъ *туканы* (отъ слова *тука* = тутъ), т. е. туземцевъ. Такъ называли ихъ, какъ кажется, новѣйшіе болгарскіе переселенцы 1830 года, прибывшіе сюда (по Защуку) изъ Румелии и составляющіе вторую разновидность бессарабскихъ болгаръ. Этихъ послѣднихъ болгары-туканы называютъ просто *булары*. Между тѣми и другими есть значительная разница въ говорѣ, а потому мѣстные жители никогда не смѣшиваютъ ихъ между собою.

Кромѣ этихъ трехъ главныхъ народностей, населяющихъ Бессарабію, есть здѣсь еще нѣмцы-колонисты, живущіе преимущественно въ Аккерманскомъ уѣздѣ по рѣкѣ Когальничу, гдѣ они стали селиться съ 1814 года и образовали 25 колоній. Многія изъ этихъ колоній носятъ имена мѣстностей, памятныхъ изъ исторіи войны 1812-го года, какъ то: Лейпцигъ, Кульмъ, Па-

1) Матеріалы для Географіи и статистики Россіи. Бессарабская область. А. Защукъ. Спб. 1862, стр. 168.

рижъ, Тарутино, Малоярославецъ, Бородино, Березина и др. А затѣмъ слѣдуетъ рядъ чисто-нѣмецкихъ названій, вродѣ: Лихтенталь, Фриденталь, Матильдендорфъ, Іозефдорфъ и т. д.

Есть здѣсь, какъ и вездѣ въ Югозападномъ краѣ, евреи. Ихъ насчитываютъ до 70,000 душъ. Живутъ они частію въ городахъ: Кишицевѣ, Хотинѣ и др., а частію въ земледѣльческихъ колоніяхъ, которыхъ здѣсь насчитывается до шестнадцати.

Далѣе слѣдуютъ греки, между которыми можно различать земледѣльцевъ и торговцевъ. Первыхъ именуя эти строки случалось встрѣчать въ с. Ковгазѣ, Измаильскаго уѣзда, гдѣ они живутъ въ числѣ 15—20 семействъ и, по словамъ мѣстнаго священника, являются потомками греческаго духовнаго сословія, пришедшаго вмѣстѣ съ православными переселенцами изъ-за Дуная. По Сокальскому¹⁾ они числомъ по нѣскольку душъ еще въ 50-хъ годахъ числились въ колоніяхъ Болградъ, Этулія, Слободзи, Валени и Волканешты (Измаильскаго уѣзда).

Затѣмъ греки-торговцы живутъ въ придунайскихъ городахъ и мѣстечкахъ Измаильскаго уѣзда.

Наконецъ извѣстны въ Бессарабіи и такъ называемые *караманли*, т. е. православные греки, говорящіе по турецки. Послѣдніе впрочемъ являются въ Измаильскомъ и Бендерскомъ уѣздахъ, какъ случайные и временные посѣтители. Они занимаются починой и луженіемъ металлической посуды и разнаго рода мелкими металлическими работами и ходятъ въ качествѣ такихъ работниковъ по деревнямъ южной Бессарабіи.

Далѣе въ числѣ постоянныхъ жителей Бессарабіи можно назвать *албанцевъ* или *арнаутовъ*, переселившихся вмѣстѣ съ болгарами изъ Турціи. Въ с. Комрадѣ Бендерскаго уѣзда ихъ насчитываютъ около 30 семействъ. Кромѣ того цѣлая колонія Каракуртъ, по словамъ А. А. Сокальскаго, была основана исключительно арнаутами въ 1808—1811 году. Въ 50-хъ годахъ текущаго столѣтія въ Каракуртѣ числилось ихъ 1092

1) Журналъ Министерства Внутреннихъ Дѣлъ 1848 г., ч. 21, ст. А. А. Сокальскаго «Болгарскія колоніи въ Бессарабіи и Новороссійскомъ краѣ».

души обоего пола. Наконецъ они попадаются по немногу и въ другихъ болгарскихъ колоніяхъ.

Къ числу постоянныхъ же жителей Бессарабіи принадлежатъ цыгане, которые

..... шумною толпою
по Бессарабіи кочуютъ.

или лучше сказать, когда-то кочевали, а теперь приписаны къ разнымъ городамъ, селамъ и колоніямъ.

Защукъ упоминаетъ въ числѣ постоянныхъ жителей Бессарабіи также и сербовъ, которые якобы живутъ въ нѣкоторыхъ колоніяхъ близъ рѣки Ялпуха. Но мнѣ случилось быть именно въ этихъ колоніяхъ, спрашивать о сербахъ и никто тамъ о нихъ не слыхалъ. Вѣроятно названный авторъ смѣшалъ съ сербами албанцевъ. Впрочемъ въ городахъ Измаильскаго уѣзда, какъ мнѣ передавали, сербы встрѣчаются одиночками и семействами въ качествѣ торговцевъ также какъ армяне, турки и итальянцы.

Наконецъ есть въ Бессарабіи еще одинъ народецъ, имя котораго и его прошлое почти неизвѣстно въ Россіи, но который какъ по численности, такъ и по несомнѣнной его связи съ прошлымъ нашего отечества, заслуживаетъ особаго вниманія, это — *гагаузы*. Народецъ этотъ по своему языку несомнѣнно принадлежитъ къ тюркамъ, но по вѣроисповѣданію, въ отличіе отъ всѣхъ прочихъ тюрковъ, православный. Въ Болгаріи, гдѣ гагаузы живутъ съ незапамятныхъ временъ по западному берегу Чернаго моря, они всѣмъ извѣстны подъ своимъ собственнымъ именемъ и никто ихъ не смѣшиваетъ съ болгарами. У насъ же въ Россіи гагаузы со дня ихъ переселенія изъ-за Дуная, въ концѣ прошлаго и въ началѣ текущаго столѣтія были зачислены болгарами, говорящими по-турецки, и продолжаютъ до сего дня числиться таковыми.

Само собою разумѣется, что при такой этнографической пестротѣ Бессарабскаго населенія каждому жителю приходится

знать по крайней мѣрѣ два языка, но и знающихъ по три языка здѣсь встрѣтить вовсе не рѣдкость. Мнѣ случилось даже познакомиться съ однимъ молодымъ человекомъ, русскимъ прикащикомъ изъ г. Измаила, который свободно владѣлъ семью языками. Какъ русскій онъ конечно зналъ свой родной языкъ. Далѣе онъ учился въ школѣ еще во времена владычества здѣсь румынъ по-румынски. По-молдавански ему приходилось говорить постоянно, потому что на этомъ языкѣ говорятъ въ Бессарабіи больше, чѣмъ на какомъ-нибудь другомъ. По-болгарски онъ говорилъ потому, что служилъ у купца болгарина въ лавкѣ. Затѣмъ при торговыхъ сношеніяхъ ему надо было знать по-турецки, по-армянски и по-гречески.

Само собой разумѣется, что для всей этой многоязычной массы чувствуется необходимость въ одномъ общемъ языкѣ, воляпюкѣ, который бы всѣ понимали. И вотъ такимъ воляпюкомъ служилъ до сихъ поръ языкъ преобладающаго населенія молдаванскій, а въ послѣднее время, благодаря школамъ, начинаетъ распространяться русскій языкъ, хотя пока еще очень медленно.

На базарѣ въ с. Комрадѣ мнѣ случилось быть свидѣтелемъ курьезной сцены. У торговца молдаванина нѣмецкій колонистъ съ женой покупали глиняную посуду, причемъ продавецъ и покупатели разговаривали каждый на своемъ родномъ языкѣ, сильно жестикулируя и разумѣется мало понимая другъ друга. Къ нимъ подошелъ гагаузъ и, обращаясь къ обоимъ сторонамъ по-русски, очень скоро помогъ имъ заключить сдѣлку.

Меня лично изъ всѣхъ перечисленныхъ національностей болѣе всего интересовали гагаузы, какъ народъ загадочнаго происхожденія. У насъ въ литературѣ свѣдѣнія объ этомъ народѣ самыя ничтожныя и если встрѣчаются, то только въ видѣ краткихъ сообщеній, неизвѣстно откуда взятыхъ.

Такъ напр. у А. А. Сокальскаго, подробно описавшаго болгарскія колоніи въ 1848 г., ни слова не упомянуто о гагаузахъ и они вездѣ называются болгарами даже безъ упоминанія о томъ имени, которымъ они сами себя и всѣ сосѣди ихъ называютъ.

У А. Защука сказано, что болгары, переселившіеся въ Бессарабію изъ Добруджи и говорящіе по-турецки, называются *камермеріеры* (или деревенцы), но въ Бессарабіи объ этомъ имени никто не слыхалъ и мѣстные жители на мои распросы отвѣчали такимъ удивленіемъ, какъ будто бы я отыскивалъ какихъ-то эфіоповъ. Такъ мнѣ и не удалось узнать, откуда взяты почтеннымъ авторомъ его *камермеріеры*.

Наконецъ въ русской энциклопедіи Брокгауза я нашелъ такое странное сообщеніе: «гагаузы — отуреченные болгары, ихъ не мало въ Измаильскомъ уѣздѣ Бессарабской губерніи, они православные, но въ дни храмовыхъ праздниковъ совершаютъ курбаны, — родъ языческихъ жертвоприношеній».

Уже не говоря о литературѣ, даже на мѣстѣ, въ Бессарабіи, въ Кишиневѣ, рѣдкій изъ интеллигентовъ слыхалъ имя гагаузовъ. Хорошо знаютъ это имя только сами гагаузы и ихъ ближайшіе сосѣди, которые никогда не смѣшаютъ гагауза съ болгаринѣмъ. Но эти сосѣди объясняютъ себѣ черты, отличающія гагаузовъ отъ болгаръ, гипотезой, которая, какъ мы видѣли, попала въ словарь Брокгауза и вѣроятно пришла вмѣстѣ съ гагаузами изъ-за Дуная.

Генеалогію этого народа ведутъ то отъ болгарина, женившагося на турчанкѣ, то отъ турка, женившагося на болгаркѣ. Такого же мнѣнія о гагаузахъ и болгарское простонародье, хотя болгарская интеллигенція этой гипотезы не придерживается, судя по словамъ П. Драганова¹⁾, который говоритъ, что гагаузы «вѣроятные потомки средневѣковыхъ кумановъ-половцовъ и что по языку они, какъ извѣстно, чистые османскіе туркофоны». Приблизительно того же мнѣнія и харьковскій профессоръ М. С. Дриновъ, указавшій мнѣ на статьи о гагаузахъ г. Иречка. Но къ этимъ статьямъ мы вернемся позже, а теперь обратимся къ опредѣленію мѣстожителства гагаузовъ въ Бессарабіи и къ ихъ численности.

1) Записки Имп. Русск. Геогр. Общ. по отд. Этногр. XXII в. I, стр. 237 Македонско-славянскій сборникъ).

А. А. Сокальскій, давшій подробное описаніе болгарскихъ колоній въ Бессарабіи, пхъ полный перечень съ указаніемъ, сколько въ каждой изъ нихъ семействъ, душъ и десятинъ земли, распредѣляетъ всѣ колоніи по 4-мъ округамъ, на которые въ его время были опѣ раздѣлены для удобства управленія.

Въ первомъ, *Измаильскомъ* округѣ, центръ котораго находится въ колоніи *Болрадъ*, авторъ насчитываетъ 16 колоній съ 22,742 душъ населенія. Во второмъ, *Кагульско-Прутскомъ*, центръ — *Хаджи-Абдулла*, — 19 кол. и 15,974 душъ. Въ третьемъ *Верхне-Буджакскомъ*, центръ — *Комратъ*, — 20 кол. и 20,835 душъ. И наконецъ въ четвертомъ *Нижне-Буджакскомъ*, центръ — кол. *Ивановка*, — 28 кол. и 17235 душъ.

Всего въ 83 колоніяхъ 76,786 душъ обоего пола.

Изъ четырехъ упомянутыхъ округовъ гагаузы, какъ я узналъ во время моей поѣздки по Бессарабіи изъ распросовъ у мѣстныхъ жителей и у мѣстнаго духовенства, живутъ:

Въ бывшемъ Измаильскомъ округѣ въ двухъ колоніяхъ (*Табакъ* и *Татаръ-Кышчакъ*) всего во времена А. А. Сокальскаго — 2,246 д.

Въ Кагульско-Прутскомъ въ 5 колоніяхъ (*Балбока*, *Этулія*, *Волканешты*, *Чишмекіой* и *Курчи*) всего 5,827 д.

Въ Верхне-Буджакскомъ округѣ въ 16 колоніяхъ (*Комратъ*, *Клрсовъ* или *Башкюю*, *Бешалма*, *Конгазъ*, *Баурчи*, *Казаяклы*, *Воле-Пержи*, *Бешгѣзъ* или *Копкуй*, *Чадырлунга*, *Хайдаръ*, *Томай*, *Джалтай*, *Авдарма*, *Кириетлунга*, *Чокъ-Майдапъ* или *Карлыкъ* и *Дизгиндже*) — 17,329 душъ.

И въ Нижне-Буджакскомъ въ одной колоніи (*Дмитріевка*) — 808 душъ. А всего въ 50-хъ годахъ настоящаго столѣтія было гагаузовъ въ 24 колоніяхъ приблизительно 26,210 душъ.

Если вѣрить цифрамъ г-на Сокальскаго, то отношеніе числа гагаузовъ во всѣхъ болгарскихъ колоніяхъ къ числу всѣхъ остальныхъ національностей, поселившихся въ тѣхъ-же колоніяхъ, выразится приблизительно слѣдующимъ образомъ:

Болгарь	36,646 д.	47,7%
Гагаузовъ	26,210 д.	34,1%
Молдаванъ	11,257 д.	14,6%
Малороссовъ	1,254 д.	1,6%
Арнаутовъ	1,092 д.	1,4%
Грековъ	214 д.	0,2%
Цыганъ	67 д.	0,08%

Итого 76,740 душъ.

Мы уже говорили, что цифры эти относятся къ 40-мъ годамъ текущаго столѣтія, а потому, чтобы узнать хотя приблизительно, какъ велико можетъ быть въ настоящее время число гагаузовъ во всѣхъ бессарабскихъ колоніяхъ, я не имѣлъ другого средства кромѣ того, чтобы къ цифрѣ г-на Сокальскаго прибавить естественный приростъ. Но и для опредѣленія прироста я имѣлъ только цифру населенія колоніи Бешалма въ 50-хъ годахъ 903 души и современную цифру, сообщенную мнѣ священникомъ села, отцомъ Григоріемъ Крокосомъ, 2500 душъ. Если допустить, что такой же приростъ былъ и во всѣхъ остальныхъ гагаузскихъ колоніяхъ, то число ихъ 26,210 должно къ настоящему времени обратиться въ 72,563 души, т. е. приблизительно можетъ быть гагаузовъ въ Бессарабіи около 70,000 душъ обоего пола¹⁾.

Что касается времени переселенія къ намъ гагаузовъ, то объ этомъ можно судить по времени основанія колоній, заселенныхъ ими. Надо только замѣтить, что цифры годовъ основанія г-нъ Сокальскій сообщаетъ не для всѣхъ колоній, а потому я беру у него то, что есть.

	Гагаузскихъ колоній.	Остальныхъ.
До 1820 года основано	10 т. е. 71%	16 т. е. 36%
Послѣ 1820 г. » 4 »	29%	28 » 64%

Отсюда можно заключить, что *гагаузы прибыли изъ-за Дуная преимущественно до 20-го года*, т. е. во времена первыхъ пере-

1) Точная цифра вѣроятно скоро будетъ намъ извѣстна какъ результатъ послѣдней народной переписи.

селеній, а послѣ 20-го года движеніе ихъ ослабѣло, тогда какъ у болгаръ дѣло переселенія шло какъ разъ наоборотъ.

Переселеніе въ Россію болгаръ, а вмѣстѣ съ ними и гагаузовъ, по словамъ г-на Сокальскаго, продолжалась съ 1750 до 1846 года, т. е. почти въ теченіи цѣлаго столѣтія. Оно началось безъ всякаго участія со стороны нашего правительства, такъ что осталось даже неизвѣстнымъ, гдѣ поселилась первая партія турецкихъ выходцевъ 1750 года. Только съ 1752 года стало извѣстно правительству о начавшемся переселеніи, но до 1769 года оно было направлено преимущественно въ Новороссійскій край. Въ Бессарабію первая партія переселенцевъ прибыла въ 1769 году. Затѣмъ вторая — во время Суворовской войны 1787—1791 г. Самое же сильное движеніе переселенцевъ было между 1801 и 1812 годами.

Одной изъ главныхъ причинъ этого послѣдняго массоваго движенія, по словамъ почтеннаго автора, было появленіе въ Турціи знаменитыхъ въ свое время разбойничьихъ шаекъ подъ предводительствомъ Пасванъ-Оглу (гагаузы называютъ его Позвондъбу) и Кара Феджи, имѣвшихъ подъ своимъ начальствомъ толпы до 5000 человекъ, набранныя изъ Турокъ, Албанцевъ и Грековъ. И дѣйствительно пѣсни о первомъ изъ этихъ разбойниковъ поются гагаузами и до настоящаго времени.

Первые переселенцы изъ-за Дуная въ Бессарабію, какъ сообщаетъ г-нъ Сокальскій, составили изъ себя ополченіе, которое служило подъ начальствомъ Суворова и Румянцева. Командиромъ этого ополченія былъ нѣкій ротмистръ Дмитрій-Ватикіоти (вѣроятно грекъ), который по смерти генерала Ивана Никитича Инзова, перваго попечителя колоній, былъ назначенъ на его мѣсто, но умеръ по дорогѣ изъ Петербурга въ Бессарабію въ 1820 году.

Въ память о Ватикіоти одна изъ гагаузскихъ колоній, Дмитровка, была названа по его имени. Воспоминаніе же о *«капитанѣ Димитриѣ»* кромѣ того сохранилось и въ устныхъ преданіяхъ гагаузовъ. Перемѣшавъ въ своей памяти событія разныхъ

лѣтъ и утративъ представленіе о ихъ хронологической послѣдовательности, гагаузы въ настоящее время передаютъ слѣдующій, записанный мною, рассказъ:

«Наши дѣды переселились сюда, въ Бессарабію, изъ-за Дуная, изъ мѣстности, называемой Добруджа. Это было въ царствованіи Императора Николая I-го. Одинъ изъ нашихъ гагаузовъ, капитанъ Димитри, спасъ жизнь Императора отъ какого-то араба, который покушался на цареубійство. Въ видѣ признательности за такой похвальный поступокъ Государь призвалъ гагаузовъ въ Россію и дозволилъ имъ селиться на свободныхъ земляхъ. Османамъ такое переселеніе нашихъ стариковъ не понравилось и они всячески его тормозили. Поэтому пришлось переселенцамъ прибѣгнуть къ хитрости и двигаться съ своими обозами только ночью. Днемъ они останавливались въ полѣ и поворачивали дышла повозокъ въ сторону противоположную Россіи. Если случалось, что османъ спрашивали переселенцевъ, куда они ѣдутъ, то всегда получали неизмѣнный отвѣтъ: отъ Ивана (т. е. изъ Россіи)».

Изъ послѣднихъ переселеній болгаръ наиболѣе крупное было въ 1830—1834 годахъ. Повидному въ это время эмигрантами были исключительно румелійскіе болгары, такъ какъ имъ принадлежатъ всѣ самыя новѣйшія бессарабскія колоніи.

Правительство наше, узнавъ о переселеніяхъ изъ за Дуная, не препятствовало имъ и дѣятельно принялось за устройство эмигрантовъ въ ихъ новомъ мѣстожителствѣ. Въ 1818-мъ году было даже учреждено отдѣльное попечительство о колоніяхъ съ главнымъ попечителемъ, жившимъ сначала въ Екатеринославской губерніи, а потомъ переведеннымъ въ Бессарабію.

При генералѣ Инзовѣ, первомъ попечителѣ колоній, по имени котораго была названа одна изъ колоній Ивановка, состоялось первое положеніе о бессарабскихъ поселенцахъ 29-го декабря 1819 года.

При его преемникѣ, майорѣ Малявинскомъ, послѣдовалъ Высочайшій указъ о привилегіяхъ, дарованныхъ поселенцамъ въ отношеніи податей, повинностей и права владѣнія землей.

Вообще правительство наше прилагало къ устройству поселцевъ не мало заботъ, слѣды которыхъ можно наблюдать въ Бессарабіи и по настоящее время. Онѣ сказались главнымъ образомъ въ обеспеченномъ земельномъ положеніи колонистовъ, вслѣдствіе котораго они еще и до сихъ поръ не дожили до земельного кризиса, какъ извѣстно, уже переживающагося во многихъ мѣстностяхъ Европейской Россіи.

Исключеніе составлялъ только одинъ небольшой участокъ Икисаатъ, расположенный въ сѣверо-западномъ углу нынѣшняго Измаильскаго уѣзда по рѣкѣ Пруту, въ которомъ, какъ пишетъ г. Сокальскій, по какому то печальному недоразумѣнію колонисты попали въ крѣпостную зависимость къ молдаванскимъ боярамъ.

Во время поѣздки въ Бессарабію мнѣ довелось быть въ одномъ изъ селъ или бывшихъ колоній названнаго участка, а именно въ с. Мал. Кѣсели. Какая огромная разница даже по внѣшнему виду между этимъ селомъ и болгарскими колоніями. Какая здѣсь страшная нужда, какая земельная тѣснота, сколько жалобъ на эту нужду, сколько разговоровъ о ней и какъ нетерпѣливо ожидаютъ здѣшніе крестьяне того благодатнаго времени, когда ихъ, какъ они полагаютъ, будутъ переселять въ Сибирь на свободныя мѣста. Но изъ гагаузовъ и болгаръ никто не попалъ въ участокъ Икисаатъ. Судьба эта выпала исключительно на долю молдаванъ.

Въ земельномъ отношеніи гагаузы, какъ самые старые поселенцы въ Бессарабіи пользуются наибольшими земельными льготами, такъ какъ ихъ предкамъ достались лучшіе и крупнѣйшіе участки земли. Позднѣйшіе же эмигранты, принадлежавшіе къ румелійскимъ болгарамъ, должны были довольствоваться только остатками отъ земельного дѣлежа.

Въ окончательномъ результатѣ этого дѣлежа всѣ свободныя земли Бессарабіи были розданы переселенцамъ, уже въ 30-хъ годахъ нынѣшняго столѣтія. Такъ что около этого времени одной изъ партій эмигрантовъ, состоявшей изъ 3000 семействъ, правительство вынуждено было отказать въ земельномъ надѣлѣ по не-

достатку земли, послѣ чего эта партія вернулась назадъ въ Болгарію и дальнѣйшая эмиграція прекратилась.

Изъ числа попечителей надъ болгарскими колоніями особенно выдавался своей дѣятельностью статскій совѣтникъ Бутковъ, управлявшій колоніями 12 лѣтъ съ 1832 по 1844 годъ. По словамъ г. Сокальскаго, онъ пользовался большимъ уваженіемъ среди болгаръ и утилизировалъ это уваженіе, искореняя нѣкоторые «вредные обычаи» колонистовъ, а также упорядочивая ихъ сельское хозяйство. И дѣйствительно у гагаузовъ осталось о г. Бутковѣ воспоминаніе въ видѣ пѣсни, прилагаемой мною ниже, въ которой онъ описывается какъ человѣкъ некрасивой наружности, но обладавшій «железной волей».

Изъ предыдущаго читатели уже видѣли, что гагаузы главной своей массой поселились въ 16 колоніяхъ такъ называемаго Верхне-Буджакскаго округа. Въ настоящее время почти все это пространство принадлежитъ къ Бендерскому уѣзду и составляетъ волости Комрадскую и Чадырлунгскую. Только одна колонія изъ этого участка, Конгазъ, отошла къ Измаильскому уѣзду и была отдѣлена отъ всѣхъ остальныхъ въ теченіи нѣсколькихъ десятиковъ лѣтъ румынской границей, пока вмѣстѣ съ Измаильскимъ уѣздомъ, снова не возвратилась подъ власть Россіи.

Внѣ этого района къ числу гагаузскихъ колоній въ Измаильскомъ уѣздѣ принадлежатъ: Курчи, Табакъ, Волканешты, Этулія, Чишмекіой и Татаръ-Кыпчакъ, а въ Аккерманскомъ: Дмитровка, Воле-Перже и Александровка.

Мнѣ лично довелось быть только въ Комратской и Чадырлунской волостяхъ Бендерскаго уѣзда.

Эта часть Бессарабіи, которая, въ отличіе отъ недавно возвращеннаго Россіи, Измаильскаго уѣзда, называется здѣсь *старой Бессарабіей*, представляетъ собою степную холмистую мѣстность, перерѣзанную цѣлымъ рядомъ глубокихъ долинъ, направляющихся съ сѣвера на югъ. Долины раздѣляются между собою довольно высокими, полого спускающимися грядами холмовъ. Въ каждой долинѣ проходятъ рѣчки, чрезвычайно прихотливо извивающіяся

въ своихъ крутыхъ обрывистыхъ берегахъ и впадающія въ Дунай. Но онѣ только въ старину были дѣйствительно рѣчками, а въ настоящее время наполняются водою только весной или послѣ сильныхъ дождей, лѣтомъ же по большей части совершенно пересыхаютъ и тогда о существованіи ихъ напоминаютъ только сухія русла съ перекинутыми черезъ нихъ каменными мостиками и небольшими прудами изъ, задержанной плотинами, весенней воды. Такія рѣчки не только не годятся для водяныхъ мѣльницъ, которыхъ здѣсь совсѣмъ и не знаютъ, но и огороды изъ нихъ орошать можно только кое-гдѣ. Словомъ, теперь это чисто степныя рѣчки. Всѣ онѣ направляются къ Дунаю, но не дойдя до него разливаются въ озера, называемыя здѣсь *лиманами*.

Мнѣ лично довелось познакомиться поближе только съ бассейномъ рѣки Ялпуха, съ впадающими въ него Лунгой, Лунгицей и Ялпужцемъ.

Для жителей бассейна рѣки Ялпуха существуютъ два промышленныхъ, торговыхъ и умственныхъ центра: село Комратъ на сѣверѣ и заштатный городъ Болградъ на югѣ; оба эти центра лежатъ на самомъ Ялпухѣ.

Село Комратъ по количеству населенія и по торговлѣ давно уже заслуживаетъ названіе города и вѣроятно скоро будетъ переименовано въ таковой. Въ административномъ отношеніи это только центръ волости съ волостнымъ правленіемъ и съ квартирой становаго пристава, но въ торговомъ Комрадѣ врядъ ли уступить многимъ изъ нашихъ уѣздныхъ городовъ. Въ немъ насчитывается до 10000 жителей, существуетъ очень большой православный соборъ, одна приходская церковь, много хорошихъ каменныхъ зданій, принадлежащихъ богатымъ помѣщикамъ изъ гагаузовъ и молдаванъ, множество всевозможныхъ лавокъ, почтовая станція, и нѣсколько учебныхъ заведеній, между которыми на первомъ планѣ нужно поставить реальное училище. Интересно, что въ это училище отдають своихъ дѣтей даже жители г. Варшавы, почему либо не могущіе пристроить ихъ въ варшавское реальное училище. Въ с. Комрадѣ гагаузы являются преобладаю-

щимъ населеніемъ съ небольшою примѣсю молдаванъ, болгаръ и арнаутовъ. Что же касается Болграда, не уступающаго по своему торговому значенію Комраду, то въ немъ преобладаетъ населеніе болгарское съ небольшою примѣсю гагаузовъ, а потому его можно считать болгарскимъ центромъ по преимуществу.

Около этихъ двухъ центровъ и между ними группируются всѣ болгарскія и гагаузскія колоніи.

Какъ мы уже говорили раньше, эти колоніи пользовались въ свое время разными правами и преимуществами. Часть этихъ особыхъ правъ удержалась за ними и до настоящаго времени. Такъ напримѣръ: административное устройство въ колоніяхъ сохранило по старому нѣкоторое отличіе отъ общепринятаго въ Имперіи. Каждое село имѣетъ своего выборного старосту, при которомъ есть писарь и канцелярія, а всѣ старосты въ волости съ ихъ канцеляріями подчинены волостному старшинѣ и волостному правленію. Что касается болгарскихъ и гагаузскихъ колоній Измаилскаго уѣзда, то онѣ при отдѣленіи отъ Россіи получили румынское административное устройство съ такъ называемыми *примарями* во главѣ, которое сохраняютъ и до сихъ поръ. Точно также въ названныхъ колоніяхъ удержалось до сихъ поръ и земельное устройство крестьянъ, данное имъ при переселеніи, что-то вродѣ общиннаго, и особый способъ отбыванія податей и повинностей, за исключеніемъ воинской, въ отношеніи которой поселенцы уже совершенно уравнены съ остальными подданными Имперіи.

Но обо всемъ этомъ мы еще поговоримъ въ своемъ мѣстѣ, а теперь перейдемъ къ тому, что пишетъ о гагаузахъ г. Иречекъ¹⁾, чуть ли не единственный историкъ, обратившій на нихъ вниманіе.

По словамъ этого автора, задунайскіе Гагаузы живутъ по западному берегу Чернаго моря, во всей области отъ устьевъ Дуная и Силистріи до Капъ Эмонъ, но не сплошной массой, а спорадически. Поселенія эти еще болѣе раздробились, порѣдѣли

1) Das Fürstenthum Bulgarien von Constantin Jireček. Wien 1891, а также: Sitzungsber. der kgl. böhm. Gesellschaft der Wissensch. 21. Januar 1889.

и уменьшились съ выселеніемъ оттуда бессарабскихъ гагаузовъ. Кромѣ гагаузовъ, г. Иречекъ указываетъ на Балканскомъ полуостровѣ еще одинъ маленькій народецъ Сургучей, также говорящій по-турецки и также православнаго вѣроисповѣданія, живущій въ Андрианопольскомъ вилаетѣ.

Тѣхъ и другихъ почтенный авторъ считаетъ за потомковъ половцевъ или куманъ, бывшихъ когда-то нашими сосѣдями, но послѣ битвы съ монголами при Калкѣ (въ 1237 г.) исчезнувшихъ со страницъ русской лѣтописи.

Г. Иречекъ, какъ мнѣ кажется, совершенно справедливо доказываетъ происхожденіе этихъ народцевъ не отъ турокъ-османовъ, пришедшихъ въ Европу черезъ Малую Азію, а отъ близкихъ ихъ родичей, тюрковъ, кочевавшихъ до монгольскаго нашествія въ южно-русскихъ степяхъ. Фактъ этотъ доказывается уже тѣмъ обстоятельствомъ, что гагаузы христіане. Если бы они происходили отъ турокъ-османовъ или ихъ предшественниковъ сельджуковъ, пришедшихъ въ Европу магометанами, то происхожденіе ихъ христіанства было бы совершенно непонятно. Тогда какъ въ противномъ случаѣ, т. е. если они передвинулись за Дунай съ сѣвера, ихъ христіанство беретъ начало или въ Россіи или въ Византійской имперіи до покоренія ея турками-османами.

Что же касается тождества гагаузовъ именно съ куманами или половцами, то г. Иречекъ настаиваетъ на немъ только потому, что всѣхъ тюрковъ, кочевавшихъ когда-то въ южной Россіи раздѣляетъ на двѣ группы: 1) печенѣговъ и 2) куманъ или половцевъ. Третья же группа этого многочисленнаго народа *огузы*, *узы* или *торки* въ глазахъ почтеннаго автора, сливается съ куманами или половцами, тогда какъ этого не было на самомъ дѣлѣ.

Для доказательства обратимся къ лучшему знатоку настоящаго вопроса, русскому историку П. Голубовскому, написавшему отдѣльную монографію о печенѣгахъ и половцахъ¹⁾. Г. Голубовскій говоритъ, что всѣ кочевники, жившіе до нашествія

1) Печенѣги, торки и половцы до нашествія татаръ. Исторія южно-русскихъ степей IX—XIII вв. монографія П. Голубовскаго. Кіевъ 1884 г.

татаръ въ южно-русскихъ степяхъ, принадлежали къ тюркскому племени, а потому были народами родственными между собою. Когда они раздѣлились на племена въ Средней Азіи и какія отношенія были между этими племенами до прихода ихъ въ Россію, остается неизвѣстнымъ, но въ южно-русскія степи они пришли уже обособленными политически и съ ясными племенными отличіями, которыя сказались прежде всего въ ихъ именахъ.

Не смотря на множество различныхъ именъ этихъ народовъ, которыя сохранила намъ исторія, они сводятся, по Голубовскому, къ тремъ группамъ: 1) печенѣги или кангли, 2) узы или торки и 3) куманы, кипчаки или половцы.

Первыми пришли изъ Средней Азіи печенѣги¹⁾. Въ IX. вѣкѣ они уже занимали область между Волгой и Яикомъ. Къ югу отъ нихъ простиралась Хазарія, къ востоку за рѣкой Ураломъ жили узы, а къ западу, вѣроятно между Волгой и Дономъ, кочевали венгры.... Печенѣги были вытѣснены затѣмъ изъ своей области союзомъ хазаръ съ узами. Они постепенно подвигались все болѣе и болѣе на западъ, тѣснимые съ востока напиравшими изъ Азіи, новыми ордами кочевниковъ, а сами оттѣсняли венгровъ вплоть до Панноніи. Ко второй половинѣ X вѣка они уже занимали огромную область отъ Дона до Дуная и отъ русскихъ владѣній до береговъ Чернаго и Азовскаго морей. Около этого времени узы-торки кочевали въ области Дона и Волги. Въ XI. столѣтіи появляется изъ Азіи третій тюркскій народецъ половцы, который потѣснилъ торковъ на западъ, а торки въ свою очередь обрушились на печенѣговъ. Послѣдніе сначала отступили въ область между Днѣпромъ и Дунаемъ, а потомъ ушли за Дунай²⁾. Вслѣдъ за ними, гонимые русскими князьями, двинулись на Балканскій полуостровъ и торки. Въ 1064 году они также, какъ и печенѣги, перешли за Дунай. Часть узо-торковъ приняла подданство Ви-

1) Печенѣги, торки и половцы до нашествія татаръ. Исторія южно-русскихъ степей IX—XIII вв. монографія П. Голубовскаго, Кіевъ, 1884 г., стр. 65.

2) Тамъ же, стр. 76, 77 и 78.

зантійской имперіи, а другая попыталась осѣсть у русскихъ границъ, но была разгромлена Владиміромъ Мономахомъ, потеряла свою самостоятельность и въ послѣдующее время является, какъ военное пограничное населеніе Руси. Эта часть торковъ, осѣвшихъ на Руси, извѣстна была у русскихъ подъ общимъ именемъ *черныхъ клобуковъ* (по-тюркски *кара кампак* — черная шапка). Но, по словамъ г. Голубовскаго, это не было одно племя, а смѣсь торковъ, печенѣговъ, кувъ и берендѣевъ¹⁾. Черные клобуки вмѣстѣ съ русскимъ подданствомъ, какъ видно, приняли и христіанство. Живя въ Поросьи (по р. Роси) и составляя южную часть Юрьевской епархіи, говоритъ г. Голубовскій²⁾, они очевидно находились подъ неусыпными попеченіями духовенства, старавшагося просвѣтить ихъ.

Роль черно-клобуцкаго населенія въ исторіи Руси, особенно южный, говоритъ авторъ³⁾, весьма значительна. Оно принесло новый тюркскій элементъ на русскую землю, который съ вѣками расплавился въ славянствѣ. Какъ на сѣверѣ чистый славянский типъ измѣнился подъ вліяніемъ финнскаго, такъ на югѣ не могло пройти безслѣдно вліяніе торковъ. Т. е., другими словами, это тюркское населеніе слилось съ южно-русскимъ точно такъ же, какъ съ великороссами сливаются вотяки, чуваша, корелы, мордва и черемисы.

Вотъ все, что осталось отъ торковъ и печенѣговъ въ южно-русскихъ степяхъ. Мѣсто ихъ заняли половцы, кочевавшіе тамъ вплоть до монгольскаго нашествія.

Послѣ битвы при Калкѣ, когда начался разгромъ русской земли Батыемъ, половцы разбѣжались, причѣмъ отчасти были истреблены татарами, отчасти обращены въ рабство. Остальные, спасаясь отъ преслѣдованія, частью попали въ полную зависимость отъ русскихъ князей⁴⁾, частью удалились въ Венгрію и

1) Голубовскій, стр. 149.

2) Ibid. стр. 224.

3) Ibid. стр. 151.

4) Ibid. стр. 232.

были тамъ поселены между Дунаемъ и Тиссой, частью перешли на Балканскій полуостровъ, прорвались черезъ Болгарію и заняли всѣ области Македоніи. Греческій императоръ Іоаннъ включилъ эту часть половцевъ въ составъ своей арміи и роздалъ земли для поселенія во Фракіи, въ Македоніи, въ Малой Азіи, по рѣкѣ Меандру и во Фригіи¹⁾. Четвертая часть того же народа выселилась на Кавказъ и, наконецъ, пятая — попала въ Египетъ²⁾.

И такъ мы видимъ отсюда, что между современными обитателями Балканскаго полуострова можно искать потомковъ всѣхъ трехъ тюркскихъ племенъ, кочевавшихъ когда-то въ южно-русскихъ степяхъ, т. е. печенѣговъ, торковъ и половцевъ, такъ какъ всѣ они уходили за Дунай. Посмотримъ, къ которому изъ нихъ скорѣе всего могли принадлежать гагаузы.

Если мы обратимся къ народному имени гагаузовъ, то его, какъ допускаетъ академикъ В. Радловъ, можно разсматривать составленнымъ изъ двухъ словъ *га* и *ауз*. Последнее изъ нихъ могло быть сокращеніемъ слова *ауз* или *оуз*, служившаго названіемъ тюркскому племени, извѣстному въ исторіи также подъ именами *узозъ*, *гузозъ* или *торковъ* (3). Что же касается перваго элемента *га*, то онъ могъ быть измѣненнымъ *йк*, *йк* или *юк*, прилагательнымъ, характеризовавшимъ какое-либо изъ колѣнъ или родовъ народа *оузъ*. Такое предположеніе весьма вѣроятно, потому что ближайшіи изъ родственныхъ огузамъ народовъ, печенѣги, раздѣлялись также на мелкія колѣна, названія которыхъ намъ сохранила исторія³⁾.

У г. Иречка говорится, что имя гагаузъ употребляется, какъ ругательное выраженіе у ихъ сосѣдей. И, дѣйствительно, мы находимъ въ албанскомъ этимологическомъ словарѣ Мейера подъ словомъ *goge* румынское *găgăuț* — дуракъ (*Dummkopf*). Такое ругательство, какъ намъ кажется, произошло отъ случайнаго созвучія слова *га*, вошедшаго въ названіе гагаузскаго народа, съ

1) Голубовскій, стр. 234.

2) Ibid., стр. 235.

3) Чтенія въ Императ. Общ. истор. и древн. Росс. 1846 г. № 1, стр. 11.

другимъ словомъ, весьма распространеннымъ между европейскими народами, а именно: у албанцевъ *goge* — насмѣшливое названіе для румынъ, у сербовъ *goga* — каменьщикъ (Mauger), румын. *gădăese* — хлоптать, кудахтать (*gackern*), мадьярск. *gădog* — гоготать, слав. *гѣдѣти*, *гѣдѣти* и проч. Наконецъ, сюда же можно прибавить и гагаузское слово *гѣгу*, *гѣгуцѣ* — что-то вроде нашего буки, такъ какъ этимъ словомъ у гагаузовъ пугаютъ маленькихъ дѣтей, а также производное отъ него гагаузское *югоман* — дуракъ. Существованіе этого слова у гагаузовъ и то обстоятельство, что слово, вошедшее въ составъ ихъ народнаго имени *га* или *гана*, отнюдь не смѣшивается ими съ словомъ *югу*, именно и заставляетъ меня думать, что это два совершенно различныхъ слова, ничего общаго между собою не имѣющихъ, кромѣ случайнаго, чисто внѣшняго сходства звуковъ.

Такимъ образомъ изъ всего сказаннаго можно было бы заключить, что Гагаузы — потомки торковъ или узовъ, кочевавшихъ когда-то въ южно-русскихъ степяхъ. Другое доказательство того же предположенія это то, что гагаузы сами считаютъ или считали себя прежде *турками*, и хотя уже утратили объ этомъ воспоминаніе, но языкъ ихъ сохранилъ слѣды прежнихъ понятій. Такъ, напримѣръ, въ разговорѣ гагаузы чаще употребляютъ выраженіе: «знаешь-ли по-турецки (*тѣркѣй*)», чѣмъ равнозначащее: «знаешь-ли по-гагаузски (*ганаусча*)»? А когда нужно употребить выраженіе, соотвѣтствующее нашему: «русскимъ языкомъ тебѣ говорить», то произносятъ: «*тѣркѣй аннѣ-мы-сын*»? т. е. по-турецки то ты понимаешь-ли? но никогда не скажутъ «по гагаузски». Въ тоже время гагаузы дѣлаютъ рѣзкое различіе между османами и турками. «Турокъ», говорятъ они, «такой же человѣкъ какъ и мы, только магометанскаго вѣроисповѣданія, а османы произошли отъ смѣси человѣка съ собакой», причемъ передается ниже прилагаемая легенда о происхожденіи османовъ (№ 97). Что гагаузы не могли быть потомками половцевъ, на это указываетъ между прочимъ сличеніе гагаузскаго языка съ языкомъ кумановъ (половцевъ), который дошелъ до насъ въ историческомъ

памятникѣ, извѣстномъ подъ именемъ Codex Sumanicus. Если сравнить языкъ этого памятника съ современнымъ языкомъ гагаузовъ, то видно, что между ними разница приблизительно такая же, какъ между современнымъ языкомъ османовъ и языкомъ волжскихъ татаръ. Для примѣра приведу здѣсь маленькій отрывокъ на современномъ гагаузскомъ языкѣ и на куманскомъ:

По-кумански:	По-гагаузски:	По-русски:
Ары Lucas айтыр а́л- ба́нгәлім-і́ціндә: на́цік бѹгѹн, ка́пан христос то́кты, ка́лді фә́рішті́ я́зыда,	Свѣті Лука дѣр је- ва́ңгәлі́је-і́ціндә: о гѹ́н, а́чан Рі́стос дѹму́ш, гә́лімш́ йн́цер кы́ра,	Святой Лука гово- ритъ въ Евангеліи: въ тотъ день, когда Христось родился, пришелъ Ангелъ въ поле
а́йтты кѹ́тѹ́цігә́, кі́м коі́лар кѹ́тәр: ма́н	да де́міш чо́банна́ра, кі́м ко́юнна́ры гѹ́дәр- мі́шләр:	и сказа́лъ па́стухамъ, которые па́сли о́вецъ:
та́ныклаты́рма́н сізгә́ у́лу са́ўнц, кі́м бѹгѹ́н то́кты барца́ а́ла́м кутка́рда- цы ¹⁾ .	ба́н сізә́ сә́лѣрім бѹ́к сө́йінме́лік, а́ні бѹ́н дѹ́ду кур- та́ран дѹ́бѹ́дѹ́с дѹ́н- не́жі.	«я́ воззвѣ́щаю́ вамъ вели́кую ра́дость, что́ се́годня́ роди́лся Спа́ситель́ все́го ми́ра».

Если предположить, что современный языкъ гагаузовъ происходитъ отъ куманскаго, то разницу между ними можно было бы объяснить себѣ только двумя причинами: 1) что гагаузскій языкъ отдалился отъ куманскаго тѣмъ же путемъ, какъ языкъ русскій — отъ древне-славянскаго, т. е. путемъ постепеннаго естественнаго развитія. Но этому предположенію противорѣчитъ тотъ фактъ, что, по словамъ академика В. В. Радлова, куманскій языкъ сохранился почти въ первобытной чистотѣ у литовскихъ караймовъ. А, слѣдовательно, за 600 лѣтъ куманскій языкъ, раз-

1) Этотъ отрывокъ взятъ мною изъ академическаго изданія Codex Sumanicus. Его транскрипція и переводъ принадлежатъ академику В. Радлову.

виваясь естественнымъ путемъ, не могъ такъ далеко уйти отъ своего первообраза, какъ ушелъ отъ него языкъ гагаузовъ.

Значитъ, остается предположить, 2) что современные гагаузы, — это куманы отуреченные. Но у насъ нѣтъ никакихъ историческихъ фактовъ, подтверждающихъ такое предположеніе. Поэтому гораздо проще принять, что языкъ гагаузовъ сохранился въ своемъ первоначальномъ видѣ съ тѣми небольшими измѣненіями, которыя произвело постепенное его развитіе. Въ такомъ случаѣ является вопросъ: чѣмъ же объяснить, что между гагаузскимъ языкомъ и современнымъ турецкимъ западнаго нарѣчія почти нѣтъ никакой разницы?

Есть историческія извѣстія, что то самое тюркское племя, отъ котораго произошли печенѣги, торки и половцы, двигалось въ Европу изъ Средней Азіи не только въ западномъ, но еще и въ южномъ направленіи, т. е., черезъ Персію и Малую Азію. Такое выселеніе происходило почти одновременно съ движеніемъ ихъ соплеменниковъ въ наши южно-русскія степи.

«Часть ихъ (огузовъ), говоритъ г. Голубовскій, выселилась изъ Средней Азіи въ Персію подъ своимъ собственнымъ именемъ въ XI вѣкѣ и только потомъ, по имени господствующей династіи, получила названіе сельджуковъ.

Въ XIV вѣкѣ по этому же пути (черезъ Малую Азію) двинулась часть кангил и стала извѣстна впоследствии подъ именемъ турокъ-османовъ¹⁾.

«Родство нашихъ кочевниковъ, (печенѣговъ, торковъ и половцевъ)», говоритъ далѣе тотъ же авторъ²⁾, «съ восточными тюрками.... подтверждается византійскими извѣстіями. Во время борьбы грековъ съ сельджуками въ войскѣ императора были узы-торки. Атталейота указываетъ, что послѣдніе и первые одно и то же племя. Родственное влеченіе и выразилось сейчасъ же тѣмъ, что часть узовъ перешла на сторону Сельджуковъ».

Какъ мы видѣли выше, всѣ печенѣги, всѣ торки или узы

2) Голубовскій, стр. 56.

3) Ibid. стр. 60.

и часть Половцовъ выселились изъ южной Россіи на Балканскій полуостровъ. Если часть ихъ слилась со славянами, греками и албанцами, то часть всетаки сохранилась въ чистотѣ до времени завоеванія Византіи Османами, а потомъ слилась съ этими послѣдними. Слѣдовательно, въ близости гагаузскаго языка къ языку турокъ Балканскаго полуострова нѣтъ ничего удивительнаго. Наоборотъ, было бы странно, если бы такой близости не оказалось.

Что же касается религіи, то очевидно, что остатки Печенѣговъ, Торковъ и Половцевъ, поселившіеся на Балканскомъ полуостровѣ, до прихода Османовъ оставались въ своемъ прежнемъ язычествѣ, а затѣмъ приняли исламъ.

Если же Гагаузы и Сургучи, какъ православные, составляютъ въ этомъ случаѣ исключеніе, то я объясняю это себѣ тѣмъ, что оба эти племени переселились на Балканскій полуостровъ позже остальныхъ своихъ соплеменниковъ Торковъ и Печенѣговъ, т. е., не въ XI столѣтіи, а въ XIII и не подъ давленіемъ Половцевъ, а послѣ нашествія монголовъ. Судя по огромному сходству всего этнографическаго матерьяла гагаузовъ не только языческаго, но и христіанскаго происхожденія съ малороссійскимъ, я думаю, что они — остатки тѣхъ черныхъ клобуковъ, которые, какъ было сказано выше, составляли сторожевую часть на границахъ Руси, приняли христіанство и смѣшивались съ малороссами. Но такъ какъ это смѣшеніе, происходившее путемъ браковъ, ко времени Монгольскаго нашествія еще не успѣло закончиться, то часть черныхъ клобуковъ, сохранившая свой тюркскій языкъ, подверглась усиленному давленію со стороны монголовъ наравнѣ съ половцами и вмѣстѣ съ этими послѣдними должна была искать спасенія на Балканскомъ полуостровѣ.

Что касается несомнѣннаго сходства гагаузскаго этнографическаго матерьяла съ болгарскимъ, то, кромѣ непосредственнаго вліянія болгаръ на гагаузовъ при ихъ ближайшемъ сосѣдствѣ на Балканскомъ полуостровѣ, въ составъ тѣхъ и другихъ вошли славяне и турки. Сходство до мельчайшихъ деталей гагаузскаго

матерьяла съ малороссійскимъ, которое будетъ мною доказано позже, могло произойти, по моему мнѣнію, только при условіи смѣшенія ихъ съ малороссами.

Что касается тюркской крови у болгаръ, то она доказывается слѣдующими соображеніями.

Филологи давно уже принимаютъ, что болгары, — это помѣсь какой-то тюркской или финской народности славянами, но еще не согласились въ томъ, какая именно это была народность. Мнѣ кажется, что это была народность именно тюркская, а не финская, и вотъ почему. Если просмотрѣть болгарскій словарь, то въ немъ окажется не одна тысяча турецкихъ словъ. Спрашивается, откуда взялись эти слова? Филологи, какъ кажется, предполагаютъ, что болгары заимствовали ихъ отъ турокъ — османъ, послѣ завоеванія ими болгарскаго народа. Но въ этомъ предположеніи врядъ ли есть какое-либо основаніе. Дѣло въ томъ, что процессъ заимствованія слова однимъ народомъ отъ другого безъ кровнаго между ними сліянія наука еще недостаточно себя выяснила и придаетъ ему слишкомъ широкое значеніе, какового онъ на самомъ дѣлѣ имѣть не могъ. И, дѣйствительно, если мы обратимся къ фактамъ ближайшимъ, то увидимъ, что народъ въ полной его массѣ поразительно крѣпко держится за свои родныя слова и, если иногда замѣняетъ ихъ чужими, то никакъ не изъ моды, не изъ каприза и не изъ прихоти. Онъ только поддается такому заимствованію подъ давленіемъ крайней необходимости, а именно тогда, когда безъ новаго слова ему обойтись невозможно. Учиться же чужимъ словамъ ради каприза могутъ только отдѣльные люди, но народъ никогда. Всякій народъ предпочитаетъ свой родной языкъ чужому на томъ простомъ основаніи, что онъ всегда легче чужого и какъ орудіе мысли послушнѣе. Здѣсь господствуетъ общій законъ природы, что прямая короче ломаной и что ни одно живое существо безъ крайней необходимости не предпочтетъ труднѣйшее легчайшему, а всегда наоборотъ.

Если мы обратимся теперь къ турецкимъ словамъ въ бол-

гарскомъ языкѣ, то тотчасъ же является вопросъ: была ли болгарамъ необходимость заимствовать отъ турокъ — османовъ такое огромное количество словъ?

Такая необходимость могла явиться только въ слѣдующихъ случаяхъ. Во первыхъ, если бы турки — османы по культурѣ своей стояли несравненно выше болгаръ. Во вторыхъ, если бы они пришли въ Болгарію въ такомъ огромномъ количествѣ, что на каждаго болгарина пришлось бы по десятку турокъ. Наконецъ, въ третьихъ, если бы турки завели въ Болгаріи школы, соединенныя со всеобщимъ обязательнымъ обученіемъ на турецкомъ языкѣ, если бы у болгаръ къ тому же не осталось ни одной строчки собственной литературы и страна ихъ наводнилась бы турецкими книгами. Но ничего подобнаго не было и не могло быть въ Болгаріи.

А между тѣмъ турецкихъ словъ въ болгарскомъ языкѣ такая масса, что болгарину, если бы онъ пожелалъ, немногаго бы не хватило, чтобы объясняться съ туркомъ на своемъ родномъ языкѣ, беря изъ него только турецкія слова. Вотъ почему въ Бессарабіи болгары легко и въ самое короткое время научаются говорить по гагаузски, тогда какъ гагаузамъ, наоборотъ, болгарскій языкъ очень труденъ.

Я попробовалъ для провѣрки сосчитать число всѣхъ словъ въ болгарскомъ словарѣ Дювернуа и получилъ 16300, а изъ этого числа 1463 слова, т. е. 8,7% было турецкихъ. Процентъ, какъ видите, весьма значительный, если бы эти слова были заимствованы отъ турокъ. Интересно при этомъ замѣтить, что и у гагаузовъ, какъ видно по моему словарю, если исключить слова иностранныя, т. е. славянскія, албанскія, молдаванскія, и греческія, останется только 2509 коренныхъ словъ, съ которыми они обходятся въ обыкновенномъ разговорѣ. Значитъ, если предположить, что тотъ тюркскій народъ, который, смѣшавшись со славянами, далъ начало болгарамъ, тоже имѣлъ въ своемъ обиходѣ коренныхъ тюркскихъ словъ около 2509, то онъ утратилъ изъ нихъ въ настоящее время только около 1106, т. е., меньше

половины всего своего запаса, а взаменъ того получилъ около 15 тысячъ словъ славянскихъ, албанскихъ, нѣмецкихъ, романскихъ и греческихъ.

Конечно, всѣ эти вычисленія далеко не точны и сдѣланы мною только для того, чтобы составить хоть какое нибудь приблизительное понятіе о дѣйствительности.

Что же касается примѣси къ болгарскому народу финской крови, то, если таковая и была, то отъ нея, насколько мнѣ извѣстно, не сохранилось въ болгарскомъ языкѣ никакихъ слѣдовъ.

Если сравнить турецкія слова въ болгарскомъ словарѣ съ гагаузскими, то они весьма близки между собою, но есть и кое-какія отличія, такъ напримѣръ:

Гагаузское	переходить въ болгарское	Гагаузское.	Болгарское.	
ă	»	ага	напр. ма́за	мага́за
â	»	аха	ла́на	лаха́на
ǣ	»	ак	ма́сул	максу́л
ǽ	»	ах	ма́мурлук	махму́рлук
ǿ	»	е	каді́фя	каді́фе
i	»	е	кірпі́ч	керпі́ч
î	»	у	мерці́мек	мерцу́мек
j	»	г	ле́јен	леге́н
ф	»	к	мене́фше	мене́кше
ф̇	»	в	кафе́с	каве́с
ы	»	а	кы́лыч	калы́ч
ѳ̈	»	јо	кѳ̈са́	кјо́се

и т. под.

Изъ всѣхъ этихъ отличій для насъ наиболѣе интересно и характерно первое, т. е., что въ болгарскомъ языкѣ еще не утратились звуки г, к, х въ словахъ въ родѣ ма́за, ла́на, ма́сул, ма́мурлук, которые у волжскихъ татаръ, у османовъ и у куманъ гортанные, а у гагаузовъ и западныхъ турокъ не только не гортанные, но и самые звуки г, к и х въ подобныхъ словахъ

утратились и замѣнились удвоеннымъ *а*, т. е., получились: *мѣза*, *лѣна* и пр. Въ чемъ Гагаузы сохранили еще сходство съ болгарями, такъ это въ употребленіи члена опредѣленнаго, причемъ болгарскому члену *то* вполне соответствуетъ гагаузское — *да*. Другая черта сродства замѣчается еще въ привычкѣ йотировать почти каждое слово, начинающееся съ согласнаго звука. Впрочемъ въ послѣднемъ я наблюдалъ сходство только между гагаузами и бессарабскими болгарями. Кажется, что у задунайскихъ болгаръ такой привычки нѣтъ.

Словарь гагаузскаго языка, который здѣсь прилагается, первоначально былъ составленъ только для того, чтобы облегчить переводъ гагаузскихъ сказокъ. Но такъ какъ, послѣ составленія его, я убѣдился, что значительно истощилъ запасъ словъ гагаузскаго разговорнаго языка, то началъ собирать всѣ слова, которыя мнѣ только попадались до тѣхъ поръ, пока услышать въ разговорѣ съ гагаузомъ еще какое-нибудь новое слово стало для меня большою рѣдкостью. Чтобы извлечь у моихъ собесѣдниковъ какъ можно больше словъ, я переспросилъ ихъ каждое слово по тѣмъ небольшимъ словарямъ турецкаго языка татарскаго и ногайскаго, которые у меня имѣлись подъ рукой, а также перебралъ весь словарь Codex'a Cumanicus и турецкія слова въ болгарскомъ словарѣ Дювернуа.

Транскрипція для гагаузскаго языка мною принята, какъ видитъ читатель, академическая, но только я прибавилъ къ ней точки надъ согласными звуками въ тѣхъ случаяхъ, гдѣ нужно показать, что они выговариваются очень мягко. Дѣло въ томъ, что у гагаузовъ замѣчается особенно твердое проведеніе *закона гармоніи звуковъ*, наблюдающагося вообще въ тюркскихъ и финскихъ языкахъ.

Всѣ слова этихъ языковъ раздѣляются по своимъ гласнымъ на твердые и мягкіе. Если въ одномъ изъ слоговъ слова мы слышимъ, напримѣръ, звукъ *а* твердый, то въ другихъ слогахъ

того же слова другіе гласные могутъ быть тоже только твердые: у, о, ы, если же въ первомъ слогѣ а въ смягченномъ видѣ ѧ, то и въ остальныхъ мы встрѣтимъ только смягченные — ѣ, ѓ и і. Примѣръ слова съ твердыми гласными: каранникъ, хороспудъ, а съ мягкими: кѡпру, тѡпру, кемік, инекъ и друг. Звукъ е въ этомъ случаѣ можно считать среднимъ, потому что онъ употребляется и въ твердыхъ, и въ мягкихъ словахъ, впрочемъ, въ послѣднихъ чаще. Исключеній изъ этого правила сравнительно немного и они наблюдаются преимущественно въ словахъ заимствованныхъ изъ иностранныхъ языковъ, какъ напр., *инкинатъ*, парнѣли и т. под. Но у гагаузовъ кромѣ того въ словахъ твердыхъ и всѣ согласные звуки произносятся твердо, а въ мягкихъ смягчаются, б переходятъ въ бь, г въ гь, д въ дь, л въ л и т. д.

Вотъ въ этихъ то случаяхъ и понадобилось мнѣ обозначить точками смягченные согласные, избѣгая неудобнаго знака ь. Такъ что слогъ бе долженъ произноситься такъ, какъ въ русскомъ словѣ *бѣлый*, а бе, какъ въ нѣмецкомъ *Beet*, де — какъ въ русскомъ словѣ *деревня*, а де, — какъ въ нѣмецкомъ *der* и т. д.

Что касается шипящихъ звуковъ ч ц и ш, то они у всѣхъ гагаузовъ произносятся мягко въ твердыхъ и мягкихъ словахъ, но гласный звукъ послѣ нихъ смягчаютъ не всѣ гагаузы одинаково: одни произносятъ шу, другіе шѣ и сходятся только на произношеніи Ц, послѣ котораго гласный всегда смягчается (цѧ, цѓ, цѣ, цѣ).

Въ приложенныхъ здѣсь сказкахъ читатель найдетъ во многихъ мѣстахъ, что одно и то же слово въ разныхъ сказкахъ записано различно то *авшамъ*, то *ахмашъ*, то *дѣр* то *dijer*, то *dejör*. А потому я долженъ предупредить читателя, что подобная разница въ произношеніи дѣйствительно замѣчается среди гагаузовъ, какъ и среди другихъ народовъ, во первыхъ, въ зависимости отъ мѣстности, въ которой записана сказка, а во вторыхъ, отъ лица, которое ее сообщало. У гагаузовъ въ отношеніи выговора наблюдается различіе не только по отдѣльнымъ коло-

ніямъ, но въ одной и той же колоніи по окраинамъ ея. И кромѣ того, иногда даже ближайшіе сосѣди выговариваютъ одно и то же слово иначе. Наконецъ, по выговору иногда различаются старики и молодое поколѣніе. Здѣсь чаще, чѣмъ въ другихъ мѣстахъ можно слышать выраженіе: «такъ только старики говорятъ».

Всѣ эти различія въ выговорахъ отдѣльныхъ лицъ я не считалъ нужнымъ подводить подъ одинъ уровень, считая это грѣхомъ въ отношеніи науки, а просто, не мудрствуя лукаво, записывалъ такъ, какъ слышалъ въ каждомъ отдѣльномъ случаѣ.

Въ моихъ сказкахъ и словарѣ преобладаетъ говоръ села Бешалма, Бендерскаго уѣзда, Комрадской волости, гдѣ я дольше всего былъ, откуда имѣлъ больше всего знакомыхъ и гдѣ собралъ больше всего матерьяла. А потому, желая здѣсь привести нѣсколько наблюденій о говорахъ въ отдѣльныхъ колоніяхъ Бессарабскихъ гагаузовъ, я буду ихъ сравнивать съ говоромъ села Бешалма.

Но считаю при этомъ необходимымъ предупредить читателя, что эти наблюденія производились мною не систематически, а только попутно и случайно. А потому ими далеко не исчерпывается все то разнообразіе въ отношеніи языка отдѣльныхъ колоній, которое даетъ дѣйствительность.

Прежде всего здѣсь бросается въ глаза разница въ настоящемъ времени глаголовъ. У всѣхъ *бессарабскихъ* Гагаузовъ пользуются одинаковымъ правомъ гражданства двѣ формы настоящего времени:

гидѣрім	и	гидејѡрум	иду
гидѣрсін	»	гидејѡрсін	идешь
гидѣр	»	гидејор	идеть, и проч.

Въ с. Бешалма обѣ эти формы употребительны, но только одна для однихъ глаголовъ, а другая для другихъ. Такъ, напримѣръ, для глагола *де(v)* — «говорить» всегда употребляется только первая форма, такъ что Гагаузъ изъ с. Бешалмы никогда не скажетъ *дејѡрум*, а всегда *дѣрім*.

Въ с. Конгазѣ (Измаильскаго уѣзда), наоборотъ, всегда говорятъ дејѳрумъ, а также и для всѣхъ остальныхъ глаголовъ чаще и охотнѣе употребляютъ вторую форму настоящаго времени, нежели первую.

Въ с. Этулія (Измаильскаго уѣзда), наоборотъ, предпочитаютъ первую форму, но говорятъ не дѣрімъ, дїжерімъ, не барѣрымъ (кричу), а барыїжерымъ.

Въ с. Авдарма (Бендерскаго уѣзда) въ той же формѣ настоящаго времени и во многихъ другихъ словахъ не выговариваютъ звука р.

Вмѣсто не јатѣрсынъ («что ты лежишь») тамъ говорятъ не јатѣсынъ, вмѣсто нѣрејі гідѣрсін? (куда идешь?) — нѣсејі гідѣсін.

Въ с. Томай (Бендерскаго уѣзда) всѣ согласные звуки передъ протяжнымъ е въ настоящемъ времени всегда выговариваютъ твердо, напริมѣръ:

Въ с. Бешалимѣ.

іѳрѣр

чекедѣр

гелѣр

дѣшѣнѣр

Въ с. Томаѣ.

іѳрѣр

чекедѣр

гелѣр

дѣшѣнѣр, и т. д.

Въ томъ же с. Томай д и т всегда выговариваютъ твердо передъ какими бы гласными они ни стояли, напрімѣръ:

Въ с. Бешалимѣ.

дѣдѣ

тѣтѣн

Въ с. Томаѣ.

дѣдѣ

тѣтѣн, и т. д.

То же самое можно сказать и про с. Этулію: гитті (с. Бешалимы) напрімѣръ, слышится тамъ, какъ *итты*.

Большая разница между отдѣльными гагаузскими селами замѣчается еще въ замѣнѣ звука е звукомъ ѣ и наоборотъ. Такъ, напрімѣръ, большинство Гагаузовъ произносятъ бѣгіръ — «лошадь», а въ с. Чѣшмаікою говорятъ бѣгір. Точно также въ Бендерскомъ уѣздѣ гагаузы говорятъ бѣн (я), сѣн (ты), білѣ

(вмѣстѣ), гідѣдін и т. д., а въ с. Этулія бен, сен, біле, гідѣдін, или, наоборотъ, въ с. Бешалма цейдем, а въ с. Этулія цейдѣм.

Кромѣ того наблюдается большая разница въ произношеніи придыханія х въ началѣ словъ, напр., въ с. Бешалма ясно выговаривается хепсі (весь), а въ с. Этулія х почти не слышно, такъ что получается епсі.

Въ с. Гайдаръ это придыханіе переходитъ даже въ йотированіе, напримѣръ:

Въ с. Бешалмѣ.	Въ с. Гайдарѣ.
хызлы (быстро)	йызлы

Далѣе въ с. Этулія въ нѣкоторыхъ словахъ т произносятся какъ д, а л какъ л напр.

Въ с. Бешалмѣ.	Въ с. Этулія.
тѣ (еще)	дѣ
jel (рука)	jel

Сверхъ того, въ с. Этулія кромѣ л и л употребляется еще средній звукъ, который въ сказкахъ я обозначалъ знакомъ l. При произношеніи этого звука выговаривается л, но языкъ переносится отъ зубовъ къ серединѣ нѣба.

Наконецъ, въ с. Баурчи замѣчается склонность вообще къ очень твердому выговору, напр. вмѣсто не ба? («что это?») говорятъ не ба? вмѣсто Кділі б-ѣтѣ (братъ Коля) — Кділі б-ѣту и т. д. Уже изъ изложеннаго видно, что наибольшая разница въ говорахъ существуютъ между Комрадомъ съ его окрестностями и с. Этулія. Чѣмъ объясняется эта разница, я не знаю, но думаю, что она существовала гораздо раньше переселенія Гагаузовъ въ Бессарабію изъ за Дуная. Преобладающее удареніе въ гагаузскихъ словахъ на послѣднемъ слогѣ, а потому я отмѣчалъ въ текстѣ только отступленіе отъ этого правила.

Каковы говоры гагаузовъ за Дунаемъ мнѣ неизвѣстно, потому что тамъ никто не собиралъ мѣстнаго словаря. Единственный же образчикъ языка задунайскихъ Гагаузовъ, который напечатанъ П. Драгановымъ (въ З. И. Р. Г. О. по отд.

Этногр. XXII в. I с. 237) ничѣмъ не отличается отъ языка нашихъ гагаузовъ и стоитъ ближе всего къ говору с. Этулія. Это — пѣсня про взятіе Плевны:

Хайди Петербула гиделим	Махнемъ въ Петербургъ
Петербурлу аалым	Возьмемъ Петербургъ
Ичинде — да гирелим	Войдемъ туда
Бирярь кафе да ичелим....	Выпьемъ по чашкѣ кофе....
Юзь бинь аскеръ гельмедень	Покуда не придуть 100 тысячъ
Бенъ Плевней вермейждемъ	Я Плевны не отдамъ
Юзь бинь аскеръ гельди	Поспѣли 100000 солдатъ
Плевней алды....	И Плевну взяли....

Что касается внѣшней манеры въ разговорѣ, то нужно замѣтить, что гагаузы говорятъ очень быстро, сыплютъ словами, что называется какъ горохомъ, не тянутъ, не заикаются и вообще за словомъ въ карманъ не лѣзутъ. Остроты онѣ очень любятъ и потому слава объ остроумцѣ гремитъ по всѣмъ гагаузскимъ колоніямъ. Его рассказы подхватываются и передаются изъ устъ въ уста, изъ села въ село наравнѣ съ прочими сказками. Но съ нашей точки зрѣнія остроты эти конечно очень грубы и по большей части циничны. Обращики ихъ много здѣсь представлены въ №№ 124, 125 и 126.

Наравнѣ съ остротами гагаузы очень любятъ сказки, въ которыхъ нагромождена чепуха на чепухѣ на тему «не люблю не слушай». Вообще же у гагаузовъ передача всѣхъ сказокъ, какъ ниже убѣдится самъ читатель, очень сжатая, лаконичная. Никакихъ прикрасть въ серединѣ и въ началѣ сказки не употребляется, и шутки оставляются только для самаго конца.

Лаконизму гагаузскихъ сказокъ много способствуетъ бѣдный, мало разработанный языкъ этого народа, не дающій простору для красивыхъ оборотовъ, для двусмысленностей и проч., немислимыхъ безъ большого запаса синонимовъ, въ которыхъ у Гагаузовъ чувствуется недостатокъ. Это же обстоятельство вліяетъ и на достоинство поэтической формы ихъ пѣсень, кото-

рыя тоже очень трудно сочинять при недостаткѣ синонимовъ и вообще при бѣдности языка. А потому и требованія относительно красоты пѣсенъ у гагаузовъ несравненно скромнѣе, чѣмъ у нашего народа, какъ это видно изъ нижеслѣдующаго.

Сказки, рассказы и легенды религиознаго и миѳологическаго содержанія.

1.

Божій крестникъ.

Бір вакыт вәрмыш ўч чоѳук, чекетмишләр кысметлерни арама. Гидәркан, буннар јетимшишләр икi дăду, гідармишләр јолда. Гидәркан буннар беші, чоѳун бірі деміш: «хеле ғаргалары». Орада-да вәрмыш бір сұрұ ғарга. Деміш: «те бѳла бір сұрұ ко-јунум олса, Аллахтан бішеј істемәм». О ікi дăду-да бірі Аллах-мыш, бірі-да Свѳті Пѳтріјмиш. Аллă благословіт-етмиш о ғар-галары, да о ғаргалар олмушлар хѳлсі којун, да деміш: «гіт-та топла оннары. Ама, деміш чоѳук, ғелѳн-ғечѳн кесарім бірар којун». О калмыш орда, јапмыш бір пердă. Ордан гідѳрлар ілері, јетимшишләр бір чошмеја. Деміш јѳбұр чоѳук: «те бѳла бір кырчмам олса, біріндăн шарап аксын, біріндăн-да рақы, ғелѳн-ғечăн јолѳулара јыкрам једарім». Аллах благословіт-етмиш, олмуш кырчма. О-да орда калмыш. Калмыш чоѳун бірі, гіт-мишләр ілері. Гидәркан, Аллă деміш о калан чоѳă: «је сăн бішеј істăмејѳан-мі Аллахтан?» О-да деміш: «бăн істѳрім, Аллах вер-сін бана бір кары, да ікіміз-да бір јўректă олалым». Аллах де-

миш: «јѡрѣ, гіделім бірері». Бір јердә-да бір кыз јаґкулу олмуш, да дѣнә хазыр олурлармыш. Гітмишләр о ғеңә, ғеңелемишләр орда. Аллах деміш: «дікелім бір куру бә чыбӯ јевіи ортасына, да бу ғеңә тутулсун, да сабадан кара јѣзѣм іјелім, верімісін бізім чоңа кызыны?» Адам-да деміш: «хер бу іш олур-са, вереңәм». Јапмышлар баланты, дікмишләр бір куру чыбук. Сабаһлең, ачан бакмышлар, кара јѣзѣм олмуш. Алмышлар кызы, гітмишләр. Јапмыш чоңук бір јев кеңдіиә, јашармыш ґукәрә. Бір јылдан сѡра, Аллах деміш Свѣті Пѣтрија: «а гіделім долашалым бізім чоңуклары». Гітмишләр чобана, селам вермишләр селамдан сѡра демішләр: јѡк-му бір ка'урмалын?» Ө-да деміш: «јок, бән јѡлә ғеленә-ғеченә којун кесеңек олсам, шіндіјадан којун калмазды», чыкмышлар, гітмишләр. Аллах благословіт-етмиш, којуннары ғенә ғарга олмушлар. Чоңук, ачан чыкмыш, бакмыш, којуннары хенсі ғарга олмуш». Ордан гідѣрлар кырчмара, селам верѣрлар, селамдан сѡра демішләр: «јыкрам-ет бізі бірәр рақы, бә, чоңук». Ө-да деміш оннара: «бурда парасыз ічкі верілмѣр, гідіи башымдан». Аллах благословіт едѣр, ғенә су олмуш. Гітмишләр ілері. Аллах деміш Пѣтрија: «ха гіделім о чоңа, әні јевѣрдік». Гітмишләр орајы, сес-етмишләр. Чыкмыш адам дышары. Демішләр: «кабул-ет бізі бу ғеңә, јаталым сендә». Адам деміш: «олур, ама отүрун біраз дышарда». Дәду деміш: «нә'ічін?» Ө-да деміш: «Аллах вереңек бізә бір јевлат». Дурмушлар біраз, дѣмуш бір чоңук, гірмишләр ічері, јімишләр јекмек. Дәду јатмыш ујумә, башламыш оґлама. Сормуш кары дәдуја: «нерәи аңѣр дәду?» Дәду деміш: «ѣстѣм долу јарәјнан, олса јѡлә бір адам, атсын ушәны дірі ғырына, сызсын јә, да о јәнан јалајым јаралармы, алышаңәм. О сәт кары деміш: «олур дәду». Јакајѡрлар ғырыны, атајѡрлар ушә, гірмишләр ічері, дәду деміш: «хәле гідіи, да бакын». Ачан гідѣрлар, бакајѡрлар: «ушак ојнѣр бір алтын алмајнан». Ғелмишләр ічері, демішләр: «ушак ојнајор ғырын — ічіндә». Дәду деміш: «јок бішеј». Чыкмышлар гітмә. Чоңук деміш: «дур дәду, да вәтїз-ет ушә». Дәду алмыш, вәтїз-етмиш, адыны којмуш Јувәнчу. Башламыш дәду Јувәнчуја бір діші

дана. Бір-ікі гүндан сора, данајы кајб-етмішләр. Гечмиш, он-једі жашында сормуш бобасына: јок-му-јду бізім хіч хажванымыз?» Бобасы деміш: «варды бір діші дана, да кајб-елді». Чоңуқ деміш: «бан гідепам ону арам». Бобасы деміш: «гіт чоңуқ, ама була-мајқан, зєрем чок вакыт гечті». Јуванчу чекетмиш гітмә, јетіш-миш бір пустијала. Чыкмыш јөнүнә бір қанавар, да деміш: «нєрејі гідєрсін Аллахын күмісі?». О-да деміш: «гидєрім Мур-гоңу арам». О қанавар-да деміш: «булақан, оннар Кара-кулакта». Гітмиш Јуванчу, јетішмиш орајы, бакса, бір јінек јатајор. Ачан гөрмүш јінек Јуванчују, деміш: «пек реч гелдін чорбақи». О јінек-та дуруду бір кују-ўстўндә, деді Јуванчуја: «гір кују ічинә, зєрә гелір-са Мургоч, сєні сєвинмектәи јудацек. Оннар орда олмушлар он-једі хажван. Гірмиш Јуванчу кују-ічинә. Гелмиш Мургоч хем Галбоң, демішләр: «гелмиш бізім чорбақи, нєрдә о?» Коңа јінек деміш: «ғўн-дўсуна гитті». Гітмиш Мургоч, гезмиш, гезмиш, буламамыш, гелмиш, деміш: «јок, сōла нәны гитті?» О гөнә деміш: «ғўн батысына гитті». Гөнә гитмиш Мургоч, гезмиш, гезмиш, буламамыш, гелмиш, деміш: «јок». Јатмыш Мургоч, јо-рулмуш. Анасы деміш: «бурда». Чыкмыш Јуван, калкмыш, Мургоч јутмуш Јуваны, гөнә кусмуш, да деміш: «ха Јуван ал бізі, да гіделім јевә». Мургоч деміш Јувана: «гіт Јуван, істә Падішахын кызыны». Јуван-да деміш: «Падішә вєрмәз бана кызыны». Мургоч деміш: «вєрецек, кєркма». Гітмиш Јуван Па-дішә, деміш: «вєр бана кызыны». Падішә деміш: «вєрім, ама вар бєнім бір пажым бакырдан, сўр ону, да јєк бōдај, да бiч, дў, да ун ўт, дўнцўлерә јєкмєк олсун јимә». Гелмиш Јуван јевә, деміш Мургоңа: «аламајқам». Мургоң деміш: «нє'ічін?» О-да деміш: «Падішә істєр, сўрєјім онун бакыр пажыны, да јєкєјім бōдај, да бiчєјім да аўшамәдак дўвєјім, хем ун ўдєјім». Мургоч деміш: «гіт, істә, вєрсін сана ўч гўнә мўхлєт, пулуклары дўздўрелім». Гітмиш Јуван Падішә, алмыш ўч гўнә мўхлєт, дўздўрмўш пу-луклары, кошмуш Галбōчнан Мургоңу, сапламыш пулў, пажсын-мыш сўрмә. Сўрмўш, јєкмiш, дўмўш аўшамәдак ўн, да ўтмўш, гитмиш Падішә-да деміш: «хазырладым». Падішә долашмыш:

«хакына, сўрмўш». Деміш Падішә: «вар бір чаҗырым тучтан, сўр ону, да дік чотук, да аўшамәдак јўзўм јапсын, да шарап ўсзәсін, дўнцўлерә ічкі олсун». Геләр жева, дәр Мургоца: «Падішә істәр, сўрејім онун туч чаҗырыны, да дікејім чотук, да олсун јўзўм, да шарап сўзејім, җычыја којејім, дўнцўлерә ічкі олсун». Мургоч деміш: «кдркма, 0-да оладек». Јаптырајор бір пулук, гідәр, башлајор сўрмә. Гўн чыкмыш ўлей јерінә, Мургоч алмыш гўнў бујнузуна, атмыш гері, гўн узанмыш. Бітірміш сўрмејі, дікміш кырліга, аўшамәдак јўзўм олмуш. Шарап сўз-мўш, долдурмуш җычылары, гитміш Падішә. Јуван-да деміш: «сўрдўм, Падішахым, діктім, шарап сўздўм, җычылары долдур-дум, хазыр хейсї». Падішә бакмыш: «вар аслы». Падішә гейә деміш: «јаптырасын бір көпрў алтын, олсун сенің бордејіндәй беіім куртәмадак». Гідәр Јуван жева, сәләр Мургоца. Мургоч деміш: «о котај». Далајор Мургоч јер ічинә, чыкарајор алтын, алајор Јуван, тутајорлар уста, бір гедеда јапмыш көпрўјў. Падішә ачан калкмыш, бакса, көпрў хазыр: «брагиді, бу аладек кызымы». Гелміш Јуван, деміш: «хәді, вәр кызыны». Падішах деміш: «бән кызы вәрмејдәм, ама верецәм сана бір араба алтын, гит, кош арабаны, да гел». Геләр Јуванчу жева, сәләр Мургоца. Мургоч дәр: «јаптыр бір араба кырк стынцин узун, јірмі-да ге-ніш, да кош бізі, да гіделім, да башла јўклетмә, некадар бән сал-лајдәм куламы, сән хей јўклет». Јаптырмыш Јуванчу арабајы, кошмуш Галбдчнан Мургоцў, гитміш. Башламыш Мургоч сал-ламә куламы. Јуванчу-да јўкледірміш, јўкледірміш, јўклетміш паралары хейсїні, не вармыш јевін-долајанында, біткідә кој-муш кызы-да арабаја. Мургоч кеcмїш салламајы. Јуван чекет-міш. Падішә деміш: «Аллә вәрсін, да чатласын бу јокўзлар». Бетфа етміш. Мургоч деміш: «ачан гідәріс жева, чекәсін ара-бајы бір тарафа, да біз јөлецәс». Сән аласын бізім бујнузлар-мызы, да дікәсін пдртанын ікі тарафына. Да оннар оладек фідан. Ама кімсеја сәләмә, недән о фіданнар, сана чок сорадеклар». Окадар лаф-етміш, Галбдчнан Мургоч јыкылмышлар, да јолмўш-лар. Алмыш Јуван бујнузлары, дікміш пдртанын ікі тарафына.

О буїнузлар олмуш бѹк фіданнар. Јувѹнчу јашѹрмыш іслѹ. Башламыш гелмѹ узактан адамлар о фіданнары гѹрмѹ, да кїмсеј таныјамамыш. Гелмїш бїр харап, урулмуш онун карысына. Јувѹнчу дѹрмїш: «кїм танырса бу ачлары, вѹреѹам она о варлбышы, хей карыјы». О харап демїш карыја: «сор коѹѹана, недѹн о фіданнар?» Сормуш кары: «недѹн о бїзім фіданнар?» Коѹѹасы демїш: «Галбѹчнан Мургоѹѹн буїнузлары». Сѹлемїш кары хараба, гїтмїш харап фіданнарын јанына, да бакѹрмыш. Јуван демїш хараба: «не бакајѹрсын?» О-да демїш: «бакајѹрум, не сој ачлар буннар». Јуван-да демїш: «кїм таныр-са, не дїр бу ачлар, вѹреѹам кѹртејї карымнан она». Харап демїш: «бѹн танырым, оннар — Мургѹчнан Галбоѹѹн буїнузлары». Јувѹнчу бракмыш хараба варлбыны, да гїтмїш, нејаны гѹзѹ гѹрѹ-са¹⁾.

1, а.

Варіантъ № 1-го.

Вѹрмыш бїр дѹдујлан бїр бабу. Оннарын ушаклары олмѹзмыш. Дѹду дѹр бабуја: «бабо, Аллах вѹрсѹ бїзѹ бїр чоѹѹк, сѹдыч тутаѹам Свѹтї Піјајы». Аллах вѹрѹ буннара бїр чоѹѹк. Дѹду алајор чоѹѹ, да чекедѹр сѹдыч арама. Гїдѹркѹн, бу каршы-гелѹр Аллахы. Она Аллах дѹр: «дѹду, нејаны гїдѹрсїн ба дѹду?» Дѹду-да дѹр: «гїдѹрїм сѹдыч арама кеңдїма, бу чоѹѹ вѹтїз-етсїн». Аллах дѹр дѹдуја: «вѹр, бѹн вѹтїз-едејїм чоѹѹ». Дѹду сорајор Аллаха: «је сѹн кїмсїн?» О-да дѹр: «бѹн Аллахым». Дѹду-да дѹр: «ачан Аллахсын, бѹн сана вѹрмам вѹтїз-едѹсїн, зѹрем сѹн зѹнгийнѹрѹ вѹрѹрсїн, фукѹралары-са хїч дѹшѹнїмерсїн». Алајор чоѹѹ, да чекедѹр гїтмѹ. Да чыкајор јѹнѹнѹ гѹнѹ Аллах (Аллах рѹбаларны дїшгїрмїш). Аллах сорајор дѹдуја: «нејаны ба дѹду гїдѹрсїн?» Дѹду-да дѹр: «гїдѹрїм сѹдыч арама». О-да дѹр: «вѹр

1) Вар. Walach. Mǎrchen von Schott. 1845, стр. 160. Сбор. за нар. умот. I, стр. 116; V, стр. 155; VII, стр. 164. Вук. Карап. 1870. Срп. нар. прип., стр. 79. Чубин. Труд. II, стр. 855, № 94.

бан ватіз едејім». Дѣду-да сорајор: «је сѣн кімсіи?» О-да дѣр: «бан Свѣті Пїја». Дѣду-да дѣр: «сана олур вермѣ, зерем сѣн зеңгіндѣн-да алајорсун, фукарыларѣ-да верѣрсін». Ватіз-едѣр чоңу, Аллах, хем верејор бір-да дѣва она. Чоңун адыны Пїја којајор. Дѣду алып чоңу хем дѣвејі, чекедѣр гелмѣ јева. Да-ічіндѣ геліркѣн, кајб-едѣр дѣвејі. Гелѣр јева, бабуја дѣр: «Свѣті Пїја вердіјді бір да дѣва, ама кајб-еттім, да-ічіндѣ геліркѣн». Бабу-да дѣр: «о бізім-са ајамыза гелір». Гел гіт вакыт, чоңук бѣвер, олајор он-беш јашында. Да дѣшѣндѣ гѣрѣр дѣвесіні, ані верміш Аллах. Сабәһлең калктыјнан, дѣр анасына: «мәлеј, јап бана бір пїта, да бан гідѣам бізім дѣвејі арама». Анасы јапајор бір пїта, бу којѣр торбасына, да чекедѣр гітмѣ. Чок-му гітміш. да-ічіндѣ бір пѣрдејѣ; бакса о пѣрдедѣ вар бір сѣрѣ хаиван. О хажваннарс онун дѣвесіндѣн. Топлајор о хажваннары, да геті-рѣр јева. Ікѣда тосун вармыш: бірінін ады-јмыш Пріјан-бува, бірісінін-да Кудал-бува. О вакытта бір Падіша меці јапармыш. Вармыш о Падішѣхын бір демірдѣн пѣји, да кімсеј ону сѣрәме-зімш. Пїја кошајор буваларны пула, да гідѣјор Падішѣхын де-мірдѣн пѣјины сѣрмѣ, да бір гѣндѣ біттірѣр тарлајы сѣрмѣ. Авшәмлејын кошајор арабајы, да чекѣр Падішѣхын капуста-јоңунѣ. Пріјан-бува дѣр Пїјаја: «бан некадар куламы саллајдѣм, окадар пара јүкледәсініс арабаја». Чекедѣрлар јүклетмѣ, јүкле-дѣрлар, аргык јок нѣрејі јүклетмѣ: «араба дѣлмыш». Кошајор Пїја даналары, да чекедѣр гелмѣ јева, текерлеклѣр батәрмыш башлыкларѣдан. Пїја гѣркѣ чаларак гелірміш јева, даналар-да сінеклеңарѣк гелірміш, дѣдујлан бабу нек севінімішлар¹⁾.

1, 6.

Вариантъ № 1-го.

Въ третьемъ вариантѣ той же сказки начало совершенно такое же, какъ во второмъ, но вмѣсто Св. Ильи бѣднякъ встрѣ-

1) Эпизодъ о томъ, что человекъ не даетъ Богу крестить своего сына, см. Сборн. за народ. умотв., кн. II, стр. 200.

чаєть во второй разъ переодѣтаго Бога, который называетъ себя Архангеломъ (Архангіл). Эпизодъ съ отысканіемъ пропавшей телушки передается здѣсь такъ:

Алајор Јувѧнчу пѣтајы торбасына, да гідѣр дѣвејі арамѧ. Гідѧркан, гечѣр бір кѣпрѣдѧн. О кѣпрѣдѧ чыкајор бір шејтан, да дѣр Јувѧнчуја: «нерејі гідѣрсін Јувѧнчу?» Јувѧнчу-да деміш: «гидѣрім бір дѣва арамѧ». Шејтан-да деміш: «бѧн билѣрім, нѣрдѧ оннар. О дѣвѧн бузѧлады, ікі тосун јапты. Вѣрсѧн бана тосунун біріні, озаман сѣлејдѧм сана, нѣрдѧ дурајор оннар». «Ама», деміш шејтан, о сары тосуну вѣрѧсін». Јувѧнчу-да деміш: «верѣрім». Шїндї шејтан сѣлѣр Јувѧчуја. Гідѣр Јувѧнчу, да булајор. Алајор ѣчѣнѣ да чекедѣр хадѧмѧ јевѧ. Ама сары тосун деміш Јувѧнчуја: «сѧн бені ададын шејтана, ама кѣркѧ. Сѧн гїт, бѧн сѣні јетішїрім». Хадѧркан Јувѧнчу ікісіні, јетішѣр о кѣпрѣја, чыкајор шејтан онун јѣнѣнѧ, да дѣр Јувѧнчуја: «нѣрдѧ сары тосун?» Јувѧнчу-да деміш: «бѧн брѧдым ону орда, о сѣнїй». Јувѧнчу гелѣр јевѧ, бірда бакса, сары тосун-да гелміш јер алтын-дан, гечміш, да куртулмуш шејтан-дан.

Бычки въ этомъ варіантѣ называются *Вузоръ* и *Кудалъ*. Слѣдуетъ распашка мѣдной полосы, послѣ чего царь отдаетъ Ивану свою дочь и полцарства. Сказка заканчивается такими словами:

Јувѧнчу зѣңгїнѣр, бені да чырды дѣнѧ. Бѧн-да гїтїм, да пѣк конуштум, ъса хїч гѣрмедїм.

2.

Приключенїя божьяго крестника.

Бір вакыт вѧрмыш бір адам, да адамын ѣч-ѣз ушѧ, да о кѣдѧ-да вѧрмыш ѣч-ѣз јев. Да о адам хѣр бірїнѧ вѣрміш бірѧр вѧтїзлїк, да сѣра олајор онун тѧ бір чоцѣ. Шїндї о јѣкмуш кїмѧ вѣрсін, вѧтїз јетсїнѧр, да алмыш ушѧ, да чекетміш сѧдыч ара-

мә. Гітмиш, гітмиш да јетішмиш бір бұк дәја. Да о дә ічіндә отурумуш бір дәду, да гідәр о дәдунун-јанына, да отурмуш дін-неймә. Да сорајор дәду: «нерејі гідәрсін бу ушакнан?» О дәду-да деміш она: «вер, бан вәтис едејім». Да верәр она, вәтис етсін. Вәтис етмиш дәду, да вермиш она бір куту хем бір дішн дана, да деміш дәду адама: «бу кутују, озаман ачасын, ачан сана іхтіза олур, да ачыл кутум, кур софрајы, о сәтта хәпсі хазыр олаңек. Да дәду дәр адама: «ачан чоңук олур једі јашында, гетирәсін гәнә бурајы». Да алајор чоңу хем данајы, да чекетмиш гитмә. Гидәркан о дана бузаламыш, да јетішнпә јевә, о буза-да бузаламыш. Јетішмиш јевә, барымыш карысына: «ја гетир мәрі, кәфајы, сәлым інекләрі». Чыкајор кары, алајор ушә, гөтүрәр ічері, алајор кәфајы, башлајор сәмә. Да долдурајор үч-үз чөлмек сүт, да гөтүрәр хәпсинә бірәр чөлмек сүт сәдычларна, да інекләрдән-да сүт кесилмиш. Јертесі гүнү јапајор адам ушән кумотрјасыны, да чәрајор хәпсині сәдычларны. Да кімисі гитмиш, кімисі-да гитмеміш фукәрә дејі. Гидейнәр, отурушмуш софралара, софраләр-са бош. Адам-да бујур-едәрмиш: «бујурун». Јынсаннар-да бакәрмыш бірі бірінә: софраларда јок бішеј. Шінді гетирәр адам о кутују. Куту ачылмыш, софралар курулмуш түрлү-түрлү імекләр, хем ічмекләр. Јимішләр, ічмишләр, башламышлар ојнамә, барышмә. Шінді гитмейнәр, пинмишләр үсек јерә, да бакарлармыш, да дәрмишләр: «нәрдән алмыш бізім күмі ічкі?» Хәпсі сарфаш олмушлар. Једі жылдан сора алајор адам чоңу, да гідәр о дәдуја, булмуш дәдују орда, алмыш дәду чоңу, чоңун-да ады Јуванчу, да адам гитмиш јевә. Дәду дәр чоңә: «сәләм сана бір масал». Сәләм она масал. Масалы біттирдиктән сора, деміш Јуванчуја: «јөдә масалымы». Јуванчу-да деміш: «сәрејім сана антерімі». Дәду-да деміш: «дәләзим, ја цигил үч керә». Јуванчу цигиләр үч керә, олајор бір алтын-түлү гүгуш. Да дәр она: «гидәсін, бұтгүн дүннејі долашасын, да сабадан гәнә геләсін бурајы». Гидәр чоңук, гезәр, сабадан гәнә геләр. Да гәнә дәду сәләм она бір масал, да дәр: «јөдә масалымы». Јуванчу-да дәр: «сәрејім мінтанымы». Дәду-да дәр: «цигил үч керә».

Ціңгіләр үч керә, олајор бір алтын чөмбөр. Да деміш дәду она: «гидәсін докүз дөніз-ашыры, да сабадан гөһә бурајы геләсін». Гитмиш чоңуқ, да сабадан гөһә гелмиш. Да гөһә сөлеміш она дәду бір масал, да деміш: «јөдә масалымы». Јуванчу-да деміш: «сөрејим чизмелерми». Дәду деміш: дәл ләзым, ціңгіл үч керә. Ціңгілмиш үч керә, олмуш бір алтын тўйу домуз. Да деміш дәду: «гидәсін да дубудуз дүннејі актырасын, да сабадан гөһә бурајы геләсін». Гитмиш чоңуқ, да геліркән, гөрмүш бір шафк. Гитмиш о шафкын-јанына, бакса, орда кірацілар колвермішләр бегірілернә, да масал сөләрмішләр. Бірісә-да масалы бітітірдіјһән, деміш: «јөдәјим масалымы». Јобур адамлар-да демішләр: «Алла јөдөсін». Ө-да чөкөтмиш, гитмиш дәдунун-јанына, гөһә олмуш чоңуқ. Дәду гөһә сөлеміш бір масал, да деміш: «јөдә масалымы». Јуванчуда деміш: «Алла јөдөсін». Дәду-да деміш: «сөһә-гити ақыллы олма-сын бу дүннедә, хөһә ақыллы оласын, хөһә чок кихат биләсін. Да деміш: гидәсін да чырак јанашасын, ама кырмызы адама јанашмајасын». Чөкөтмиш Јуванчу гитмә, каршы јетмиш бір бојар. Да сормуш о бојар она: «нөрејі гидәрсін, бә чоңуқ?» Ө-да деміш: «чырак јанашмә». Бојар-да деміш: «јанаш бана». Јуванчу-да деміш: «сәдықимдан насәттым вәрдыр, кырмызы адама јанашмајым». Ама бојар сормуш: «не марфетін вар?» Ө-да деміш: «биләрим јазмә хөһә окумә». Бојар-да деміш кеңдә кеңдінә: «бу бөһә-ичин». О бојар-да деміш: «нөкадар жукары гидәрсін, хөһә кырмызы-дыр адамлар, біз хөһә бір сөһәләјиз». Јуванчу чөкөтмиш. Бојар-да гитмиш тә јөтә, да гөһә чыкмыш јөнүһә, да сормуш: «нөрејі гидәрсін?» Ө-да деміш: «чырак јанашмә». Бојар-да деміш: «не марфетін вар? Ө-да деміш: «јазмә биләрим». Бојар-да деміш: «јанаш бана». Јуванчу деміш: «сәдықим дедә, кырмызы адама јанашмајым». Бојар-да деміш: «нөкадар јөтә гидәрсін, хөһә кырмызыдыр јынсаннар, біз хөһәсимиш бір сөһәләјиз». Јуванчу гөһә гитмиш. Учуңу гүнү гөһә о бојар чыкмыш јөнүһә, да гөһә сормуш: «нөрејі гидәрсін-бә чоңуқ?» Ө-да деміш: «чырак јанашмә». «Јанаш, деміш, бана, не занатын вар?» Јуванчу-да деміш кеңдә кеңдінә: «ки гүн олду, хөһә кырмызы адам чыкты јөнүһә, бана

гѣнѧ кырмызы, і дедїді о бојар, тѧ јотѧ гїтїікчѧн хей кырмызы адамлар, бѧн гѣнѧ кырмызыја јанашмалы». Буна јанашмыш она. Гѣтѣрмѣш јевїнѧ, којмуш ону јазмѧ. Шїндї не кїхат гелїр-мїш, хей јазармыш. Чорбаѣсы хїч јелїнѧ алмѧзмыш кїхатлары. Сѣра башламыш бојар кеїдї - да Јувѧнчуја акыл данышмѧ. Шїндї башламыш чорбаѣсы ону чок гѣрмѧ. Гелѧн кїхатлары хей јывармыш бїрерї, јывмыш бїр араба кїхат. Да озаман вѣр-мїш она јазејїн оннары. Алмыш Јувѧнчу бїр геѣдѧ, хейсїнї јерлї-јерїнѧ јазмыш. Сабѧhlen, ачан калкмыш чорбаѣї, бакса, хейсї хазыр. Јертесї гѣнѣ гелмїш кїхат падішахтан, деңгѧ гїде-ѣеклѧр. Гїтїмїшлѧр, ҫч јыл јѣрѣмѣшлѧр, јетїшмїшлѧр јерїнѧ, бакса, падішѧ кылыѣїнын бїлезї јѣкмуш, унутмуш јевдѧ. Да демїш па-дішѧ: «кїм гїдѧрса, да сабадан гетїрсїн бїлезїмї, вѣреѣѧм она па-дішахлык хем кызымы. Кїмсеј чѣкмамыш. Јувѧнчу демїш чор-баѣсына: «бѧн гїдѧрїм». Чыкмыш падішахын јѣнѣнѧ, да демїш чорбаѣсына: «бѧн гїдѧрїм, да гетїрїм». Вѣрмїш падішѧ она кї-хат, гїтсїн, да кызыннан нышаннансын. Алмыш чоѣҫк кїхады, јатмыш ујумѧ. Чорбаѣсы-да дурмуш капуда, баксын, нїѣѧл гї-деѣек. Бакса Јуван, чорбаѣсы дурајор капуда, гѣнѧ јатмыш, калкмыш, бакса, ујумуш чорбаѣсы, јавѧшаѣїк чыкмыш, олмуш бїр алтын-тѣлѣ гѣгуш, гїтмїш. Јорулѣјнан ѣїгїлмїш ҫч керѧ, олмуш бїр алтын чѣмбер, тукурланарак, јетїшмїш пѣртаја, ба-шындан ашыры ѣїгїлмїш. Пѣртаны дышанында олмуш бїр ал-тын тѣлѣ домуз, јыкмыш пѣртајы калѧннан, гїрмїш ічанына, пїнмїш пїнек ташына, гелмїш, урмуш пїенѣреја. Падішахын кызы калкмыш, ачмыш сѣрмејї. Шїндї падішахын кыза вѣрмїш кїхады. Вѣрдїјнѧн падішахын кызына, ачмыш, окумуш кїхады, ачмыш капулары, колвѣрмїш ічерї. Кїјады окудѣјнан гѣрдѣ, не вар кїхатта, чыкарды, вѣрдї нышан ҫзѣнѣ. Алды Јуван кылыѣї, дурду капуда, кыз дедї: «гѣстер марѣетїнї, насыл гелдїн ҫч јыл-лык јолдан». О-да дедї: «јајан гелдїм ікї сѧтта». Насы гелѧ бїле-ѣѧн ікї сѧтта?» Дедї кыз: «гѣстер марѣетїнї, озаман колвѣреѣѧм». Чоѣҫк јѣтѧ бакты, бујаны бакты, ѣїгїлдї ҫч керѧ, олду бїр ал-тын тѣлѣ гѣгуш, учту јевїн-їчїндѧ, конду мѧса ҫстѣнѧ. Кыз-да

гітті, копарды ондан түү, да олду нышан, нёрдән копарды. Та үч керә қиғилді, олду бір алтын чөмбер, гезинді жевін-ічиндә бір ікі, атлады гена маса ұстүна, гена копарды ондан кыз бір парча нышан-ічин. Сорду кыз: порталары насыл ачтын, гөстерді ону -да. Гена қиғилді үч керә, олду бір алтын түүлү домуз, пінді маса ұстүна. Кыз гена копарды түүндән. Ондан сора верді билезі, да колверді ону, гитсін. Нышаннандылар. Гітті гері, жетішті жевә, гирді ічері, чорбақисы дұмады, кожду билезі башы алтына. Чорбақисы ујанды, чарды ону: «калк, деді, сән, нережі гідөғөдін, деді, калк, та гит, деді». Ө-да деді: «бән гиттім, да гелдім, да те билезік». Чорбақисы деді она: «вер билезі гөтүрејім». Ө-да деді: «дл сөйін ішін, бән гөтүрүм гена. Вакыды гелдјјән, калкты, јыканды, алды билезі, гөтүрдү падішаха. Падішах-та кабул етті билезі. Ө-да верді она корунајы. Јеттіләр цеңк, да цеңк бітті. Гері дөнецеқләр. Шінді падішахлан чорбақисы чекіштіләр, о істеді, о алын талғасына чоңу, падішахта істеді, о алын. Чоңу-та деді падішаха: «бән шіндән сора хөп сөйіннән јашајрам, брак бөні чорбақјјнан кұвәдан». Ама чорбақины-да варды бір блу, бөһзәрді Јувана, да јүклеттіләр беценіјајы, да некадар јөрү-дүләр, јөрүдүләр, да гирділәр бір бұк да ічинә. Да варды бір көр јол. Чорбақисы алды о јолу, да јінді бір кулак-ічинә. О кулак-ічиндә-да бір пунар варды. Деділәр: «бірәр су ічелім», да үчү-да јінділәр су ічинә. Да оннар ілері ічті, чоңу-та сора. Да оннар туттулар чоңу ајандан, аттылар пунар-ічинә, да бұлду. Гидірді онун рұбасыны кеңді блуна. Чорбақисы-да унуттулар нышан ұзү пармәндан алма. Да оннар жетішті жевә. Да кыз дөр: «гөстер марфетіні, насыл гелдін үч жыллык јолдан, зөрем бән сана гитмәм, сән діл-сін бөнім коқам. Бобасы-да дөр: «о, гит она». Аллах-та гелді о пунара, үфелді азына, да дірілтті ону, јапты она рұба калабак јапрандан, да деді она: «гит орајы, падішахта бұк кавга вар сөйін-ічин, тең жетіш». Јуван қиғилді үч керә, олду бір гү-гуш, учту, гитті орајы. Ачан нек јорулду, қиғилді гена үч керә, олду бір алтын чөмбер. Чыкты бір бора, текерледі ону деніз ашыры. Кенара чыктыјнан, чекетті јаян, гитті, жетішті падіша-

хын конана, гирді кұхнеја, нереда слугалар отуруду, да деді слугаја: «пек жалварым сана, гит падшахын кызына, версін сана бір филқан рақы, да гетір бана». Ө-да хем чекішірді бобасыннан, гитма істемәзді о жобур чоңа, да доктұ бір филқан рақы, да верді слугаја. Жуван-да датты, да ічмедін, чыкарды пармандан ұзұжұ, да кожду филқан ічинә, да деміш: «гөтұр, вер падшахын кызына». Гөтұрдұ слуга, да верді. Кабул етгіннан, деді бобасына кыз: «дур боба, караул кој капулара, да бән гідіп кендім, гөрејім о адамы». Гитті, гөрдұ ону чыпак, алды, гөтұрдұ бір одаја, да гідірді ону, да гөтұрдұ ону ічері хәпсінін ұзұна. Деді кыз: «гері олун: бұ-да гөстерсін марфетіні, зөрем бөнім дедіјім бұ-дур». Жуванда башындан ашыры қиғилді, олду бір алтын тұлғу гүгуш. Кыз-да чыкарды қебіндән, копарды тұлғардән, деді бобасына: «боба гел бурајы, бак, бурасы чыпак-мы?» Да чыкарды қебіндән тұлғері, да деді: «бөйзәр-мі?» Бобасы-да деді: «бөйзәр». Кыз деді: «ја бакалым жапышмејдек-мы јерінә бу тұлғар?» Гөстердјнән, жапышты јерінә. «Јары јолдан бері, насыл гелдін?» Жуван-да гөстерді, қиғилді үч керә, олду бір алтын чөмбер мәса ұстұна. Озаман кызы бобасына деді: «кедік-мі бурасы?» Чыкарды қебіндән алтын чөмберін парчысыны. Да деді бобасына: «бурдән-мы о боба?» Ө-да деді: «ордан». Узатты, жапышты јерінә. Генә қиғилді үч керә, олду бір алтын тұлғу домуз, атлады мәса ұстұна. Генә кыз чыкарды қебіндән бір тұлғу, да деді бобасына: «бұ-да бурдән-мы?» Ө-да деді: «ордан». Чорбақисына кыз деді: «шінді не істәрсініз сіз, ону јолда бұмұшунуз. Дәріс-кі олун гөһч, сән іхтіар, сән не істәрсін?» Алдылар о чорбақјы, кестіләр ону парча-парча, чоңа башладылар, гөһч деді жапылмыш ¹⁾.

1) Вар. Справ. начало Walach. Märchen von Schott. 1895. № 20; I. Malý Nar. Báchoruky a pov. s. 141; Matja Kračmanov Valjavec. U Zag. 1890, s. 199; Bibl. Wialy, X, s. 101; Чубин. Труд. II, стр. 337, № 86; Е. Роман. Българ. ск. I, вып. 3, стр. 214; Его-же Българ. сбор. Вит. 1891, стр. 34, № 27; Добров. Смол. сбор. I, стр. 327, № 21; *ibid.* стр. 314, № 10 и стр. 316, № 11; Афан. рус. ск. VIII, стр. 206.

3.

Похожденія Ивана безсчастнаго, женатаго на Божьей дочери.

Бір вакытта вәрмыш бір Јуван кысметсіз, да о нёкадар же-
кәрміш, хей олмазмыш. Шїнді башлајор јамурлан карышык
толу јамā, да сādā онун пaјыны урмуш толу. Да о нїцел кысмет-
сїзміш не жекәрміш, хей олмазмыш. Гелер шїнді Тодор гўнў, да
Јуван пїнер бегїрā да чыкајор скачкаја, алемїн генчлерї-гїбї, да
кошаркан бїрінін бегїрї дўшмєр, сādā онун бегїр дўшєр, да кы-
рылєр ајā. Да ачан кырылєр бегїрїн ајā, топланајор јынсан, да
башлајорлар шашмā, āнїкї о Јуван кысметсїз дејї. Шїнді о, јок
нāпсын, алајор башыны, да чекедєр гїтмā, нєјаны гōзў гōрў-са.
Гїдā, гїдā, бїр гўн-мў гїтміш, ікї гўн-мў гїтміш, да ақикмыш.
Да гōрєр кырда бїр адам бїчїктї јўкледїрміш, гїдєр о адамын-
јанына, істєр бїр парча јєкмєк. О адам-да дєр она: «ал дїренї,
да ат те бу ікї тепєјї, бāн-да јўкледејїм, хєр, демїш, гўн ка'у-
шўнцā, јўкледїрсак, озаман вєрецāм. Ама, хєр јўкледāмєсак,
вєрмејцāм. Шїнді алајор Јуван дїренї, башлајор атмā. Атајор,
атајор мај хейсїні бїр тєстā калмышкан. Гўн ка'ушєр, да о адам
вєрмєр она јєкмєк. Јуван ордāн-да чекедєр, гїдєр, гїдєр, да бу-
лајор бїр ычы гўннўк, да алајор о ычыјы, да гїдєр бїр бўк
бајырын-ўстўнā, да тутуштурајор о гўннўклерї. Да гўннўклерїн
тўтўнў та Аллаха јетїшєр. Да Аллах о гўннўн тўтўндāн дурā-
мазмыш, да јолајор Аллах Свєтї Пєтрїјї о бајыра. Демїш: «гїт,
та сōлā, о бајырда Јуван кысметсїз јакајор гўннўк, сўндўрсўн, да
бāн она, не істār-са, вєрецāм». Шїнді гелєр Свєтї Пєтрї, сōлєр
Јувана: шўтакым, бўтакым, Аллах бєнї јолады бурајы, сōлєјїм
сана, кї сўндўрāсїн бу гўннўклерї, да не істāрсан, Аллах сана
вєрецєк». Јуван-да дєр: «нāсыл сўндўрејїм, бāн бўнцā вакыттан
бєрї гєзєрїм ач, јōлā кысметїм јок, бїр парча јєкмєк јок нєрдāн

алајым». Да Јуван дѣр Свѣтї Пѣтрїја: «вѣрї-са Аллах кызыны, сўндўрўм». Шїндї гїдѣр Свѣтї Пѣтрї, сѣлѣр Аллах, кї Јуван їстѣр сѣнї кызыны. Аллах-та дѣр: «гїт сѣлѣ, вѣреѣам, садѣ сўндўрсўн». Шїндї Јуван сўндўрѣр о гўннўклерї, да гїдѣр Аллах, да алајор Аллахын кызыны, сѣвоноз олајор. Да Аллах јапајор она бїр алтын јѣѣ, да башлајор карысыннан јашамѣ. Да шїндї хѣпсїпї карезленѣрлар Јувана, зѣрѣ нѣїчїн о бўкадар вакыт јашады Фукѣрѣ, да шїндї зѣңгїннѣмїш, да нїпсыннар да ону кѣб етсїннѣр. Казајорлар бїр кују, да јакајорлар їчїндѣ атѣш, да јортѣрлар бїр пѣлајнан. Да сѣлѣрлар Јувана, гѣлсїн да атласын о кују їчїндѣ, да кѣбѣдеѣеклѣр ону. Шїндї Јуван гїдѣр јѣѣ, да кѣјѣр јеллернї башына, да башлајор дўшўнмѣ. Карысы-да сорајор Јувана: «нѣ дўшўнѣрсїн?» Јуван-да дѣр: «нѣ?» Каздылар бїр кују, да їчїндѣ јактылар атѣш, да бѣнї атаѣеклар орајы». Карысы-да дѣр: «кѣркма, онун вѣр-дыр колајы». Јѣла ўстїўнў башыны мѣшѣ кўлўннѣн, да гїт, та атла кѣндїн о кујуја». Шїндї Јуван јѣланајор, да гїдѣр, да атлајор о кују-їчїндѣ, да гѣнѣ гѣрї чыкајор алтын јалдызлы. Падїшах-та ордѣјмыш, да Падїшѣ дѣр Јувана: «гїдѣсїн, Фїлан дѣн їчїндѣ вар бїр ѣнавар, онїкї јаврўјлан». Гѣтїрѣсїн оннары бана, да капајасын бѣнїм а'улуна. Хѣр гѣтїрмѣсан, кѣб едеѣам сѣнї. Гїдѣр Јуван гѣна јѣѣ, да кахырланўрмыш. Карысы гѣнѣ сорајор Јувана: «нѣ дўшўнѣрсїн?» Јуван-да дѣр: «нѣ?» Падїшѣ дѣдї бана, гїдѣммїшїм, бїр дѣ їчїндѣ вѣрмыш бїр ѣнавар, онїкї јаврусу вѣрмыш, да гѣтїрѣммїшїм оннары онун а'улунун їчїндѣ. Карысы-да дѣр: «онун вѣрдыр колајы: аласын бїр јумак, да сыбыт о ѣнаварларын јаннарына, да гѣл, да гїр о Падїшахын а'улуна, оннар хѣпсї гѣлѣеклѣр». Шїндї Јуван алајор бїр јумак, да гїдѣр, да атајор, да о ѣнаварлар хѣпсї гѣлѣрлар онун-ѣрдына. О Падїшахынса а'улунда вѣрмыш бїр сўрў којун, да о ѣнаварлар кырајорлар којуннарын хѣпсїнї. Ачан калкајор Падїшѣ, булајор о ѣнаварлары а'ул їчїндѣ. Шїндї аннамыш Падїшѣ, ѣнї јок нїпсын Јувана. Шїндї гїдѣр Јуван гѣрї јѣѣ, да Аллах јолајор Свѣтї Пѣтрїјї хѣм Свѣтї Тѣдуру, хѣм гўнў, барышсыннар Јуваннан, зѣрѣ нѣїчїн: «ачан

Јуван атмыш тейелери, да бир тейта калдынан, гуи ка'ушмуш; Тодурда, ани онун гуиуида онун бегирни аја кырыммыш-деји, Свети Петри-да, ани пажыны урмуш толунан. Шинди гидерлар буннар, башлајорлар лаф етма, да учу-да диз чокерлар Јуванын-каршысында, да истерлар барышма. Јуван-да калкајор, да учуи да урајор бирар шамар. Буннар калкајорлар ордан-да гидерлар Аллаха алашма, не'ичин урмуш деји. Аллах-та демии: «сиз даја-намајорсунуз, је Јуван ницел дајанмыш, о некадар фукаралык чекмиш ¹⁾).

4.

Работникъ у солнцева отца.

(Сравн. съ № 3).

• Бир вакыт вармыш бир чоцук, да гитмиш јанашма, да јанашмыш бир адама. Јапмышлар лафыны, жекек чорбацисы она бир паж бодај. Ачан олмуш бодај, бакса, гелер бир толу, да салт онун тарласыны урајор. Шинди јертеси жылын јанајајор башка чорбацја бир таша. О таш дурумуш а'ул бојунда, да жылынадак о таш орда јеримиш. Ондан-да јокмуш кысметі. Јевермиш ону чорбацисы. Алајор карысыны, да гидер, да јапајор бир јев бир пустјалыкта. Шинди о гидер узак јера ишлемма. Гелер бир адам, да алајор карыјы, да готурер узак. О-да гелдијнан јева булмамыш карысыны јевда, чекетмиш карысыны арамма. Гитмиш, гитмиш, јетимиш бир јева, о јевда отурумуш гуиуи бобасы, бакса, онун карысы орда. Гордијнан ону, гуиуи бобасы-да сормуш она: «не гезерси?» О-да демии: «чырак јанашма гезерим». О-да демии: «јанаш бана». О-да демии: «јанашырым». Јанашмыш. Сабахлен дер она чорбацисы: «на бу гуиу да чекет гитма, да ачан јетипрсин саба јекмена, Ај Пја гетирецек сана јекмек ијасин.

1) Вар. Zb. Wiad. do Antr. XI, стр. 239 (бълор.); Добров. смол. сборн. I, стр. 298, № 4.

Да ачан јетішїрсїн ўленя, гетїредек Свєтї Пєтрї јекмек іјасїн. Да ачан јїкїндїја јетїшїрсїн, вар ўч јол. Да бак, алмајасын ашакы јолу, зєря јакарсын башчалары. Ортакы јолдан-да гїтмејасїн, зєря курудурсун пунарлары. Уз бу јолдан гїдасїн». О сєслемїш бу адамы, алмыш гўнў, чєкєтмїш. Сабя јекмєня јетїштїян, гєлмїш Ај Пїја, гетїрмїш јекмек. Тутајор Ај Пїја, да бїр лобут атајор она. Јетїшејор ўленя, гєлєр Свєтї Пєтрї, јекмек гетїрєр. Она-да бїр лобут атајор. Чєкєдєр гїтмя, јетїшєр о чатал јоллара, алајор ашакы јолу, јакмыш дўбўдўз башчалары. Авшамнејїн гєлєр јєвя, сорајор чорбаџїсы: «нїџя ісїлї-мї?» Ы-да демїш: «ісїлї». Јєртєсї гўнў гїдєр чорбаџїсы кєндї, баксын, нє іш јапмыш чыря. Јетїшмїш саба јекмєня, бакса, Ај Пїја гєлєр, да јаклашмајор она, да дєр: «ал, тє бурда брајорум». Ы-да дєр: «гетїр бурајы». Ај Пїја-да демїш: «ја бакајорсын бєнї гєня дўвасїн, нїџя дўн дўдўн». Гєлмємїш јанына. Јетїшмїш ўленя, Свєтї Пєтрї да гетїрмїш јекмек, њ-да јырактан барымыш: «гєл, ал јекмїя». Ы-да демїш: «гетїр бурајы». Свєтї Пєтрї-да демїш: «ја бакајорсын бєнї гєня дўвасїн, нїџя дўн дўдўн». Чєкєтмїш, јетїшмїш чатал јоллара, бакса башчалар курумущ, да нєк џаны апїмыш. Авшамлејїн гєлдїян, сормуш: «нє'їчїн дўдўн Ај Пїјајы?» Ы-да демїш: «нє'їчїн? зєрєм бян јанаштїјдым чырак бїр паж бѡдаја, да јадырды бїр толу, да кырды салт бєнїм пажымы. Ја Свєтї Пєтрїјї нє'їчїн дўдўн?» Ы-да демїш: «тє нє'їчїн: јанаштїјдым чырак бїр таш-їчїн, о ташы јєрїттї, онўчун дўдўм ону». «Ја башчалар їчїн?» Ы-да демїш: «бєнїм-да џаным аџєр карым їчїн». Ы-да демїш: «сєнїн-мї кары? Ал карыны, да гїт». Да алмыш карысыны, да гїтмїш ¹⁾).

1) Вар. Рудченко южно-рус. сказ. в. I, стр. 94; Чубин. II, стр. 7.

5.

Лѣнивѣць.

Вармыш бір вакытта бір хайлаз чоѣѣк, да о чоѣѣк гідѣр балара, да јатајор бір алма фіданнын-алтында. Шїндї Аллахлан-да Свѣтї Пѣтрї, бїлмѣм, нѣрејї гїдѣрмішлѣр да гечѣрлар о чоѣѣн-јанындан. Да Аллах дѣр о чоѣѣ: «не јїмѣрсїн алма, бѣ чоѣѣк?» О-да дѣр: «копар Аллахым, да вѣр ѣзымѣ». Аллах копарѣр бір алма, да вѣрѣр онун ѣзына. Свѣтї Пѣтрї-да урајор она бір шамар, нѣічїн окадар хайлаз-мыш дѣјї. Јѣшенїрміш кејдїнѣ алма копарсын, да јїсїн, онѣштан урајор Свѣтї Пѣтрї она бір шамар. Шїндї гїдѣрлар тѣ ілерї. О чоѣѣк-та калкајор јердѣн-да, чекедѣр ілерї, гїдѣр, гїдѣр да гѣрѣр кырда бір кыз бїчѣрміш бѣдаї. Гїдѣр о чоѣѣк о кызын-јанына, да дѣр о кызѣ: «колај гелѣ, мѣрї кыз». О-да дѣр: «Алла-роз-ѣлсун». Да чоѣѣк дѣр о кызѣ: «нѣсы мѣрї кыз бїтїре-ѣѣн-мї бу тарлајы?» Кыз-да дѣр: «Аллах јардым једѣр-са, бїтї-рїм». «Аллах кувѣт вѣрсїн сана, да бїтїрѣсїн». Шїндї гел гїт заман, о кызлан о чоѣѣк алынајѣрлар да іслѣ хазѣјїн олмушлар. Шїндї бір кач вакыттан сѣра гѣнѣ Свѣтї Пѣтрїјлан Аллах чеке-дѣрлар гїтїмѣ. О замѣн да Аллах јердѣ гѣзѣрміш. Да буннар гїдѣ, гїдѣ, авшам олајор. Јетїшѣрлар бір јевѣ. Јев-са о чоѣѣн-муш, ѣнї Свѣтї Пѣтрї урмуш шамарлан. Да јок-муш јевдѣ. Карысына дѣрлар: «кабул-етїмѣмїсїн бїзї бу гѣѣѣ, дїннѣнелїм сїздѣ, јїмѣ јїчїмѣ істѣмѣрїс, сѣдѣ дїннѣнелїм». Кары-да дѣр: «олур». Шїндї Аллахлан Свѣтї Пѣтрї сојунајѣрлар, да јатајѣрлар дїн-нѣнмѣ. Бір селдѣн сѣра-да гелѣр коѣѣсы, да отурајор јекмек јїмѣ, да пѣјсынајор Свѣтї Пѣтрїјї дѣмѣ. Дѣвѣр, дѣвѣр да чыкајор дышары. Да Свѣтї Пѣтрї-да дѣр: «дур, бѣн гѣчѣјїм сѣнїн јерїнѣ, ко сѣнї-да бїрѣзчїк дѣсѣн». Гечѣр Свѣтї Пѣтрї Аллахын јерїнѣ. Гелѣр о чоѣѣк гѣнѣ, да дѣр: «шїндї-да буну бїраз дѣвѣјїм». Гѣнѣ

пайсынајор Свѣті Пѣтріјі дѹмѣ. Дѹвѣр, дѹвѣр, да брајор. Шїнді калкајѡрлар, да гїнѣрлар, да чекедѣрлар јола. Да Свѣті Пѣтрі сорѡрмыш Аллаха: «нѣічїн ону дѹдѹ о чоѹѹк?» дѣр. «Бїлїѣр-мї-сїн сѣн, ѡні урдѹјдун чоѹѹ бїр ішамар, онѹштан». Озаман Свѣті Пѣтрі демїш Аллаха: «сїндѡ-да, демїш, јок дѡрулук».

5 а.

Варїантъ № 5-го.

Бїр вакыт Свѣті Пѣтріјїѡн Аллѡ гїдѡрмїшлѡр бїр јѡлѡѡ. Јо-лун бојундѡ-да вѡрмыш бїр армут ѡї. О ѡїн алтында јатыр-мыш бїр чоѹѹк аркасы-ѹстѹнѡ, да дѡрмїш: «еј, Аллахым, дѹшѹр ѡзыма бїр армут. Да јѡлѡ дѡркан, дѹшмїш бїр армут ѡзына». Да демїш: «чїнѡ сѣнда, Аллахым». Аллѡ-да алмыш армуду ѡзын-дан, да гїтмїшлѡр ілерї. Гїдѡркан, баксалар, ікї кыз бѡдај бїчѡр-мїшлѡр. Да кызын бїрїнѡ демїшлѡр: «колај гелѡ мѡрї кыз!» Де-мїш: «Аллѡ роз ѡлсун». «Бїтїреѡѡн пажы?» Кыз демїш: «Аллѡ јар-дым једѡр-са, бїтїреѡѡм». Гїдѣрлар јѡбѹр кызын јанына, селѡм вѣрѣрлар, да дѣрлар». «Аллѡ јардым једѡр-са, бїтїреѡѡн пажы». Кыз-да демїш: «Аллѡ јардым јетїмесїн бїтїреѡѡм.» О кызын азыѹїк калып дурумѹш, јѡбѹр кыз-са хѣнѣз башламыш, да о кыз, ѡні демїш: «бїтїреѡѡм», тутмѹш ону бїр јѹрѣк, да ішїлејѡме-мїш. Да Аллѡ демїш Свѣті Пѣтріја: «гѡрдѹнмїш о чоѹѹ армут ѡїнын-алтында? О алаѡак бу кызы, да бу кыз ону бѣсїлејѡѣк»¹⁾.

1) Вар. Сборн. за нар. ум. III, стр. 184; Bibl. Wisly VI, а. 126; O. Kolb, Przemyś, стр. 201; Шейнъ, Бѣлор. пѣсни 1874 г., стр. 426, № 757; Добров. Смол. сборн. I, стр. 819, № 13.

5 б.

Человѣкъ быеть Св. Петра.

Вариантъ № 5-го.

Бір вакыт вѣрмыш бір адам, да хей ічѣрмиш кырчмада, да гелѣр жеѣ, карысыны дѣвѣрмиш харәпникән. Бір гүн гідѣр о адам кыра, да Аллѣ алмыш онун қаныны кырда. Кары-да хер гүн она хазырлармыш јимѣ. Да ўч јыл о дурмуш јолў. Свѣтї Пѣтрїјән-да Аллѣ гечѣрмишләр о јердән, да Свѣтї Пѣтрї гѣрмўш о адамы орда јолў, да деміш Аллаха: «хѣле јолў адамы хѣле. Ді-ріліт ону Аллахым». Аллѣ-да деміш: «нәһмә дірілдејим, о бір фена адам, карысыны хер гүн камчыјнан дѣвѣр». Сѣра Аллѣ дірілітмиш ону, да гитмишләр ондан ілері онун јевінә конѣ. Кары хей бек-ләрмиш ону гелецек-дејі. Аллѣ деміш карыја: «кабул-ет бізі, бу гецѣ калалым бурда». Кары-да деміш: «једејим, ама коңам пек фена, гелір-са, хем сізі дѣвѣр, хем беңі». Кары дѣшемиш оннара хаятта, јатмышлар. Бір селдән сѣра гелмиш коңасы, јиміш јек-мек, да деміш: «кім вар біздә?» Кары деміш: «мусѣфир вар». Алајор камчыјы, да дѣр: «дѣмелі бәрі оннары». Свѣтї Пѣтрї ја-тырмыш капу-јанында. Пајсынајор ону дѣмѣ, дѣвѣр іслә, гирѣр ічері. Дурајор бїраз, гѣнә дѣр: «гитмелі, гѣнә дѣмелі». Аллѣ дѣр Пѣтрїја: «Пѣтрї, геч бујанна зѣрә гѣнә дѣвецек сеңі». Гѣчѣр Свѣтї Пѣтрї јѣтәнна. Гелѣр о адам, да дѣр: «тѣмін буну дѣдѣм, шїнді буну дѣмелі». Да гѣнә дѣвѣр Пѣтрїји, да Аллѣ деміш Пѣтр-рија: «гѣрдѣн, о те јолѣ дѣвѣр бу карыјы хер гүн». Да Аллѣ гѣнә алмыш онун қаныны¹⁾.

1) Вар. О. Kolb. Lud. Ser. XVII, са. 2, стр. 206; Zb. Wiad. do Antr. XI, стр. 63, № 3; Изд. Имп. Общ. Л. Е. А. и Э. при Имп. Моск. ун., т. XI, в. 1, 1880 г. стр. 214, № 50; Чубин. II, № 94; Ант. и Драг. стр. 129, № 27; Добров. Смол. сб. I, № 62, стр. 291; ibid. стр. 306, № 6; Этн. Обоз. 1891 г. № 2, стр. 213.

6.

Богъ предоставляет людямъ отплатить другъ другу.

Бір вакыт вәрды бір јердә бір чөшмә. Алла хем Свѣтi Пѣтрi гечәрдiләр о чөшмәин јанындан. Да демiш Алла Пѣтрiја: «ја дуралым бу чөшмә јанында, бурда олаѣек бір iш буй». Отурмушлар бір тарафта, бiрда, баксалар, геләр бір атлы чөшмәјә, јiнмiш бегiрдән, да чыкармыш парасыны, да којмуш бір таш-ўстўнә, да јыканмыш. Јыкандыктан сора, унутмуш парајы орда, пiнмiш бегiрә, да гiтмiш. Бiрда баксалар, геләр чөшмәјә бір чоѣук, да алајор о парајы, да гiдәр дә-iчiнә. Онун арды сора геләр бір дәду чөшмәја, јiчмiш су, да отурмуш. О атлы адам сал-егмiш параја, јок пара, дөймүш гери, гiтмiш чөшмәја, булмуш дәдују орда, тутунајор дәдуја: «парамы пезевеңк!» Дәду дәр: «јок-тур, бұлмадым». О јынаймајор, тутајор, да јöлдүрөр дәдују. Пѣтрi демiш Аллаха: «нә'ичiн брадын бу iш олсун?» Алла-да демiш: «бу дәду јöлдүрдүјдү бунун сөнсөлесiндән бір адам, да онучун о јöлдүрдү ону. Бу јöлдүрөин да сөнсөлесiндән бiрi чалды-јды о парајы аланын сөнсөлесiндән, да шiндi хөпсi буннар јөдештiләр, да сон шарәтта сорұлмајцеклар.

7.

Н о й.

Ној јапмыш бір гемi ач көкүндән, әнi јанәр мум-гiбi. О амыш кейдiнә гемi-ўстўнә једi чiфт ләзымлы хажван, једi чiфт та ләзымсыз хажван. Iкi куш iстәмемiшләр гiрмә гемi-ичiнә. Бiрiсi iслә учармыш, бiрiсi-да iслә ўзәрмiш. Ачан чекетмiш потоп

ілкіңкі куш учмуш он-бір ај, сдра дұшмұш, та бұлмуш. Јобұр куш ұзмұш он-бір ај оңікі гұн, сдра да бұлмуш, зєрә нє'ічін потоп узанмыш он бір ај он-сєкіз гұн¹⁾).

8.

Единоборство Давида съ Голиафомъ.

Варды бір падішә пагын, да вєрді она Алла јолә дұбұдұз краллар калксын онун ұстұнә, әнi Аллахы унутмуш дејi, да варды бір адам алты аршын боју, да кiмсєј гелмәзді онун ұстұнә. О јалныз гідәрдi аскерлерi јєнсәрдi. Она куршун батмәзды, кылыч кєсмәзді. Шiндi Аллах јоллады ынцєры, ајырсын Давидi Падiшах. Ынцєр дејi: «бән танымајорым ону». Аллах дејi гєнә: «бән билә олацәм овұннан». Шiндi гiттi ынцєр Давидiн бобасына. О гiбстердi она олларны. Ынцєр дејi: «јок-му башка олун?» О-да дејi: «вар бір олум, једi јашында, којун гiдєр». «Гидiн, гетiрiн ону». О гелiркан, гiрдi, Аллах барабар гелєр. О-да таныды озаман, әнi о Давид олдуну. Алды, гiтiрдi ону кiлсєја, да ватiз-јєттi. Јоллады ону гєнә којуннара. Оңiкi јашында олунцә, да озаман чыкты она бір аслан, да тутту асланы, да јiрдi онун азыны. Да о шiндi брәды којуннары, да гiттi падiшә. Дејi падiшаха: «падiшахым, колвєр бєнi, гiдєјiм о бiк адамлан цєңк јєдєјiм, әнi алты аршын боју вар, отуз чєкi-да гiмi вар. Да јiлдi-рєјiм ону. Падiшә дејi: «сән гогомән-мысын? гiт којунварна, зєрєш гелєцєк бір аслан, да којуннарны iјєцєк». Да о дејi: «бір аслан гелдi бана, бән ону туттум, да јiрдiм онун азыны. Дејi: «гiтмєјцәм којуна, бән цєңгә гiдєцәм». Да теклiс јєттi падiшах iчєрi ону, да којду ону раицәјы, јiклеттi сыртына, бір да тiуфєк вєрдi, бір да кiвiр којду башына, да башлады јiрєтмә учєнiјє

1) Вар. Zb. Wiad. do Antr. II, стр. 129; Роман. Бѣлор. сбор., Вит. 1891 г. стр. 10, № 2; Добров. Схол. сбор. I, стр. 237.

ічердә. «Да jölä gît». Шїнді ојнатты, ојнатты ону, да дорулду Давід, да деді. «брак бейі бу рұбаларнан, јіш олмајтек, әр, деді. Падішах-та деді она: «гит којунарна». О-да сојунду о рұбалары, алды чантасыны хем кырлігасыны, буннарнан тә іслә јіш олур. Шїнді агалары ішітіләр ону, әні гитміш падішаха Давід. Да агалары утандылар, әні бōлә јаланці дејі. О-да алды јолу, чекетті цеңгә кырлігајлан, торба-да бојнунда. Да гечті бір дерадән, да гōрдү јалабук ташлар, да долдурду торбаја, да деді: «буннарнан іслә урмә». Да шїнді гитті цеңгә, јетішті орајы. Аскердән-да бӯкләр чыкты каршысына, да чевірмә ону гери: «нерејі гідәрсін?» Да ону чевірәмедиләр бӯкләр. Агалары деді: «бракын, гитсін, да jöldүрсүйнәр ону». Да о сесләмәр, јалныз гитті. Да ачан јаклашты Давід о бӯк адама, о-да пінді бегіра, чыкты она каршы, деді: «нерејі гідәрсін?» О-да деді: «сөйіннән цеңк етмә». «Нәбақан бейі?» О-да деді: «jöldүреңәм». «Насы jöldүреңән?» О-да деді: «те бōлә». Чыкарды бір таш, урду аннысына: «те бōлә», деді. Ынцер-да хызландырды онун јеліні. Урду аннысына, чыкты таш геридән. Бӯк адам дүшті бегірдән јерә. Тутту Давід кафасыны, кесті бучаклан, којду торбасына. Бӯкләр-да, ачан гōрдү ону, әні бӯк адамы jöldүрдү, коштулар талга-сыны, гиттіләр она каршы. Алдылар ону талгаја, гетирдиләр ону падішә. Шїнді падішаха гөтгүрдүйнән, сөвінді, сормады ону, кімін сенсәлесіндән, алды, ону кабул-етті. Падіша берді она кызыны. Ама о ілердән да булурду кихатларда гүн телеңек, да Давід олаңек онун јерінә падішах.

9.

Условіе Богородицы съ шайтаномъ.

Шейтаннан Панајыја јапајорлар кихат: «jölүйләр шейтанын, діріләр-да Панајыјанын. Шїнді шейтан алајор кихады, да гідер пейдемә. Панајыја-да гідер Аллаха, да дәр: «бән јантым шейтан-

нан кихат: «лірі јынсаннар-бейім, јолўлар-да шејтанын?» Шїнді Аллах дѣр Панајыја: «хајырсыз јапмышын». «Нѣічїн?» «Нѣічїн, зѣрем јынсаннар хѣпсі јѳеѣек, да хѣпсі шејтанын олаѣек». Шїнді Аллах, јок нѣпсын, вѣрѣр Сѣтї Пїјајы шејтана чырак, чалсын о кїхады. Шїнді Сѣтї Пїја ізмет-едѣр бїрках вакыт шејтана. Бїртўрлў чаламајор кїхады. Шїнді Аллах дѣр Пїјаја: «бѣн вѣреѣм сыѣак јѣрѣ, да сѣн дејѣсїн шејтана: «ха гїделїм јыканмѣ, да шејтан јыканьїркан, далаѣак су-їчїнѣ, да, далдыїнан, бѣн дондураѣм сују, да сѣн озаман ал кїхады, да уч хѣваја». Шїнді Аллах вѣрѣр сыѣак, да Сѣтї Пїја дѣр шејтана: «ха гїделїм јыканмѣ». Шејтан да дѣр: «гїделїм». Буннар гїдѣрлар јыканмѣ. Шејтан сојунајор, да атлајор сў-їчїнѣ. Сѣтї Пїја-са сојунмамыш. Шїнді шејтан далајор сў-їчїнѣ. Аллахта дондурајор сују ікї хѣндезѣ. Шејтан савашѣр чыкмѣ, да чыкамајор. Сѣтї Пїја-да алајор кїхады, да учајор жукары ¹⁾.

10.

Исторїя крѣста Господня.

Ачан Аврѣм істемїш блуну Аллаха курбан кѣсмѣ, о којмуш одуннары фырына, да чыкармыш бїр кач парча јанык ѣч, да онда дурмуш чок вакыт о јанык ѣч парчалары. Ачан Лот гўна гїрмїш кѣнді кызыннан, попазлар сымарламышлар она, гѣтїрсїн о јанык ѣчтан бїр дал, ѣнї Аврѣм блуну курбан кѣсеѣѣкан чыкарды фырын-їчїндѣн, да дїксїн о јанык фїданы, да ўч јыл суласын ону Јордан сујуннан. Нѣредѣ дїкмїш о фїданы, о јердѣн Јорданѣдан кырк сѣтлык јѳл-муш. Лот ташьїрмыш су, шејтаннар-да ічѣрмїш. Чок вакыт сулајамамыш о фїданы. О гѣлмїш шїретлїклан: алмыш ікї кѳа су». Бїрїнї вѣрмїш шејтана, гѳтўрсўн о јодан,

1) Вар. В. Карац. Обыч., стр. 226; Добров. Смол. сбор. I, стр. 240, № 20, 21 и 22; о той же темѣ см. стат. Н. Ѳ. Сумцова, Киевск. Стар. 1887 г., июнь и июль, стр. 248.

аһи хер керә гідәрмиш сўлан. Кейди-да алмыш бедрәји, да гитмиш башка јолдан, да суламыш. О јанык чыбуктан олмуш бір јешил фідан. Ачан Давид Падішах јапмыш Хаңылыкта бір манастир, о істеміш, алын о ачтан, да јапсын ондан Свѣта Свѣтаја. Ама о фідан кий-керә узанырмыш, кий-керә кысалырмыш, да Давид сыбытмыш ону деңиз-ічинә. О фіданын јарысы су-ічиндә-јмиш, јарысы-да кенарындә-јмыш. Јөлә-да калмыш о фідан, Исус Христос дўнқа. Ачан чыфутлар істедиләр јөлдўрмә Христозу, чыкардылар о фіданы деңиздән, да јаптылар Христоза бір крұча. Христозу јөлдўрдўктән-сөра, чыфутлар гөмдўләр о крұчајы кырк стынқин јер-ічинә. Падішах Константин хем падішахка Пәна хасталандылар, да гөрмўшләр дўшлериндә крұчајы, да башламышлар ону арама. Оннар топламышлар једі киши чыфут, отуз јашындан отуз-беш-јашындаданмышлар, да башламышлар сорма, нөрдә гөмўлў крұча. Чыфутлар өләмемішләр, да Константин кесмиш оннары. Сөра топламышлар једі киши чыфут, јирми јашындан, јирми беш јашындаданмышлар. Оннар-да өләмемішләр, оннары-да кесмиш. Биткидә алмышлар једі киши чыфут он-једі јашындан он-сөкіз-јашындаданмышлар. Чыфыдын бирісі гөстөрмиш бір башка чыфыды, аһи ўз јирми јашында-јмыш. Да о ихтиар чыфут булмуш кихатларда, нөредә гөмўлў-јмўш крұча. Ындерда демиш Константин, ки јексін о јердә фөслін крұча гібі. Ачан о іші јапмышлар, крұча чыкмыш јердән кейди бір геңедә. Ама о крұча јалныз чыкмады, ама чыкты ўч крұча. Да о крұчаларын ікісіндә, аһи јөлдўрўлмўш ікі хырсыз. Шинди ајырсыннар Христозун крұчасыны деји, којмушлар ўчўнўда ўч јөлў ўстўна. О јөлў, аһи којмушлар Христозун крұчасыны ўстўна, о сәт дїрилмиш, да куңакламыш крұчајы. О чок вакыт јашымыш дўннәдә, да ба-рымыш: «олунуз хейсиніз христїан, хейсинїзә оладек іслә¹⁾».

1) Вар. Сбор. за нар. умот. VI, стр. 115; объ апокриф. на эту тему см. стат. Н. О. Сумцова Киевск. Стар. 1887 г., сентябрь, стр. 31.

11.

Св. Петръ покровительствуетъ своему крестнику.

Бір вакыт Свѣті Пѣтрійнѣн Алла гезармишлар јердѣ, да вармыш Пѣтрійнѣн бір кумісі. Алла деміш Пѣтріја: «Пѣтрѣ! быжыл џмајдек берекеѣ». Јишѣтѣјнѣн Свѣті Пѣтрі о лафы Аллахтан, гідѣр, да сџлер кумісінѣ: «јѣкмесіѣ быжыл, зѣрѣ Алла дѣр, быжыл берекеѣ џмајдек». Кумісі-да о јылын јѣкмеіш. Кулар хѣісі јѣкмеіш, о брѣмыш тарлаларны келемѣ. Сџра Алла дѣшѣмѣш, да деміш, ко тѣјі олсун берекеѣ да олмуш, ісѣѣ берекеѣ. Пѣтрі деміш Аллах: «нѣічін јџѣ дѣдін, да бѣн куміја јѣктѣрмедіѣ быжыл, о ач калды». Алла деміш Пѣтріја: «гіт, сџѣ кумінѣ, корајлары дѣсѣн». Сџлер Пѣтрі кумісінѣ. Кумісі дѣвѣр корајлары, да корајлардан чыкармыш чок бџдај. Јертесі јылын Пѣтрі деміш кумісінѣ: «быжыл јѣкѣсін». Кумісі јѣкмеіш, комшулары јѣкмеіш. Да олмуш чок берекеѣ, комшулары дѣмѣшлар корајлары, бішеј чыкмамыш.

12.

Воръ и Св. Николай.

Бір вакыт вармыш бір хырсыз, да о хырсыз којмуш нѣтінѣ, гітсін, да чалсын ікі бѣгір. Да гітмеіш клісеја, да јакмыш бір мум Свѣті Нікулаја, јардым-ѣтсін она, чалсын бѣгірлері. Да гідѣр, да чалајор, да чекедѣр гітмѣ. Такышѣр ардына Свѣті Нікулај. Хырсыз іџрмѣш, гелѣр бір адам ардына, брѣмыш бѣгірлері, да чекетмеіш качмѣ. Качаркан, бакса бір бѣгір јџмѣш, да куртланмыш. Да о хырсыз гірмеіш о леміѣ ічінѣ. Свѣті Нікулај-

да гитмиш, да дурмуш-та, о чыкынцак о лешин ічиндәи. Башламыш хырсыз жалвармә: «аман, брак бейи, чыкажым бу лешин-ічиндәи, зәрем нек кокажор». Светі Нікулај-да деміш: «кокажор-мы, банә-да jölә кокарды сөин мумун». Да чыкажор хырсыз, да бірда чалмажор¹⁾).

13.

О Св. Николаѣ.

Светі Нікулај жапмыш чок мінуйја, хем чок хајыр. Бір фукара адамын вармыш ікі кызы. Оннары ләзиммыш јевермәк, ама јокмуш оннарын зәстрелери. Фукара адам алармыш, да дүшүмүш, совет жапмыш кеиді кеидиә, кі сатсын бұк кызыны курварлә. Светі Нікулај јүреимиш о іш-ічин, да геңә сыбытмыш она үч-үз алтын саклы. Ачан гелмиш вакыт јевермә кучук кызыны, Светі Нікулај гейә сыбытмыш опа пара саклы. Фукаранын фамиlijасы істеміш јүремә, кім оннарын аңјаны, да башламышлар ону бекләмә. Јев саби јетішмиш ону геридән, да дүшүш дізлери үстүнә, да жалвармыш она, сөлесиш, кім олдуну. Светі Нікулај бермиш оннара үч-үз алтын, кі сләмесийнар кімсеја, әни о оннара ілік жапмыш. Башка бір фукараја јокмуш не јисин ушакларыннан, да бобасы істеміш бір килім сатмә. Светі Нікулај алмыш оннардан о килімі, да јөдемиш оннара, окадар пара, некадар оннар істемішләр. Да сора јолламыш килімі гері, да озаман аннамышлар, әни бу ілі јалты Светі Нікулај.

1) Вар. Иваницк., Вологодск. губ., стр. 126.

14.

О чумѣ.

(Самъ Богъ бoится чумы).

Аллахъ хемъ Свѣтѣ Пѣтрѣ јердѣ гезѣркан, гідѣрмишлѣр јолѣѣ. Да Аллѣ дѣмишъ Свѣтѣ Пѣтрѣја: «Пѣтрѣ, ха сапалым јолдан, зѣремъ гечерекъ бурдан чума». Да Свѣтѣ Пѣтрѣ дѣмишъ: «Аллахымъ, сѣн-Аллѣ, да не'ичипъ коркајорсун?» Аллѣ-да дѣмишъ: «ондан хатыр јок-тур». Да дѣр Аллѣ: «ја кеѣ бір парча јажны будундан, да кој јол ѣстѣнѣ». Кеѣр Свѣтѣ Пѣтрѣ бір парча будундан, да којѣр јол-ѣстѣнѣ, кеңділері-да чекінмишлѣр јолдан бір тарафа, да сѣретмишлѣр. Гечмишъ чума, да рѣзгелмишъ о јажныјы, да ону зѣхрелмишъ, да о јажны шѣшмишъ, сомѣн-кадар олмушъ.

15.

Отчего происходитъ разниѣа въ характерѣ женщинъ.

Бір вакытъ Адѣмнанъ Јѣва јашѣркан, олмушъ чокъ блу бір да кызы. Оллары хѣйсі іѣтѣрмишъ о кызы алмѣ. Адамъ дѣмишъ: «дѣрун, бѣн сѣзѣ булаѣѣмъ кары». Алмышъ Адамъ бір чувалъ, да гѣтмишъ кыра, да пѣјсынмышъ топламѣ кемиѣ. Не кеми олѣр-са, булмушъ: ѣѣнавар кеми, кѣпекъ кеми, кеѣѣ кеми, сѣбр кеми, ајы кеми, хѣргѣлѣ кеми. Долдурмушъ бір чувалъ кемиѣ, да гѣтѣрмишъ јевѣѣ, да којмушъ ічері, да јѣлвармышъ Аллахѣ, јѣпсынъ о кемиѣклѣрѣ олларна кары. Да Аллѣ јѣпмышъ кемиѣклѣрѣ кары, да јевѣрмишъ Адамъ олларна. Да шѣнѣѣ карылар тѣрпѣѣ тѣбетлерѣѣ: кѣмиѣсі кѣѣѣ-гѣбѣ, кѣмиѣсі кѣпекъ-гѣбѣ кѣмиѣсі сѣбр гѣбѣ, кѣмиѣсі-да хѣргѣлѣ-гѣбѣ. О, ѣнѣ хѣргѣлѣ-гѣбѣ о карылар хѣјлу, насѣѣ бѣгѣр хѣјлу. Коѣѣсызъ кары, јуларсызъ бѣгѣр-гѣбѣ.

16.

О происхождении подводных камней.

Шейтаннар чекетмиш денізі пекітмә, да јынсаннары бүсуп-нар. Пәјсын-едәрлар ішлемә ташнан, да јарыја јаклашајорлар, хороз јөтәр. Брәјан, брајанын олајор, да качајорлар. Бір тә јуҗкеһейәрлар, да јыватларна гитмәрлар ішлемә, да шийди, бір тә һаһетлемә олајор. Да шийди-да јөлә дурајор канаралар дәннәһәдә.

17.

Половое чувство насылается на человека Богомъ.

(Говоръ Измаильскаго уѣзда).

Бір адам чекетти Ақилә, гитты, гитты, сулар ғешты, беш-он іуһ гитты, ғеһеләді бір јолда, бакынды ікі јанша, гөрдү бір јев, деді: «дур, бен ғидејим, сорајым, кабулетмәзми бу ғеһә ғеһелемә?» Ачан гиді'ер о јевә, ачы'ер қапусуну, гирі'ер ічері, да озаман ді'ер: «авшамәјрусун хаһәјка. Кабулетмәмісін беш бу ғеһелік бурда ғеһелемә? Узак јолдан ғелі'ерім, узак јола гиді'ерім». Кары-да деді: «олур кабуледәрім». Кабулетті кары ону, јакты ләмпасыны којду соғрасыны, верді она јимә, һе Алла вердәјсә. Адам јиді, дојурду карныны, дува-етті карыја. Кары дөшетті ова дөшек, адам сојунду, јатты. Кары-да сундүр'ер ләмпајы, јаты'ер адамын јанына. Адам у'ер, бешәј білмә'ер, карынын қаны істеміш, ем пек қаны істеміш, јүрә јанармыш карынын. Дүртә, дүртә ујандыры'ер адамы. Адам істејдәккән, кары істі'ер адамдан. Бән унуттум сөлемә, ані о дул-карыјды, онун ушаклары јөкту. Істі'ер адамдан, ону сиксін. Адам ді'ер: «јаһамәјдәм, істемә'ерым». Озаман деді адам: «гиді'ерім Ақилә дува-етмә». Кары ді'ер: «ко

гўйа беним олсун, хемен сик бени. Јўрām јаны'ер, қаным иҗи'ер». Адам дї'ер: «јапамајқам». Јапмы'ер. Саба олы'ер, адам калкы'ер жыканы'ер, дува-едї'ер, чекедї'ер јолуна. Гїдā, гїдā гїдї'ер, јетїшї'ер Ақїлā. Јїлк манастира гїрдїян, херкес јакы'ер мумуну, о-да иҗи'ер јаксын, тутуштури'ер мумуну, жапыштыры'ер нїкд-наја, мум сўнї'ер, дўшї'ер. Ікинцїн нїкд-наја гїдї'ер, гїнā јакы'ер, гїнā жапыштыры'ер, мум гїнā дўшї'ер. Ўчўнўја-да гїдї'ер, о-да јолā. Владїкалар гїри'ерлар о адамы, ани јакамы'ер мумуну, анны'ер владїкалар, ани гўйахлы адам, чыры'ерлар ону, соры'ерлар она: «сїлā, не гўнāн вар?» Адам дўшўнї'ер, дўшўнї'ер, аклына гїлмї'ер бїшејїїк. Владїкалар гїнā соры'ерлар: «дўшўн бак, бекїм сўдўн, бекїм бїр гўйах жаптын, узак јолдан гїлдїн, сулар, байырлар гїштїн, бекїм бїшеј иҗедїн?» Ачан она «иҗедїн» дї'ерлар, онун озаман аклына гїлї'ер о кары. Озаман дї'ер: «бендāн иҗедїлар». Владїка соры'ер: «не иҗедїлар сїндāн?» О озаман аннады'ер, ани геҗеледї бїр јевдā, бїр дул кары иҗедї ондан, о-да сїкмедї. Владїка дедї: «гўйах жапышын, дїн гїрї, дедї, гїт, бул о дул карыјы, хер вєрїсā, сїк, хер вєрмāса прост-етсїн». Адам сесї'ер, дїнї'ер гїрї, булы'ер дул-карыјы, аннады'ер дул-карыја, не гїлдї онун башына. Кары дї'ер: «озаман жапајдын беним јўрām јанаркан, шїндї гїштї о, прост-едāмā». Адам дїнї'ер гїрї, гїлї'ер владїкаја, сїлї'ер, ани кары вєрмедї, прост-етмедї. Владїка дї'ер: «гўйахлыјсын» дї'ер, «Аллаха кабул олмāсын. О вакытта, дї'ер, о карынын қаны јанаркан жапајды, дї'ер, сїндāн, дї'ер, чыкаҗејцї бекїм бїр чоңўк, кїм дўнїејā геҗелејдї бїр қан, бекїм олаҗеїдї ондан бекїм попаз, бекїм архїрї, бекїм падїшā олаҗеїдї, зєрā бу рāзгїлā иш».

Какъ человекъ сдѣлался святымъ угодникомъ.

Вармыш бїр адам зєңгїн, коштурајор вєзетїсїнā талїгајы, да чекеттї гїтмā. Гїдāркан, бакса, парасыны унутмуш, дїнєр гїрї

жеһә, бакса, карысы чырәннан гүһә җаһармыш. Бакмыш, да деміш карысына: «бунуннан да каласын». Да алмыш парасыны хәпсіні, да деміш везетіја: «хајда фалан манастира». Везетті хајдамыш дөру о манастира. Бојар јініміш талгадан, да деміш везетіја: «башлајорум сана бу талгајлан бегірлері». Везетті гитіміш, бојар калмыш орда. О манастирын долајаны калә-јніш. Урајор бојар портаја, портар дејор јегүменә: «бір адам урајор портаја». Јегүмен деміш: «т адам-са дуру сабадан». Сабәһлен гәнә урмуш портаја, гәнә ачмамышлар. Дурмуш үч гүһ о манастирын дышанда. Да бір адам гөҗелејәмәзмиш, асланнар іјрмиш, да ону јімеішләр. Ачмышлар каујуу, о деміш: «гелдім бурда јашамә». Верміш јегүмен она бір куҗак фішкан, јорсүн бір чітей. Јөрмүш чітейі іслә. Бакмыш јегүмен, да деміш: «бәлә-мі чітен јөрүлүр? Алајым ону, да кафанда паралајым. Сөк ону, да јенідән јөр». Сөкмүш адам јенідән, да гәнә јөрмүш. Јегүмен деміш: «те шінді іслә олмуш». Сөра верміш она бір гөлмек діксің. Дікміш. Бакмыш јегүмен гөлмә, да деміш: «бәлә-мі гөлмек дікіләр? Алсам, да кафанда параласам. Сөк, да јенідән дік ону». О сөкмүш, јенідән дікміш. «Ха», деміш јегүмен, «те јөлә дікіләр гөлмек». Бір кач гүһдән сөра гетірімшләр бір делі адам балы, јегүменә окусун. Јегүмен деміш: «хей бән-мі алыштырајым делілері? Те адам алыштырсын». О адам-да пініміш бір таш үстүнә, да деміш: «Аллахым, Аллахым! бу җанын ічіндән чыкарамасан бу шејтаны, бән бурда-да јөледәм». Шејтан о сәт җырмамыш адамын ічіндән, да деміш: «Аман, аман, сіздән јер буламајорус».

Дьяволъ, искушающій монаха.

Бір вакыт вәрмыш бір манастир деңіз-бојунда, да вәрмыш бір калүгер, кучүктән бері ізмет-едәрмиш. Да дадавајор онун киліјасына бір шејтан, да савашырмыш, гирсің онун-ічинә. Да бір

түрлү гирәмәзмәш, да гирәп онун су тәстәсінә. Калугер-да гөр-мүш, да тыкамыш тәстјјі, да деміш: «бән сәні јакаңам». Шејтан-да деміш: «аман кәбәтмә бәні, бән сәні бір гәңдә гөтүрүп гәтірім». Шһнді олајор шејтан бір бәгир, да гөтүрер ону Хаңла. Да гідәркан, дүшүрмүш калугер шапкасыны, да деміш: «дур шапкам дүштү». Шејтан-да деміш: «сәхә нәрдә калды, о бін јөрс гәрі калды». Гөтүрер ону, гәздірер, да сабадак гәрі гәтірер. Шһнді калугер дәр јегүмәһ: «бән бу гәңә гитім Хаңла, да сабадак гәрі гәлдім». Јегүмәһ-да дәр башка калугерләрә: «ја јесап-аһын ону, һе сој адам о?» Бір гәңә, баксалар, о калугер јатајор бір гөзәл кызпан, да сәләрлар јегүмәһ, һса о шејтан олмуш кыз, да она гөрүһмәзмәш. Јегүмәһ чәрајор ону, да дәр: «сәһ онучун-му бір гәңдә гиди гәләрсін Хаңлыктаһ? Сәһ кызһан јатајор-сун?» О-да деміш: «аһан јәлә, аһын бәні, да аһын деһизә». Да алајорлар, да атајорлар ону деһизә, да којәрлар бір чувал ічһә, да балајорлар чувалын. Да о үзмүш бір гүһһәһ бір гәңә, да сәра чыкарајорлар ону, да демішләр: «прәстәт бізі, біз јанылдык»¹⁾.

20.

Проклятіе попа.

Вәрмыш бір вакыт бір попәз бір кӯдә. О попәз хәр паһар слүжбајы таһам јапмәзмыш. Шһнді бір керә попәз дәрүјлан чыкаркан, сәс гәлмәш попәза јукардан. О сәс деміш попәза: «таһам јап слүжбајы». Попәз-да савмыш јынсанһардан бірі сәлеміш, да попәз бәтһа јетмәш. Бәтһа јеттіктәһ сәра, бір ұлту копмуш јукардан. О-са ыһңер-мыш, һанады кырылмыш, да дүшмүш ыһңер ајдму һапусуна. Попәз-са јесап аһмамыш ыһңеры, да сәра о кӯдә тәз бозгунһук олмуш. Кӯ јакмышлар, јыпсанһары кӯмушлар, кһсәјі атеһ јетмәшләр. О попәз-да башка мөмләкәттә

1) Вар. Zb. Wiad. do Antr. III, стр. 72 (Малор.); Добров. Смол. сборн., I, стр. 136.

гітміш. Да ўз-jelli жыл гечміш, попаз хей јашармыш, артык акылдан бозулмуш. Попаз башламыш ушакларнан ојнама, ча-шырсыз гезарміш. Шінді о кўдә-да вармыш бір гейч попаз, гөрөр бу попазы, ані акылдан бозук, да сормуш о іхтіјар попаза: «нә'ічін сән окадар нек акылдан бозулдун?» О попаз-да дәр: «бән -да білмерім». Шінді о гейч попаз дәр о іхтіјар попаза: «аңбаба сән, гәйчліндә нәрдә јашадын, бетфа јетмедін-мі бірінә?» О сәт аклына гелміш попазын: «јеттім, ама бішеј гөрмедім». Шінді о гейч попаз дәр о іхтіјар попаза: «булұрмусун сән о клісејі?» Попазлар ікісі-да булајорлар о клісеіні јеріні, чол-ува олмуш. Булајорлар ајдму капусуну, тутунајорлар дува-етмә Аллаха, Аллаха, біјан-етсін, не нышан вар. Орадаң чыкајор о Ыңғер кырык канатлан, да дәр попазлар: «бән бурда олду ўз-jelli жыл дурајорум, бөнім ўстўмдә қанавар јатты, којунар јатты, тўрлў, тўрлў маскаралыклар олду». Ыңғер учајор жукары, о іхтіјар попаз-да јолмўш, да о гейч попаз гөмејор о іхтіјар попазы о клісеіні јерінә, да гелер гәнә кеңді мемлекеттінә¹⁾).

21.

Про лохусу.

Вармыш бір падішах, да о падішахын карысынын олмуш бір чоңў. Да о чоңўк олдўннан, лохўсалар гезарміш, да дуван ушакларын кысметіні верімішләр, хем јазармышлар не гечіредек. Шінді падішах ујумазмыш о аўшам, ачан лохўсалар јазајорлар падішахын алуна: «сте'оноз олдўннан, бір јылан далајдек, та јөледек». Падішах-та хей сесларміш. Шінді о лохўсалар дәрлар бірі бірінә, дәрмішләр: «гиделім фалан кўвә, да о кўдә вар бір фукарә адам, да о адамын оладек ікі кызы. Кызып бірі дўшедек пунара,

1) Нечто общее съ этой сказкой имѣеть рядъ разсказовъ о наказанномъ ангелѣ, объ ангелѣ, служившемъ въ работникахъ и пр. Этн. Об. 1894 г., № 2, стр. 81—83. Въ статьѣ П. И. Изъ области Малор. легендъ.

да бўлацек, ама бірі сөксәй јашынадан аламајцек, хем кахыр гөрмејцек». Шїнді кыз бўвер, гелер вакыт кыза гїтсін, да бўлсун. Падїшах-са о вакыт прїказ вермїш, пунарлары кїтлесїннәр. Кїтләрлар пунарлары, кыз гїдәр пунара, савашајор ачмā, ачāмајор, да јатајор пунарын јанында, да јөлејор. Шїнді падїшах дәр адамлара: «бāн онұчун кїтлетгїм пунарлары, те бу кызы істедїм деңемā, āнї лохұсалар јазды, бу кыз не гечїрецек». Шїнді падїшах јевефәр олуну, да алајор о кызы, āнї кахырланмајцек, хем аламајцек сөксәй јашынадан, јашајцөмыш. Шїнді падїшах алајор олуна о кызы, стевоноз олајор падїшахын олү, да, ачан вакыт гелер јатмā, падїшах дәр олуна: «сāн олүм јатма дувар-јанында, зєрем о дувардан чыкацек бір жылан, далајцек сєнї, да сāн јөлепāн». Шїнді падїшахын олү јаттырајор о кызы, āнї кахыры гечїрмејцек, хем аламајцек. Јаттыјнан буннар, чыкајор жылап, о кыз-да сыкајор ујку арасында жыланын кафасындан, да јөлејор жылан. Чоқұк-та куртулајор кызын кысметїнā.

22.

Разсказъ про русалонъ.

Слїер бір адам, о кўчўккан вәрмыш өнїкї јашында, онун кардашы-да он јашында. Гїдәрлар ікїсї којун гўтмā русалї јортуларында. Да аўшам ўстў чыкајор бір адам бір ўк-ўстўндāн. Да о адамын вәрмыш бір стынцїн боју, кафасы-да демїрлї-кадар бўк-мўш. Да башламыш кавал чалмā. Бїрї-да чыкмыш кўчўқўк бір аршын-кадар боју, кафасы демїрлї-кадар, б-да даул дўвармїш. Сора бїрāр-бїрāр топланмышлар өнїкї кїшї, башламышлар хору ојнамā. Онāр-да дурмушлар, да сїредїрмїшлār. Да о кўчў демїш: «бāтō! бāн гїдепāм оннарын-јанына». Јобўрў-да демїш: «гїтмā, оннар русалїлār». Да оннарын, о чоқўкларын вәрмыш бір кōпā, Актабāн-мыш ады. Да о кōпек гїтмїш да салārмыш о русалїлєрā. О чоқўк бārмыш кōпā: «нā, Актабан, нā». Да о бала-

бан, бѹк кафалы адам деміш: «Актабан-мы, веріи бан сана бір Актабан». Да хызланајор оннарын-ардына. Да ачан јаклашѣр оннарын-ардына, јер сарсылырмаш онун лупуртусундан. Чоѹк хайдармыш којуннары качарак, да о кѹчѹ брамыш којуннары, да качмыш ілері. Да о русали куваламыш ону чатырык јоладан, да дѹимѹш гері. Да гелѣрлар јевѹ, гирѣрлар ічері, коркудан лафедѹ-мезмишлар. Бір селдан сѹра башламышлар аннатмѹ, не гѹрмѹшлар, да аналары бобасы деміш: «оннар русали, і олмѹш-та чатырѹ јетішмишїн. Јетішмејѹјдїн чатырѹ, о сени чарпарды».

23.

Умная дѣвушка, спасаемая отъ съѣденія ея хобуromъ.

(Вариантъ на тему о женихѣ-мертвецѣ).

Бармыш ѹч кызкардаш, отурајѹрлар о кызлар цѹмаја-каршы кејевір ішлемѹ. Чѹк-му ішлемішлар, азы, геѹѹ јарысы олмуш. Гелмиш о кызлара бір хобур. Шїндї о хобур тутајор кызларын ікісїнї, да іјѣр. Ама кѹчѹк кыз качмыш. Шїндї о хобур јїдїјѹн о ікі кызы, да дакышајор јѹѹр кызын ардына, јетішѣр о кызы-да о хобур. Шїндї о кыз пїнѣр бір кејевір гугѹласына. Гелѣр јанына кызын о хобур, шїндѹн сѹра хобур іјеѣк кызы. Кыз дѣр о хобура: «сан беи шїндѹн сѹра іјеѹн, ко бан сана сѹлејїм бір масал, да озаман јї беи». Чекедѣр кыз сѹлемѹ масалы, дѣр: «бу кејевірі јекѣрлар, да сѹра сѣркасыны топлајѹрлар, да сѹра кејевірі кѹклѹн чыкарајѹрлар, да сѹра јыслајѹрлар, да курудајѹрлар, да сѹра дѹвѣрлар, да ырчылајѹрлар, да сѹра јыслајѹрлар, сѹра-да ішлѣрлар, да сѹра кашалајѹрлар, да сѹра чѹзѣрлар . . .» Кыз сѹларкан масалы, хорѹз-та јѹтѣр. Хобѹр-да патлајор, кыз-да куртулајор ¹⁾).

1) Варианты: О. Kolb. Lud. Ser. XXI, ч. 2, стр. 190; Роман. бѣл. ск. I, в. 3, стр. 365, 366; Добров. Смол. сборн. I, стр. 126; Латышск. Zb. Wiad. XVIII, стр. 349.

24.

О хобуръ.

Бір вакыт олмуш бір кары-хобур, да гітміш башка мемле-кейтә, да јеҗейміш орда. Да он-беш жылдан сора гідәр кардашы о касабаја. Да сокакча гідәркан, каршы-едәр какусуну, да дәр: «бә, како, сән јөлдүдүн, не арајорсун бурда?» О-да деміш: «бән, кардашым, хобур олдум, сус, сәләмә кимсеја. Бән бұтұн ақта гезәрім, салт ұма-јертесі гезәмерім, бұтұн ғұн јатајорум». Адам-да гідәр, да сәләр јынсаннара. Да тутајорлар ону, да јака-јорлар кокар чалынан.

25.

Төме о хобуръ.

Мезарлыкта олду бірісі хобур, да ташынын јанында олмуш бір дөлік, да чыкармыш о дөліктән дышары, да гідәрміш, нәрдә аңгысы сөміс којун, да бурнусундан јемәрміш каныны. Да гідәр-міш гәһә јерінә. Да бірісі јөлә варды кұчұңк јукона. Да јукон-аңик-та, әні кимсеј гөрмәр. Да о јуконаңик адамы чөкәрміш хобурун-ардына. Да о адам тутту ону, да којду бір тәсті-ічінә. Да гіттіләр сабаһлең, да бактылар мезарлыкта, булдулар онун дөліні, нәрдәң чыкмыш. Да аштылар мезарыны, онун чыкарды-лар ғүдесіні. О бөсөміш ону. Да којдулар о тәсті-ічінә ону. Ачап дөктіјләр хашлак су, да онун ғүдесі сора олду біјаз. Јөлдүрділар хобуру. Сора гөмділәр ғүдесіні бірта олады.

26.

То же.

1830-чу жылда бізім кўдә (Бешалмада) хем Комратта бүүк холер олмуш. Да чыкајор Комраттан бір адам билгіч, да дёр: «бу јолўм хобурдан пёдаланды». Да алајор о адам бір јукона, да дёр: «ха, јорўн ардыма, бу јукона булацек хобуру». Гезёрлар хёрёрдә, јок. Алырмыш о адам јуконајы, да јукона һаны гідәрмиш, о-да ојаны гідәрмиш, јынсаннар-да ардына. Да гелёр Бешалмаја, гезёр кў-ічіндә, јок, буламајорлар хобуру. Чыкајор кенара, чок-та јынсан ардына гідёр. Кенардә да чиңгейә шатралары вәрмыш. Да дорулајор јукона о шатралара. Чиңгенеләр брајыш шатралары, да качёрлар. Гидёрлар орда, да буламајорлар. Ордан-да дорулајор јукона мезарла. Гиттіјһән мезарла, јукона дурмуш бір мезар-ўстўндә. Сора ачёрлар о мезары, о мезар-ічіндә-да гөммўлў-ј-мўш бір кыз, кырк гўһнўк олмуш јөлели. Сојундурајорлар, да дурумуш таза јолў гібi. Да саплајорлар ўч шіш јўрәһә, да гәһә гөммёрлар.

27.

То же.

Бір вакыт вәрмыш бір адам, да јолмўш, да о вакыт он кўвә бір попаз вәрмыш, да попазын вакыды олманыш гелсін да печетлесін. О јолўјў-да печетләнмедік гөммўшлар. Да о адам дірілмиш, да хобур олмуш, да гитмиш башка касабаја, да јевленмиш, да касапјајы тутармыш, јапармыш суцўк, јахны сатармыш, да олмуш ўч ушә, да ачан цўма-јертесі гелірмиш, кеңдi хем ушаклары

ўзў коюн јатўрмыш. Ўўма јертесі кары сатўрмыш. Пазарларда гелірімш јынсаннар јахны алмā, да о алдадырмыш бірār адам чекіп мāза-ічінā, кесārмиш адамы, да адамын јахнысыны катып сыр јахнысыннан сатўрмыш. О касабада хер заман бірār адам кaјбелірімш. Ачан гечміш онбеш јыл, гелер онун кўйдан бір адам, да гөрер ону, да сорајор башкаларна: «бу адам чоктан-мы бурда јашер?» Оннар-да демішлар: «онбеш јыл олду, не замандан гелді, да о гелели хер пазар бірār адам кaјбелер». О-да деміш: «о бізді јöldўждў, ја бакын, о ўўма јертесі гезер-мі?» Адамлар деміш: «хакына, о ўўма јертесі гөрўнмёр». Сора гөзледерлар ону, булајорлар ону ўзў коюн хем ушаклары, да алајорлар оннары, да којерлар бір араба чалы ўстлерінā, да јакајорлар.

28.

О циклопъ.

Бір вакыт ўч адам нётленерлар гитмā Хақилā. Топланајорлар јыпсан гечірімā оннары, конушајорлар бегірлерні, да чекедерлар гитмā. Чок-му гитмішлār, аз-мы гитмішлār, јетішмішлār бір касабаја. Шінді о адамлар о касабада сатајорлар бегірлерні, да чекедерлар јаян гитмā. Гидаркан оннар јаян, јетішерлар бір дā-ічінā, гўй-да јакыпмыш ка'ушмā. О Хақилā гідан адамлар, гөрерлар бір теһагөз. О теһагөз хaјдармыш бір сўрў коюн, хем вaрмыш сыртында біраз дарматўра. Да о теһагөз чырајор о адамлары, ани Хақилā гидармішлār. О адамлар-да гідерлар теһагөзўн јанына. О теһагөз гөтўрер о адамлары бір лāма. Шінді о теһагөз капајор коюннары о лāм-ічінā, о адамлар-да гирер о лāм-ічінā. Шінді о теһагөз лāмын капусуна којер бір бўк таш, да јакајор бір бўк атеш. Шінді теһагөз алајор о адамларын біріні, да сојундурајор чыпак, да којер дірі шішā. О адамы-да чекедер пішірмā. О адам бāра, бāра пішімш. Шінді адам піштїнāн, теһагөз іјер о адамы, да јатајор ујумā. Ачан теһагөз

ујер, јобѹр адамлар, јок напсын алајорлар бір шіш, да кыздыра-
јорлар атепшѹ. Бірі-да алајор јеліна бір шіш, да теіаѓѹзѹн ѳѹ-
зѹна ујдурајорлар о шіші, бірі-да урајор шішѹ тапшлан, да чыка-
рајорлар теіаѓѹзѹн ѳѹзѹнѹ. Теіаѓѹз аїдан бѹрмыш, да хызлы
калкмыш, да чекеіміш арамѹ о адамлары. О адамлар-са алајор-
лар сыртларна бірѹр којун дерісі, да карышајорлар којуннар-
ічіна. Шїнді теіаѓѹз лѹмын капусундан алајор о ташы, да че-
кедејор гечірмѹ којуннары о капудан. Хѹм гечірїміш, хѹм арѹр-
мыш о адамлары, о адамларын сыртларында вѹрмыш којун дерісі.
Да теіаѓѹз апнајамамыш о дерїлердѹн адамлары, да санмыш ко-
јун, да о адамлар јѹлелїклан куртулмушлар теіаѓѹзѹдѹп¹⁾.

28 а.

Томе о циклопѹ.

(Вариантѹ № 28).

Вѹрмыш ікі кардаш, да вѹрмыш којуннары, да гїтмішлѹр
кыра. Теіаѓѹз ѳѹрмѹш, да чобаннар бѹамышлар којуннары, да
качѹрмышлар. Да бірїні теіаѓѹз тутмуш, да јутмуш чоѹѹ. Бірі
-да качмыш којуннар-ічіна. Да јешектѹ вѹрмыш бір дерї. Да
алмыш о дерїї гїміш ону сыртына, о іш геѹѹјміш. Чоѹѹк-та
гечіміш којуннарын арасындан, да теіаѓѹз танымамыш чоѹѹ,
деміш: «пїшїр бана ѹер». Чоѹѹк алмыш туз, да атмыш онун ѳѹ-
зѹнѹ, да чыкмыш ѳѹзѹ. Теіаѓѹз демїш сѹра чоѹѹ: «на бейїм ѹзѹ-
мѹ». О алмыш, да о ѹзѹк башламыш бѹрма: «геі бујаны». Чоѹѹк

1) Другая версія того-же разсказа, которую я нашелъ излишнимъ здѣсь передавать, совершенно сходится съ первой во всѣхъ деталяхъ, кромѣ того только обстоятельства, что число пилигримовъ, зашедшихъ къ тепягѹзу, было три, тогда какъ въ первой версії число это не обозначено. Одинъ изъ нихъ былъ зажаренъ и съѣденъ тепягѹзомъ, другой спасся, имѣя на спинѣ овечью шкуру, и спасъ третьяго тѣмъ, что, вышедши изъ пещеры на сорокъ шаговъ, крикнулъ. Тепягѹз погнался за нимъ, а его товарищъ выбѣжалъ изъ пещеры уже безъ всякой шкуры.

качармыш тейӱгӱз-ӱрдына. Чоцук савашырмыш чыкарма ӱзӱжӱ, чыкармазмыш, да кесмӱш пармашы, да атмыш пунара, да тейӱ-гӱз атламыш пунар-ичинӱ. Чобан куртулмуш тейӱгӱздӱн¹⁾.

29.

О солнцѣ.

Бір вакыт вармыш падішӱ, да вармыш онун ӱч ӱлу. Да дѣр падішӱ ӱларна: «атын оклары, да кысмѣтінізі бакын. Нѣрежі дӱшӱр-са оклар, о дур кысмѣтінізі». Атмышлар. Ікісінін дӱшмӱш ікі кыза. Кӱчӱнӱн дӱшмӱш бір каплын бу'асына. Ӗ-да ону алмыш, бракармыш ону јевдӱ, гідӱрмӱш авланмӱ. Ачан гелірмӱш јевӱ, јекмеклӱр јапылмыш, манцӱлар пішмӱш, јевін-ічі јерлешті-рлімӱш. О каплын-бу'адан чыкармыш бір кыз гӱзӱл, да генӱ олурмуш каплын-бу'асы. Авшамнејін гелірмӱш чоцук, хелсі хазыр. Јертесі гӱнӱ генӱ гітмӱш, да сакланмыш, да деңемӱш, јырактан јыра гӱрмӱш. Ніцӱл кыз чыкармыш каплын-бу'асындан, гітмӱш јавашапік, да куцӱкламыш кызы, да сормуш: «нѣрдӱн сӱн підаландын?» Кыз демӱш: «капчык-ічіндӱн». Алмыш чоцук о капчыјы, да сыбытмыш. Падішӱ дӱл-муш, урулмуш гелінӱ, да демӱш гелінӱ: «насы кӱбедејім баң ону?» Кыз демӱш: «баң білмерім». Падішӱ демӱш ӱлуна: «гідӱсін јӱбӱр дӱннеја, да гетірӱсін бана анапын пышан ӱзӱнӱ». Башламыш ӱламӱ чоцук. Кыз демӱш: «ӱлама хем кӱркма, гіт деңіз бојуна, вар орда бір делік. Бӱр деліктӱ, да чыкапек бейім анам, да істӱ, версін сапа јерін анахтарларны, да сорӱсын нѣрдӱ јерін киліді. О сапа гӱстередек». Гітмӱш чоцук, булмуш делі, бармыш. Чыкмыш кызын анасы, јермӱш јерін анахтарларны, гітмӱш, гӱстермӱш јерін килідіні.

1) Вар. Роман. Бѣлор. ск., I, в. 3, стр. 211—212; Добров. Смол. сборн., I, стр. 150, № 86; Латышск. Трейландъ, стр. 74, № 60 и стр. 157, № 100; Антон. и Драгом., стр. 2, № 3; Д. Садов. ск. и пр. Самар. кр. № 3; Верещ. Вот. Сарат. уѣз., стр. 194; Этн. Обзор. № 2, два киргиз., стр. 202; алтайск., стр. 207; грузинск., стр. 208.

Ачмыш чоңук капужу, гірмиш јер-ічінә, чекетмиш, гитмиш. Гидәр-
кан, јетішмиш бір чајыра. О чајыр куп-курұ-ј-мұш, да о чајы-
рын-ічіндә вармыш бір сұрұ хажван, семізліктан јөрұјамәзмишләр.
Ордан гитмиш тә илері, бакса, орда вар бір чајыр. Да чок от вар
о чајырда хем су. Да орда-да вар бір сұрұ инек забун, забун-
пуктан јөрұмәзмишләр бунца отлајқан-ічіндә. Ордан-да гідер, да
јетішмиш бір деңізә. О деңіздә-да балык јок-мұш хіч. Да деміш
она деңіз: «неҗејі гідерсін?» О-да деміш: «гидерім Алла анамын
нышан-ўзўнў алыа». Да деміш деңіз она: «сор беңім-ічіндә, не'і-
чін беңдә балык јок?» О-да деміш: «сорарым». Да гитмиш илері,
гөрмұш бір јердә, бір су бојунда отурұмұш бір адам. Да о адам
јанармыш о су-ічіндә. Да чыкармыш ікі коч, бірі кара, бірі-да
біјаз да гідәрмишләр да сұндұрұмұшләр о адамы. Да бірі дәр-
миш: «бән сұндұрдұм». Јобұрұ-да дәрмиш: «бән сұндұрдұм». Да
пәјсынырлармыш дұшмә. Да о адам гейә тутушұрмұш. Да де-
миш адам: «сор беңім-ічін, да не'ічін бән бәлә јанајорум, хем
не'ічін бу кочлар бәлә дұшәрлар?» О-да деміш: «сорарым». Да
гитмиш илері, бакмыш, гөрўнәр бір јапы, гўн-гібі јалабырмыш.
Јегішмиш орајы. Чыкмыш ордан гўнўн анасы, да сормұш: «не
гезәрсін сән бурда?» О-да деміш: «анамын нышан ўзўнў гелдім
алыа». Гўнўн анасы деміш: «онун јўзў гўндә-дир, ко гелсін ав-
шама, да алырсын». Дурмұш чоңук авшамәдак. Караннык ол-
дұжнап, гелмиш гўн јевә, да аламыш. Анасы деміш: «не'ічін ала-
јорсун?» О-да деміш: «ја нәпајым? Гечтім бір касаба-ўстўндан,
бактым, хейсі саклы сучәрлар. Чыктым кыра, кырда јынсаннар
ајын ачык гөтўнў сувајып сучәрлар, беңдан утанмајорлар. Шін-
дән сора, деміш, гитмејам». Да јатмыш, сабахлең калкмыш,
вермиш ўзў, гейә гитмиш. Алыш чоңук ўзў, чекетмиш гитмә.
Чыкмыш јонўнә бір дәду, да сормұш о дәдуја: «бән, ачан гелір-
дім, урадым бір деңіз ўстўнә. Да деңіз деді бана: «сор беңім
-ічін, не'ічін беңдә балык јок?» Дәду деміш: «не'ічін-мі о тә адам
јимемиш? онучун онда балык јок». Гейә деміш чоңук: «тә бір со-
рајым: бір јердә гөрдұм бір чајыр, да ічі курұ-ј-ду да хажванар
семізліктан јөрұјамәзділәр». Оннар, деміш дәду, әні вермиш адама,

да хелал етмиш. «Јѳбур јердѧ гѳрдѳм, бѳр чајыр гѳмѳ ѳтнан, да хажваннар забунвуктан јѳрѳјѧмѧзѳлѧр». Оннар, демѳш, ѧнѳ вермишлѧр, да гѳзѳ ардында калмыш, оннар-дыр. «Ја бѳр јердѧ гѳрдѳм, бѳр адам јанарды, да ѳкѳ коч сѳндѳрѳдѳлѧр да бѳрѳ дѧрдѳ: «ѳѧн сѳндѳрѳдѳм, кара олан дѧрдѳ: «ѳѧн сѳндѳрѳдѳм». О, демѳш, ѧнѳ кесмиш бѳр керѧ кара, бѳр керѧ бѳјаз. Сѳра гелмиш чоѳѳк јевѧ, вермиш бобасына ѳзѳ. Бобасы алмыш ѳзѳ да јѳлѳш ѳ сѧт ¹⁾).

30.

О солнѳѳ.

Вѧрмыш бѳр бојарын ѳѳ кызы, да бѳр прѳвка хергеlesi. Да бојар демѳш: «гѳдеѧм, бакајым бѳр адам, гѳѳсѳн хергеleјѳ ѳѳ жыл». Бѳк кызы демѳш: «ѳе лѧзым сана, ѳѧн гѳдѧрѳм». Јапајор бѳр пѳта, да гѳдѳр. Чыктыјнан кѳн кенарына хергеleјѧнѧн, бобасы олајор бѳр ајы, да чыкајор јѳнѳнѧ, да коркудајор кызы. Кыз-да бракајор хергеleјѳ, да гѳдѳр јевѧ. Сорајор бобасы: «ѳе гелѳн, кызым?» ѳ-да, демѳш: «чыкты јѳнѳмѧ бѳр ајы, да корктум». Ортанѳѧ кызы демѳш: «ѳѧн гѳдѧрѳм гѳѳтмѧ». Да гѳдѳр. Чыктыјнан кенара, бобасы олајор ѳѧнавар, да коркудајор. Кыз-да коркмуш, да брѧмыш, да гелмиш јевѧ, да демѳш: «чыкты бѳр ѳѧнавар, корктум». Кѳѳѳк кызы дѳр: ѳѧн гѳдѧрѳм». Гѳдѳр кѳѳѳк кыз бѳр ѳѧбуја, да дѳр: «ѳѧѳѳ! Бѳнѳм бѳѧм арајор бѳр адам, гѳѳсѳн хергеleјѳ, нѧсы јапајым ѳѧн, да гѳдејѳм хергеleјѳ гѳѳтмѧ?» Бѧбу-да демѳш: «ѳѳтејѧсѳн бѳѧѧѧн ѳѧѳ ѳѳѳѳѳѳѳѳ рѳѳѧларны хѳѳ нѳшѳѳѳѳѳѳѳ, де, хѳѳ алаѳын бѳр теѳѳсѳ кор, да којѧсын хергеleјѧ-ѳѳнѧ, да

1) Вар. Ср. нач. Walach. Mӓrchen von Schott, 1845, № 17; I. Malѳ. Narbach., a pov., стр. 68; Эрбенѳ, Чешск. ск. 4—5; O. Kolb. Lud. Ser., VIII, cz. 4, стр. 6; Bibl. Wisly, III, стр. 270; VI, стр. 17 и 47; O. Kolb. Pokuc. IV, стр. 202; Zb. Wlad. do Antr. XI, стр. 243; XII, стр. 50 (ѳѳлор.), XVIII, стр. 407 (латыш.); Романѳѳѳ, Бѳлор. сборн., стр. 32, № 26; Антон. и Драгом., стр. 313; Описанѳѳ мукѳ ада взѧѳ ѳзѳ апокриѳа, см. Кѳѳѳ. Стар. 1887, ноябрь, стр. 424; Сказки Самар. кр. Саѳѳѳ. № 12 и № 95; Етногр. зѳѳрн. наук. тоѳѳѳ. ѳѳ. Шевѳ. 1895, I, № 1; литерат. см. Сборн. за нар. умѳѳ. II, 192—184, III, 206—246.

аңгы бегір іјір-са о кору, ону тут, да піи она». Гідер кыз јевә, да гижер бобасынын рұбаларны, алмыш піштову беліиә, алајор бір теісі кор, којер хергелә-ічіиә. Гелмиш бір забун кысырақ, да јімиш о кору. Тутајор о кысыра, да піиер, да топлајор хергелејі. Чыктыјнан кенара, чыкајор бобасы јойуиә, олуп бір фе-налык. Кыз-да чыкарајор піштову, урсун. Бобасы о сәт деміш: «Алла сана јардым етсін, да гүдәсін үч јыл хергелејі». Чекедер кыз гитмә кыра. Чыктыјнан кыра, шабап олајор она гүн, зәрем кыз нек гүзәлмиш, да үч јыл гезер опун ардына, да аннајамаз-мыш; кыз-мы, оса јеркәк-ми?» Да гідер гүн анасына, да дәр: «мамо! вар бір јынсап, гүдәр хергелә, да нек гүзәл, ама билимәрім, кыз-мы, оса јеркәк-ми?» Анасы деміш: «деиә ону, бак, насы јишәр». Деміш, насы о јишәр: о-да јүлә јишәр. Гүн гениә дәр анасына: «денедім». Анасы гениә деміш: «ал ону, да гит онуннан панајыра, да бак неја салацек, јеркәк ішінә-ми, оса кары ішінә-ми?» Кызын-да вармыш бір мускасы, наздраванмыш, да деміш кыза: «сеиі деиәцек, сән салмајасын кары ішлернә, бакасын, јеркәк ішлернә». Гідерлар панајыра. Гүн гөтүрүмүш кызы, нәрдә сатылырмыш кары ішлері. Кыз хіч бакмазмыш онпара, бакар-мыш јеркәк ішлернә. Гүн гениә гідер апасына, да дәр: «денедім, о хіч салмајор кары ішлернә, хей јеркәк ішлернә салајор». Та-мамланајор үч јыл, кыз чекедәр јевә гитмә. Гүн-да гідер гечірімә ону. Ордә-да вармыш бір су, да кыз гечмиш сујун јөтәнна, да чыкармыш кыз бір мөмесіні, бір да иелік, да деміш гүнә: «на сана бір мемә бір-да иелік». Гүн шаша калмыш, гідер гүн апасына, да дәр: «о хей-та кызмыш». Анасы-да деміш: «јап бір саллаңгач алтындан, да колвер онун күйә, да бәкім піиәр о-да салланмә, да чекәрсін жукары». Колверер саллаңгаці, піиер о кыз-да сал-ланмә. Гүн-да чекмиш жукары саллаңгаці. Кызын мускасы-да деміш: «једі гүн лафәтмејәсін». О-да анпамыш једі јыл, да једі јыл лафәтмемиш. Да гүн гөрмүш, әни лафәтмәр, гетірмиш башка кыз, да башламышлар дүйә хазыр олмә. О сора геттірдјиәй, кыз деміш о гүзәл кыза: «гидәсін, да аласын Пазар-анадан сук јелә». Гідер о гүзәл кыз Пазар-анаја. Чыкајор бір көпек, баш-

лајор салма. Чыкајор Пазар-ана, да дѣр: «і адѣмсајдын гел, діл-сајдын, јырак ол бейім јевімдѣн». Гідѣр кыз, істѣр јелѣ. Ӧ-да деміш: «Цѣма-карысы алды». Гідѣр орајы. Орда-да чыкајор кӧпек, башлајор салма. Чыкајор Цѣма-карысы, да дѣр: «і јынсан-сај-дын гел бурајы, діл-сајдын, јырак ол». Гітміш кыз, істеміш јелѣ. Ӧ-да деміш: «Чаршамба-кары алды». Гідѣр кыз Чаршамба-карыја. Чаршамба кары деміш: «јелѣ алды Хобур». Да деміш: «на верейім сана бір фурча, бір парча-да без». Алајор кыз оннары, да гідѣр. Гірміш ічері, бакса Хобур біләрміш дішлерні, да сормуш кыз: «не гездің?» Ӧ-да деміш: «сык јелек ічін гелдім». Ӧ-да деміш: «на бу кемейчејі, да чал, бѣн геліңѣ». Алмыш кемейчејі кыз, башламыш чалма. Хобур-да гітміш дішлерні білемѣ, да іје-цек кызы. Чыкајор бір сычан, да дѣр: «мәрі кыз, о сені іјецек, вер бана, бѣн струнадан струнаја атларым, да сѣн ал бу ташы, да гіт». Алмыш кыз ташы, гітміш, сычан зыгырдыдырмыш кемейчејі. Гелміш Хобур, сычан гірміш деліңѣ. Хобур актармыш орталы, булмуш сычаны, да јӧлдѣрмѣш, такышмыш кызын ардына. Мај, мај јетішміш. Кыз атмыш без парчасыны, да олмуш бір бѣк су. Хобур којмуш бір дудѣны јерѣ, біріні-да гӧкѣ, да ічер сују, да гечѣр гѣнѣ. Хемей, хемей јетішѣр кызы. Кыз гӧрмѣш, әні јетішецек, атмыш гери о фырчајы, да олмуш бір сык дѣ. Хобур бір гечедѣ кырмыш о дѣјы, да гѣнѣ јетішміш кызы. Кыз гӧрмѣш, әні јетішецек, атмыш ташы гери, да олмуш бѣк ташлык, да Хобур гечәмеміш о тапшб. Да гітміш кыз јелѣ, да отурмуш. О јӧбѣр геліш деміш: «мәрі ділсіз! Калдыр о чӧлмѣ ордан». Ӧ-да озаман лафетміш, да деміш: «сәнін ділш тутулсуң». Гѣш да кесәрміш бір јеркек, да ачан јіштіміш онун лафыны, канны јеллән хызланмыш, баксын. Бакса, гӧзәл кыз олмуш кырлаңгач, јӧбѣрѣда олмуш кеді, да чыкмыш бақадан, да шінді-да гѣн јалныз гезѣр јевленәмѣр¹⁾.

1) Вар. Ср. Walach. Märch. von Schott, 1845, № 16; ср. Сборн. за народн. умот. VII, стр. 131; Glinisk. Bazarz polsk. I, стр. 58 (бѣлор.); Афан. Рус. сказ. I, стр. 53, № 7; Д. Садовс. Сказ. и пред. Сам. кр. № 16; Чубин. Труды II, стр. 295; O. Kolb. Lud. Ser. III, cz. I, стр. 149.

Подающий получить въ 1000 разъ больше.

Вармыш бір зәңгін бојар, да пек сгырчытмыш. Бір ілкіязын геләр она чок фукәрә, ілік-етсін оннара пара, да алысинар тохум јекмә, кимісі јоқуз алма, да о вөрмеміш. Бојар-да гитмәзмиш пек клісеја. Бір гўн гідәр клісеја, чыкајор попаз вангеліјанан, да рәсгелә окумуш попаз: «бір верән, бірін јерінә бін казанаңек». О-да ішітмиш да геләр јевә, чәрајор, фукәралары, да дәр: «вәјін, верејим сизә пара». Адамлар-да дәр: «бізә шінді діләзым, озаман верәјдін». Да о зөрнан вөрмиш оннара паранын хәпсәви, кендінә брәмамыш хіч. Бірқач вакыттан сәра гәнә гідәр клісеја, гәнә попаз оқурмуш: «бір верән, бін казанаңек». О-да дәр: «іслә, ама аслы чык-са?» Сәра бојар башламыш фукәраламә парәчін. Гідәр јынсаннара, вөрмәрлар, дәрлар: «вөрмәјдін, біз істемәздік сендәи пара. Шінді јок нәрдәи верелім». Сәра калмыш бојар ач, ушаклары јок не ісін. Чекедәр бојар гитмә, һаны гөзү гөрүса. Гидә, гидә, јетішәр бір дә-ичинә. Каранһык-та олмуш, да пінәр бір бұк фідан-ўстўнә, орда јатаңек. Геңейін бір вакыды геләр о фіданын алтына һнікі хәјдут, да јакмышлар бір бұк атеш о фіданын алтында, да гетірмишләр чок ішләр. Сојмушлар бір клісә, хем бір хібә алтын гетірмишләр, да атешә каршы оқурмуш бірі клісә кихатларны. О окудүкчан, башлары дәрмиш: «јалан-дыр, ат атешә». О-да атәрмыш атешә. Біткідә чыкајор о кихат: «бір верән бін казанаңек». Баш деміш: «јалан-дыр, ат атешә». Бојар-да бәрмыш фідандан: «діл јалан, вар аслы». Хырсызлар бакмышлар јукары, бакмышлар, да демішләр: «беј, гўнә вәсгечелім, те Аллаһтан сәс гелді». Да гөмәрлар о алтыннары фіданын көкўнә, да сгычәрлар бірәр бок паранын ўстўнә, да дәрлар: «кім чыкары-са бу парәи бурдан саклы біздәи, ісін бу боклары, да

jölä чыкәрсын парајы». Да гідәрлар. Інәр бојар ачтан, ачәр парајы, да отурајор, іјәр о боклары, да алајор парајы, да геләр она бір јерінә бін.

32.

Разсказъ про кладъ.

Бір да адам білрмиш бір јердә пара гөммүлү, гідәр бір гелә казајор да јаклашәр параја. Чыкајор бір бува о кујудан, да она гөрүнмүш ілкін бір күй ікі-күлпнан. О-да тутунмуш о буванын бујнузларындан да чекәрмиш дышары, бува чекәрмиш кују-ічинә. Бүтүн гелә булмуш онуннан. Ачан хороз јөтмүш, о буа олкуш бір күй алтын.

33.

Еще про кладъ.

Бір адам гөммүш бір бакыр алтын бір фіданын көкүңә. О фіданын-үстүндә-да булунмуш бір адам, да сиретмиш, о адамы гөммәркан парајы. Да алмыш бір парча чаты, да дүмүклеміш ікі үңүңү, да којмуш паранын-үстүңә, да демін: «олаһсын ікі-башлы бір јылан да коркудасын; кім бу парајы чыкары-са, чыкәрмасын, бән гелмејінцәк». Гөммүш, да гитмиш. О адам-да јинәр јерә, да ачајор о парајы, бакса, о чаты олкуш ікі-башлы јылан. Да о-да демін: «шїнді чатыјдан нәзаман јылан олдун? О сәт олкуш чаты». Да чыкарајор парајы. Хер ішітмејәјмиш хем гөрмејәјмиш, о јылан олмајцәмыш чаты.

34.

О кладѣ.

Бір адамын а'улунда вәрмыш бір комора. Адам хер керет гөрүмүш ону оjnаркан, да кiмсеja сөлемәзиш. Бір геңә гөрмүш бір комшусу, геңә оjnармыш. Гітмиш адама, сөлеміш: «гөрдүм сөйиш а'улунда пара оjnарды, ха чыкаралым». Адам-да деміш: «сән чыкар». Гітмиш комшусу, топламыш дөрт адам, да кейді бешинци. Пажсынаjорлар казмә. Қазаркан, хіч лафетмёрлар. Параја јаклаштыјнап, гелмиш бір бу'а, башламыш бәрмә Оннар, ачан гөрмүшләр ону, бракмышлар, да качмышлар. Јертесі геңә кейді адам алмыш хырлезі, пажсынмыш казмә. Чыкмыш о бу'а. Онда-да башламыш бу'а ўрмә, адам хей казармыш хіч бакмәзыш бу'аја. Бу'а башламыш кују-ічінә топрак долдурмә. О долдурүмүш, адам дышары атармыш. Аннамыш адам, әні иш хажырсыз, чыкмыш кујудан, тутунмуш бу'анын бујнузларындан. Бу'а чекәрмиш кујуја, адам чекәрмиш јевә. Бүтүн геңә бұшмуш. Ачан јөтмүш хороз, бакса адам, тутунмуш бакырын колтундан. Бакмыш, бакыр долу алтыннан.

35.

Кладъ является во снѣ.

Бір адамын хер геңә дұшўна гирімиш: «гіт касабаја, да отур Мірчунун тўканы јөнўндә, да кысметін куңәна дұшецек. Алмыш јолуну бір гўн гитмиш, да отурмуш Мірчунун тўканы јөнўндә. Тўкан-јөнўндә да вәрмыш бір фидан. О фидана-да гелмиш, конмуш бір куш бір јўзўм теңесі азында, да о куш дұшўрмүш о јўзўм

теңесіні адамын куңа. Адам алмыш теңежі јеліңа, да дөймүш тўқана каршы. Капуда-да дурумш Мірчу, да сиредәрмш сока. Демш адам Мірчуја: «хәле бак, не іш, дүштән јок-ту рахадым, гелдм сенін тўқанын јөнүнә, да кысметім куңама дүшедек, да те гелдм, да отурдум, да куңама те бу јўзўм теңесі дүштў. Мірчу-да демш: «сән дүшә бакајорсын, бән хер геңә гөрерім: гелер бана бір адам, да дәр: «гіт фалан кўә, да вар орда бір адам, дәрлар Јуван Козма. Вар онун а'улунда ікі армут аңи, да ікісінін ара јеріндә вар бір бакыр алтын, 8-са о адама дәрләрмш Јуван Козма. Опун а'улунда вармыш ікі армут аңи. Гідер Козма јевә, казајор армутларын арасыны, да чыкарајор бір бакыр алтын.

36.

Неудачные кладоискатели.

Бір вакыт алты кіші гідәрлар мал казма, атларны-да сөлејім. Бірінін ады Јоргі, бірі-да Сімі'он, бірі-да Санді, бірі-да Васил, бірі-да Нікулај, бірі-да Кәлі. О Кәлі кошајор талгајы, јобўрлері-да јаян гідәрлар Коңгаза. Вармыш Коңгазда бір адам білірмш, нәрдә мал ојнајор. О Коңгазлыја-да бір көр дәду сөлемш, ачан о онікі јашындај-мыш. Алајорлар о јері-ләр о Коңгазлыјы-да, гідәрлар Коңгазын алтйаа бір јөрә Коңгаза јырак. О јердә бір вакыт тўркўн хазнесі-ј-мш, вармыш бір жапы, да о жапынын алтында вармыш бір маза. Да о мазынын вармыш ўч бечі, да о бечлерін азаларында вармыш бірәр боза казаны. Да хер о боза казаннарны булўрсалар паражы-да булацеклар. Парә-да нек чокмуш, вармыш ўчўз пут алтын. Ама о бечлерін алтында вармыш башка беч, да о бечін ічіндә алтыннар дурумш хем бечін дуварларында вармыш ікі кылыч асылы. Гідер бу јері-ләр бір геңә казма, чекедәрлар ішлемә, казајорлар бір стынңин, бечлерә јеті-шәмәрлар, брајорлар, да геләрлар јевә, да алтысы-да хастала-најор сўкламышлар бірда-да ваз-гечәрлар казмактан.

Александръ Македонскій.

Бір крал вѣрмыш, Філіп, чекетміш цеңгѣ гитмѣ, сымарламыш карысына: «ачан іері җелеңәм, сени ушаксыз бұламайым. Хер ушаксыз булурсам, кафаны кесәрім». Бір-да гәнә башка крал варды башка јердѣ, башка падішахнан цеңк једәрді, хем о фило-сѡф-ду хем бѣцѣ-јді. Ораларда падішахлары хейісіні ач јöldѣре-цѣјді, зѣрем јамурлары чекәрді. Да онун-ѣстѣнѣ хейісі калкты. Да озаман калкты, дѡктѣ бѡлмуму, баксын, јейсејцѣк-мі, оса јейілецѣк-мі? Гѡрдѣ, кі јейілецѣк. Ондап сѡра дѡктѣ капу јѡнѣндѣ бір тучтап стылп патрѣдіні, да гірді ічері, гінді башка рѣбаја, да деді ѡпикіллерѣ: «іхтіјар гідѣрім, генч җелеңәм». Да алды јы-лачларыны, гитті Філібін мемлекеттінѣ хем гезді јердѣ, барыды: «јылач алын». Ѧ-са башка јердѣ гезмеді, салт онун капусу јѡ-нѣндѣн гечѣркан, барыды, зѣрем білрді, хані онуп ушѣ ѡлмајор. Да падішахка чѣрды ону ічері, јылач вѣрсін ушак ѡмак ічин. Да о бакмыш јеліінѣ, да деміш падішахкаја, дѡді: «јападѡн сѣн бір јеркек јевлат, ѡма карталдап пѣда ѡлацѣк; авшама јак мум-лары, да җелецѣк сана бір картал, гѡрѣнецѣк кафасы аслан, ка-патлары бірі алтын, бірі гѣмѣш, да о җелецѣк бѣк гѣрѣлтѣјнѣн, да онун гѣрѣлтѣсѣнѣн мумлар сѣнецѣк, ѡма кѡркма. О аѣшам бракасын капулары ачѣк. Да о адам ѡлацѣк, да онѣнпан јат, да ушѣн ѡлацѣк» (ѡ-са кеңдіјді). О білгіч адам алмыш сыртына бір аслап дѣрісі, да гитміш падішахканын ѡдаларна. Бақса, капулар ачѣк. Падішахка дурајор чѣрдакта. Гірміш ічері, капамыш ка-пулары, сојунмуш, да јатмыш падішахканан. Ѧч гѣцѣ сыра вѣрдыр, ѣч гѣнѣн сыра вѣрды, бакмыш кіхада білгіч, да деміш падішахкаја: «ічмејѣсін бу гѣннѣрдѣ ічкі, зѣрѣ башлаттын чоѣѣ. Да гідѣцѣ заман, деді ачап ушак дувацѣк, бѣні чѡр, да ѡн бака-

жым плайёталара, да іёлэх плайётада дусун». Да царіца жапты она ограда-ічіндә бір кұхнә. Вакыт гелді дұма, чарды гейә ону, да о деді: «дұрма шінді, зәрә сәтлар фена». Да асты ону ажаларны жукары, да ачан вакыт гелді, келерді ону, да деді: «дусун шінді». Да бу сәтта дуван дұйнежа алаңек, хем ады Аліксандрі Макідон олаңек». Філіп та орда цеңкті дұш гөрлұ: гөктән дұштұ бір кәртал жыммыртасы жетемін-ўстұнә, да кырылды, да чыкты ічіндән бір жылан, да долашты о капчы, да делә гирәмеді, jöldұ. Чарды Філіп Афанасіі Филасофу, деді: «бән бір дұш гөрлұм гөктән бір жыммырта дұштұ жетемін ўстұмә, да кырылды. Ічіндән чыкты бір жылан, да долашты капчы, да аза гелдјнән, гирәмеді јерінә. Да Филасоф деді она: «озаман сенің бір јеркек јевладын олмуш, да о дұбұдұз дұйнејі запт-једеңек, ама тахтына гирәмеј-ңек». Падішах дұдұ бір телеграма јевә: «вар-мы бендә севинмелік јевдә, оса јок-му?» Кары дұдұ, әні вар севинмелік. Хіліп-та орда бал жапты. Тамамлады, цеңгі біттерді, гелді јевә, гөрлұ, әні вар аслы. Аліксандра ачан једі јашындајкан, школаја гідәрді, бір да учітели-сі варды јевдә, ону осабіт јўрејрді. Курсуну біттірдіктән сора, чарды ону іхтіјар плайёталары јўретмә, да јўретті хейісіні. Јўрејді, да деді чоқұк она: «сән кендің незамаң јөлеңән?» О-да деді: «бән кенді јеңелімдән јөлмејқам, бені олум јөлдўреңек». О-да деді: «незамаң сән јевленеңән, да сені олун олаңек, да бұ-ңек, да сені јөлдўреңек». Да јітірді ону, дұштұ калідордан, да јөлдұ. Качарак, гитті анасына, сөледі: «бән бір хата жаптым». Анасы деді: «не хата?» «Іхтіјары, деді, јөлдўрлұм». О-да деді: «бән она сордум, бені букадар јўреттің, је сән кендің недән јөле-ңән, сән лазым биләсін? О-да деді: зәр билерім, бені олум јөлдў-реңек. Бән-да дедім она: незамаң сән јевленеңән, да олаңек олун, да бұңек, да јөлдўреңек сені, да јітірдім ону, дұштұ чар-дактан, да јөлдұ». Анасы деді: «гўнах жаптын, деді, хакына бобан о дур». Сора бұк сырларнан гөмдұ ону. Ачан олду Аліксандрі он беи јашында, хергеледә бір кысырак кулуннады, жапты бір кўлі бір бујнузу, ўч четверт бујнузу. Да хергеелі гелді хаберә: «падішахым, деді, хергеледә бір кысырак жапты бір кулун, не

Александръ Македонскій.

Бір крал вәрмыш, Філіп, чекетмиш цеңгә гитмә, сымарламыш карысына: «ачан гери гелеңәм, сені ушаксыз бұлмажым. Хер ушаксыз булурсам, кафаны кесәрім». Бір-да гена башка крал варды башка јердә, башка падішахнан цеңк једәрді, хем о фило-сѡф-ду хем ѡуңу-јді. Ораларда падішахлары хейсіні ач јöldүре-рејді, зәрем јамурлары чекәрді. Да онун-үстүнә хейсі калкты. Да озамап калкты, дөктү бәлмуму, баксын, јейсејцек-мі, оса јей-илеңек-мі? Гөрдү, кі јейилеңек. Ондан сѡра дөктү капу јөнүндә бір тучтап стылп патрејіні, да гирді ічері, гитиді башка рұбаја, да деді ѡніkillерә: «іхтіјар гідәрім, гейч гелеңәм». Да алды јы-лачларыны, гитті Філібін мемлекеттинә хем гезді јердә, барыды: «јылач алын». О-са башка јердә гезмеді, салт онун капусу јө-нүндән гечәркан, барыды, зәрем білрді, хәні онун ушә ѡлмајор. Да падішахка чәрды ону ічері, јылач версін ушак олмак ічин. Да о бакмыш јеллінә, да деміш падішахкаја, деді: «јапаңан сән бір јеркек јевлат, ама кәрталдан иѡда олаңек; авшама јак мум-лары, да гелеңек сана бір кәртал, гөрүнеңек кафасы аслан, ка-патлары бірі алтын, бірі гүмүш, да о гелеңек ѡук гүрүлтүјнән, да онун гүрүлтүсүндән мумлар сүнеңек, ама кѡркма. О аўшам брақасын капулары ачк. Да о адам олаңек, да онуннан јат, да ушән олаңек» (о-са кеңдіјді). О білгич адам алмыш сыртына бір аслан дерісі, да гитмиш падішахканын ѡдаларна. Бақса, капулар ачк. Падішахка дурајор чәрдакта. Гірмиш ічері, капамыш ка-пулары, сојунмуш, да јатмыш падішахкајнап. Уч геңә сыра вәрдыр, үч гүндән сыра вәрды, бакмыш кихада білгич, да деміш падішахкаја: «ічмејәсін бу гүннердә ічкі, зәрә башлаттын чоңу. Да гидеңә заман, деді ачан ушак дуваңек, бейі чыр, да бән бака-

жым планеталара, да іслах планетада дусун». Да царіца жапты она ограда-ічіндә бір күхня. Вакыт гелді дүмә, чарды гөһә ону, да о деді: «дүрма шінді, зәрә сәтлар фена». Да асты ону ажаларны жукары, да ачан вакыт гелді, колверді ону, да деді: «дусун шінді». Да бу сәтта дуван дүннеја алаңек, хем ады Аликсандрі Макідон оладек». Филип та орда цеңктә дүш гөрдү: гөктән дүштү бір картал жыммыртасы јетемін-үстүнә, да кырылды, да чыкты ічіндән бір жылан, да долашты о капчы, да делә гирәмеді, јөлдү. Чарды Филип Афанасіјі Филасофу, деді: «бән бір дүш гөрдүм гөктән бір жыммырта дүштү јетемін үстүмә, да кырылды. Ічіндән чыкты бір жылан, да долашты капчы, да аза гелдіјнән, гирәмеді јерінә. Да Филасоф деді она: «озаман сенің бір јеркек јевладың олуш, да о дүбүдүз дүннејі запт-једеңек, ама тахтына гирәмеј-ңек». Падішах дүдү бір телеграма јевә: «вар-мы бендә севинмелік јейдә, оса јок-му?» Кары дүдү, аңи вар севинмелік. Хилип-та орда бал жапты. Тамамлады, цеңгі біттерді, гелді јевә, гөрдү, аңи вар асгы. Аликсандра ачан једі јашындајкан, шкөлаја гідәрді, бір да учітели-сі варды јевдә, ону осабіт јүредірді. Курсуну біттірдіктән сора, чарды ону іхтіјар планеталары јүретмә, да јүретті хейсіні. Јүренді, да деді чоңук она: «сән кеңдін незаман јөлеңән?» О-да деді: «бән кеңді јецелімдән јөлмејңәм, бені олум јөлдүреңек». О-да деді: «незаман сән јевлеңеңән, да сені олун олаңек, да бұңек, да сені јөлдүреңек». Да јітірді ону, дүштү калідордан, да јөлдү. Качарак, гитті анасына, сөледі: «бән бір хата жаптым». Анасы деді: «не хата?» «Іхтіјары, деді, јөлдүрдүм». О-да деді: «бән она сордум, бені букадар јүреттін, је сән кеңдін недән јөлеңән, сән лазым биләсин? О-да деді: зәр биләрім, бені олум јөлдүреңек. Бән-да дедім она: незаман сән јевлеңеңән, да олаңек олун, да бұңек, да јөлдүреңек сені, да јіттирдім ону, дүштү чардактан, да јөлдү». Анасы деді: «ғұнах жаптын, деді, хакына бобан о дур». Сора бұк сырларнан гөмдү ону. Ачан олду Аликсандрі он беш јашында, хергеледә бір кысырак кулуннады, жапты бір күлі бір бујнузлу, үч четверт бујнузу. Да хергелеңі гелді хаберә: «падішахым, деді, хергеледә бір кысырак жапты бір кулун, не

минунат, бір бујнузнан, да јок насы јаклашма». Падішах-та деді: «җетір јевә кысыра». Шһнді җетіртті јевә кысыра, јаптырды бір демір ограда, да капады орајы кулуну кысыраклан. Орда беследі ону, кулун бујңа. Кабатлылары орајы атарды, о јөлдүрүдү оннары бујнузнан. Кімсеја да тутумазды, варды бір делік, да деліктән бујнузуну чыкарырды. Аликсәндра Макідон-да ону севәрді. Шһнді о падіша (Хуһп) јапты бір бал. О конушуркан, Аликсәндра Макідон којду кантармајы башына, да пінді она. Озаманадан кімсеј она јел кәјмады. Токаттан чыкаркан, гөрдүләр, бирта гөрмедиләр. Падішах сымарлады адамларна, пийсінһәр хей іслә бегірләра, гитсінһәр ону арама. Чекеттіләр, да гиттіләр јизіні булдулар, да бір чукура јетіштиләр, он стһнңин гейһ-ті, да оннар чукур ічіндә арадылар. О гитмиш, атламыш чукуру. Атладыјнан чукуру, гитті башка мемлекеттә, булду бирердә чарк, чевірәлар, дөнәлар ітлери. Алексәндри бір керә чевірді, чыкты бір харап, кылычлан кесті ону. Бір керә тә чевірді, гейә харап чыкты, ону-да кесті. Учуңу керә чевірді, гейә харап чыкты, ону-да кесті. Алды о јері ітлери кесті, геләр јевә, каршылады атлылары, деді: «нәрејі гідәрсиніз?» «Сейи арама», дедиләр. «Нә'ичин кувалајәрсунуз бейи? Лузгәр тутумас». Гелді јевә бобасы-да аларды, өнікиләр-да хесаплардылар, бір падішах ајырсыннар, о једәмејдек ихтијар-дејі. Аликсәндра Макідон-да балады бегірлерһи, да гирді ічері, да оннар јукарда конушурдулар. Аликсәндра-да ішітті лафларны оннарын, алды ска'уну да урду бірсинә, јөлдүрдү, хем барды аслан-гибі. Јөбүрләр-да корктулар, да атладылар јерә. Да атладыјнан, тә ікісі јөлдү. Алдылар о лешлери, мезарлә гөмдү, да јертеси гүһү јоллады хабер о калан өнікиллери, гелсінһәр падішах ајырма. Оннар гелдиләр, ама тез гелмедиләр. Гелдјһан Алексәндри деді оннара: «не гелмәрсиніз падішах ајырма, бобамыз ихти'арлады». Оннар-да деді: «бізім вар падішахымыз». О-да деді: «кім?» Дедиләр: «сән гейч падішах олаңан». Татарлар-да калкты-уҗстүһә Филиһи, о-да јоллады Аликсәндри ңеңгә. Да гитті Аликсәндра, һекадар татарлык варды, хейсіні бозду, алды јесір. Бір јердә-да һәда олду чіңгеләләр, да онларын арасындан ајыр-

дылар кырк кіші, хей зөңгін чиңгелелери. Да гелсінһар Філіба, да жалварсыннар, бозмасын оннарын јеріні дејі, һек фукара калдык. Гидилар јыртык руба, да гелдилар Філіба. Філіп-та оннара са олун деді, којду оннара маҫа, дојурду оннары. Оннар іркан, бір-да башка крал гелді, ама о чиңгелелар о краллан лафлары бір-ді. Філіп деді она: «не гелдін?» О-да деді: «јішіттім, іхтіјарлык-та чок хаста јатмышын, да гелдім, долашајым сені». Бўк јыкрам јапты она Філіп, да о-да Філіба текліф јетті: «бујур сан-да бізә, бан-да сана јыкрам јапајым, бір кера јолмедан. Готурўкан, да ічинә гирдіјнан, чыкты кралын аскері лафлымышлар, тутгулар, баладылар Філібі, да брактылар балы. Аликсандріја да телеграма дўдўлар, хані бобасыны флан крал балады дејі. Бобасыны баладылар, анасыны-да алдылар, зөрем анасы һек гөзәл-ді хем гөңч-ті. Аликсандра-да ишиттіјнан, гелді, та јеринә јетпимедан, јетпшти оннары јолда, он би аскеринән. Алды анасыны хем онун аскерині, да геттірді јевә. Гитті гөһ татарлара ценк јетмә, бозду татарлык, беи алты крал олду, јесір аләр, ишитті Даріја. О бўк падишах-ты хөисин харҗины топларды. Філіп-та јолдў, Даріја јоллады Аликсандріја бір адам, гелсін, ону шкәлаја верејим, да јўредіјим ону, зөрем һек гөңч калды. Да о адам деді она: «Даріја текліф-едәр, геләсін јўреймә хем харҗилары гетирәсін». Хем Даріја она јоллады бір талгаңик, ојнасын деді. О-да чевірді, чевірді, да сыбытты ону: «бан деді бәлә гезеңәм онун мерасы-ичиндә». Адам гитті гери. Даріја сорду: «не гелмеді?» О-да сөледі олдў гібі, хані деді она һе харч вереңәм, һе да ону сөслејүәм. Даріјанын-да һек јўфкеси чыкты, јоллады она бір башка адам бір чувал ханіһи те онуннан. Аликсандрі деді: «не гелдін?» О-да деді: «Даріја текліф-едәр хаңлар-ичин, хер сөсләмәсан, те букадар аскері вар, сені кајбедеңек». Аликсандра-да деді: «ач чувалы, бакајым һетўрлў куведі вар». Ачты чувалы, алды бір ауч ханіһи, атты азына, јиді. «Бан, деді, ону те бәлә чиңеңәм». Ама, деді, бан-да куведимі гөстерејим, јоллајым она, о-да јисин беиһи аскеримдән. Баксын іја билір-са јисин іјәмә-са, бан ону те бәлә іјеңәм». Јоллады Аликсандра Даріјаја, бір демірлі кырмызы би-

бер. Ө-да деді: «ісің буннардан бір а'уч. Бән жітім, деді, онун башышындан, да озаман гелсін бейдән харч істемә». Ондан-сөра Аліксәндра гитті аскерінің, да кәбегіті Дәріжаы. Ордан чекет-
міш цеңг-етмә, ілкін тұрқнаң цеңг жапмыш. Түрк падішахыны
жейміш, да алмыш онун кызыны, түрк падішахыпы кесміш кенді
желінің. Ордан гитміш Пор-падішахына. Пәйснмышлар цеңг-
етмә. Пор-падішахы деміш: «дур, бер бана ікі гүнә мұхлет». О
бошламыш. Чекетмішләр гейә цеңгә. Пор-падішахы кәві адам-
мыш, гөрмүш, әні жейсејәмејдек, деміш Аліксәндрија: «Аліксәндрі!
gel ікіміз дүшелім». Чыкајорлар ікісі дүшмә. Аннамыш Алік-
сәндрі, әні Пор ону жейсејдек, деміш: «насыл-ды лафымыз, аскер
гері дурсун, ја бак, оннар гелер». Пор бакмыш әрдына, Алік-
сәндрі урмуш кылычнан, кесміш кафасыны, алмыш онун паді-
шахлығы, да гитміш ілері. Урмуш бір кумлә, геңелеміш о кум-
лукта, да он бін аскер ташымыш карымқалар деликлерә. Гетір-
міш саман, да јакмыш карымқалары. Ордан гідер ілері, геңеле-
міш бір јердә. Орајы-да гелміш бір сој куш, он бін аскер
каврамышлар бегірләр үстүндә. Калан аскерә балатты бірәр
демет саз, да гейә гелді о кушлар, да о деметлері тутуштурдулар,
да јанды канатлары, да јөлдүрдү он бін куш. Да ачан чыкты
ордан, гитті ілері, гөрдү бір карарты. Јетішті орајы, орда вәрды
бір стылп. О стылвын долајаны сәдә адам кафасыјмыш хем
кемік. Да гитті стылпа, да окуду. О стылпта јазарды: «бурајы
гелән, ілері гитмесің, гері дөйсүң». Ө-да алды, да сарды ону му-
шамәјнан, аскер гөрмесін. Ордан чекетті, гитті бір бајыр-үстү-
нә. Чыкты, о бајырда вәрды јабан адамлары, онун он бін
аскеріні јөлдүрмүшләр, чыкарып дәјы көктән, да ачнан урулар-
мыш. Сөра Ө-да јөлдүрмүш јабан адамларны, бакајор бајырын-
үстүндә, гөрүнер бір деңізін-јөтәнда бір кара јер, да гитміш
орајы. Бакса, орда вар бір кала. О каледә вәрмыш өнікі крал,
капанмышлар калеја, да гөрдүјнән ону, демішләр: «не арајорсын
бурда, Аліксәндрі? Сән бурајы гелдін, ама гері гитмејдән». О
деміш Јөнтіја падішахына: «гідеңәм». Гитті орајы, да Јөнтіја
падішахы, деді: «јок-му бір кабын, верелім сана су, да јыкан о

сўннан, алтмыш яшывда олдўннан». Алмыш су, да чекетмиш, гитмиш бір калежа. О кала дейнёт-миш. Ынцёрлар демии: «не ара-јорсун, Аликсандрі бурда? Бундан бујаны јок һаны гідәсиш». О-да деді: «бан билмерім, һаны гідәјім». Ынцёр гөстерді она, һаны гитсиш. Дөндү гери, гитти балыкларын-падішахына, да цецк етті балыкларнан. Да тутту дірі балык-падішахыны, да балыклар хейси геминиш-ардына гідәрді, тұрқу чаларак. Да дурду, да оннара падішах којду. Ордан гитти, чыкты дейіздің. Дейізиш кенарында булду бір махра. Да гирді беш-ўз аскерһан ічинә атлы. Да бө-гірлар хейси кысырак-ты, күлілери брады дышанда. Да ачан гирді орајы, булду орда хазийә парасы. Хейси бірәр хібә долдурду, бірәр-да зіхир-ташы булдулар, да хейси алды бірәр, да којдулар сўңгүлерә. Да күліләр кишиемә башладынан, кысыраклар чык-тылар, да чекетиләр гитмә. Ұч сутка гитиләр, да јетинтиләр Кыртјаннара, оннар хер гўи цецг-едәрдиләр. Оннары-да јүретти, һасы јөлдүрсўинһар турналары. Ордан гитти бір сој адам бір гөз-һан, бір ајакнан, бір-да колнан. Да тутмуш оннарын падішахы-ны. Да деді Аликсандріја оннарын падішахы: «һапаңан бизімһан: биздә бір ајак, бір гөз, бір-да кол, һе умут-едәрсин биздән?» О-да колвермиш оннары. Колвердјһан, демииш біриси: «һе ахмак-падішә бу адам, о билсә бизім барсаклармызда һе вар, о салвөрмејчек». Да варды онун он бин асланы, да колверді оннары, да јөлдүрлү хейсини. Паралатты о асланнара, чыкарды ічлериндән алмаз таш-ларны, јахныларны-да верді татарлара, јисинһар. Ордан гідәр ілери, јетішөр бір падішахла, да гезәркан орда, гөрмўиш бір махра, азын-дан тұтўн чыкармыш. Демииш Аликсандра: «бан гиреңәм, бакајым һе вар онун-ічидә». Да гирді. Ачан гирді орајы, булду орда кајна-тасыны, булду Пор-падішахыны. Гөрдўјһан ону, дедиләр: «сан-да-мы гирдин бурајы Аликсандрі?» О-да деді: «бан гелдим сизи гөрмә, дўшмедим бурда сизин гібі зетлеймә. Оннар орда балы дурулармыш сипқирдә, о дейдөм-миш. Чыкмыш ордан, гитмиш кейди јеринә. Јетин-тјһан, курмуш лагар. Грайцајы геиттјһан, да јанмыш бал. Копу-шуркан, вермишлар она отравә. Да јөlmўиш гелмипкан кейди тоіпраһа¹⁾).

1) Варианты такъ называемой «Александрин», т. е. сказочной историн

Сказна на тему,, Іова многострадаљнаго“.

Бір вакыт вәрмыш бір адам зәңгің, анылмыш дўбўдўз дўн-
неја, да она гелмшн бір гўн, демшн-кі: «бән гідејім да долашајым
сўреклерми». Јетшмшн бір пунарын-јанына, да јатмыш ујумā.
Онун дўшўнā гелмшн, онун гўргўсў, да дёр: «гечнлндā-ми олсун,
дса ихтјарлбндā-мы?» Калктыјнан демшн-кі: «ко гечнлндā ол-
сун». Чекедёр гері, бакса јокўзлері јанармышлар. Јетшёр јевā,
бакса, јевлері-да јанајор. О калмыш карысыннан хем ікі чоңун-
нан. Шїнді демшн: «нāпајым? Бән гідејім да булајым бірердā
бір ш, та гечінејім». Шїнді гідёр, да јанашајор о башчаванцја,
гелер бір бојар, да каврајор онун карысыны. О бојар-са паді-
шахын онікілісінін бірісіјмш. Шїнді о адам сыклеттāн алајор
чоңўкларны, да чекедёр, нејаны гбзў гўрў-са, да јетшёр бір
дереја да дурукланајор. Алајор о бўк чоңў гечірмā дерейн јо-
тāнна, кўчўнў-са бракмыш дерінін јотāнда. О буну гечіріпцā
кўчўнў бір цāнавар каврајор ону. Бўнў гечірёр јотāнна, дўнёр
гері кўчўнў куртармā бујандан, да бўнў каврајорлар. Шїнді о
адам гідёр, да јанашајор чобан. Шїнді о чоңўклары куртārмыш
пулукчулар. О чоңўклар бўвёрлар да гідёрлар салдат, да ікісі-да
дўнёрлар бірері. Шїнді о чоңўклары алајор фїцерлār дейшчїк.
Да оннар білмāзмішлār, āн оннар ікісі кардаш. О фїцерін бірї-са

Александра Македонскаго, какъ въ литературномъ изложенїи, такъ и въ уст-
ной передачѣ, существуютъ у всѣхъ европейскихъ народовъ. Укажу здѣсь:
1) чешскую энциклопедїю Ottův slovník naučný (A—Alpy) 1888 г. в Прагѣ. Здѣсь
подъ словомъ «Alexandreis» перечислена огромная литература, касающаяся
настоящей повѣсти, и 2) польскую «Александрїю»: Historia wielkiego króla Ma-
cedonskiego Alexandra, która w sobie wiele przykladów zamyka każdemu Rycer-
skiego stanu człowiekowi ku czytaniu pożyteczna y potrzebna. Przedrukowana roku
Pańskiego 1751.

о бојар-мыш, ани оннарын аналарны каврады. Шїнді буннар отурајорлар бір авшам лафа. Лаф лафтан башлајорлар јевелкі ішлері лафетмā: «кім неіўрлў гечіріміш». Да о фїцеріи карысы ішідер оннарын лафларыны, да таныјор, ани оннар онун оллары, да сармашајорлар, да алајорлар. Шїнді јолејор о падішā ани о чоўқлар служіт едāрміш. Шїнді топланајор бўклār да ајырајорлар падішā, рас гедекек, та ајырајорлар о адамы, ани карысыны каврамыш бојар. Оллары ішідерлар падішахын фамїліјасыны да дерлар: «дїл-мі ақаба бізім бобамыз?» Да жолајорлар кїхат падішаха. Хакына-да о. Гелер падішах, да кесејор о фїцері, ани карысыны каврады¹⁾.

38 а.

Вариантъ № 38-го.

Бір вакыт вāрды бір падішā, фукарā дўштўјдў, алды карысыны ушаклары, гїтї башка мемлекеттā јашамā. Да гїтміш бір кўвā да сыртмач јанашмыш, да оннары о јїнеклері јекїннїк-їчїндā гўдāрді да бір башак копармāзмышлар. Бір аўшам бір адамын гелмеміш јїнā јевā, да гїдер сыртмаці сўвєр. Арланмыш, да демїш: «бу паралар бана харам, шїндāн сора дїл лāзым». Ордāн-да брāмыш, да гїтміш башка јерā, да орда јанашты бір башчаја. Ордā-да дурду ўч афта, да гїтї панајыра, чорбацїјлан зарзават гўтўрдў јенї чырāннан. Адамлар гелді, карыјы каврадылар. Гїтї адам, карыјы бўлмады, дедї ушаклара: «хāдїн гїделїм бурда, да харам олду бізā јекмек алды». Ушаклары гїтї, јетїшті бір суја, јапты бір саллаңгач, којду ушāн бірїні. Јобўрнў-да қāнавар каврады. Гўрдў, ани каврады, дўштў су-їчїнā, јутту бір балык ону. Јобўр чоўқ гїтміш балыкчыларын јанына, јобўрнў-

1) Вар. Арабск. сказ. изъ 1001 ночи; Сб. нар. за нар. ум. V, стр. 170; VI, стр. 162—163; Этн. обозр. 1891 г., № 3, стр. 31 (пѣсня у Месховъ); О. Kolb. Lud. Ser. XXI, cz. 2, str. 198; Zb. Wiad. do Antr. IX, стр. 92 (Малор.).

да чобаннар куртарды, 0-да чобаннар јанында калды, да чобан олду. Башлады бобалары балә јалвармә: колвер бөні, зәрә јеңі падішә ајырылаңек, гідөјім, да сїредејім бәрі. Чыкарды балык кенара, кусту ону. Сыкты чарыкларны гїтїтї. Теллал чәрылды. Дубудуз дўннә топланды. 0-да гїтїтї, јыракта дуруду. Колвердїләр дўвлет кушуну, кїмїн башына конәр-са, о олаңек падїшә. Куш гїтїтї, онун башына конду. Хөйсї бәрды: «јанныш-тыр». Капалдылар кушу, ўч гўн бөследиләр, колвердиләр, гөһә онун башына конду. Гөһә дөдиләр: «јанныш конду». Гөһә бөследиләр, колвердїләр, гөһә онун башына конду». Дөдиләр: «бу олаңек падїшә». Алдылар ону, гїдїрдїләр, олду падїшә. Сора оллары булуштулар, да оннар-да гелдиләр орајы, јанаштылар падїшә їзмөкәр. Башладылар масал сөлемә. Ікїсїнї-да масаллары бїртакым чыкты. Аннаштылар, әнї ікїсї-да кардаш чыктылар, бобалары-да падїшә. Да бөһ-да гөһә падїшә падїшахлык јөдөр.

39.

Лучше имѣть хорошую жену, чѣмъ богатство.

Вармыш бїр чоңук кысметсїз, јанашмыш бїр адама чырак бїр таша. О баша чыкарында чыраклы, о таш јерїлїш. Ордан гїдөр падїшаха, сорсун, нөїчїн јок онун кысметї? Падїшә демїш она: «бән бїлмөрім». 0-да чыкмыш. Чыкаркан, кызы демїш она: «не гездїй?» 0-да демїш: «гелдїм сорајым, нөїчїн јок бөнїм кысметїм?» Кыз да демїш: «сөнїн кысметїн, ачан јөвлөңрсїн, да ікї кысмет бїрерї гелїр, озаман гөреңән кысметїнї». Падїшә о сат демїш: «не сән бөндән акыллымыј-сын?» Тутмуш кызын колунда, да уратмыш чоңун ардына, да демїш: «гїт сән-да онуннан бїлә». Чыкмышлар чоңукнан кыз, гїтмїнләр, јашмыш, чоңук бїр бордеј кырын бїрїдә, да јашармышлар. Бїр гўн вермїш кыз коңасына бїр фїстан, гїтсїн, да сатсын, да парасыннан алын бїр чїфт јөкүз. Алмыш чоңук фїстаны, гїтмїш навајыра. Гелмїш

бір боjar, сормуш: «не пәсы бу фiстанын?» Ө-да демiш: «бiр чiфт jөкүз». Алмыш боjar она бiр чiфт jөкүз, да бакмыш, нәпа-
цек о jөкүзләрiнән? Алмыш jөкүзләрi, чекетмiш. Боjar-да jырак-
тан jыра ардына бакармыш. Каршылашмыш арабаң-јлан, араба
гөтүрүмүш панајыра. Демiш: «дiшмәмiсiн бу арабајы jөкүзiнән?»
Арабаң демiш: «дiшiрiм». Дiшмiшләр, алмыш арабајы, гiтмiш
iлерi. Каршылашмыш бiр адам кечi-јнән, да демiш: «дiшмәмiсiн
о кечiјi арабајнан?» Дiшмiш онуннан, да алмыш кечiјi, гiдәр
iлерi. Каршылашмыш бiр чiңгәнәјлән, бiр кесер јелiндә гiдәрмiш.
Демiш: «дiшмәмiсiн о кесерi кечiјнән?» Дiшмiш, алмыш кесерi,
гiдәрмiш, гөрмүш бiр сүрү jөрдөк учармыш су-үстүндә, салмыш
бiрiнә кесерiнән урма, дүшмүш кесер су-iчiнә. Чыкмыш боjar
jөнүнә, да демiш: «нәптын сән?» Ө-да демiш: «нәiчин?» Боjar де-
мiш: «jөкүзләрi вәрдiн бiр арабаја, арабајы вәрдiн бiр кечiја,
кечiјi вәрдiн бiр кесерә, кесерi-да аттын су-iчiнә, о кары не дө-
цек сана?» Ө-да демiш: «хәр кары дәр-са бана бiшеј, бән сана
јесiр олұрум карыјнан дiвеч». Боjar-да демiш: «хәр о сана бiшеј
демә-са, бән сана вәрејiм варлбмы дүбүдүз». Гiтмiш боjar iлерi,
сакланмыш да баксын, чекiшецек-мi? Гелмiш чоңук јевә, кары
сормуш: «пәсы, саттын-мы фiстаны?» Ө-да демiш: «саттым, да
алдым бiр чiфт jөкүз». Кары демiш: «i олду, да алдын jөкүз». О гәнә демiш: «jөкүзләрi вәрдiм, алдым бiр араба». Кары демiш:
«бәрi бiр арабамыз вар». Адам демiш: «арабајы вәрдiм, да алдым
бiр кечi, кечiјi вәрдiм, да алдым бiр кесер, кесерi-да аттым су-
iчiнә». Кары демiш: «сән сә ол, гәнә казанырсын». Боjar хей
сәлемiш, сора чармыш чоңу, да вәрмiш варлбны, да чоңук
зеңгiнәмiш.

1) Вар. Bibl. Wisly, X, стр. 113 (латыш.); Zb. Wiad. do Antr., IX, стр. 140 (малор.); Афан. рус. сказ., V, стр. 52; VI, стр. 97.

Чортъ по имени „Охъ“.

Вармыш бір вакытта бір адам, да о адам фукарә-жмыш. Вармыш о адамын бір чоңу. Шїнді адам гідер чоңу чырак жанаштырма. Гидаркан, оннар јетішөрлар бір пунара, да пунарын кофасы јок-муш. Адам гирер пунар ічинә. Гирікан, адамын ажалары аңымыш, да адам офлајор. Шїнді адам офладьјнан, чыкајор шејтан. О-са шејтанын ады Оф-муш. Шїнді шејтан сорајор адама: «нерејі готурерсін сав бу чоңу?» Адам-да дөр: «чырак жанаштырма». Шїнді шејтан, дөр: «јанаштыр бана». Адам брајор чоңу шејтанда, да гелер јевә. Ікі афтадан сора адам гелер парачин шејтана. Шїнді шејтан чыкарајор үч бува, да дөр адама: «таны, аңгысы сенің чоңу?» Шїнді адам бакса біртүрлү, танымајор, зерем бувалар бірі бірінә бейзармшлар. Адам дөр: «ортакысы». Шїнді шејтан дөр адама: «таныдын сенің олуну, ама гит јевә, да гел бір ајдан-сора, да озаман вереңәм олуну хем парасыны». Шїнді адам гелер јевә. Гечер бір ај, адам генә гідер шејтана. Шїнді шејтан чыкарајор үч гугуш, да дөр адама: «таны, аңгысы сенің олун». Адам-да дөр: «ортакысы». Шїнді шејтан, јок нәлсын, верер чоңу хем парасыны. Шїнді чоңу дөр бобасына: «бән јүрейдім хербір шејтанны, олаңәм бән бір тазы, да сән беңи сатасын, ама сінңірі сатмајасын». Шїнді чоңу қиңгиліп, та алајор бір тазы. Шїнді бобасы алајор тазыјы, да гідер панајыра. Чыкајор бір бојар сатын алма, сорајор адама: «некадар істөрсін бу тазыја?» Адам-да дөр: «үз јеллі карбона». Бојар верер үз-јеллі карбона, да алајор тазыјы. Адам-да дөр бојара: «бән тазыјы верім, ама сінңірі вермәм». Бојар-да дөр: «нәпајым бән сенің демірдің сінңіріні, ачан беңдә вар гүмүштән?» Шїнді адам алајор сінңірі хем паражы, да гелејор јевә. Шїнді бојар

гидер а'уланмā, гөрејор бір таўшан, колверер тазыҗы. Тазы паж-сынајор ку'аламā, да ку'алајор бајырын ардынадан. Шїнді тазы қиғиліп, та олајор чоңуқ, гідер јолун бојунда, да отурајор. Шїнді о бојар гелер чоңуң јанына, да сорајор: «гөрмедиң-ми бā чоңуқ бір тазы, таўшамы ку'аркан?» Чоңуқ-та дәр: «гөрмедім». Бојар гитмиш арамā тазыҗы. Шїнді чоңуқ гелер јевā, да дәр боба: «бāн олақам бір бегір, сāн беңі сатасын, āма јуларымы сатмајасын». Шїнді чоңуқ қиғилер, да олајор бір бегір. Шїнді адам гөтүрер сатма бегірі панајыра. О шејтан-са панајырда-јмыш. Гөрдүјнāн шејтан бегірі, танымыш āнї чоңуқ. Шїнді шејтан істер алмā бегірі хем јулары. Адам вермиш бегірі да јулары вермāзмиш. Шејтан-са дāрмиш: «вер баңа јулары сādā». Адам вермāзмиш. Шїнді шејтан верер јула ра сәкиз ўз карбона, бегірі-да ікі бин карбона. Шїнді адам верер бегірлāн јулары, да гелер јевā. Шїнді о јулар-са олајор бір куш, да учајор. Шїнді о шејтан-да олајор бір атмақā-кушу, да ку'алармыш чоңу. Шїнді чоңуқ гөрејор, āнї јетішедек, дүшөр јерā, да олајор бір таўшан. Шејтан-да олајор бір тазы, да чекедөр таўшаны ку'аламā. Шїнді таўшан гөрер, āнї јетішедек, атлајор су-ічинā, да олајор бір балык. Шејтан-да олајор бір сом-балы, да чекедөр чоңуқ ку'аламā су-ічиндā. Чоңуқ гөрер, āнї јетішедек, чыкајор судан, да олајор дары. Шејтан да олајор бір клочка, да топламыш дарылары. Топлајор хепсінї, салт ікі теңāјї буламаз-мыш. О ікі теңā дары олајор бір тилкі, да іјер клочкајы. Шїнді шејтан савашыркан чоңу қаж етмā, чоңуқ қаж едөр шејтаны, да гідер јевā. Шїнді бобасы дәр чоңā: «нēичін сāн јолā геч гелдін»¹⁾.

1) Вар. Walach. Märchen von Schott, 1846, № 18; Трейландъ, Латыш. ск., стр. 50, № 47; Malý, Nar. Bachor. a pok., стр. 113; Сборн. за нар. умот., I, стр. 108; VI, стр. 105; O. Kolb. Lud. Ser. III, cz. 1, стр. 136; Ser. XIV, cz. 6, стр. 44; Zb. Wiad. do Antr., XI, стр. 107; Чубин., II, стр. 368, № 102; стр. 372, № 103; стр. 375, № 104; Ант. и Драгом., стр. 326; Рудченко, II, № 29; Афанас., Русск. ск., II, № 140 а, b, c, d и e; V, стр. 90; VI, стр. 196 и 184; Эрленвейнъ, Нар. рус. ск., стр. 53; Худяковъ, Великор. ск., № 19 и 94; Zb. Wiad. do Antr., XII, стр. 38 (бѣлор.); Добр. Смол. сборн., I, стр. 615, № 34; Изд. Им. общ. Ес. Ан. Эт., Москва 1890, стр. 182, № 10; Д. Садовн., ск. Самар. кр., № 64; З. И. Р. Г. Общ. по от. Эт., XVII, вып. II, стр. 176 и V, стр. 201, № 2 (карагасск.).

40 а.

Вариантъ № 40-го.

Бір вакыт вәрмыш бір чоңуқ, ұсұз калмыш, чекетміш гитмә олук олмә, кимдә булур-са. Чыкмыш јөнүнә бір адам, да деміш: «нәрејі гідәрсін бә чоңуқ?» Ө-да деміш: «гидәрім олук олмә». Адам деміш: «ол бана олук». Ө-да олмуш. Гитмишләр јевә. Адам деміш: «хәдј бән не занәт биләрім, сән-да о занәты тутасын». Деміш адам чоңә: «гел әрдыма». Гитмишләр бір пустјјала, отурмушлар. Гелмиш үч кара адам, да демішләр: «не гездініз?» Адам деді: «гетирдім бу чоңу занәт јүренсін». Гетирмишләр бір мәса, да деміш о адамын бірі: «қиңил үч кәрә». Циңилмиш чоңуқ, олмуш бір тазы. Алмыш адам тазыјы, гитмиш а'уланмә. Шејтан-да олмуш таушан. Такышмыш әрдына тазы, тутсун кумуш аўшамә-дак, тутамамыш, дөнмүш гери, буламамыш сәбіні. Чыкмыш тазы бір бојара, тутмуш ону бојар, бәсләрмиш ону іслә имәкнән. Бір гүн брәмыш бојар тазыјы ічердә јалныз. О тазы циңилмиш үч кәрә, олмуш бір гөзәл кыз. Гелмиш бојар ічері, бакса, ічердә отурајор бір кыз дүннә гөзели. Сормуш бојар: «кім гетирді сәні бурајы?» Кыз-да деміш: «бәні геттірді Казыр падішахы сана кары». Алмыш бојар ону, гитмишләр клісеја стевоноз олмә, јаннашмышлар, баксалар, бојарын-јанында бір тазы. Башламышлар бәрмә: «ху, ху!» Чыкмыш тазы, гитмиш пустјјала. Бојар-да гелмиш јевә бән-да јевленәмер.

406.

Вариантъ № 40-го.

Бір вакыт вәрмыш бір адам фукәрә, вәрмыш онун бір чоңу. Алмыш чоңу, да гитмиш чырак јанаштырма. Гидәркан, јетиимиш бір пунара. Чоңук сусамыш, пунарын јокмуш кѳасы. Да пунарын долајанында вәрмыш ізләр долу сұјнан. Пмиш чоңук ічмә су бір издән, адам да јапмыш «оф». Чыкмыш шејтан, да деміш: «не чәрдын беіні?» Адам деміш: «чәрмадым бән сені». Шејтан деміш: «насы чәрмадын? беіім адым Оф, беі чәрдын сән». Да сормуш: «нерејі гідәрсін?» Адам деміш: «гидәрім чоңу чырак јанаштырма». Оф деміш: «јанаштыр бана ону». О-да деміш: «олур». Узлашмышлар отуз карбонаја. Алмыш Оф чоңу, чекетмиш. Адам деміш: «бән нәрдә арајым чоңу, вакыт гелдјнән?» Оф деміш: «гәнә бу пунар башында». Адам гитмиш јевінә. Оф алмыш чоңу, гирмиш бір деліктән јер алтына. Ізмет-етмиш бір жыл чоңук, гелмиш бобасы пунар башына, деміш: «Оф!» Оф чыкмыш чоңукнан, гәнә узлашмышлар тә бір жыл ізмет-етсін чоңук шејтана. Оф деміш адама: «бән чоңу тутадорум бір жылына, ама, хер танырсан чоңу гелән жыла алаңән, ама хер танымасан, чоңук беіім олаңек». Чоңук деміш бобасына: «ачан гелірсін беіні алма, сән таныјамајдән, зәрә біз оладорус гүгуш, да бән балајдәм бір јиі ајама. Гелдјнән, дејәсін: «те о, әні јиі вар ајанда, о беіім чоңум». Гитмиш адам јевә. Гелдјнән вакыт, адам гитмиш чоңу алма. Оф деміш: «таны аңгысы сенің чоңун?» Адам деміш: «те о, әні ајанда јиі вар». Чармышлар гүгушу, гелмиш гүгуш, қиңилмиш ўч керә, олмуш гәнә чоңук. Алмыш адам чоңу, гитмиш јевә. Чоңук деміш јевдә бобасына: «боба бізім јок јокўзўмўз, бән олақәм бір бегір, да сән готўр беіні сатма, ама кім сарар-са беіні алтыннан, она верәсін беіні». Қиңилмиш ўч керә, да олмуш бір бегір. Ал-

мыш адам једенә бегірі, готўрмўш панајыра. Гелмш бір бојар, сормуш: «не пәсы бу бегірін?» О-да деміш: «кім сарарса ону алтыннан, о онун пәсы». Чыкармыш бојар алтыннары, сарармыш бегірі. Алмыш адам алтыннары, бојар-да бегірі. Гітмш адам јевә, алмыш јокўз кендіңә. Бегірі-да алан шејтан-мыш. Готўрмўш шејтан бегірі јевә, баламыш дама. Бір шејтанда јевәрмш блуну, да чармыш о шејтанын кајныны дўнә. Кајыны-да гөз којмуш, алсын о бегірі. Јенштесі деміш: «вөрмәм, сән ону качарысын». Јалвара, јалвара, алмыш, пінімш бегіря, гітмш дўнә. Гечәркан деңіз-бојундан, бегір атламыш деңіз-ічінә, дўнўрмўш шејтанці, бегір чыкмыш кенара, шејтанцік бўлмуш. Шінді-да деңізн дібіндә дурајор¹⁾.

41.

Вариантъ сказки „Коть въ сапогахъ“.

Бір вакыт вармыш бір Нәгу-Сарак, отурмуш атеш башында. Гелер хороз: «кукурегу Нәгу-Сарак!» Дәр: «алалым сана падшахын кызыны». Нәгу-Сарак дәр: «вередек падшә бейім-гібі хајырсыза кызыны». Хороз дәр: «гіт кўркчўлерә, јаптыр бір таліга калпак, озаман алырыс падшахын кызыны». Гідәр Нәгу-Сарак кўркчўлерә, јаптырајор бір таліга калпак. Чекедәрлар гітмә падшә кызыны істемә хороз хем Нәгу-Сарак. Бір тыјнак јанындан гечәркан, атајорлар калпаклары су-ічінә, да гідәр хороз ілері, дәр падшаха: «гелірдік кызыны істемә аскернән. Тыјнактан гечәркан, бўлду аскер, салт гўвә куртулду, хер јынанмәсан, гіт, та бак». Јоллајор падшә бір јынан адамыны, бакса, тыјнак долу калпакнан, гелмш, да деміш: «вар аслы». Вөрөр падшә кызыны Нәгу-Сарә. Хороз білдірмш Нәгунун адыны Нәгу-вајвөда. Чекедәрлар Нәгу-вајвөданын јевінә гітмә,

1) Вар. Срп. нар. прип. В. Карац. У Бечу 1870, стр. 36.

падішахта біля гідэр. Хороз гідэр ілері, јетішпэр дөвлерін сырларна, сорајор хороз: «кімін бу сырлар?» Демішләр: «дөвлерін». Хороз-да дөр: «сакын, дөмејін дөвлерін, зөра гөрөрсініз геріда аскері, кесәр сізі». «Је кімін дөлім ја?» «Нагу-вајвөданын». Гідэр хороз та ілері, да сорајор маллары хөісіні да, тембөхлөр дөсініһәр Нагу-вајвөданын. Гелөр герідаһ аскер, сарајор падіша: «кімін бу маллар гүдүңләр?» Демішләр: «Нагу-вајвөданын». Хороз гідэр ілері, булмуш дөвлері, таман хазырламышлар түрлү бін манңалар јімә, да дөр: «не дурајорсунус дөйләр?» Деміш: «је һәпалым?» Хороз дөр: «ја бакын бајыра, аскер гелөр, сізі кесеңек, гиріи саманныклара, отлуклара, да куртулун». Гирөрлар дөйләр саманныклара, хороз атеһ-едөр. Чыкајор каршы хороз падіша, да дөр: «падішахым, гүвөһіи оладу зарары». Падіша деміш: «кеңділері са олсуннар, јетөңек, һөкадар вар». Гідөрлар ічері, хөісі хазыр, отурајорлар, іјөрлар, ічөрлар. Бән білә булундум орда, да вөрдиләр бана бір сыңақ плачынта¹⁾.

42.

Три сестры: Дѣвушка, обѣщавшая царевичу, если онъ возьметъ ее замужъ, принести сына съ солнцемъ во лбу, а дочь — съ мѣсяцемъ.

Бір вакыт вармыш үч кыз кардаш, гідөр о кызлар бір чөшмеја без чырпма. Да шінді падішахын олу гөчәрміш о кызларын-јанындан хөй бөүк кыз деміш кызкардашларна: «алса бөні бу падішахын олу, бән канарым аскеріні бір цөвіз капчына». Падішахын олу ішідөр о лафы, гүлүһ, та гөчөр. Бір сәттан сөра гөһә гөчөр падішахын олу. Ортанңа кыз дөр: «бөні аласа падішахын

1) Вар. Zb. Wiad. do Antr., XVIII, стр. 385 (латыш.); Сборн. за нар. умот., IV, стр. 159 и 174; V, стр. 191, № 5; Чубин., II, стр. 204, № 56; Glinak. Bajazg polsk., III, стр. 144; Е. Роман., Българ. сказ., I, вып. 3, стр. 219, 222, 224 и 226; Афанас., рус. ск., IV, стр. 42; Д. Садовн., Ск. и пред. Самар. кр., № 15.

олу, баян сарарым аскеріні бір жіпкә. Падішахын олу гена гүл-мүш, та гечіміш. Бір недән сора гена гечарміш падішахын олу орадан, нёрдә кызлар без чырпармыш, хем күчүк кыз дәр: «хер беңі алса падішахын олу, жапарым она ікі ушак, бірі кыз, бірі-да чоңук: чоңук башында — гүн, кызын башында — ај». Падішахын олу ішітміш, да о кызы алмыш, да сәе'оноз олмуш онуннан. Жашамыш алты аја кызлан, сора цеңк олмуш. Падішахын олу гідәр цеңкә, да бір жыл цеңктә дурајор. Карысынын олајор ікі ушә бірі кыз, бірі-да чоңук: кызын башында — ај, чоңун башында — гүн. Бір да чиңгена бабусу вармыш орада. Алајор о ушаклары, да којејор бір сандә, да колверер су-ічінә, падішахын јанына гетірер ікі пәлі да којејор. Да чок гечмәр о падішахын олу, гелер, бакса, карысы ікі пәлі жапмыш. Пек утанмыш падішахын олу, алајор карысыны, гөтүрер сокак ортасына, каздырајор бір кују орада да гемејор карысыны беләдан бір тәліга да уфак таш гетірдәр орајы. Гелан гечан түкүрүмүш карыја, хем бірәр таш урумуш. Гел гит вакыт; о ушаклары тутмуш бір дерменці, бүйтүш онна-ры; олмушлар беңәр јашында, да оннарда гечарміш о карынын јанындан. Анасы танымыш ушакларны, ама ушаклар таныма-мыш аналарны. Шінді ушаклар гечаркан орадан, аналары дәр: «гелін, јакын бана». Оннар гідәр јакын, аналары дәр: «чыкар калпаны, кызә-да дәр: «чөз чөмберіні». Кыз чөзәр: караннык-мыш, ајдыннык олмуш. О падішахын олу, ачан гідәр, да бака-јор, бакса, ушаклар онун, чыкарајор ордан карыјы, гетірер о чиңгена бабусуну, да балајор ікі бегірін кујруна, да колверер бегірлері¹⁾.

1) Вар. Сборн. за нар. умот., I, стр. 133; Латыш. Трейландъ, стр. 163, № 105; Zb. Wiad. do Antr., XVIII, стр. 335—366 (латыш.); ibid., XI, стр. 256; O. Kolb. Lud. Ser. XIV, cz. 6, стр. 69; Bibliot. Wisly, X, стр. 82; ibid., III, cz. 1, стр. 238; IV, стр. 30; Glinisk. Bajraz. polak., II, стр. 43 (българск.); Е. Роман., Българ. ск., I, вып. 3, стр. 295, № 61; Чубин., II, стр. 40, № 9 и стр. 71, № 17; Этн. обоз. 1891 г., № 3, стр. 240 (малор.); Афанас., Руск. сказ., III, стр. 28; VI, стр. 336; З. И. Р. Г. Общ. по отд. Этн., XVII, вып. II, стр. 191, II (карагазск.); Этн. обоз., VIII, ст. Потанина, указ. на вар. монгольск., тангутск. и урянхайск.

Вариантъ „Конька горбунка“.

Бір вакытта вәрмыш бір бојар, тутажор кеңдінә бір везеті беи жылына бір чоңук. Чоңук дәр бојара: «бән јевлеңеңәм». Јевлеңер чоңук, бојар сҥе'оноз једәр чоңу. Ачан бојар јевеңер чоңу, јапајорлар лафыны, та једі жыл дурацек онда. Бојар јапајор чоңа бір јев. Шінді бојар чоңу хер керә колвермәзмин јевә. Шінді чоңун олајор үч уша, үчү да чоңук. Шінді чоңук, вакыды-да гелді, біттирді службасыны. Бојар верді чоңа алты јөкүз хем бір-ікі үз деҥетіна јер, да дәр: «шіндән-сора гит, та сән, да бак ішінә». Шиндән-сора чоңук гелер јевә, башлајор ішә гитмә, ушаклары бакмә. Да чоңук дәр кеңді кеңдінә: «һаптым бән? Бојарда салт ікі бегір бакардым, ун јок, сүрмәк лазым, јөкүзлери бакмак лазым». Кеңді кеңдінә деді: «не башыма гелді!» Да брады карысыны, да гитті башка мемлекетә. Ушакларны бојар бакты хем карысыны. Ушаклар бӯдү. Бојар верді ушаклары кјада, ушаклар іслә кјат јүренділар. Шінді вакыт гелді јевлеңмә. Кардашлары дәр агасына: «батү, хәді јевлең». Агасы-да дәр кардашларна: «бізім бобамыз јок, та і гіделім, да арајлым бобамызы». Бүк кардашы гитті бојара, да деді: «бән гидеңәм бобамы арамә». Бојар верді чоңа приметлери. Чоңук јерләр бегірі, пийер үстүнә, да чекедәр гитмә. Гидә, гидә, јетішәр бір јерә. Кү-да јөкмуш о јердә, салт гөрәр бір шафк, гідәр о шафка. О шафкта вәрмыш бір дәду. Чоңук селам верді дәдуја. Селамдан-сора дәду дәр чоңа: «бәла бегірі, да хәді гіделім да іјелім бір парча јекмею». Чоңук-та дәр дәдуја: «је бурдан чалмазлар-му бегірі?» Дәду-да дәр чоңа: «бән, бүкадар вакыт олдум бурда, јашајорум, да хырсызлык олмады». Шінді дәду сорајор чоңа: «нереліјсін сән?» Чоңук-та аннадајор кеңдінә, һередаң олдуну.

Дәду о сәт танымыш чоңу, дәду-са чоңун бобасыҗмыш. Шһнді оннар лафетті. О геңә, һекадар лафеттіләр, чоңук бiшеҗ дәмеди. Ачан саба олду, чоңук деди: «сән беним бобам-сын, бән гелдiм сені алмә». Бобасы iстәмеди гелмә. Чоңук гелдi јевә, гитті бо-јара, да деди: «бән булдум бобамы, ама iстәмәр јевә гелмә». Шһнді бојар јоллады адам, да гиттірділәр чоңун бобасына. Бобасы, че-кеттiҗиән ордап, аламыш. Јетiштiләр касабaja, чоңук алды бiр бегiр хем бiр талга, вәрди бобасына, да гелдiләр јевә. Чоңук дәр бобасына: «сән таныјор-му-сун, бiз һерлә отурудук?» «Зер та-нырым». Орадa-са вәрмыш кұрталар һек зецгiнһемiш о чоңук-лар. Шһнді кардашлары дедiләр: «хәдi јевлендiр шһндi бобамыз». Гелдi агасы, да дәр: «сiз јевленiн, ама бән јевленмејүәм». Онун ады-да Јуван-мыш. Јафкулу јеттiләр кардашыны, узактан ал-дылар кыз, чекеттiләр дұһа гитмә. Јуван-да деди: «бән гитмејүәм». Јуван деди сәдиңна хем кардашларна: «сакын јолда ојаланмаја-сыныз, хем бiшеҗ адамајасыныз, хем дору лафедәсiнiз». Шһнді оннар гиттi, да ете'оноз олдулар, да бiраз ојаланајорлар дұһ је-йiндә, да чекедәрлар гелмә јевә. Јолда басајор оннары бiр думан хем бiр караннык. Јолу шашырајорлар, дөһә, дөһә, гөһә чыка-рајорлар кызын јевiнә. Кыз танымыш јевi, да демiш: «бiз гери гелдiк». Чевiрдiләр гөһә гери талгаларны. Капандылар јола, јiн-дiләр бiр чајырын-iчiнә. Думан гөһә чөктү, караннык һек олду, јок һiңәл гитсiннәр iлери. Буннар дурдулар, да дедiләр: «колвәрiн бегiрлери, зәрем јок һерејi гideliм шһндән-сора». Колвәрдiләр бе-гiрлери, баксалар, оннарын доләјанда олду калә. Шһндән-сора јок һерејi гитсiннәр, ташлар арасында вәрмыш шејтаннар, ба-кармыш. Да дәрмiшләр вәрiсаныз бiзә Јуваны, озаман колвәреңес сiзi». Башлады данери әрмә, хем кұчүк кардашлары деди: «бiз бiр адам-iчiн дурајорус бурда, вәрелiм Јуваны». Вәрәрлар Јува-ны, кихат јапајорлар шејтаннарнан. Јаптыңнан кихат, шејтаннар каләји да дәрмышлар. Хәр бiр сәт тә дурајдылар, калә кейдi дала-ңейды. Чекеттiләр гелмә, шејтаннар-са iлери геләрлар, да балајорлар Јуваны, да алајорлар. Јуван каршы геләр кардашларны јолда, да дәр: «бән сiзә дәмедiм-ми: дурмајасыныз, бiшеҗ адамајасыныз,

сіз-са беіі ададыңыз шејтаннара, те алдылар. Ама көркмајын, бән гәһә куртулаңам, ама пек зор». Шіңді шејтаннар гөттүрдү Јуваны бұклеріңә. Бұклері деміш Јувана: «бән сені нәічін геттірдім бурајы, ішіттім, сән пек акыллыјмышын, господаріја дұзәсін бурда». Шіңді Јуван гідәр дама, дамда-да бір бегір вәрмыш, да о бегір дәр Јувана: «Јуван кұрұ бейім алтымы хем тімар жап бана, гүнүн бірі бән-да сана јыкрам жапарым». Шіңді Јуван тутунајор дұмә топал шејтаны. Топал шејтан кұрер дамы, јыкајор бегірі, да којер беса. Шіңді бегір беклеіер, башлајор бегірін гөзлері ачымә. Шіңді Јуван гідәр башчаја, булајор бір герчик тў. Гелер Јуван тўлан дама. Бегір-да дәр Јувана: «Јуван нәчін сән алдын о тў, сенің башына бела олаңек о тў». Топал шејтан гитті, да сөледі чорбаңисына: «Јуванда вар бір тў, хер сән істесәи о тў, Јуван вереңек сана ону». Чорбаңисы чәрды Јуваны, да деді: «Јуван, сендә вәрмыш бір тў». Јуван-да дәр: «вар». Верер Јуван тў чорбаңисына. Чорбаңисы-да пек мајыл олмуш о тўја, да сиредірмиш. Топал шејтан гідәр, да дәр чорбаңисына: «чорбаңи, Јуван дәр, хер чорбаңи істесә, бән о тўн кушуну-да гетіреңам». Чорбаңи-да чәрды Јуваны, да деді: «гидәсін, да гетірәсін о тўн кушуну бана». Јуван-да дәр: «нәрдә булајом бән учан кушу?» Чорбаңисы-да дәр: «нәрдә булұрсан, бул, ама гетірәсін». Гідәр Јуван дама алајрак. Бегір деміш Јувана: «бән сана демедім-мі, әні бела башына олаңек о тў? Тў алмадын, ама бір бела алдын». Бегір деді Јувана: «ал мочұгајы, да дұвәсін топал шејтаны, ама пек дұвәсін, да гетірсін ўч ока іспірт, бір ока-да грах, бір да маса». Гідәр топал шејтан, да гетірер ўч ока іспірт, бір ока-да грах, бір-да маса. Јысладајор Јуван іспірт-ічіндә грајы, да серер маса-ўстўнә. О геңә, даһері арыкан, кушун гөзўнә јіліңді, о грах, јінді, да јіді да сарфаш олду куш. Јуван-да гитті, да тутту, да гөттүрдү кушу чорбаңисына. Шіңді куш махніт дурумаш, топал шејтан гідәр, да дәр: «чорбаңи! Јуван дәр: бән билерім, нәчін о куш махніт дурајор, о јувасы-ічін. Чорбаңи істесә, бән онун јувасын-да гетірім». О сәт чәрмыш чорбаңи Јуваны, да деміш: «Јуван, нәчін бу куш махніт дурајор?»

Ө-да деді: «бән нёрдәй билејім?» Ө-да деміш: «насы сәй билірмі-
 шій, о јувасы-ічій јолә махшит дурајор, гідәсін, да гетірәсін онун
 јувасыны». Јуван гідәр бегірін јанына, да аламыш. Бегірі-да
 деміш: «не алајорсун? Тутасын тонал шејтаны, да дүвәсін, ге-
 тірсін бір наңак бір-да јінә жібрішімәй». Ө-да алмыш мочұгајы,
 башламыш дүмә тонал шејтаны. Шејтан-да деміш: «не істәрсін
 Јуван?» Ө-да деді: «не-мі? Гетірәсін бана бір наңак, бір да јінә
 жібрішім». Ө-да гитті, да геттірді. Да Јуван пінді бегіра, да
 гитті. Да бір дә-ічидә бір алаңда дурду, да деді бегір Јуванә:
 «јін, да кес бені, да гир-ічмә, да геледек кушларын падішахы
 јимә, да сән тут ону, да істә, гетірсіннәр дірі су хем јолү су хем
 фалан кушун јувасыны». Пінәр Јуван, јарајор бегірі, да гирәр
 ічинә. Кушларын падішахы геліш леи јимә, Јуван-да јавә-
 шапик тутмуш ону. Ө-да башламыш бәрмә, да пәкадар куш вар
 дүйнәдә, хейсі топланмыш. Да Јуван деміш: «гидәсиніс, бу ікі
 шінәјән гетірәсиніс біріннән јолү су, біріннән-да дері су хем
 фалан кушун јувасыны. Гетірәсиніс, озаман колбәрепәм сизін па-
 дішахынызы». Гідәр кушлар, да гетірәлар јолү су, хем дірі су,
 хем кушун јувасыны. Алајор Јуван кушун јувасыны, хем јолү
 сују, хем дірі сују, јолү сују дөкәр кеміклернә, да бітішәр, дірі
 сују ічірдер бегіра, бегір дірілмш. Да пінмш ону, да гетірмш
 јувајы, да куш севімш, да гурулдармыш. Тонал шејтан гәнә
 гідәр чорбајја, да дәр: «Јуван дәр: бән биләрім нәчін гүн ка'у-
 шұркан кызарајор». О сәт чәрмыш чорбақсы Јуван, да деміш:
 Јуван, нәчін гүн ка'ушұркан кызарајор, гідәсін, да јүренәсін». Геләр
 Јуван алајрак дама, да сәләр бегіра. Бегір-да дәр: «бән
 сана демәдәм-мі, о тү сана бела олаңек, аласын бір мочұга, да
 дүвәсін тонал шејтаны, да дејәсін, гетірсін бір мәса, хем бір
 ајна, хем бір-да јемені. Гідәр тонал шејтан, да гетірәр. Алајор
 Јуван о ішлері, пінәр бегіра, да гідәр деңизә. Шінді Јуван којәр
 мәсајы деңизін бојуна, ајнајм-да којәр мәсанын-ўстғнә, јемені-
 да којәр мәсанын јанына, да брәјор, кейді да гідәр бір ақин ар-
 дына, сакланајор. Шінді кыз чыкајор јыканмә. Јыканыркан, о
 ајнада гөрәр кендіні. Гідәр кыз мәсанын јанына, бакынајор ај-

нада. Бакыныркан, гөрөр жемейі гїер ајана. Шїнді ајанын бїрінә жокмуш. Шїнді саваша, саваша, сокајор жобўр ајаны-да жемейја. Жуван-да гїдєр, тутажор кызы, пїндїрєр бєгїрә, гетїрєр чорбақсына. Шїнді топал шејтан гєнә гїдєр, да дєр чорбақсына: «чорбақї, Жуван дєр: хєр чорбақї істєсә бєндәй, бән гетїрім бу кызын хєргєлесїні бурајы». Шїнді чорбақсы чарајор Жуваны, да дєр: «Жуван, гетїрәсїн бана бу кызын хєргєлесїні». Жуван-да дєр: «нєрдә бән булајым су-їчїндә хєргєлејї?» Шејтан-да дєр: «чанук гїдәсїн». Шїнді Жуван гелєр дама, алармыш. Шїнді бєгїр сорајор Жувана: «нєчїн алајорсун?» Жуван-да дєр: «чорбақї істєр, бу кызын хєргєлесїні гетїрејїм она». Бєгїр-да дєр Жувана: «бән сана дємєдїм-мї о тў, әнї башына бєла олақек, ама сән дў-вәсїн топал шејтаны». Алајор Жуван бїр мочўга, да гїрїшєр дўмә топал шејтаны, гетїрсїн бїр казан, хєм jelli јєндєзә бєз, хєм ўч пут смдла. Гетїрєр топал шејтан о ішлєрі, да пїнєр Жуван бєгїрә, да гїдєр дєнїзїн бојуна, којєр о смдлајы казана, да кајнадајор, алајор о бєзї, да јалајор смдлајлан, да о бєзлан сарајор бєгїрї, кєндї-да сакланајор. Шїнді бєгїр кїшнєр бїр кєрә. Кїшнєдїктән-сдра, чыкајор дєнїз-хајгыры, да пажсынајорлар Жуванын бєгїрїннән дўшмә, хєм далашмә. Дєнїз хајгыры далајамазмыш Жуванын бєгїрїні, зєрєм Жуванын бєгїрї бєзлан сарылыјмыш. Жуванын бєгїрї-са далармыш дєнїз хајгырыны. Шїнді дєнїз хајгыры јорулмуш. Јорулдўжан, Жуван гїдєр, да којєр кантырмајы дєнїз хајгырына. Шїнді Жуван пїнєр ўстўнә, да чекєдєр гелмә. Шїнді дєнїз хајгыры-да кїшнємїш, дєнїздәй чыкмыш ўч-ўз кысырак кўлїлєрїннән, да гелмїшләр Жуванын ардына. Гетїрєр Жуван, вєрєр чорбақсына, ама дєнїз хајгырыннан кєндї бєгїрїні баламыш дама. Шїнді топал шејтан гїдєр гєнә, да дєр чорбақїја: «чорбақї, Жуван дєр: бән бу кысыраклары сарым, да сў-дўндә јыканьырым». Шїнді чорбақсы чарајор Жуваны, да дєр: «сәјәсып бу кысыраклары, да сўдўнў кајнадасын. Ама сўт кајнаркан, гїрәсїн, да јыканәсын». Гелєр Жуван дама, алајрак, бєгїрләр дєр: «нєчїн алајорсун?» Жуван-да дєр: «чорбақї дєдї сәјєм кысыраклары, да кајнадајым сўдўнў, да сўт кајнаркан јыкана-

жым сўт-ічіндә». Шїнді бегірләр дәр Јувана: «кòркма, ачан сўт кайнар, сән дејәсін чорбақія: «ко гелсін бегірлерім, да прост олајым оннарлан». Озаман біз гідәс, да сўт сувақек, да сòра сән јыканырсыя». Шїнді шејтаннар јакајор атәші, Јуван-да сәјер кысырақлары, да којерлар сўдў атәшә, да кайнадајорлар. Шїнді Јуван гідер чорбақисына, да дәр: «ко гелсін беним бегірлерім бурајы, да бән прост олајым оннарлан». Чорбақисы-да дәр: «ко гелсіннар». Шїнді Јуван сојунајор бегірләр, да гелер сўдўн јанына, чекерлар ічлерні, сўт сувајор. Гідер Јуван, да јыканајор сўдўн-ічіндә. Ачан јыканмыш Јуван, олмуш јölä le-вент, хем гөзәл, бўтўн дўннедә јöкмуш јölä гөзәл, хем левент. Шїнді чорбақикасы дәр коңасына: «гир, да сән-да јыкан, да ол гөзәл». Шїнді Јуван гөһә сәјор кысырақлары, шејтаннар којер кайнатма сўдў. Сўт кайнаркан, шејтаннар-да ојнармыш, хем севіпирмишләр, чорбақисы јыкандак дејі. Гелер чорбақисы, сојунајор, да гирер јыканма. Гирдіјән, сўт хашламыш ону, да јölmўш. Сòра Јувана калмыш кары, хем хергелә, хем да шејтаннары јесир алмыш, да гелмиш јевә¹⁾.

44.

Вариантъ сказки объ Иванѣ царевичѣ и сѣромъ волкѣ.

Вармыш бір вакытта бір падішә, вармыш о падішахын ўч олу, хем кўчўк олу кўлцўжмўш, хем кўл-ічіндә јуварланырмыш. О падішахын-да вармыш бір фіданы, јанармыш ўч алма. О алмалары даданмыш бір куш, да јірмиш хер жылын. Шїнді падішахын бўк олу дәр бобасына: «бән гідәғам, да беклејқам алма-

1) Вар. Walach. Märch. von Schott, 1845, № 17; Zb. Wiad. do Antr. XVIII, стр. 446 (латышск.); *ibid.*, XI, стр. 264; *ibid.*, стр. 113 и 116; O. Kolb. Chelmsk., II, стр. 95; *ibid.* Lud. ser. XIX, cz. 2, стр. 233; Чубин. II, стр. 290, № 76 и стр. 301, № 78; Ант. и Драгом., стр. 286; Glinisk. Bazarz polsk. IV, стр. 50 (Бѣлор.); Роман., Бѣлор. сказ., I, в. 3, стр. 232, 239 и 247; Добров., Смолен. сборн., стр. 471, № 12; Д. Садов., ск. и пред. Самар. кр., № 60; Афан., рус. ск., VII, стр. 134.

лары». Бобасы-да деміш: «гіт, та беклә». Гідәр блу бекләмә, отурајор бұтұн гецә. Сабә каршы ујкусу геліш, јатмыш, та ујумуш. Данері арыкан, куш геліш, да јіміш алмалары. Чоңук ачан калкајор, бакса, алмалар јок. Геләр јевә, бобасы сорајор: «бекледің-мі?» Чоңук та дәр: «бекләјәмедім». Бобасы капајор чоңу зындана. Шіңді јертесі жылын гідәр ортанңа блу. Ө-да бекләјәмәр, ону-да бобасы капајор зындана. Шіңді үчүңцү жылын гідәр Күлцү, алајор кейдіңә үч гүмүшлүк цевіс хем ікі гүмүшә-да бір чекіч, да гідәр, бұтұн гецә цевіс кырымыш. Данері арыкан, геләр куш, конајор Фідана. Күлцү-да калкајор, да тутајор кушу. Тутгүјнан, гейә качырмыш, ама бір тү јолунмуш куштан. Алајор о тү, да геләр јевә, дәр бобасына: «бән туттум о кушу, ама гейә качырдым, тә, хәр јынанмасыңыз, тә тү». Да шіңді бобасы колверәр јобұр бларны, да јоллајор үчүңцү, арасыннар кушу. Чекедәрлар буннар гітмә. Гідәркана, Күлцү булајор бір јолу хәргелә, кесәр онун јарысыны, гечірәр сәпасына, да урајор сыртына. Агалары дәрміш: «те бакын! Санкі Күлцү гідәр кушу арамә-мы? О гідәр јолу хәргелері сыртында ташымә. Гідә, гідә буннар гөрәрлар бір картал, ачлындан кесіліш, да учәмазмыш. Агалары да курулмуш түфәклән урмә карталы. Күлцү-да деміш агаларна: «сіз күш-му арамә гідәрсініз, Һә феналык јапмә-мы, брајын, ұрмајын бу карталы». Агалары-да сәсәлеміш Күлцү да ұрмамышлар карталы түфәклән. Күлцү кесәр бір парча јахны, да верәр картала. Картал іјәр, кейдіңә геләр, да учун гідәр. Нїңә карталы дојурмуш, јолә-да бір гаргајы дојурмуш, әні ачлындан кесіліш, да учәмазмыш. Буннар гейә чекедәр гітмә. Гідәркан, булајорлар бір цәнавар ачлындан кесіліш, да јөрүјәмезіш. Күлцү верәр о цәнавара о јахнынын хейсіні, цәнавар іјәр, кейдіңә геләр, гідің варајор. Шіңді буннар гейә чекедәрлар гітмә. Гідәркана, јетішәрлар бір јерә. Ордә-да вармыш үч јол. Саплајорлар о јоларын башына бір бучак, дәрлар бірі біріңә: «алалым үчүмүз-да бірәр јол. Аңгымыз ілері гелірсә, сапасын бучә јола, йердәң гелецек, да аннајлым, әні гешті біріміз». Шіңді буннар алајор бірі бір јол, бірі-да бір, Күлцү да

бір жол алајор. Да гідіи варајорлар. Шїнді Кўлцў гідәркана, јетішәр бір дә-ічинә. О дәјын ічиндән чыкты о җанавар, ани јахны бермиш Кўлцў. Җанавар дәр Кўлцўја: «нерејі гідәрсин?» Кўлцў-да дәр: «гидәрім бір куш арама». Җанавар дәр Кўлцўја: «бән биләрім, нерејі гідәрсин, пин бана, да хәдї гіделім!» Пинәр Кўлцў җанаварын-ўстўнә, да чекедәрлар гитмә, ама җанавар дәр Кўлцўја: «сачан орајы јетішәрсин, кушу аласын, ама јувасыны алмајасын». Јетішәрлар орајы, Кўлцў јинәр җанавардан, да гидәр. Гитсә, бакса, ўч кат караул вар. Гечәр оннарын ўстўндәи, гирәр кушун јанына, бакајор куша, бакајор јуваја, јува та гөзәл гөрўнмўш. Да Кўлцў демин: «бурајы гелмшкан, алајым јувајы». Да узандыјнан алмә, сінцирләр салланмыш, чаннар чекимин, токалар дўлмўш, караулар ујанмыш, Кўлцўјә-да тутмушлар. Шїнді караулар сорајор Кўлцўја: «нечин сән гелдин бурајы?». Кўлцў-да демин: «гелдим кушу алмә». Караулар дәр: «биз сана берис кушу хем јувајы, ама гидәсин, да гетирәсин бизә фалан падишахын тазысыны, озаман берецес. Чыкајор кўлцў ордан, геләр җанаварын јанына. Җанавар дәр: «бән сана дәмәдим-ми јувајы алмајасын. Хәдї, пин бана, да гиделім орајы, ама тазынын бојунда вармыш бір кајыш, о кајыш асылы дурајор, ону алмајасын». Гидәр кўлцў, бакса, ордә-да вар ўч кат караул, да јавашақик гидәр, да гирәр, да тутајор тазыјы. Тазы-да герцик-мин, ама кајыш та гөзәл-мин. Узанајор, да кајышы-да алајор. О сәт сінцирләр салланмыш, чаннар чекимш, караулар дужмуш, о сәт тутмушлар, да деминләр: «дур, биз сана тазыјы бермәјиз». Да деминләр: «фалан падишахта бір бегир вар, гит, гетир о бегирі бизә, тазыјы кајышынан берис сана». Чыкајор кўлцў ордан, да гидәр җанаварын јанына. Җанавар демин: «бән сана дәмәдимми, ани бецәрмејдән?» Да җанавар демин: «гит, ама ордә-да бецәрмејдән». Да дәр: «гидәсин, ама бегирин кантырмасына докўнмајасын, зәрә кантырма та герцик бегирдән». Гидәр кўлцў, ордә-да докўз кат караул вар, хейс ујумуш. Јавашақик гирәр, да тутајор бегирі, бакса кантырма бегирдән-да гөзәл. Узанајор кантармајы алмә, сінцирләр салланајор, чекиләр чаннар, геләрлар, да тутајорлар да

дёрлар: «біз сана бегірі вермәјіз, гідәсін, Кара-денізін ортасында бір кыз вар. Гетір о кызы, да веріз бегірі кантырмасыннан. Чыкајор, да гелер қанаварын жанына, да сәләр қанаваара. Қанаваар-да деміш: «ха гіделім деніза». Гідёрлар деніза, Кўлцў пінміш бір қаја, да гітміш. О кызын јевінін долајанында балык тутармыш. Қанаваар-да гірміш сазлың ічіна, да чалармыш кемеңчә, да герцік хавалар чалармыш. Кыз-да чыкмыш, да сәсләрміш, да сормуш Кўлцеја: «насы кемеңчә орда чалајор?» О-да деміш: «біл-мәрім». Кыз-да деміш: «гөтүр беңі орајы јакын, да сәслејім јакындан». Пінер кыз қаја, гідёрлар јакын. Јаклаштҗуан, қанаваар сормуш: «кім о сәнін јанында?» Да Кўлцў-да деміш: «кафадарым». Да сарылмыш кыза, да кыз качамамыш. Шінді Кўлцә алајор кызы, да чекедёр гітмә. Қанаваар-да дёр Кўлцеја: «бән қиңгилеңәм, да олаңәм кыз, да сән беңі гөтүрәсін, да аласын бегірі». Қанаваар қиңгилер, да олајор бір кыз, кыздан та гөзәл. Гөтүрер Кўлцў, да верер қанаваары, да алајор бегірі. Кўлцә алајор кызы, да чекедёр гітмә. О падішә-да алајор қанаваардан кызы, да кол-колдан тутууп-та гезинірмішләр башчада. Шінді падішә чыкмыш кызын јөнүһә, да бакајор гөзлерһә, да дөр: «гөзәл кыз, ама гөзлері һе һек беңзәр қанаваар гөзүһә». Јөлә дедјһән, кыз олмуш қанаваар. Башламышлар: «ху, ху!» Қанаваар гітміш Кўлценін жанына, да дөр: «бән қиңгилеңәм, да олаңәм бір бегір, да ал беңі, да гөтүр орајы, да ал тазыјы». Қиңгилер, да олајор бегір. Алајор Кўлцә једенә бегірі, да гөтүрер, да алајор тазыјы. Падішә алајор бегірі, да пінміш, да гезинірміш. Падішахка-да чыкмыш јөнүһә, да деміш: «іслә бегір, ама гөзлері һек беңзәр қанаваар гөзүһә». О сәт бегір олмуш қанаваар. Башлајорлар бәрмә: «ху, ху!» Чыкајор қанаваар, да гідер Кўлценін жанына, да дөр: «бән қиңгилеңәм, да олаңәм бір тазы, да ал беңі, да гөтүр, да ал кушу». Қиңгилер үч керә, да олајор бір тазы. Кўлцў алмыш једенә тазыјы, да гөтүрер падішаха, да алајор кушу јувасыннан, да гідер. Падішә алајор тазыјы, да гідер ауланмә, да тутајор бір таушан, да гелер јебә. Падішахка дөр: «іслә тазы, ама гөзлері һек беңзәр қанаваара». Јөлә дедјһән, тазы олмуш қанаваар, башламышлар бәрмә:

«ху, ху!» Чыкмыш, гитмиш, јетимиш Кўлһўјў, да отурмушлар, да лафеџмишлар. Ҷанавар демии: «гидәсин, ама бирердә дурмажасын, хей гидәсин». Да чекедәр Кўлцў, алајор кызы, бегірі, тазы, кушу, да гідәр. Јетимишлар о чатрык жола, да саплајор буча, да гідәр ілері, да јорулмушлар, да дәр кыза: «ха отуралым, да дийнеелім біраз». Отурмушлар, да уја калмышлар. Геләр агалары, баксалар бучак дикілі, демиишлар: «Кўлцә гечмиш». Оннар-да гечмишлар, да гитмишлар, баксалар, Кўлцә казанмыш бір бегір, бір кыз, хем тазы, хем кушу, да булмуш. Гидәрлар јанына, селам верәрлар. Селамдан сора дәрлар: «ха биз јöldўрелім Кўлцејі, да алалым кызы, кушу, хем бегірі». Јöldўрәрлар Кўлцејі, алајорлар кызы, бегірі, хем кушу, да гөтўрәрлар јевә. Кыз дурмуш кахырлы, куш-кахырлы, бегір-кахырлы. Падіша дәр: «нечий буннар бōлә кахырлы?» Оннар-да дәрмиш: «биз нәрдән билелім?» Шийди Ҷанавар геләр Кўлцејә, геләр картал, геләр гарга, топлајорлар Кўлцўнўн кемиклерни, да дәр Ҷанавар карталлан гаргаја: «гидәсинис Аллахын пуварларындан, су гетирәсинис, да дїрїделім ону». Гидәрлар, гетирәрлар су, ічїрдәрлар Кўлцеја, да дїрїләр Кўлцә. Кыз севимиш, да демии: «те бу геттирди бији фалан јердән, да агалары јöldўрдўлар ону. Те гелди о». Да падїшах целлат-едәр јöбўрлерни, да она падїшахлыны верәр¹⁾.

1) Вар. Walach. Märchen von Schott, 1845, № 26; J. B. Malý. Nar. Báchor. a pov. V Praze, 1877, стр. 1; Nar. pripov. Matja Kračmanov Valjavec U Zagrebu 1890, стр. 141; O. Kolb. Lud. Ser. VIII, cz. 4, стр. 48; Zb. Wiad. do Antr. VIII, стр. 306, № 6; Bibl. Wisły, III, cz. I, стр. 202; Чубяиск., II, стр. 77, № 19 и стр. 297; Gliniski, Bajarz polsk., I, стр. 11 (българск.); Е. Роман., Българ. ск., I, вып. 3, стр. 250; Zb. Wiad. do Antr., XII, стр. 51 (българ.); O. Kolb. Pokuc., IV, стр. 112; Афан. рус. ск., VII, стр. 121; Д. Садовн., ск. Самар. кр., № 12; Добр. Смолен. сбор., I, стр. 478, № 13; Сборн. Дашк. муз., вып. I, стр. 156 (армян.); В. Кондараки, крымск. татарск. сказ., стр. 28—29.

Волшебное зеркало.

Вармыш бір вакытта бір дул кары. Вармыш о карынын бір олу ады Жуван-мыш. Анасы дәр Жувана: «кош жешә, да гит дәја, да гетір біраз одун сөбаја жакмә». Жуван кошајор жешә, гідәр дәја. Дә-ічинә јетіштјнән, Жуван булајор бір жылан, јутмуш бір јабан кочу. Да о кочун бујназлары бұкмұш, да о жылан бујнузларындан јудамазмыш. Коч дәр Жувана: «кес бу жыланы, да бән куртулајым, да сәні бујнузлармын ұстұндә јевінә гөтүреңәм». Жуванса санмыш коч јөлдүреңек ону. Да сөра жылан дәр Жувана: «кыр бу кочун бујнузларны, да бән ону јудајым, да сана, не іс-тәрсан, вәреңәм». Жуван, ачан ішідәр жыланы, гідәр, алајор наңә, кырајор кочун бујнузларны, да жылан јудајор кочу. Шїнді жылан дәр Жувана: «хәді гіделім беңім сәңсәлемә». Ама жылан јўредәр Жуваны, ачан јетішејорлар жыланын сәңсәлесінә, жылан дәр Жуван: «істејәсін ајнајы. Оннар вәреңек сана пара, хәргелә, алмајасын сән, хәп істә ајнајы». Шїнді јетішәрлар, Жуван істәр ајнајы. Жуван вәрәрлар пара, вәрәрлар хәргелә, Жуван алмајор. Жыланын сәңсәлесі, јок һәпсын, вәрәрлар Жуван ајнајы. Шїнді жылан јўредәр Жуваны, дәр: «сән бу ајнајы ділінін алтында ташыјасын, кимсејә вәрмејәсін, ама шїнді гідәсін дә ічинә, да ајнаја дејәсін: «гетірәсініс бана чок одун, падішахта олмасын оқадар одун, һекадар бейдә олаңек. Сөлә јөлә, да јат, та ују». Шїнді Жуван јетішәр дәја, сөлер ајнаја, да јатајор ујумә. Ачан ујанајор Жуван, бакса: јешә кызәккан дам-ічиндә, бакса, а'улун-ічинә: а'ул долу одуннан». Шїнді бабу калкајор сабаһлең, да дәр олуна: «һәрдән алдын сән бөлә чок одун?» Жуван дәр: «дәдан алдым». Бабу-да дәр: «бән гидеңәм, да сөлеңәм падішаха, әні сән оқадар чок ач гетірдің, да сәні капасын». Бабу гідәр, да сөлер падішаха. Па-

дішә јоллајор слугасыны, чырсын Јуваны. Слуга гелер, да дәр Јувана: «гел, падішә чырајор сені». Јуван дәр: «јарына гідеңәм». Шіңді авшамсы Јуван чыкарајор ајнајы, да дәр ајнаја: «аласын падішахын кызыны, хем бір күртәсіні хем беңі, хем бір көпек, бір-да кеді, да гөтүрәсін бізі бір пустијала». Шіңді Јуван јатајор ујума, ујер бір гүң бір геңә. Ачан сабаһлең ачајор гөзлерні, бакса падішахын кызы јанында јатајор. Јөпејор кызы, да Јуван калкајор, бакса дышары, о бір пустијалыкта. Гірер ічері, калдырајор падішахын кызыны, да Јуван дәр кыза: «бән гідеңәм авланмә». Кыз-да дәр: «гіт». Јуван алајор кедіјі, көңә, хем түфәңі да гідер авланмә. Авшәмнејін гелер Јуван јевә, гетірер бір тој. Пишірерлар тоју, јерлар, да јатајорлар. Јуван сабаһлең калкајор, да гідер геңә авланмә. Јуван олмуш гідер једі ај авланмә, да о дә-ічіндә Јуван гөрмеміш јынсан јашасыннар салт јабан хажваны: аслан, қанавар, хем ајы, хем башка хажваннар. О падішә-са, әңі Јуван алмыш кызыны, бермеш јарым падішахлык, кім булур-са кызыны. Шіңді чыкајор бір бабу, да дәр падішаха: «бән булурум кызыны». Падішә-да дәр: «хер булурсан береңәм сана јарым падішахлык». Шіңді бабу чекедејор гитмә. Чок-му гитмеш, аз-мы, алты ај гитмеш, јетимеш дә ічінә. Шіңді Јуван-да пустијалык-ічіндә авланьркан, булајор бабују. Јуван шашмыш, һердән гелді бу бабу». Бән букадар вакыт олду јашајорум бурада, да јынсан гөрмедім». Јуван дәр бабуја: «олмамы-сын бана бір ізмекар, зерең беңім карым јалнызча јашајор бір күртәда?» Бабу-да дәр: «олурум». Јуван тутајор бабунун колундан, гетірер јевә. Ачан Јуванын карысы гөрејор бабују, һек севимеш. Шіңді Јуван сабасы калкајор, геңә гідер авланмә, о бабу-са башлајор кызы акылдан чыкармә. Бабу дәр кыза: «сорасын коңәна, һе дәр онун фенді, да коңән сана сөледјәнән, сән-да бана сөләрсін. Шіңді Јуван авшәмлејін гелдјәнән јевә, карысы сорајор Јувана: «сөлә, сенің һе фендін вар?» Јуван карысына дәр: «сана һе ләзым, беңім һе фендім вар?» да јатајор ујума. Сабаһлең Јуван калкајор, јыканајор, дува-едер Аллаха, да гідер авланмә. Авшәмнејін гелејор јевә, бакса, карысы хаста. Бабу-са

јўретмипи карыјы: «хаста јетсін кеңдіні». Јуван сорајор карысына: «не олду сана, маірі?» Карысы дәр: «сәләрсан феңдіні, алышаңам». Јуван дәр: «те бу тўфәк». Шінді Јуван іјәр јекмек, да јатајор ујумә, сабаһлең калкајор, да гәһә гідәр авланма. Шінді бабу сорајор: «не деді коңан?» Кыз дәр: «о деді тўфәк-миш». Бабу-да дәр: «дiл тўфәк, хаста јет кеңдіні та нең». Кыз хаста једәр кеңдісіні та да нең. Авшәмлејін Јуван геҗејор јевә, бакса: «кары јолўм бетеріндә». Јуван дәр карысына: «не олду сана?» Карысы дәр: «сәлә не феңдін вар, алышаңам?» Јуван дәр: «бөнім феңдiм ајна». Ајна да асылы-ј-мыш дуварда. Јуван іјәр јекмек, да јатајор ујумә, сабаһлең калкајор, алајор тўфәһи хем кедіјі хем көпә, ама ајнајы унудајор јевдә, да гідәр авланма. Шінді бабу сорајор кыза: «не деді Јуван?». «Јуван деді: те о ајнајмыш онун феңдi». Бабу-да дәр: «о олса олур». Алајор бабу ајнајы, да дәр ајнаја: «аласын кўртәјі хем падишахын кызыны, хем бөһі, да гидәсін падишаха». Да бабу којәр ајнајы дiлiнiн-алтына. Јуван, ачан геҗер јевә, бакса, салт куртанын јері беллi-ј-миш. Јуван аламыш, да алајор кедјлән көпә, да чекедәр гитмә. Чок-му гитмиш, аз-мы гитмиш, јетiшmiш о падишахын кўртәларна, бакса, бабу кабул-етмиш јарым падишахлык, да отурајор чардакта. Шінді бабу гөрдүјнән Јуваны, дәр падишаха: «кајбет бу адамы». Падішә бакса Јувана јөлә гөзәл адам-мыш Јуван. Падішә кыјәмајор јөлдүрмә Јуваны, да атајор Јуваны бір делік-ічинә. Да о деліктә чок сычан вармыш. Јуванын көпә хем кедісі пайсынајорлар сычаннары јөлдүрмә. Шінді чыкајор бір сычан да дәр Јувана: не істәрсін сәһ биздәһ, биз веріс сана, салт јөлдүрмә бизі». Јуван-да дәр: «сiз бiлмәр-мi-сiнiз, нәрәдә тутажор бабу ајнајы?» Сычаннар топланајорлар бирері, да сорајорлар бірі биринә, кiмсеј бiлмејор, хем биткидә геҗејор бір топал сычан. Сорајорлар она. О топал сычан дәр: «бәһ биләрим, бабу нәрдә тутажор ајнајы, дiлi алтында». Јуван дәр сычана: «чаләмамысын ондан о ајнајы?» Сычан дәр: «чаларым». Гидәр сычан топалланарак, гирәр бабунун кўфәсiнә, бакса, хәпсi ујәр, сора гидәр бабунун хәлесiнә, јуварланајор сычан бок-ічиндә, да гидәр бабуја, нәрдә бабу јатырмыш. Сычан

бакса бѣбунун долајанында ѓнікі мум јанајор. Сычан сундѣрѣр онбіріні, біріні-да алајор, да којејор бѣбунун кривады-алтына. Бѣбу дѣјмамыш. Пінер бѣбунун ѣстѣа. Бѣбунун-са азы ачык-мыш, гирѣр бѣбунун азына, бакса, ајаа јок. Шінді гідѣр бѣбунун бурнусуна. Бѣбуја ар кокмуш, бѣбу тѣкѣрѣр ајнајы. Сычан каврајор ајнајы, да гетирѣр Јувана. Шінді Јуван дѣр ајнаја: «аласын о бѣбују хем падішахын кызыны хем кѣртасыны, хем бейі, да гѣтѣрасін о пустїјала». Јуван којѣр ајнајы ділі алтына, да јатајор ујума. Ачан ујаннајор, бакса, падішахын кызы јанында јатајор. Јѓпѣр кызы, да калкајор Јуван, да гідѣр бѣбуја, балајор бѣбују бір аца, да дірі јакајор¹⁾.

46.

Петръ Содомъ.

Бір вакыт вѣрды бір адамын ікі тосуну, да гитті дѣ. Шінді јѣкетті арабајы, чекетті гелмѣ. Геліркѣн, бір гѣредѣн гѣчѣрміш. Гѣчѣркѣн, баттырмыш арабајы, да ајыфланырмыш. Шінді ајыфланыркѣн, чыкајор шејтан, да дѣр адама: «ада бана, ѓні сѣн хіч білмѣрсін, хем ајынында аклында јок, ону вѣр бана, да бан чыкарым сѣнін арабаны». Сѣра адам дѣшѣнѣр, да дѣр: «бѣнім карымдан башка јевдѣ јок». Адам дѣр: «сѣнін олсун». Шінді адам гелѣр јевѣ, бакса карысы јашмыш бір чоѣѣк. Адам гѣрдѣјнѣн чоѣѣ, башлајор алама. Гѣн гѣндѣн башлады чоѣѣк бѣума. Адам-да

1) Вap. Grimm, Kinder- und Hausmȃrchen, I, стр. 89—93; Hahn, Griech. u. albanes. Mȃrchen, I, стр. 109—114; Срп. нар. прип. В. Караѣ, стр. 10—14; Нар. припов. Matija Краѣманов Valjavec. U Zagrebu, 1890, стр. 186; Ciszewski, Krakowiacy, I, стр. 115—116; O. Kolb. Pokuc., IV, стр. 280; Етнограф. збірн. вид. наук. товар. імен. Шевчен., I, стр. 13; Zb. Wiad. do Antr., IX, стр. 94 (малор.); ibid. XVIII, стр. 339 (латыш.); Е. Роман., Бѣлоросс. сказ., I, вып. 3, стр. 345; Glinski, Bajarz. polski, II, стр. 101; Чубин., II, стр. 52, № 14 и стр. 59, № 13; Добров., Смолен. сборн., I, стр. 607, № 33; Афан., Русск. сказ., VI, стр. 331; VII, стр. 262; Д. Садовн., Ск. Самар. кр., № 5; Dr. W. Radloff, Proben d. Volkslitteratur nördl. türk. Stämme, IV, стр. 171.

сөлеміш карыја, әні адамыш чоңу шејтана, хем кихәтта верміш јеліндән. Адам хей аларды, гөрдүкчән чоңу. Акрашваруы гөрдүкчән, гуларді. Чоңук сормуш бобасына: «неічін сіз хей алајорсунуз, беи гөрдүкчән?» Бобасы-да деді: «неічін! Зөрем бән бір вакыт гитјјдм дәја, да јөкүзләр батты, да шејтан чыкарды, да сені она ададым. Да чоңук деді: «онучунму алајорсунуз, көркмајын онун-ічін, дүшүнмејін, да дәр анасына: «јап бана бір пта, да бән гідөәм, кихады алајым». Алды птајы, чекетті, гитті, јетішті бір улу дәја, булду орда бір јев, гитмиш о јевә. Чыкмыш о јевдән бір кары, да деміш она: «не арајорсун бурда? Бурда Пётрі Содом јашајор шејтаннан кардашлык олду, ким геләр бурајы, ону јөлдүрәр. Јазык гейчлнә хем гөzellнә». О-да деміш: «нәрдә о? Бән ондан көркмајорум». Пётрі Содом деді шејтана: «гелмиш бір кысмет». Кырк адым јаклаштыјнан, шејтан деміш: «гит јөлдүр, бән гитмәм сеніннән јірмі беш жыл олду гездік, ама буну јөлдүрәмәм, сән јөлдүрүсан јөлдүр». Пётрі Содом гитті јелешті онуннан, да сорду: «нәрејі гідәрсін?» Чоңук-та деді: «гидәрім цендемдән заповедімі алмә. Пётрі Содом-да деді: «беиш кардашлым нек мететті о јері, гідәсін, да јўренәсін, да гери гелдјнән, урајасын бана, да сөлејәсін јерлерні. Шінді о чоңук чекдәр гитмә. «Калын салыңјнан». «Варын салыңјнан». Чоңук гідәр, јетішәр бір дә ічнә. булајор бір дәду, одун кесәрмиш, селам верәр дәдуја о чоңук. Селамдан сора чоңук-та башлајор кесмә одун. Шінді јардым-едәр, ачан јорулајорлар, отурајорлар діннеймә. Дәду-са Аллах-мыш. Шінді дәду сорајор чоңа: «нәрејі гідәрсін?» Чоңук-та аннадајор дердіні дәдуја. Дәду дәр чоңа: «гидәсін, аласын үч ока балмуму. Чоңук алајор балмуму, гетірәр дәдуја. Дәду јапајор бір мум, да верәр чоңа, да дәр: «гидәсін, да јапыштырасын цендемә катран ычысына, оннар кейділері вереңек заңскајы. Шінді гитті чоңук, јапыштырды муму катран ычысына, да істәр заңскасыны. Топландылар хейсі шејтаннар, бірі-да білмәзмиш. Шінді геләр хей сора бір топал шејтан, да дәр: «бөндә заңска, ама вермәм». Дүверлар о топал шејтаны. Топал шејтан јарајор табаныны, да чыкарајор заңскајы, да

верер чоҗа. Шїнді шејтаннар дєр чоҗа: «хадї, гїт». Чоҗук дєр: «гїдарїм, ама гїстєрїи бана Пєтрї Содомун јерїи». Шїнді шејтаннар гїстєрєр Пєтрї Содомун јерїи: кызгын бѳрна-дѳшїа, кызгын бѳрна-јорганы, кызгын топуз-јасты. Гїдєр чоҗук Пєтрї Содомун јерїи, гелєр, да сѳлєр Пєтрї Содома: «сєнїи те бѳ такым јерїи вар». Пєтрї Содом дєр: «шїїдїи-сѳра душманнык јєтмєјдїм». Да вас гечєр Содом јѳлдѳрмєктїи, да чєкєдєр гїтїа, спїјада олма. Нєрєјї гїдєр, бїр попаз спїјада јєдїмєзїиш. О чоҗук-та архїрєј олмуш. Пєтрї Содом гїтїиш она спїјада олма. Чоҗук гѳрдѳјїнїи Пєтрї Содому, танымыш. Чоҗук дєр она: «сѳїа, не гїнахын вар?» Пєтрї Содом дєр: «доксан докуз цїи јѳлдѳрдїм». Архїрї дєр: «їи брїчкаја». Пїнєрлар, да гїдєрлар да-їїиїа. Пєтрї Содомда-да вїрмыш бїр армут сѳпасы, о сѳпа јаныкмыш. Архїрї дєр она: «сапла сѳпајы бу кїјнарцаја, нєзаман јапїрса бу сѳпа армут, озаман гїнахларын прост-олацєк»¹⁾.

47.

Младшїй братъ спасаетъ отъ змїя двухъ старшихъ.

Вїрмыш бїр вакыт бїр дїду хєм бїр бабу, вїрмыш оннарын їкї ѳлу. Јєвєрмїиш дїду ѳлларны. Шїнді ѳлларын ушаклары олмуш калабалык, чыфчылік аз јєдїрмїишлїр, дїду бабу їхтїјарламыш. Шїнді дїду дєр ѳлларна: «ѳлларым бїс бакынїамајцєс, гїдїи сїз та јї казанмїа, ѳїи-да бурда гелїиїїаїлан хєм ушаклїарнан калырым, да сїз-да бєш-он пара казанырсыңыз, да бакїрсыңыз хєм бїзї хєм ушакларыңыз». Шїнді дїдунун ѳллары гїдєрлар.

1) Вар. Српск. нар. прип. Коста Ристић и Васа Лончарски, 1891, стр. 2; Walachische Märcchen von Schott, 1845, стр. 165; Zb. Wiad. do Antr., XVIII, стр. 344 (латыш.); Сборн. за нар. умотв., III, стр. 180; VIII, стр. 191; Zb. Wiad. do Antr., XI, стр. 106; O. Kolb. Lud. Ser. VIII, cz. 4, стр. 122; Ser. XIV, cz. 6, стр. 197; Haupt i Smoller, 1843, II, стр. 315; Е. Роман., Бѣлор. ск., I, в. 3, стр. 307; Шейков., Быть Подолянъ, вып. II, стр. 59; Добров, Смол. сборн., I, стр. 168; Садовн., Ск. и пред. Самар. кр., № 99 (5 вар.); Glinaki, Bajarz polski, IV, стр. 5.

Чок-му гитмишлар, аз-мы гитмишлар, ўч жыл бир гўз гитмишлар, да кайбелмишлар. Шинди о дядунун бабуса ар калмыш, да бабунун қаны мерқимек итемиш. Бабу еблер дядуја, ани мерқимек қаны иетер. Гидер дяду панајыра, да сатын алајор ўч теңа мерқимек, да гетирер бабуја. Бабу іјер о ўч теңа мерқимеклері, да олајор бабунун бір чоқу. Ватиз едерлар о чоқу, адыны којерлар Мерқимек. Да о чоқук пек тез бўвармиш бір гўндә, бір јашында ушаккадар. Гечер јирми гўн, чоқук олајор јирми јашында. Шинди чоқук гидармиш ахеңга сиретма хем ојнама, да о Мерқимеклан чоқуклар ојнашырмыш, да дярмишлар: «сеин варды ікі аган, да кайбелдилар, карылары калды хем ушаклары». Мерқимек-та деміш: «гөрерім, биздә вар ікі кары хем вар ушаклары-да, ама билмерім кимін». Шинди аўшам олајор, Мерқимек гелер јевә, да сорајор дядуја хем бабуја: «бўн бан гиттим ахеңга, да чоқуклар дер бана, вармыш беим ікі агам, да кайбелмишлар. Бан гидеңам арама оннары». Дяду-да деміш Мерқимә: «гитма олум, зерә сәнда кайбелірсін, иңәл агаларын кайбелді». Мерқимек-та деміш: «бан кайбелмам». Сабә олајор, Мерқимек гидер чиңгеңеја, да дер: «јапасын бана бір топуз кырк окадан». Чиңгеңин-да вармыш кырк калфасы, топлајор чиңгеңә калфаларны, да гирішерлар јапма топузу, кырк чоканнан дўвармишлар топузу, кырк гўндә биіттирмишлар. Шинди гидер Мерқимек чиңгеңеја, алајор топузуну, да гелер јевә, да дер бабуја: «јапасын бана бір ипта, ама о иптајы онікі тўрлў хамўрлан јўрасын, хем сөбајы онікі тўрлў одуннан јакасын, да о иптајы о фырына атасын, да о ипта ииштіјән, бан гидеңам агалармы арама». Шинди ипта иишер, Мерқимек алајор иптајы торбасына, топузу асајор кемеринә, кылыци-да алајор јелинә, анасыннан бобасыннан прост-олајор. Алајорлар, сызлајорлар. Мерқимек чекедер гитма. Чок-му гитмиш, аз-мы гитмиш, онікі жылын, онікі гўз гитмиш, онікі су гечмиш, онікі дә гечмиш, бакса, онікинди даяын кенарында вар бір бордеј. Гидер о бордеја, бакса, бардејдә ікі пенчерә вар, бакса о пенчерелерә ікі адам отурајорлар дйшлеринән дуварлардан сачма топлајорлар, јеллері-да ардында балы сінқіран. О адамлар хем алајорлар, хем тўркү

чалајорлар. О түркүжү чалардылар, некадар ишиттин, шиддидан. Шиди Мерцимек дер о адамлара: «не'ичин сиз бурда дурајорсунус балы?» О адамлар-са Мерцимән агалары-ј-мыш, да о адамлар дёрлар: «бизі бір змеј балады бурајы. Авшама геледек, та сен-да балајдек». Мерцимек-та деміш агаларна: «је нердән аннајорсунус сиз, ачан змеј гелер?» Агалары-да деміш: «онун вар бір топузу оһікі су гелмә, хем оһікі дә гечмә, озаман атајор о топузу, да топуз гелејор ілері, бизә хабер-едер. Озаман змејин анасы ујанајор, да бизі колверејор, да бизі біріміз одун јарајорус, біріміз-та су гетирер. Змејин анасы-да бір јокүз кесејор, да бизі којејорыс казаннара, атеши јакајорус, да змејин анасы бизі гәнә балајор». Мерцимек агаларыннан танышмыш аннашмыш, агаларны колвермиш, кесмишләр бір јокүз, пішірмишләр, софрајы којмушлар, отурмушлар іјип ічмә хем гүјүи сөлемә, хем бекләрмишләр, змеј незаман геледек. Змејин анасы-да бордејдә ујурмуш, ону калдырмамышлар. Бирдә, баксалар, фиданнарын јапраклары башламыш сілкінмә, да башламыш ұлама. Бабу ујанмыш дәјын ұлтусуна. Мерцимек кесмиш бабују, да асмыш мемелеріндән чеңгелә. Бирда, баксалар топуз гелмиш, гірмиш ічері. Алајор Мерцимек змејин топузуну, да атајор гері. Топуз змејі каршыламыш јолда, гечмиш јанындан кырк су, кыркта дә ашыры гитмиш, кырк стынцин јер-ичинә гірмиш: јолә кувет вармыш Мерцимектә. Змеј коркудан јары јолда калмыш, да дүпүндүрмүш, да дәрмиш: «гитсәм топузун-ардына, топуз нек јырак гитти, јевә-да гитсәм коркајорум». Деміш: «гидеңәм јевә». Гелер змеј јевә, јевә гелдіктән сора, бакса, анасы кесік мемелеріндән чеңгелдә асылы. Јобурлері-да конушајорлар. Змеј коркмуш, да бішеј демеміш. Чырајор Мерцимек змејі јекмек јимә. Гелер змеј, отурајор софраја. Мерцимек-та некадар кемік чыкарымыш, хей змејин кафасына урүмуш кемікләрнан. Іјерлар, дојунајорлар, Мерцимек кесер змејі, алајор агаларны, да гетирер јевә. Дәду бабу кардашларнын карылары-да севинмишләр, јопүшмүшләр, конушмушлар, кырк гүн, бал јапмышлар, сора-да Мерцимә јевермишләр. Бән-да гитти-ј-дім дүнә, іч ічмә-місін, гөр-гөрмәмі-

сін Мерцімѣн дѣнѣнѣ. Да Мерцімек ондан калды. Масал-да бітти¹⁾.

48.

Молодой человекъ убиваетъ трехъ великановъ, похитившихъ его сестеръ.

Бір вакыт вәрмыш боjarын үч кызы, да о кызлары каврамыш девләр. Сөра олмуш боjarын бір чоңу пек кәви, да деміш анасына: «jök-му беним кардашларым?» Анасы деміш: «варды үч кәкув, да оннары каврады дев-адамлары». Чоңун-да ады Јуван-мыш. Јуван деміш анасына: «бән гідецәм оннары арамә». Анасы деміш: «гитмә олум, зәрә сән-да кәбелірсін». Чоңук деміш анасына: «јан бана бір пїта, да бән гідецәм оннары арамә». Алмыш пїтајы торбаја, пїишіш бегірі, гитміш, јетішішіш бір пунара. Јіишіш бегірдәи, суламыш бегірі, бакса, ілері дору гөрүнәр бір бина. О пунара-да гелміш бір дәду, сормуш Јуван дәдуја: «насы бина о орда гөрүнәр?» Дәду деміш: «орда девләр јашајор». Јуван деміш: «бән гідецәм орајы». Дәду деміш: «гитмә, зәрә оннар сені кәбедір». Јуван гитміш, јетішішіш орајы, гирміш а'ул-ічінә, баламыш бегіріні дам-ічінә, да гитміш ічері. Бакса: «бір кыз отурајор міндір-үстүндә». Кыз сормуш: «не гезәрсін? бурда јынсан гезмәс, гелір-са дев, сені кеседек». Јуван деміш: «не куведі вар онун?» Кыз деміш: «ікі үз јөрс јердән атајор топузу». Геләр топуз, јеркекләр кесиләр, імекләр пішәр, софра курулајор, о отуруп іјер. Башламыш Јуван кәкусуннан лафетмә, танышмышлар, аннашмышлар, бірда, баксалар, геләр топуз, гелміш, софралар курулмуш. Алмыш Јуван о топузу, атмыш гери, ікі окадар гитміш, тә гери. Топуз девін јанындан гечміш. Дев де-

1) Вар. Нар. прип. Matija Крашманов Valjavec. У Zagrebu, стр. 116; Zb. Wiad. do Antr. IX, стр. 97 (малор.); Чубин. II, стр. 236, № 63.

миш: «Гелді Јуван, безбелли онун іші дір бу». Гітмиш дев, алмыш топузу, да деміш: «гітмелі, да гөрмелі, не сој адам о?» Гелмиш дев јевә, бакса, Јуван іјер, ічөр карыјнан, о-да отурмуш јимә. Ыркан, алмыш Јуван бучаны, кесмиш деви. Калмышлар какусуннан ікісі, пішмиш Јуван бегіріня, да гітмиш ілері. Гейә јетішмиш бір пунара, гейә чыкмыш бір дәду, сормуш: «нерејі гідерсін ба чоңук?» О-да деміш: «гидерім девлерің-јевіңә». «Гітмә, деміш дәду, зера сені дев кәбедір». Јуван гітмиш, булмуш ортанца какусуну, отуруммуш міндір үстүндә. Гөрдүјяң ону, кыз деміш: «не арајорсун бурда, дев гелір-са, сені кәбедір». Јуван деміш: «Гелсін, коркмајорум». Бір-да лафедіркән, башламыш ұлама девің топузу. Атмыш дев үч-үз јөрс јердәң, гелмиш топуз, јөкүзіәр кесімиш, маңғалар пішмиш. Алмыш Јуван топузу, атмыш гери, гітмиш топуз та ікі оқадар гери. Дев деміш: «брәгиді, не іш, бу, alleleя, гелмиш Јуван. Алмалы топузу, да гітмелі, һаны гөзүм гөрү-са, зера о беңі кәб-едедек». Гейә дүшүңмүш дев, да деміш: «гітмелі да гөрмелі ону». Гелмиш дев, отурмушлар јекмек јимә. Ыркан Јуван ону-да кесмиш, ордан пішмиш гейә бегіріня, да гітмиш ілері. Јетішмиш бір пунара, гейә чыкмыш бір дәду, сормуш: «нерејі?» О-да сөлеміш. Дәду деміш: «гітмә, о сені кәбедір». О селәмеміш, да гітмиш девің јевіңә, булмуш күчүк какусуну, отуруммуш міндірдә. Деміш какусу: «не арајорсын бурда? гелірса дев, сені кәбедір». Јуван деміш: «не куведі вар онун?» Кыз деміш: «дөрт-үз јөрс јердәң топузуну атајор, бу'алар кесісін, імекләр пішсін». Атајор дев топузу, гелер топуз. Јуван-да алајор топузу, атајор гери, ікі оқадар гітмиш, гечмиш девің јанындан. Дев деміш: «Гелді Јуван, гідејім, деміш, да гөрејім ону». Гелмиш, да гөрмүш ону. Отурмушлар јимә. Јуван кесмиш ону, да алмыш какусуну, гітмиш, да алмыш јобүрлерні, да гетірмиш јевә ¹⁾.

1) Вap. Walach. Märchen von Schott. Stuttg. und. Thüring. 45, стр. 85; Zb. Wiad. do Antr. XVIII, стр. 565 (латыш.); Трейландъ, Латыш., стр. 50, № 47; Чубин. II, стр. 172, № 52; Добров., Смол. сборн. I, стр. 624, № 37; Ант. и Драг. стр. 260; Афан., Рус. сказ. V, стр. 118.

Два брата — бедный и богатый.

Вармыш бір вакытта ікі кардаш, да чекедёрлар гітмә каса-баја. Бўндә-јмиш јемекләр. Кўчў аңкајор, да дёр агасына: «вер бана бір парча јекмек». Агасы-да дёр: «чыкарысан гөзўнў, веррим». Кўчўк кардашы, јок һаһсын, чыкарајор гөзўнў, да агасы верејор она бір парча јекмек. Шїнді гідёрлар. Јертеси гўнў кўчўк кардашы гена істёр бір парча јекмек бўндаһ. Дёр: «чыкарысан јобўр гөзўнў, да вереңәм сана бір парча јекмек». Шїнді кўчўк кардашы чыкарајор гөзўнў, да бў верёр она јекмек. Шїнді бўк кардашы гідёр касабаја, кўчў-са калајор јол-ўстўнда. Шїнді кўчўнўн-јанына гелёр бір адам, да дёр она: «гидәсін, һердә ўлту вар». Чоўк чекедёр гітмә. Гидәркан, ішідёр ўлту. Гидә, гидә булајор бір чөшмә, о чөшмеја јыкајор гөзлерни, да ачылајор гөзлери. Шїнді авшам олмуш. О чөшменн јанында вармыш бір фидан, да чоўк пинёр фиданын-ўстўна, да геделёр орада. Шїнді геценн бір вакыды топланајор шејтаннар орајы. Топладыктан сора бў сорармыш: «һе јаптыңыз бўн?» Бірі демин: «бан ікі парча јекмә чыкарттым биринн гөзлерни». О чоўк-та сесләрмиш фидан ўстўнда. Шїнді гена бўлери сорармыш јобўрна: «һе јаптын сан бўн?» О-да демин: «падшә, кырк јыл олду, јаптырајор бір көпрў, да о көпрўдә кырк кеші ишлёрлар. Оннар ишлёрлар гўндўз, бан-да геңә гиди, та баттырајорум көпрў јер ичинә». Шїнді дёр о шејтан бўлери: «хер билә о падшә, да гели, та бу чөшмедән алса су, хем бу фидандан бір бошча јапрак, да озаман гитсін о көпрўја, да бу јапраклары диксін көпрўнўн кенарларна, хем бу чөшменн сујуну серпсін көпрў-ўстўна, да көпрў бирдән калкадек жукары. Ама, хер буну јапмәсалар, јарына биттирёрлар көпрў да биттирдиктән сора, падшә кеседек о ишлејән адамлары. Бир-да

дәр: «бән-да падішахын кызыны долдурдум јарајлан. Он јыл олду, кїмсеј жылачлајамajor. Јарына-да, хер жылачлајамасалар, авушамсы кыз јоледек. Ама, хер билсәләр, да ғелсәләр бу чөшмеја, да аласалар бір шішә су, хем бу фідандан јапрак, да кызын суратын јыкасыннар сўјлан, да бу јапраклары јапыштырсыннар о јараларна, да о кыз алышедек». Шїнді хорозлар јотәр, шејтаннар хәһсі дәлышајорлар. Шїнді чоңук јинәр јерә, да алајор бір бошча јапрак, хем бір шішә су, да гідәр о падішә, әһ кызы хастајмыш. О падішә-са ғеленә, ғеченә сорармыш јымдат кызына. Шїнді падішә сорајор о чоңа: «білмермісін бір жылач бейім кызыма?» Чоңук-та дәр: «біләрім». Шїнді падішә дәр: «хер жылачларсан, вереңәм сана кызымы хем јарым падішахлык». Чоңук-та дәр: «ко јолә олсун». Шїнді чоңук гідәр хастанын јанына, бакса, кыз һек хаста, јыкајор кызы о сўјлан, хем јапыштырајор јараларна о јапраклары, да кызын теһі калајор һиңәл үч јашында ушән, јолә теміс. Шїнді чоңук дәр падішаха: «ғөтүр бейі о көпрүја». Чоңук дикер көпрүһүн-үстүһә јапраклары, хем пуфкурајор су, да көпрү бірдән чыкајор жукары. Шїнді падішә вәрер чоңа кызыны, хем јарын падішахлык. Шїнді агасы ғөрәр кардашыны зеңгін, да дәр: «бән сенің ғөзләрһі чыкардым ікі ділім јекмә, сән һиңәл казандын бу зеңгінһі?» Шїнді кардашы дәр: «бән казандым, сән-да гит, та казан»¹⁾.

1) Вap. L. Bechstein, Neues deutsches Märchenbuch «der Blinde und die wissenden Thiere»; Трейландъ, Латыш. сказ., стр. 128, № 90; В. Карац., Српс. нар. припов. 1870, стр. 84; Сборн. за нар. умов. III, стр. 159; VIII, стр. 159; Mały, Narod. Bachor. a pov. стр. 122; Świętek., Lud. nadrabski, стр. 340—341; Ciszewski, Krakowiacы I, стр. 131—136; Zb. Wiad. do Antr. XI, стр. 111; Етнограф. збірн. нак. товар. ім. Шевч. I, стр. 69; Чубин. II, стр. 10 и 11; Е. Роман., Българ. сказ. I, вып. 3, стр. 319; 320 и 322; Добр., Смол. сборн. I, стр. 635, № 2; стр. 637, № 3; стр. 644, № 7; Афан., рус. сказ., I, стр. 63, № 10; V, стр. 56; VI, стр. 100; Bibl. Wisły, IX, стр. 286; III, зк. I, стр. 194.

Миланъ и Милишъ (моряки).

Бір вакыт вәрды ікі ғеміці, бірінін вәрмыш ікі ғемісі, бірінін-бір ғемісі. О ікі ғемілі оланын карысы пек ғөзәлмиш. Ікі ғемісі оланын ады Милан, о бір ғемісі олан Милиш. Бір ғұн оннар ікісі лафа отурдулар. Да о лафедіркан, Милан ұнмұш, әнн карысы ғөзәлмиш, хем акыллы-жмыш. Милиш деміш: «бән сөнін карыны алдадырым». Милан деміш: «хер сән бөнім карымы алдадырсан, бән сана верім бу ікі ғеміжі». Милиш-та деміш: «бән хер алдадамасам, верім сана бу ғеміжі». Гітмиш Милиш касабаја, булмуш бір бабу, да деміш: «верім сана ұз алтын, гіт Миланын карысына, да сәлә, булушајым бән онұннан». Гітмиш бабу, сөлеміш карыја, кары хіч јаклаштырмамыш, кұмуш бабују. Гелмиш бабу, да деміш: «јок нїқал гідәсін јаклаштырмајор, јок нїқал ұзұнұ білә ғөрәсін». Да деміш бабу: «алајым ону, да гідејым хамама, да орда ғөрејім, нөредә нышаны вар». Гітмиш бабу, алмыш карыјы, гітмишләр хамама. Гөрмұш нышаннарны: «ғұсұндә вәрмыш бір чатал башак, ғөтұндә-да бір кіреч-гібі, ајандә-да кара нышан». О сормуш бабуја: «нөрдән сән јўрендін?» Сөлеміш бабу, Милиш алмыш јазыја, да гітмиш ғемілерә, ғөстерміш кихады, сөлеміш аздан-да. Милан теclім етмиш Милишә ғемілері, да гітмиш јевә, кахырлы ғезәрмиш. Кары деміш: «не кахырланајорсын?» О-да деміш: «кихат кабулеттім, анам јөлмұш, бобамда пек тајыфмыш». Којмуш нөтінә карыјы кессін јолда. Кошмуш талғајы, гітмиш. Гідәркан, дұшұнмұш: «әнн кесеңәм, бракарым дә-ічіндә». Јетішмишләр даја, колверміш талғајы, јатмышлар бір фидан алтында. Кары ујумуш, адам кошмуш талғајы, бракмыш карыјы, ујұркан. Кары, ачан калкмыш, коңасы јок, чекегмиш гітмә, булмуш бір јајан јолу, гітмиш о јолдә». Гидә, гідә јетішмиш бір чөшмејә.

Орда-да вәрмыш бір фідан. Караннык олдүҗнан, пиймиш фідан-
үстүңә. Геҗейиш бір вакыды топлашәр о фіданын долаҗанна
шејтаннар. Бүклері сорармыш аңгыныс не итлік жапты. Бірісі-да
деміш: «бән бір јердә бәлаттым әнекі кіші бір көпрү жапсыннар,
баландылар, кырк гүңәдан јападеклар, да калды үч гүңнері, он-
нар ішләр, бән геҗә јыкајорум. Үч гүңдән сора асадеклар он-
нары. Бүклері деміш: «чалыш, чін кабул-едеҗән». Бірі-да деміш:
«бән-да гирәрім падишахын кызынын-ічинә, да шішірәрім ону». Бірі-да деміш: «бән-да гирдәм ікі геҗиҗиш-ічинә, да бірісиш кә-
рысы гөзәлді, да гитти бірі, да јаланқилыкнан нышаннары јү-
реңді, да геҗирді кардашлына, да гөстәрді нышаннарны, да брәды
геҗиләрі она, да гитти карысыны, да ічиндә брәды». О шејтан
кабулетмиш чін. Кары-да јишәтмиш, һиҗәл иш олмуш, јинмиш фидан-
дан. Ама шејтанын бірі дејдјдә: «білсәләр, да алсалар бу чөш-
мәдән су, бу фіданын-да јапракларындан, да којсуннар о көпрү-
һиш алтына, о көпрү бирта јыкылмајдек». Бірі-да деміш: «алсалар
бу аҗиш көкүңдән, да кәјнатсыннар, да јыкасыннар падишахын
кызыны, алышедек о сәт». Алды кары о фіданын јапракларын-
дан, біраз да су, хем бір-ікі парча көк, да гитти, һәрдә јапарды-
лар о көпрүјү. Адамлар ишләрмишләр хем алармышлар. О деміш:
«аламајын, бән ону јылачлајым, бирта јыкылмајдек». Јылачла-
мыш, көпрү баша чыкмыш. Демішләр: «не істәрсин биздән ба-
шыш?» Кары деміш: «бәшеј істәмерім сиздән, салт геҗүрүн бәни
падишә». Алмышлар карыјы, гөтүрмүшләр падишә. Падишәкә-да
хәр гүң дөхторлар, бірі чыкарды, бірі гирдиді. Кары гирдјһән,
деміш: «бән јылачлајдәм сәиш кызыны». Падишә кәјыл-етмиш.
Кәјнатмыш кары көклері, јыкамыш кызы. Кыз о сәт алышмыш.
Падишә деміш: «не істејһән бәндән?» Кары-да деміш: «вәр, бәним
олсун Караш кәсабасы». О кәсаба-да карынын отурдү кәсабај-
мыш. Вәрмиш падишә бір полк аскәр, да гитмиш. Кары гинмиш
падишә рүбасына, да гитмиш јевинә, да коңасыннан танышмыш,
да гинмиш адам, да бәнда падишахлык-едәр¹⁾.

1) Вap. O. Kolb. Lud. Ser. III, cz. I, стр. 119; Zb. Wiad. do Antr. XI, стр. 262; Чубин. II, стр. 386, № 108; Д. Садов., ск. Самар. кр. № 18.

51.

Мачиха, желавшая погубить падчерицу, но погубившая свою родную дочь.

Вармыш бір дăдуҗлан бір бабу, ама оннарын ікінділіктә-јмиш ішлері. Бабунун вармыш бір кызы, дăдунун-да вармыш бір кызы. Шӱнді бабу чок гӱрӱмӱш дăдунун кызыны, да хей дăрмиш дăдуја: «кајб-ет бу кызы». Ама дăдунун кызы ішлејәймиш, ама бабунун кызы хажлазмыш, ама бабунун кызы хажырсызын бірісі-јмиш. Шӱнді дăду, јок һапсын, алајор кызы, да гӱтӱрӱр да-ічинә, да брајор орада, да гелӱр јевә. Кыз-са-јды да-ічинә, бу-лајор бір бордеј, јакајор атеші кыз, јапајор кеңдінә јимә. Бір да сычан чыкајор дувардан, да дӱр кыза: «дојур беі, мәрі кәку, гӱнӱн бірі лазым олұрум». Дојурајор кыз сычаны. Сычан гідіи варајор. Кыз іјӱр јекмек, да јатајор ујумә. Геңейиш бір вакыды гелӱр ајы, да дӱр кыза: «мәрі кыз, ојнајлым кӱрчепиш. На сана бу чаны, сән кач, бән-да арајқам сәи». Ајы балајор гӱзлеріи, кыз-да алајор чаны. О сычан-да гелӱр кызә, да дӱр: «сәр бана чаны, да сән гит, та отур сӱба-ӱстӱндә, бән ајылан ојнақам кӱрчепиш. Кыз отурајор сӱбада, ајы-да дăрмиш кыза: «хәді, башла чаны чекмә». Сычан башлајор качмә, ку'алајор, ку'алајор, бір гӱрлӱ тутамәјор. Ајы-да јорулмуш, да деміш кыза: «іслах кӱрчепиш ојнајорсын». Ајы сабасы гидејор, да кыза гетірӱр бір сӱрӱ хергелә, хем бір сандык рұба. Шӱнді бабу-да дӱр дăдуја: «гит кызынын кеміклеріи гетір јевә, да гӱмелім». Дăду кошајор талгајы, да гідӱр. Ачан јетішӱр да-ічинә, бакса, бір сӱрӱ хергелә вар. Хергелеңи дӱр дăдуја: «беј, дăду, бән сәи дӱндән бері беклӱрім». Дăду алајор кызыны, хергелеңји, да хаждајорлар хергелеји. Јетішејорлар јевә. Шӱнді бабу дăдуја рат вӱрмејор: «гӱтӱр беіиш кызымы, да беіиш кызым-да казансын. Дăду гӱтӱрӱр

бабунун кызыны, да брајор да-ічіндә. Кыз гідәр бордеја. Геләр ајы, да дәр кыза: «хәдї ојнајлым көр-чепиш». Кыз дәр: «бән бїлмәрїм ојнамә». О-да дәр: «бән сени јүредїрим». Верәр кыза чаны, кыз башлајор чәнван качмә, ајы-да башлајор кызы јол-дүрмә, севїймектән тутту-дејї кызы. Ачан бакајор кыза, кыз јолу. Ајы гідәр да-ічінә. Шїндї бабу јуфкесїндән кендїнї паралајор. Ондан сора даду јеверәр кызыны, јалајор бїр бӯк дүн, да бенї-да чырајор. Ама бенїм вакыдым јокту дүнә гїтмә, даду кустујдү бана, гїтмедїм дүнә дејї ¹⁾).

52.

Дѣти, оставленные отцомъ въ лѣсу, мальчикъ обращается въ бычка.

Вармыш бїр вакыт бїр дадујлан бїр бабу, вармыш оннарын бїр кызы хем бїр чоқу, кыз дүннә gözeli-jmiş. Дадунун бабусу јоләр, даду дул калмыш. Шїндї даду гәнә јевленәр, алајор бїр цады-бабусу. Шїндї о бабу дәр дадуја: «гөтүр, да кајб-ет кызлан чоқу, хер кајб-етмәсан бән сени брақам». Дадунун иек цаны ақїрмыш, ушакларны кајб-етмә, ама бабунун хатырындан чыкмамыш. Шїндї даду кошәр кечїјї талгаја, пїндїрәр кызлан чоқу талгаја, да гөтүрәр да-ічінә. Шїндї даду дәр ушакларна: «отү-рун сїз бурда, бән-да гїдеқам бїраз одун кесмә, ама сїз ишїдеқенїс нақян сесїнї». Шїндї ушаклар калмыш да-ічіндә, гідәр одун кесмә, ама даду бїр бош сусак баламыш бїр фїдана. Лузгәр

1) Вар. Сриск. нар. прип. В. Карац., 1870, стр. 132; Сборн. за нар. умот. IV, стр. 125; Трейландъ, Латыш. ск., стр. 264, № 128; Zb. Wiad. do Antr. XVIII, стр. 306, 311 и 313 (латыш.); ibid. VIII, стр. 303, № 3 (польск.); O. Kolb. Lud. Ser. XVII, cz. 2, стр. 185; Ser. XIV, cz. 6, стр. 30; Zb. Wiad. do Antr. IX, стр. 102 (малор.); ibid. XIII, стр. 203, № 3 и стр. 204 (Полѣшуки); Чубия. II, стр. 63, 67 и 68; O. Kolb. Pokuc. IV, стр. 14; Е. Роман., Бѣлор. ск. I, вып. 3, стр. 361, 363 и 367; Glina. Bazarz polsk. III, стр. 112 (бѣлор.); Афан., рус. сказ. I, стр. 30, № 3; IV, стр. 121, 123 и 131; V, стр. 65; З. И. Р. Г. О. по отд. Этн. VI, стр. 249 (Казан. татар.).

салладыкчан, сусак жапармыш: «трак, трак». Ушаклар-да санырмыш, бобасы одун кесармиш. Бобалары-са гелмиш жевә, ушаклары брамыш орда. Шинди ушаклар собанлен калкмышлар, да гитмишлар да-ичина бобасыны арама. Гидаркан, оннар горерлар, о суса лугар, жестикчан, о сусак салланырмыш, да жапармыш: «трак трак». Шинди ушаклар о сусан-жанында алармышлар хем турку чалармышлар, да дармишлар:

«Трак, трак, сусаим
Бизи кайб-едан бобаим».

Шинди о ушаклар алаюрлар о суса, да чекекедерлар жевә гелма. Гелркан, чоук сусамыш, гормуш, бир панавар изинда вармыш бирас су, да чоук демин какусуна: «как, бан ичечам бу панавар изиндан бирас су». Какусу-да демин: «ичма кардашым, зера олурсун бир панавар, да бени барсын, да гидарсин». Чоук сеслемин какусуну, да ичмемин. Шинди гидерлар та жарак, чоук су буламаюр, чоук пек сусамыш. Булаюрлар бир жокуз изинда бирас су. Чоук демин какусуна: «как бан ичечам бу жокуз изиндан бирас су. Какусу-да демин: «ичма кардашым, зера олурсун бир жокуз, да бени барсын». Чоук сеслемемин, да ичмин жокуз-изиндан су, да олмуш бир жокуз, бурузлары алтын-мыш, тырнаклары-да гумуш-муш, тулері-да сырма-жмыш. Шинди кыз балаюр жокузун бурузларына бир иин, алаюр жедена, да чекедер гитма. Гидаркан, жетисерлар бир пунара, о пунарын-жанында вармыш бир кавак-апи. Шинди жокуз дер кыза: «пин сан бу кавак-апина. О кавак-апина вармыш бир алтын салаңгач-та, бан сени бесларим». Отураюр салаңгачта. Шинди падишакын-да блунун јолу душер о пунарын-жанындан гечма. Гичаркан, бакса, фиданда бир кыз отураюр, ама кыз дуйна гезелі-јмиш. Иер фажтондан падишакын блу, да гидер кызын јанына, да дер кыза: «иин јера, бан сени алачам». Кыз јинмер. Чок јалвармыш падишакын блу кыза, кыз јинмемин. Шинди падишакын блу гидер жевә, алаюр усталарны, беш киші-јмишлар, алаюрлар беш напак, да гелерлар кавак-апина. Бир гун, бутун гун кесерлар о апи, да кесемини-

ләр. Авшам олајор, каранлык олдүјнан, о јөкүз гелер кыза, јимә гетирер. Кыз јинер јерә, да іер, не гетирмиш јөкүз јимә. Шинди о јөкүз тутанајор јаламә о кавак-аңины, некадар о усталар кесмиш о јөкүз хелсини јаламыш, ач гена бұтүн олмуш. Кыз гена пинмиш кавак-аңина, јөкүз-да гитмиш дә-ичина. Сабәһлеһ гелсә усталар хем падишакын блу, баксалар кавак аңи-бұтүн. Шинди падишакын блу кахыра гирмиш, нек кахырланырмыш, бір-да бабу гелмиш, та демии падишакын блуна: «кахырланма бан јиндирим о кызы ордан». Падишакын блу-да демии о бабуја: «хер јиндирі-сан, бан сана верим бұк башыш». Падишакын блу јолә демии, та гитмиш. Шинди бабу алајор бір чўвей бір-да јелек, бирәз ун, бирәз одун, да гидер о кызын-јанына, башлајор уну јелемә јелән терсінһәһ, чўвейи-да којмуш баш-ашә, саңә-да којмуш ајаклары жукары, одуннары-да којмуш дикина. Да бабу алармыш. Кыз-да дәрмиш: «не алајорсун бабу?» Бабу-да демии: «не аламајам, аңиктым, да билмерим мамалга јапма». Да бабу дәр кыза: «јин ајол, да јўрет беһи, һиңәл јапајым мамалга?» Кыз јинер јерә бабују јўретмә, бабу тутајор кызы. Гелер падишакын блу, да алајор кызы, да падишакын блу јапајор бір бұк дүн. О дүнә бан-да гиттјјдм, алтмыш фычы шарап ичтик, алтмыш-та јөкүз јидик. Бан јимәмисин гөр—гөрмәмисин јолә, да гелдм јевә ач сусуз. Да о јөкүзү каршы гелдм, аларды кызкардашыны, да бан сөледм о јөкүзә, аһи кызкардашыны алды падишакын блу. Јөкүз-да гитти орајы¹⁾.

1) Вар. О. Kolb. Lud. Ser. XVII, cz. 2, стр. 187; Lud. K. Kosłowski. Warsz. 1869, стр. 809; Zb. Wiad. do Antr. XI, стр. 253; ibid. IX, стр. 99 (малор.); Е. Роман., Бѣлор. сказ. I, вып. 3, стр. 265; Афанас., Рус. сказ. II, стр. 276, № 29; IV, стр. 141; Д. Садовн., Ск. Самар. кр. № 65; Сборн. матер. при Дашк. муз., в. I, стр. 162 (армянск.).

53.

Моканъ, достаяущій яблоко съ дерева.

Бір вакыт бір падішахын вәрды өйікі аўқисы. Шіңді гиттілар аўланма дā-ічінā алынын алып алтысы. Алтысы-да дөнёр жева, шіңді жббўрлар кара кажып олајорлар. Падіша хөрері жымза сал-верді алты аўқисы-ічін. Оннар-са ділді кара кажып, хей дā-ічіндā-јді, да булдулар бір алтын ақи, кенара нышан жапардылар, ону-чун-да чок ојаландылар, да чыктылар кенара. Да гелділар жева, деділар падіша: «біз ділдік кара кажып, біз булдујдук бір алтын ақи, да она нышан жаптык. Падіша калдырды өйікілерні, да гитті, бакты, да падіша кырк сатлык јерāдан кырдырды дā. Јывдырды хөйсіні, бір одуннук жапты, да жаптырды тахтыны орда, да барды телла, народ топлансын. Топланды народ, да гөрді ақи, да деді падіша оннара: «кім врөднік, пінсін бу ақа, да копарсын бір алма, да гетірсін бана, да кызымы она верөцām». Да кырк араба жапа јывды ақин көкүнā, хер дўшар-са, јөлмесін. Ачан ордан дўшарділар жапа-ічінā, үч гўндā бўшўрдулар ордан чыкма. Бір моканқик-та јішітті, āні падішахын бір алтын ақи вәрмыш, о да чекетті, да гідәрді којуннарнан. Да ўрады бір кўва, да о кўдā јок-ту кімсеј, народ гитміш алтын ақины сіретмā, салт булунмуш бір бабу. Моканқик-та она конду. Бабу-да сорду: «нерејі гідөрсін?» Мокан-да деді бабуја: «гидөрім бір алма алацām, да гетіре-цām падішаха, да алацām кызыны». Бабу-да деді Моканқа: «āнпма гідөцāн, бра ајол, не гіләр гитті, да аламады, сāн-мі алацāн?» Мокан-да деді: «бāн алацām». Јатты бабу-да. Саба олду, мокан деді бабуја: «бабу, бāн сана башлајцām бу којуннары». Бабу-да деді: «кімсеј јок бурда, āлем дөцөк: бабу нөрдāн алды бу којуннары?» Мокан деді: «бāн кихат јелімдāн верөрім». Верөр мокан јеліндāн кихат бабуја, да брајор којуннары бабуја. Бабу-да ја-

пайор бір пїта, да верёер мокана. Моканда алајор пїтајы, да којёр гугласына, алајор кырлігасыны, кўркасыны-да сыртына, да гідёр. Ама јынсандан јаклашамајор, да пінёр одуннук-ўстўна, да ўч гўн дурајор орда. Ўчўнцў гўнў падіша гөрёр моканы одуннук-ўстўндә, ама ајырат једәмёр нашшеј, кәртал-мы, Һса јынсанмы? да јоллады кейдї адамыны: «гїдїн, да бакын, нашшеј-дїр? Да һесајды гетїрїн, кәртал-мы, һесајды». Оннар-да геттїрдї, падїшах сорду: «Һе гездїн?» Мокан-да дедї: «пїнеқам бу фїдана, да копарақам бір алтын алма, да алақам сенин кызыны». Мокан-да дїз чоктў, да падїшахын ајаны дїзіні јоптў, да сдра јелїнї јоптў. Гуглајы асты бојнуна, бўркајы-да алды сыртына, кырлігајы-да сокту белїнә, тўкўрдў јеллерїнә, да «хї!» јеттї, да пїндї. Кїмїсї дедї: «дўштў», кїмїсї-да дедї: «пїндї». Мокан пїндї, јетїштї Чаршамба-карысына, да урду капусуна. Чаршамба-карысы дедї: «Һә арајорсун бурда? Бурда қанқин гезмәс, јылан барым сўрўнмәс. Беним бір кўпәм вардыр, кейдї демїрдән; дїшлерї челиктән, колверїсам, сени пара парча једёр». Ө-да дедї: «анақим ана! Бән-да бір јынсан-кулўјум. Бәбу-да аралады капују, мокаңқик-та гїрдї ічерї. Да бәба дојурду ону, да сорду она: «Һерејї гїдёрсїн?» Мокан-да дедї: «алтын ақина гїдери́м, бір алма гетїреқам». Бәбу-да дедї: «бір-да бана гетїрәсїн». Моканқик-та сормуш: «тә јырақмы?» Бәбу-да демїш: «бән-да бїлмерїм, Цўма-бәбусуна сорарсын». Сабә олду, алды бўркасыны сыртына, кырлігасыны сокту белїнә, да тўкўрдў јеллерїнә, «хї!» јеттї, јетїштї Цўма-анаја, урду капуја. «Кїмсїн сән? Бурда қанқин гезмәс, јылан бїнї сўрмәз, бір кўпәм вар, кейдї-демїрдән, дїшлерї-челиктән, колверїсам ону, сени пара парча једәр». Моканқик-та јалварды она: «аман анақим-ана, бән-да бір јынсан кулўјум». Бәбу аралады капују, мокаңқик-та гїрдї ічерї. Шїндї сорду она: «Һерејї гїдёрсїн?» «Алтын ақина гїдери́м, бір алтын алма копарақам, да падїшаха готўреқам, да кызыны алақам». Бәбу-да дедї: «бір-да бана гетїр». Сорду бәбуја: «јырақ-мы тә?» Бәбу дедї: «бән-да бїлмерїм». Дедї: «гїт Пазар-анаја, о ләзым бїлсїн, пек акыллы тутасын кейдїнї, о бейдән-да фенә-дыр». Ө-да алды бўркасыны сыртына,

кырлігасыны сокту белинә, тўқурдў јелинә, чыкты Пазар анаја, урду капужа. Кімсін сән? Бурда қанцин гезмәс, јылан барым сўрмаз. Беним бір копәм вар, кеңди-демирдәй, дшлері челиктән. Колберісам ону, сени пара парча једәр». Аралады капужу, гирди ічері. Сорду бабу она: «нерејі гідәрсін?» Ө-да деді: алтын ақина гідәрім, бір алма копарақам, да падішаха готўреқам, да кызыны алақам». Бабу-да деді: «банада бір гетірәсін». Ө-да сорду бабуја: «узак-мы та?» «Јакын-дыр, шінцик јетішеқан орајы. Јетіштін-керә, вар ўч саллаңгач, геңә, гўндўз саллаңајор, ама чок колла-јасын кеңдіні, ама бакасын, да гўн дўсу саллаңгачлара атасын кеңдіні, батыја дўшарсајдын, кајыпсын бір та». Ө-да алды бұркасыны сыртына, сокту кырлігасыны белинә, чекетті гитмә, да јетішти орајы. Да саллаңгачлар салланырдылар. Мокан бәсетті кеңдіні гўн-дўсундакы саллаңгачлара, дўштў батыдакы саллаңгаңә. О салланды, копарды зедесіниән. Шинди јок колајы јиймә, башлады копармә јапрак, колларна жапыштырмә, ак тарафындан ушту, дўштў бір пустијала, бір дәдунун јанына дўштў. Дәду она сорду, онун азындан қувап аламады. О дәдунун-да варды ўч аты, разакы јўзўмнән бесләрди, испірт-ракыјнан суларды. Дәду геттирди дору атыны, да деді атына: «аласын бу моканы, да гездирәсін дўннәјы, да не вар гөстерәсін, да бшеј беймәсајды, «јешек» дејәсін, да атасын једі дә-ашыры, једі да су ашыры». Шинди моканцик сокту кырлігасыны белинә, пинди бегірә. Шинди гездирди о бегір ону дўннәда, да не вар гөстирди хәпсини, бшеј да она бейдирәмеді. Шинди гери дөндў, топлады кеңдіні, јешекледі моканци атмә, моканцик чекти кырлігајы урду, алмақина кырды, сўрўдерәк готўрдў дәдуја. Дәду-да бегірә чекішти: «јазык, ани бан сизі бесләјорум разакы јўзўмнән хем испірт ракыјнан. Дәду деді кара ата: «гездирәсін ону дўннәда, не вар гөстерәсін, да хер беймәса, јешек-једии, атасын докуз дә ашыры, докуз-да су ашыры, ондан та оқадар јөтә олсун. Шинди моканцик сокту кырлігасыны белинә, пинди бегірин ўстўнә, да гитти дўннәдә. Не вар гөстерди, да бшеј бейдирәмеді, да дөндў гери, да топлады кеңдіні, јешек-етти атмә моканци. Моканцик-та чыкарды белиндән кырлі-

гајы, урајор, алмаџина кырајор, бегірін алмаџины тырчме. Геті-рер бегірі дѣдуја, дѣду гена таказа-једер бегіря: «язык, ані бан сені беследім разакы јѹѹмѹннѹн хем іспірт ракыјлан». Шінді геті-рер гок атыны, да дер она: «сан-сін жападек буну, готурасін буну дѹннеда, не вар гостерасін, хер беймасајды, атасын докуз да хем докуз су, ікі та окадар жырак атасын, та девлерін мемлекетлернѹ». Пінді моканџік, гитті. Бегір гостерді хейсіні, не вар дѹннеда, бшеј бейдірѹмеді, дондѹ гері, топлады кеңдіні, јешек јетті атмѹ. Моканџік кеңдінѹ гелінѹ, бегір бас-етті моканџі до-куз да, докуз су ашыры, та девлерін мемлекеттінѹ атты, дѹштѹ сатта девлѹр јанында. Девлѹр пѣда олду, да деіілар: «хаді іјелім ону, зѣрем кырк жыл олду, јынсан јеті јімедік». Бір-да арадан чыкмыш, деміні: «нѹпмѹ, іјелім ону, бізѹ бірѹр локма гелмејдек». Оннѹр-да сеследі ону, геліілар јевѹ, брѹдылар ону јевѹ, кітледілар капулары, да сымарладылар о мокана: «капуларын хейсіні ачсын, ѹма салт бір вѹдајы, сымарлады, ачмасын. Вѹрдыр орда бір ас-лан, сені јімесін». Оннѹр-да гитті дѹнѹ, мокѹн-да јесаплады, ачан ѹч ај олду, оннѹр-да орајы јетішті, ѵ-да ачты вѹдајы, бакса, ічіндѹ бір ат вар. Бегір деіі моканѹ: «пінѹмисін бейім-ѹстѹмѹ?» Мокѹн-да деіі: «пінѹрім». Дура білірмисін бейім ѹстѹмѹда? Бегір деіі мокана: «хѹ, хѹ, гідѹсін, бейім вѹрдыр фалан јердѹ калтѹм, да аласын, да алты јердѹн сыкасын. ѹма ачан јѹзеңгіја ајѹны којѹрсын, бейім бір кішнемѹм оладек, девлѹр пѣда оладек, ѹма сыкы тутунѹсын, зѣрем бейім бір учмам оладек». Ачан којду ајѹны јѹзеңгіја атын-да бір кішнемісі олду моканџік-та, дѹрулду. Да бак ѹрдына, деіі бегір. Ачан бакты, гелѹрлар девлѹр, јетіш-тірдіілар, да хотарда бегірін кујруну кестіілар. О ат ону чыкарды Пазар анаја. Пазар анаја верді бір алма. Пазар-ана ону јіндірді Цѹма анаја, верді онѹ-да бір алма. Цѹма-ана јіндірді Чаршамба анаја, верді онѹ-да бір алма. ѵ-да јіндірді јерѹ. Ачан јіндірді кыз гідѹдек стеновоз олмѹ. Мокѹн-да готурдѹ алмалары падішѹ. Па-дішѹ-да теслім етті моканѹ кызыны¹⁾.

1) Вар. Чубин., т. II, стр. 322, № 81; O. Kolb. Ind. Ser. XXI, cz. 2, стр. 175.

Кровосмѣшеніе, предсказанное Лушницами¹⁾.

Бір адамын олмуш бір ушă, бір чоңу. Гелер Лушницалар ушăн кысметіні жазма. Жазаркан, ушăн анасы ішідер, не кысмет жазмышлар ушă. Башлер алама. Гелер карынын коңасы, дѣр: «не алѣрсын?» Кары-да дѣр: «не'ічін аламајым? Лушницалар ушăн кысметіні жаздылар: бѣдѣўнѣн, анасыны кары-жеріні алсын.» Шиді дѣшѣнѣрлар, нѣцал жапсыннар-дејі. Адам дѣр карыја: «јапалым бір корѣпка, да кожалым о корѣпканын-ічінѣ, да аталым суја (деніза), зѣрем кыјамајорус јолдѣрмѣ». Аттылар суја корѣпкајлан. Далга дѣва, дѣва чыкарѣр корѣпкајы башка падишахла. Гидѣр кешішлѣр балык тутма, булѣрлар о корѣпкајы, алѣрлар, ачѣрлар, баксалар: ічіндѣ бір ушак вар. Севіиѣр кешішлѣр о ушă, дѣрлар: «бу ушă манагырын адына бѣделім». Бѣдѣрлар, којѣрлар јѣретма кіјат, бѣла јіліні јѣрейѣр, хѣйсіні курсуну біттирѣр. Ачан гелѣр вакыт, хані Лушницалар жазмышлар, чекѣр гѣнѣ мемлекетінѣ гитсін, башлер демѣ кешішлѣра: «бѣн бурда јашајамајдѣм, гидѣдѣм, нејаны гѣзѣм гѣрѣса». Чекедѣр гитма, гідѣ, гідѣ чыкајор бобасынын мемлекетінѣ. Гидѣр бобасынын кѣнѣ, дѣр: «нејѣја-да гитсам, хѣн јаланці, та і калајым бу кѣдѣ». Калѣр о кѣдѣ, білмазмиш, ані онун кејді кѣ. Јанашѣр орда баці, јапѣр слѣвѣје: кім гелѣрса балара, ѣч керѣ сѣс јѣдеѣк, хѣр сѣс вѣрмѣса, ураѣек куршѣннан. Гидѣр балара, башлер бѣклемѣ, гелѣр бобасы балара, пінѣр фідана јеміш толама. Гидѣр баці, сѣс јѣдѣр ѣч керѣ. Сѣс вѣрмѣр, урѣр, јолдѣрѣр, зѣрем слѣвѣјасы јѣлѣ-јді. Калѣр анасы дул. Бірках вакыттан сѣра ајнашѣрлар баціја, јѣвѣнсіні о дул-карыја. Насы, нѣцѣ јѣверѣрлар

1) Гагаузскія Лушницы или Луфусницы — три мненческія дѣвы, пишущія каждому человѣку его будущую судьбу.

оннары. Јашаркан, бір гўн дўшёрлар лафа. Сорёр кары коңа-сына, дёр: «сан нејандан-сын?» Адам-да аянадёр, дёр: «бән бил-мёрим кеңдімі, нёрдән олдуму. Окадаркі кешішләр булмушлар бейи су-ічиндә бір коропкајлән, бўтмўшләр бейи. Окадар билерим, бән сёледјїнән». Карынын аклына гёлёр о сәт, әни о онун јевлады олдуну. Сёлёр она, дёр: «сан бейим олумсун. Кўчўккан Лўшнї-цалар јаздыјды, сенїн кысметїнї, бейи кары јерїнә аласын-дејї. Бїз-да сенї суја аттык коропкајлән, сенїннән гўнаха гїрмејїм дејї». Ачан аннёр анасы олдуну, арындан, утанмасындан гейнә алёр башыны, гїдёр гөзў гөрдў јерә. Гїдёр гейнә кешішләрә, сёлёр кешішләрә, негўрлў гўнах јапмыш анасыннан. Кешішләр-да дўшўрёрлар она канул, дёрлар: «аталым сенї бір каранлык јерә, кїтлелїм капују ўстгўнә, да аталым анахтарлары деїзә. Незаман булунўрса анахтарлар, озаман ачарыс капују, да куртуласын. Хер істәрсајдын, облә канул чекмә, гўнахларын прост олур». Кајыл-олёр. Атёрлар капана, кїтлёрлар капују, атёрлар, анахтарлары деїзә. Бїр-кач гўндән сөра, негутчулар балыклары јараркан, чыкајор балынын ічїндән анахтарлар. Кешішләрдән-да бїрісі булунмуш орда, гөрдўїнән анахтарлары, танымыш. Алёрлар, ачёрлар капују. Адам тә сәмыш, гўнахлары прост олмуш¹⁾.

55.

Чумичка.

(Вариант на тему «кровосмѣшеніе»).

Бір вакыт вәрмыш бір адам, да дўл-муш, да вәрмыш онун бір кызы, да нек гөзәл-мїш о кыз. Да бобасы демїш кызына: «хәді, кызым, ікїмїс јеш оалым, да сте'оноз оалым». Кыз-да дёр бобасына: «бакалым, дўшгўнәм, да јөлә». Да гїдёр кыз бір бәбуја, да аянадајор она, әни бобасы істәрмїш онуннан јеш олмә.

1) Вар. О. Kolb. Рокс. IV, стр. 208; Ант. и Драг. стр. 180; Добр. Смол. сборн. I, стр. 269 № 34 и стр. 270 № 35.

Да бабу деміш кыза: «істејәсін ондан, жапсын сана бір гүмүш
 фістан, да озаман олұрум сте'оноз». Гелер кыз жеә, да дер бо-
 басына: «жаптырасын бана бір гүмүш фістан, да озаман олур,
 сте'оноз олалым». Гідер бобасы, жаптырајор бір гүмүш фістан.
 Шінді кыз деміш бобасына: «жаптыр бір-да алтын фістан, да
 озаман олур». Гідер бобасы касабаја, да жаптырајор бір алтын
 фістан, да гетірер, да дер: «хәді сте'оноз олалым». Кыз гәнә
 дер: «жаптырасын бір-да ач фістан». Да гетірер, да дер: «шіндән-
 сора јалан бітті, сте'оноз олацек». Да кыз гідер о бабуја: «хәй-
 сіні булду, һапајым бән шінді?» Бабу-да дер кыза: «аласын бір
 дірі сазан-балы, да којасын бір текнә-ічнә су, да кој о балы су-
 ічнә, да де бобана: «хәді јыканалым, ама сән бір одада јыкан,
 бән-да бір одада, да сте'оноз олалым». Да о јыканыркан, сән чы-
 кыла о рубаларны, да чык башка капудан, да гит нејаны гөзү
 гөрүса, ама бобана де: «бән некадар јыканацәм үстүмә, гелмејә-
 сін». Кыз-да гелер жеә, да о түрлү жапмыш, һиңәл бабу јүрет-
 міш, да алмыш шејлерні, да гитміш. Бобасы-да балык чырпын-
 дыкчан текнә-ічндә, санырмыш кызы јыканајор. Авшам олмуш,
 ачан бакмыш, текнедә балык, да о-да деміш: «гүнәхмыш, кызым
 балык олмуш». Кыз-да гідер бір падішаха, да о падішахын вар-
 мыш бір блу, да сормуш кыза: «нерејі гідерсін?» Кыз-да деміш:
 «слүга јанашиә». Да деміш падішахын блу: «јанаш бізім казлары
 гүтмә». Да јанашмыш, да гіміш ач фістаны, да гитміш казлары
 гүтмә. Бір-да кудә бір бојар блуну јевејіміш, да падішахын
 блуну-да дүнә чәрмыш. Кошөр падішахын блу брічкасыны, да
 гідер дүнә о јолдан, нердә о кыз казлары гүдәрміш. Кыз-да јү-
 рейміш, ані падішахын блу дүнә гідецек, чыкмыш јолун-бојуна
 да отурмуш. Падішахын блу-да гечәрміш, бакса, казлар бірәр-
 бірәр олмушлар, казчы-да јол бојунда отурајор, иһер брічкадан,
 јанашмыш, бір камчы урмуш она, да гитміш дүнә. Кыз-да ка-
 пајор казлары, да о-да гідер о дүнә, да гіјер гүмүш фістанны.
 Башлајорлар ојнамә, бакса, падішахын блу, вар бір кыз һек гө-
 зәл, да алајор ону ојнамә. Ојнамыш онуннан, да сормуш она:
 «нерејіјсін сән?» Кыз-да деміш: «Камчы кудән-ім». Гелміш паді-

шахын ълу жєѡѡ, да демїш бобасына: «бїр кыз вар Камчы-кўндѡн, аласын ону бана». Падїшѡ кїхат вєрєр дўбўдўз дўнїеѡ: jǝlǝ kǝ жок бїрєрдѡ, ады олсун Камчы. Ѳлў-да дєр: «ону булўрсан, жєв-ленєѡѡ, булмѡсан жєвлєнїеѡѡ». Jǝlǝ дўшўнўркан, чѡрмышлар башка кўѡѡ дўнѡ. Гєнѡ чєкєтїш падїшахын ълу гїтмѡ. О казчы гєнѡ чыкмыш jǝlǝ бѡјуна, бакса падїшахын ълу, казлар гєнѡ дѡ-ныкта, jїнєр жєрѡ брїчкадан, да ураjор она бїр шамар, да гїтмїш. Ѳ-да капаjор казлары, да гїтмїш дўнѡ, да гїмїш алтын фїстаны, да чыкмыш ѡјнамѡ. Бакса падїшахын ълу, вар бїр gǝzǝl кыз о Камчы-кўндѡн тѡ gǝzǝl. Гїтмїш кызын јанына, да дојамазмыш лѡф-єтмѡ, да вєрмїш она ўзўнў, да сєвдѡ дўшўрєр она. Дўн бїт-тїктѡн сѡра, гїдєр жєѡѡ, ѡма сормуш кыза: «аңгы кўдѡнсїѡ?» Кыз-да демїш: «Шамар кўндѡн-їѡ». Да дєр бобасына: «Шамар-кўндѡ бїр кыз вар, ону аласын бана». О казчы-да чыкараjор фїстаны, да гїдєр казларын-јанына. Шїндї падїшѡ вєрєр кїхат хєр јєрлєрѡ, jǝlǝ kǝ жок бїрєрдѡ. Шїндї падїшахын ълу дєр, о кызы буламаса, жєвлєнїеѡѡ. Буламамышлар. Ѳ-да кахырындан дєр слўгаларна: «јапѡсыныз хєйсїнїз бїрѡр пїта, да бѡн гїдєѡѡ кєндїм арамѡ о кызы». Јапмышлар слўгалар бїрѡр пїта. О казчы-да дєр слўгалара: «вєрїн банѡ-да бїраз ун, да бѡн-да јапајым бїр пїта». Онѡр-да кўмушлар ону, да вєрмємїшлѡр. Ѳ-да гїдєр, да алаjор бїраз кєпєк, да јапајор кєпєктѡн бїр пїта, да којєр о ўзў-да пїтанын їчїнѡ. Гўтўрєрлар хєркєс пїтасыны, казчы-да gǝtǝrǝmǝsh пїтасыны, да чыкмышлар, гїтмїшлѡр кўфнєѡ. Падїшахын ълу кырмыш о пїталары, бакса, о кєпєктѡн пїтанын-їчїндѡ онун ўзў, ѡнї вєрмїш о кыза. Чѡраjор слўгалары, сѡраjор: «кїм јапты бу кєпєктѡн пїтајы. Демїшлѡр: «казчын јапты». Ѳ-да демїш: «чѡрын ону бурајы». Чѡрмышлар. Ѳ-да gєlmїsh. Да сормуш она: «вєрдѡн алдын сѡн бу ўзў?» Ѳ-да демїш: «сѡн вєрдїн бана Шамар-кўндѡ». Падїшахын ълу дєр она: «ѡнї о рўбаларын сєнїѡ?» Ѳ-да демїш: «бурда». Алаjор да гїнєр, хакына-да о. Жєв-ленєр падїшахын ълу о казчыја, да јапајор бїр бўк бал. Да бєнї-да чѡрды, да јїдїм, јїчтїм орда, гєлєѡѡ заман. Вєрдїлѡр бана бїр сыңак плачынта да туттўјдум бїр. Кєнарындан а'ул-бѡјунда

геліркан, чыкты Аңгіл Пейі¹⁾ да жапты: «ба!» Коркутту беіі, бән-да жанаштым кафасына бір плачынта, урдум, да хашланды кафасы, да бәйдә пешкәттыр²⁾).

56.

Кровосмѣшеніе.

Вармыш бір попар, да о попарын вармыш бір карысы, да сачлары алтынмыш. Шінді Аллах верер провутаҗа бір кыз-жевләды. Онун-да сачлары алтынмыш. Ачан кыз олмуш јірмі јашында, попарын карысы јеҗел једіп, јолмұш. Шінді попар јер-лер бегірі, пінер бегірә, да гідер дүнненін дөрт көшесінә. Јола јынсан буламајор, иңәл онун карысы-јмыш. Гелер јевә, да попар дәр кызына: «бән нәкадар гездім бу дүннәдә, анана бейзәр буламадым, сән кызым не пек бейзәрсін анана, бән сөиннән істәрім сгә'оноз олмә». Кыз-да деміш бобасына: «олмаз, зәрәм әлем гүләр бизә». Шінді попар гідер, да алајор ікі хасыр, да јолламыш кызыны, чырпсын. Башка карылар без чырпармыш, попарын кызы-да хасыр чырпармыш. Аўшам олмуш, попарын кызы гелмш јевә. Гелдјнән јевә, попар сормуш кызына: «насы кызым?» Кыз-да деміш: «насы оладек? Әлемін карылары без чырпајор, бән-са хасыр». Кыз деміш: «пек гүлдүләр». Јертеси гүлү попар гәнә јоллајор кызыны хасыр чырпмә. Аўшам олајор, кыз гелер јевә, попар гәнә сорајор кызә: «насы кызым?» Кыз-да деміш: «әні дүн гүлдү карылар, бүн хіч гүлмәдиләр».

1) Имя одного крестьянина села Бешлама.

2) Вар. Walach. Märchen von Schott. 1845, стр. 96; Zb. Wiad. do Antr., XVIII, стр. 381 (латыш.); Нар. пригов. Matija Kračmanov Valjavec. U Zagrebu, 1890, стр. 44; Српс. нар. припов. В. Караџ., 1870, стр. 113; Bibl. Wisły, X, стр. 18; Zb. Wiad. do Antr., II, стр. 149; O. Kolb. Lud., Ser. XXI, cz. 2, стр. 172; Kozłowski. Lud., Warsz. 1869, стр. 362; O. Kolb. Lud., Ser. VIII, cz. 4, стр. 54; Чубин., II, стр. 73, № 18; Głinski., Bazarz polsk., III, стр. 181 (българ.); Zb. Wiad. do Antr., IX, стр. 45 (българ.); Е. Роман., българ. ск., I, стр. 304; Афан., рус. ск., II, стр. 285; VI, стр. 143.

Сора попаз деміш кыза: «је бізә-да јілк гүһү гүледекләр, бір тә-да хіч гүлмәзләр». Шһнді кыз дәр бобасына: «дурасын сән бу-рада, бән гідецәм да жыканаңам, ама нәзаман бән сана сес-једәр-сам, озаман геләсін». Кыз гідәр башка одаја, којер текһәја су, су-ічінә-да атајор бір каз. Кыз чыкып-та качајор, да бір паді-шахын блуна јевлейәр. Попаз-да җч гүһдәи сора гідәр о одаја, бакса, бір каз жыканајор текһедә. Пийәр попаз бегірә, чок-му гитмиш, аз-мы, җч жыл бір гүз гитмиш, јетішиміш о падішаха, әһи кызы јевлеймиш. Попаз гөрдүһән кызыны, танымыш. Кыз-да попазы танымыш, ама о вакыдын гүһүдә карылар-да сләфлән гезәрмиш, да о попазын кызынын вәрмыш бір ушә. Шһнді, ачан аўшам олајор, јатајорлар ујумә, попаз алајор кызынын бучаны, да кесејөр ушә. Сабә олајор падішә, бакса карысынын бучак-ларна, бучаклар канны. Шһнді падішә сорајор попазы: «не закон дүшәр?» Попаз-да деміш: «не закон, чыкар гөзләрні карынын, хем вәр ушә куңәна, да кош ікі дәли дана бір арабаја, да колвәр, гитсінһәр»¹⁾. Чыкарајор падішә карысынын гөзләрні, да піндірәр арабаја кесік ушә, да вәрәр карынын куңәна, да кошәр ікі дәли дана, да колвәрәр, гитсінһәр, О даналар-да гөтүрәр карыјы бір суја, о кары-да аннамыш, әһи су-ічіндә, жыкамыш гөзләрні, да карынын гөзләрі ачылмыш. Ушә-да жыкамыш, ушәк-та алыш-мыш. Да кары гәһә гелмиш падішаха, да сөлеміш, падішә гәһә алмыш карысыны, ама попазы јөлдүрмүшләр²⁾.

57.

Неисполнимыя задачи.

Ікі адам гитмишләр алыш-вәріш јапмә. Јолда гідәркан, гит-мишләр бір бабуја, да о бабуда геҗелемишләр. Сабәхлејін пішірт-

1) У Бурятъ въ прежнее время мужъ, отправляя жену обратно къ родите-лямъ въ случаѣ развода, обыкновенно сажалъ ее на необъязженнаго жеребца. Этногр. обозр., 1894 г., № 2, стр. 141.

2) В ар. Bibljot. Wisły, IX, стр. 229; Е. Роман., бѣлор. ск., I, в. 3, стр. 66.

мишлар бабуја дөрт жымырта, имишлар, да бабуја жөдәмедән жымыртылары гитмишлар. Жымырталарын пәсы сөкіз көпөжкажмыш. О адамларда башламышлар алып-өришә сөкіз көпөжкадан о бабунун кесметинә, әнә жыкрам-етмиш оннары. Јірми жыл олундасына, оннар казанмышлар сөкіз көпөжкадан сөкіз-ўз карбона. Да гелимишлар о бабуја жымырталарын парасыны жөдемә. Бабу јүремиш, һасы иш олдуну, алашмыш о ікі адам-ічин сутлара дава јетмә, да істеміш оннардан зарар-етти парасыны. «Хер бән сизә пширмејәјдим о дөрт жымыртајы, о жымырталардан, чыкапөјды дөрт пиліч». Хер бір пиліч жымыртлајөјды јірімшәр жымырта. О жымырталарын пилічлері-да жымыртлајөјдылар јірімшәр жымырта, та илері дөру. Варды бір ширет адам, ады Насрајин-ді. Јолламышлар ону чырсиннар, гөрсүн бу ишлерин давасыны. Насрајин гөтирмиш бір бұк чүвең, којмуш онун-ічинә бодај, да башламыш пширмә. Чок вакыт кајнатмыш о бодајы, сөра јолламыш о адамлары, јөксиннәр о бодајы. Сормушлар она: «аңба битәр-ми бу пишмиш бодај?» О-да деміш оннара: «саңқи олмуш-му бөлә иш, пишмиш жымыртадан чыксын пиліч? Алын, деді бојарлара, паранызы, ама бабуја бішејдик өөрмејин»¹⁾.

58.

Судъ о томъ, кто родиль жеребенка: кобыла, телега, дуга или кнутъ.

Топланмышлар дөрт мужык, олмушлар кафадар, гидеңеклар панајыра. Біріин вармыш бір кысыра, біріин вармыш бір талгасы, біріин-да вармыш бір хамуду, біріин-да вармыш бір јірі аңи. Топланмышлар, кошмушлар бір талга дөрт киши, гідерлар. Бір гүн гитмишлар, авшам олмуш. Калмышлар кырда, јатмышлар ујумә. О гөңә кулунөр о кысырак. Бірі дәрмиш: «күли

1) Вар. Zb. Wiad. do Antr., VIII, стр. 317; Wisła, IX, 1895, в. 2, стр. 399; Добр. Смол. сборн. I, стр. 245, № 31; Д. Садов., ск. Самар. кр., № 63.

кысырāн», бірі дāрмиш: «күлі таліганын», бірі да дāрмиш: «жок, күлі жірі ақин». Кысырāн сабі деміш: «хадін, гіделім кадыја, не дāр-са, о оладек». Гітмішләр буннар. Кады деміш: «кој сән орајы кысырā, кој сән-да талігајы, кој сән-да орајы хамуду, кој сән-да жірі ақи, да колберејім күліји, да күлі нєреји гідāр-са, онун оладек». Күліји колвердіјнан, гітміш дōру кысырā. Алмыш адам күліји, да гітміш. Јōбўрлār калмыш јеттіклерійнай¹⁾.

59.

Курица, несущая золотыя яйца.

Бір вакыт вāрмыш бір адам, о адам, пек фукарā-јмыш. Шїнді адам дєр карысына: «кары, јап бана бір чōрєк, да бāн гідєцāм кысметімі арамā». Карысы жапајор бір чōрєк, да адам чєкедєр гітмā. Урајор бір ұлу дāјын-ічїнā. Каршы гелєр бір адам, да о адам сорајор: «нєреји гідєрсїн?» Бу адам-да дєр: «гї-дєрїм кысметімі арамā». «Ордā-да вар бір пытїка, да гїдāсїн о пытїкадан, да булацāн сєнїн кысметїнї, āма сєнїн кысметїнї пек кїнї. Да тутāсын ону, да дўвāсїн, āма не вєрї-са сана, алāсын, да гелāсїн». О гїтї, јетїштї дāја, башлады дўмā кысметїнї. Ò-да башлады јалвармā: «дур дўмā». Чыкарды, да вєрдї она бір кара та'ук. О та'ук хєр гўн бірāр јыммырта жапāрды, āма јыммырталар алтын-ды. О јыммырталары сатāрды бір чыфыда ўч-ўз грōша. Да о адам пек зєңгїнєдї, да башлады јєстāплан гєзмā. О чыфўтта даданды онун карысына. Шїнді адам афтадан афтаја гелєр јєвā. Шїнді чыфyt kaleја којєр карыјы, кєсїн та'ў. Кары-да дєр чыфыда: «насы кєсєм, òкадар пара гєттїрєр бїзā?» Дāрсїн коцāна: «та'ук јōлдў». Шїнді кары кєсєр та'ў. āма чыфyt дєр карыја: «кїмсєј олмасын та'ўн-јанында». Кары којєр пїшїрмā та'ў, та'ук пїшєр. Гелєр карынын чоцўклары јєвā. Бірі

1) Вар. Wisła, IX, в. 2, стр. 399; Е. Роман., бѣлор. сборн., 1891 г. стр. 23, № 20.

іјер та'ун кафасыны, бірі-да јүрөні, бірісі-да ңерлеріі. Шіңді чыфыт ғелер јевә, бакса, та'ун кафасы јок, хем јүрә, хем ңерлері. Да кары чоңуқлары кувајор. Шіңді о карынын ғелер коңасы, кары дәр коңасына: «та'ук јөлдү, ушаклар-да ўчы-да јөлдү. Ама кары јевіи-ардында јапмыш ўч мезар. Шіңді о чоңуқлар чекедәр гитмә, јетішөрлар бір да-ічіна да дәрлар бірі біріна: «біз топлау хер гідәрсак, бізі јөлдүрүлар». Ајырылајор оннар. Бірі гідәр ғун-дусуна, бірі-да ғун батысына, бірі-да ўлеи тарафына. О ғун дусуна гідән, әні јіміш та'ун кафасыны, јетішміш бір па-дішахын тахтына. О падиша-са гирміш бір жапы-ічіна, да кајбел-міш, да шіңді кјат вәрмыш: «кім гирі-са о жапынын-ічіна, о па-діша олаңек». Да о чоңуқ гирер жапанын-ічіна, да олајор падиша. О, әні јүрә јіміш, 0-да пек јүреклі-јміш. О, әні ңері јіміш, онун-да башы-алтында хер саба ўчәр-ўз алтын булурмуш. Шіңді 0-да чыкајор бір касабaja. О касабada-да вәрмыш бір кыз пек кихат ојнармыш, да чок пара тарармыш. Шіңді деміш: «ја бән гідәјім о кызлан ојнама кихат. Тутунајорлар ојнама. Кыз тара-мыш чоңу, да біртүрлү кыз чоңун парасыны тўкедәмезімш. Шіңді кыз сорајор чоңа: «нәрдән сән бу паралары алајорсун?» Чоңуқ-та сдлер о кыза, дәр: «бенім вар ічімдә бір та'ук ңері, да бән јаттыјнан, хер саба ўчәр-ўз алтын булајорум башымын ал-тында. Шіңді кыз, нәпсын, да кустурсун чоңу? Шіңді кыз ве-рер чоңа отравa, да чоңуқ кусајор ңері. Кыз-да алајор ңері, да јудајор. Бірта кыз хер саба башы алтында булурмуш ўчәр-ўз алтын. Шіңді чоңуқ гідәр бір да-ічіна бір балара. О баларда булајор бір чотук кара јўзўм, да копарајор бір салкым, да ата-јор азына ікі теңа кара јўзўм, да о чоңун башында олајор ікі бујнуз. Сора гідәр та јөтә, булајор бір чотук біјаз јўзўм, копа-рајор ікі теңа, атајор азына, да бујнузлар дўшөр јерә. Шіңді чоңуқ алајор ікі салкым јўзўм, бірі кара, бірі біјаз, да гідәр о кўвә јўзўм сатма, нәрдә о кыз дурумуш. Шіңді кыз јолајор слугајы, алсын јўзўм. Гідәр слуга сатын алма. Чоңуқ сатајор слугаја, да дәр: «бу јўзўмү імејәсін, верәсін кыза». Слуга ала-јор кара јўзўмү, готүрер кыза. Кыз іјер, да кызда олајор ікі

бујнуз. Шїнді бујнузлар бѹмѹш, башламыш ічері сѹмамѹ. Гелѹр дѹфторлар савашајѹрлар кеѹмѹ бујнузлары. Бујнузлар та нек бѹвармішлѹр кїмсеј жылачлајамамыш. Шїнді гелѹр чоѹѹк, да дѹр: «бѹн жылачларым». Гїрѹр ічері, да урадајѹр хѹісіні дышары, да чоѹѹк дѹр кыза: «верейїм сана жылач, да кусасын, да озаман жылачлајѹм сені». Верѹр чоѹѹк кыза жылач. Кыз кусајѹр цѹрі, чоѹѹк-та алајѹр цѹрі, да атајѹр азына, да јудајѹр. Шїнді чоѹѹк верѹр кыза ікі теңѹ біјаз јѹзѹм. Кыз јїдїјнѹн, бујнузлар дѹшмѹш јерѹ. Да о чоѹѹк алајѹр о кызы, сѹ'оноз олајѹрлар. Шїнді чоѹѹк дѹр кыза: «хѹді гїделїм фалан падішѹ». Буннар гїдѹр падішаха, да о та'ѹн јѹрѹні јѹн, ѹ-да гїдѹр орајы, да оннар ѹчѹ-да булушајѹрлар. Шїнді о падішѹ олан, чѹбрајѹр кардашларны, сѹлесїйнѹр бірѹр масал¹⁾. Сѹїѹркана буннар масал, чыкѹрлар кардаш, да чекедѹрлар конушмѹ, алашмѹ, бѹрышмѹ²⁾.

60.

Сватовство при помощи обжоры, опивалы и другихъ.

Бїр вакыт вѹрмыш бїр бабунѹн ѹлу. Дѹр анасына: «јап бана бїр пїта, да бѹн гїдеѹам кысметїні арама, саңкі кеїдїнѹ кары арајѹек». Анасы јапајѹр пїтајы, о којѹр торбасына, да чекедѹр гїтмѹ. Чѹк-му гїтмїш, аз-мы гїтмїш, булајѹр бїр адам ікі мѹнѹтѹ мамалїга іјїрмїш, да хѹй дѹрмїш: «дѹјамајѹам». О чоѹѹн ады-јмыш Јуван. Јуван-да дѹр она: «олмамысын бана бїр кафадар хѹм дѹнѹѹ?» ѹ-да дѹр: «олѹрум». Чекедѹрлар буннар ікісі гїтмѹ, булајѹрлар бїр адам, доксан-докуз кѹрк гїмїш, да хѹм да доксан-

1) Т. е. свою біографїю въ формѣ сказки.

2) Вар. Спис. нар. припов. В. Караѹїѹ, 1870, стр. 108; Треїландѹ, Латыш. ск., стр. 196, № 115; О. Kolb. Lud. Ser. XIV, cz. 6, стр. 236; Bibl. Wiśły, III, cz. I, стр. 103; Zb. Wiad. do Antr. IX, стр. 89 (малор.); Чубин. II, стр. 424, № 127; Добр., Смол. сборн. I, стр. 511, № 18; Афан., Рус. сказ. V, стр. 175 и 233; VIII, стр. 223 и 214; Д. Садов., ск. и пред. Самар. кр. № 22.

докуз стынчін одун долајанда јанармыш, да гена барымыш: «дондум». Јуван дѣр о адама: «олимамысын бана бір дѣнцѣ?» О-да дѣр: «олурум». Чекедѣрлар, учѣ гитма. Гидаркан, булајорлар бір адам быжыкларыннан тыжак тутмуш денізі, да су акармыш азына, да барымыш: «сусадым». Јуван дѣр она: «олимамысын бана бір дѣнцѣ?» О-да дѣр: «олурум». Буннар шінді дѣрт кіші олајор. Чекедѣрлар дѣрдѣ гитма. Гидаркан, булајорлар бір адам бајырлары сикармиш. Јуван гена дѣр она: «олимамысын бір дѣнцѣ бана, ба бајыр сика?» О-да дѣр: «олурум». Чекедѣрлар буннар беші гитма, јетішѣрлар бір бабуја. О бабунун вармыш бір гѣзәл кызы. Да Јуван істѣр бабунун кызыны алма кары јеріна дејі. Бабу-да дѣр Јувана: «бенда вар бір сѣба, јанајор кырк гѣн. Гирсан о сѣбанын ічинә дѣнцѣлериннан, да бір хѣру ојнарсан орада, озаман верім кызымы. Ама хѣр гирма-сан келені алырым». Јуван чыкајор дышары, кахырланарак, да дѣр дѣнцѣлеріна: «бабу дејі: шутакым, бутакым». О, ані доксан-докуз кѣрк гитиш, дѣр Јувана: «кѣркма, колај-дыр, иш». Ачан гидѣр, да јѣлѣр сѣба-ічинә, бір карыш кра дѣшејор. Сабәһлѣн бабу дѣр кызына: «гит, кызым, да бак». Ачан кызы гидѣр, бакса, хѣісі хѣру ојнајорлар сѣба-ічинә. Шінді Јуван гена гидѣр бабуја, да дѣр: «бабо, вер кызыны». Бабу-да дѣр Јувана: «верірім, ама вар бенда докуз ѣз јекмек, јекмекләр бірәр демирлі ундан. Іјрсан о јекмеклѣр бу геѣа дѣнцѣлериннан, озаман верірім кызымы». Јуван чыкајор дышары, сѣлѣр. Ані ікі мѣнтә мамалга азында вармыш, о дѣр: «кѣркма, иш колај». Пажсынајор јима о јекмеклѣр, да іјѣр хѣісіні. Јуван сабасы гидѣр гена бабуја, да дѣр: «бабо, вер кызыны». Бабу дѣр: «верірім, ама вар бенда докуз ѣз фычы шарап. Іѣарсаныс оннары бу геѣа, верірім кызымы». Јуван чыкајор дышары, да сѣлѣр. Ані быжыкларыннан деңиздә тыжак тутмуш, о-да дѣр: «колај дыр иш». Пажсынајор ічма фычылары вранасындан, да чамурларны да іѣејор. Јуван гена гидѣр бабуја, да дѣр: «бабо, вер кызыны». Бабу-да дѣр Јувана: «верірім ајол, ама вар бенда кырк кары јірмишәр ушаклары олду, сикарсан дѣнцѣлериннан о карылары бешәр керѣт, озаман верірім кызымы». Јуван сѣлѣр.

О, ані бајыр сікеһә, пажсынајор сікһә, да оннар керет сікејор.
Озаман бабу Јувана кызыны верер¹⁾.

61.

Хитрый Кузьма.

Вармыш бір вакытта бір Козма, да пек ширетмиш. Козма-нын-да вармыш салт ікі жокүзү, хем ікі чувал уну. Шинді Козма дәр карысына: «бу бодајы јисак, јетмас бизә бутун кышын. Та іслә кеселім бу жокүзү, о бодајдан-да јапалым јекмек, да јапалым бір помана, да чыралым бутун кү. Да сора оннар хейси чырсын-нар, чыкарыс кыштан». Козма кесәр жокүзүн бирини, карысы-да јапајор јекмек, да јапајорлар помана, чырајорлар ікі үз киши поманаја. Геләр јынсаннар, јерлар. Јидиктан-сора гідәрлар јей-лерһә. Шинді Козма дәр карысына біркач гундан сора: «шин күл-лүк үстүнә, да бак: «чырмајорлар-мы-поманаја?» Карысы гідәр, бакајор, кимсеј чырмајор поманаја. Калајорлар ач. Шинді Козма алајор жокүзү, да чекедәр панајыра гитмә. Гидәркан, каршы-геләр Козмајы бір адам, о адамда-да вармыш бір кечи. Да Козма дәр адама: «дипмәисин кечји бу жокүзлән?» Дәр: «диприм». Дипәр Козма жокүзү, алајор кечји, да чекедәр гитмә. Кечи башчадан башчаја атлармыш, Козма калајор су-ичиндә кечинин ардына кача-кача. Гидәркан, каршы геләр бір адам, вармыш колту алтында бір каз. Да дәр: «дипмәисин бу казы, бә кафадар?» Деміш: «диприм». Шинді верер Козма кечји, да алајор о казы, да јолда гидәркан, о каз јеллерни сәдә кан јапмыш, да кейди кейдинә дәр: «олса, бішеј, да дипејім бу казы». Бір-да адам гидәрмин јолда, вармыш онун колтунда бір јолү кәртал. Козма дәр о адама: «дип-

1) Вар. Срп. нар. прип., В. Караџ., 1870, стр. 271; Zb. Wiad. do Antr., IX, стр. 110 (малор.); Е. Роман., Бѣлор. сказ. I, вып. 3, стр. 120; Афан., рус. сказ., VI, стр. 137; VII, стр. 24; Сборн. мат. по этногр. при Дашк. муз., вып. I, стр. 154,

мәмісін бу кәрталы бу кәзлан?» Адам дәр: «дiшiрiм». Кәзма веррер казы, да алајор кәрталы. Да Кәзма гiдәр панајыра, да булушајор бiр достуннан. Да гiдәр онуннан кырчмаја. Кырчмада iчәрмiшләр, Кәзма-да кәрталы хей колтунда ташырмаш. Достуда дәр она: «не вакыттан берi гөрүшмедик. Гетiр, дәр, кырчмар, бiр ока ракы». Шiндi 'iчәргар буннар о ракыјы, да досту дәр Кәзмаја: «гiт сән бейи јевимә, бән-да сора гiдедәм». Кәзма гiдәр достунун јевинә, да гiдәр пейчереја, бакса, о адамын јевиндә вар бiр јабанчi адам. Шiндi Кәзма сiредәр о адамы: «о адам гетiрер достунун карыја бiр чотра шарап хем бiр кызарылмыш потмар; кары-да јапајор бiр пiта, да отурајорлар тамам јимә. Кәзма-да үсүрер. О адам, ачан iшiдәр үсүрү, гирер пат-алтына. Кары-да фырына којер потмары, пiтајы-да јүклүк-үстүнә, шарабы-да башы алтына. Да сора Кәзма гирејор iчерi, кары хаста јетмiш кейдiнi. Бiр недән сора гелејор Кәзманын кафадары јевә, да адам дәр карысына: «кој бiраз јимә». Кары-са хаста јетмiш кейдiнi, да дәр қоңасына: «гiа сергейдә вар суван». Фырындә-са вар бiр потмар, вермәзмиш. Буннар отурајорлар јимә. Шiндi о адам сорајор Кәзмаја: «не вар сенин колтунун алтында?» Кәзма-да дәр: «билгiч». Шiндi адам дәр: «насы билгiч?» Кәзма сыкајор кәрталы, кәртал јапајор: «гык». Шiндi о адам сорајор: «не дәр кәртал?». Кәзма да дәр: «сәбада вар бiр кызарылмыш потмар». Адам гитсә, бакса, хакынә да вар. Кәзма гейә сыкајор кәрталы. О адам гейә сорајор: «не дәр?» Кәзма-да дәр: «јүклүктә вар бiр пiта». Бакса адам: «вар». Кәзма гейә сыкајор кәрталы, кәртал јапајор: «гык». Адам гейә сорајор Кәзмаја: «не дәр кәртал?» Кәзма дәр: «карынын башы алтында вар бiр чотра шарап». Шiндi буннар iјерлар јекиек, дојунајорлар, да јидиктән сора, калдырајорлар софрајы. Шiндi Кәзма сыкајор кәрталы, кәртал јапајор: «гык». О адам сорајор: «не дәр кәртал?» Кәзма-да дәр: «сенин јевиндә вар феналык». О адам-са, әнi гезәрмiш о карыјлан јетмiштiрәмемiш, чыксын дышары, да гирмiш пат алтына. Шiндi јев сәби-да дәр Кәзмаја: «насы јапајым. да урадајым бу феналы бурдан?» Кәзма-да дәр: «бән урадырым, версан бана бiр чiфот

жөкүз хем бир араба долу бодајлан». «Верім», деміш, «сада урат». «Жысыт, деміш Козма, бир чүвей су». Жысыдёр адам бир чүвей су, алајор Козма чүвені, да пінёр пат-ўстўна, адама-да дёр: «дур капуда, хер хызланыр-са чыкма, ур кафасына». Башлајор Козма сыңак сују дөкмә, тафталарын арасындан акармыш. Шіңді яктыјнан сыртыны, ғырлајор, чыкајор о адам, да тутамажорлар. Шіңді адам шашмыш. Шіңді јев сабі јүкледёр Козмаја бир араба бодај, верёр жөкүзлері, да гідёр Козма јевә. Шіңді Козма јатајор ујума. Јынсаннар башлајор чок гөрмә, дёрлар: «нёрдан бу зеңгінеді?» Шіңді дёрлар: «хәді, ону јөлдүрелім, јәкі-да сычалым капусунун јөнўна». Да топланајорлар бўтўн кү, да сычёрлар бордејінн капусуну јөнўнда јірмі беиш пут бок. Козма сабаһлеи калкса, да бакса, бир алајын бок вар капусу јөнўнда, топлајор о боклары, долдурајор бир ғычыја, да печетлёр, да гөтүрёр сатма панајыра. Бәрмыш: «јейн хем пәлы мал алын, шіндіјадан јок-ту бу мал». Чыкајор ікі чыфут алма, сорајорлар Козмаја: «не істёрсін бу ғычы мала?» Козма дёр: «ікі демірлі алтын». Верёрлар Козмаја ікі демірлі алтын, да алајорлар о ғычыјы. Ама Козма дёр о чыфутлара: «ўч гўндан сора ачасын бир делік, да ікін бурнуну којасын о делә». Ұч гўндан-сора ачајорлар о ғычыјы, да којёр бурнусуну орајы. Ачан пуфлајор о ғычы, чыфудын кафасы сада бок олајор. Козма гејејор јевә, да дёр кү-ічіндә: «сіз бана бок сычмадыныз, ама алтын сычтыныз». Шіңді буннар-да сычајор күпесінә бир ғычы бок, да гөтүрёрлар сатма панајыра, бәрмышлар: «бок алын, бок». Чыкајор о чыфутлар јөдејорлар оннара, некадар пара јөдемішләр Козма, хем да дүвёлар о адамлары. Шіңді о адамлар істёрлар јөлдүрмә Козмајы, алајорлар ону сокајорлар бир ғычыја, да гөтүрёрлар деіізә атма. Гөтүрўкан деіізә, бир кырчма јанындан геҷәрмішләр, брајорлар ғычыјы јол-ўстўнда, да гідёрлар рақы ічмә. Бир чобан-да вармыш о јолун јанында, гідёр сес, бәрмыш: «бан істәмёрім надіша олмә, бан законнары білмёрім, кіјат білмёрім». Чобан сорајор Козмаја: «неічін сені бу ғычыја којдулар?» Козма-да дёр: «бейі падіша ајырајорлар, да бан јазы білмёрім». О чобан-са біраз јазы білір-

миш дёр Кòзмаја: «чык сән-да, бән гирејім». Кòзма чыкајор ҫычидан, гирејор ҫычыја, да Кòзма гідёр којуннара. О адамлар сарҫош олајорлар, да гòтүрèрлар ҫычыја, да атајорлар деңизә, да гелèрлар јевә. Ўч гүндән сòра Кòзма-да гелèр јевә хем бир сүрү којун гетирејор. Шінди о адамлар дèрлар: «нèрдән алдын сән бу којуннары, бә Кòзма?» Кòзма-да дèр: «деңиздән». Шінди буннар гидèрлар деңизә, атылан атыланын су-ичинә, јапармышлар: «бул, бул». Бир-да попаз вәрмыш: «топлајамәјорлар», дèр попаз, да атлајор деңизә. Да хеңси јөлејор. Сòра Кòзма јашајор iclä¹⁾.

62.

Хитрецъ Кòся.

Бир вакыт вәрмыш бир адам ады Кòсә. Алмыш памук парасы дөрт базиргандан, ондәса памук јòкмуш хич, да дèр карысына Кòсә: «базиргәннар гелецек памук-ичин, дејәсин оннара: «Кòсә гитти кара чалы дикмә јол бојуна, да бусуң чалылар, да гечецек бејелик базиргәннары, дежеләр јүклү памукнан да јилишецек о чалылара памук, да топлајцек памуклары, да јөдејцек сизі». Да базиргәннар гитмишләр јевә. Бир ајдан сòра гèнә гелмишләр Кòсеја: гèнә јок-муш јевдә. Да сормушлар карыја: «нèрдә Кòсә?» Кары деміш: «Кòсә гитти балара». Да гòстермиш кары оннара балары. Чекетмишләр оннар гитмә, да гидәркан, лафланмышлар, јөлдүрсүйнәр ону. Гидèрлар, булајорлар ону ишләрмиш, демішләр: «колај гелә, Кòсә јефèнді!» Алмыш селамларны, да демішләр ба-

1) Вар. Трейландъ, Латыш. сказ., стр. 242, № 124; Zb. Wiad. do Antr., XVIII, стр. 276 (латыш.); ibid. VIII, стр. 314, № 12 (польск.); Bibl. Wisły, III, cz. I, стр. 88; O. Kolb. Lud., Ser. VIII, cz. 4, стр. 188; O. Kolb. Przemys., стр. 231; Чубин. II, стр. 382, № 107; стр. 623, № 92; Ант. и Драг., стр. 343; Zb. Wiad. do Antr. XII, стр. 6 (българ.); Е. Роман., българ. ск., I, в. 3, стр. 406; Добров., Смол. сборн. I, стр. 681, № 7 и стр. 686, № 8; Афан., рус. ск., V, стр. 34 и 40; Д. Садовн., сказ. Самар. кр., № 27 и 32; W. Radloff, Proben d. Volkslitt. nördl. türk. Stämme, VI, стр. 231.

зіргәннар она: «бә сән бізі алдаттын. Аһі памуклар?» Ө-да деміш оннара: «көркмајын, памуклар хазыр». Көсә-са-јды һек ширәтмиш, онун-да вармыш икi таушаны, бирини-да браймыш јевә, да дәр оннара: «отурун, да динһәһи. Да јоллајым бән таушамы, хазырласын біраз јимә, зәрәм сиз ач олмалыјсыныз». Гидәр, чыкајор јәмурлук алтындан таушаны, да урајор она үч чыбук, да дәр: «гидәсін јевә, да сөлејәсін, хазырласыннар үч түрлү мәңгә, да сәһ-да булајым сөба-әрдында». Да колвәрмиш таушаны. Базиргәннар гүлдүләр она. Сөра дәр оннара: «хәдін, гіделім јевә». Ө-са карыјнан лафлыјмыш, ачан геләрлар јевә, һәтүрлү сөлеміш таушана, өтүрлү да булмушлар мәңгәлары, таушаны-да булмушлар сөба-әрдында. Шһнді о базиргәннар лафланајорлар, да дәрлар: «бу таушан бізім ічин, ја біз алалым ону, да о памук параларны бралым она». Шһнді бу базиргәннар алајорлар таушаны, да гидәрлар башка касабаја, дурајорлар орада алты гүн. Шһнді базиргәннар дәрлар таушана: «гидәсін јевә, да сөлејәсін карылармыза, јапсыннар іслә мәңгә, да сәһ булалым сөба-әрдында јаттыркан». Шһнді буннар колвәрәр таушаны, таушан-да, һиңәл јабан хажваны, качајор кыра. Шһнді базиргәннар үч гүндән сөра геләрлар јевә, сорајорлар карысына: «гелд-ми таушан јевә, сөле-сін сизә хазыр оласыныс?» Карылар-да дәр: «біз гөрмәдик таушаны». Шһнді базиргәннар дәрлар бири биринә: «о Көсә бізі алдатты, хәдi, гіделім, да јөлдүрелім ону». Шһнді буннар гидәрлар Көсәја. Көсә-са отурумуш ічердә. Шһнді Көсә калкмыш, да чыкмыш дышары, чбрымш карысыннан кызыны, да деміш оннара: «долдурун каннан бір барсак, да бән о барсә кесеңәм, да балајңәм каннан долу бојнуруза да чалаңәм, сиз-да калкын, да ојнајын». Шһнді геләр базиргәннар, отурајорлар јимә, конушмә. Гјркан, ічәркан, јүфкелеһәр Көсә карысына хем кызына, алајор бір бучак, да бастырајор оннары, да кесәр о барсаклары, да олајор үстлери башлары кан. Базиргәннар-да санајорлар кәр кесті оннары, да коркмушлар карылар јөлдү дејi. Алајор сәрғәһән чыртмајы, да башлајор чалмә. Карылар калкајор, башлајорлар ојнамә. Базиргәннар шашмышлар, да демішләр: «бә сән кестіјдін

оннары, оннары дірілді ба». Ө-да деді оннары: «те бу чыртма дірілтті». Шінді тутунајорлар: «сат бізә бу чыртмајы». Да сатты оннара о чыртмајы биі крұша. Да гитмишләр јейлернә, да јапајорлар бір гүн бал, топланајорлар бојарлар, оннара, башлајорлар конушмә. Шінді оннар жапацеклар цумбұш: јуфкеленерлар карыларна, тутајорлар дөрлұ, да кесерлар карыларны, алајор чалмә: кары калкмајор. Јобұрұ дәр: «сан білмерсін чалмә, ја җер бана». Алајор ө, да чалајор: гәнә калкмајорлар. Шінді дәрлар бірі бірінә: «беј, о бізі пек алдатты, ја біз гіделім, да јөлдүрелім ону». О билірімш, әні гелецеклар ону јөлдүрмә, жапајор бір мезар, да јортөр үстүні, да дәр карысына: «оннар гелецек, да сорацеклар беі. Бән гирецам мезара». Да алајор јанына бір дамга, атеш, да кыздырајор о дамгајы, брајор бір делік. Гелер базирғаннар, сорајорлар: «нердә Көсә?» Кары дәр: «Көсә јөлдү». Оннар-да дәрлар: «нердә онун мезары?» Гитті кары оннарнан, гөстерді мезары. Демішләр: «барім мезарына сычалым». Көсә кыздырмыш дамгајы, дурајор орда. Шінді отурајор бірі сымә. Отурдұнан, Көсә жапыштырајор гөтүнә дамгајы. Калкајор, да дәр: «беј, онун дірісі-да јактыјды, ама јөлүсү та пек јакајор». Јобұрұ дәр: «ја бән сычајым». Ө-да сычајор, онә-да дамга урајор. Дөрлұнә да урајор дамга. Брајорлар, да гідерлар. Көсә чыкајор мезардан. Гештјнән бір-ікі ај, гідер о базирғаннарын касабасына, да гідер канцарліјаја, да дәр старчынаја: «беіім вар бурда дөрт јесірім». Старчына дәр: «оламаз олсун». Ө-да дәр: «вар-дыр». «Кім оннар?» «Бірі-Төпчу, бірі-Жеку, бірі-да Төма...» Чарлајор старчына оннары, да дәр оннара: «сіз бу адама таныјор-му-сунуз?» Да оннар да дәрлар: «таныјорус, җер». «Сіз онун јесірі-мі-сініз?» Оннар-да дәр: «јок-тур аслы». Көсә-да дәр: «насы јок аслы? Ја чөзүн дімілернізі». Ачан чөзерлар дімілерні, бакајорлар: вар дамга гөтлеріндә, тутајорлар оннары, балајорлар, да алајор оннары Көсә, да гөтүрер јевінә да, ішледәр оннара јөлүнцә¹⁾.

1) Вар. Черног. журн. «Просвјета» На Цетинју. Год. II, св. II. Сооб. М. Бошковицъ; Сборн. за нар. умот. III, стр. 282; IV, стр. 183; O. Kolb. Lud., Ser.

Похождєнія лысаго¹⁾).

Бір вакыт вѣрмыш бір падішахын кырк блу. Огуз-докузу деміш: «јевлеңепес». «Гідіп тавладан, тутун бірѣр ат, геліп, да вѣрејім бірѣр хазна». Алдылар хазінерні, да гітілѣр љей сыѣа ачан олду. Хей кѣчѣк блу келѣѣ-јді. љей сыѣѣ-јды, онѣн-да кызды келі. Да деді: «бѣн-да јевлеңепѣм». Онѣ-да деді бобасы: «гіт тавладан, тут бір ат». Гітті тавлаја, булду бір топал катыр. Гелді јевѣ, бобасы онѣ-да вѣрді бір хазіѣ. Јерледі катыры, чекегіті гітмѣ, јетішті агаларны бір армут ајында. Колвѣрмішлѣр атларны, курмушлар сезанілерні. і-да ачан јетішті агаларна, селам вѣрді алекім агалара. Агалары-да деміш: «алекім селам». Келѣѣ махна булду оннара, да деді: «бунун бекчісі олмаса, блѣѣ чѣјыр чімеѣ јетішмѣс. Да агалары гѣдѣлѣр, да деділѣр: «чок анвајѣрсун сѣн, келѣѣ». і-да деді оннара: «сіѣѣ блішеј олмѣса, бана хіч-та олмас». і-да јіңдірді катырдан сезані-сіні, да курду чадырыны, којду кафесіні атешѣ, ішті кафесіні, јан гелді чадыр-ічіңдѣ. Агалары-са ујудѣјду, пѣда олду бајырдан бір Дѣв-бѣ-бусу. Гелѣр чыт-пыт, дінеңіні качарак, лѣла зѣмбѣл блічерѣк, кафе тѣтѣн ічерѣк, дајыл олду оннара: «селам алекім чоѣѣклар!» деді. Оннар-да деді: «алекім селам, коѣѣ ана, бѣбу!» Деді: «нѣрејі гідѣрсініз блум?» Келѣѣ-да деді бѣбуја: «сѣфѣрѣ гідѣріс». Деді

III, cz. 1, стр. 190; Ser. VIII, cz. 4, стр. 188; Ser. XIV, cz. 6, стр. 297 и 352; Чубин., II, № 12 и № 53; Драг. малор. нар. пред., стр. 43, Е. Роман., бѣлор. ск., I, в. 3, стр. 403; Zb. Wiad. do Antr., XVIII, стр. 282 (латыш.); Добр., Смол. сбор. I, стр. 681, № 7 и стр. 686, № 8; Афан., рус. ск., V, стр. 34 и 40; VI, стр. 77; Худяк. Великор. ск. № 30; Д. Садовн., сказ. Самар. кр., № 32, № 41 и № 27; Изд. Имп. Общ. Ест. Ан. и Этн. Москва 1890 г., стр. 209, № 44; W. Radloff, Proben d. Volkslitt. nördl. türk. Stämme, VI, стр. 219.

1) Срав. Чубин. II, стр. 36, № 8.

бабу: «бенім-да вәрды кырк блум, кыркы-да сөфөрә гитти. Шинди бан-да бажырдан бажыра урулајорум, хем башымы дүвејорум». Бабу деди келцеја: «ичмә-ми-сиз бир шарап? гетирејим». Агалары-да ујанды, оннарын арасында вәрды, пек сарфашлык једәрди, да дәрділәр: «хәни, олса бир шарап». Гитмиш бабу, алмыш кырк вәрә шарап. Гетирди бабу оннарын јанына о шарабы. Башладылар ичмә. Шинди гелди сыра вәрмә шарап келцеја. Келцә-да деди: «бан ичмерим шарап, келим, деди, азајор». Отуз-докуз-да сарфаш олуп, та јыкылдылар. Келцәјәнн бабу отурду лафа. Келцә-да деди бабуја: «бабо, ујкум гелди». Бабу, да деди: «јат блум, да динней, сөрем сиз јолдан гелдиңиз». Келцә јан гелиңә, чекти чулу үстүнә. Бабу калкты, да, качарак, гитти. Келцә-да калкты чул-алтындан, да алды кылыңи, да чекетти бабунун ардына. О-да хызланды шураңик бураңик јетистәмеди бабују. Бабу јинди мердівендән ичери. Бабу-са келци-са гөрмеді, ани ардына гелди. Бабунун-са блллары једә-јди. Бабу деди блларна: «не дурајорсунуз? Фалан армут аңины алтында кырк курбан вар. Хер хейсизі бирдән салверсам, дүшүң чинарсизі бири бириңизі». Деди: «бирәр, бирәр колверејим сизі». Бабу колверди бирәр-бирәр, келцә-да бабунун блларны бирәр-бирәр кесті, кыркыны-да мердівениң ики тарафы-да леиш олду. Шинди келцә гирди ичери, тутту бабују, асты ону мейелеридән чеңгелә, да гирди ичери. Ичердә-да отус-докуз кыз. Келцә-да деди кызлара: «мәри кызлар, биз-да отус-докуз кардашы, гелмәсизиз бизә?» Кызлар-да деди келцеја: «хер куртарысан бизи агалармыздан, озаман гидәрис». Келцә-да деди: «оннарлан иш колај». Дөндү келцә, да гелди агалары-јанына, да хейсизі урду бирәр теймә. Агалары-да калктылар, гөзлерни уварак, хейси сарфаш, гетирдиләр бегирлерни, да јерледиләр, да чекетдиләр жола. Да агалары гитти илери, келцеј-да тонал катырлан брәдылар гери. Агалары гитдиләр бир чөшмәниң јанына, алдылар бегирлердән јерлери, курдулар сезанилерни, којдулар кафелерни кәјнатмә. Оннар ичәркан кафелерни, келцә-да јетистти оннарна, да вәрди селам. Келцә деди агаларна: «нәјчин колвердиз бурда? Бунун бекчиси дмаса, бәлә чажыр чимең јетимәс? Да фена-мы

-јды дун бизим кеѳиміз?» Агалары-да деѳиләр: «чок аннајорсун сән». Келѳа-да деѳи агаларна: «хер сизә бишеј олмаса, бана хич-та олмас». Келѳа-да јиндирди катырдан сезаисини, да курду чадырыны, да кайнатты кафесини, да отурду јичмә. Агалары-да ујуду. Келѳа-да ишти кафесини, да јан-гелди. Пеѳа олду бажырдан гена бир бабу, чыт-пыт динеѳини качарак, лаала зумбул бичерәк, кафе тутун ичерәк, дајыл олду оннарна: «села аләким чоѳуклар», деѳи. Чоѳуклар ујанды бабунун сесинә, да деѳиләр: «аләким села, бабо!» Бабу сорду чоѳуклара: «нереји гидерсиниз ба чоѳуклара?» Чоѳуклар деѳи: «сефеґа гидерис бабо». Бабу-да деѳи: «беним-да варды кырк олум, оннар-да сефеґа гиттиләр, бан-да калдым». Бабу бираз ла етти чоѳукларнан, да теклиф-етти: «гетирејим сизә бираз шарап, ичмәисиниз?» Чоѳуклар-да деѳи: «хәни олса шарап, биз шийди махмуруз ичәрис». Бабу-да гитти, да сыртында гетирди бир фычы шарап кырк еѳдрелик. Хейси ичти, келцеја сыра гелдјян ичмә, деѳи: «бан ичмерим келим азапек». Хейси сарфаш олуп, та јыкылдылар. Калды келѳа, да бабу отурду келѳажян лафа. Келѳа деѳи бабуја: «ујкум». Гелди бабу, да деѳи: «јат олум, ују, зѳрем јолдан гелдиниј, јоргунсунуз. Келѳа-да чекти чулу башына, да јатты. Бабу-да, суйуруй качарак, гитти. Келѳа-да калкты чул-алтындан, алды кылыѳи, та катты бабунун-ардына шураѳик-бураѳик. Келѳа бабуја јетишәмеди. Бабу атты кендини мердивендәи ичери, ама келцеји гөрмеди. Бабунун-да варды кырк олу, да бабу деѳи оларна: «не дурајорсунуз оларым? Фалан чоймешин-јанында вар кырк курбан». Бабу деѳи оларна: «хер бан сизе бирдән колверсәм, чинарсиниз бири биријиз». Бабу колверди бирәр-бирәр. Келѳа-да хей кести, бабују-да мемелериндән чеґела асты, да гирди ичери, да ичердә булду бир кыз. О кыз та-да гөзәл јөбурлериндән. Да келѳа деѳи о кыз: «мәри кыз, гелмәисин бана?» Кыз-да деѳи: «гидәрим, хер куртарысан агаларымдан бені, озаман гидәрим». Келѳа-да деѳи: «оннарлан колај-дыр иш». Да гелди агаларын јанына, да урду оннара бирәр тејмә. Агалары-да калкмышлар, гөзлерни ува-рак гиттиләр, јерледиләр бегирлерни да гиттирдиләр јола, инкнат олдулар. Келѳа-са гена гері калды топал катырлан. Агалары

жетішті бір бинаја, да коверділәр бегірләрні, гирділәр бина-ічинә, да отурдулар орда. Келқә-да жетішті, гелді, да махна булду, он-нара, да деді: «нәичиң колвердініз бурада, бунун бекчиси олмаса, бу бина бұкадар тертіптә дурмас?» «Не фенә-мы-жды ікі гұн бізім кефиміз?» Келқә-да деді: «сізә бiшеј олмә-сајды, бана хіч та ол-маз». Келқә-да колверді атыны, җ-да гирді бина-ічинә. Бір нәдән сора, баксалар, бір дөв геләр, алды бір бұк канара, да којлу ка-пуја. Дөв-да деді: «бән сізи колверецәм, ама версаныз келцејі бана. Агалары-да деді: «біз отуз-докузумуз-та кәјбеліріз, ама келцејі вермәјіз». Озаман авнады агалары, келқә-да не күвет вар. Келқә-да деді агаларна: «бракын беи агалар, бән істесәм, шінді-да куртулұрум». Келқә деді агаларна: «гидәсиніз о чбишејә, нәрдә јаттык, да гидәсиніз о јолдан, әнi бабу јинді, да булуцөныз бір бина, да о бина-да булацөныз бір мердівең, да о мердівеңиң ікі тарафы леш. Ама көркмајасыныз; ачан ічері гирецөніз, бу-лацөныз бір бабу мемелеріндән асылы. Ондан-да гирәсиніз одаја. Вар орда бір кыз, да ону аласыныз, ама о кызә докұнмајасы-ныз. Хер докунұрсаныз отуз-докузунуз да јаттырып та дұвә-рім. Ордан чекеттјнән, гидәсиніз о армут апинын јанына, да аласыныз о јолу, нәрдән о бабу гелді, да јетішецөніз бір бинаја. Да о бинада вар бір мердівең, да о мердівеңиң ікі тарафы-далеш. Ама көркмајасыныз, да гирәсиніз ічері, да ічердә булацөныз бір бабу мемелердән асылы. Ама көркмајасыныз, да сора гирәсиніз одаја. Одада вардыр отуз докуз кыз. Аласыныз, да јевлейәсиніз, ама беи дұшұнмејәсиніз, нәзаман-са бән-да гидецәм». Шінді агалары гиттіләр, келқә-да калды дөвлән, да олдулар ікісі кар-дашлык. Шінді дөв деді келцеја: «аңаба сән гетірәме-ми-сін Феc-падішахын кызыны бана?» Келқә-да деді: «гетірім». Шінді келқә чекетті гитмә. Уей сыңа урду, келцеиң кели кызды. Сар-ды башына бір саргы. Уч чоңук-та дұшұнұрмұш. Ачан келцејі гөрдү чоңуклар, да дедиләр бири бириңә: «дұрун кардашлар, тә геләр коңә, бија бір дәва кессін». Келқә-да ішитті оннарын лаф-ларны. О сәтта келқә деді: «не о сіздә?» Деді: «не оладек? Боба-мыздан калды біраз мал, ону пәј-едәмәріз». Келқә-да деді: «не

мал калды бобаныздан?» Оннарда деді: «те бу кўлаф, хем бу камчы, хем бір-да пала». Келқә-да деді: «не марфетлері вар оннарын?» Оннар-да деді: «бу кўлафы, ачан којёрсын башына, кімсеј гөрмёр сені, бу палајы-да јерә дөшөрсін, да пінөрсін ўс-тўна, бу камчыјы-да патладајөрсун, нөрејі істөрсін, орајы-да гідөрсін». Келценін-да оку јеліндәјді, діреді ајакларны да бас-етті, дўштў докуз дә ашыры, докуз су ашыры. Да деді оннара: «нөрејі дўштў бу ок, гідін да гетірін: ілері геленә-кўлафы вөрепәм, ардына геленә-камчыјы, сөра геленә-палајы». Келқә-да дөшөді о палајы, којду камчыјы, нөтөтті Фөс-падішахын долабына, орајы -да дўштў. Авшам олду, слўгалар гетірді падішахын кызына јімә. Падішахын кызы јіді, да калды біраз. Да кыз деді слўгаларна: «калан мәнцәјы којун долаба. Јарын саба бўтўн алты олсун». Слўгалар којду, келқә јіді оннары. Падішахын кызы јатмыш ујумә, ајаклары-уцўнда бір шамдал гўмўштән јанарды, башы уцўнда ө-да алтын. Келқә-да гитті, шамдалары дінштірді: алтын шамдалы којду ајаклары уцўна, гўмўш шамдалы-да којду башы-уцўна. Падішахын кызы гөрмеді. Чок чөкішті падішахын кызы слўгаларна, хем да дўдў, да деді: «мәрі ороспулар, сіз бурајы колвөрөрсініз јынсан. Слўгалар-да хем аладылар, хем сызладылар. Падішахын кызы деді слўгаларна: «хөр јарын авшама булўрсан јөлә, сорарым сізә». Слўгалар-да јөртөсі гўнў авшам јапајөрлар тә чок мәнцә. Падішахын кызы јіјөр, калан мәнцәларны којөрлар долаба. Келқә хөйсіні іјөр. Падішахын кызы јатајөр ујумә. Келқә гөнә дінштірөр шамдаллары. Саба олајөр, кыз бакса, шамдаллар дінштірїлмїш, долап мәнцәлары јїнмїш, чырајөр слўгалары, да дөр: «хөр јарын авшама булўрсам јөлә, сорарым сізә». Алады кызлар, сызлады. Ўчўнцў авшам слўгалар тә чок мәнцә јапмышлар. Падішахын кызы јіді, калан мәнцәјы слўгалар којдулар долаба. Келқә гөнә јіді. Падішахын кызы јатты ујумә. Келқә јінді јерә дінштірмә шамдаллары, падішахын кызына гелді бір сїнек сақына јетті. О сїнек орда-јкан, келқә-да булунду кызын башы уцўнда, да кыз урду келценін кўлафына. Кўлаф-та дўштў јерә, да кыз деді: «не келқә арајөрсун сән бу-

рада?» Келца-да деді кыза: «гелдім сені алма». Кыз-та деді келцежа: «хер беңі бурдан чыкара білрсан, олур, гідерім сана». Келца деді кыза: «ал марі іш кеңдіңа, салт жынцір ал (?). Кыз алды жынцір. Келца-да дөшеді палажы, жіңдірді кызы пала ұстў-на, кожду кўлафы кызын башына, хем кеңді башына, патлатты камчыжы, не негетті, бір кыра дўшсўн. Ачан дўштў оражы, келца лафетті кызлан, да деді кыза: «білөрмісіңіз сән, бән сені нережі гөтүрерім?» Кыз-да деді: «нережі?» Келца-да деді: «дева гөтүрерім». Кыз чок алады. Келца-да деді кыза: «алама, коркма, калмажцам сән она. Ко дев-да севінсін сана біраз. О сенің-ұстўна хызланадек-тыр, сән дежәсін: «дур, хызланма дев». Да дөцек: «не'іңің?» Сән-да дежәсін: «кырк гўн жасым вар, бобам jöldў. Кырк гўндай сора бән сенің, сән да беңім. Да сорадын дева, не дір онун тылысымы. Бән білөрім онун тылысымыны, ама білөрім аңгысы». Да гиттілар дева ікісі. Гиттесіннан, дев хызланды кызын-ұстўна. Кыз-та бўк сөслән барды, да деді: «дур, жаклашма бана». Дев-да сорду: «не'іңің?» Кыз-та деді: «бобам jöldў». Дев-да келцежі капады зындана. Келца жады палажы, кожду кўлафы башына, патлатты камчыжы, чыкты зындандан, гирді ічері кызын-жанына. Дев-да гитті ауланма, дев-да бір кереда ірді бір jөкўз, хем ічәрді бір ґычы су. Кыз-та сорду: «не дір сенің тылысымын?» Дев-да деміш: «те бу дірек». Дев гиттіжнан ауланма, кызлан келца донатмыш дірә. Келца деді кыза: «дев гелдіжнан жева, сән ойнажасын бу дірәй-долажанында хем дежәсін: «девімін тылысымы». Авшам олду, дев гелді, кыз ойнармыш дірәй долажанында, да дәрміш: «девімін тылысымы». Дев-да гўлмеді, кыз да башлады алама. Кыз деді дева: «не гўлөрсін?» Да урду кыз кеңдіні јева. Дев-да деді кыза: «кары, дәрсін, сачы узун, да аклы кыса, девің талысымы незамаң олур діректәй?» «Сөлесін, да бән-да не-нејім». Дев-да деді: «беңім тылысымым бу јевің сўпўргеси». Келца деді кыза: «донадасын сўпўргежі тўрлў, тўрлў парчажан». Дев-да гитті ауланма. Кыз-да хазырлады она бір jөкўз бір-да ґычы су, сора донадаjорлар сўпўргежі. Шіңді дев дөңдў гері. Келца-да деді: «дев гелер, аласын сўпўргежі, да чыкасын каршы ојнөрак».

О-да алды, да чыкты она каршы, да хем ојнарды, да дәрді: «девіні тылысымы». Дев-да гена гүлүмсеңі. Кыз-да кендіні жер урду, да башлады алам. Дев-да гүлдү, да деді: «кары, дәрсін, аклы кыса, да сачы узун хіч, девін тылысымы олур-му жевін дірә жәкі-да сүпүргә. Беним тылысымым фадасы јок-тур сана, сөлејәм, ама: нек јырак вардыр бір Каз-дә, дәјын ічіндә вар бір гөл, гөлүн-ічіндә вар үч јөрдек. Иері гідер бір јеркек јөрдек. О јөрдән катысында вар бір ока ташы. О ташын ічіндә вар үч сиек. Оннар беним тылысымым. Келцә јажды пәлајы, којду кұлафы башына, нәтәтти Каз-дәјын ічинә, патлатты камчыјы, дүштү гөл башына, урду иеркі јөрдә жарды ону, чыкарды катысыны, кырды о үч ока ташы. Ташыны чыкарды үч сиек, бірінін башыны копарды, ікісіні-да којду ишә-ічинә. Дев-да хасталанды. Келцә-да гери гелді, да деді кыза: «сән-да гөр, бән нәсы јөлдүрејәм деві». Дев јары жола гелді, келцә копарды ікінці сінәй кафасыны. Дев-да нек хасталанајор, савашајор гитмә, ама нек хасталанајор. Ачан калајор он стынцін јевә, келцә копарајор үчүнцү сінәй кафасыны. Дев-да јөлөр. Алајор келцә кызы, да чекедәрлар гитмә, булајорлар агаларны. Агалары алмышлар о кызлары, да јевлеймишләр. Келцә-да гитти, да о кызы јевәрді, буну-да алды кендіні. Сікіні көкәдан хаждады¹⁾.

64.

Женщина напугала чертей.

Бір адам жекиш бір пә дары, да олуш іслә дары, да о дарыјы о адам бичәмәзмиш, шејтаннар зајетмиш о дарыјы, да кимсеј бичәмәзмиш о дарыјы, шејтаннар куваләрмыш. Да чыкајор бір

1) Вар. О. Kolb. Lud., Ser. VIII, cz. 4, стр. 33; ibid. Pokuc. IV, стр. 53, 141; Чубин. II, стр. 172, № 52; стр. 239, № 64; Gliniski Bazarz polsk., II, стр. 5; Е. Роман., Бѣлор. сказ. I, вып. 3, стр. 228; Д. Садов., ск. и предап. Самар. кр., № 61; Афан., рус. сказ. VII, стр. 214—215.

кары, да деміш: «вер бана ўз круш, бан ону бічәрім». Алајор бір орак, да гідөр, да башлајор бічмә, ама сојунајор анадан дүмә. Геләр шејтаннар, баксалар, дарыјы бічәр бішеј, ама таныјәма-јорлар нәшшеј, да дәрмәшләр: «не олацек бу, кужрӯ кафасында, ташаклары гүсүндә, сакалы апушунда? Да демәшләр: «хәдін, качалым» ¹⁾).

65.

Цыганъ высиживаетъ лошадь изъ янца.

Вармыш бір чиңгейә, о чиңгейейін вармыш бір узун кўркў. Бір-да молдуван гөтүрүмүш омузунда бір кабак. Каршылашмыш чиңгейәјлан молдуван. Чиңгейә деміш молдувана: «сатмамысын о каба?» Молдуван деміш: «сатарым, вер о bellі кўркў бана, верім каба сана». Верміш чиңгейә кўркў, алмыш каба. Да сорармыш чиңгейә: «һәпајым бу каба?» «Гит бір бајыр-ўстўһә, да отур кабан-ўстўһә, отур ўч гўһ, ўч гедә, онун-ічіндән чыкацек јеллі хергелә». Отурмуш чиңгейә бір гўһ бір да гедә. Јертеси гўһ гетірімш карысы чоқуннан она јекмек. Да чиңгейә деміш карысына: «отур сән кабан-ўстўһә, сұмасын». Отурајор чиңгейәјка, да іјәр јекмек. Чоқў-да ојвармыш. Чиңгейәјканын јетеклери ачылырмыш, чоқўкта іләр, бакајор, да гөрәр мамусунун амқһны, да бармыш: «тетіка, күліһн ділі гөрўһәр. Фырлајор чиңгейәјка, калкајор кабактан, кабак-та тукурланајор ашә. Хендек-ўстўһдән тукурланырмыш чиңгейә, да әрдындан бакармыш. Атладыјнан, кабак кырылмыш. Онун урунда-да чукур-ічіндән јўркәр бір тавшав. Чиңгейә-да гөрмүш, чоқўда гөрмүш, да чоқўк деміш: «iclә küli, tetika, бән һһәдәм она». «Ніх аврадыны сиктімі, јешә,

1) Вар. Zb. Wiad. do Antr., XVIII, стр. 259 (латыш.); Narod. pripov. Matija Krašmanov Valjaves. U Zagrebu 1890, стр. 261; Bibl. Wisły, VI, стр. 51; O. Kolb. Lud. Ser. XXI, cz. 2, стр. 197; Этногр. сбiрн. імен. Шевчен. У Львові т. I, Украин. людск. выгaдк. стр. 26; Чубин. II, стр. 395, № 100.

кырцан күйінін беліні». Јанашајор чиңғей, урајор бір токмак кафасына, да јолдўрер чоғуу¹⁾).

66.

С. Цалтај.

Красавецъ Иванъ побѣдилъ трехъ змѣевъ.

Вармыш јолѧ бір падішѧ да вармыш онун бір-да блу. Да істәрміш блу бегірѧ пінсің да гезінсің, да гітміш хергеҗеҗа, бегірі тутсун. Да хергеҗеҗа деміш она: «сана гөрѧ бегір јок, докуз дўһиҗада докуз булутта ўч Ізмејдѧ балан бегір вар. О бегір сана гөрѧ гезинмѧ». Сора чоғуҗ гітміш јевѧ, да сӊлеміш бобасына о балан бегірі гетірсін. Да кімсеј білмөр, нёрдѧ о бегір. Бір дӧдунун ўч блу вармыш, да оннар чыплак-мышлар, јокмуш рұбалары. Дөр о кўчўҗ блу дӧдуну: «бӧн гетіреҗам балан бегірі». Дӧду-да дөр: «сӧн коркёрсін дышары чыкмѧ». Сора деміш: «гидеҗӧн, бӧн билерім, нёрдѧ о бегір». Дӧду-да сӊлеміш падішахы, деміш: «беним блу гетіреҗек балан бегірі». Падішѧ деміш: «гетіраҗын». Дӧду деміш: «онун рұбасы јок». Падішѧ-да гідірміш ўчўһуҗ-да, сора аҗырмыш ўч бегір падішаҗын хергеҗесіндӧн, алмыш падішахтан бір хібѧ јекмек, бір хібѧ-да алтын, бір хібѧ-да кіјат, бір хібѧ-да мум, бір батлак-та шарап, да чекетмішләр гитмѧ. Гітмішләр докуз гўһ, јетішмішләр бір јевѧ, чекмішләр бегірі хаҗада, да јатмыш агалары уҗума. О кўчўҗ уҗумамыш, аһи істәрміш балан бегірі геттірмѧ, ону ады Гӧзӧл Јуван. О деміш авшам олдўһнан агаларна: «уҗумаҗһыз, верміш алтыннарын јарысыһы бірисіһѧ, јарысыһы-да верміш бірисіһѧ, о кіјатлары-да верміш оннара, кіјат оҗнасыннар. Аңғысы тарысаҗды, онун олаҗек хеп-

1) Вар. О. Kolb. Lud. Ser. XIV, cz. 6, стр. 357; Wisła, 1895, IX, в. 2, стр. 825; Чубинск. Труды II, стр. 571, № 56; Добров. Смол. сборн. стр. 708, № 19; Изд. Имп. Общ. Ес. Ан. и Эт., Москва 1890, XI, в. 1, стр. 211, № 45; о томъ, что эта сказка вариантъ турецкаго разсказа о Насрь-Эддинѧ, см. стат. Кузнецкаго Кіевск. стар. XIV.

сіңі алтыннары. Баламыш кірішә бір басмә, коңнусундан-да чыкармыш ікі көпек, көпеклерін ады бірисінін Шәһи, бірисінін-да Шәһоли (Соколъ?). Деміш ағаларна: «ачан башлар басмандан кан дамламә, колвәрәсініз көпеклери, һаны гідәрсә көпекләр. Сиз-да көпеклерін әрдына гідәсініз». Гөзәл Јуван гитмиш да ічинә, гирмиш көпрү алтына. Геҗейин бір вакыды гелмиш бір бұк Измеј атлы. Бәгир дурмуш. «Не дурәрсин сән, бана корку вәрәрсин, бән бу дүһиәда кимсејда коркмајерым, салт бір Гөзәл Јуван вар, ондан коркәрым. Онү-да ким гетиреҗек бурајы?» О-да деміш: «бән-да бурдәјым». Сора Измеј деміш она: «һиндән-ми гелдін Гөзәл Јуван, Һәсә зәрундән-мы гелдін?» Гөзәл Јуван-да деміш: «һиндән гелдін». Измеј деміш: «гүреһ гүреһә істәрсин, Һәсә кылыч кылың-да-мы істәрсин?» Гөзәл Јуван-да деміш: «гүреһ гүреһә істәрим». Туттунмушлар гүреһиә. Измеј урмуш Гөзәл Јуваны јерә, батмыш бирадан. Гөзәл Јуван-да јүҗкелеһмиш, калкмыш, да урмуш Измеј јерә, Измеј батмыш боңнусундан, чыкармыш кылыңи, кеһмиш башыны, алмыш бәгирни, да гелмиш јевә. Јевә ағалары ујурмуш. «Калкын, деміш, бәни-да јөлдүреҗекләр». Сора о гүн ујумушлар, авшамһән деміш: «ујумајын, оңнејын кият. Ачан башлар кан дамламә касинкадан, салвәриң көпеклери, да һаны гідәрсә көпекләр-да, оннарын әрдына гідәсініз. Ондан гәһә ујумушлар. Гөзәл Јуван гитмиш, көпрү алтына гирмиш. Геҗейин бір вакыды геләр Измеј атлы. Бәгир дурмуш, Измеј деміш бәгирә: «не дурдун? Бән бу дүһиәда кимсејдән коркмајорым, салт коркәрым Гөзәл Јувандан. Онү-да ким гетиреҗек бурајы?» Гөзәл Јуван деміш: «бән бурдәјым». Измеј деміш Гөзәл Јувана: «зәрундән-мы гелдін, Һәсә һиндән ми гелдін?» Гөзәл Јуван деміш: «һиндән гелдін». Измеј деміш Гөзәл Јувана: «гүреһ гүреһә істәрсин, Һәсә кылыч кылыңә істәрсин?» Јуван деміш: «гүреһ гүреһә істәрим». Туттунмушлар гүреһиә. Измеј урмуш Јуваны јерә, батмыш бирадан. Гөзәл Јуван-да калкмыш, урмуш Измеј јерә, Измеј батмыш боңнусундан. Гөзәл Јуван чыкармыш кылыңи, кеһмиш кавасыны Измејин, алмыш бәгирни, гөтүрмүш јевә. Ағалары гәһә ујумуш. Калкын, деміш, бәни да јөлдүреҗекләр, сизі-да јөлдүре-

пекләр. Јертәси авшам пек жалвармыш Гөзәл Јуван агаларна: «ујумајасыныз, бу Измеј пек кәви: үч кавасы вар ону, балаң бәгир онда. Бу авшам ујумајасыныз, колверәсиниз көпекләрі йәһны гідәрсә көпекләр, сиз-да ардына геләсиниз. Бу Измеј зәрә пек фәһна, коркәрым ондан, јенсәјдек бәһи зәрә. Ама колверәсиниз көпекләрі, озалан јенсәјәмејдек. Ојнајасыныз кјјат сиз, аңгыныс тарасајды, онун оладек алтыннар». Гөзәл Јуван гитмиш көпрү алтына. Геценің бір вакыды гелмиш Измеј балаң бәгирләң. Балаң бәгир дурмуш. «Не дурәрсын, деміш, бәһ бу дүһһәда кимсәјдәң коркәмајерым, салт вар бір Гөзәл Јуван, ондан коркәрым. Онү-да ким гетирәдек бурајы?» «Бурда-да олса, коркмајерым». Гөзәл Јуван коркмуш, дүшүнүрмүш, чыксын-мы ордан, Һса чыкмасын? Сәра деміш: «Һе Алла веріса», да чыкмыш. «Бәһ, деміш, бурдајым». Измеј деміш Гөзәл Јувана: «Һасы, Гөзәл Јуван, зәрундәң-мы гелдін, Һса іһндәң-ми?» Гөзәл Јуван деміш: «зәрундәң гелдм». «Һасы істәрсін Гөзәл Јуван кылыч кылыңамы, Һса гүреш гүрешә-мы?» Гөзәл Јуван деміш: «гүреш гүрешә істәрім». Туттунмушлар гүрешмә, гүрешмишләр чок; четіһһенмиш јер. Деміш Измеј Гөзәл Јуваны: «бурда, деміш батмајдек, варды бәһиң бір аңим, гіделм о аңә, да орда гүрешелм, орда каба батыдек; балаң бәгирі баларыс о аңә». Гөзәл Јуван кајыл олмуш, гитмишләр о аңә, баламышлар балаң бәгирі, туттунмушлар гүрешмә. Урмуш Гөзәл Јуван Измејі јерә, Измеј батмыш бәләдәң јер-ічһе. Измеј ордан калкмыш, урмуш Гөзәл Јуваны јерә, Гөзәл Јуван батмыш бојнусундан. Измеј чыкармыш кылыңыны кесмә Гөзәл Јуваны, Гөзәл Јуван деміш: «кардашым оласын, кесмә, деміш, бәһи, сәһиң којнунда вар бір трүба, вер о трүбајы бана, піһејим бу ач-үстүһә, да бәрдыјым о трүбајы. Сәра, іһдјһһәң јерә, істәрсәјды, кес, істәрсәң јі». Измеј кајыл олмуш, вермиш трүбајы. Гөзәл Јуван пінмиш ач-үстүһә, бәрмыш трүбајы, јевдә көпекләр іштімиш, кырмышлар пәһчерејі. Гөзәл Јуван урмуш трүбајы јерә: «хәд, деміш, Измеј, бакалым, сәһ-ми, Һса бәһ-ми?» Гөзәл Јуван јерә јіһиңә, көпекләр параламышлар Измејі. Гөзәл Јуван алымыш балаң бәгирі, гелмиш јевә. Агалары ујурмушлар, гәһә калдырбмыш

агаларны, пиймишлар бегіріа, да гелмишлар јевлеріа. Гозал Јуван гетурмуш балан бегірі падішахын олуна.

67.

С. Бешалма.

Гебозъ отбираетъ у змѣевъ украденныхъ коней и убиваетъ
укравшихъ.

Вариантъ № 66-го.

Вармыш бір вакытта бір падішā. О падішахын вармыш ўч олу. О падішахтан-са хейси змејлар коркармыш, да о падішā јежел-едіп, јолер. Оллары готурерлар бобасыны гоммā. Бір-да бегірі вармыш о падішахын, гўсўндā гўн-мўш. Оллары, ачан готурерлар гоммā бобасыны, змејлар геліп-та, чалајорлар о бегірі. Ачан оллары гелејорлар јевā, бегірі буламајорлар јевдā. Хем кўчўк кардашлары дер агаларна: «агалар, хадін гіделім, да бобамызын бегірлерні арајлым». Буннар чекедёрлар гитмā. Чок-му гитмишлар, аз-мы гитмишлар, јетішмишлар, змејлерін кўртāларна. Хем кўчўк кардашынын ады Гебоз-муш. Шінді оннара, авшам олајор орда, агалары гирејорлар кўртāнын ічіндā јатмā. Гебоз-да гідер, дамын таванында јатајор. Геценіп бір вакыды гелер хем бўк змеј бір кара бегірлāн. Да о бегір, істемāзмиш дама гирмā. Змеј дāрмиш бегірā: «нē'ічін сāн гирмєрсін дам-ічінā, о падішā јолў'ў, āнī бїз коркардык?» Гебоз-да деміш тавандан: «јолдў-са, онун олу бурада». Змеј коркудан, сычмыш чāшырларна. Гебоз інер јерā, балајор, бегірі дама. Змеј дер Гебоза: «нєрдā істєрсін гўрешмā?» Гебоз-да дер: «бāн істєрім таш-ўстўндā гўрешмā». Буннар гідерлар таш-ўстўндā гўрешмā. Гебоз кесер змејін кафасыны, гідер тавана, да јатајор. Саба-каршы гелер ортанцā змеј. Онўн-да бегірі гирмāзмиш дама. «Хāј кōпеклāр ісін кафаны, нē'ічін сāн гирмєрсін дама, падішā, āнī бїз коркардык, јолдў». Гебоз-да деміш тавандан: «о јолдў-са, онун олу бурада». Змеј коркудан чāшырларна сычмыш. Інер Гебоз јерā, балајор

бегірі дама, кесер змејін кафасыны, пінер гена дамын-тавана, да жатајор. Дәнері-арыкан іелер хей күчүк змеј бобаларнын бегіріннән, ани гүсүндә гүн-мүш. Та дама жаклаштыјнан, бегір кишиеміш. Змеј јүфкелейер бегіра, да дәр: «гаргалар јісің сенин кафаны, сансын, сенин падішахын бурда јöldү?» Гебоз-да дәр: «о јöldү-са, онун олу бурада». Гебоз ийер јера, балајор бегірі дама. Чыкајдорлар дышары чекедерлар гүрешмә. Ұч гүн Ұч-та геца дүшөрлар. Кылычлары тутушајор, да јок иңәл бірі біріні кесіһәр. Бір-да гарга оннарын-јанында учармыш. Змеј дәр о гаргаја: «гел сүндүр бейім кылыңымын атеһіні, да верірім сана Ұч Ұз жыллык јомұр». Гебоз-да дәр: «сүндүр бейім кылыңымын атеһіні, вереңәм сана Ұч змеј леші іјәсің». Гарга сүндүрер Гебозун кылыңымын атеһіні, да Гебоз кесер змејін кафасыны, да верер гаргаја Ұч змеј јісің, да, гідер, калдырајор агаларны, верер агаларна о ікі бегірі, кейді-да алајор бобасын бегірни, да гідіи варајдорлар јевә¹⁾.

68.

Молодой человекъ, родившійся отъ попа и медвѣдицы, страшный силачъ.

Бір вакыт вәрмыш бір поназ, да о поназ јекміш мерасында папшој. Тутмуш поназ бір адам, папшојлары беклесің. Гітміш адам беклемә папшојлары, башламыш папшојлар фышырмаә. Брамыш адам, гітміш попаза, деміш: «беклејәмејңәм». Попаз тутмуш башка бір адам. О-да гітміш беклемә, она-да башламыш фышырмаә. О-да брамыш, гітміш попаза, деміш: «беклејәмејңәм». Гітміш поназ кейді беклемә. Геңейің бір вакыды чыкмыш бір ајы, тутмуш поназы, сүрүмүш деліңә. О ајы дішјміш. По-

1) Вар. Zb. Wiad. do Antr., XVIII, стр. 393; Чубинск. Труды, стр. 252, № 68; стр. 256, № 69; Е. Роман., Бѣлор. ск., I, в. 3, стр. 120; Добр. Смол. сбор. I, стр. 405; Афан., рус. сказ. VII, стр. 24; Верещ. Вотяки Сарап. уѣз. стр. 186.

пәзнан аҗы җапмышлар бір чоңуҗк. Попәзнан чоңуҗк дурұмушлар делік-ічіндә, аҗы-да гідәрмиш аўланма. Гитти заман коҗармыш делін азына бір бӯк таш. Чоңуҗк башламыш бӯма, попәз-да дәр чоңа: «насы җапсаҗ-та чыкалым бурдан, да гөр нидә җашамак». Чоңуҗк җитірниш ташы, таш јеріндән дішлімиш. Аўшамнејін гелмиш аҗы, бакса, таш јеріндән дішлімиш. Јертеси гүнү гәнә коҗмуш ташы, гитмиш аўланма. Чоңуҗк гәнә денеміш кеңдіни, җитірниш ташы, таш бір јанна гитмиш. Гелмиш аҗы аўшамнејін, бакса, таш бір јанда дурајор. Гирмиш, јемзірмиш чоңу. Сабасы гәнә гитмиш аўланма. Чоңуҗк җитірниш ташы, таш бір тарафа қиғилмиш. Чыкмышлар деліктән попәзнан ікісі, башламышлар качма. Геләр аҗы, бакса, оннар јок, такышмыш әртларна, јетішмиш оннары. Чоңуҗк тутмуш аҗы, јолдұрмиш. Гидәр попәз чоңуҗкнан јевә геңә, урмуш попаз пәнчереја. Попадја деміш: «кјмсін сән?» Попаз деміш: «бәним». Ачмыш попадја калују, бакса, попаз калмыш чыплак, гинмиш попаз. Попаз деміш попадјаја: «беним вар бір-да чоңуҗм, вәр онә-да бір кат рұба». Гидірнишләр чоңу. О чоңуҗн белдән ашасы аҗы-җмыш, јукарсы адам-мыш. Попадја јесап алмыш, башламыш попаза демә: «кајбет чоңу, бән коркајорум ондан». Попаз башламыш дұшұнма, насы кајбетсін ону. Каздырмыш бір пунар, коҗмуш чоңу, ташласын пунары. Ікі-ўз кiш-да коҗмуш ташласыннар чоңуҗк-ўстұнә, чоңуҗк бір јеліннән ташлармыш, бір јеліннән-да калан ташлары дышары атармыш. Јолдұрәмеміш попаз чоңу пунарда, јоламыш попаз чоңу дәја дөрт јөкүзнән ач кеәмә, да јисін ону орда аҗылар. Кошмуш чоңуҗк дөрт јөкүз, да гитмиш дәја, колвермиш јөкүзлері, башламыш кеәмә. Гелмиш ікі аҗы јимишләр јөкүзлерін ікісині. Тутмуш аҗылары баламыш чывгар башына, гәнә кеәрниш. Геләр ікі қанавар јіјәрлар јобұр јөкүзлері-да. О тутмуш оннары, да баламыш арыш башына, кеәміш, јүклетмиш адык чок, кошмуш аҗылары діба, қанаварлары ілері, чекетмиш. Чыкмыш да-ічіндән, јетішмиш бір көпрұја. О көпрұдә-да вармыш ікі шејтан, бірі деміш: «бән јүркүдеқам бунун јөкүзлерні, да кырдырақам арабасынын діңгиліні. Чыкмыш, јүркүтмиш, кырдырмыш діңгилі. Тутмуш

чоѣук шејтаны, којмуш ону, тутсун діңгілі јевадак. О хадар-мыш, шејтан-да тутармыш діңгілі, јетішміш јева. Бармыш чоѣук: «ачын токады». Попадја деміш: «шејтан ачсын сана токады». О-да деміш: «шејтанын іші вар, діңгілі тутажор. Ачмыш кейді токады, гірміш а'ула. Попазанн попадја, ачан їбрмўшлар ајылары, коркмушлар. Чоѣук алмыш јокўзлері, баламыш дама. Попазанн попадја алармышлар: «насы куртулалым». Јолламышлар ону, гітсіи шејтан дермейнерінда, ун ўтсўн. Којмушлар чуваллара кўл, да шејтаннар ону кайбетсіи. Кошмуш ајылары, гітміш дермейна. Шејтаннар, ачан їбрмўшлар ону, коркмушлар да демішлар: «не іш бу гелер біза?» Јетішміш дермейна. Дермей дўзгўн ділміш, пайсынајор дўмї шејтаннары. Оннар-да башлајорлар дўзмї дермейн, кімісі каялары дішарміш, кімісі канатлары којармыш. Чабуѣак дўзмўшлар, атмышлар сеіеда, баксалар, оннар кўл, да демішлар: «насы ун жапалым сана, сан кўл гетірмішін біза?» О-да деміш: «насы кўл, бан бодај гетірдім». Пайсынајор оннары дўмї харапнікїян. Оннар-да коркудан кейді бодајларыдан жапмышлар нїшаста уну, долдурмушлар чувалларны, којмушлар кызак-ўстўнїа. Кошмуш чоѣук, гелміш јева. Ачан бакајорлар, чувалларда піклујут уну¹⁾.

69.

Отгадчикъ.

Вармыш бір падішахын бір камчысы. Шїнді чалынајор падішахын о камчысы. О камчыјы са білірміш кырк кіші. Шїнді вармыш бір ыкара даду, нек ыкара - јмыш, јокмуш нејлан

1) Вap. L. Bechstein, Neues deutsches M̄rchenbuch «der starke Gottfried»; Haltrich, Deutsche Volksm̄rchen aus dem Sachsenlande, стр. 6—64; Wenzig, Weltslavischer M̄rchenschatz, стр. 124—127; Трейландъ, Латыш. ск., стр. 152, № 100; J. B. Malý, Nar. Bachork. стр. 170; O. Kolb. Pokuc. IV, стр. 177; Етногр. сбїрн. імен. Шевч. I, стр. 60; Афан. рус. ск. V, стр. 42; VI, стр. 89; Д. Садов., ск. Самар. кр. № 22, 34.

гечіисін. Дўшўнёр о дāду кеңді кеңдіңә: «насыл жапсам, да с̄блет-
с̄айм о кырк кішіді, да бекі падіша вері бана біраз алтын пара?»
Шїнді гідер дāду, хем гідәрмиш, хем дўшўнўрмўш, не с̄блесін
падішаха? Шїнді жетішөр дāду падішакын конакларна, башлајор
көпекләр салма. Чыкајор өн-ікілінін бірісі, да дөр: «не гездін, ба,
дāду?» Дāду-да дөр: «ішіттім, әні падішакын бір камчысы кәб-
елмиш, да гелдīm бакајым, булдунўз-му о камчыјы?» Өн-ікілі-да
деміш: «буламадык». Дāду дөр: «ја чыр падішахы бурајы». Гідер
өн-ікілі, чырајор падішахы. Чыкајор падіша, да дөр: «не гездін
ба дāду?» О дāду-да дөр: «ішіттім, әні сизін кәбелмиш бір кам-
чыныз, булдунўз-му ону, оса буламадынысмы?» Падіша деміш:
«буламадык». Шїнді дөр о дāду падішаха: «бән, деміш, билерім,
кімдә камчы». «Билермисін?» «Билерім». Падіша деміш: «хәдī ба-
калым, булақан-мы. Хер булурсан, верецām сана бір хібә алтын».
Шїнді дāду дўшўнёр, һапсын, да с̄блетсін о кырк кішіјі. Шїнді
дāду дөр о кырк кішіја: «хейсінис гетірәсінис бана хер гўн бірәр
пїта». Шїнді ікін гетірөр бірісі. Дāду, алдыјнан пїтајы, деміш:
«бірісі гетірді, калды отуз докуз». Гідер о адам гері. Јертеси
гўнў гетірөр башкасы. Дāду гөнә, алдыјнан пїтајы, деміш: «кісі
гетірді, калды отуз с̄екіз». Дāду пїталары сәјәрмыш, оннар-са
санырмышлар, дāду оннары савашајор туттурма. Шїнді јертеси
гўнў гетірөр ўчўнцўсў. Дāду гөнә дөр: «ўчў гетірді, тә калды
отуз једі». О адам-да дўшўнёр, да дөр: «дāду, ба, сән бізі тут-
турма савашерсын?» «Зер, деміш, туттурма». О адам-да деміш:
«біздә о камчы». Дāду-да деміш: «сиздә-јса, колај-дыр іш, јарын
сабаһа јалајасын, да гетірәсін, да сыпыдасын а'улун ічанна, да
падішакын копоју іјецек о камчыјы, да сїз-да куртулаңеныз».
Шїнді дāду дөр падішаха: «булдум камчыјы». Падішах-та дөр:
«әередә?» Дāду-да дөр: «сөнін копојун јіміш». О падіша дөр дā-
дуја: «хер бән кесәрсам копоју, да буламасак камчыјы, сөні-да
кесеңәм, зәрә бөнім копојум палы бір адамдан». Шїнді дөр па-
діша дāдуја: «ал наңә, да кес копоју». Алајор дāду наңә, копој-да
јатырмыш капу јөнўндә. Гідер дāду јавашаңик, да бір наңак
урајор көпән јейсесінә, да јарајор көпән шкөмбөсині. Чыкарајор

камчыҗы парча парча. Алајор дăду о парчалары, да гүтүрер падишаха: «тә, деміш камчы». Шінді падиша верер о дăдуја бір хібә алын. Алајор дăду алтыннары, да гідіи варајор. Да хәисі дәрмийи о дăдуја: «білгіч». Шінді кајбелер тұрк-падишахын бір ұзұ, арамьшлар, да буламамышлар. Шінді тұрк-падишахы иши-дәр бу дăдуја, ани білгічмийи. Коштурајор Һезетіја Һајтону, да гелерлар о дăдуја сорма. Сорајорлар дăдуја. Дăду деміш: «һе о?» Деміш: «кајбелді бір гүмүш ұзұм, да буламајорус, да ишиттік, ани сән білгічмийи». Дăду-да деміш: «олур ону булмә». Шінді падиша дәр дăдуја: «хәді гіделім». Дăду-да деміш: «хәді». Пинерлар талгаја, да чекедәрлар. Вармыш јаннарында-да ікі атлы. О атлынын бірісі о ұзұ ани чалмыш, да онун ады Чакшыр-мыш. Шінді гідәркан јолда, баттырајорлар талгајы, исланајор дăдунун чашырларны. Чыкарајорлар талгајы. Шінді дăду чыкарајор чашырларны, да серер бір Һидана. Чашырлар салланьирмыш, дăду-да дәрмийи: «чакшыр, чакшыр. Шінді һек салланајорсун, ама, бакалым, јарын осман пашанын јөнүндә, һапақан?» Дăду тә јолә дедіјһән, о тұрк, ани ады Чакшырмыш, дәр дăдуја: «һердән билерсін бенім адымы?» Деміш: «бән билмәсам, гідәрми-јім». Дăду кейди чашырларна дәрмийи: «һе салланајорсун», о тұрк та санмыш, она дәр. Дăду оннары тә јолда тутмуш. Шінді о тұрк: «аман куртар бізи». «Олур, деміш, верий, деміш, о ұзұ о падишахын копојна, јутсун, да бән-да деңәм: «копој јутмуш». Гелерлар Һајтоннан осман пашанын биналарна. Чыкајор падиша дышары теклиф-едәр ічері. Јинер дăду, гелер ічері, башлајор аннатмә дăдуја. Дăду-да дәр: «бән билерим һереда. Вармы, деміш сеніи бір копојун? О јутмуш». «Дөрү-му?» «Дору». «Хер діл-са дору, падиша деміш, кесеңәм сені-да». «Кес, ама, хер дөрү-са, вереңән бір хібә алын». Шінді кесерлар копоју, чыкарајорлар копојун-ічиндән ұзұ. Шінді верер она бір хібә алтыннары, да гідіи варајор. Јетішәрлар буну геридән, да демішләр: «бәрі бір керә алдадалым ону». Бірда деміш: «һиңәл алдадалым?» «Сокалым бір тилкіји чувал-ічинә, да соралым она: «һе вар бу чувалда?» Јетішәрлар дăдуја геридән, да сорајорлар дăдуја, да дәрлар: «һе вар

бу чувалда?» Дәду-да коркмуш, да бѣлмѣр, нѣпсын. «Ах, деміш сиктік шйиді тѣкіжі». Тўркўн бірі урѣр јерѣ тѣкіжі, да дѣнѣрлар гѣрі. Дәду-да гідѣр јевѣ¹⁾.

70.

Силачъ, извозщикъ и разбойники.

Бір адам кѣраңылык једәрмѣш. Бір кѣрѣ јўклетмѣш талѣгасыны, да чекетмѣш јола. Гидәркан, баттырмыш бір дередѣ талѣгајы, да бѣгірләр чыкарамамыш. О-да колвермѣш бѣгірлері, бракајор оннары, да тутажор октан, да чыкарајор јеллән кенара талѣгајы. Комушусу-да којмуш нѣтінѣ чалсын онун бѣгірлеріні, гѣрѣр, әні о дередән гечѣчек. Да ачан баттырајор о јеріѣ талѣгајы, гѣрѣр, әні онда кувет чок. Гидѣр јанына, да дѣр она: «не бўшѣрсын, хә гел, гіделім беймѣнѣн бірері». Чекедѣрлар гитмѣ бір дѣ-ічінѣ. Дәјын ічі-да чотмаклық-мыш, да јок нѣсы талѣга јѣрўсуң. Да дѣр о кѣраңи: «на бѣгірлері, да бѣн алајым талѣгајы кафама». Којѣр талѣгајы кафасына, да гідѣрлар. Гидәркан, јолңа булајорлар ікі бојар јѣлў, алајор оннары, да јаттырајор талѣга-ічінѣ, да јетѣшѣрлар бір бордѣја. О бордѣјдѣ-да кырк кѣші хырсыз вѣрмыш пѣј етмѣшләр кырк фѣс алтын, да отурулармыш атѣш башында. Оннар-да гиттѣјінѣн, демішләр: «кабул-ѣдін бізі, бу гѣдѣ калалым бурда, зѣре пара вар ўстўмўздѣ, саттык сўрѣк». Оннар-да демішләр: «кабул-ѣдәрис». Да дѣрмѣшләр бірі бірінѣ, әні гідѣцѣс гѣзмѣ ајамызга гелді пара. Гелділәр о јѣбўрләр-да, отурмушлар атѣш башында. О кўчўк адам деміш о кѣвѣ адама: «аңикмадын-мы?» О-да деміш: «аңиктым». Кўчўк адам деміш: «гит, гѣтір талѣгадан бір балык, да пішірелім, да іјелім». О-да гідѣр, да сап-лајор бір казыклан о јѣлўјў. Башламышлар ону атѣшгѣ кызарт-

1) Вар. Српс. нар. припов. Вук Врчевић у Биограду 1868, стр. 3, № 5; О. Kolb. Lud. Ser. XIV, яз. 6, стр. 273; Аф.ан. рус. ск., стр. 126 и 128; Ант. и Драг. стр. 146, № 43; Д. Садовн. ск. Самар. кр. № 40.

мә. Хырсызлар-да шашмышлар, да коркмушлар: «балык жерийә адам пішірмишләр». Пішімә башладыҗнан, о кўчў деміш: «ја бака-
 җым пішмеиш-ми?» Алмыш, даламыш бір керә, да деміш: «бу
 кокмуш, гетір башка». Гетірмиш башка, ону-да пішірмиш, гәһә
 бакмыш, да деміш: «бу да кокмуш». О кўчўк адам-да урмуш
 аҗаны жерә, да деміш: «ја тут бір тәзесини, да пішірелим». О хыр-
 сызлар-да качан качанын олмуш. Да деміш о кўчў: «те бураҗы,
 те бурда вар кырк фәс алтын». Да деміш: «сәһдә букадар кувет
 вәрмыш, да бўшўрдун кираҗилыкнан җашамә». Пәҗ етмишләр ал-
 тыннары, да кўчўк-та деміш: «гит, та те шиди җаша»¹⁾.

71.

**Ловкий парень укралъ у молдаванина козла изъ рукъ и надулъ
 отца.**

Бір вакыт вәрмыш бір адам, вәрмыш онун бір ӊлу. Гидер-
 лар ӊлу бобаҗнан, чекетмишләр гитмә. Бір кўвә гечәрмишләр. Бір
 дә-ичидән гидәркан, каршыламышлар бір молдуваннан бір кечі.
 Чоңўк дәр бобасына: «ӊән чаларым бу кечiji». Бобасы деміш:
 «насы чалаңан, адамын једәһдә кечі?» Чыкармыш ӊлу аҗандан
 чизмеји, коҗмуш јол ўстўһә. Молдуван булмуш чизмеји да деміш:
 «ислә чизмә, ама бір». Браммыш, гитмиш илері. Чоңўк алмыш чиз-
 меји, готўрмиш илері, коҗмуш. Молдуван јетиниш чизмеиһ ја-
 нына, да деміш: «хәле, та бір чизмә». Балајор кечiji бір фидана,
 гитмиш јобўр чизмеји арама. Гидер чоңўк, алајор кечiji, гидерлар
 дә-ичиһә, кесерлар кечiji, коҗмушлар каҗнатмә. Чоңўк деміш бо-
 басына: «ӊән істејим, сана јидирмәм бу кечидән». Бобасы деміш:
 «ову јапамасын». Сора гитмиш чоңўк дә-ичиһә куру одун топламә.
 Чыкармыш чоңўк кўркўһу, башламыш дўмә: пат, пат кўркў.
 Кеһдә-да дәрмиш: «валлә, ӊән чалмадым, тәтў чалды». Бобасы

1) Вар. Wisła VII, в. 1, стр. 46; Афан., рус. сказ. V, стр. 214; VIII, стр. 238; Г. Верещагинъ, Вот. соснов. кр., стр. 161.

јешітіміш, брамыш кечіі каянаркан. Гелер чоџук, іјер кечіі, бобасы гітміш¹⁾

72.

Ангель путешествуєтъ съ монахомъ.

Бір вакыт олмуш бір минуија. Бір калугер вармыш ікі-јашындан бері манастирда дурумуш, да хіч дуйнада гезмемиш. Шинди о калугер алајор благословенија јагумейдан, да чекедёр гітмѧ дуйна јуреймѧ. Гидаркан, калугер каршы-гелер бір пусник. Шинди о пусник сорајор о калугера: «нерејі гідерсин?» О калугер-да дёр: «гидерім дуйна јуреймѧ». Пусник дёр: «хаді, бан-да гидејім сеиниѧ». Калугер-да дёр: «хаді гел сан-да». Да чекедёр буннар ікісі гітмѧ. Чок-му гітмишлар аз-мы гітмишлар, јетішмишлар деиизин-бојуна. О деиизин-бојунда вармыш бір зеңгін адам јашармыш. Шинди о калугерлан о пусник гідерлар о зеңгін адама конѧ. Шинди о зеңгін адам нек севиимиш, ани калугерлан пусник гелмиш она мусѧфирлѧ. Зеңгін адам којер калугерлан пуснѧ јек-мек, хем чыкарајор бір пукал шарап да верімиш о шарабы алтын филцаннан. Верер калугера бір филцан шарап, калугер ічер о шарабы. Шинди зеңгін адам гена долдурајор алтын филцаны шарӧплан, да верер пуснѧ. Пусник ічер шарабы, да филцаны атајор деиизѧ. Зеңгін адам бишеј демеміш пуснѧ, ани атмыш филцаны деиизѧ. Шинди јекмек јидіктан сора, пусниклан калугер чекедёрлар гітмѧ та јотѧ. Гідерлар о гуну, јетішёрлар бір куѧ. Да о куѧ конајорлар бір адама. Шинди о адамын вармыш бір чоџу бір јашында. Да дёр о адам пусниклан калугерѧ: «І олдунус-та гелдиѧс бана конѧ, благословит-једін беѧім чоџуму». Алајор

1) Вар. Латышск. Трейландъ, стр. 184, № 112; Српс. нар. прип. В. Караџић, 1870, стр. 166; Malý. Nar. Bachor. a povesti, стр. 182; Zb. Wiad. do Antr. VIII, стр. 310, № 9; Bibl. Wisły III, ч. 1, стр. 112; O. Kolb. Pokuc. IV, стр. 237; Д. Садовн., ск. Самар. кр. № 32.

калүгер благословіт-једер чоџу, да верер пүснә, 0-да благосло-
 vit-jetciн чоџу. Пүснiк-да сыкајор чоџун бурнундан, да чоџук
 jölөр. О адам-да бiшеј дөмөиш пүснә, әнi jöldүрмүш чоџу.
 Шiндi пүснiккан калүгер гитишләр тә jötä. Шiндi буннар гидәр-
 кан, јетiшөрлар бир пустија јевә. Калүгер јавашамыш, да кал-
 мышлар о пустија јевдә гөцөлөмә. Шiндi калүгер јатмыш ујума,
 ама пүснiк башламыш јыкма јевi. Јыкмыш пүснiк јевiн хајады-
 ны, да башламыш јыкма iчөрсiнi-да, нөрдә јатырмыш калүгер.
 Шiндi калүгер коркмуш үстүнә јыкацек пүснiк јевi, калкајор
 калүгер дөшөндән, да гидөр он адым јевдән јырак, да јатајор, да
 бакајор, не јапацек пүснiк. Пүснiк-са јыкајор јевi јерә барабар
 хiч бөlli дiлмиш, әнi јев вәрмыш орда. Шiндi калүгер-да јатама-
 мыш, да сормуш пүснә калүгер: «бiлдiр бана кейдiнi, кiмсiн сән:
 шејтанмы-јсын, 0са сатанә-јмыјсын?» Пүснiк-та дөмиш: «бән
 дiл-iм не шејтан, не да пүснiк, не да сатанә». Калүгер-да дөмиш:
 «је не-ј-сiн сән? Бiз гиттiк сөйiннәй, о зөңгiн адам сөвiндi, да
 алтын фiлцәннан јыкрам јапты бiзә. Сән-са алдын алтын фiлцә-
 ны, да аттын дөизә. Сөра гөлдiк бир кўвә, орда-да jöldүрдүн
 адамын чоџуу. Шiндi гөлдiк бурајы, бурда-да, јок нәбасын, да
 башладын јыкма јевi». Пүснiк-та дөр: «әнi гиттiк јiлкiн зөңгiн
 адама, да вөрдi бiзә алтын фiлцәннан шарап. О алтын фiлцән
 харам парәјлан алынмыш, да бән онүчун аттым дөизә о фiлцә-
 ны, зөрем сов шарәтта чырылмасын суда о адам». Калүгер гөнә
 дөмиш: «ја ачан гөлдiк iкинci конә, нө'iчин jöldүрдүн о адамын чо-
 цуу?» Пүснiк та дөмиш калүгера: «о адамын чоџу бұдүјнән,
 хырсыз олацөјды курвар, хөм адам jöldүрөцөјдi, да онүчун бән о
 чоџу jöldүрдүм». Калүгер гөнә дөмиш пүснә: «је бу јевi нө'iчин
 јыктын?» Пүснiк-та дөмиш: «нө'iчин-мi, бу јевдә вар хазнә гөмү-
 lү, да о гөмән адамлар капалы дурајорлар зынданда бу парә-iчин.
 Да бу јевә гөлөцөјдi бир адам, да јапанацөјды, да хырсызлар
 зындандан куртулацөјды, да гөлөцөјдiләр бу јевә, да булацөјды-
 лар о адамы, да о парә-iчин jöldүрөцөјдiләр адамы. Ама шiндi
 гөлөцөкләр да гөрөцөкләр, јев чол-ува олмуш, да дөцөкләр парәјы
 чыкармышлар, да гидөцөкләр. Сөра бу јерә јапынацек бир фукара

адам, да о адам булаңек бу парајы». Сора пұснік дәр калұгерә: «гіт сәп жалныз шіндән сора, да јўрен дўннә». Пұснік учмуш, да гітмиш. Калұгер-да калмыш жалныз. О пұснік діл-миш пұснік, ама ынңер-мыш¹⁾.

73.

Кто лучше сонъ увидитъ.

Бармыш бір чиңгейәјлан бір адам, да оннар ікісі пек ісілә жа-шармышлар. Шїнді оннар лаф етмишләр, кесеңекләр бір потмар. О адам деміш чиңгейеја: «аңгымыз не дўш гөрўсајды, о јіеңек потмары». Шїнді кесерлар потмары, јатајорлар о геңә, потмары -да атајорлар ғырына. Адам калкајор, да јіјер о потмары, чиң-гейә-са ујўрмуш. Шїнді адам геңә јатмыш ујумә, чиңгейә хеі ујўрмуш. Шїнді чиңгейә калкмыш сабаһлен, да чиңгейә деміш адама: «бан гөрдўм бір бўк дўш». Адам-да деміш: «не дўш гөрд-дўш?» Чиңгейә-да деміш: «бір бўк мердївеј јаптым, да чыктым чак гөкә, да Аллахлан Аллахка јекмек јірділәр, да беі-да текліф јеттіләр, да бан істәмедім». Адам-да деміш: «бан-да гөрдўм, ані сени текліф јеттіләр, бан-да калктым, да јідім потмары. Кеңді кеңдімә дејім: чиңгейә шїнді ток олмалы. Јідім да геңә јаттым». Чиңгейейін-са барсаклары гурулдәрмыш ач²⁾.

1) Вар. Сбор. за нар. ум. V, стр. 153; Zb. Wiad. do Antr. XI, стр. 280; O. Kolb. Lud. Ser. III, cz. 1, стр. 153; Ser. VIII, cz. 4, стр. 94; Ser. XIV, cz. 6, стр. 166; O. Kolb. Pokus. IV, стр. 200; Добров., Смол. сборн. I, стр. 308, № 8; Изд. Имп. Общ. Ес. Ан. и Эт. XI, в. 1, 1890 г., стр. 215, № 52.

2) Вар. Парод. хуморис. гаталище и варалище Вук. Врчевић. Дубровн. 1885, стр. 60; Е. Роман., бълор. сказ. I, в. 3, стр. 429; Афан., рус. сказ. II, стр. 208, № 14; V, стр. 7.

Парень учится воровству.

Вармыш бір вакытта бір дул кары да о карынын вармыш бір чоңу. Да о чоңук дѣр анасына: «јап бана бір пѣта да бан гѣдеѣм бу дѣннѣда, не занѣт вар, јѣрейнѣ». Анасы јапајор шѣтајы, да чоңук гѣдѣр, јѣрейнѣр хѣйсѣні, не занѣт вар, бу дѣннѣдѣ, салт унутмуш јѣрейнѣ хырсызлы. Шѣндѣ гѣдѣр јѣрейнѣ хырсызлы, да, гѣдѣркан, гѣрѣр бір адам гѣлѣрмиш атлы. Да чоңук дѣр кеңдѣ кеңдѣнѣ: «хѣр јѣрейнѣш, олајдым хырсызлы, те шѣндѣ чалѣрдым бу адамдан бу бѣгѣрлѣрѣ». Шѣндѣ адам јѣтѣшѣр, чоңу, да сорајор: «нејаны гѣдѣрсѣн бѣ чоңук?» Чоңук-та дѣр о адама: «гѣдѣрім хырсызлы јѣрейнѣ». Шѣндѣ адам дѣр чоңѣ: «тѣт, та чал те о чобанын рѣбаларны сыртындан, хѣр чалѣрсан, озаман јѣре-неѣн хырсызлы». Шѣндѣ чоңук гѣдѣр-чобанын јанына, сѣлам ѳѣрѣр чобана, сѣра тутуштурајор лѣлесѣні, да сѣра о чоңук којѣр чобанын сѣ-јанына бір а'уѣ бѣязлык, бір а'уѣ-та којѣр сол-јанына, да чекедѣр гѣтѣ којуннара дѣру, хѣм гѣдѣрмиш хѣм бѣязлык јѣкѣрмиш јола. Да јѣтѣшѣр којуннара, да пајсынајор атѣ сѣчѣ којуннары батѣк-ѣчѣнѣ». Шѣндѣ чобан калкајор гѣтѣ којуннара, бакса јола, јол-дѣшѣлѣ бѣязлыкѣлан. Шѣндѣ чобан чѣкарајор рѣбаларны, да гѣрѣр чѣкарѣ којуннары. Да о чоңук гѣлѣ та алајор чобанын рѣбаларны да гѣтѣрѣр о адама. Шѣндѣ адам ѳѣрѣр о чоңѣ бір анахтар, да дѣр: «гѣдѣсѣн ѳалаѣ бојарын јапысына, да о јапы-ѣчѣндѣ о бојарын хѣзнѣсѣ дурајор. Ачѣсын бу анахтарѣлан капѣју, да алаѣсын хѣзнѣсѣндѣн бір калпак алтын». Гѣдѣр о чоңук, да ачајор бојарын јапысынын капѣсуну, да алајор хѣзнѣсѣндѣн бір калпак алтын. Шѣндѣ бојар сабѣсы, бакса, хѣзнѣдѣн алынмыш алтын. Шѣндѣ о бојар јазајор кѣхада: кѣм чалды-са онун хѣзнѣсѣндѣн алтын, сѣдѣ сѣлѣсѣн, ѳѣреѣек кызыны.

-да істәмәр чалмă. Попаз јѹѣкелейер чобана, да істѣр кума. Чобаннан узлашѣр бунпар, попаз јѣдејор чобаны. Шїндї чобан сабаысы гїдецеѣ чорбаѣі арама гейдїнă. Попазын-са кызлары калкајорлар јѣркѣн о гїдѣрлар чобаны токлусуну јолма. Кызлар јоларкан, јапышајор јеллерї токлунун јапаларна. Попаз-да гїл-мекча гїдѣр кызларын јеллернї азырма, онун-да јапышајор јеллерї. Шїндї чобан калкајор, сабаһлен чекедѣр кавал чалма хем гїдѣр-мїш. Токлу-да ардына гїдѣрмїш, попаз хем кызлары токлужнан билă гїдѣрмїш, попазын гїтѹ гїрѹнѹрмѹш. Бір адам-да кѹреклян боклук топлармыш, олајор кѹрă, да гїдѣр, попазын гїтѹнă бір кѹрек урајор. Кѹрек јапышајор попазын гїтѹнă, о адамын јел-лерї јапышајор кѹрăн сапына. Шїндї гїдѣркан, чобан гечѣрмїш панајырдан. О панајырда-да саталырмыш којун. О-да чыкајор токлусуну сатма, бакса, дѣрт тајна кіші вар токлунун-јанында. Попаз вѣрѣр чобана ѹѣ-ѹз карбѣна, о адам-да вѣрѣр ѹз карбѣна, да чобан азырајор оннарын јеллернї токлудан. Чобан алајор дѣрт-ѹз карбѣна ¹⁾).

75 а.

Вариантъ № 75-го.

Бір вакыт вѣрмыш бір падїша, да вѣрмыш онун бір кызы, да кїмсеј гїлдѹрăмезмїш ону. Да вѣрмыш бір чобан, да о чобан кавал чалармыш да о нѣкадар чалармыш, бајырлар ојнармыш. Шїндї гїдѣр чобан бір попаза конма. Да чобанын гелїрмїш ардына бір јїпек жапалы токлу. Јатмыш о гечă чобан попазда. Попа-зын-да вѣрмыш ѹѣ кызы. Да о бѹк демїш анасына: «чобан ују-дужнан, бѣн гїдеѣм, да жолаѣм о токлудан жапă». Чыкарајор кыз, којѣр токлунун ѹѣтѹнă јеллернї, јапышмыш јеллерї. Ортан-

1) Вар. Bibl. Wisł. IX, стр. 87; O. Kolb. Lud. Ser. XIX, са. 2, стр. 224; ibid. Pokuc. IV, стр. 175; Walach. Mărchen von Schott. 1845, № 22; Ант. и Драг. стр. 339.

цасы чыкајор, баксын, не гелмеді какусу. Ө-да којмуш јеліні какусуна, Ө-да жапышмыш какусуна. Чыкајор хей кўчў, баксын, не гелмёр какулары, Ө-да чыктыјнан, којмуш јеллерні оннарын -ўстўна, Ө-да жапышмыш. Попадїја-да бакмыш, бакмыш, кызлар гелсін, гелмёрлар, чыкмыш Ө-да гөлмекчә. Чыктыјнан, којмуш јеллерні кўчўк кызына, онўн-да жапышмыш јеллері. Шїнді попаз бакса, попадїја јок јанында, Ө-да чыкмыш, баксын, не гелмеді попадїја, да чыкмыш чашырсыз. Чыктыјнан, тутунмуш попадїјадан. Онўн-да јеллері жапышмыш попадїјаја. Қалкајор сабаһлејін чобан, алајор кавалыны, башлајор чалмә. Башламыш тоқлу ојнамә, кызлар-да попаз-да, попадїја-да ојнармышлар. Чекетміш чобан чаларак, оннар-да, ојнарак, гідәрмішләр ардына. Бір кўдән гечәркан, бір адам мајыз кўрўрмўш. Ачан гөрмўш оннары гечәркан, гідөр да бір кўрек урмуш попазын гөтўнә. Кўрек жапышмыш попазын гөтўнә, адамын-да јеллері жапышмыш кўрән сапына. Чобан хей чалармыш, оннар-да ојнармыш, да гечміш падішахын јейінін јанындан. Гөрмўш падішахын кызы, да пажсынмыш гўлмә. Падіша чыкмыш, баксын нејә гўлер кызы, да Ө-да гөрмўш оннары.

76.

Сестра въ сообществѣ съ великаномъ намѣревается убить брата.

Бір вакыт вәрмыш ікі кардаш, бірі чоңўк, бірі кыз. Гідөрлар ікісі бір пустїјалыкта јашамә. Јапајорлар бір бордеј, јашармышлар ікісі. Кыз отурўмуш бордејдә, агасы гідәрміш авланмә. Бір гўн гитміш узак, да геҗелеміш кырда. Гелміш кыза бір дөв-адамы, да јатајор онўннан о геҗә. Да деміш дөв кыза: «ха јöldўрелім сөйін аганы, да ікіміз јашајлым». Кыз деміш: «насы јöldўрелім ону, о пек кәбі?» Дөв деміш: «хаста јет кеңдіні, да де она, олса цанавар сўдў, алышаңам». Дөв гитміш, гелміш

кардашы, булмуш кызы хаста, сормуш кыз кардашына: «не җанын істәр?» Ө-да деміш: «олса җанавар сўдў, ічејім, санын алышаңам». Алмыш кардашы тўфәні, бір-да пішә, да гитмиш, һәрдә җанаварын јаврулары дуруду. Хәһеэ-да гелмиш та җанавар јавруларны јемзірмә. Курулмуш Јуван урмә җанавары. Җанавар деміш: «не істәрсән, верім сана, салт јөлдүрмә бейи». Ө-да деміш: «бір аз сўт вер бана». Гитмиш Јуван, алмыш бір аз сўт, вермиш җанавар бір-да пәли она. Гитмиш кыз кардашына, да вермиш сўдў. Кыз кардашы алмыш сўдў, саклы дөккүш јерә. Гидер Јуван гәһә авланмә. Геләр деһ, сорајор кыза: «насы, гелдә-ми җанавардан?» Деміш: «гелдә». О деһ деміш: «јолла ону, гитсін, аслан сўдў гетірсін, да параласын ону аслан». Гелмиш Јуван, кыз гәһә деміш Јувана: «гит кардашым, да гетір бана аслан сўдў». Алмыш Јуван тўфәні хем пішејі, да гитмиш. Таман гитмиш асланда хәһеэ гелмиш јавруларны јемзірмә. Курулмуш тўфәкһәһ урмә. Аслан деміш: «не істәрсән, верім сана, салт јөлдүрмә бейи». Ө-да деміш: «бір аз сўт вер бана». Аслан деміш: «гел верејім». Гитмиш, Јуван, вермиш она сўт, вермиш бір-да јавру. Алмыш Јуван јаврују хем сўдў, гелмиш јевә, којмуш јаврују јобўруһуһ јанына. Сўдў вермиш кыз кардашына, Һ-да алмыш сўдў, дөккүш јерә. Гәһә гитмиш Јуван авланмә, гелмиш деһ, да сормуш: «јөлдүрмәһ-ми аслан ону?» Кыз-да деміш: «јіједек, онучун вермиш она бір-да јавру». Деһ гәһә деміш: «јолла ону, гитсін, ајы сўдў гетірсін сана, да бөккү ајы јіјр ону». Геләр авшәмнејім Јуван, кыз кардашы деміш она: «гит, гетір бана ајы сўдў». Гитмиш Јуван ајы сўдў гетірмә. Ачан гитмиш, ајы јемзірмиш јавруларны. Курулмуш урмә. Ајы деміш: «не істәрсән, верім сана». Ө-да деміш: «бір аз сўт бана вер». «Верім», деміш. Гидер, алмыш сўт, ајы вермиш бір-да пәли. Алмыш пәлијі, да геләр јевә, вермиш сўдў, бакса, ікә деһ ічердә лаф-едәрлар. Гирмиш ічері. Гирдјһһһ ічері, тутмушлар ону, баламышлар јеллерһ һрдына. Чыкармыш бірі бучәһә кесмә. Ө-да деміш: «чыкарын бейи дышары, да вар бір-ікә пидим сөлејім». Чыкармышлар ону дышары. Башламыш бәрмә: «һә

Веді, нѣ Авді, нѣ Греван». О сѣт гелмішләр онун о пәлилері, копармышлар чатыҗы јеллерідән, да хызланаярлар дөвлері, параламышлар. Кесміш чоңуқ кыз кардашыны, да гитміш, нәни гөзү гөрү-са¹⁾).

77.

Человѣкъ, обращающійся ночью въ змѣю.

Бір вакыт вәрмыш бір падішах, да о падішә сојмуш бір кехла дерісі, да чырмыш јынсаннары: «кім таныр-са бу деріјі, она вереңәм кызымы». Да о јынсаннар бірї-да таныјамамыш, не дерісі о. Да вәрмыш бір Күлцү, да чырмыш падішах о Күлцүжү, да сормуш: «не дерісі-дір бу?» Ө-да бакмыш, да деміш: «коңа бір кехла дерісі». Да вөрміш она кызыны. Ө-са гүндүз јынсанмыш, геңә-са олурмуш јылан. Алмыш кызы, да гөтүрүмүш бір делә. О геңә сарылырмыш о кыза баштан ајадан. Да насыл јапсын о кыз, да куртулсун о Күлцүдән? Да вәрмыш деліктә бір гүгуш. Да алајор падішахын кызы бір парча кихат, јазәр да балајор гүгушун канады алтына. Да о гүгуш учәр, гідәр падішаха, гирміш ічері учарак. Ачан тутәр падішах о гүгушу, окујәр о кихады. Јазармыш о кихатта: «нїңәл јапсын бобам, да куртарсын беіи бу јыландан. Да падішах чырајор јынсаннары, да сорәр: «аңгыныс біләр јіңәи карнындан бузәјы чыкарма, да јінек хіч дүјмасын? Аңгыныс бір јумрук ураңек, да тучтан калә јапаңек? Аңгыныс једі аршын ташы атаңек, да јылан дүјмајңек? Аңгыныс фїлңәи долу атаңек, да долу тутаңек?» Бірі деміш: «бәй-ім». Ачан гитміш о адам, алмыш о ташы, да атмыш, сора

1) Вар. Wisła, II, w. 1, стр. 15; O. Kolb. Pokuc. IV, Ser. 68 i 70; ibid. Chełm. II, стр. 115; Чубин. II, стр. 138, № 48 и стр. 152, № 49; Е. Роман., Бѣлор. ск., I, в. 3, № 1, стр. 88; Добров. Смол. сборн., I, стр. 495, № 15; Афан., рус. сказ. V, стр. 127; VI, стр. 241 и 244; Сборн. Дашк. муз., в. I, стр. 148 (армянск.), Д. Садов., ск. Самар. кр. № 11.

бірі гірміш делік-ічіна, да сѡкиўш жылань кыздан, жылан дўжамыш. Алмыш падішах кызы, да чекетміш жевā гитиā. Гиддѡркан жевā, бакса, ѡрдына жылан гелѡр сыклык чаларак. Бірі урмуш бір жумрук, жапмыш тучтан калā. Алмыш падішах кызыны гери¹⁾.

78.

Человѣкъ, побывавшій на томъ свѣтѣ.

Бір вакыт вѡрмыш бір адам фукѡра-жмыш, гідѡр казанмā, да тутажор ону бір јамур бір кўдā, да о гідѡр бір јевіш сачāна сеперлеймā. Да о јевā-јакын вѡрмыш, бір јев, зеңгінмш, да јевіш саби јолмш. Хаѡи-жмыш да калмыш карысы іхтіјар, да гѡрѡр о адамы о јевіш-сачāнда, да чѡрајор ону, да сорајор она: «нѡрдāн гелѡрсін?» О-да јўфкājнāн, дѡр она: «пейдемдāн». Кары-да дѡр она: «чоктāн-мы гитіш орајы сāн?» «Ўч ај олду». «Пы!» дѡр о кары она, «бізім Хаѡи-да ўч ај олду јѡлеli. Ону гѡрмедіш-ми?» «Насы гѡрмедіш?» О-да орда. «Је насы јашажор орда?» «Насы!» жапмыш кабак капчындан тѡрези, да алыш-вѡріш јапајор, пѡк зор. Бабу дѡр: «пы! кабак капчына-мы калды, о бурда алтын тѡрезиcіннāн сатарды. Тѡз гидѡн-ми орајы?» «Те шїиді гідѡрім». «Дур, да јоллајым она бір аз алтын». Да вѡрѡр она бір фўта алтын. Да гідѡр адам. Авшам-ўстў гелѡр ѡлу кырдан, бабу чыкајор каршы ѡлуна, да дѡр: «ѡлум, гелді бір адам бізā, да деді, гелмш пейдемдāн гѡрўшмā, да гідѡрді гери пейдемā, да вѡрдім она, гѡтўрсўн бобана бір аз алтын». Ѳлў-да деміш: «чоктāн-мы гитіш?» «Теміш, деміш, гитіш». Да сормуш, аңгы јолу алды? Гѡс-тѡрмш она јолу, пїнмш бѡгїрā, такышмыш ѡрдына, јаклашмыш

1) Вap. Walachische Mārcchen von Schott, 1845, стр. 171; Сборн. за нар. умот., V, стр. 149; Zb. Wiad. do Antr., III, стр. 66 (малор.); о томъ, что сказка эта имѣетъ черты общія со сказаніями «о шелудивомъ Бунякѣ», см. Кїевск. Стар. 1887 г., июнь и июль, стр. 691; Е. Роман., бѣлор. сказ., I, вып. 3, стр. 217; Зап. Имп. Русск. Геогр. Общ., XV, 1885, № 6, стр. 50 (персид.); Зап. Имп. Русск. Геогр. Общ. по отд. Этн., VI, стр. 247 (казан. тат.).

она. Ө-да гөрмүш ону, да гитмиш бір дермейя. Дермейци сава-
шармыш дермейи лүзгера урма, да дөр о гідан адама: «насы атлы
гелер сенін ардына?» Ө-да дөр: «падішахтан кихат гелмиш, келле-
рін кафаларны сојуннар, да аскеря да'ул жапацеклар». Дермейци
о сат гирмиш дермей-ичина, ө-да келмиш. Гелер атлы, сорајор:
«гөрмедін-ми бір адам?» «Гөрдүм, гирди дермей-ичина». О-да дөр
она: «ја тут бу бегірі, бан ону тутајым». Гидер, урајор капуја,
јобұрұ-да пинер бегіра, да гідер. О калајор јаян, дөнер гери јейя.
Да сорлуш анасы: «јетіштін-ми чоңум». «Јетіштін мамо, да вер-
дін бегірі, да та тез јетішсін пейдема»¹⁾).

79.

Мальчинъ, пролоченный сначала коровой, потомъ волкомъ.

Бір вакыт вармыш бір дәдујлан бір бабу, да вармыш онна-
рын бір чоңуқлары хем бір јінеклері. Јолламышлар чоңу, гүтсүн
јіня. Јінек отларкан, чоңуқ ујумуш, да јінек карышык јутмуш
чоңу. Гелмиш јінек авшамнејін јейя, чоңуқ јок. О чоңуқ-са јінян
-ичіндә. Алмыш бабу кдфајы, гитмиш самә јіня. Чоңуқ башла-
мыш барма јінян-ичіндә: «удұдұ баба, шувалкан гөрүнөр». Бабу
ојаны бакмыш бујаны, јок кімсеј, гена башламыш самә. О гена
барымыш јінян ічіндән. Бабу бракмыш кдфајы, да гитмиш дә-
дуја, сөлеміш: «білмәм, не вар бізім јінян-ичіндә, барајор бана:
«удұдұ баба, шувалкан гөрүнөр». Гитмиш дәду, отурмуш самә.
Чоңуқ башлајор барма: «удұдұ дәдо калемін гөрүнөр». Бір ікі
керет хем бармыш. Калкајор дәду, бармыш бабуја: «бабо, гетір
буча». Гетірер бабу буча, бастырерлар јіня, да кесерлар, бака-
јорлар: јок бішеј ічіндә. Алајор дәду барсаклары, гідер дередә

1) Вap. Walachische Märchen von Schott, 1845, № 43; Zb. Wiad. do Antr., VIII, стр. 299; ibid. XI, стр. 238; O. Kolb. Lud. Ser. VIII, cz. 4, стр. 220; Чубин., II, № 61, стр. 577 и стр. 648; Шейковск., Быть подоланъ, Киевъ 1860, в. 2, стр. 68; что эта сказка варіантъ турецкаго разсказъ о Насръ-Эддинъ, см. статью г. Кузьмичевскаго, Киевск. Стар. XIV.

жыкам̄. Жыкаркан, гелер бир җанавар, каврајор шкәмбејі, да јудајор ону бұтұн. Шіңді җанавар аңиктыңнан, гідер бир чобан-дан којун каврам̄. Чоңұкта башламыш барм̄ җанаварын ічіндә: «еј! чобан беј јорұ, җанавар каврајдек бир кузу». Калкајор чобан, башлајор барм̄: «у'у». Кувалајорлар җанавары. Ордан гідер башка чобана, ордә-да башлајор барм̄. Ордан-да кувалајорлар. Шіңді җанавар дұшұнёр, һәпсын?» Гідер бабуја, да дәр: «һәбајым бән бабо, білм̄м, һе вар беһім ічіндә?» Гідерім којун каврам̄, Һ-да барајор ічіндә: «јорұ, җанавар којун каврајдек». Бабу-да деміш она: «јі кұму, јіч сују, да гит бир бұк бајырдан, да тукурлан, да о чыкадек». Гідер җанавар, іјер кұму, ічёр сују, да гідер бир бұк бајырдан, да тукурланајор, да патламыш, да куртулмуш чоңұктан җанавар, чоңұкта ондан.

79 а.

Вариантъ: Мальчикъ, проглоченный коровой.

Вармыш бир вакытта бир дәдујлан бир бабу, да оннар іхті-јармышлар артык, ушаклары олмәзымш. Шіңді гідерлар бунвар панајыра, да алајорлар бир сусак, да пәјсынајорлар осурм̄ о сусән-ічінә, да осурмушлар бир ај сусә, да чыкмыш о сусәктан бир чоңұк. Да бұвёр чоңұк, да бобасы јолајор ону та јінә гүтм̄. Бир сары інеллері вармыш да о інек отларкан, тудажор о чоңұ. Авшам олајор, чоңұк гетірмәзімш інә. Гідер бобасы, бакса, інек отлајор, чоңұк-са јок. Чөзёр адам чәшырларны, отурајор сым̄, чоңұк-та чыкарајор кафасыны інән готұндан, да барымыш: «хүдүдү дәду, калемін гөрүнёр». Үч керејадан бармыш¹⁾.

1) Вар. Zb. Wiad. do Antr., XVIII, стр. 294 (латышск.); Трейландъ, Латышск. ск., стр. 160, № 103; Zb. Wiad. do Antr., II, стр. 166 (польск.); Чубинск., II, № 22; Ант. и Драг., стр. 355; Афан., рус. сказ., III, стр. 168; VIII, стр. 86; Худяк., Великор. ск., № 64; Д. Садовн. ск. Самар. кр., № 83; Изв. Имп. Общ. Ес. Ан. и Эт., Москва 1890, XI, в. 1, стр. 187, № 13.

Мнимоумершій должникъ и разбойникъ.

Бір вакыт вәрмыш ікі кардаш, кўчўк олан борчлў-јмуш агасына бір пара. Хер гўн істәрмш о парасыны. Бір гўн гєнә гелмш о пара-ічін. Карысы гөрмўш пєнчєредән гелїркән, да демш коңасына: «аган гелєр гєнә о пара-ічін». Ө-да јөлў јетмш кейдїні. Гїрмш ічері агасы, бакса, о јатајор. Кары демш: «о јөлў». Агасы демш: «вєр бір бал муму» Вєрєр кары бір бал муму. Алајор, да јапыштырајор бурнуна, да дурмуш тә мум бїтїнпә. Башламыш мум јакмә бурнуну. Кардашы ачмыш гөзлєрнї. Агасы демш: «парајы». Ө-да демш: «аман, пазары јөдеј-қам». Агасы гїтмш јевїнә, пазар гелдїјнән, гєнә гїтмш пара-ічін. Гєнә гөрмўшләр пєнчєредән гелїркән. Кардашыда чәрмыш комшуларны, да јаптырмыш кейдїнә табут, кейдї-да гєнә јөлў јетмш кейдїні. Гелмш агасы, бакса, јөлмўш сәфїдән. Көјмушлар табут-ічїне, да гөтўрўмўшләр клїсеја. Агасы демш попаза: «бракын бу гєңә дурсун бурда, да бән бїраз алајым ону. Попаз брәмыш, кїтлемшләр капулары, оннар ікісі калмыш клїсә-ічїндә. Гєцєнїн бір вакыдында гелмш хырсызлар, да делмшләр клїсејї, гїрмшләр ічїнә, башламышлар сојмә, гєзмә. Гєзәркән, көстєк-лєнмш бїрі табуда. Баксалар бір јөлў. Хырсызын бїрі демш: «бєј, јөктур кєстїм јөлў, да кєсмелї бу јөлўјў». Агасы башламыш бармә: «јөрўн јөлўләр». Хырсызлар коркмушлар, да качмышлар, да брәмышлар бір торба алтын. Калкмыш кардашы-да, хызланмыш әртларна, да дурўмуш капуда. Хырсызлар дурмушлар, да демшләр: ха гїрелїм, да бакалым: «не сој јөлў вар бурда?» Сокмуш бїрі кафасыны. О јөлў олан каврамыш калпаны хырсызын, да демш агасына: «на санә-да бу калпә да о парајы, істәмә бєндән бїрта». Хырсызлар да демш: «брәгїда, оннар чоклук, о бїзїм

паралары пайлашмышлар, да бірінә бір пара жейшмеміш, да калпә берділәр она. «Кәчын качалым». Да гитмишләр, да алтын-нар оннара калмыш¹⁾).

81.

Наср-эддинъ и судья.

Бармыш бір вакыт бір куш, бәсләрмиш ону аўқи. Аўқи аләр, ону чыкарәр кыра. Шинди Насрадин-да гөрмүш, бәлә куш бәсләрлар, гитмиш, тутмуш бір саксан. О-да бәсләмиш, алмыш кушу, чыкмыш кыра, салвермиш кушу. Бір хазәјин-да гитмиш кейди јинәни гүтмә. Ачан Насрадин салвермиш кушу, гитмиш јинән-үс-түнә, конмуш. О деймиш: «бу јинек беним». Хазәјин-да дәр: «беним». Шинди гидәрлар дәваја, кады ефәндија. Насрадин гидәр илери кады ефәндија, сәләр дәвада: «бана јинә дүшүрәсин, бан сана верјрим бір фычыпик сәја. Ачан гиттиләр дәваја, дүшүрдү она јинә. «Јапармасын ону?» «Јапарым». Ачан гитти јевә, теклиф-етти ушакларна: «хәпсиди сычын бу фычынын ичинә. Ачан калды азыпик долма, кожду үс-түнә бір-ики ока сәја, гөтүрдү кады-ефәндија башыш. Кады ефәнди кабулетти, деди: «берекәт версин». Ачан башлады јимә кады ефәнди, јиди үс-түндән јәји, сора јетшти бока, «брә», деди, «бу пезевеңк бана бок јидирди», гидин, чарын о пезевеңги, гелсин бурајы». Гелди Насрадин кадыја. «Нејичин сән бана бок јидирдин? Дышары! үзүнү гөрмејим». О-да гитти бір кабатлы гибі. О геңә-да јәди бір кар, јәлә үч-дөрт пармак. Ачан гөрдү Насрадин, кар јәди деји, јески гөзәрдән јапты бір чифт чарык кейдінә. Алды бастону јелінә, гиди о чарыклары аякларна, да гитти кады ефәндиин капусунун јөнүндән гешти. Ачан сабаһлеј калкты кады ефәнди, гөрдү бір јиз вар. «Нәсыл јиз бу? Јынсан

1) Вар. Српс. нар. припов. В. Караџић, 1870, стр. 168; O. Kolb. Lud., Ser. VIII, sz. 4, стр. 185; Zb. Wiad. do Antr., II, стр. 168; O. Kolb., Pokuc., IV, стр. 214; Афан. рус. ск., V, стр. 21.

јізіңа бейзәр (о дeлiкләрдәнда олду чок нышан) не чок тырнә вар бунун?» О гeлмiш бурајы, да гeнә гiтмiш: «ја бакајым, нeрeјi гiтмiш бу јiз?» Насрадин бакарды, кады eфeндi гeлeр дејi. Ачан јаклашты кады eфeндi, о чөзмүш чашырларны, да сувамыш гөл-мeнi, да гөтү гөрүнүрмүш. Кады јаклаштыкчасына о калдырымыш гөтүнү жукары. Сормуш она кады eфeндi: «нe'ичiн калдырeрсын гөтүнү?» О-да демiш: «нәпајым?» Кады eфeндi. Сән бeнi кудун, ұзұмұ гөрмeјacиң-дејi. Бән ceнi гөрдұм, сән гeлeрсiң, ұзұмұ гөрмeјacиң дејi, калдырeрым гөтұмұ, гөpәciң¹).

82.

Одно изъ приключеній Насрѣ-эддина.

Түркүн Насрадини гiтмiш бiр бојара, да алмыш ұз путлук-ичiн жапә парасы. Да ачан гeлмiш бојарын вакыды жапәы алмә, гiтмiш Насрадина, да јiмiш фајтондан, да урмуш капуја зөнтiк-лән, да демiш јев саби: «чык дышары». Ичeрдән-да чыкмыш кызы. Бојар демiш: «заманәјрысын кызым». Кыз-да алмыш сeламыны. Бојар сөрмуш кыза: «нeрдә тәтүн?» Кыз-да она демiш: «гiтти кыра чалы дiкмә». Бојар сормуш кыза: «нәпацек чалыјлан тәтүн?» Кыз демiш бојара: «ачан чалылар бұвeцeкләр, да бојарларын којуннары гeчeцeкләр чалылар арасындан, јапәлары којуннарын илiшeцeк чалылара, бiз-да гiдeцeс топламә жапә, да јөдeјцeс борцұмузу, да сөра утәнмыјлым, дeдi». Бојар сөрмуш гeнә кыза: «је нeрдә мамун?» Кыз демiш бојара: «гiтти јөдүнч аламә». Бојар сормуш: «је нeрдә батүн?» Кыз-да демiш бојара: «гiтти ұзұ бeшә јiндiрмә». Бојар сормуш кыза: «не ләф-ты о, хәнi гiтмiш мамун јөдүнч аламә?» Кыз демiш бојара: «ачан бiзiм маму јөлeцeк, оннар-да гeлeцeк бiздә аламә». Бојар сормуш гeнә кыза: не ләфтыр о, хәнi сән дeрсiң: «батүн гiтти ұзұ бeшә јiдiр-

1) О сказкахъ этого цикла см. статью Март. Гартмана, Zeitschrift des Vereins für Volkskunde, Berlin 1895, 5. Jahrg., Heft I, стр. 40.

мѣ?» Кыз-да деміш бојара: «верді ўз карбона бегірімизѣ, да гитті кошуја, да бір сакаатлык бішеј олұрсајды бегіріѣ, о сатаңек ову беиш карбонаја». Бојар-да бұкмұш кафасыны сол тарафына, да тўқұрмұш жеңѣ, да пінміш җајтона. Деміш чыраңа: «хајда бегірілері жеңѣ, зєрѣ бу Насрадин коңа беи донатты герідән-да ілердән-да 1).

83.

Крестьянинъ, мстящій барину за три пощечины.

Вармыш бір вакытта бір адам, да о адам готўрер панајыра бір каз сатмѣ. Гелер бір бојар, да дєр: «не істєрсін бу каза?» Адам деміш: «бір бучук карбона». Бојар-да деміш: «сиктір бѣ шашкын, нєрдѣ гөрдўн сѣн, бір бучук карбонаја каз сатылсын?» Шінді гідєр бојар панајыр-ічинѣ, гезєр, гезєр, да гєнѣ гелєр, да дєр: «не істєрсін бу каза?» «Бір бучук карбона». Бојар гєнѣ дєр: «сиктір бѣ шашкын, нєрдѣ гөрдўн сѣн, бір бучук карбонаја каз сатылсын?» Бојар бракајор, да гідін варајор, гєнѣ гезєр, гезєр панајыр-ічиндѣ, да гелєр адама гєнѣ казы сормѣ: «не істєрсін бу каза, бѣ, кафадар?» Деміш: «бір бучук карбона». Јанапаяор о бојар, да ўч шамар урајор о адама, да алајор казы јеліндән, да чекедєр гитмѣ. О адам-да барымыш герідән: «сѣн бана урдун ўч шамар, ама бѣн сєні о ўч шамар-ічин, ўч керѣ дўвеңѣм». Бојар-да деміш: «сиктір бѣ гиңikli, сєнін-гибі шарлатан адам дўвеңек». О адам-са ширєтмиш, гечєр биркач вакыт, алајор о адам колтўна бір тєстєрѣ бір-да наңак, да сокакта барымыш: «кімѣ уста лѣзым, бѣн устѣјым». Ішідєр о бојарын чырақлары, да сїлєрлар бојара. Бојар-да дєр: «чырын шуну бурајы». Гелєр о уста, бојар сорајор: «устѣ-мы-сын?» «Устѣ-јым». «Ха јөрў, јап бана бір дермең». Бојар чырдајор слўгаларны, да којдурајор софра, јіјєрлар јєкмєк. Шінді бојар дєр везєтіја: «кош җајтону, да гидєңєс дѣја

1) Вар. Сборн. за нар. умот., III, стр. 244, № 4.

ач аырма дерменә» деҗі. Гидерлар даҗа, везетҗи бракајорлар дан кенарында, о устәҗлап да боҗар гидерлар да-ичинә, устә-са атлыҗ-мыш. Шинди гитҗинән уста вышаннармыш ачлары: «бу, дәрмиш-арыш-ичин, бу-да бәба-ичин». Гидерлар та бирәз илері, булајорлар бир калын ач, да уста дәр: «каплар-мысын бу аңи?» Деміш: «капларым». Алајор боҗар, куңаклајор о аңи. О устә-да чыкарајор җебин-дан бир шуфара, да балајор онун пармакларны, пинер ач устҗнә, кесер ислә бир парды, да пажсынајор о боҗары думә. Хем дүвармиш, хем дәрмиш: «бән дил-им дерменҗи, бән каз саби». Дүвер ону ислә, кара чурҗк-жетмиш сыртыны, сора бакајор, ажаларна ислә чизмелери вармыш, деміш: «алајым чизмелерини барим». Шинди уста чекер са ајандан чизмесини, да бакајор, долу боклан, тукурер, да дәр: «та бир лобут урдум, та калды ики лобут урма, јүрен алемин јелиндан зорлан каз алма, хем думә. Пинер бегира, да гидер јевә. Везетҗи-да да-кенарында дүшүнер ојаны, дүшүнер бујаны, да дәр: «гитмели бән, оннар гитмиштир јевә, кошајор фајтону, да гелер јевә. Шинди гелдҗинән, кукона сорармыш везетҗи: «нердә боҗар?» Везетҗи-да деміш: «оннар о устәҗлан гитилар да-ичинә ач аырма, бәнда калдым да-кенарында, бекледим оннары бәки ики сат, да сандым, оннар гелдилар јевә, бән-да коштум фајтону, да гелдим јевә. Шинди кукона пажсынајор барма, калдырајорлар подра, гидедеклар боҗары арама, гидерлар, да булајорлар боҗары бир ачта балы бир чизмајлан. Алајор кукона чыкып чизмесини, да бакајор ичинә, долу боклан, тукурер, да чәзерлар о боҗары, којерлар фајтона, да гетирерлар јевә. Шинди кукона сорармыш: «не олду сана?» Боҗар битеј сәлемәзмиш, кукона алармыш. Шинди гетирерлар дөхтуру. Јылачлајор дөхтур о боҗары, башламыш боҗар лаф етмә. Шинди кукона сорармыш боҗара: «не олду сана јотдгүн?» Башлајор боҗар аннатма јотдгүннар, ани гелди-јди бир уста бизә, о дил-миш уста, та о каз саби-јмиш. Шинди биркач вакыттан сора боҗар алышајор, ама хей хаста. О каз саби-да олајор дөхтур, алајор түрлү түрлү шимелар, да чекедер сокакта барма: «бән дөхтур-ум, ким хастә-јса, јылачларым». Шинди ишидер о боҗарын чыраклары, да сәлерлар боҗара. Боҗар-да дәр:

«Чырын шуну бурајы». Чырајорлар. Гелер о каз саби ічері, ту-
тунајор бојар аннатма: «шұтаным бұтакым бір слұчіја гелді ба-
шыма. Жылачла-ма-мы-сын бені?» О-да деміш: «жылачларым,
верісан ұз карбона». Чыкарајор бојар, о сат верер ұз карбона
дөхтора. Да алајор дөхтор парајы, да дер кукдонасына: «чыкы-
ныз дышары, зерем бан она верецам түрлү түрлү жылачлар, да
бекім барадек адам-да, сіз коркмајаңғеыз». Кукдона деміш: «бан
гидецам кў ічинә гезіиіә». Шінді коштурајор кукдона фажтону, да
гидіи варајор. Дөхторда дер бојара: «сојун анадан дұма, да јат
ұзұ којун, да жылачлајым сені». Сојуннајор бојар анадан дұма,
јатајор ұзұ којун. Дөхтор-да алајор бастонну, да пајсынајор
бојары дұмә. Хем дұвармиш, хем дәрмиш: «бан дәл-ім дөхтор, бан
-каз саби». Шінді гелер кукдона кў ічиндән, башлајор сорма бо-
јара: «насы, жылачлады-мы сені о дөхтор?» Жылачлады, деміш:
«гәһә о каз саби-јмиш, гәһә бені дұдұ, јенідән јөлдүрдү. Шінді
о бојары гездірімішләр дөхтордан дөхтора жылачламә. Шінді
дорулајор о бојар біраз, да коштурајор фажтону везетіја, да че-
кедер гезіја гитмә. О каз саби-да ішідер, әһи бојар гидәрмиш
гезіја, верер о каз саби бегіріні бір адама, да дер: «на бу бегірі
сана, да јетіш о бојары, да хызлы геч онун јанындан, да де она:
«бан каз саби». Шінді пінер о адам бегіра, да јетішөр о бојары
геридән, да дер: «бан каз саби». Шінді бојар дер о атлылара,
әһи бојарлан билә-јмиш ікі атлы: «јетішініз ону, да гетірінін ба-
на». Такышајорлар онун әрдына, да јетішәмөрлар, да дөнөрлар
гері. Гелерлар. Бојар дер: «јетішәмедініз-мі?» Демішләр: «јеті-
шәмәдік». Колверін деміш фажтондан бегірлері, да јетішін ону,
да гетірін јөлусүнү бана. Пінөрлар о бегірлерә, чекедөрлар кува-
ламә. О бојар-да калајор јалныз фажтонда. Шінді гелер о каз
саби, да пајсынајор гәһә о бојары дұмә. Хем дұвармиш, хем дәр-
миш: «бан каз саби». Дүвер ону іслә, да дер: «ураңан-мы бір ким-
сеја шамарлан?» Деміш: «ұрмајңем». «Је здрлан каз алаңен-мы
бір кимсејін јеліндән?» Деміш: «алмајңем». «Сән, ачан алдын бей-
дән казы, хем урдун үч шамар, бан сана тә озаман дедім: «үч
шамар-ічін сені үч керә дүвецам, тә шінді дұдұм». Шінді јевә

гелер. Кукона сорајор бојара: «насы, конуштунуз-му гезидә?» «Конуштук, деміш, о каз сабі гелер геридән, да бір лобут урајор бана, да гідіи варајор¹⁾».

84.

Причетникъ, умершій четыре раза.

Бір вакыт вәрмыш бір кары, гезәрмиш хајырсызлыкта. Гідер кары клісеја сїїјада олмә. Коңасы-да гитмиш ілері клісеја да гиймиш поназ рұбасына, да сорајор карыја: «не гұнахын вар? сїлә». Кары деміш: «бір даскал гелер бана, да бан-да коңамдан сакынајорым». Попаз-да деміш: «онун іші колај, ал шекер, пірінч, та'ук, да пішір она да, о јідіјһән, көр олацек хем сәр». Гелер кары јевә, сорајор коңасы: «не деді поназ?» Кары-да деміш: «алалым шекер, пірінч, та'ук, да іјелім». Алмыш адам пірінч, та'ук, шекер, пішірмиш кары, да вәрмиш коңасына јісіи. Јіміш адам да деміш: «бан сәр олдум хем көр олдум». Кары севиймиш, әні коңасы көр олду, хем сәр. Алајор даскал бір ока ракы, да гідер карынын јевіһә, да отурмушлар јімә, ічмә карыјнан. Биттірмишләр ракыјы, даскал јолламыш карыјы, тә ракы алын. Гитмиш кары кырчмаја, адам-да чўнкўм көр, сәр қамал-ардында отурмуш, јавашақик калкајор, да алајор нақә, да јанајајор даскалын кафасына бір нақәк, јөлдўрмўш даскалы, алмыш бір-да пірўшка, азына којмуш. Гелмиш кары, бакса, даскал бўлмуш пірўшкајнан, тутунмуш коңасына: «набардын сән көр-қанабет, даскал бўлмуш пірўшкајнан». Калкајор адам, алајор харапһи, пажсынајор карыјы дўмә. Којер даскалы карынын-ўс-тўһә, да гөтўрер кырчмаја, да дөр кырчмара: «калк, да вөр бана јарым ока ракы, зәрем јөлөрим». Кырчмар калкмамыш, адам бракмыш јөлў даскалы кырчма јөнўһдә. Ачан калкмыш кырчмар, бакса, бір јөлў адам кырчма јөнўһдә. Алмыш кырчмар даскалы,

1) Вар. Glinski Bajarz polsk., IV, стр. 187 (българ.); Добров., Смол. сборн., I, стр. 704, № 17; Афан., рус. сказ., V, стр. 19.

да гѳтѳрмѳш, бѳр адамын саманныклары арасына атмыш. О адамын-да вѳрмыш ікі чоѳѳ. Калктыјнан, чоѳѳклар булмушлар дѳскалы, да демішлѳр: «ја алалым ону, да аталым». Да алмышлар ону, да дѳшѳнѳрмѳшлѳр: «нѳпсыннар». Баксалар гѳчѳрмѳш бѳр адам, талѳга ардына гѳдѳрмѳш бѳр кѳлі. Тутмушлар куліјі, да којмушлар дѳскалы кѳлінін-ѳстѳнѳ. Гѳрмѳш талѳганын сѳбі, адам кѳлінін-ѳстѳнѳдѳ, деміш: «шѳнмѳ она, о аѳамыдыр». Јѳлѳ дѳркан дѳскал дѳшмѳш, да кѳлінін сѳбі дѳнмѳш гѳрі, да алмыш талѳгаја, да гѳтѳрмѳш бѳр су бојуна, да којмуш казык ічінѳ, да колѳермѳш су-ічінѳ. Бѳр-да аѳѳи савашырмыш јѳрдѳк урмѳ. О јѳлѳ дѳскал-да казыкнан уз гѳдѳрмѳш јѳрдѳклерін-ѳстѳнѳ. Аѳѳи бѳрымыш: «бу-јаны, бујаны, јѳркѳдеѳн јѳрдѳклері». Ѳ-да уз ѳстлерінѳ гѳдѳрмѳш. Аѳѳи гѳнѳ деміш: «гѳтмѳ ѳстлерінѳ, јѳлдѳреѳам сѳнѳ». Чакмыш тѳѳѳ, урмуш дѳскалы. Да сѳјлајор, дѳскал дѳрт кѳрѳ јѳлмѳш.

84 а.

Мужъ, притворяющійся слѣпымъ, и дьячекъ, три раза убитый.

(Вариантъ № 84-го).

Вѳрмыш бѳр вакытта бѳр карыјлан бѳр адам. Шѳнді о карыја даданајор бѳр дѳскал, хѳр гѳѳѳ гѳлѳрмѳш. Шѳнді нѳпсын кары, да кајѳ-ѳтсін коѳѳсыны? Гѳдѳр бѳр бѳбуја кары, да дѳр: «нѳсы јапајым, да кајѳ-ѳдејім коѳѳмы?» Бѳбу-да дѳр карыја: «сѳн бѳслѳ коѳѳны іслѳ јѳеѳеклѳн да коѳѳн кѳр олаѳек, хіч гѳрмѳѳек гѳзлеріндѳн». Шѳнді кары гѳлѳр јѳѳѳ, пајсынајор коѳѳсыны бѳслѳмѳ і мѳнѳѳјлан, бѳслѳр ѳч ѳј. Шѳнді адам дѳр карысына: «башладым гѳрмѳмѳ». Кары, ачан ішідѳр, башлајор тѳ іслѳ бѳслѳмѳ коѳѳсыны. Шѳнді коѳѳсы, ачан кѳвѳлѳшѳр іслѳ, дѳр карысына: «шѳнді хіч гѳрмѳрім». О адам отурумуш ічѳрдѳ, кары јапајор іслѳ мѳнѳѳ хѳм јапајор пірушка да чѳрајор дѳскалы. Дѳскал гѳлѳр. Отура-јѳрлар јімѳ. Кары-да гѳдѳр башка мѳнѳѳ гѳтѳрмѳ. Адам калкајор сѳба-јанындан, јѳлдѳрѳр дѳскалы да дајѳр дувара, ѳзынѳ-да бѳр

пірушка сокајор. Ачан кары гелер ічері, бакса, даскал амеліндән бұлуш. Кары дёр кенді кендінә: «язык даскала, пірушкадан бұлду». Шінді авшамы карынын коңасы алајор даскалы, да гі-дёр кырчмаја. Кырчма-да капалы-жмыш. Адам дёр кырчмара: «ач капују, зёрем јөлеңәм». Кырчмар-да дёр: «јол сән-да, ачмај-ңәм». Адам брајор даскалы, да гелер јевә. Кырчмар сабаһлең калктыјнан, бакса даскал јөмүш. Сора кырчмар дёр: «кешкі, ачајдым капују». Шінді кырчмар һапсын гөрер бір адам гідәр-миш бегірлерні суламә. Бір-да тај ардына гідәрмиш. Ама о тај пінлімедікмиш. Кырчмар тутажор о тајы піндірер даскалы. Тај пажсынајор качмә. Шінді о тај сабі гөрер тај качаркан, да ба-рымыш даскала: «атла јерә, зёрем тај дүшүрү сени, да јөлдүрү». Таман јөлә дәркан, тај дүшүрер даскалы. Шінді адам гелсә, бакса, даскал јөлү. «Бән сана демедім-ми пінмә?» Шінді адам алајор о даскалы да гөтүрер дереја, да отурдајор ону бір тафта үстүнә, да колверер су-ічинә. Даскалы су гөтүрер. Шінді бір-да адам вармыш, јабан јөрдә савашырмыш урма. Даскал-да ұзәр-миш дору јордеклерин-үстүнә. О адам-да барымыш даскала: «гітмә ојаны ўркүдепән јордеклері, да ураңәм сени». Таман јөлә дәркан, јордеклар учажорлар. Шінді о адамын-да ўфкесі чыкајор, да урајор куршуннан даскалы¹⁾.

85.

Сназна-загадка.

Бір падіша гітти аскеріні смотріт-етмә. Кенарда булду бір чыфчы сұраркан. «Колај гелә», деді она. Деді: «Алла-роз-олсун». Падіша деді: «бееләр-ми-сін беним аскерімі?» Шінді деді она чыфчы јөлә: «бееләрім, деді, беним вар алты гемім, хер алтысы-да долұсајды, бееләјәмәм, ама ўчү долұсајды, ўчү-да бдшсајды, бес-

1) Вар. Bibl. Wisły III, ч. 1, стр. 54; O. Kolb. Lud., Ser. XIV, cz. 6, стр. 388; ibid. Рокис. IV, стр. 252; Д. Садовн., ск. Самар. кр. № 42; Рус. завѣт., ск. Женева, 2 изд. № LXVIII, стр. 194.

лăрим озаман». Падішах шїнді дўшўндў, буламады о лафлары, деді о чыфчыја: «сана, деді ђнікі јеркек јоллајым, кыркѡр-мы-сын оннары маказсыз?» «Кыркѡрым, деді». Ачан гїтї конѡна, падішах деді ђнікїлернѡ, деді: «бїр чыфчыја сордум: ђсїлѡрмїсїн ђенїм аскерїмї?» Деді алты гемїм вар, долўсајды алтысы, да ђсїлајамам, ама ўчў ђѡшсајды, ђсїлѡрїм». Шїнді јоллады ђнїкїлернї атлы, гїдїн, да јўрєнїн бу лафлары. Ачан гїтї о ђнїкїлѡр, дедїлѡр чыфчыја: «сїлѡ бїзѡ о лафы». Деді: «ђѡн сїлѡрїм сїзѡ, вєрїн ђнїкі бїн карђѡна». Оннѡр-да вердї. Да сїледї оннара, деді: «Март, Апрель хем Мај, хер олўр-са јѡмур, олађек берекет, дедї, о ўч јаш ајлары, дедї, ўч гемї долу. Хер Іјўн, Јїўл хем Август олўр-са курак, да адам о јекїннєрї дўвєпек, о ўч курак ајлары, дедї, ўч ђѡш гемї». Нєїчїн дедїн, алты гемїм вар, хер хєпсї долўса, ђсїлајамам? Зєрѡ нєїчїн алты ај јашлык олўр-са, берекет олмаз јашлыктан. Ама лѡзым олсун ўч ај курак, ўч ај-да јашлык. Ўч јаш ајын берекетїнї, о ўч курак ај-да дўсўн. Шїнді падішах чѡрды о адамы, деді: «ђѡн сана сїледїм бїр лаф, ђнїкі јеркек јолладым кырктын-мы маказсыз?» ђ-да дедї кырктым, чыкарды ђнїкі бїн карђѡна: «тѡ дедї кырктым маказсыз». Бу шїнді јелєр ђїлѡ¹⁾.

86.

Свинопасъ узнаетъ хитростью примѣты царской дочери.

Вѡрмыш бїр вакыт бїр падїшѡ, да вѡрмыш онун бїр кызы, да кїмсєј бїлмѡзмїш, нє нышан вар кызын-ўстўндѡ. Шїнді падїшѡ вєрєр кїхат кўлєрѡ: кїм бїлїр-са кызында нє нышан вар, вєрєпек кызыны. Шїнді о падїшахын касабасында вѡрмыш бїр адам, да о адамын вѡрмыш ўч потмары. Шїнді адам јоллајор чоѡўну, јўтїсўн о потмарлары. Чоѡўк хѡјдѡркан потмарлары кыра, гечї-

1) Вар. О. Kolb. Рокис., IV, стр. 290; Добр. Смол. сбор., I, стр. 880, № 28; Афан., русск. сказ., VI, стр. 175; М. Комаровъ, Экскурсы въ сказочный міръ. Москва 1886, статья «къ мотивамъ странствующихъ повѣстей».

рїмїш падішахын кўртасы жанындан. Падішахын кызы-да дурумш кўртáда. Кыз дєр о домущуја: «сат бана бір потмар». Чоцўк-та демїш: «сатарым, ама суварсан жетеклернї дїзлернãдан, озаман сатарым». Кыз-да демїш: «не олацек букадар чоцўктан, не аннамыш Сувајор падішахын кызы жетеклернї дїзлернãдан, чоцўк гѳрєр падішахын кызынын дїзлернї, да єерєр домущу кыза бір потмар. Шїндї жєртєсі гўнў домущу гєнã гєчãрмїш кўртã-жанындан. Кыз гєнã дєр домущуја: «не татлы потмарын вар, сат бана гєнã бір потмар. Домущу дєр: «сатарым, ама суварсан жетеклернї бєлїнãдан». Кыз сувајор бєлїнãдан жетеклернї, домущу гѳрєр кызын бєлїнї, да сатајор кыза бір потмар. Шїндї ўчўнцў гўнў гєнã гєчїрєр кўртãдан домузлары. Кыз гєнã чыкмыш, да демїш: «не татлы домузларын вар, сат бана гєнã бір потмар». Домущу демїш: «сатарым, ама сојунўрсан чыплак, хєм дѳнãрсан ардыны хєм јѳнўнў, озаман сатарым». Кыз сојунајор чыплак, дѳнєр ардыны, сѳра-да дѳнєр јѳнўнў. Домущу гѳрєр: кызын ардында аж вармыш, гўсўндã-да гўн вармыш. Шїндї домущу єерєр кыза бір тã домуз. Шїндї чоцўк гелєр јєвã, алајор торбасына бір парча јєкмєк, да гїдєр, падішахын кызында не нышан вар бїлмã. Шїндї чоцўк гїдãркан, јетїшєр чоцў ікі урум. О урумлар дєр чоцã: «нєрєјї гїдєрсїн?» Чоцўк-та дєр: «гїдєрїм, падішахын кызында не нышан вар бїлмã». Урумларда дєр: «бїз-да гїдєрїс орајы». Гїдєр буннар ўчў падішаха. Шїндї падішах сорајор урумун бїрїнã: «не нышаны вар бєнїм кызымын-ўстўн-дã?» Урум демїш: «бїлмєрїм». Шїндї падішã сорајор чоцã: «сѳлã сãn, не нышан вар бєнїм кызымда?» Чоцўк дãрмїш урума: «сѳлã сãn». Урумда дãрмїш чоцã: «сѳлã сãn їлерї». Урумлан чоцўк цєцк-лєшїркан, чыкајор падішахын ѳлары, да чоцў јєскїрєрлар гєрї. Чоцўк-та чыкаркан гєрї, демїш: «падішахым, сєнїн кызынын гўсўндã гўн, аркасында-да аж». Падішã єерєр домущуја кызыны¹⁾.

1) Zb. Wiad. do Antr., XVIII, стр. 327 (латыш.); Српс. нар. прип. В. Карапїћ, 1870, стр. 100 и 255; О. Kolb. Рокус., IV, стр. 92; Афан., рус. сказ., VII, стр. 150.

87.

Разбойникъ попомъ.

Бір вакыт вәрмыш виліјатта бір вайвода да гідәр бір кўвә, да дәр: «сизін јок-тур попазыныс, олајым бән сизә бір попаз». Булгарлар кајы олмуш. Гітмишләр клісеја. Гірәр попаз алтара. Јынсаннар бекләрлар, чыксын попаз. Бір селдән сора чыкмыш, да деміш: «біләрмисиніз бїшеј?» Демішләр: «білмәріс». Ө-да деміш: «ачан білмәрсиніз, не сөлејим сизә?» Да гәнә гірмиш алтара. Адамлар-да демішләр: «гәнә чықарса, дәлим: біләрис, да бакалым, не сөлејпек?» Чыкмыш гәнә да деміш: «біләрмисиніз бїшеј?» Оннар-да демішләр: «біләрис». Ө-да деміш: «ачан біләрсиніз, не сөлејим сизә?» Да сора чыкмыш јан капудан, да качмыш ¹⁾.

88.

Человѣкъ, котораго жена выгнала изъ хаты.

Вәрмыш бір адам, јашармыш кенара јакын, да онун карысына гелірмиш бір адам. Јев сәбі јатмыш ујумә, чыкајор кары дышары, да геләр ічері. Да дәр адам: «чык дышары, да бак, нәсы адам чәрајор сәи». Чыкмыш адам гөлмекчә дышары. Јобұр адам гірмиш ічері, да кitleмиш капужу. О јев сәбі чыкмыш сокә да ојаланмыш бір хәјли, дөнәр гери, барајор карысына: «мәри, ач капужу». Кары дәр: «кїмсін сән, не арајорсун бу вакыт, ічмїшін, патламышын, да гелмїшін бізә». Башлајор кары бәрмә:

1) Вар. Афан., рус. ск., VI, стр. 17; о томъ, что эта сказка варіантъ одного изъ турецкихъ разсказовъ о Насръ-Эддинѣ, см. стат. г. Кузмичевскаго, Кіевск. Стар., XIV, февраль.

«ја калк адам, гелмиш бір сарфаш, та бәрајор бана: ач капужу». Адам-да бәрмыш: «гит јолуна ічмйшін, патламышын, да білмёр-сін, нәпајорсын». Адам деміш: «бу јев безбелли дил беним», да дёр «гидејим, да сажём». Гидёр, сажёр кәшедән бешинци гена дёр: «бу јев». Гена бармыш: «мәри, ач капужу». Кары гена деміш: «гит ишинә». О гена гитмиш, сажмыш кәшедән бешинци јев, да дәрмиш: «јев бу, да нәичин кары дил-о?». Ја деміш: «гидејим аула, да ба-кајым буақи, ондан тапырым». Гидёр аула, бакса, буа онун да јатмыш буанын јанында. Сабәһлен чыкмыш кары дышары, бакса, коңасы јатајор буанын јанында. Кары деміш: «пы! Адам, сән нәичин јатмышын буанын јанында, сән буаја гелдин, сән бызәлајдән». Гидёр кары бабуја, гелёр бабу, јоклајор адамы, да дёр: «бузәлајци». Адам хер гүн коркајор, ки бузәлајдек. Гидёр адам сәдыцина мусәфирлә. Авшам олмуш, јатмышлар ујумә. О геңә-да сәдыцин јинә бузәламыш. Гетирёр сәдыци ічері бузәји, да којёр күмисин јанына. Күмиси дүжмамыш хич. Геңинин, бір вакыды ујанајор адам, бакса, јанында бір бузә, да деміш кеңди кеңдинә: «ја бузәладым сәдыцин јевиндә». Чыкајор геңә, да качёр јевә, да дёр карысына: «кары, бән бузәладым сәдычларда, да оннарда аннамады. Бән качтым, буза калды орда»¹⁾.

89.

Попъ и пастухъ, говорящій къ народу въ церкви.

Вармыш бір чобан сикмиш доксан-докуз попадја. Шинди чобан гидёр спјјада олиә. Шинди попар сорајор чобана: «сблә, не гүнахын вар?» Чобан-да дёр: «бән сиктим доксан-докуз попадја». Шинди попар дёр чобана: «сән гүнахкёрсін, сенин қанын дүшедек деңизин орта јеринә?» Чобан-да дёр попар: «сенин попадјаны сиксам, аңаба гечмәм-ми деңизи?» Шинди попар дёр чобана, «сбләр-

1) Zb. Wiad. do Antr., XVIII, стр. 254 (латыш.); Добр., Смол. этн. сборн., II, стр. 704, № 16.

місін бу лафлары кілседә?» Чобан-да дәр: «сбләрім». Шһнді попаз дәр јынсаннара: «сеселјәсініз, не сдлеңек чобан». Чобан-да дәр јынсаннара: «біләрмісініз бһшеј, бізім кўдә һскадар ушак вар кула, хәһсі бізім попаздан». Шһнді попаз јўфкеләһһмһш чобана, да кўмуш кілседәһ» ¹⁾).

90.

Продѣлки мошенника съ попомъ.

Вармыш бір вакыт бір хырсыз, да һек ширәтмһш. Шһнді тутунајорлар бәса попәзлан. Хырсыз дәрмһш: «сокарым сәһи чувала». Попаз дәрмһш: «сокамасын». «Сокарым». Шһнді гідәр о хырсыз бір балыкчыја, да алајор ўч фунт дірі жеңгеч, да јапыштырајор хәһсіһһ кујрукларна бірәр бал-муму, да јакајор о мумлары, да пажсынајор о жеңгечләр гезмә, мумлар да јанармышлар гөтлерһдә. Кәһдә-да пһнәр чан-јевһһ, да пажсынајор чаннары чекмә. Геләр попаз. Хырсыз гөрәр попазы, да дурукланмыш, да барымыш попаз: «бән Аллаһым, сәһһ гўнахларын прост олду, гһр чувала, да алақам сәһи жукары». Шһнді гһрәр попаз чувала, јһнәр хырсыз, алајор чувалы, хем гідәрмһш, хем чувалан попазы јерә урумущ. Попәз-да дәрмһш: «оф Аллаһым, не хајырсыз мәрдівәһнәһһ вар». Гәһә урумущ, попаз гәһә оғлармыш: «оф Аллаһым». Хырсыз-да демһш: «бән ділім Аллах, бән хырсызым». Попаз бармыш: «аман бә хырсыз». Шһнді чыкарајор хырсыз ону. Ачан бакајор чувал-ічһә, попаз коркудан счмыш, кафасы-кадар бір бок. Брајор о хырсыз ону орда, да гідһ варајор ²⁾).

1) Вар. У меня есть нигдѣ ненапечатанный вариантъ этой сказки изъ Сѣдлецк. губ., Бѣльск. уѣзда, Костеневич. вол., дер. Мал. Дубровица.

2) Вар. O. Kolb. Lud., Ser. XIV, cz. 6, стр. 347.

Любовникъ хозяйки и работникъ.

Вармыш бір попаз. Тутажор бір чырак, да жапайорлар лафыны, хер гуй чыра жевя жоллајдек улен заманы. Попазын карысы-да гезармиш бір даскаллан. Улен олајор. Чырак гелејор жевя; попазын карысы-да дер чыра: «не'ичин гелдин сан?» Бейі попаз жоллады, та бу одуннары атајым сдба-ичиня. О даскал-са сакланајор чырактан сдба-ичиня. Чырак јола такыштырајор одуннан сдбајы, даскал, јок ицај чыксын ордан. Шинди чырак гидејор гері. Јертеси гуиу гена улен заманы, гелер чырак жевя, да правутаса сорајор гена чыра: «не'ичин гелдин?» Чорбади жоллады, бу одуннары атајым тавана. О даскал-са о гуиу сакланајор тавана. Чырак башлајор сыбытма, да о даскалын кафасына урајор бір парча одун. Да о даскал башлајор кдшедан кдшеја качма. О чырак-са басајор одуну, да делејор даскалын кафасыны. Јертеси гуиу даскал дер правутасаја: «биз бола биеј жапамајдес». Јарын улен заманы гетирасин бана кыра јекмек, гетирасин, да орда сикишпис. «Ама, дер даскал правутасаја, нерда алаца јокуз горусан, орајы геласин». Попазын-да јокузуйиу бириси кара-ј-мыш, да попаз алајор, да биз јамурлу атајор кара јокузуй-устуна. Шинди попадија хазырлајор жевя јима, хем гозлемя бошчалајор, да чекедејор. Јаклаштыјнан пулуклара, бакса, горуиуриуиу даскалын алаца јокузу, попазын-да јокузу алаца горуиуриуиу о јамурлуктан. Повадија дурукланајор, душуйер, ацгы пула гитсин. Гидер попазын пулуна. Попаз демин: «не гелдин сан?» Демин: «јекмек гетирдим». Шинди отурајорлар јекмек јима, јерлар, да правутаса дер: «бракын даскалада биз гозлемя». Попаз дер: «не'ичин?» Да бракајорлар. Шинди попаз жоллајор чыра даскала готурсуиу гозлемя. Чырак алајор бошчајы, да гидер. Хем гидармиш, хем гоз-

емелері да дырмыш. Јетішәр даскалын јанына, да сорајор даскал о чыра: «нә'ичін гелдін?» Чырак-та дәр: «кач, зәрә попар сәні кеседек наңаклан». Даскал шінді дүшүнә калмыш: «нә'ичін кеседек бәні?» Дөнәр чырак гери, гелејор, да дәр попар: «гит, дәр, ҕаскалын пулү кырылмыш, дүзәсін онун пулуну». Шінді алајор попар наңа, чекедәр гитмә. Гөрәр даскал, да чекедәр качмә, коркусундан сыммыш чашырларна. Пар бармыш, једедәрмш, даскал-са качармыш. Пар дурајор пулүн-јанында, да дөнәјор гери, бакса, јол-үстүндә бир гөзләмә. Гидәр бирәз та, булајор бир гөзләмә, әнә чырак дәрмыш гөзләмелері. Шінді пардја сарармыш чыра: «не топарјор попар?» Чырак-та дәр: «таш топарјор». «Нә'ичін?» «Сәні јөлдүрмә». Пардја башлајор јевә качмә. Пар гелејор чыран-јанына, да сорајор: «нә'ичін пардја качајор?» Чырак-та дәр попар: «сизін јевләриніз јанармыш». Шінді чекедәр пар-да качмә, јетішәр пардјајә күү кенарында, да сорајор: «нә'ичін качарсын?» Пардја-да дәр: «шіндән-сәра вәрмејдәм даскала ').

Людотды, старикъ со старухою.

Вармыш бир вакытта бир дәдујлан бир бабу, да дәдунун вармыш бир чоңу, бабунун-да бир кызы. О дәду-са авці-јмыш. Шінді гидәр дәду ава, да гезәр, гезәр, бшәј ураммыш. Јевә геліркән, бир фідән тәһесіндә вармыш бир гәрға. Дәду гөрмш о гәрғајы, да дурукланмыш, да дүшүнмш. Демш: «ја бән урајым бу гәрғајы». Долдурајор дәду түүфәні, да урајор о гәрғајы. Гетірәр јевә, да дәр бабусуна: «на бу гәрғајы пакла да ишәр ону, бән гәнә гидеңәм ава. Шінді јакајор бабу атеши, којәр бир чүвән

Вар. О. Kolb. Lud., Ser. III, cz. 1, стр. 168—169; Ser. XIV, cz. 6, стр. 335; ibid. Pokuc, IV, стр. 185 и 250; Чубин., II, стр. 652, № 116; стр. 551, № 39; Добр., Смолен. сборн., I, стр. 696, № 12.

су кайнатмā, да гāргажы жолацек, кайнадајор бāбу сују, сокајор гāргажы чўвей-ичиңā, да хашлајор, да чыкāрајор ону чўвейдāй, да жолајор, паклајор iclā, да којер сōба-ўстўнā, да гидер бāбу башка ишинā. Кедi да гелер, да јјер о гāргажы. Шинди гелер бāбу ичери, бакса гāрга јок, гāргажы-са кедi-јимиш. Шинди бāбу йāпсын, дāду авдан гелдijнāй, јимā iстејцек. Коркајор, ојаны бакынајор, бујаны бакынајор. Јок йāпсын, алајор бучā, да кесер мeмeciнi, да пијирер. Шинди гелер дāду авдан, којер дāдуја јимā. Башлајор јимā, да дāдуја татлы гелмиш, да дер бāбуја: «не татлы јетi вар бу гāргавын». Бāбу-да демiш: «о дiл гāрга». Дāду-да демiш: «је нāшшеј?» Демiш: «бeнiм мeмāм». Дāду дўшўнā калмыш, да сор-мущ: «нeрдā, демiш, гāрга?» Бāбу аннатмыш, не слўчijа олмуш. Шинди дāду дер бāбуја: «хāдi сāн капа кызыны, бāн-да капajым чоцўму, да бeсlejлiм, пeк татлы бу јынсан јетi. Бāбу капајор кызыны, дāду да капајор чоцўну. Бeсlejдopлар оннары бiр aj. Бāбу-са шipетмиш, дер дāдуја: «хāдi кeсeлiм iлкiн чоцў». Дāдула кajыл олмуш. Шинди буннар кeсepлар чоцў, да јјерлар. Дāду дāр-миш бāбуја: «кары јетi тā татлы, сāн, демiш, бeслā кызыны, тā iclā, ракы вep, шарап вep, јaxны да cемipciн iclā». Бāбу алајор, кызына ракы, шарап, јaxны вepер башлајор бeслeмā тā iclā. Гeчep бiр aj тā, бāбу бpajор капужу ачык, да гидер балара. Кыз-да чыкајор ичepдāй, да гиди варајор. Дāду-са јokмущ јевдā. Шинди гелер дāду јевā, бакса капулар ачык, кимceјцiк јок јевдā. Сōра-да гелер бāбу, башлајор дāду бāбуја, сормā: «нeрдā, демiш кызын?» Бāбу-да демiш: «бāн, демiш бiлмepим, бу саба кiтлeдiм капулары, да гiтти бāлара». Дāду дāрмиш: «сāн колвepдiн». Шинди дāду гидер старчинаја алашмā, нe'ичiн бāбу колвepмиш кызы-дејi. Башлајор дāду аннатмā старчинаја, не иш олдўну. Шинди старчина башлајор сормā бāбуја: «јolā-ми олду ишинiс?» Бāбу-да дер: «јolā». Шинди старчина дўшўнeјор не дāва кeсciн оннара. «Аңгыныс, демiш, бeнi илepi гўлдўрў-са-јды, о куртула-цек, аңгыныс сораја калыр-са, ону гpoca капajцāм». Шинди дā-дулан бāбу дўшўнepлар не марфет јapсыннар, да гўлдўрсўнāр старчинајы. Гидерлар iкici-да дышары, coјунajорлар чыпладик,

да гелерлар старчинајы гүлдүрмә. Гирерлар ічері, дурукланајорлар старчинанын каршысында. Бабуја старчина деміш: «нашшеј оннар сенің гүсүндә?» Бабу-да деміш: «гүсүңүн ташаклары». «Је апышында нашшеј?» «Бабу-да, деміш, јүрөмін азы». «Не пек кірлі?» «Быјыккан сакалы карарер». Шінді дәдунун ташаклары соркармышлар чиңгейә торбасы гібі. Да сормуш дәдуја: «нашшеј буннар?» Дәду-да деміш: «гөтүмүн күпелері». Халла-едіп-та гүлмүш оннара старчина, да куртулмушлар. Шінді гелерлар јейә. Бір кач вакыттан сора, дәду дер бабуја: «гіт, ара кызыны, зәрә кесеңәм сені». Бабу-да дер: «нәредә булајым ону, гитмәм». Дәду гейә дер: «гіт ара». «Гитмејңәм». Алајор дәду бучә, кесер бабују, јахнысыны јіјер, дерісіні-да даула јапајор. Шејтан-да гідер, сөлер бабунун кызына, ані дәду кесті бабују дејі. Кыз бішеј демеміш. Шінді алајор дәду о даулу, чекедејор нәјаны гөзү гөрү-са-јды, хем гідәрмеш, хем даулу дүвермеш. Гидә, гидә, булајор јол-үстүндә бір сарфаш адам, кусармыш, да дер кенді кендіңә: «насы адам бу азындан сычер?» Калдырер ону тепеси-үстүңә, бакса, гөтү гөрүңер. Гейә деміш: «бу діл адам, зәрә ікі башында азы вар». Бракајор, да гідер, гідер, булајор јол-бојунда бір јолу сычан, алајор о сычаны, јакајор бір бұк атеш. Атеш башлајор јанма 0-да чыкајор дебіндән чакыјы, да сівридер бір чыбук, да сокајор о сычанын гөтүңә, да кызардырмыш атештә. Гелер јанына бір чобан, да деміш: «заманәјросун бә дәдо». 0-да деміш: «кебетәјросун». Селамдан сора деміш: «напајорсун бә дәдо?» Деміш: «кебап пішірерім». «Сән, деміш, кебап пішірмәрсін, ама сычаны гөтүңдән пішірәрсін». Дәду үфкеленер, да кувајор о чобаны јанындан, пішірер сычаны, да јіјер да јатајор ујумә, ікі сәтты сора да калкајор, ічер бір пыгарка тўтўн. Гелер гейә чобан, дер: «заманәјросун бә дәдо». 0-да дер: «кебетәјр-осун». «Напајорсун бә дәдо?» Шінді јемең іштім бір пыгарка тўтўн. Сән деміш ічмедің тўтўн, ама јидің бір сычан бўтўн. Гейә үфкеленер дәду, кувер чобаны, да јатајор гейә ујумә. Ујер бір сўтка, калкајор гўн дуварак. Гөзлерің ува-рак, да чекедер јола. Гідер, гідер да каршы гелер бір змеј, да

сормуш о эмеј о дăдуја: «нерејă гідѣрсін бă дăду?» Ӧ-да деміш: «гидѣрім нѣјаны гѳзѳм гѳрѳ-са». Дăду-да дѣр эмеја: «е сан нѣреј гідѣрсін?» «Бăнда, деміш, вăрды бір карым, да кăѳеттім ону». Шінді гідѣрім ону арама. Да эмеј дѣр дăдуја: «олмамысын бана каѳадар?» «Олұрум». Чекедѣрлар буннар ікісі гитмă, булајорлар бір кѳпек бѣлі кырык, јатајор јол-ѳстѳндă. Да дѣрлар: «не јата-јѳрсун?» Кѳпек-та дѣр: «бѣлім кырык». «Је кім кырды сѣііі бѣлііі?» Деміш: «бір кары». Алајор эмеј, да сычајор калпăна, да бăлајор кѳпăн бѣлііі. Алыштырајор кѳпă, да дѣр: «олмамысын бізă каѳадар?» «Олұрум». Чекедѣрлар ѳчѳ јола, јетішѣрлар бір кѳвă да сорајѳрлар о кѳдă: «гѳрмѣдііізімсі бір кары?» Демішлăр: «гѳрдѳк». Шінді јемен гѣшті бурдан, чекедѣрлар буннар гѣнă, булајѳрлар бір кăртал канады кырык. Сорајѳрлар: «кім кырды сѣііі канадыны?» Ӧ-да дѣр: «бір кары». «Олмамысын бізă каѳадар?» «Олұрум». Чекедѣрлар дѳрдѳ. Јѳлăа гідăркан, лаѳ-ѣдірмішлăр. Сорајор кăртал эмеја: «дѳз бѣііі канадымы». «Олұрду, деміш, дѳзмă сѣііі канадыны, ама хѣр карым чăлмајăјды јылачлармы». «Бăн, деміш, хѣр канадым ол-са, бăн ону булұрум, бăн білѣрім, о нѣрејі гитті». Шінді дѳшѳнѣр эмеј, нăпсын, да дѳзсѳн кăрталын канадыны, бракајор оннары јол-ѳстѳндă, да кѣнді гідѣр касабăја јылач алмă. Алајор јылач, гѣлѣр гѣрі, јылачлајор кăрталы. Да кăртал дѣр: «бăн шііііі булұрум ону». Учѣр кăртал, гідѣр, да булајор о кызы¹⁾ бір дă ічіндă, да гѣлѣр гѣрі, сѳлѣр эмеја хѣм каѳадарларна. Чекедѣрлар о дăја гитмă. Гідѣрлар, булајѳрлар эмејін карысыны, јѣвлейміш бір ајыја. Шінді буннар јаклашмă азыііі калмыш ајы чыкмыш бордѣј ічіндăн, да башламыш тоз ґырлатмă гѣрі. Эмеј башламыш каѳадарларна сѳлеймă. деміш: «гитмејін, зѣрă о бізі пара парча јѣдăр». Шінді эмеј дѣр кăртала: «гит, да кон о бордѣјін-ѳстѳнă, да ајы салаѣек сѣііі канадыны кырмă, да башлајѣек сѣіі куваламă. Учуп, учуп кон јѣрă, о хѣм сѣіі савашѣек тутмă, о јыракландѳјнан, біз гирѣѣс бордѣј-ічііі». Гідѣр кăртал, конајор бордѣјін јѳнѳнă. Чыкајор

1) Это была бабина дочь, она же жена змѣя и она же обидѣла собаку и орла.

ајы, башлајор кáрталы куваламá. Кáртал-са учуп, учуп конáр-мыш. Ò-да кеңдi кеңдiнá дáрмiш: «онун канады кырык, бáн ону шiнцiк тутаңм». Оннар жыракландыјнан, эмеј кафадарларыннан гiрмiшлáр бордeј-iчiнá, да эмеј булмуш карысыны, ушáны сáрармыш. Шiндi эмеј башлајор сормá карысына: «не'iчiн сáн беи брактын?» «Кабáтлыјым, демiш». «Хáдi, эмеј демiш, гiделiм». Чыкајорлар дышары бiрдá. Ајы гóрeр оннары, áнi чыкмышлар, пáјсынајор качмá. Буннардá гóрдýјнáн, башлајорлар качмá. Шiндi жаклашајор ајы буннара, буннар, жок нáпсын, пiнeрлар бiр фидан-ýстýнá. Гелeр ајы, пáјсынајор жеши́мá фиданын дола-жанында ўфкесiндáн, жок нáпсын, тутајор, да савашајор фиданы кóклáн чыкармá. Куведi áз гелмiш, да чыкарамамыш, да баседeр кеңдiнi жукары, дýшeр жефá, кырајор бели́нi, жаты́рмыш фиданын кóкýндá. Шiндi iнeр эмеј карысыннан хeм кафадарларыннан жефá, да башлајор ајынын дерисiнi сојмá. Сојeр ону, да гóтýрeр панајыра сатмá. Гелeр бiр чыфыт, да сорајор о эмеја: «не-дiр бунун пáсы?» Ò-да демiш: «бiр карбóна?» Алајор чыфыт о де-рiјi, гiдeр жефá, да дeр карысына: «алдым шýбама жакалык». Алајор о чыфыт о дерiјi, да гiдeр тeрзiја, да демiш: «којáсын беи́м шýбамын жакасына?» Дiкeр тeрзi чыфыдын шýбасыны. Бiр афтадан сóра гiдeр чыфыт шýбасыны алмá, алајор шýбајы чыфыт, да чекедeр панајыра. Жолда гiдáркар, чыкајор jо́нýнá чыфыдын бiр ајы, да дeр: «кiмiн бу шýба?» Чыфыт-та демiш: «беи́м». Ò-да демiш: «бу шýба беи́м кардашымын». Шiндi ајы демiш: «вeр шýбајы». «Вeрмáм». Тутајор ајы чыфыдын сакал-ны, пáјсынајор дартмá. Дарта, тарта жолмуш чыфыдын сакалны, сóра-да калдырајор чыфыды ўч аршын жукары, да урајор жефá. Да чыфыт сычeр чáшырларна. Ајы брајор, да гiдeр жефá. Чы-фыт-та калкајор, да гiдeр жефá. Гiттiјýнá жефá, карысы сорар-мыш: «шeрдá сeнiн сакалын?» «Жолдулар». Демiш: дiл сáдá адамын сакалны жолсуннар, áма барсакларны бiлá чыкарацеклар jýрeн-дáн». Карысы демiш: «сeнiн бeзбeллi барсакларныда чыкардылар бeллiкi чыкардылар. Шiндi чыфытка пáјсынајор áламá. Соју-најор чыфыт, бакајор чыфытка чыфыдын чáшырларна сáдá бок.

«не'ичи сән дедін дөрт демірі? о солдат бана ұрмайкейды дөрт керә». Шінді гідерлар, гідерлар, адам гена дәр: «гир гена чувала, зера гена бір сұрұ солдат гелер». Чыфьит-та дәр: «е не деңаң, сорарсалар». «Не деңам, бір чан готүрерім». Гідерлар, гідерлар, адам дәр: «тпру». Чыфьит-та жатырмыш чувал-ичіндә. Адам гена кейді кейдінә дәр: «урлароз-олсун, кафадар». «Урлароз-олсун». «Не вар талғанда?» «Бір чан». «Жа бакайым бан». Алајор адам гена бір казык, урајор бір керә. Чыфьит дәрмиш чувал ичиндә: «бам, бам». Урајор бір-керә та, чыфьит гена дәрмиш: «бам, бам». Урајор гена, чыфьит гена: «бам, бам». Ачан урајор дөрдүнү керә, чыфьит башлајор: «бам, бам, бам, бам». Адам-да дәр: «сәлә сәси вар». Шінді адам пинер талғаја, да гена чекедәрлар. Гідерлар, гідерлар да пайсынајор јамур јамә, олајор чамур. Јетимәрлар гена бір дә ичинә. Адам колверер бегірі дә ичинә (чыфыды-да чыкарајор чувал-ичіндән), да бракајор чыфыды талға ичиндә, кейді-да гідер дә-ичинә. Шінді дүшүнүрмүш адам: «насыл жапсын, да алын о чыфыдын парасыны?» О-са илердән дүмүш ону ікі керә, хей аламамыш. Шінді адам алајор камчыјы. Караньк-та олмуш, чыфьит-та талғада. Пайсынајор адам бутларна камчыјлан урма, хем барма: «кара'ул! чыфьитта вар пара». Чыфьит-та барымыш: «везетидә вар пара». Адам гена урајор камчыјлан будуна, да барајор: «кара'ул! чыфьит-та вар пара». Чыфьит гена: «везетидә вар пара». Шінді чыфьит бакајор ојаны, бакајор бујаны, алајор шапкасыны, да дәрә дә ичинә качма. Адам-да гелер талғаја, алајор о санды, да гөмәр топрак-ичинә. Шінді саба олајор, адам алармыш талға јанында, чыфьит та гелер талға јанына, да дәр: «не алајорсун?» «Не, деміш, сән бардын бу гедә, бейдә вар пара, о хырсызлар јөлдүрә-јаздылар бейі, хем бегірмі чалдылар. Чыфьит шінді башлајор парасыны арама, онун-да парасы јок. Башлајор чыфьит хырсызлара сүйә, не'ичи парасыны чалмышлар дејі. Шінді адам дәр чыфыда: «напалым талғајы, иңел готүрелім јевә?» Адам-да дәр: «бан билмерім». Чыфьит дәр адама: «не ар бурда хепсіндән?» Адам-да деміш: «дуга хем хамут». «Ал сән дугајы хем хамуду, бан-да

талігајы, да гіделім те о кырчмаја». Шінді адам алајор хамуду хем дугајы, чыфыт-та талігајы, да чекедёрлар. Шінді адам о-лармыш. Чыфыт-та дәрмиш: «не о?» «Пек ар бана». «Ар-са, деміш, кој хамуду талігаја. Таліга та ар, ама адам шіретінідән о-лармыш. Чыфыт-са су ічіндә калмыш, талігајы чекә-чекә. Шінді јетішёрлар о кырчмаја. Чыфыт дөр: «хәді јекмек іјелім». Адам дөр: «беңдә пара јок». Чыфыт гөстөрёр портафелні: «беңдә, деміш, вар». Шінді адам дөр чыфыда: «істөрмісін дөр, бән сөні гөтүрејім бір минутта јейә?» «Насы гөтүреңән?» «Вөр, деміш, бана бір карбона». Вөрёр чыфыт бір карбона, адам дөр: «бала колларна хем аякларна тў, да пін јев ўстўнә». Балајор чыфыт, да пінёр јев-ўстўнә, да адам дөр: «салла колларны, да учаң јейә». Саллајор чыфыт колларны, да дўшёр јерә, да јөлмўш. Адам-да јіјер јекмек, да гідөр, алајор сандыклар парајы, да гідөр јейә. Бўн-да зеңгін јашајор¹⁾).

94.

Молдаванинъ и чортъ.

Бір молдуван бәс тутунајор шејтаннан, дөр шејтана: «хәді пін бана, да бән сөні ташәм сыртымда, сән тўркўнў бітіріңдә». Пінёр шејтан молдуванын сыртына, чекегмиш гитмә. Шејтан башламыш чалмә, бір гўн, бўтўн гўн бітірмиш тўркўсўнў. Сөра молдуван пінёр шејтанын ўстўнә, чекегтірёр бір тралалалә. Ўч гўн шејтан ташымыш молдуваны, да деміш: «тә вар-мы тўркў?» Молдуван-да деміш: «тә питлеріи сәләмедім». Шејтанын-да јўф-кесі чыкмыш, да јанашёр бір јерә, урајор молдуваны, да молду-ванын копајор јілі, да шінді-да молдуваннар гўслері ачык ге-зёрлар²⁾).

1) Вар. Zb. Wiad. do Antr., VIII, стр. 238, № 11; O. Kolb. Pokuc. IV, стр. 230; Е. Роман., Бълор. ск., I, в. 3, стр. 430; Афан., рус. сказ., VI, стр. 35.

2) Вар. Сборн. за нар. умотв., II, стр. 186; Добров. Смол. сборн., I, стр. 649, № 8.

О человеческой жертвѣ, зарытой при постройкѣ моста.

Бір вакыт виліјатта Һікі кіші бір көпрү јапарлармышлар. Һекадар ішләришләр, темел туттурмазымышлар. Уста-башы деміш: «кімй карысы јарын гелір-са јекмек гетірімә, ону којалым тылысым». Кафадарлары сәләрлар карыларна: «јарын сакын гетірмејәсиніз бизә јекмек, зәрә лафландык, кім ілері гелір-са, ону тылысым којеңсә». Сабасы гідәрлар, башлајорлар ішләмә. Вакыт геліш јекмек јімә, кімсеј гетірімәр јімә. Устанын ады Пәвлі-јмиш. Бакса Пәвлі, геләр бір кары. Јаклаштыјнан танымыш, Һи онун карысы геләр. Пәвлі дурмуш, та деміш аклыңңа: «вер Аллахым бір ікі башлы јылан». О сәт чыкмыш ікі башлы јылан, да дәр: «Һерејі Марјја сәниј гиттиј јердәй, от бітмејдек». Марјја деміш: «Һан тез дөнеңәм». Марјја луфуса-јмыш, олмуш бір чоңу Јуванчу, гитмиш, гөтүрмүш јекмек. Пәвлі деміш Марјјаја: «ја вер бәниј гүмүш кавалымы, да Һан чалајым, сән-да ојна». Пәвлі чалармыш, Марјја ојнармыш. Пәвлі куңекламыш карысыны, да дірі атмыш темел кујусуна. Марјја деміш: «Һе аттын бәни бурајы?» Пәвлі деміш: «ара бәниј нышан ұзұмұ». Јөлә дәркая, башламышлар ұстұнда көпрү ішләмә. Марјја деміш: «Пәвлі! һапајорсын сән? Кім Іванчују јыкајдек, кім мөмә вередек?» Пәвлі деміш: «јәмурлар јадыкчан, Јуванчу јыканадек, лүзгәрлар јестікчан, салланадек». Көпрү ішлемішләр, баша чыктыјнан, кызлар ташырмыш ташлары. Көпрү бітмиш, кызын бірі геридај гелірімш, да демішләр она: «Јана, Јана гөтүрмә, бітті». Јана бас етмиш ташы башындан јерә, таш та батмыш. Шинди-да јөлә дурұмуш. Да кыз һасы тутармыш, пармаклары батмыш, да белли-јмиш пармак јерлері көпрү мәрмәр ташындан. Ачан олмуш Јуванчу он-дөрт јашында, гитмиш көпрүһү јанында, ішитмиш, сәс гелмиш

она: «Јвѧнчу гѧл бурајы». Ӗ-да гѧтмѧш јакын, да демѧш она: «гѧ-
дѧсѧн попаза, сѧлѧ, гелсѧнѧр, да којсуннар бѧр таз те бурајы, да
беѧдѧн дамнајцек ўч дамна сўт». Гѧдѧр Јувѧнчу, да сѧлѧр попаза.
Гѧдѧр попазлар бакмѧ, вѧр-мы аслы? Оннѧр-да демѧш: «гѧлѧн, да
јѧпын бурда дува». Топланајѧрлар, да јапајѧрлар Трѧѧца-да, да
о гўндѧ којмушлар тазы, да дамнамыш ўч дамна. Да шѧндѧ-да о
нышавнар орда дурѧмуш. О коѧрўјѧ дѧрлар «Пѧвлѧ коѧрўјѧ»,
дерејада — «Марѧја дересѧ»¹⁾.

96.

**Змѧ, намѧревавшаяся съѧсть парня въ самый лучший день его
жизни.**

Вѧрмыш бѧр чоѧўк, Вѧлчу ады, ѧукѧрѧмыш, гѧздѧ јердѧ,
дўшўнўрмўш, нѧсы јѧпсын, да зѧңгѧнѧсѧн. Бѧр гўн чекѧтмѧш
гѧтмѧ. Гѧдѧркан, чыкмыш јѧйўнѧ бѧр дѧду, да сормуш она: «нѧ-
рејѧ гѧдѧрсѧн?» «Кысметѧмѧ арамѧ». Дѧду демѧш: «на, вѧрејѧм сана
бѧр куту, да гѧт јѧвѧ, да јѧвдѧ ач ону». Дајѧнѧмамыш, ачмыш
кутују, чыкмыш кутудан бѧр сўрў којун, бѧр сўрў да хѧргѧлѧ,
бѧр сўрў да јѧкўз, бѧр сўрў да кѧчѧ, дѧлмышлар. Отурмуш Вѧлчу,
да аламыш. Гѧлмѧш бѧр јылан, да демѧш: «нѧ алајѧрсѧн?» «Јѧ
нѧбајѧм, дѧттым бу маллары?» Шѧндѧ топлајамајѧрым. Јылан
демѧш: «бѧн топларым, ама сѧнѧ хѧн сѧвгѧлѧ гўнўндѧ јѧеѧм». Ӗ-да
кајыл олмуш. Јылан сыклык-ѧтмѧш бѧр кѧре, хѧнсѧ топланмыш,
гѧрмѧшлар кутуја. Алајѧр чоѧўк кутују, гѧдѧр јѧвѧ, ачајѧр ку-
тују, хѧнсѧнѧ јѧрлѧштѧрмѧш. Чекѧтмѧш дўн јѧпмѧ. Сѧтевовоз ол-
мушлар, отурмушлар софѧја. Гѧлмѧш јылан, дѧкѧлмѧш гўвѧнѧн
каршысына, да демѧш: «јѧеѧм сѧнѧ». Да јѧкѧек чыкмыш, та де-
мѧш: «нѧѧчѧн јѧѧн, ја сѧн патла тѧ ѧ». Да јылан патламыш²⁾.

1) Вар. Сборн. за нар. умотв., II, стр. 203.

2) Вар. Чубинск. Труды II, № 4.

Въ варіантѣ этой сказки, записанной мною отъ гагауза села Этулія, въ этомъ мѣстѣ хлѣбъ говоритъ слѣдующее:

Бен, деміш, дајаныјерім букадар зѣтѣ, бені јекјерлар јерѣ, јердѣ чўрјерім, ондан сѡр ачымѣн чыкјерім, бўвјерім, гѣнѣ тейѣ олыјерім, бені гѣне бічјерлар, харман којыјерлар, бені дѣвјерлар, бені тейѣ гѣнѣ топлыјерлар, таш алтына којуп ун ѣдјерлар, ондан сора јўрыјерлар, ֆырына атыјерлар, пішірјерлар, бѣцѣрѣксіз кары јакыјер да бені да гѣнѣ дајаныјерім. Тѣ ісіѣ патла

97.

Легенда о Св. Константинѣ.

Стамболда Константін Падішахынын вармыш бір кыз кардашы, да Константін брамазмыш јевлейсің ону, да капајор кыз кардашыны бір калеја, нѣрдѣ јынсан гезмѣзміш, хем вѣрѣр кыз кардашына бір кѡпек Іеймѣ. Да о кѡпектѣн кыз кардашы ѡр калајор. Шїнді Константін, ачан гѡрѣр кыз кардашыны ѡр калмыш, сымарлајор слўгаларна, гѡтўрѣўнѣр ону, да сыбытсыннар деніз ашыры. Ону слўгалар алајѡрлар, да гѡтўрѣрлар да сыбыдајѡрлар денїз-ашыры. Шїнді гел гїт вакыт, дувајор онун бір чоқў. Шїнді о чоқўк олајор он-ѡекїз јашында, да јынсап гѡрмеміш. Шїнді анасы дѣр чоқўна: «јарына, хер гѡрўсан бутакым рўбада чѡшмедѣ, да бутакым јапѣсын о јынсаны. Чоқўктан анасынын җаны істѣрміш, да јок нїҗѣл, чоқѣ ѡлесїң. Шїнді сабаҗы гїдѣр чѡшмеја, да гїјѣр башка рўба. Шїнді чоқўк гїдѣр чѡшмеја, да гѡрејор бір кары орда, танымамыш, ѣнї анасы, бастырајор, да јапајор, ѣнї сымарламыш анасы. Шїнді чоқўк чекедѣр јевѣ гелмѣ. Анасы-са сыбыдып рўбалары, да башка рўба гїјѣр, да гелејор чоқўктан ілерї јевѣ. Шїнді чоқўк-та гелѣр јевѣ, да ѡлѣр анасына, дѣр: «ѡн булдум бір кары чѡшмедѣ, да јап-

тым она нѣтакым, сѣн сымарлады-ядын». Шїнді анасы сорајор чоңа: «насы і-мі гелді сана?» Чоңук дѣр: «і гелді». Анасы гѣнѣ дѣр: «хер јарына булурсадын, гѣнѣ јап». Чоңук јертесі гүнү гѣнѣ јапајор јолѣ. Денізіні јотаны долајор јынсаынан. Шїнді буннар топлајор аскер, да анасы дѣр чоңа: «гіт шїнді, да істѣ дајыпдан, топрак версін сана». Чоңук гечѣр Стамбола аскерінін, да сѣлер дајысынын слугаларна, о ані алапек Стамболу. Слугалар-да о вакыт беш балык ка'урумушлар. Шїнді гідѣрлар да сѣлерлар Константїнѣ: «Осман алды Стамболу». Константїн-да дѣр: «нѣ заман бу балыклар атлар-са бу кѣфа ічіні, озаман Осман алапек Стамболу». (Балыкларында бірѣр јаннары ка'урулу-јмуш.) Балыклар атлајор кѣфа-ічіні, башлајорлар ұзмѣ. Шїнді Константїн сымарлајор, бѣгірлері наласыннар гѣрі дѣру. Наллајорлар бѣгірлері, да качајорлар Стамболдан. Шїнді Константїн, качаркан, булајор адамлар, бостан сұрѣр-міш. Да Константїн дѣр о адамлара: «Аллах версін, да јѣбұр баша јетіштіјнѣн, карпус јїјѣсініз». Шїнді адамлар јетіштіјнѣн јѣбұр баша, карпус јїјѣрлар. Аллах верѣр да олајор карпузлар. Шїнді Осман чекедѣр ку'алама дајысыны, јетішејор о гүнү та о бостана, да Осман сорајор о адамлара: «гѣчмедімі бурадан Константїн Падїшахы?» Адамлар-да дѣрлар: «гешті». Осман сорајор: «нѣ заман гешті». О адамлар-да дѣрлар: «біз бу бостаны јекѣркан». Шїнді Осман дургудајор аскеріні, да дѣр: «дѣнелім гѣрі, зѣрем јетішмејпѣс». Осман дѣр: «кырк гүн олмуш, о гечелі, зѣрем карпус кырк гүндѣ олајор јімѣ». Да дѣнѣрлар гѣрі Стамбола. Бұн-да Стамболда Осман¹⁾.

1) Вар. Сборн. за нар. умотв., IV, стр. 154, № 1.

98.

Турецкія звѣрства.

Bilijatта вәрмыш бір Стужан, анаја бобаја бір-миш. Да бобасы јевермиш ону. Да пазар јертеси гөтүрмешиләр пашаја татлы ракы. Паша бакмыш, гетірсінһәр: «јок, гетірмешлар». Чарајор паша Стужанын бобасыны, да деміш: «ба керата, сән бана јолламадын ілері ракы, да јолладың садыңа». Адам-да деміш: «простег, а, јанылдык, калабалыкнан унуттук». Паша-да деміш: «прост-едәрим, ама гелсін гелінһән гүвә бурајы». Гидер адам јевә, варақлајорлар јеркән бујнузларны да гетүрерлар гелінһән гүвә пашаја ракы хем јеркә. Гиттіјһән, паша долдурмуш тўфә, да деміш Стујана: «јоһ бу тўфәһ азыны». Стујан јоһмуш, паша-да чакмыш, да Стужанын кафасыны дәтмыш, да деміш: гидін да јапын шийди шейһи».

99.

Изъ христіанства въ мусульманство обращаются люди съ турецкой кровью.

Бір вакыт олмуш бір минувја виліјатта. Хрістіјаннар гитмишлер клісеја. Долү-јмуш клісеја јынсаннан. Бір тұрк-та калтакламыш бір бегір, хем којмуш бегірін-ўстўһа бір хібә алтын, да гелмиш клісеһін капусу-јоһўһа да савашырмыш хрістіјаннары алдатма. Тұрк дәрмиш: «кім мусўлман олур-са, вереңәм бу бегірі хем алтыннары она». Кліседән чыкан јынсаннара хем текліф-едәрмиш. Хейсі јынсаннар чыкмыш кліседән, кімсеј дөнмеш, да мусўлман олсун, тә біткідә попаза-да текліф-едәрмишлар. Бак-

мыш, да дѡнмѡш, да олмуш муѡѡлман. Шїндї тѣрклѣр демїш архїрїја: «бїз селїн хем севчїлї адамынызы алдаттык муѡѡлманнѣ, јаваш, јаваш хелїсіні-да алдадаѡес». Архїрї-да демїш тѣрклерѣ: «дѣрун, бакалым о, алданды, ѡнї, дїлді Хрїстїјаннардан, онда вѣр-дыр тѣрк тѡму. Архїрї гелѣя дѣр тѣрклерѣ: «бѣн аннајѡам ону». Тѣрклѣр-да демїш архїрїја: «анна ѡма, хер аннамѣ-сан, селїн кел-ленї алаѡес». Архїрї-да демїш: «бу келлелѣр алынмак ічїн-дїр». Шїндї архїрї гїдѣр попазын кѣнѣ, да сорајор попазын анасына. Попазын анасы јѡлмѡш. Сорајор мезарыны. Јынсаннар сѡлѣр мезарыны, гѡстерѣрлар архїрїја. Архїрї гїдѣр, да ачтырајор мезары, да тутунајор дува-етмѣ, да сорајор попазын анасына: «сѡлѣ, кїмдѣн-дї олун?» Попазын анасы-да дѣр: «ѡлан пашадѣн-дыр». Дїрїлмѡш, та сѡлемїш. Сѡра архїрї дѣр тѣрклерѣ: «сїз алдатмѣшыныс гелѣя келдї адамынызы, ѡма хрїстїјаннары алда-дамасыныз».

100.

Разбойники въ Турціи.

Бїр вакыт вїліјатта вѣрмыш вѣјвѡдалар, гелѣрмїшлѣр, да гагаузлары басѣрмышлар. Вѣрмыш бїр вѣјвѡда башлары-јмыш, ады Кѣртї-јмїш, парѣјы-да ѡнї ташырмыш (бїр башка вѣјвода вармыш) ады Кѡлї-јмїш. Вѣрмыш о вакыдын гѣнѣндѣ о вїліјатта бїр Стујан чорбаѡї, да о Стујан чорбаѡїнын вѣрмыш ікї ѡлу, бїрї јїрмї јашындѣ-јмыш, бїрї-да селїз јашындѣ-јмыш. Да о Стујан чорбаѡїнын вѣрмыш чок којуну, да ѡлары келдї којуннарны гѣдѣрмїшлѣр бїр да-їчїндѣ. Да о Кѣртї-вѣјвѡда јоллајор хабер Стујан-чорбаѡїја, јолласын она ѡнїкї кесѣ хашча. Стујан чорбаѡї-да јолламамыш оннара хашчалары. О вѣјвѡдалар шїндї јок ѣлпсыннар Стујан-чорбаѡїја. Шїндї о вѣјвѡдалар гїдѣрлар Стујан-чорбаѡїнын ѡларна, келдѣ оннар којуннары гѣдѣрмїшлѣр. Башлајѡрлар вѣјвѡдалар куршун атмѣ Стујан-чорбаѡїнын ѡларна. Стујан-чорба-

қінын бәларында-да вәрмыш тұфәк. Стужан-чорбақінын-са бәлу жүретміш којуннары, ачан дәрміш којуннара: «кышкын», којуннар долажанында дөнәрмішләр. Оннар ікі кардаш калмышлар којуннарын-ічідә. Да вәждәлар, куршун аттыған, којуннары урұмушлар-да Стужан чорбақінын бәларны вәждәлар урұмамышлар. Ама Стужан-чорбақінын бәлары којуннарын ічідән вәждәлары куршұннан урұмушлар, үч вәждәжы урмушлар, јөлдүрмүшләр. Да о Стужан-чорбақінын күчүк бәлу, әні сәкіз жашында-жмыш, коркмуш, да калмыш којуннарын-кенарында. Вәждәлар-да гелішләр, да капмышлар чоңу, әні сәкіз жашында-жмыш. Хем вәждәлар алмышлар о үч јөлүжү, әні Стужан-чорбақінын бәлу урмуш, о јөлүлләрі вәждәлар гөмүшләр. Ама Стужан-чорбақінып күчүк бәлуну вәждәлар алмышлар, да үч керә Түнцәжы гелішләр. Ама Стужан-чорбақінын бәлуну вәждәлар Түнцәжы геләркан, сыртларында гелірімшләр, зәрәм Стужан-чорбақінын бәлу күчүкмуш, Түнцәжы геләмезміш. Да ону Кәлі-вәждә сыртында гелірімш, да о Кәлі вәждә чоңу хәп алдадырмыш, да дәрміш: «бән сәні дәрәр јапаңам. Гидәңам Стамбола, да јевләңәңам, алаңам Мір-кадына. Сән-да дәрәр олаңәң». Ачан Панајәңа-да тұркләр геләр бәлара долашма куваннары, Күрті-вәждә гөрәр тұркләрі бәларда, да дәр вәждә кафадарларна: «аңгыныс гідәр о тұрк пашаларна, да дәрәсін оннара, гелірсіннәр бәлара алты кәсә хашча, да браксыннар бәңјә. Да сәра Күрті-вәждә гидәкәк, да алаңәк о хашчалары бәңјәдан. Кәлі дәр: «бән гідәрім». Гидәр Кәлі бәлара, да дәр бәлара: «сәлам аләкәм бәлар, давранмајын хем коркмајын, Күрті-вәждәдан сәлам сизә, гелірсініз бәңјә алты кәсә хашча, да біз геләңәс алма». Пашалар-да дәр: «олур, геліріс». Кәлі геләр Күртінін-јанына. Күрті сорајор Кәліја: «не деді Пашалар?» Кәлі-да дәр: «пашалар деді, олур, геліреңәс». Шінді Күрті дәр кафадарларна: «хәдін качалым, зәрә пашалар гелір пәтрәјлан, да бізі тутарлар». Вәждәлар качәр о јердән. Геләр пашалар пәтрәјлан сорајорлар вәждәлары, да буламајорлар. Гөтүрәр пашалар алты кәсә хашча бәлара брајорлар бәңјәлара. Бір кач гүндән сәра Кәлі гідәр, да алајор

хашчалары. Сòра јоллајòрлар селам Стујан-чорбаџија, гетірсін аннара òнікі кесä хашча хем òнікі гòлмек, òнікі фес, òнікі чіф чорап, òнікі-да иешкір, «гетірсін о рұбалары бір кышлаја, да йерецес чоџу». Стујан-чорбаџи гери јоллајор хабер Курті-вајвò-даја: «гетүреџам хейсини, не сымарладың, салт чоџу кайбөтмә. Шінди Стујан-чорбаџи алајор алты киши, ани ісләх тўфек атар-мышлар, алајор о рұбалары, ани Күрті сымарламыш, да гідөрлар о кышлаја, ама о алты киши калмышлар гери. Стујан-чорбаџи гідөр јалыыз вајвòдаларым јанына, гòтүрер рұбаларны хейсини, отурдајор вајвòдалары алты сыра, да башлајор чіземә оннары. Стујан-чорбаџи чізләркан вајвòдалары, о алты киши-да кизләрлар вајвòдалары да онуну оннардан урајòрлар. Шінди Күрті-вајвòда урулмуш, кафадарларындан-да урулмушлар, Кòли-да урулмуш, парә-сә Кòлидә-јмиш. Сал-ікі вајвòда калмыш. Стујан чорбаџи алмыш чоџуну, да гелмиш. Ама сòра Стујан-чорбаџи о ікі вајвòда јакмышлар, малларны чалмышлар, брәмышлар ону дилен-дигибі.

101.

О туркѣ.

Гелмиш бір тўрк гага'узын мерасына. Тўркун сычаңа гелмиш, бакынмыш ікі анны, јок нереја баласын атыны. Бірда гөрїјер кедемә сычаны, санмыш казык. Саледїјер баласын атыны, сычан качїјер делә. Тўрк отурїјер сычма, сычїјер, саледїјер гòтүнү сїлмә, бакынїјер ікі анны оттан-кары јок бїшејїк. Јолїјер от, сїлїјер гòтүнү отлан, от јакїјер онун гòтүнү. (О сырған варды). Озаман дїјер тўрк: «бабасыны сїктімі, гаңалары, га'урлары! Не оту-от, не газы-газык¹⁾. Газына салдым, газы кашты, отуна салдым, оту гòтүмү јакты».

1) Казык въ турецкомъ произношеніи.

102.

Иванъ въ работникахъ у турка.

Бір тұрқұн вәрмыш бір чырă, ады Јуван-мыш. Да јекмiш тұрк бір паж бѡдај. Тарлапын башында вәрмыш бір армут ақи. Јолламыш тұрк Јуваны, бiчсiн бѡдајы. Қојмушлар торбасына бір мамалiга бір баш-та суван. Алмыш Јуван торбајы, гiтмiш армут ақинын алтына, да бакмыш, торбада не вар, мамалiга, бір баш-та суван, да демiш кейдi кейдiнă: «не вар торбада Јуван? Мамалiга, бір баш-та суван. Јi Јуван, јат, та ују Јуван». Тұрк -да пiнѣр армут ақи, да деңејек Јуваны. Јiмiш Јуван, да јатмыш. Тұрк јавашапiк јiмiш, да гiтмiш iлерi јевă. Авшăмлејiн гiтмiш Јуван-да. Шiндi тұрк дѣр карысына: «јап бір пiта, пiшiр бір та'ук, да јăрын кој Јуванын торбасына». Сабаһлең којѣрлар Јуванын торбасына, да гiдѣр бѡдај бiчмă. Гiдѣр Јуван, бакајор торбаја, да дѣр кейдi кейдiнă: «не вар Јуван торбада? Бір пiта, бір-да та'ук. Јi Јуван, да бiч Јуван». Јуван отурајор да iјѣр, да башлајор бiчмă. Тұрк бакајор тарла бiчiлѣр. Бір тă хей којармышлар пiта хем та'ук торбаја.

103.

Свинья, предсказывающая погоду.

Бір вакыт бір тұрк гiтмiш конă бір гагауза, да рас ielă кў-чўк ајын бiткi гўнўндă. Мăртаја каршы, да iбрiмўш о гагаузуи домузу азында корај ташырмыш. Да сормуш тұрк чорбајiя: «бу сiзiн хăван не ташѣр азында о корајлары?» Чорбајi-да демiш: «о дујѣр хавајы: «јăрын Март гiреcek, да бу ieră хава

бозулапек, кар јацек». Тўрк жынанмамыш, да деміш: «хер бу іш олур-са, те бән сана бу бегірі башлајорум». Авшамлејін чорбақі-да деміш: «бән-да верірім сана ўч-јўз круш, хер јамаса». Јатмышлар. Тўрк геценің бір вакыды чыкмыш дышары, бакајор, хава ісіл, саба каршы пайсынмыш кар јамā, чіркін хава олмуш. Тўрк-та уја калмыш, ачан калмыш, бақса, кар јāјор. Башламыш дўшўнмā, да дāрміш кеңді кеңдінā: «не акыллы хажваны вар бу чорбақіның». Шінді тўрк чыкајор дышары, да дёр чорбақіја: «гел верејім бегірі, зера сеіін дејін олду. Алајор чорбақі бегірі, да дёр: «на, бән-да сана башлајым гері ону». Тўрк-та деміш: «са оласын чорбақі, бір бегір башладың бана». Да деміш: «бу сізін бабу Мāртаныз маскара шеј». Сора тўрк гітміш кўнā, да бір кач вакыттан сора гітміш тўрк панајыра, да булмуш о кўдāн бір адам, да сормуш она: «о сікілміш баба Марта хей сізін кўдā-мі?» Бени бегірісіз брака-јазды. Да о тўрк чекішміш бір башка тўрк-нāн, да дāрміш: «фалан кўдā вар бір чорбақі, да бір хажван сеідāн акыллы»¹⁾).

104.

О томъ, почему люди перестали убивать своихъ стариковъ.

Дўнā курлалы, јынсаннар аннамышлар, āнi iхтiјарлары iшā фадасы јок, башламышлар оннары кајб-етмā, јекмāк зејан јiме-сiнiнāр дејi. Адамын бiрiсi пек ақимыш бобасыны кајб-етмā, да сакламыш ону. Ондан сора Аллах вермiш оннара једi јыл кыт-лык, јiмiшлар хейсiнi, бiр тāнā калмајынцā, калмамыш тўм јекмā. Кiмсеј бiлмiмiш, нёрдāн алыннар јекмā, iхтiјар јок, сорсуннар. О адам, āнi сакламыш бобасына, сорёр бобасына: «нāбајым?» Бобасы демiш: «гiт кыра, нёрдā тырла вāрды, да сўр орда орда бекiм калды теиā». Олу сеелемiш бобасыны, јolā да јапмыш.

1) Вар. Сборн. за нар. умов., III, стр. 136, № 26.

Алла вѣрмиш јамурѣк, о сѣрѣрмѣш јердѣ јекін олмуш. О адам теэ зѣггін олмуш. О замандан бѣрі дурмушлар іхтіјарлары кѣјбегімѣ, бу іхтіјарлар чок билѣрлар ¹⁾).

104 а.

Вариантъ № 104-го.

Бір вакытта вѣрмыш бір адамын бобасы іхтіјар јаталак дѣшектѣ. О адам быкмыш бобасыны бакмѣ, дѣшѣнѣр бір гѣн, не тутѣрым бѣн буну бѣнім башымда хеле бѣн ону алајым, гѣтѣрѣп атајым, башка тѣрлѣ о јѣлмејдек. Гидіп алѣр дамдан чітеіні, кѣјѣр бобасыны чітен-ічінѣ, јѣклеіѣр сыртына, да гѣтѣрѣр ону балта ічінѣ. О адамын-да чоѣѣ вѣрмыш, ъ-да гідѣр бобасына ардын-дан. Бобасы гѣтѣрѣр дѣдусуну балтаја, сыбыдѣр чітеінін, чітеін бракѣр орда, да дѣнѣр гѣрі. Чоѣѣ дѣр она: «нѣічін чітеіні брак-тын?» О бішејѣк дѣмѣр. Чоѣѣк гѣна сорѣр: «бобака, дѣр, јарын јѣбѣр гѣн сѣн іхтіјарладѣјван, нејлан гѣтѣреѣм бѣн сѣні?» О адам озаман дѣшѣнѣр кенді кендіні: «бѣн бобама аттыммы, бѣнім да јетішір олум. Сорѣ о алѣр бобасыны гѣрі, гѣтѣрѣр јѣвѣ, кѣјѣр бобасыны дѣшѣнін, нѣрдѣ о јатырды. Онда сорѣ бакы'ер јѣлѣнѣѣ ²⁾).

105.

Царскій смнѣ, похищающій чужую жену.

Бір вакыт вѣрмыш бір падішахын бір олѣ, да ојнармыш рыѣм олѣннан кемік ашы. Бір ѣды бабусу-да гѣчміш јанна-

1) Вар. Walachische Märchen von Schott; Трейландѣ, Латыш., стр. 269, № 130; Этн. обзор. 1892 г., № 1, стр. 190 (малор.); Чубин. II, стр. 526, № 22; Добров., Смол. сборн., I, стр. 236, № 17.

1) Трейландѣ, Латышск. ск., стр. 269, № 130; Zb. Wiad. do Antr., XVIII, стр. 476, № 4 (латыш.).

рыдан, да деміш о чоңуқлара: «сіз бірініз падіша ӊлу, бірініз-та
рыңал ӊлу, сізә дұшмәр кемік ашыннан ојнамә, жаптырын кеңді-
нізә гұмұштән ашык». Гітті падішахын ӊлу кујумұҗа, дӧктүрдү
гұмұштән ашык, гелді, да гена башладылар ашык ојнамә. Гұ-
мұштән ашықлар текерленмәр дејі, топлајорлар гұмұштән ашык-
лары, да којерлар бір тарафа да гена башлајорлар кеміктән
ашықларнан ојнамә. Бабу-да гечаркан, алајор о гұмұштән ашык-
лары. Рыңал ӊлу-да дер падішахын ӊлуна: «бабу алды ашык-
лары». Падішахын ӊлу-да гідер, да урајор бір кач јумурук бабуја,
да алајор ашықлары. Бабу-да дер падішахын ӊлуна: «не заман
кујумұҗ Алінін дұннә гӧзаліні гӧрү-сан, озаман салык гӧрәсін».
Падішахын ӊлу-да о сят хасталанды, да хавес дұшүрдү. Падіша
чбырды дӧфторлары. Дӧфторлар јылачлајамады, ӊлу тайек хажыр-
сызлады. Падіша-да сорду ӊлуна: «не дердің вар сенін (хасталын)?»
ӊлу-да деді: «біз ојнаркан ашык, қады-бабусу алды ашықлар-
мызы, да бан урдум бабуја бір шамар, да бабу бетфа-етті бана:
гӧрмејіңә кујумұҗ Алінін дұннә гӧзеліні, салык гӧрмејәсін. Бан
-да о сят севдә дұшүрдүм, да хасталандым». Падіша-да деді:
«бан дӧрт хазнә вердім, да гӧрәмедім кујумұҗ Алінін дұннә гӧзе-
ліні». ӊлу-да деді бобасына: «вер бана бір хазнә, да бан гіденәм
гӧрмә, істәрсәм јолда јӧлејім». Алды хазнејі, да гітті. Бір да
адам алды јанына, да гітті Ізмірә, да гітті кафеніја, да деді:
«гетір бірәр кафә. Іштіләр кафелері, чыкарды бір а'уч алтын,
верді кафелері, јӧдеді. Кафеңі-да сорду: «не гезерсін?» Ӑ-да деді:
«кујумұҗ Алінін дұннә гӧзаліні гӧрмә гелдім». Ӑ-да деді: «јок-тур,
насы гӧрәсін, докуз киліт алтында јашајор, онун коңасы анах-
тарларны кұчүк парманда ташер, кұ кенарында ішлер, геліркән,
гӧрмедіңмі?» Ӑ-да деді: «гӧрдүм». Кафеніңі деді: «вар-дыр бір
қады бабусу, о беки булур колајны?» Јоллады бір адам, чартты
бабују, гелді бабу, селам верді. Селамдам сора чыкарды чоңуқ
бір а'уч алтын, верді бабуја, да деді: «јок-му-дур колајы гӧрмә
кујумұҗ Алінін дұннә гӧзаліні?» Бабу-да деді: «вар-дыр колајы,
ама ілкін бан гідем, да лаф-едем онұннан». Авшамнејін гелер ку-
јумұҗ, бакса, капуда бір бабу вар, о капулары ачаркан, бабу

сокулајор гірмй. Ө-да урајор она теймәјһән, о хей сокулајор. Дўһһә гөзәли-да деміш: «брак, гірсіһ, бір бабудан, не оладек?» Бабу-да гірміш, да геліһһән лаф-егміш, деміш: «алан јердән бір падішахын блу бурда, гітмә-мі-сіһ она?» «Нәсы гідәм деді, ачан докуз киліт алтында дурајорум?» Бабу-да деміш: «оннар буладек колајыны». Чыкты бабу, гітті чоңа, чоңук гәһә верді бабуја бір а'уч алтын, да бабу деді: «јапәсын бір ләм онун ічеріһәдак, да јаптырәсын ләмын башында бір күртә кујумцўнун бинасы-гібі». Тутајор чоңук кырк уста, да јаптырды бинајы. Кујумцў Ali калкты, гітті ічіһә ішлемә. Чоңук-та гітті, гірді гөзәлиһ-јанына, да лафегтти геліһһән, да алды онун рубаларны, гітті, бегірі-да алды хер такымьһннан. О рубалар хем бегір кајнатасындән-мыш зәстрә. Гіді падішахын блу о рубалары, пінді бегірі, да гешті Аліһн јанындан, да деді: «колај гелә баңһнак». Кујумцў-да бакса бегір онун, рубалар онун, тұтўн чыбў онун, да хей кахырлы ішледі о гўһ. Авшәмнејін гелді јевә кујумцў, бакса рубалары дурајор, бегір дурајор, да деміш карысына: «бўн гешті бір адам, да деді бана: «колај гелә баңһнак». Рубалар беймді, бегір-беймді». Кары-да деді: «вардыр бейім бір кызкардашым бейім-гібі гөзәл-дір, гөрдўһ-мў о бинајы бізімһән каршы каршыја?» Ө-да деміш: «гөрдўм». Верділәр бір падішә блуна кыз кардашымы, да она-да верміш өтўрлў руба. Падішахын блу чарды кујумцўју авшама, гідәсіһ конушмә. Ө-да чекетті капулары кітлемә, јобўр-леріда о кітлејһнңа капулары, јер алтындан ташыдылар рубалары јевһн донәны, бегірі, хем карыјы, да гөтўрдўлар јобўр јевә. Ө-да гелді, гірді ічері, да деді: «авшәмәјрусун баңһнак». Селамыны алмышлар, бўтўн геңә конуштулар. Сабәһлејін којдулар гөчў кырк арабаја, хем карыјы. Кујумцў-да гечірді оннары, да калды күзһңа ічһдә, ішледі бўтўн гўһ. Авшәмнејін гелді јевә, бакса, кары јок, бегір јок, да дөһә, дөһә јыкымыш, да јөмўш.

Остроумная дѣвушка, дающая загадочные отвѣты.

Бір падішах жолајор олуну, кыз арасын кейдіңа. Гідѣр олу бір кўа, да о кўда вәрмыш бір дул-кары, да о дул-карынын вәрмыш бір кызы. Шїнді гідѣр падішахын олу о дул-карынын жеїїа. Балајор падішахын олу бегірі жеїї дірїїа, да кейді гїрѣр ічері, бакса, кыз жыкармыш башыны. Селам вєрмїш падішахын олу кыза. Кыз алмыш селамыны, селамдан сора кыз демїш: «арта-калсын чансыз же». Да башка бішеј сїлїмемїш кыз падішахын олунa. Дурмуш падішахын олу біраз, да нїєр бегірїа, да гелѣр жеа. Шїнді падішах сорајор олунa: «насы олум, не деді кыз сана?» Чоңук-та дѣр бобасына: «кыз жыкарды башыны, да деді кыз: арта-калсын чансыз же». Падішах-та демїш олунa: «о кызын кїїа јокмуш». Шїнді јертесі гўнў гєнa гідѣр падішахын олу о кыза, гїрѣр ічері, кыз отурмуш атешлік-башында, да вәрмыш атештїа бір чїлмек. Селам вєрѣр падішахын олу. Кыз селамыны алајор. Селамдан сора падішахын олу сормуш кыза: «не вар о чїлмектїа?» Кыз-да демїш: «бїрі аша, бїрі-да жукары». Дурaјор біраз падішахын олу, да гелєјор жеа. Шїнді падіша сорајор олунa: «не деді кыз сана?» Олў-да демїш бобасына: «кыз ахмак: бaн сордум, не вар чїлмектїа, кыз-да деді: бїрі аша, бїрі-да жукары». Бобасы-да демїш: «о грах пїшїрїмїш». Шїнді ўчўнў гўнў падішахын олу гєнa гідѣр о кыза, гїрѣр ічері, селам вєрѣр. Селамдан сора падішахын олу сорајор кыза: «нєрдїа мамун?» Кыз-да демїш: «маму гїтї махлеја, ікі бабудан бір гелїн жапацек». Дурмуш падішахын олу, да гелмїш жеа. Шїнді падішах гєнa сорајор олунa: «не деді кыз?» Олў-да демїш: «не дєцек, бaн сордум, нєрдїа мамун?» Кыз-да деді: «маму гїтї махлеја, ікі бабудан бір гелїн жапацек». Падішах-та демїш: «кызын анасы

гітміш гөлмек жамама». Падішах деміш блуна: «о олаңек сана кары». Дёр дёрдүнцү гүнү падішах блуна: «на сана бір кесә алтын, да гөтүр кыза». Падішахын блу алајор о кесә алтыннары, да гөтүрер кыза. Падішахын блу гөтүрүкан алтыннары кыза, алмыш кеседән біраз алтын, да сакламыш. Шінді падішахын блу гөтүрмүш кыза агтыннары, да верміш кыза. Кыз алмыш кесејі, да деміш: «іслах бегір, ама кујрү кесік». Шінді гелер падішахын блу јева, бобасы сорајор блуна: «не деі кыз сана?» «Не дөңек? Деі іслах бегір, ама кујрү кесік». Падішах деміш: «сан алмышын алтыннардан біраз». Сора алмыш падішахын блу о кызы, стевоноз олмушлар, бұк дүн жапмышлар, чок шарап ічмішләр, да кімсеј сарфош олмамаш.

107.

с. Казаяклы.

Значеніе кровнаго родства.

Үч кардаш-мыш, оннар бірісі ајырылмыш кардашларындан да јашармыш јабанцїлән комшусуннан, уз јашармыш кардашындан ілері. Шінді кесміш о адам бір кузу, пішірміш, којмуш пат алтына, гітміш чәрмә комшусуну, ані уз јашармыш. Деміш: «gel, бән јөлдүрдүм адамы». О комшусу деміш: «гітмәм». Гітміш о адам кардашына, да деміш: «gel, кардашым, бір адамы јөлдүрдүм». «Ха гіделім, деміш, чабуңак». Ачан гідерләр, курбан чыкарерлар пат алтында, јімішләр, конушмушлар.

108.

Обидѣть словомъ хуже, чѣмъ ударить камнемъ по головѣ.

Вармыш бір пұснїк да гідер дә ічіндә јашама. Да о пуснї јабанылар јімесін деі јоллајор Аллах орајы бір аслан беклесін о

адамы деді. Оннар нѐкадар жашамышлар орада, бірі бірiнiн діліні ўреймишләр. Бір ғўн адам демiш аслана: «іўнә-каршы, демiш, бітлә бенiм башымы». Бiтлемә башладыҗнан, аслан, о адам сора-
 јор аслана: «насыл, демiш, кардашлык, бенiм башым iслә-ми?» Аслан-да демiш: «iслә, јынсан кафасына бензәр». Iкi-ўч ғўндан сора кефi ғелмiш асланын, да о вәрәр башыны о адама бiтлетмә. Шiндi адам бiтләркан, сормуш аслан о адама: «бенiм кафам на-
 сы?» «Демiш iслә, ама, демiш, нѐiчiн бензәр көпек кафасына?» Аслан ўфкелемиш, о сәт калкмыш. Адам-са бiлмәр, әнi аслап ўфкелендi, зәрә онун кафасыны бензәртi көпек кафасына. Она-да ар ғелдi, да топрак фырладырды ғерi. Адам демiш кендi кендiнә: «шiндiјәдан јок-ту бiлә јапты, нѐiчiн шiндi бiлә јапајор». Да сормуш адам аслана: «нѐiчiн јiлә јапајорсун?» Аслан-да дурмуш. Озаман алмыш аслан јердән јарым путлук бiр таш, вәрмиш о ташы о адама да демiш: «ур бу ташлан бенiм кафама». Чоңўк ўрманыш. Iкiнцi керә ғенә аслан теклiф-етмиш: «ур бенiм башы-
 ма». Ўчўнцў керә: «ја ур бана, ја да паралајым сенi». Адам дў-
 шўнмўш, да демiш: «бән урсам-да, iш хајырсыз, ўрмасам-да, —
 хајырсыз». Да калдырәр ташы, да урајор асланын кафасына, да јарајор асланын кафасыны. Шiндi аслан ғидәр дә iчинә. Шiндi буннар бiр, iкi ўч јылдан сора булушәрлар да адам дәр аслана: «насы кардашлык, алыштымы кафан, әнi бән ташлан урдудум кафана?» Аслан-да демiш: «хей! кардашлык бенi кафам демiш тә озаман алышты, бән тә озаман ғиттiм дофторлара, да којдулар јылач, тә озаман алышты, ама, әнi сән бенiм башымы бiтләркан, дедiјдiн, бенiм башым бензәрмиш көпек кафасына, о лаф тә алышмады, хей јок алышаңа-да јбiўнңа».

Спаси Богъ отъ хитрой женщины.

Вармыш бiр рыцәл блу, да гидәрмиш касаба-iчинә, јдлңа кар-
 шы-једәр бiр кары, да о кары iстәр ондан пара. О-да чыкара-

жор, да ыерѣр бір а'уч алтын. Кары-да дѣр: «Алла сѣні корусун шірет карыдан». О чоѣук-та урајор бір шамар карыја, да алајор гери паралары. Бір-да кары гѣрмиш пѣнчѣредѣн, да чѣрмиш о чоѣу. Чоѣук-та гитмиш, да гирмиш ічері. Кары дѣр она: «ха ікі-міс јаталым». Тамам жапаѣамышлар іші, гелѣр карынын коѣасы, да кары деміш: «гелѣр коѣам, гир долап-ічінѣ». Кітілѣр кары капужу, коѣасы гелѣр, да дѣр кары: «адам, гелді бізѣ рыѣал олу, да бана ајнашты». «Је нѣрдѣ о?» Кары деміш: «те долап ічіндѣ». Адѣм-да деміш: «ыер анахтарлары». Алајор анахтарлары, хызланајор ачма. Оннар-са карыјнан ікісі тутунуп, турулармыш јѣдезѣ. О адѣмнан карынын лафлары бѣлә-ј-міш, кары дѣрса адама «јѣдез», адам чыкармыш дышары, хер адам дѣр-са карыја «јѣдез», кары чыкармыш дышары. О сѣт кары деміш: «јѣдез!» Адѣм-да сыпытмиш анахтарлары, да гідѣр кырмаја. Кары-да ачајор долабы, да колѣерѣр чоѣу да дѣр: «сѣн о карыјы нѣ'ічін дѣдѣн?» О-да деміш: «те нѣ'ічін ыердім она пара, о-да деді бана: «Алла сѣні шірет карыдан куртарсын». «Је шінді аннадын-мы?» О-да деміш: «хакына те сѣн бѣні јіпѣ ыердін, јіптѣн да алдын, хакына о карынын-лафы.

110.

Женщина околдовала мужчину.

Бір вакыт гідѣр бір адам дѣја, да кеѣмиш бір араба ач. Геліркѣн, гечѣрмиш бір кѣ-ічіндѣн, да бір кары дѣвѣрмиш коѣасыны. О-да дурмуш, да сирѣдірмиш, да кеңді кеңдіна дѣрмиш: «бу кары бѣнім ол-са, јѣлѣрѣм ону». О кары-да ішітмиш, да деміш: «гел бурајы, сѣн бѣкім ачсын, гел, да којѣм сана бір парча јекмек, да јірсін, бакма, деміш, ані біз дѣшѣріс». Гідѣр адам, колѣерѣр јѣкѣзлѣрі, јіјѣр јекмек, да он јыл дурмуш орда. О кары бѣлеміш ону, оннар ікі коѣа бір карыја ізмет-едѣрмиш. Он јылдан сѣра кары хасталанмыш, да деміш о адама: «адам, бѣн јѣле-

цам, таванда вар-дыр бір чөлмек. Да ачан баян жолурум, о чөлмә -да кожасын беним башымын алтына мезар-ичиндә. Жолер кары, готурерлар мезарла гоммә. Адам-да пинер тавана, булажор чөлмә, да готурер мезарла. Кождунан жолужу мезар-ичинә, чыкармыш, да демин: «коюн бу чөлмә-да башы-алтына». Сормушлар: не вар о чөлмектә?» О-да демин: «бильерим». Да попар демин: «ја кырын ону». Ачан кымышлар, чыкмыш чөлмек-ичиндә кырк турлу иш-лар: жылан, курба, гуштер Да о адам-да озаман гелмеш кей-динә, да демин: «беј, баян не аражорым бурда, нердә беним арабам, жокузлерим?» Гелер жевә, бакса, араба о, жокузлар дил. Да кошер арабайы, да гидер¹⁾.

111.

с. Казаяклы.

Отчего произошла разница между ценностью мужской работы и женской.

Гитмеш чогук сурмә, жобуру баша дору сурармеш, гері дору бош гелрмеш. Гелер Алла да сорер: «ким журетти сени чогум?» «Алла журетти, демин». Алла демин: «дил жила чогум, жота дору сур, гері дору-да сур. Алла версин да бір гун ишлејәсин, да бір жыл дојунасын». Кыз-да докурмуш. Гелер Алла, да сорер: «ким журетти сени докумә?» О демин: «ким журетти, кендим журендим». Алла демин она: «бір жыл ишлејәсин, да сыртына алып та гидәсин»²⁾.

112.

Кто не работает, пусть не ёсть.

Бір чыфчы чогу гидер бір адамын кызыны істемә. Кызын анасы демин: «баян верим кызымы, ама саян беним кызымын јел-

1) Вар. Сборн. за нар. умот., VI, стр. 125.

1) Вар. Сборн. за нар. умот., I.

лернә су дөкеңән, ишә кәймаңнан, салт иҗедек хем иҗедек, хем җа-тадек». Чоңукта демеш: «бәй оңу кәймаң бир ишә, салт иҗердә булунсун, кәрмаҗын». Алаҗор чоңук кызы, гәтүрәҗер җеә. Шһнді чоңук кошаҗор бир гүһ пулү, гідәр кыра сүрмә. Карысы салт отураҗор, кән анасы ізмет-едәр иҗердә. Гідәр чоңук, сүрәҗер, авшәмнеҗин геләр җеә, да отураҗор җекмек җимә. Чоңук демеш: «хәдә, ким ишледә, җисин җекмек, ким ишләмедә, капү ардында отурсун. Хәпсә отурмуш җекмек җимә. Јертәсә гүһ гәһа кошмуш пулү, да җөкүзүһ бирі салламыш кафасыны, чоңук демеш: «җесин оңу». Да колвермишләр, да кәсмишләр. Гелін-да бакәрмыш. Да кошмушлар башка җөкүз, да гитмишләр сүрмә. Авшәмнеҗин гәһа җеә гелмишләр, гәһа отурмушлар җекмек җимә. Чоңук гәһа демеш: «хәдә, ким ишледә, җисин, ким ишләмедә, капү ардында отурсун». Хәпсә отурмуш җимә, гелін отурмуш капү ардында, гелін бан гитмиш ач. Сабәһлен чоңук гәһа гитмиш кыра сүрмә. Шһнді гелін калкмыш сабәһлен, да демеш кән анасына: «мәмо, бән-да ишлеҗ-цәм, не иш җапаҗым?» Кән анасы-да демеш: «ал да сүһүр. Гелін демеш: «җе ә-да иш-ми?» Анасы-да демеш: «иш, зәр». Ат күллері. «Је ә-да иш-ми?» О-да демеш: «иш, зәр». Шһнді җаваш җаваш гелін башламыш хәр бир ишләр җапмә. Авшәмнеҗин геләр чоңук кыр-дан, да отурмушлар җекмек җимә. Гәһа демеш: «ким ишледә, җисин, ким ишләмедә, җимәсін». Анасы-да демеш: «гелін-да җисин, ә-да иш-ледә. Чоңук-та демеш: «җе не иш җапты?» Анасы-да демеш: «сү-һүрәдү, күллері атты, инекләр сәды, бузәлары күду». Чоңук-та демеш: «ачан җәлә, ә-да җисин бир аз». Сабәһлен чоңук гәһа гитмиш сүрмә. Гелін-да калкмыш, башламыш иш җапмә, колларны сува-җып, та ишләрмиш, ач дүрмасын деҗи. Шһнді геләр кызын анасы долашмә кызыны, бакса, кызы колларны сувамыш, та ишләр. Гәрдүҗнән җәлә, башламыш аламә, да демеш: «бак, пезеҗеңгә, кы-зымы ишә коҗмуш, зәвалы адамныктан чыкмыш. Да демеш: «нәрдә о пезеҗеңгә?» Демешләр: «фалан җердә сүрәҗер». Гідәр бабу, булаҗор гүвәсінә, да башлаҗор таказә-етмә, нәчин кызыны ишә коҗмуш. Гүвәсә бир бразна гитмиш, икә гитмиш, бабу хәй таказә-етмиш. Баша гәлдүҗнән, дургутмуш, да демеш чыраклара: «колве-

рiй жѳкѳзѳн бiрiнi, да кѳшун бѳбују». Колверѳрлар жѳкѳзѳн бiрiнi, кошѳрлар бѳбују, да дургудѳрлар. Да дѳр чоѳѳк чыраклара: «бакын, аѳгы жѳкѳз iшемѳса, кеселiм ону. Башламыш жѳкѳзлѳр iшемѳ, бѳбу-да башламыш шор, шор iшемѳ. Гѳнѳ чекеттiрмишлѳр хѳдама. Бѳбу чекѳр. Бiр-iкi чiзi дѳндѳжѳн, гѳнѳ дургутмушлар. Чоѳѳк гѳнѳ демiш: «бакын, аѳгы жѳкѳз сычмаѳса, кеселiм ону». Бѳбу башламыш патыр-патыр сычма. Алајор чоѳѳк бѳбују, да колверѳр. Гiтмиш бѳбу жеѳѳ, хѳм ѳлармыш хѳм аянадырмыш, гѳвѳсi ѳѳпымыш она. Јертесi гѳнѳ гiдѳр дѳду, баксын, ѳе iш олмуш. Гiдѳр, булајор гѳвѳсiнi сѳрѳрмиш, да демiш: «колај гелѳ гѳвѳ!» О-да демiш: «Алѳ разѳлсун». Хош гелдiн. «Хош булдук». Бујур, јiн бегiрдѳн. Јiнмиш бегiрдѳн дѳду, лаѳ-етмишлѳр, да гiтмишлѳр жеѳѳ. Кызы iзмет-етмиш оннара, гѳзѳл конушмушлар, да демiш чоѳѳк карысына: «јапѳсын бiр колач, олсун узун, да ортасы делiк олсун». Јапымышлар колаѳi, чекетмиш дѳду жеѳѳ гiтми. Гечiрѳрлар кафасына, да јѳлѳ гiдѳр жеѳѳ. Бѳбу гѳрмиш, дѳду гелѳр, башламыш гѳлми, да дѳрмиш: «хѳле, хѳле дѳду бојундрѳк-нан качмыш». Ачан гелѳр, бакса бѳбу, бојнусунда бiр колач¹⁾.

113.

Разсказъ моряка.

Бiр гѳмiѳи чыкајор бiр касабаја, гѳмi-да дургудѳр кѳнарда, кѳндi, да гiдѳр кафѳнѳја, бiр кафе iчсiн. Да вѳрмыш орда бојарлар. Да онѳарнан лаѳ-едѳрмиш. Лаѳ лаѳтан гѳмiѳи демiш: «чыктым бiр адаја, да гiттiм авланма. Бiрда, бакајѳрым јiндi бiр сѳрѳ ѳiл суја. О ѳиллѳр су iчѳркан, чыкты деѳiздѳн бiр јылан, да урду кујрѳннан ѳiла, ѳiл дѳштѳ, јылан-да јутту ѳiли». Бојарын бiрi-да демiш: «бѳѳк јалан бу, коѳѳ ѳiли јутмуш бiр јылан». Гѳмiѳи утанмыш, да бiр селдѳн сѳра дѳр о бојара: «ха гiделiм бiзiм

1) Вар. Zb. Wiad. do Antr., XVIII, стр. 236, № 1; Чубин., II, стр. 546, № 34.

гемія». Гідёрлар гемія, отурајорлар конушма. Геміці чыкајор, да дёр геміцілерә: «хадәјын, нёрдә філі јутту јылан». Гемішләр, хадәмышлар о адаја, да дургутмушлар кенарда. Дургуттұјнан, деміш капітан: «бўк јалан бу, коқә філі јутмуш бір јылан». «Те гёрўн јалань». Геміш бір сўрў філ суја, чыкмыш јылан, јутмуш філі, да јынанмышлар капітанын лафыны.

114.

Приключенія моряка.

Бір вакыт вәрмыш бір геміці Мурат-Рејіз. Суларда гезәр-миш, јетішмиш бір адаја, да дургутмуш геміји. Да чыкмышлар гемідән, да јакмышлар бір атеиш јимә пішірмә. Атеиш корлаштұјнан, ада чекетмиш. Башламышлар качышма геміја. О-са длімиш ада, бір балыкмыш, гитмиш деңіз-ічинә, сыртында дәлык олмуш. Ордан хадәмышлар ілері, гәнә чыкмышлар бір адаја, о адада вәрмыш бір чобан, гўдәрмиш бір сўрў којун, башка кимсеј јокмуш. Дургутмушлар геміји, чыкмышлар адаја, гитмишләр о чобана, да демішләр: «кес бізә бір јеркек». Чобан деміш: «олур, кесәрім». Чармышлар бір јеркек, да чардыјнан, гелмиш, тутмуш чобан, кесмиш јеркә, пішірмишләр, којмушлар софраја јимә, хейси јапмыш ставрозларны. Чобан-да бакмыш, бакмыш, алмыш сәпасыны, башламыш қиғилмә ўч тарафа, да отурмуш јимә. Да геміці деміш она: «јапма јолә дува, јап насы біз јапајорус». Сора о јўреймиш ставрозуну јапма. Сора чекетмишләр гитмә. Гидәркан, баксалар, гери чобан геләр качарак су ўстўндә. Дургутмушлар. Геміш чобан, да деміш: «дўрун, унуттум, насы јўрейтїніз Аллаха дува-едём». Геміці деміш: «гит, та гәнә јолә дува-ет, насы биләрсін. Да дўймўиш гери.

115.

Попъ, дьяконъ и причетникъ, посѣщающіе женщину.

Бір адамын вармыш бір карысы, да даданмыш карыја попаз, дѣкон, хем дѣскал. Адам гідѣр дѣја, гелѣрлар попаз, дѣкон, хем дѣскал карыја. Гецеин бір вакыдында, булајор оннары ічердѣ, тутајор оннары, да бѣлајор оннары, да којѣр оннары бір катран ычысына, да дїлѣр ычыјы, да којѣр ычыјы арабаја, да гѣтѣрѣр оннары Јалпуја атмѣ. Гідѣркан, каршылајор, бір бојар кукѣнасыннан гелїрмїш. Дурмушлар, да сормушлар: «не вар о ычыда?» Адам демїш: «ўч шејтан». Кукѣна дѣр: «ја гѣстер бїзѣ о шејтаннары». Адам-да демїш: «вѣрїн ўч-ўз алтын, гѣстерејїм». Кукѣна демїш бојара: «вѣрелїм, да гѣрелїм бу дѣннѣда шејтан». Вѣрѣрлар. Адам урајор ычынын дїбїнѣ бір нацѣк, чыкмыш ілерї попаз, сѣра дѣкон сѣра дѣскал, да кукѣна гѣрмїш јѣлмедѣн шејтан бу дѣннѣда.

116.

Укротитель.

Бір адам блѣннан сѣрѣрмїш кырда бір јол бојунда. Авшамнејїн блѣ дѣр бобасына: «бѣба! бѣн гїдецѣм јевѣ, сѣн отлат јѣкѣзлерї, бѣн сабѣ гелецѣм». О гецѣ гелѣр бір цѣнавар, да јїјѣр јѣкѣзѣн бїрїнї. Блѣ-да гелѣр сабѣhleн, бакса, јѣкѣзѣн бїрї јок, сорајор бобасына: «нѣрдѣ јѣкѣзѣн бїрї?» Бобасы-да дѣр: «цѣнавар јїдї». Блѣ-да кошѣр јѣкѣзлерї, да кошѣр јѣкѣзнѣн бобасынѣ-да, да хадѣрмыш. Бір да бојар гечѣрмїш јолдан, да гѣрмїш, ѣнї адам кошулѣ-ј-муш јѣкѣзнѣн, дурмуш, да сормуш, да демїш: «не кош-

мұшун о адамы, бә діңсіз?» Ө-да деміш: «діңсізің хақыннан гелер жымансыз». Да деміш: «о бейім бобам-дыр жідіріш панаваара жі-күзү, да онұчун коштум ону». Божар-да деміш: «колвер бобаны, да гит, фалан жердә вар бір чөшмә, да о чөшмежа гелер бір бу'а, о бу'а бейім-дір. Тут ону, да кош, о бу'а-да хіч кошұлмадык-мыш». Шінді гідер о діңсіз, да алајор бір пут чаты, да гідер о чөшмежа. О чөшменің-жанында вармыш бір сұт ақи. Пінер о ақпн-ұстүңә, гелер бу'а чөшмежа су ічмә, дүжмүш, әңи адам вар, баш-ламыш бакынмә, ама о чөшмежа кім гідәрміш, о бу'а жілдірүмүш, да бакынҥыркә, гөрмүш фіданын тепесіндә ону, да башламыш фіданы бујнузламә. О діңсіз да жапајор кемейт, да колверміш ке-мейді, да гечірімш бујнузларна, да бу'а дөңә, дөңә, долашмыш, да жыкылмыш. Ө-да јінміш, да гитміш, да үч гүңдәң сора гитміш, да бакмыш, бу'а јавашамыш, гөтүрмүш она а'уцұннан су, да бу'а ічміш а'уцұндан. Да колверер, да алајор једәңә, да кошер пулә, да сүрмүш алты гүң. Божар геңә гечәрміш, бакса онун бу'асы кошулу пулукта. Ө-да деміш: «діңсізің хақыннан гелір жымансыз». Да деміш божар: «гел верејім кызымы сана». Ө-да пек діңсіз, да дінә гетір ону. Да алајор кызы, да дінә гелер. Бір ајдан сора гідер божар долашмә кызыны, кызы јырактан тә чыкајор кар-шы, да колверер бегірлері, чыкарајор бобасынын чізмелеріңі, дө-көр су јеллеріңә, ілердәң-са бобасы она ізмет-едәрміш, кыз пек хәјләзмыш.

Женихъ и невѣста, скрученные силою наговора.

Бізім дәдулармызып гелді вакыт бурајы, бір адам отладыр-мыш жікүз дә-ічіндә, да о дәјын ічіндә вармыш бір јол. О јолқә гечәрміш бір дүң, да о адам чыкмыш јолун бојуна. Да о дүң гечміш јанындан, да она вермәмішләр шарап. О-да јүфкесі чык-мыш, да бұ білрміш. Гідер, ікі мешә јаннашык, булајор, да

кыврадајор о мешелери бири бирина, да дер: «ицал бу мешелар кывранды, гелиннан гува жол кыврылсыннар». Брајор, да гідер авшамнејин жева. О дун-да гідер жева, да башлајор гелиннан гува ики кат олмушлар, јелери ајаклары кыврылмыш, да хејси алармыш, не олду. О адам калкајор сабахлен, гідер о мешелери, баксын, ицал олмуш, бакса, жол кыврышмышлар. Кан чыкмыш мешелердан, да цаны ацимыш, да алмыш, да гери сокмуш о мешелери, да брамыш. Гелиннан гува-да алышмышлар.

Анекдоты и рассказы изъ современной обыденной жизни.

118.

Справедливое наказаніе за недостатокъ сыновней любви къ отцу.

Вармыш бир вакытта бир даду, да о дадунун вармыш уч блу, да бириси истемазмишлар ону бакма. Шинди о даду, напсын, сычер бир куй ичинь бир афта, да гомер ону бир фидан кокуна. Шинди дадунун вармыш уч карбона парасы, боздурајор о уч карбонајы, да кейди куфнесинда сажармыш. Ишідер онун буж блу, ани бобасында вар чок пара, гідер, да солер кардашларна: «шутакым-бутакым бизим татуда чок пара вар». Шинди гелер о уч кардаш дадују сорма, нердан алмыш пара деји. Даду-да дер: «бенда та чок вар». «Нереда? демиишлар». О дадуда демииш: «филан фиданын кокунда. Ким, демииш, бени бакар-са, она вередам куйлан паражь». Демиишлар: «хејсимиз бакацес». Шинди хасталанајор о даду да дер: «бан јолур-сам, кырк гундан сора, чыкарасыныз о куйу». Шинди даду јолејор, дадују гомерлар. Кырк гундан сора топланајорлар

совет җапмә, да бірі дәр: «тә іслә гіделім кадыја, акым даныш-
лым, зәрә біз шйнді чыкаралым бу парајы, олүркі дүшелім, тә
іслә гіделім кадыја. Шйнді гідәрлар кадыја, башлајорлар аннатмә
кадыја. Кады-да дәр: гідін, чыкарын, да гитірін бурајы, ама
ачмајын, бән сізә пәј-едәрім». Гідәрлар буннар, чыкарајорлар
күйү, гетирәрлар кадыја. Шйнді кады дәр: «бән отурадам тә бу
стол-үстүнә, да сіз којун күйү беним кафама, да үрун бір сәпа
күйә, күй кырыладек, да паралар дөкүледек. Ама, һекадар дү-
шәр-са беним аҗаклармын алтына, беним оладек, каланы-да сізін
олсун». Шйнді җанапәјор бірісі, урајор күйә бір сәпа, кырылајор
күй, да кадынын кафасы сәдә бок олајор. Пәјсынајор сүмә да
дәр: «шашкын адам, әні гөмйүш бу алтыннары бурајы, тә чүрү-
мүйләр, кокәрлар»¹⁾.

119.

Лѣницы изъ лѣнищевъ.

Бір падішахта вәрмыш бір җапы дәмбелләр-ічін. Да вәрмыш
ікі дәмбел, да о дәмбеллерін җанына сәра топланмыш бінһәрйән
хајлаз җынсаннар. Да падішә бәсләрмеш оннары җынсаннарын
сыртындан. Җынсаннар-да дүшүерлар, да дәрлар: «ја біз бу җа-
пыы тутуштуралым, зәрәм біз јесір олдук оннара». Да јакмыш-
лар о җапыы, да хајлазлар хәисі качмыш, да салт калмыш ікі
дәмбел, да бірісі дәмш: «калк, зәрә җанајорыс». Јөбүрү-да дәмш:
«беј һіңә үшеймедін лаф-едәрсін?» Да озаман падішә дәмш: «тө
буннар хақына дәмбел, буннары бәсләјін»²⁾.

1) Вар. Сборн. за нар. умот., VI, стр. 123; Ант. я Драг., стр. 177.

2) Вар. Narod. prip. V. Vrčević. U Dubrowniku, 1887; Nar. Bibl., XXIII,
стр. 91

120.

Насмѣшка надъ простотой старины.

Бір вакыт жысаннар прѣстмуш. Вәрмыш бір адам ічлеріндә; чок гезмиш, ўч кере дерменә гитмиш. Бір-да јамур јамыш да гетірмиш сел бір араба узактан. Да оннарын кўйдә о араба да-жанмыш. Калкмышлар сабаһлей, баксалар: «вар бішеј». Хейси демішләр: «нашшеј?» Кімсеј таныјамазмыш, да демішләр: «чарын Стујаны, лāзым билсін, зєрә о гезмиш адам-дыр, ўч кере дерменә гитмиш». Чармышлар Стујаны, гелмиш, демішләр: «нашшеј бу, ба Стујан?» Стујан деміш: «бу бишеј-миш, да јимиш ону, да калмыш кеміклєрі». Хейси бармыш: «билді, беј гезмиш адам»¹⁾.

121.

Шутникъ.

Бешламада-да вар бір адам Јорданыш Василкасы, јѳлә бір пѳзнаш адам тә оламас. Бір керә деді: «шїнді онун иіресі јалыксєр, да комшусунун иіресі гелєр онун иіресінә. Шїнді комшумузун иіресі істєр, бізім пирә-да вєрмєр. Да шїнді пажсынајѳрлар дўшмә, бірі бірінін кафаларны копарадеклар, јыктылар јєвімі. Бір керє-да деді: «гиттїм кыра, да отурдум сычмә. Сычтым, да калктым, башладым чашырлармы баламә. Бән балајыңцә, малаклар јапты ону топалак, да башладылар дам дувары иілемә. Вәрды онун бір балаң бєгірі, бән-да гиттїм она, билмәм иєічїн, да сордум она: «иєрдә сенїн бєгірін?» О-да деді: «дамда, чыкарамајорум ону

1) Вар. Сборн. за нар. умотв., V, стр. 201.

дамдан». Бѣн-да дедім: «нѣичин?» «Нѣичин, деді, сѣмірді. Бѣн алдым забун-ду, шінді сѣмірді, чыкарамајорум дамдан. Јыкапѣм, дамы, да чыкарапѣм бѣгірі». Бір кере-да, дѣр: алдым јаты, гиттім суја, којдум јаты таш-устуна, да башладым су чекма, бір куш-та фырлады, чыкты пунар ічіндѣн јүркүп. Шінді о беним јатым качајор, бѣн качајорум, јола-да јетішәмедім. Ачан гелѣрім јевѣ, бакајорум, гелмиш јевѣ усту башы су, коркмуш, да тітірѣр капуда.

121 а.

Бар бір адам Бешалмада іск порѣзенці, ады Васілі. Да о Васілі дул, јок карысы, јалныз јашајор. Јапајор бір керѣ бір теісі гѣзлемѣ, да білмѣр, насыл јісіи гѣзлемелері. Гидѣр комушусуна, комушусунун-да ады Мѣні, бір амеллі адам. Да о Васілі дѣр комушусуна: «бѣн јаптым бір теісі гѣзлемѣ да білмѣрім, насыл јіјѣјім о гѣзлемелері, гел, да јүрет бени». Гелѣр комушусу, башлајор јімѣ: «те бѣла, те бѣла». Јіјѣр хейсіні гѣзлемелеріи. Шінді Васілі дѣр она: «комуш бѣн ѣвшам хіч ујумадым». Комушусу-да дѣр: «нѣичин ујумадын?» Васілі-да дѣр: «нѣичин, ѣвшам гелді Вилікуларын пірѣсі бізѣ. Бізім, пірејі біріиѣ, да бұштулар бұтун гецѣ устлері. Башлары ал кан олду. Јевіи ічіні салт кан јаптылар. Бізім пірѣ јейсѣді ону, куду Вилікуларын піресіні. Сабакхей калкајорум, баксам, бізім пірѣ ал кан јатајор сѣба арасында. Алдым јаты, да гиттім суја гечірејім біраз су, да јыкајым пірејі. Бѣн пунарда, су чекѣркап, јатык гелмиш јевѣ, да асылмыш сачѣ. Гелдім јевѣ, јатык коркајор, коркудан тітірѣр, не коркмајдек дѣвепѣмда. Бѣн шінді пѣсындым дѣмѣ јаты, дѣваркан, чыкардым дібіні. Сѣра гѣтүрдүм фычыціја, да јаптырдым јаты». Шінді Васілі ѣриік сыралајор бѣлаја, Комрат таш кѣірүсүна. Гидѣр Васілі бѣлаја. О гецѣ калмыш о кѣірү-јанында, да јатмыш ујумѣ сѣ куланын устуна, сол куланы-да домузлар кѣмірміш. О сабада хава сүк-муш. Васілі салт дѣннамыш, хем

мінтаннамыш, жапрак гібі тітірәмиш. Кафадарлары са гімї-ї-миш, вәрмыш кафадарларын-да узун кўрк ісләх димілері. Васілі дәрмиш: «пек ңаным аңер сизә, сиз бу кўркләрниән лўзгәр топла-јорсунуз, да јўшәрсиніс, бейдә-са лўзгәр хіч дўрмајор, бу дон-пардан гіріи чыкајор. Ө-са зәвалы піпи катысына дөһмўш су-раты, сўктан жапрак-гібі тітірә, да башкасы ічин-да ңаны аңерјор.

122.

Находчивые отвѣты.

Кіріјак Кујумпўклу сатәрмыш балык, гідәрмиш сокакта, да бәрымыш: «балык, балык». Шїнді дургудајор бу талғасыны, топланајорлар онун башына. О адамларын ічіндәһ-са бір адам ішїтмеміш, әпи о бәрмыш, дурајор, да дәр: «не бәрмајорсун бә Кіріјак? Бән», деміш, «гөрдўм бурда талғажы, да деміш: ја ба-кајым, не сатајор бу адам, ө-са сән балык сатајорсун». «Бән, деміш Кіріјак, ачан кўчўк-тўм, да тәтў бени дўвәрдї, о заман бәрдым, ама шїнді, неічїн бәрајым?» «Балык сатајорсун је бә Кіріјак?» «Кіміи, деміш балы јок-са о барсын, беним вар балым». О адам дурајор, дурајор, дәр Кіріја гәнә: «пек уфак сенин балык-ларын». «Уфак-са, деміш, бўтўн јут».

123.

Какъ отучиться отъ куренія.

Терзі Нікәланын Јанчусу гідәр дерменә. Шїнді геләр Мош Дїму блу Димїтрїни Јөргисі¹⁾. Да шїнді Јанчу кыврадајор бір

1) Мош (сѣ молдованскаго дядя) прибавляется къ именамъ стариковъ изъ почтенія. Гагаузы прибавляютъ къ имени своихъ односельчанъ не только имя отца, но и дѣда.

цыгарка, вѣрѣр табашні Јѳргіја, да дѣр: «кыврат сѣн-да бір цыгарка». Јѳргі-да дѣр она: «хѳлан бѣн істѣрдім ваз гечмѣ, да бѣлмѣрім, нѣтѣрлѣ ваз гечејім». Јѣнчу-да дѣр: «бѣн сѣні јѣредејім. Бѣлѣрмісін, нѣцѣл кестірѣрлар јыммырта јімектѣн кѳпеклері?» Деміш «бѣлмѣрім». Јѣнчу-да деміш: «кѳпѣ јыммырта јімектѣн, ваз гештірѣрлар, јысыдајѳрлар бір јыммырта, да атајѳрлар кѳпѣ. Кѳпѣк-та каврајѳр јыммыртајы, да азыны јактыјнан бір-та јімазміш. Сѣн-да шїнді вазгечѣсін-дејі, ал цыгарканын атешілі јеріні азына, да бір-та ваз гечѣрсін.

124.

Отчего волоса постѣдѣли раньше усовѣ.

Бір дѣду гідѣрміш јѳлда, да о дѣдунун сачлары бїјаз-мыш быјыклары кара. Да падішѣ сормуш о дѣдуја: «нѣічїн сѣнін сачларын бїјаз, быјыкларын кара?» О дѣду-да деміш: «нѣічїн?» Беним сачларым бенимлан біла дѣду, ама быјыкларым јїрмі јылдан сѳра дѣду, онѣштан сачларым бїјаз. Ко быјыкларым да олсун сачлармын јашында, да оннар-да олаѣеклар бїјаз».

125.

Парень научилъ отца съ матерью рано вставать.

Вѣрмыш бір вакытта бір чоѳѣк, да о чоѳѣн вармыш анасы хем бобасы, да о чоѳѣн вѣрмыш бір тазысы. Да о чоѳѣн анасыннан бобасы нѣк хѣлѣзмышлар. Чоѳѣк калкѣрмыш јѣркей ішѣ, оннар-са ујурмышлар ѣленѣдак, јатырмышлар авшѣмѣјін, да сабѣhleјін калкѣзмышлар. О тазы-са хем дѣдујан бѣбунун ѣстлерїндѣ јатырмыш сабѣ олур, кѣлказлар. Шїнді чоѳѣк нѣпсын, алајѳр бір інѣ, да дікѣр о тазынын кујрѣну јѳргана. О дѣ-

дујлан бабу јатырмышлар гөлмекчә. Бу шінді мамилә суфрат тазыја јўфкеленмәр ама бобасына хем анасына јўфкеленмәр. Гидәр дышары, да алајор суваңијы, да геләр ічері, да пајсынајор сўмә: «аврадыны сиктімі хаж тасы, јок нєредә јатсын, хеи бу ихти'арларын ўстўиңдә јатајор». Ачан бір сўваңи урајор о тазыја, тазы калкајор дышары качмә, јорган-да ардына. Дәдујлан бабу калы вєрмишләр гөтлєри ачыкта. Да дәдујлан бабу утанмышлар блундан, да бір та башламышлар хєр гўн јєркєн калкмә.

126.

Анекдотъ.

Вармыш бір попаз, тутажор бір адам кеиєфi ајытламә демірлиси бирәр капєјка. Шінді чєкедєрлар ајытламә кеиєфi, сажармыш, кач демірли бок ајытлајор. Попаз-да сажармыш он демірли. Чыкмыш. Шінді подаз дєр: «докуз», адам-да дєр: «он». Шінді адам вєрмиш попазы суда. Сут кєсмиш попазда-нїны. Адам-да дєр сутта попаз: «парїнті јидиң гөз гөрә-гөрә бір демірли бокуму».

127.

Неудавшийся бондарь.

Бір адамын вармыш бір блу, вєрмиш адам ону, завәта дўлгерлик јўрейсиң бір касабаја. Јоллармыш адам блуна хєр ај онар карбона. Олу-да јоллармыш кихат: «ислә јўреңдїм». Бобасы јолламыш она ўз карбона. О-са о парајы ічәрди, курвалара јидирди. Бигтирдїян о парајы, гелмиш јевә. Бобасы сєвинєр, блу занәт јўреймиш. Бір гўн отурмушлар капу-јөнўиңдә бл боба. Капу-јөнўиңдә вармыш бір кавак әди. Калкмыш чоңўк, гитмиш әцин јанына, да бакармыш. Бобасы демиш: «не бакајорсын блум?» О-да

деміш: «ісілā скēмла олаңек бұ ачтаң». Бобасы деміш: «кес блум, да жап». Кесміш аңі, башламыш жонмā. Жонмуш, жонмуш, бозмуш чыкарамамыш, да деміш бобасына: «боба, бундап скēmнā олмај-пек, ама жапаңым бір қанаварқік». Бобасы деміш: «жап ікі блум». Олу деміш: «нē'іңің ікі жапајым?» Бобасы деміш: «те јōлā: бірі сені јісің, бірі-да беңі».

128.

Разговоръ пшеницы съ лросомъ.

Бір вакыт бōдај гітміш хақілā, сымарламыш дарыја: «јын-санпары ач брāмасын» Бōдај чекетміш, гідāрміш. Дарынын аклына гелміш, гітміш геридаң, јетішміш, да деміш: «дур сорајым бір лаф сана». Деміш дары: «пазы-да јазылајым-мы?» Бōдај-да деміш опа: «сāн гōтуну кўлдāн чыкар, да о јетті сана»¹⁾.

129.

Плохое знаніе гагауэснаго языка.

Бір кары пек беңерāмāзімш гагауэча лаф-етмā, да дāрміш: «бізім көпек саллады, саллады гітті, сокту саманнā, Јувāн-да чыкты тітіретті, тітіретті, сокту јоргана». Лāзым-мыш десін бōлā: «бізім көпек салды, салды, да гітті сокулду саманнā, Јувāн-да чыкты тітіреді, тітіреді, да гірді јоргана».

1) Вар. Сборн. за нар. умотв., I, стр. 71, № 3.

130.

Плохое знаніє молдаванского языка.

Молдуван конак олмуш бір гагауза, да ьєрїмїш от јѡкѹзлєрнѧ. Карыда чыкмыш, да демїш: «ьєрмѧ акѡло от јѡкѹзлєрѧ, ьєрѧ вѧка бакар да бракар».

131.

Плохое знаніє русского языка.

Бір маркїдап топлармыш та'ук јыммыртасы. Бір карыннѧ-да јѡкмуш јыммыртасы, да бѧрымыш: «пастѡј брѧ, пастѡј, на вѣчерѣ кыткыдак».

132.

Ікі адам каршы гелѣрлар бір јолда бірі бірїнѧ, да бірі дѣр јѡбѹрнѧ: «урла-роз-олсун». О-да дѣр: «урдук та јѡлдѹрѧмедїк». О гѣнѧ сорѣр: «Нѣрелїсїн?» «Бїзїм кѹлѹ». «Нѣрдѧп гелѣрсїн?» «Дѧдан». «Кача алдып бу ачлары?» «Парѧјлан». «Аңгы тарафтан кестїн?» «Кѡкѹндѧн».

133.

Баш-кѹндѧ Бол Добрїја сормуш бір адам: «ѧе вар сєнїн шкембєндѧ?» Демїш: «бок». «Бєј, демїш, нєзѧман јїдїн окадар бок?»

Два лжеца.

Вармыш ікі јаланці бірі Станболлу-јмуш, бірі-да Мысырлы-јмыш, да каршылашмышлар хотарда, да сормушлар бірі біріңа: «нереліјсін?» Бірі деміш: «Станболлујум». Бірі-да деміш: «бән-да Мысырлыјым». О Мысырлы сормуш: «не брадын Стапболу?» О-да деміш: «је һапајым, гелді бір кәртал, да јыммыртлады бу'азда, да ташты деніз, да бұду Станболу, да бән-да качтым, да куртулдум. Да о-да сормуш: «је сән һеі'чин брадын Мысыры?» О-да деміш: «је һапајым, о кәртал олмалы гелді, да конду Мысырын-үстүһа, да олду зындан каранвык, бән-да брадым, да качтым». Да олмушлар ікісі кардашлык, да демішләр: «ха гіделім күлерә». Да бірі калмыш кенарда јобұрұ гітмиш кырчмаја. Да деңиләр адамлар: «нереліјсін?» О-да деміш: «Мысырлыјым». «Је һе түрлү јашајорсыныз?» О-да деміш: «ісілә, бобам јаптырајор бір бина, да усталар дүшүрдүләр бір кесері, да алты ајдан сора дүштү јерә». Адамлар-да демішләр: «јалән-дыр». О-да деміш: «сөрүн бізім мемлекеттән. Вар бір адам, сөрүн она, да сөлејцек». О-да јетіштірер, да гелер, да сорајорлар она: «вар-мы аслы бу? Сенін кафадарын дәр бобасы јаптырымыш бір бина, да усталар дүшүрмүшләр кесері, да алты ајдап сора дүшмүш јерә?» О-да деміш: «кесері гөрмедім, ама гөрдүм кушлар конарды теһесіһа, да јылдызлары гөктән топлардылар». Да гідерлар башка күвә, да орда-да сөлер, дәр: «бөһім бобамын којунпары варды бір үһдә сөксән бін чейделә пнір сүзәрді, јыһан-масајдыныз, те сөрүн бу адама». Оннар-да сорду она. О-да деміш: «гөрмедім пнірлері, ама гөрдүм, докуз кајалы бір су-дермөһі, јөрүрдү онун сурваткасынан». Сора ікісі отурмушлар, да лаф едірмшләр, да дәрмш бірісі: «бән бу геңә чыктым дышары,

гөк жүзүндө жабаны умурду». Дедилар: «жалаң-дыр». Кафадары деди: «дй дйр жалан, җанавары кәртал чыкарды гөк жүзүндө, да гөктә геңеледй, да онүчун умурду». «Бйр да кәрақә урмушлар куландан, хөм кыч тырнандан». Гөндө дедилар: «жалаң-дыр». Кафадары-да деди: «дй дйр жалан зөрем кәрақә куланы кашырды кыч тырнандан».

134 а.

Икй жаланҗй гелмш бйр касабажа, сормушлар бйрй бйрнә: «не гөрдүйүз гелйркан». Бйрй демш: «гөрдүк бйр башча, да о башчада варды бйр бүк ләна. Бйр ләна бйр рөтажа жетөр жймә». Сормушлар сөра жөбүрү жаланҗйа: «вармы аслы бу ишй?» Ө-да демш: «о ләхнажы гөрмедй; солдатлар ордан геңәйркан жәмур тутмуш ләнанын. кочанны кылычлан ојмушлар, да ичнә гйрмшләр, ону гөрдүм». Бйрй-да демш: «гөрдүм жевләр жахныллан жөртүлү». Сормушлар жөбүрнә: «вар-мы аслы?» Ө-да демш: «ону гөрмедй. Бән гештй геңә, чыкты көйекләр, жөк-ту сөпа, хызландым а'ула, кырөм сөпа, гештй желймә соңүк, а'улар жөртүлүжмш соңүккан».

134 б.

Вармыш бйзйм падышакын бйр жаланҗй-адамы, бйр да вармыш түрк падышакынын. Да оннар икй-да жаланҗй-жышлар. Түрк падышакынын жаланҗйсы дөр: «бйзйм мемлекеттә олду бйр ләхна, жапракларынан сарды Балканы, жөлә бөк». Шйндй бйзйм падышакын жаланҗйсы демш: «бйзйм мемлекеттә вар бйр завог, о завогта ишләрлар бөш-үз кшй. Докуз жыл олду, бйр чавун дөкөрлар, тә бйтйрәмедйләр». Түрк падышакынын жаланҗйсы демш: «бе йәпаҗөныз окадар бөк чавуну?» Бйзйм падышакын жаланҗйсы да демш:

«нёрдѣ, аянын амѣнда, пішіреѣн о лѣхнаѣ?» Бізім јалан сікті сізім јаланы¹⁾.

135.

Не любо не слушай, а вратъ не мѣшай.

Вармыш бір вакыт ўч кардаш, сўрармишлар. Шїнді авшам олајор колверѣрлар пулў, да атеишлері јок-муш. Гѣрѣрлар бір атеиш јанармыш, діл-миш нек јырак. Гидѣр бўк агасы, гитсѣ, бакса, јанајор кырк стынѣин одун. Одуннарын долајанында бір адам кывырылмыш, да јатырмыш. Чоўўк селам верѣр о адама, адам селамыны алајор. Селамдан-сѣра адам дѣр чоўѣ: «не гелдїн?» Чоўўк-та дѣр: «гелдїм атеиш алмѣ». Адам-да дѣр: «верїм, ѣма сѣлѣрсѣн бір масал, хейсї јаландан олсун, ѣма хер сѣлѣмѣсѣн, дўи та куварым». Чоўўк-та дѣр: «бїлїерїм». Калкајор адам, дўвер чоўў, да кувајор. Шїнді чоўўк гелѣр паја, кардашлары дѣр: «ѣнї атеиш?» О-да демїш: «булѣмадым». Шїнді гидѣр ортанѣа чоўўк. Онў-да о адам дўи та кувајор. Шїнді гидѣр хей кўчўк чоўўк, бакса, адам кывырылмыш, атеиш-каршы јатајор. Селам верѣр чоўўк. Селамдан сѣра адам дѣр чоўѣ: «не гелдїн?» Чоўўк-та дѣр: «гелдїм атеиш алмѣ. Адам дѣр: «верїм атеиш, ѣма сѣлѣрсѣн бана бір масал, јаландан олсун. Чоўўк-та дѣр: «сѣлѣрїм, ѣма, хер дѣрсѣн: «јалан», бѣн сени дўварїм». Шїнді чоўўк чекедѣр сѣлемѣ: «ачан гелїрдїм бѣн бурајы, кысырам бѣлўндў. Шїнді гидѣрїм да-цїја, їстѣрїм наѣѣ. Дѣцї-да дѣр: «наѣк јенїклејцї. Шїнді верѣр дѣцї наѣѣ, да гидѣрїм да-їчїнѣ, да кесѣрїм бір иелїт далы, јапѣјорум бір чївї, да кысырѣ чївїлѣрїм. Јѣмурлар-да јѣды, да о чївї бўдў, да јетїштї та Аллаха. Да бѣн пїндїм о ѣцїн тѣпесїнѣ, бул-дум орада Аллѣхлан Свѣтї Пѣтрїї. Їстѣдїм оннардан бір чїтей

1) Вар. Нар. пригов. Matija Kračmanov Voljavec. U Zagr. 1890, стр. 263; Сборн. за нар. умотв., I, стр. 141; O. Kolb., Pokuc., IV, стр. 227; Добров., Смол. сборн. I, стр. 666, № 12.

тозак-саман. Онвар-да верер бана, бай чекеттім жапма чаты о саманвардан хем јинма јера. Јары јера јетштім, саман бітті. Шінді бан колвердім јера кейдімі, да дүштүм јобур дүннеја, да гөрдүм сенин бобаны, хем беним бобамы. Ачан беним бобамын сычаңа гелер, пинер сенин бобана, да чыкајор дышары». О адам-да дөр: «јалан сөйлөрсин, беним бобам са». Сора чоңук дүвер о адамы, да алајор атеш¹⁾.

135 а.

Небылица.

Ачан анам бенимийн арды, цаны істеді куш јаврусу, да бай гідерім арама куш јаврусу, да булајорым дерада бір делік, сок-тум јелімі сымады. Соктум ајамы, сымады. Соктум кафамы, сбыды. Савашёрым чыкарма кафамы, чыкмајор. Чектім, чектім, копту кафам, калды орда, чекеттім кафасыз гитма, бір наңак бакма, да чыкарајым кафамы деліктән. Гидаркан, гөрдүм бір адам, кавак теңесінда харман дүвер бір топал таушамлан. Да дедім она: «гөрмеді-јдім та кавак теңесінда харман дүсүн топал таушамлан». О-да деді бана: «бай-да гөрмедіјдім, кафасыз адам гезсін». Да гиттім бай бір адама, да істедім бір наңак. Адам јерді, да деді: «на, ама колла наңа, наңак јеніклејү-дір, дүшүр-мејасін, да атсын јенчеклерні». Бай дедім: «колларым», да гиттім, баксам, кафам чыкмыш деліктән, да јапмыш уч ајак саздан, да буз-үстүнда, каярак, гелер. Гөрдүјін кафамы, качырдым наңа јелімдән, да наңак атмыш јенчеклерні, да јапмыш он ікі јавру.

1) Вар. Нар. пригов. Matija Kračmanov. U Zagrebu, 1890, стр. 264; O. Kolb. Lud., Ser. XIV, cz. 6, стр. 348; Ser. XIX, sz. 2, стр. 246; Zb. Wiad. do Antr., VIII, стр. 299; Bibl. Wisty III, cz. 1, стр. 50; O. Kolb. Pokuc., IV, стр. 271; Чубин. II, стр. 88, № 20; стр. 336, № 85; стр. 517, № 13; Zb. Wiad. do Antr., IX, стр. 29 (малор.); Ант. и Драг., стр. 338; Е. Роман., Българ. ск., стр. 413; Афан., рус. ск., II, стр. 193, № 7; VI, стр. 41 и 44; Добр., Смол. сборн., I, стр. 663, № 11 и стр. 467, № 11.

Алдым кафамы, којдум јеріңа, алдым о наџан јавруларны, да
гѳтѳрдѳм бобама, да бобам алмыш ікі јавру, да гѳтѳрѳмѳш ана-
ма: «јісің, да беіі дѳшѳрмесің»¹⁾).

1356.

Небылица.

Су-бојунда бостан бакардык бобамнап ікіміз. Беіім адым
Іван Петровіч; бобам анылмыш адам, баң-да прост діл. Біздікі
сусаклар хем карпузлар јѳкту бір бостанпідә. Пеѳ бѳѳтѳ кабак-
лар, та-да бѳѳк-тѳѳ бір кабак кѳкені бітмиш сѳјун-бојунда прудун
-бојунда. Бѳдѳѳчан бѳдѳ пруду ажкырылды јѳтѳн-кі кенара кѳ-
кені. Сѳра башлады јынсаннар гечмѳ ѳстѳндѳн. Бір да кабак
баады бѳѳк. Бобам беіі јоллады, кесејім. Алдым наџа, тутундум
кесмѳ; каба кесѳркан, качырдым наџа кабак-ічіңа. Бактым, гѳ-
рѳмедім, гітгім јеѳа, бобам сорду: «Іван, кестің-мі каба?» «Кес-
тім!» Онѳчун качырдым наџа кабаң-ічіңа». «Беј, јазык наџа, гі-
дѳсін, да буласын наџа. Баң корктум бобамдан, дѳндѳм гери,
гітгім, гірдім кабаң-ічіңа арама наџа. Гездім бір гѳн, гездім ікі
гѳн, јок наџа, дурдум, да дѳшѳнѳрім. Бактым, гелѳр бір адам
атлы. Каршылаштык. Сордум она: «наџа булмадын-мы?»
«Шашкын болгар, арајор наџа». Баң качырдым хей о кабаң-
ічіңа бір прѳвка хергелѳ, ѳч гѳн олду, арајѳрум, да буламајорум
да сѳн наџа булаѳан²⁾).

1) Вар. Српс. нар. припов. К. Ристић и Васа Лончарски. У Новоме саду,
1891, стр. 21; Zb. Wiad. do Ant., IX, стр. 148.

2) Вар. Добров., Смол. сборн., I, стр. 665, № 12.

136.

Необыкновенной величины быкъ.

Вармыш бір вакыт үч кардаш, бобаларындан бір жөкүз калмыш оннара. Чекетмишләр сулама гитиә. Бірісі геридән хайдармыш, бірісі-да ортадан, бірісі-да илердән хайдармыш. Геридән јетішөр пöшта сабахлең, кардашы сымарлајор пöштадан кардашы дүртсүн ортадан жөкүзү, зөрем геридән јавашады жөкүз. Пöшта јетішті җлең заманы жөкүзүн ортасына, да деді: «аган сымарлады, дүртәсін жөкүзү ортасындан, зөрем геридән јавашамыш жөкүз. О-да дөр: «ортасындан-да јавашады, ама сіз öлејә-сініз илердән дүртсіннәр». Шінді пöшта јетішөр авшәмлејін жөкүзүн јөнүнә, да дөр: «аган сымарлады, дүртәсін жөкүзү». О-да деді: «о илердән јавашады, ама о öлеңә гитсін». Јетіштірдиләр деңизә, јанаштырдылар, да суладылар. Деңизін бір аршын сујуну јсилті, да јыкылып-та јöldү. Сөра олду бозгун, сел гелді, молиг-етті. Јынсаннар-да јаптылар бір кү отуз господар, да чекетиләр јашамә. Бірках вакытта јашадылар, сабахлең калктылар, баксалар јевләр дөймүш, пöтрә калдырдылар, сынырлара караул којдулар, да тутгулар, кім јевлери чевірмиш. Бір тилкі булмуш жөкүзүн күреңи, да јірмиш. Јіркана, жөкүз дөймүш. Тутајорлар, да о тилкіјі јöldүрөрлар, да сојөрлар бір јаныны. Јөбүр јаныны сојмә чевірәмәзлар дүбүдүз кү. Хөпсі јапајорлар бірәр кафтап хем бірәр чіөт јелдівей тилкіин бір јанындан. Бір кары-да гелірмиш ушәннан. Ушә-да јетейдән тутунұрмуш. Ушак гідөр тилкіин-јанына, да урајор тилкіја бір тейиә, да чевірөр тилкіјі. Бакса бір јаны сојұлмадык. Ушак дөр анасына: «сојалым опу». Ушак сојөр, да јапајор салт бір кафтан, ö-да чыкышына олимуш.

137.

**Смѣхотворная побасенка про дѣда, бабу, свинью и пастуха,
сѣтвшаго свинью.**

Бір вакыт вәрмыш бір дәду хем бір бабу. Шинди оннарын вәрмыш бір домузлары. Шинди о дәдулан о бабу бесләрминләр о домузу, нәзаман домузун гөтүннән ја акарса, озаман кеседек-ләр. Бесләрлар бір кач жыл, домузун гөтүннән хей ја акмәзмыш. Шинди бабу бір саба чыкајор домузу дојурма. Бабу дојуркан домузу, домузун гөтүннән хей ја акмәзмыш. Шинди бабу, јок һәпсын, атајор домузун гөтүнә сүмүклерни, да башлајор барма дәдуја: «дәдо, домузун гөтүннән ја акајор. Геләр дәду, кесәр домузу, чыкарајор ічині. Бабу атајор ҫырына домузу, домуз пішәр. Чыкарајор бабу домузу, којәр кірішә. Дәду-да кошәр кедјлан хорозу, пиндірәр бабују арабаја. Бабу китләр капују, анахтарлары-да којәр күллүктә. Күллүктә вәрмыш бір таш, онун алтына којмушлар анахтарлары. Дәдулан бабу, гідәркан дәја, гөрәрлар бір чобан, да дәрлар чобана: «сән, чобан, гитмејәсин да, ачмајасын бізім капују, анахтарлар күллүктә, вар бір таш алтында, кіріштә вар бір пішмин домуз». Чобан-да демин: «гит-мәм». Дәдулан бабу гідәрлар дәја, чобан-да геләр, ачајор капују, алајор домузу, да гәнә којәр анахтарлары таш-алтына. Дәдулан бабу, ачан геләр, буламајорлар домузу.

138.

Чортъ сотвориль волка и спасается отъ него.

Шейтан јапмыш бір араба ічердә, да шинди билмәзмин, нәсыл чыкарсын дышары о арабајы. Гидәр о шейтан Аллаха, да дәр:

«Аллахым, жаптым бір араба, да бiлмeрiм, нaсыл чыкаражым дышары». Гелeр Аллах, да арабажы тeкeрлeк тeкeрлeк чыкаражор дышары, да араба чeкeдeр жoрyмa. Шiндi шeйтaн жaпaжoр бiр җaнaвaр, да гiдeр шeйтaн гeнa Аллахa, да дeр: «Аллахым бaн жаптым бiр җaнaвaр, нaсыл жaпaжым, да җaнaвaры жoрyдeжiм?» Аллах-тa дeмiш шeйтaнa: «гiдaсiн, да дeжaсiн җaнaвaрa: «ji шeйтaны, да oзaмaн җaнaвaр жoрeжeк». Гiдeр шeйтaн, да дeр җaнaвaрa: «ji Аллахы». Җaнaвaр чeкeтмeмiш. Гiдeр гeнa шeйтaн Аллахa, да дeр: «Аллахым, чeкeтмeр». Аллахтa дeр: «cан дeмeдiн җaнaвaрa, иҗaл бaн ceнi жyрeттiм». Шiндi шeйтaн гiдeр җaнaвaрын-жанына да дeр: «ji шeйтaны». Шiндi җaнaвaр чeкeдeр ку'aлaмa шeйтaны. Шeйтaн-дa качармыш. Кач качаркан, шeйтaн каршылажор бiр aдaм. O aдaмын сыртында вaрмыш бiр чувал жоҗга. Жaлвaрмыш шeйтaн o aдaмa, aлсын чувала. O aдaм aлeр чувал-иҗиa шeйтaны. Aды o шeйтaнын Жoшу-жмуш. Бeлe, дeмiш шeйтaн o aдaмa: «бaн-дa ceнi куртaрырым бiр зoрундa». O aдaм-дa бaрeр o жaбаныжа: «y!» да куртaрeр шeйтaны. Бyн-дa yлaн куртулeрсын жaбаныдaн. Шiндi гeл гiт вaкыт, o aдaм дyшeр oструфa. Aклына гeлмiш бiр жылдaн cдpa o aдaмын: «бeнiм вaрдыр бiр дoстум Жoшу-дур aды. Бaн oнy зoрундa жaбаны jиeчeдi, куртaрдым». «Жoшу», ceсeдeр o aдaм шeйтaнa. Гeлeр шeйтaн, дeр o aдaмa: «чaпук гiдaсiн, ceнiн кaрына гeлeр дyнyрyлaр jевлeнeцeк. Cadyцiн гeтiрeр бiр aдaмы, кaрына jевлeнeцeк. Tа гидeлiм, да бaк, jывaнмaсaн пeнчeрeдaн, aнi дyнyрлa гeлдilaр». Гeлeр-лaр, бaкaжoрлaр пeнчeрeдaн. Oтyрeр ичeрдa cadyцiннaн o aдaм. Дa дeр шeйтaн o aдaмa: «cан дур бyрдa, cтpeт, бaн oннaры дyштyрeцaм». Гiрeр шeйтaн ичeрi, да бaшлaжoр cadyцiнy чiмдiклeмa, xм чiмдiклeр кyмiciнi. Cadyцi дeр кyмiciнa: «нe чiмдiклeрciн бeнi» Кyмici-дa дeр: «je cан нe чiмдiклeрciн бeнi». Кaлкeр iкici дyшмa. Cдpa кaры-дa бaшлeр oннaрa дeмa: «ciз нe гeлмiшiнiз бeнiм jевимдa дyшмa i oлaждыныз гeлмaздiнiз jевимдa дyшмa aклымы aлмa цeндeм oлyн бyрaдaн». Дa кyвeр oннaры jевиндaн кaры. Cдpa гeлeр гeнa кoцaсы, да jашeрлaр iкici¹⁾.

1) Вap. Aнт. и Дpaг., cтp. 59, № 34; Вepeш. Bот. Capaп. yғз., cтp. 189.

139.

О томъ, какъ Богъ назначаетъ звѣрямъ пищу.

Бір вакыт вѣрмыш бір адам авлавырмыш, да гідѣр бір да ічіңа авланмѣ, да пінејор бір бѣк ач-ѣстѣнѣ, да отурајор орда. Бірда бакса, башламыш топланмѣ қанаварлар о ақін алғына. Топланмышлар чок, да башламышлар улумѣ. Улѣркан оннар, гелѣр оннарын-јанына бір дѣду, да башлајор оннары јолламѣ хер тарафа, да дѣрміш: «сѣн гит којун кавра, сѣн гит кечіјі кавра, сѣн гит кѣліјі кавра, сѣн гит бузѣјі кавра». Хейсі гитміш, калмыш бір топал қанавар. Оңа-да деміш: «сѣн-да јіјѣсін бу фідан-ѣстѣнѣ адамы. Да гитміш о дѣду (о-сајды Аллах-мыш). Шіңді пѣсынајор о қанавар јешмѣ о фіданын кѣкѣнѣ, јыксын фіданы, да јісін о адамы. Адам-да алајор ону кізѣ, да јолдѣрѣр, да гелѣр јевѣ, да аннадајор, је не гелміш башына. Да озамандан бері то-пала-да тутајорлар јорту бізѣ мужіклѣр. О гѣннѣрдѣ кыра чык-мајорлар, қанаварлар јімесіннѣр дејі¹⁾).

140.

с. Хайдаръ.

Глупый волкъ.

Вѣрмыш бір дѣду бір да бабу, вѣрмыш ікі іхті'ар јѣкѣзлері, да кошѣр оннар јѣкѣзлері арабаја, да чекедѣрлѣр гезіја. Бајыра аштыјнан, чекѣр бір қанавар оннары јѣнѣнѣ да істѣр јісін он-

1) Вар. Трейландъ, Латышск. ск., стр. 111, № IV; Kozłowski Lud. Warsz. 1869, стр. 327; Этн. обозр. VII, стр. 85; Добров., Смол. этн. сборн., I, стр. 137; объ апокриф. происх. сказки см. Киев. Стар., Ноябрь 1887, стр. 405; Малор. Куцянск. уѣз. Эгн. Обоз. VII, стр. 85.

нары. Да дăду дѣр: «нăбацан бiзiмнăн бiз iхтi'ар, гiт та ал тă iслă бiр кiрпă кузу». Цăнавар да дѣр: «бăн jijeцăм сiзi, гiтмеjцăм чобана». Дăду-да дѣр: «бiз iхтi'арыс, нăбацан бiзiмнăн, ол-мă-мыj-сын бiзă бiр попар?» Цăнавар-да сорѣр: «попар не jijѣр?» Дăду-да дѣр: «попар jijѣр колач». Цăнавар-да дѣр: «олұрум попар». Дăду дѣр она: «дур сăн бурда, да бăн гiдеjим jeвă, комшулара сѣlejим азырлансыннар, jени попар feлеceк». Гiдѣр дăду jeвă сѣ-лѣр, ани цăнавар icтeдi jicин ону, да комшулар дeдilар: «гeтiр бураjы». Да дăду алѣр jeшă, гiдѣр цăнавары, пiндiрѣр jeшeк-уcтyнă гeтiтiрѣр, чыкѣрлар баjыр-уcтyнă, да цăнавар сорѣр: «нeи'чиi окадар парот?» Дăду дѣр: «бiзiм кyдă попар jоктур, да чыктылар, гiрсyнăр». Да гeтiтiрiр дăду. Гiрѣрлăр jынсаннар iчиiнă, да башлѣр jынсаннар дyмă цăнавара cопajлан, дyвѣрлăр да jолдyрăмѣрлăр, качырѣрлар.

141.

Волкъ, лисица и овца.

Вармыш бiр вакытта бiр зeңгiн адам, вармыш о адамын бiн коjуну. Шiндi о адам хajдармыш дă-ичiнă о коjуннары отлатмă. Бiр коjунy-да вармыш хeй гeрi калырмамыш, о коjунун ады Марiвка-j-мыш. Шiндi Марiвка гiдѣр бiр фиданын jанына, ама о коjун наздрăван-мыш, хeйcинi бiliрмиш. О ацiн jанында вармыш бiр капан, бiр адам коjмуш о капаны ораjы цăнавар тутмă. Шiндi о капанын-jанына бiр тiлкi гiрѣр о коjуну орда jапрак-топларкан да о тiлкi дѣр коjуна: «Марiвка, хăдi олалым кардаш». Коjун-да кaжыл-олмуш. Олаjорлар буннар кардаш да гeзăрмишлăр дă iчиiдă. Шiндi оннар гeзăркап, булаjор оннары бiр цăнавар. Шiндi о цăнавар дѣр тiлкija: «хăдi кăтын бeйi-да кардашлык олалым». Тiлкijнăн коjун кaжыл олмуш. Олаjорлар буннар уcу кардашлык, чeкeдѣрлар буннар гeчmă. Шiндi цăнавар гiз коjмуш коjуну jимă да бiр туpлy техналаjамазмыш коjуну jicин, зeрeм

тілкі неқ қорұрмуш қожуу. Шіңді қанауар дәр тілкіја: «аңба
дінмәз-мі қожун бейімнән кұрқу? Тілкі-да деміш: «дінмәз». Тілкі
дәр қожуна: «қанауар істәр сөйіннән дінмә кұрқу». Қожун-да дәр:
«олур діншірім, ама ко гіделім попаза-да сїіјада оламым, да ба-
калым, попаз не дөңек, да озаман олур дінелім кұрқлері». Шіңді
сбләрлар қанауара, қанауар кажыл-олајор, гітсіннәр сїіјада олама.
Шіңді буллар бір гүн топланајорлар ұчу, да гідәрлар сїіјада
олама. О қожун-са білрміш, нөрдә, о капан, да қожун дәр қана-
уара: «те бурдан гіт». Қанауар білмәзміш, ани орда вар капан,
гидәр қанауар дору капана, да тутулајор қожуннан-да тілкі кача-
јорлар. Шіңді геләр о капан саби долашма капаны, бакса, ка-
панда вар бір қанауар. Гидәр адам, пажсынајор дұма қанауары.
Дұваркан бошанмыш қанауар, да куртулмуш, качмыш та гітміш.
Шіңді қанауар гідәркан бір чукурда бір домуз јеніклеміш. Гидәр
қанауар домузун јанына, да дәр: «бән сөнін потмарларны јіеңәм».
Домуз-та дәр қанауара: «олур, јіјәсін, ама тут бөнім куламыдан да
бән чалаңам хору-хавасы, сән-да ојнарсын». Шіңді қанауар ту-
тајор домузун куламыдан, домуз башлајор барма, қанауар-да баш-
лајор атлама. Күдән ішідәр адамлар геләрлар да кувајорлар
қанауары, домуз-да алајорлар јеба. Шіңді қанауар ақикмыш,
јок һапсын, кейді кейдінә дәрміш: «не лазым-да бана сїіјада да
олама гідәјім та і дил-мі-јді іслә јыкып-та јіјәм бән о қожуу». Гәнә
дәрміш: «не лазым-да бана хору ојнајым та і дил-мі-јді, іслә јіјім
бән о домузун потмарларны». Гәнә дәрміш қанауар кейді кей-
дінә: «олса бірі бір адам, да тутсун бөнім кујрұмдан, да дұсұн
бөні. Шіңді қанауар гідәр бір фіданын алтына да сычаңамыш
фіданын көкүнә. О фіданын ұстұндә бір адам вармыш. Шіңді
қанауар узадајор кујрұну жукары да сычармыш. О адам-да, ани
фіданын-ұстұндә-ј-міш тутајор қанауары кујрұндан да пажсы-
најор дұма қанауары. Дүвәр, дүвәр, дүва, дүва јолдұрер.

142.

Лисица и ёжъ.

Тілкі деміш: «бенім ўз аклым вар». Кірпи-да деміш: «бенім бір аклым вар». Кірпи дїер: гїделім чалмā, да бакалым, аңгымыз кіжамел чалыїер. Гїдїер бунвар кўн кепарына. Кірпи калыїер дермен алтында, тілкі-да гїдїер кў-ічіна. Тілкі башлыїер а'улдан ажула гезмā, о бірі кырладыїер, бу жаңкысы кырладыїер, чалд-маїер тілкі бішеїдік, чыкыїер кенара, булушїер кірпиїлан. Кірпи сорыїер тілкіја: «кажырдып-мы кендіна бішеї?» Тілкі дїер: «ка-жырмадым». «Бей булдум бурда бір келепїр, іелā келепїр, ама оручлужум. Тілкі дїер: «ах, олап, дїер, бей олсам жірім». Кірпи дїер: «ачап істїерсін, гїстереїім сана да жі». Тілкі дїер: «гїс-тер». Дермāн сāбі курмуш капан, да капанда славїна варды. Тілкі гїрўнқā о славїна, фылыїер бір тарафында, да калыїер капанда. Озаман кірпи алыїер о славїна, чекліїер бір тарафына да жіер. Озаман тілкі сорыїер: «бā, кафадар, дїер оручлужум сен, а шїїді жірсін». Кірпи-да дїер: «гешті вакыт». Тілкі сорыїер кірпиїā: «насы куртулажым бен бу капандан?» Кірпи дїер: «ўз акылдан бірісіні буламажымысын, да куртуласын?» Тілкі дїер: «буламажым». Кірпи дїер: «бір аклым вар, ама гешā бен сені јўредеїім». Тілкі-да дїер: «јўрет». «Жары сабā, дїер, ачан теле-чек дермāн сāбі, јолў јет кендіні, о ачадек капаны, тутадек сенін кујрўнда, атадек сені бір тарафына, озаман калк, та кач».

143.

Жаворонокъ, лисица и собана.

Вармыш бір вакытта бір цївїрлїга. Шїїді о цївїрлїга кырда бір чалынын телесїндā жапājор кендіна жува, да јыммыртлајор

кажыл-мы-ждыныс, тазы даласын сизі?» «Ділік». Шіңді сорајор: «јбй ажақларна: «кажыл-мы-ждыныс, тазы даласын сизі?» «Ділік». Шіңді сорајор кујруна: «кажыл-мы-ждын, тазы даласын сені?» «Кажылдым». Шіңді: «ја, деміш тілкі, берејім сені бұсун». Шіңді кујрук-та дёр: «онұштан бән кажылдым, сені тазы даласын, зёрә баладын бапа бір бұк чалы, бән тер су ічіндә калдым, о пажы сұртүлејінңа». «Ачан јолә, тә берејім сені тазыја». Шіңді чевірер тілкі гөтүнү делін азына. Тазы-да бір діш ојнајор тілкінін гөтүнә. Чыкарајор тілкі гөһә кујруну. Тазы-да тутајор, да јолдұрер тілкіјі. Шіңді гелер тазы қивірілғаја, да дёр: «шіндән сора гелмеј-рек». Шіңді бір адам гідер кыра, карысы-да жапајор ікі теісі плачынта. Шіңді јолајор чоңу, гөтүрерун бобасына јекмек. Шіңді алајор чоңук бошајы, да чекедёр гитмә. Қивірілға-да гөрер о чоңу, да дёр тазыја: «јатасын тә бурда, бән алдајуңам ону. Шіңді гөрер чоңук қивірілғајы, учамазмыш, о-са жапылајор јолә. Брајор теісіјі, да пажынајор қивірілғанын ардына качмә. Қивірілға-да учуп, учуп ковармыш. Ачан јыракланмыш, қивірілға гелер гери, да дёр: «бујур, господін тазы, сыңауіккан»¹⁾).

144.

Звѣри въ ямѣ: волжъ, лиса, замѣцъ и медвѣдь.

Вармыш бір вакытта бір қанавар, хем бір тілкі хем бір тавшан, хем бір ајы. Шіңді вармыш бір-да кују оннара јакын. Тілкі-са шірет, дәрмш кафадарларна: «хәдін, којалым бір тафта бу кујунун-үстүнә, да бакалым, кім гұнахсыз». Қојерлар бір тафта кујунун-үстүнә. Гечер ікін тілкі, тафта кырылмаш. Гечер ардына тавшан, гөһә кырылмаш. Гечер тавшанын ардына қанавар, тафтанын бір көшесі кырылмыш, қанавар дұш-

1) Вар. Zb. Wiad. do Antr., стр. 249; Narod. pripov. Matija Kračmanov Valjaves. U Zagrebu, 1890, стр. 278; O. Kolb. Lud., Ser. XIV, cz. 6, стр. 323; Этн. Обоз., 1892, № 1, стр. 34.

меміш кују-ічіңә. Шіңді гечер ајы, хейтән кырылмыш тафта, да ајы дүшмүш кују-ічіңә. Шіңді тилкі дәрмеш тавшана: «гөр-дүн-мү, кім гүнахкер?» Хем бакармышлар кују ічіңә. Тилкі-да урајор кујруннан тавшана, тавшан-да дүшөр кују-ічіңә. Тилкі-да качармыш кујунун долајанында, атлаја, атлаја օ-да дүшөр. Цанавар да бакаркан, օ-да дүшмүш. Шіңді гечер ікі үч гүн, аңкымышлар. Шіңді дәрлар бірі біріңә: «хәдін, кім күчүк-са, ону јіјелім». Тутајорлар тавшаны, јіјерлар. Гечер гөңә бір ікі гүн, дәрлар бірі біріңә: «кім күчүк-са, ону јіјелім». Тилкі-да дәр: «чә-тілә аталым». Атајорлар чәтілә, дүшмүш чәтілә ајыја, јіјерлар. Тилкі хем јірімеш, хем копарып, копарып гөмәрмеш. Бір кач гүн-дән сора чыкарып, чыкарып јрімеш. Сорармыш цанавар тилкіја: «не јіјерсін օа кардашлык?» Тилкі-да демеш: «бутларымдан копарып, да јіјерім». Пажсынајор цанавар бутларындан копарып, копарып јімә. Сора цанавар јолөр, тилкі ону-да јіјер. Шіңді тилкі сусамыш. Бір кәртал-да учармыш жукарда, да ајакларында вармыш бір јавру, да дүшүрөр кәртал о јаврују о кују-ічіңә. Гелер кәртал јалварајор тилкіја, версін јаврусуну дејі. Тилкі-да демеш: «суларсан беңі, вереңәм јавруну». Тилкі гөңә дәр кәртала: «гидә-сін кырда, адамлар бичерлар, да кон батлан-үстүңә. Да адам гелеңек сана урмә, сәң-да үч жукары, օ-да ураңек батлан дібіңә, да су акаңак. Сәң-да долдур гаганы сүјлан, да гетір бана, да сула беңі, вереңәм јавруну». Гидер кәртал, конајор батлан-үстүңә, гелер адам, саллајор кәртала урмә. Кәртал учајор, адам-да урајор батлан дібіңә, да чыкмыш батлан дібі. Гидер кәртал, долурајор гагасыны сүјлан, да гөтүрөр тилкіја су. Да сулајор тилкіја, да демеш: «хәді шіңді вер јавруму». Тилкі-да дәр: «чыкар беңі бурдан, вереңәм јавруну. Кәртал-да демеш: «насы чыкарајым сәңі?» «Гит, демеш, бул бір чаты, да чек беңі бурдан». Гидер кәртал, гетирер чаты, чыкарајор тилкіја, да дәр: «хәді, шіңді вер јавруму». Тилкі-да дәр: «гүлдүр беңі үч керә, озаман вереңәм јавруну». «Насы гүлдүрејім сәңі?» «Гит, демеш, күвә, адамлар харман дүвөрлар, кон адамын кафасына, да бәң-да гүлеңәм». О адамын-да блу дурумуш харман кенарында цапој јеліңдә. Боба-

сы-да башы кабак, хадармыш бегірілері. Гідер картал, конајор о адамын кафасына, гелер блу, картала урма, картал-да учажор, о-да урајор бобасынын кафасына бір цапој, јолдурмуш бобасыны, да тілкі-да уч керә гүлмуш, да озаман тілкі вермиш карта-лын јаврусуну¹⁾.

145.

Лиса освобождаетъ человека отъ зми.

Бір вакытта вармыш бір адам, чекетмиш Кырым-бајырна гитмә. Да онун бојнусуна сарылмыш бір жылан. Да о адам каршылашмыш бір цанавары, да деміш: «куртар беңі, бә, кафадар, хем гөр бізім давамызы, һеичиң бу жылан сарылды беңім бојнума?» О цанавар-да деміш о адама: «бән, деміш јотогъуһнар гечәр-дін сизің јаныныздан, сән хабрә јетгін көпекләрә, да оннар беңі кудулар тә кыра». Сора адам, јок һапсын, чекедер јола, цанавар гөрмеміш давамыны. Гидаркан, каршы гелер јолда тілкіјі, да дер: «гөр бізім давамызы, бә, кардашлык, куртар беңі бу жыландан». Тилкі-да деміш: «һасы гөрөјім сизін даванызы, ачан жылан сәңиң бојнунда?» Шинді тілкі дер: «јин јерә, да озаман гөрөјім сизін даванызы. Јинер жылан јерә. Тилкі дер о адама: «ур бә, деміш, тә онун давамы». Јолдурер ону. Шинді дер адам тілкіјә: «һе істәрсін бейдән, бә, кафадар, парамы, оса јахны-мы?» Тилкі-да дер: «бішеј істәмәрім, вер бана бір јаркацеклан бір хорозчук». Шинді куртулајор адам, да гідер јевә тауклары гетирмә. Да дер карысына: «шутакым, бу такым сарылды бір жылан бојнума, да каршы-гелдін бір цанавар, да бана дава гөрмеді. Сора-да гидаркан јолда, каршыладым бір тілкі, да теклиф-еттін о тілкіјі, гөрсүн бізім давамызы. О-да деді: «јинсін жылан јерә, озаман гөрөцәм.

1) Вар. Bibl. Wisły X, стр. 219 (латыш.); Zb. Wiad. do Antr., XVIII, стр. 249 (латыш.); Е. Роман., Българ. ск., I, в. 3, № 16—17; Афан., рус. ск., III, стр. 77; Д. Садовн., сказ. Самар. кр. № 53.

Јинді жылан јерѧ, јанашајорум бір сѧпа жыланын кафасына, да јѧлдѧрдѧм ону. Шинді тилкі кардашлѧ, гѧтѧреѧм бір јарка бір да хорозчѧк». Карысы-да дѧр: «ѧма шашкын, та'ук гѧтѧреѧк она, сѧн тѧ ісѧ кој чувала кара тазыјы, да тилкі санаѧек, та'уклары гѧтѧрѧрсин. Орајы јетинтѧнѧн, колѧр тазыјы, да дѧрісін-дѧн јатѧрыз Kalіцаја салтамѧрка». Којѧр адам тазыјы чувала, да чекедѧр гитмѧ. Гиттѧнѧн, тилкі севинѧрмиш та'уклары, гѧтірді дејі. Ачан колѧрѧр тазыјы, тилкі тазыјы гѧрдѧнѧн, бір гитмѧ басајор. Хѧм качѧрмыш, хѧм дѧрмиш: «јѧлѧ-ми-сін сѧн ѧ кардашлык!» Тазы јетинтѧкчан динлѧрмиш гѧтѧуѧ. Динлеја, динлеја, тутмуш тилкіјі, да адам сојмуш онун дѧрісін, да јашмыш Kalіцаја бір салтамѧрка. Шинді-да хѧн о салтамѧркајлан гѧзѧр кѧ-ічидѧ¹⁾.

146.

Лиса выживаетъ козла изъ своей норы.

Вѧрмыш бір вакытта бір тилкі, шинді о тилкіѧ гѧлѧрмиш бір ѧѧк бујнузлу кечі. О тилкі-са јашѧрмыш бір дѧлік-ічидѧ, да ѧрадајор о кечі о тилкіјі о дѧлік ічидѧн. Шинді тилкі гидѧр о пѧнавара ѧлашмѧ, иѧѧл јапсын, да ѧратсын о кечіјі. Шинді гѧлѧр пѧнавар, бакса кечіјѧ. Кечі дурѧрмыш капуда, да дѧрмиш: «ѧн бујнузларымлап сѧні саплѧрым, сакалымлан-да сѧпѧрѧм». Гѧлѧр тилкі шинді ајыја. Шинді гѧлѧр ајы, бакса, кечі дурѧмуш дѧлік капу-сунда. Ајы коркмуш та дѧрмиш «ѧеј, ѧе чіркін шеј бу. Ън, дѧ-миш ѧлѧ шеј шиндіјадап гѧрмедіјдім». Да ајы-да гидин варајор. Јеѧгѧч-та булунајор орда, да дѧр: «ѧн ѧрадырым». Гѧлѧр јеѧгѧч, сыкајор кечині ташѧны. Кечі сычмыш коркудан. Шинді ѧратмышлар кечіјі. Шинді јеѧгѧч дѧрмиш тилкіја: «гѧтѧр ѧні

1) Вар. Сборн. за нар. умотв., III, стр. 200; VIII, стр. 222; О. Kolb. Lud. Ser. VIII, са. 4, стр. 235; Bibl. Wisł. III, кн. 1, стр. 86; Е. Роман., бѧлор. сказ., I, вып. 3, № 18; Добров., Смол. сбор. I, стр. 652; Д. Садовн. ск. Самар. кр., № 59.

јевимѧ, бѧн демѧш, бурда јашајѧмам». Шѧндѧ тѧлкі дѧр јеѧгеѧѧ: «сѧн ѧстѧрсан, гѧт, зѧрѧ бѧн јорудум, јатаѧѧм ујумѧ». Шѧндѧ јеѧгеѧѧ дѧшѧѧѧѧр ѧѧпсын, дурајор орда, тѧлкі ујунѧѧ. Шѧндѧ тѧлкі ујумуш, гѧдѧр јеѧгеѧѧ, да сыкајор тѧлкіѧѧѧ-да ташѧны. Тѧлкіјѧ аѧтмыш, калкајор, да пѧјсынајор качиѧ, да качајор ѧѧ гѧѧ ѧѧ ѧѧѧ, да јѧгѧшѧр јолда бѧр адам, да дѧр: «вѧр бѧ, кафадар, бана бѧраз су». Адѧм-да дѧр: «бѧндѧ јок, гѧт, фѧлан дѧн бојунда вар бѧр дѧрѧ, о дѧреда ѧѧѧрсѧн су». Јеѧгеѧѧ-та хѧѧ саркаѧрмыш тѧлкіѧѧ ташѧнда. Аѧан јеѧгеѧѧ тѧ ѧѧѧѧ сыкајор тѧлкіѧѧ ташѧны тѧлкі јарым сѧдын-ѧѧѧндѧ булмуш о дѧрејѧ, да башламыѧн су ѧѧѧѧ. Јеѧгеѧѧ-та бошанајор тѧлкіѧѧ ташѧндан да гѧдѧѧ варајор сѧѧѧѧ¹⁾.

146 а.

Коза-дѧреза.

Варѧнтъ № 146-го.

Бѧр дѧдујлан бѧр бѧбу вѧрмыш, да о дѧдунун вѧрмыш кѧѧсѧ, бѧбунун-да вѧрмыш ѧѧ кызы. Да дѧду дѧр бѧбунун бѧѧ кызы-на²⁾: || «гѧт кызым (вѧ 4-ѧѧ разѧ бѧбу) отлат кѧѧѧѧ, дојур ону, зѧрѧ ѧѧ јѧлеѧѧ (во 2-ѧѧ разѧ прибавляется: какун дојурмады ону, вѧ 3-ѧѧ — какуннар дојурмады ону, вѧ 4-ѧѧ — кызларыѧ дојурмады ону). Ал кырмызы саплы быѧѧѧѧѧ, гѧ кырмызы саплы ѧѧѧѧѧѧѧ да дојур ону ѧѧѧѧ. Кыз (вѧ 4-ѧѧ — бѧбу) алѧр кыр-

1) Вар. Српск. нар. прип. В. Караѧѧѧ, 1870, стр. 244; Нар. pripov. Matija Krašmanov Valjaves. U Zagrebu, 1890, стр. 285; Zb. Wiad. do Antr., II, стр. 169; VIII, стр. 308; Bibl. Wiśły, III, cz. 1, стр. 171; O. Kolb. Pokuc. IV, стр. 262; Zb. Wiad. do Antr. IX, стр. 111 (малор.); Чубинск. II, стр. 123, № 44; Е. Роман., бѧлорус. ск., I, в. 1, № 5—6; Zb. Wiad. do Antr., XII, стр. 72 (бѧлор.); Аѧанас., II, стр. 285; Добр., Смол. сборн., I, стр. 652; Д. Садовн., сказ. Самар. кр. № 55; Верещ., Вот. Сарап. уѧз., стр. 196.

2) Нижеслѧдующѧя ѧѧсть сказки, поставленная между знаками || сѧ малѧнькими ѧзмѧненѧями повторяется слово вѧ слово ѧѧѧѧѧѧѧ. А потому для сокращѧнѧ печати мы помѧтили вѧ ней вѧ скобкаѧх вѧѧ ѧзмѧненѧ для того, ѧѧѧѧ не повторѧть ее.

мызы саплы бача, гiер чiзмелерi, алер кечi да гiдёр, отладёр ону, дожурёр iклә, сулёр, да геттiрёр јевә. Дәду сорёр: «насы кечиңим, дожундун-му, дожунмадын-мы? Су iштiн-ми, iшмедiн-ми?» «Хеј, дәду, дәду! Дә бојундан гештiм, бiр јапрақик копардым, су бујундан гештiм, бiразчәз су алдым». Дәду бастырып кесёр кызы (2-ой — бу кызы, 3-ий — о кызы, 4-ый — бабују), да јоллёр ортанца кызы (2-ой — хей кучуңу, 3-ий — шiндi бабују). || Шiндi дәду алер кендi кечi, дожурёр ону, сулёр iклә, геттiрёр јевә да сорёр ону: «насы кечиңим, дожундунму, дожунмадын-мы? Су iштiн-ми, iшмедiн-ми?» «Хеј, дәду, дәду! сән беңи бiлсән, бән дә бојунда гештiм, бiр јапрақик копардым, бiразчәз су алдым». «Аһа, демiш дәду, јöлә! сән кестiрдiн бана кызлары да бабују, да бән калдым бабусуз». Бастырёр кесмә кечi, саплёр быча јуңуңа, да кырылёр бычак, да дәду гiдёр јаптырма. Кечi куртулёр, да гiдёр, гiрёр бiр тавшанын јевiнә, урадёр тавшаны јевiндән¹⁾ || Гiдёр тавшан бiр армут әрiн алтында алармыш хем бiтленiрмиш. Гелёр бiр көпек (во 2-ой разъ — тiлki, потомъ қана-навар, домуз, та'ук и наконецъ хороз), сорёр ону: «не әлёрсiн, тавшан, кавадарлык?» «Нә әләмајцәм, демiш, гелдi, гiрдi јевiмә бiр кечi, да уратты беңи, да урадамајерым». Көпек (тiлki, қана-навар, домуз, та'ук, хороз) демiш: «әј јөрү урадалым, әма бiр јердә јәшејцәс». Тавшан-да демiш: «бiр јердә јәшејцәс». Гiдёрләр иен-черә iкiсi-да, да көпек бәрёр: «кечi, демiш, чык!» «Зерә бујнузларыңнан сапларым, ајакларыңнан казарым, кујруцаңнан сүпүрејцәм». [Въ пятый разъ пропускается: «Качын качалым! демiш көпек (тiлki, қана-навар, домуз, та'ук)». Качёрлар iкiсi-да.] || «Куку-ригу!» барымыш хороз јöтмүш, да кечi дүшёр соба-үстүндә, да патлёр. Тутувёрлар ону да сүрёрләр дышары, да јашёр хороз-лан тавшан iкiсi бiр јердә.

1) Здѣсь опять повтореніе тѣхъ-же самыхъ словъ пять разъ, а потому мы помѣщаемъ ихъ между знаками ||.

147.

С. Этулія.

Воль и муравей.

Карымца діјер: «бей калдырым бојумца куршуну». А јѳкѳз діјер: «а сіктір башында, һѳрѳн сѳнін калдырацан куршуну?» Та јѳкѳз озамап басыјер карымца бѳліһѳ, да карымца јѳѳкејлѳн калкын, алыјер бір наѳѳк да урыјер јѳкѳзѳн тырһѳна. Озамандан Аллѳ вѳрїјер оннара: карымцанын бѳлі иҗе калыјер, а јѳкѳзѳн тырһѳ чатап калыјер.

148.

Кіевскіе ворота и молочныя горы.

Бір адамын вѳрмыш бір јїһѳ. Попаз демїш: «вѳр бана о јїһѳ, да бѳн дува једеѳѳм, да сана Аллѳ вѳреѳек а'ул долусу јїһек. Попазын вѳрмыш сѳкїз јїһѳ, бір да адамын докуз олмушлар. Попаз урмуш јїһеклѳрї кыра. Авшѳмвѳјїн адамдан јїһек чѳкміш адамын а'улуна, попазын јїһеклѳрнї-да гѳлмішлѳр ѳрдына. Адам капамыш хѳйсїні. Јїһеклѳр башламыш бѳрма, гѳлміш бузѳлѳр-да. Адам капамыш онпары-да. Гѳлміш попаз, демїш: «һѳїчїн алдын бенїм јїһеклѳрї?» Адам демїш: «оннар бѳнїм. Бѳн сана вѳрдїм бір јїһек, сѳн дуа-ѳедејдїн, бана Аллѳ вѳрсїн чок јїһек, да бана Аллѳ вѳрдї». Гїдѳр попаз архїрїја, алашајор. Архїрї чѳртмыш адамы, да демїш архїрї: «гїдїн јѳвѳ, да аҗгыныс јѳрын илѳрї гѳлїр-са, онун јїһеклѳр». Попаз гїдѳр јѳвѳ. Архїрїн чыра демїш адама: «сѳн кал бурда». Адам калмыш. Архїрї јоллѳрмыш чыраһны, гѳтїрсїн она бір кары. Гѳтїрдїјїһѳн, чырак демїш адама: «гѳл ѳрдыма». Адам гѳлміш онун ѳрдына, гїрміш пат алтына. Архїрї

жатмыш карыјнан, да сорармыш карыја: «буна не дёрлар?» Кары дёрмиш: «Кѣва портасы»¹⁾. «Је буннар?» «Буннар-да сѹт бајырлары». Сабәһлеһ чырак гөтүрмүш карыја. Адам-да чыкмыш дышары, бакса, попаз гелёр. Адам-да орда, гелмиш попаз. Архирі деміш: «аңгыныс ілері гелді?» Попаз деміш: «бән». Адам деміш: «бән ілері гелдім». Архирі деміш адама: «һезаман сән гелдін?» Адам деміш: «ачан сән Кѣва портасындан гечәрдін, да сѹт бајырына тырмашырдын, бән бурда-јдым». Архирі деміш попаза: «јінекләр адамын, о ілері гелді». Гітмиш адам јебә. Сора адам деміш карысына: «бән бракадәм сакал, бөлкім којарлар беһі бір попаз». Брамыш сакал; гелмиш адамлар бір кўдән, да демішләр она: «олмамысын бізә бір попаз?» Ө-да деміш: «олұрум». Гітмиш ораја, јапармыш слўжба. Јынсаннары дышары урадырмыш, јалныз слўжба јапармыш. Зеңгіһ адамын бірі јөлўједёр кеңдіһі. Гелёр попаз јөлўјў алам, урадајор јынсаннары дышары. Ө-да окурмуш: «бўһ бір јөлдў, јарын ікі јөлсўһ». Јөлў гўлўмсәрмиш. Попаз деміш: «ачан зеңгіһ, јөлсў-да гўлёр». Гөтүррелар кісеја, капамыш капулары, башламыш окумә: «бўһ бір јөлдў, јарын ікі јөлсўһ». Јөлў гўлўмүш. Алмыш попаз шамдалы, јөлдўрмүш ону ісілә, чармыш адамлары, да деміш: «алыш бупу, да гөмўһ, хем бір та гетірмејін бана ісілә јөлмедән, зәрә зорједёр бана јөлдўрмә». Гітмишләр адамлар архиріја алашмә попаздан. Гелмиш архирі, булмуш попазы кіседе, отурұмуш, деміш архирі: «пөтүрлў

1) Кѣва портасы т. е. *Кіевскіе ворота*, не есть-ли это отголосокъ преданія о *Кіевскихъ золотыхъ воротахъ*, о которыхъ въ русскихъ лѣтописяхъ сказано: «въ лѣто 6545 (1037) заложи Ярославъ городъ великій Кіевъ (т. е. огражденіе, укрѣпленіе вокругъ верхняго Кіева), у него же града суть *Златые врата* . . .»? Есть преданіе, что врата кіевскіе были обиты вызолоченными мѣдными листами. Въ 1240 году Золотые ворота при набѣгѣ татаръ были разрушены и возобновлены вновь только въ 1682 г. Несомнѣнно, что ворота эти были извѣстны предкамъ гагаузовъ и въ свое время производили такой-же эффектъ, какъ нынѣ башня Эйфеля, чѣмъ и можно себѣ объяснить, что они удержались въ памяти народной, какъ нарицательное имя для обозначенія всего грандіознаго. А впоследствии старинное выраженіе потеряло свое значеніе и опошлилось, какъ это часто можно наблюдать въ народной жизни. — См. замѣтку о Кіевскихъ золотыхъ воротахъ въ Кіевской Старинѣ. Май, 1886, стр. 164.

служба жапайорсын сян, да алашёрлар сөйдәй». Ө-да деміш: «ісілә жапайорым, ама оннар бөһмёрлар». Архірі деміш: «кімдәй сян кабул-еттін дәру?» Ө-да деміш: «сөйдәй». «Нәзаман?» «Ачан сян Ківа портасындан гечәрдін, да Сүт бажырына тырмашырдын, озаман»¹⁾).

149.

Попъ, попадья, попова дочка и работникъ.

Вармыш бір вакытта бір попаз, гідөр чырак арама, да бу-
лајор бір чоуък. Да попаз селам верөр она: «урала бә чоуък!»
Чоуък-та дәр: «урлароздәсун». «Нәрејі гідәрсін?» «Чырак ја-
нашма». Попаз-та дәр: «јанаш бана». «Јанашырым». Чевірөр
кысырән амқины, да дәр: «нашшеј бу?» Чоуък-та дәр: «амқик».
Попаз-та дәр: «дәісін бөһім ічін». Попаз арармыш јолә бір чы-
рак, бәлмесін, нашшеј амқик, зәрем попазын вармыш бір кызы,
сік не олдуну, біләзміш. Чоуък гідөр попаздан ілері, гәһә кар-
шылашөр попаз о чоууқлан. Чоуък попазы таныјөр, ама попаз
чоуу танымајор. Дәр попаз чоуә: «нәрејі гідәрсін?» Чоуък дәр
попаза: «чырак јанашма». Попаз-та дәр чоуә: «јанаш бана».
Чоуък дәр: «јанашырым». Попаз чевірөр кысырән амқины, да
дәр: «бу нашшеј?» «Будак јарасы», дәр чоуък. Гідөрлар попа-
зын јевіһә. Гітгјһән, попазын кызы мерқимек кајнадырмыш.
Сорајор кыз чоуә: «не сөһін адын?» Чоуък-та дәр: «Мерқимек
-бөһім адым». Гірөр чоуък ічері. Попадја сорајор чоуә: «не
сөһін адын?» Чоуък дәр: «Амқик». Попаз сорајор чоуә: «не
адын?» Чоуък попаза дәр: «Ај-бе-сік». Авшам олајор, јатајор-
лар ујума. Чоуък гөһөһін бір вакыды калкајор, пінөр кызын
-үстүһә, башлајор сікма кызы. Кыз башлајор бәрма: «мәлә, мер-
қимек сыкајор». Попадја дәр кыза: «бән сана дәмөдәм-мі, јіма

1) Вар. Сборн. за нар. умотв., I, стр. 120.

чок мерцімек?» Кыз гена дәр: «мәле, мерцімек сыкты». Ачан попадја калдырајор кафасыны, бакса, чоңуқ сикәр кызы, бара-јор: «парїнті, калк: Амқик гїрмїш кызын апушына». «Сус мари, чоңуқ ишїдецек». Попадја гена барајор: «парїнті: Ам гїрмїш кызын апушына». Ачан попаз калдырајор кафасыны, бакса, чоңуқ кызы сикәр. «Ај бе-сїк». «Те сикәрім, парїнті»¹).

150.

Мужъ мститъ попу за свою жену.

Бір вакыт бір цума-јертеси бір кары гідәр клісеја сїпїада олмә, да чыкајор хейсїндән ілері. Да попаз гобрәр о карыјы, пек гбзәл. Окујәр попаз јынсаннары, да јынсаннар чыкајорлар дышары, о карыја-са попаз дәр: «сән каласын хейсїндән гери, зәрә сөйін пек чок гўнахын вар. Сана, демїш, лазым чей урмак, да гўнахларны акытмак». Шїнді попаз сїпїада једәр јынсаннары хейсїні, да біткїдә чырајор о карыјы, да готўрәр бір каморкаја, да чбзәр чашырларны попаз, бір сїк ојнајор о карыја, да демїш: «те шїнді акыттым гўнахларны». Караннык олмуш, геләр кары јевә, ушаклары-са алармыш, коңасы башлајор сўмә карысына, нөичін геч гелмїш дејі. «Шейтан алсын сөйін сїпїаданы. Геңә јарысы олду, хей гелмәрсїн, ушаклар чатлајцеклар бара, бара». Кары-да дәр: «нәпајым, брә, адам: попаз тутунду, кал хейсїндән гери, сөйін, дејі, пек чок гўнахын вар. Сїпїада-јетті јынсаннары, бөй-са брады хейсїндән гери. Біткїдә башлады бөні јетмә. Шїнді башлајор адам сормә карысына: «нәсы, кач мїтані вөрді сана?» Кары-да дәр: «о бана мїтані вөрмеді, о бана чей урду, да гўнахларны акытты». Адам-да демїш: «пакламыш о сөйі, пакламыш, хем сїкмїш». Кары-да дәр: «сїкті-да, ама бәрїм гўнахлармы-да акытты». Да адам дәр: «дур, бән-да јапарым онун кефїні». Ге-

1) Ср. Русск. зав. сказ. Жен. 2 изд. № XXXVI стр. 75.

чѣр бѣр-ікі афта, адам дѣр карысына: «хаді мари, жапалым бѣр парча софра». Кары-да дѣр: «хаді». Гидѣр адам дѣрменѣ, ѳдѣр бѣр чувал ун, гетірѣр жѣѣ. Кары жапатор бѣр ѳырын колач, бѣр ѳырын-да жѣмѣк, кажнадатор ікі бакыр-да лана. Да адам дѣр карыја: «бан-да о попазы жыкрамлажым». Аладор бѣр шішѣ, да ішедѣр карыжы о шішѣ ічішѣ. Шінді гидѣр о адам попаз. Кѣ-іеклѣр башладор салма, чыкадор попаз дышары, да дѣр адама: «не гездін Тимѣті?» Деміш: «парінті, гелдім, бѣр софра жаптык, гелѣсін, окужасын бізім софражы». Попаз-да деміш: «олур». Гелѣр попаз, окурор софражы, да сѣра отураждорлар жѣмѣк жімѣ софража. Да шінді адам жыкрам-едецек. Гидѣр адам хажада, аладор о ші-шежі, ѣні карысыны ішетміш. Гелѣр ічері, дѣкѣр бѣр ѳілѣана, да ѣрміш ікін попаз. Ачан попаз ічѣр, да дѣр: «беј, не јелѣек ша-рабын вар сѣнін, хем тузлу». Адам-да дѣр: «ѣні јѣтѣгѣнѣр урдун чѣн, о ѳычыдан». Попаз утанмасындан јѣрѣ гірміш. Шінді кеңді кеңдіш дѣрміш: «калсам, гітѣм, гѣлецеклѣр, ја деміш тѣ іклѣ отуражым». Да ѣ-да ічсін бу шаралтан, јіјѣрлар біраз тѣ, адам гѣнѣ долдуратор бѣр ѳілѣан, да ѣрѣр гѣнѣ попаз. Да попаз дѣр: «ѣан неічін ічмѣрсін?» «Бан, деміш, ічмѣрім, олду ікі афта беіім дішлерім аѣдор, ішідан хаз-ѣтмѣрлар». Попаз гѣнѣ дѣр: «хаді, бѣрім бѣразчык іч». Адам гѣнѣ дѣр: «јок нѣѣл, парінті ішідан хаз-ѣтмѣрлар». Попаз, јок нѣпсыш, јѣѣкесіндѣн патлајцек. Адам гѣнѣ дѣрміш: «бујур, іч парінті». Попаз гѣнѣ аладор ѳілѣаны је-лішѣ, хем ічѣрміш, хем аклынѣ ѣѣѣрміш. Ічірдѣр о гарѣѣа-да сідіжі хѣісіні попаз. Шінді попаз јѣѣкеішміш, да гітміш, дѣ-шѣнѣрміш, нѣпсын, да тѣ бѣр керѣ сіксін о карыжы. Бѣр кач ва-кыттан сѣра, ачан јаклашмыш вакыт карынын ушѣ олма, гидѣр попаз кѣ бабусуна, да дѣр: «нѣсыл жапажым, да о карыжы бан тѣ бѣр керѣ сікежім?» О бабу-да дѣр: «неічін?» Попаз башладор ѣѣ-лемѣ: «бан, деміш, ѣѣк хоручта чѣн урдум о карыја, да гѣнах-ларны акыттым, да гѣті бѣр кач вакыт арасы, коѣасына ѣѣлѣр, да коѣасы дѣр: «дур, бан сѣні жыкрамларым». Жапаторлар бѣр софра, гелѣр адам бізѣ да дѣр бана: «парінті, ѣѣ, гел бізѣ ѣзы-пѣк». Бан-да дедім: «нѣпажым сізѣ?» Ѧ-да деді: «бѣр софра оку

бізә». Бән-да гиттім, окудум онун софрасыны, да отурдук жекмеж
 жімә. Ө-са адам бана јуфкелі-ј-міш. Бән отурајорум софрада,
 бїшеј бїлмєрім. Бірда бу чыкты хајада, Ө-са ішедєр карысыны
 бір шішә-ічіна, да гетірєр бана, да дєр: «жыкрам едејім сєні па-
 рїнті». Дөкєр фїлцана да вєрєр бана, да ічтім бән, дөкєр гєнә,
 вєрді бана, бән-да дєдім: «іч сәнә сән-да». Ө-да дєді: «бєнім
 дішлерім аңєјор, да ічіртті бана о шішедә сідїјі хєпсіні, да онуш-
 тан істєрім о карыјы бір кєрә тә алдадајым». Шїнді чырајорлар
 бәбују, гелєр бәбу, бакајор, да дєр карыја: «сєнін ушән олаңек,
 ама ајаклары өлмајєк». Кары-да дєр: «нєічїн?» Бәбу-да дєр:
 «коңан кабатлы, әні тә јәппамыш ікі кєрә». Кары-да дєр: «бән
 дєдім она: јап брә адам тә бір-ікі кєрә». Демїш: «коңам кабат-
 лы». Шїнді кары башлајор аламә: «нәпаңәм, ушәм олаңек, да
 ајаксыз, да әлем бана гүлеңек». Кары хєм алармыш, хєм бәбуја
 сдїләрмїш: «нәпајым?» Бәбу-да дєр: «ләзым попазы чырмак».
 Кары-да дєр: «нәпаңек попаз?» «Нәпаңек, демїш, окујеңек, хєм
 ушән ајакларны јапаңек». О карынын коңасы гитмїш дәја, јөк-
 муш јевдә. Шїнді кары дєр бәбуја: «гит, да чыр попазы, да
 окусун, хєм ушәм ајакларны јапсын». Гидєр бәбу, чырајор по-
 пазы, гелєр попаз, башлајор попаз окумә. Попаз окурмуш, ка-
 ры-да бәбуја дәрмїш: «аңаба дўзә билеңек-мї?» Бәбу-да дєр:
 «дўзәр». Шїнді бәбу чыкајор дышары, попаз чөзєр чашырлар-
 ны, да бір сїк ојнајор о карыја, хәјдәрмыш тә көкәдак, сдә
 јїнєр попаз карынын-ўстўндән, да дєр: јаптым ушән баңакларны
 ікісіні-да, көркма шїндән-сдә». Кары-да демїш: «бєрекет вєрсїн,
 әні таманнадын». Шїнді адам гелєр дәдан, кары дєр коңасына:
 «нє геч гелдїн брә адам?» Шїнді кары дєр адама: «нє гелді бїзім
 башымыза?» Адам-да дєр: «нєічїн?» Кары-да дєр: «бән сана дө-
 медїм-мї, јапасын тә бір-ікі кєрә, сән-са јәппадын, бўн бәбу
 гелді, да дєді: ушән олаңек, ама ајаксыз». Да бән башладым
 аламә, бәбу-да дєді: «алама, мәрі гелін, ләзым попазы чырмак».
 Бән-да сордум: «нәпаңек попаз?» «Окујеңек, хєм ушән ајакларны
 дўзеңек». Да бўн ўлендән сдәра чырдык попазы, да гелді попаз,
 да окуду, сдәра-да сокту колуну јўрємә да дўздў ушән ајакларны».

Адам-да деміш: «пакламыш о сені гөнә, нәсыл жөтөгүңнәр килсең, чей урмуш сана, да гүнахларны акытмыш». Кары гөнә: «ја дүздү брә адам». «Ушә дүзәмеиш, ама сені іслә сикмиш». Сора адам-да дәр: «јапарым бән-да онун провутәсасына». Бір кач вакыттан сора, ачан попаз унутмуш, адам дүзәр бір тәліга бірліја. Шинді попаз арармыш кираңи, гідәңемиш касабәја. О адам-да деміш: «бән гөтүрүм сені». Адам-да гідәр јевә, да кошајор тәлигасыны, да гідәр попаза. Попаз чыкајор дышары, да дәр: «гелдін-ми?» «Гелдәм». Гідәр попаз ічері, башлајорлар хазырланмә, гинәрлар, да пинәрлар тәлигаја, да чекедәрлар јола. Адам-са алајор тәлигаја бір тәстәрә, да кейди кейдинә дүшүңүрмүш: «бән, дәрмиш, сенін попадјяны паклајцәм, ама дур сән». Шинді јолда башлајор тәстәрәјлан дингилі кесәр. Јары јолда текеркек ҫырламыш бір тарафа. Попазлан попадјя дөврлмишләр јерә. Шинді пәјсынајор попаз адамы сүмә: «парамы алајорсун пезевеңк, гөтүр». Шинді адам-да дәр: «нәпәјым, паринти? Слүчја гелди башыма». Шинді попаз дәрмиш: «гит, бул бір наңак, да дүзәлим». Адам-да дәр: «бана, паринти, кимсеј вермәс, тә іслә сән гит, паринти, сана вериләр». Попаз-да дәр: «хем і-да дәрсиң, бәки булүрум поманада, да чыкарым кира парасыны». Шинді гідәр попаз, попадјя јатајор ујумә. Адам-да геләр, да попадјянын бојундан чөзәр алтыннары. Шинді ујанајор попадјя, бакынајор ојаны, бакынајор бујаны, алтыннар јок. Сорајор кираңија. Деміш: «гөрмедім». Бірікі минуттан сора адам дәр: «бакалым о шеј јутмады-мы? Бізім карынын, деміш, біркерә кәбелди алтыннары, да орда булдук». Шинді попадјя дәр о адама: «ја бак, аңаба буламајцән-мы?» Чөзәр адам чашырларны, сувајор попадјянын јетеклерни, да іслә хәдајор та көкәдак, да чыкарајор, да асајор сикинә алтыннары, деміш: «тә алтыннар». Ачан бакајор попадјя, хакына-да алтыннары чыкармыш. Хем алтыннары чыкармышлар, хем попадјяја іслә гелмиш. Шинді бірікі сәттан сора попадјя дәр адама: «бізім жөтөгүңнәр кәбелди бір кабамыз, бәки ону-да јутту о бәним шејим?» Адам дәр: «бәки-да јутту». Попадјя дәр: «ја ара-о каба-да, бәки булүрсун». Шинді гідәр адам, лаҫкадан алајор біраз сары

боја, да гелѣр, чѣзѣр чѣшырларны, да іслѣ хадѣјор гелѣ. Да чыкардыѣннан, бојѣр сікінін телесіні, да дѣр: «тѣ бак, чѣрѣмѣш кабак орда, јок нѣл чыкармѣ». Хадѣмѣш ікінці керѣ. Шінді попадѣја дѣр: «бізім јѣтѣгѣннѣр бірда бакырмыз кѣјбелді, ја бак, булѣмајѣн-мы ону?» Хадѣјор адам бір керѣ тѣ, деміш: «јок». Шінді гелѣр попаз, башлѣјор попадѣја аннатиѣ нѣл олмуш ішлері. Попаз да дѣр: «паклѣмѣш о селі». Аладѣјор попаз попадѣјѣјы, да гідіи варајор. Адам-да дѣзѣр талгасыны, да ђ-да гідіи варајор¹⁾.

151.

Попова дочь, ищущая „птичку“.

Бір попазын вѣрмыш бір кызы, олмуш он једі, он селіз јашында, да хел саллаңгачта салланѣрмыш, иек нѣзлѣјмыш. Да попаз гідѣр гелѣја, да дѣр чыраѣна: «ачан Паша јіјір јекмек, да јатыр саллаңгачта, сѣн саллајѣсын ону, ујусун». Попаз гітміш, кызда јатмыш саллаңгачта ујумѣ. Чыраќ-та башлѣмѣш салламѣ, да јатмыш аркасы-ѣстѣнѣ, да чыкармыш сікіні дышары. Паша-да гѣрмѣш, да деміш чыра: «нѣштеј о?» Чыраќ-та деміш: «кушчѣз». Кыз-да деміш: «вѣр бана ону». ђ-да деміш: «олмаз, а гел-бурада, ојѣна онѣннан». Кыз-да јінміш, да алмыш јеліѣ, да ојнѣрмыш онѣннан, да деміш кыз: «нѣ јіјѣр о?» Чыраќ-та деміш: «јѣхны іјѣр». Кыз-да деміш: «ја вѣреліѣ, да јісіѣ». Чыраќ-та деміш: «башка јердѣ јіѣр, шкенбѣ јіјѣр». Јатмыш кыз аркасы ѣстѣнѣ, којмуш бір парча јѣхны шкенбесіѣ, да деміш чыра: «хаді, дојур ону». Чыраќ-та пінміш ѣстѣнѣ, да башлѣмѣш јокламѣ јѣхныјы: Јокларкан јѣхныјы, гірміш кызын амѣна пармаклары. Кыз-да деміш: «нѣ арајѣрсун орда?» ђ-да деміш: «јѣхныјы качырды». Сѣра чыраќ бітірміш ішіні, чыкмыш ды-

1) Вар. Русск. завѣт. сказк. 2 изд. Женева стр. 92 № XLIII а.

шары, кыз-да чыкмыш ардына, да істәрмеш, берсін она кушчәзы, Чырак-та вермәзмеш. Шінді куртуламазмыш ондан, чекетмеш качма. Кыз-да ардына качаркан, чырак атламыш бір дәрәдәй. О дәрәдәй ичә-да дидәдан батакмыш, да демеш чырак кыза: «тү качырдым кушчәзы чамур-ичиң». Кыз-да гирмеш арамә кушчәзы, да олмуш үстү-башы чамур, буланмыш орда. Кушчәзы араркан, попәз-да гелірмеш гезидәй, бакса, ордан гечаркан, онун пәзлы кызы, әни саллаңгачта ујурмуш, үстү-башы чамур олмуш, дурмуш попәз, да сормуш: «не арајорсын сән орда, кызым?» Кыз-да демеш: «чырак дүшүрдү бурајы бір куш, да ону арајорым». Попәз-да чыкармыш рәсасыны, да гирмеш о-да кушчәзы арамә. Араркан, попәзын алары сөкүкмеш, да гөрүнемеш сикі. Да кыз-да хызланмыш, да тутмуш ону, да демеш: «те кушчәз». Попәз-да демеш: «а, јолә куш-му арајорсын сән¹⁾»

152.

Солдатъ, попъ и барыня.

Вармыш бір вакыт бір салдат. Шінді о салдат битірер службасыны, да гидәрмеш јевә, да сусамыш. Гидер бір пунара, да јок-муш пунарын кәфасы. Бір кызчас гелірмеш суја. Шінді о салдат дәр о кыза: «вер, мәрі кыз, чөлмә, ичејім бір азчык су». Верер кыз чөлмә салдата. Салдат-та сојунајор, да гирер пунар ичмә. О кыз-да алајор о салдатын рубаларны. Да салдат чыкајор пунар-ичмәдән, бакса, рубалары јок. Нәпсын? О пунара-са јакын вармыш бір байә. Демеш: «әлемдән ајып, ја гирејім бу байә ичмә». Шінді гирер орајы, орда-са вармыш бір попәзлан бір кукәна. Шінді попәз сојунајор, кукәна-да сојунајор. Попәз олајор кәтеј, кукәнада олајор канцик, попәз, салармыш кукәнаја, кукәна-да салармыш попәза. О салдат-та бәрајар: «у, ху, ху».

1) Вар. Русск. завѣт, сказки. Женева 2 изд. № XLVI стр. 113.

Попазлан кукона саклындорлар, о салдат-та алајор оннарын рубаларны, попазын расасыны, хем седыны, да гидий-варајор. Попазын седында са ады жазылымыш. Шинди чекедер о салдат жола, да каршылајор бир бојар. Шинди дургудајор бојар фажтону, да сорајор: «йердан гелерсин, ба, салдат?» Демин: «службадан». «Же насы рубалар оннар сенда?» О-да демин: «алдым карыма хем кейдим». Шинди бојар дер о салдата: «жанашмамысын бана чырак?» Демин: «жанашырым». Жанашајор бојара чырак, о кукона-са о бојарын карысы-жмыш, ани попазлан гезарди. Шинди кукона танымыш о чыра, ани о салдат, да хич хаз-етмазмиш кукона о чырактан. Шинди бир кач вакыттан сора жапајор о бојар бал, да чырајор попазы хем бојарлары бала. Ичэрлар, конушэрлар, да ахоталары гелэр масал слем. Шинди хейсинин везетилери слемилер, бојарын везетиси сламемин. Шинди бојар чырајор о салдаты, да дер: «сбля сан-да бир масал». Демин: «сблярим, ама ким жынанма-са, о верецек жуз карбона». Хейси кажыл-олмушлар. Башлајор салдат слем: «бан, демин, салдат-тым, битирдим службамы да гелрдим жва. Да жола нек сусадым. Бир-да кызчас гелди пунара, да алдым о кызын јелиндан чолм, сојундум, гирдим пунар-ичина су ичм. О ушак-та алајор беним рубалармы, да гидий варајор. Шинди чыкајорум бан пунар-ичиндан, бакајорум, рубалар јок, ојаны бакајорум, бујаны бакајорум, алемдан ајып, чекедерим, да гидерим бајеја. О баједа-са бир попазлан бир кукона жыкапырдылар...» Попаз демин: «брешит». «Да алдым оннарын рубаларны». Попаз гена дармин: «јалан сберсин». «Та, демин, ачан жынанмајорсунус, та попазын сады, та ады-да жазылы». Хакына-да дру. Шинди бојар гетирдер ики берир, да попазы балајор бирини кујруна, куконајы да-бирини кујруна, да урајор о берирлер бирер камчы, да берирлар пажсынајорлар качма. Да качајорлар, качајорлар, пара парча жапајорлар оннары, да гелерлар уч гуйдан сора, бирини кујрунда бир бацак, бирини-да бир кол.

Попъ, староста и цыганъ.

Вармыш бір вакытта бір кары, да о кары гезәрмиш бір по-
пъзан, хем бір старустажан, хем бір чиңгейәлап. Шинди гелер
авшәмлејин попаз. Шинди чок гечмеміш, гелер старуста-да. Гел-
дїян, старуста башлајор капују дўмә. Кары-да дәрмиш попаза:
«коқам гелді, гир, деміш, та бу сандык-ічинә». Попаз-да гирер.
Кары-да китлер санды. Шинди кары старустажан лафедірмиш.
Оннар лафедіркан, гелер чиңгейә, башлајор капуја урма: «ач ка-
пују, мәрі». Кары-да дәрмиш: «мусәфирім вар». «Вер бәрі пән-
чередән бір керә јөпејім. Чевирер кары гөтүнү чиңгейә плас дејі
јөпејор. Шинди чиңгейә аннамыш, әні јоптү карынын гөтүнү,
јүфкеси чыкмыш. Гидер чиңгейә јевә, да кыздырер бір демір, да
гейә гелер пәнчереја, да дер: «вер, бір керә та јөпејім». Стәру-
ста-да дер: «дур, шинди бән верејім бейім гөтүмү, јөпсүн. Шинди
чевирер старуста гөтүнү, чиңгейә-да, ачан итирер о демірі о ста-
рустанын гөтүнә, старуста бармыш: «јанајорум беј». Попаз-да
барымыш сандык-ічиндән: «санды чыкарын дышары». Попаз-да
коркмуш сандык-ічиндә, да онун-да јүфкеси чыкмыш». Шинди
кары колверер попазы, да оннар булушајорлар чиңгейәлан, да
башлајор чиңгейә аннатмә попаза, нїқәл іш олмуш. Шинди буннар
дўшунерлар, нїқәл јапсыннар, да алдатсыннар о карыјы. Чиңгейә
дер: «хәді гіделім, хер капу китліјса, бақадан гирелім». Шинди
гидерлар буннар. Чиңгейә дер: «хәді ілкін сән салверил, сора-да
бән». Старуста-са ічердә-јмш, кыздырымыш бір парча демір.
Шинди попаз дер: «салвер бейі». Балајор чиңгейә попазын белинә
бір чаты, да дер попаза: «ачан бітірісін іmini, озаман чыкара-
қам». Салверер чиңгейә попазы. Попаз та јиндїннан ашә, ста-
руста демірі тутармыш јелиндә. Попаз чөзәр чашырларны, да

дѣр карыѣа: «ѣат». Кары ѣатаѣор, попаз-да домалаѣор. Стѣруста, ачан дѣдѣрѣр дѣмѣрѣ попазын гѣтѣнѣа, попаз бѣрмыш: «мык». Чѣн-гѣнѣа ону чѣкмѣш дышары. Шѣндѣ чѣн-гѣнѣа дѣр: «хѣдѣ бѣнѣ салѣер, ѣма бѣн, дѣмѣш, бѣраѣам ѣкѣ-ѣч керѣѣадак». Шѣндѣ попаз колѣерѣр чѣн-гѣнѣеѣ, чѣн-гѣнѣа чѣѣѣр чѣшырларны, да дурѣмуш гѣлѣмѣча. Стѣруста, ачан дѣдѣрѣр о дѣмѣрѣ чѣн-гѣнѣнѣн гѣтѣнѣа, бѣрмыш: «мык». Попаз чѣкмѣѣмѣш, дѣдѣрѣр бѣр керѣ та, чѣн-гѣнѣа гѣнѣа бѣраѣор: «мык, мык». Гѣнѣа чѣкмѣр. Ачан ѣчѣѣѣѣ керѣ дѣдѣрѣр, чѣн-гѣнѣа бѣраѣор: «мык, мык, мык». «Бурда», дѣмѣш, «кары сѣкмѣрлар, ѣма ѣѣн ѣакаѣѣрлар». Ачан чыкараѣор попаз чѣн-гѣнѣеѣ, бакса, чѣн-гѣнѣнѣн гѣтѣнѣ каврулмуш.

154.

Попѣ, дѣяконѣ и дѣячѣнѣ въ качѣствѣ статуѣ.

Вѣрмыш бѣр вакытта бѣр клѣса стѣрустасы, ѣ-да ѣѣк гѣргѣн адам-мыш. Да клѣсѣѣ аз-мыш ѣукѣна. Да о стѣруста арѣрмыш бѣлѣа бѣр адам, бал мумундан ѣансын бѣр кач апѣстол. Бѣр да сѣртмач дѣр: «бѣн бѣлѣрѣм ѣапмѣ». Шѣндѣ вѣрѣр о стѣруста о сѣртмаѣѣ ѣѣѣ карбѣна, ѣансын ѣч апѣстол. Аѣаѣор сѣртмач параѣы, да гѣдѣр кѣрчмаѣа, да ѣчѣр о паралары. Шѣндѣ стѣруста сорѣрмыш: «ѣѣ-заман хазыр олаѣеклар?» О сѣртмач-та дѣмѣш: «ѣѣрын сабаха сабахлѣѣн». ѣма о сѣртмаѣнѣн бѣр гѣѣѣл карысы вѣрмыш. Гѣѣѣѣрмѣш онѣннан бѣр попаз, хѣм бѣр дѣкон, бѣр-да дѣскал. Сѣртмач-са бѣлѣрмѣш, ѣнѣ карысы гѣѣѣѣр хаѣырсызлыкта. Шѣндѣ дѣр карысына: «чѣрѣсын авшама оннары». Гѣлѣр авшѣмлѣѣн попаз. Шѣндѣ тутаѣор о сѣртмач, да чѣвѣрѣр попазын рѣсаѣыны каѣа-сына, да гѣрѣшѣр дѣѣмѣа. Сѣртмач урдѣкча, попаз осѣрмуш, осура осура сычмыш дѣннарна. Шѣндѣ сѣртмач аѣаѣор попазы, капаѣор бѣр дам-ѣчѣнѣа. Шѣндѣ гѣлѣѣор дѣкон, ону да, сычырдынѣѣа, дѣѣвѣр, да капаѣор о дамѣ. Ондан сѣра гѣлѣѣор дѣскал, онѣда тутаѣор, да ѣѣлѣа дѣѣѣѣр, да капаѣор дамѣ. Да шѣндѣ сабаха-каршы гѣдѣр о

сыртмач дама, да сојупдурајор ўчўнў-да анадан дўма, да дізёр ўчўнў-да јаннашык, да дёр: «кыпырдамајасыныз јерініздән, бән гелмејінца. Оннары брајор дам ічіндә. Шїнді гідёр сыртмач, да дёр стәрустаја: «гел, да бак апдстоллары». Гелёр стәруста, ачајор сыртмач она капужу, да дёр: «бак бөнеңай-ми?» Бакајор даскала, бакајор дәкона, да дёр сыртмаца: «не нек бөңзёр та бу сакаллы бізім попаза?» Шїнді бакса стәруста попазын ташакларна саркармышлар шејтан тәрбасы-гібі. Буннары, деміш, ділді лазым јапәсын, оннарсајды дурұмушлар дон ая гібі. Сыртмач дёр: «діл-са лазым, бән оннары шїңік кесәрім». Башлајор сыртмач чакыјы білемә. Попаз бакајор о јаны, бакајор бу јаны, јок һәпсын, хызланајор канудан чыкма, да кбстеклеңејор ајаклары јешә, да бурпусу урајор јерә. Да попаз деміш: «оф мәле¹⁾».

155.

Солдатъ съ указомъ.

Вәрмыш бір вакытта бір салдат, да о салдат гетірёр попаза бір кихат. Шїнді јыртајор попаз о кихады, бакса: «јарын, он ікі сәтта салдат сикеңек попазы». Шїнді попаз јалварајор салдата: «олмаз-мы, деміш, попадїјајы сикәсін?» (Попаз шїнді савашајор кејідині куртарма.) Салдат гәһә дәрмш: «олмаз парїтї. Нәсыл, деміш, бән буну јапәјым, ачан кихатта јөлә јазылы?» Шїнді јертесі іўнў дёр попаз салдата: «хәді, бән јатајым алтына, попадїја-да бөһім-ўстўмә, да хей окадар». Пајсынајор салдат сикіні сабуннама, да сикмә попадїјајы. Комшусу-да гелёр, бакса, сикішёрлар, да деміш: «һәпајорсунуз сиз, бә, парїтї?» Попаз-да деміш: «закон чекәріз. Та бу салдат, деміш, бізә закон чектірёр». Шїнді попазын-да сикі калкајор. Попадїја-да гөрмўш, да деміш: «бө, не бўк закон бу, јарысы ічімә гїрді, јарым аршын-да јерә саркајор». Сикер салдат попадїјајы іелә, да гідін варајор²⁾.

1) Сравни. Русск. завѣт. сказки. Женева 2 изд. № LXY стр. 176.

1) Вар. Русск. завѣт. сказки. Женева 2 изд. № LVII стр. 161 и № LX стр. 163.

Попъ мелеть муну.

Вармыш бір попаз, да о попазын иек хавезі вармыш бір карыда. Хер гештікчан ордан, кишнәрмиш о карыја. О кары-да сөлеміш коңасына. Коңасы дәр она: «Ачан попаз кишнәр, сән-да кишнә». Шһнді попаз гәнә гечәрмиш ордан, гәнә кишнәмиш. Кары кишнәдјнәй, попаз деміш: «нәзаман гідәјім?» Кары-да деміш: «авшама коңам гідәңек дәрмәнә ун ұтмә». Ө-са карысыннан адамын лафлары бірмиш. Кошајор адам талгајы, да гідәр дәрмәнә, да дөнејор гери, попаз да хенәз гелмиш. Шһнді адам јаклаштыјнан, кары деміш попаза: «чык хајада». Да чыкајор попаз хајада, кары-да јөртәр попазы бір јәмурлүклан. Адам геләр, ачајор капужу, гирәр хајада, да дәр карысына: «насы бегір бу бурда, мәри?» Кары-да деміш: «бір мусәфир гелді». Адам гәнә сорармыш: «насы мусәфир?» Кары-да деміш: «кардашым. Бегірни бурда балады, да гитті кырчмаја». О адам дәр: «ја бәш ону кошајым дәрмәнә». Алајор адам о попазы чұллап, гідәр гәнә дәрмәнә, кошәр попазы, да басајор камчыјы попаза, урдүкча, осурұмуш. Попаз көпүк ічиндә калмыш. Ұтмұш бір чувал ун, шһнді колвәрәр попазы. Јертесі гүнү попаз гәнә гечәрмиш о адамын јанындан. Карысы-да дурұмуш дышарда. Шһнді кары гәнә кишнәмиш попаза. Попаз-да деміш: «не кишнәрсін, гәнә унунуз-му битті? Авшам, деміш, бір чувал ұттұм». Шһнді гечәр бірікі гүн. О адамын-да курбаны вармыш. Јапајор карысы колачлары, гідәрлар клісеја. Попаз башлајор курбаны окумә. Хем окұрмуш, хем јан гөзлан колачлара бакармыш, да деміш о карыја: «не біјаз колачларныз вар?» Кары-да деміш: «әні, парһиті, сән ұттүјдүң бізә бір чувал ун, о ундан јаптым бу колачлары»¹⁾.

1) Вар. Русск. завѣт. сказки. Женева, 2 изд., № LXIV, стр. 168.

157.

Попъ счастливымъ соперникомъ.

Бір адам гідер бір бојара ішлемә. Шїндә гїтїїнан ішлемә, карысы-да курвалыкта гезәріиш. Шїнді адам гелмїш іштән, карысы демїш коңасына: «брә адам, не нек ішлемїшїн сән о бојар-да, кулақларын кїрлеймїш, гел да жыкарым башыны». Ө-са шїрөтмїш, лафланајор бір попәзлан, дәр: «геләсїн бізә, ачан геледек бейім коңам, да біз ону алдадырыс». Тутунајор кары онун башыны жыкамә, алајор сабуну, да пәјсынајор сабуннамә адамын башыны, да гїрер адамын гөзлернә сабун. О кары-са фейәжмыш, да демїш: «сабун гөзлернә гїрдїїнан, о хїч гөрмејдек, озаман бән дөңәм коңама: «тут сабуну». Шїнді чыкарајор попәз сїкїні, верер адамын јелїнә, кары-да дәрмїш: «тут сабуну». Шїнді тутармыш адам попәзын сїкїні, кары-да жыкармыш башыны, хем аранырмыш, нередә сабун. Попәз-да дартмыш гери, да кәжмыш сїкї адамын јелїндән. Адам башламыш бәрмә: «мәрі, көпек каврады сабуну». Кары-да демїш: «бурда сабун». Адам генә дәр: «насы бурда? Бән, демїш, јапәларна дїдїм аннысына көйән». Ө-са попәзын сїкїнін кылларна дїмїш. Сөра јанашајор о попәз чырак о адама. Гечер бір афта, попәз бастырајор адамын карысыны сїкмә дам-їчїндә, да калдырајор баңақларны жукары, да башлајор сїкмә. Гелер адам, бакса, попәз сїкәр карысыны, да дәр: «напа-јорсун бә парїитї?» Демїш: «бузә сојөрым».

158.

Попъ и дьячєкъ, посѣщающіе женщину.

Вармыш бір вакытта бір адам, да онун вармыш бір карысы-да сїкәрмїш ону бір попәз. Шїнді авшәмлејін о попәз гелејор. Карыјы-са коңасы бїлїрмїш, әнї попәзлан гезејор, адам дәр ка-

Попъ мелеть муну.

Вармыш бір попаз, да о попазын пек хавезі вармыш бір карыда. Хер гештӱкчан ордан, кишинӱрмиш о карыја. О кары-да сӱлеміш коңасына. Коңасы дӱр она: «Ачан попаз кишинӱр, сӱн-да кишинӱ». Шӱнді попаз гӱнӱ гечӱрмиш ордан, гӱнӱ кишинӱмиш. Кары кишинӱдӱнӱм, попаз деміш: «нӱзаман гӱдејім?» Кары-да деміш: «авшама коңам гӱдецек дерменӱ ун ӱтмӱ». О-са карысыннан адамын лафлары бірмиш. Кошајор адам талгајы, да гӱдӱр дерменӱ, да дӱнејор гӱері, попаз да хенеј гелмиш. Шӱнді адам јаклаштыјнан, кары деміш попаза: «чык хајада». Да чыкајор попаз хајада, кары-да јӱртӱр попазы бір јӱмурлуклан. Адам гелӱр, ачајор капужу, гӱрӱр хајада, да дӱр карысына: «насы бегӱр бу бурда, мӱрӱ?» Кары-да деміш: «бір мусӱфӱр гелдӱ». Адам гӱнӱ сорармыш: «насы мусӱфӱр?» Кары-да деміш: «кардашым. Бегӱрнӱ бурда балады, да гӱтӱтӱ кырчмаја». О адам дӱр: «ја бӱн ону кошајым дерменӱ». Алајор адам о попазы чӱллап, гӱдӱр гӱнӱ дерменӱ, кошӱр попазы, да басајор камчыјы попаза, урдукча, осурумуш. Попаз кӱлӱк ішіндӱ калмыш. ӱтмӱш бір чувал ун, шӱнді колӱерӱр попазы. Јертесӱ гӱнӱ попаз гӱнӱ гечӱрмиш о адамын јанындан. Карысы-да дурумуш дышарда. Шӱнді кары гӱнӱ кишинӱмиш попаза. Попаз-да деміш: «не кишинӱрсӱн, гӱнӱ унунуз-му бӱтӱтӱ? Авшам, деміш, бір чувал ӱтӱтӱм». Шӱнді гечӱр бірікӱ гӱн. О адамын-да курбаны вармыш. Јапајор карысы колачлары, гӱдӱрлар кӱлсеја. Попаз башлајор курбаны окумӱ. Хем окӱрмуш, хем јан гӱзлан колачлара бакармыш, да деміш о карыја: «не бӱјаз колачларныз вар?» Кары-да деміш: «ӱнӱ, парӱнтӱ, сӱн ӱтӱтӱдӱн бізӱ бір чувал ун, о ундан јаптым бу колачлары»¹⁾).

1) Вар. Русск. завѣт. сказки. Женевы, 2 изд., № LXIV, стр. 168.

157.

Попъ счастливымъ соперникомъ.

Бір адам гідер бір бојара ішлемә. Шійдә гиттіјһән ішлемә, карысы-да курвалыкта гезәрмиш. Шійдә адам гелмиш іштән, карысы деміш коңасына: «брә адам, не пек ішлемішн сән о бојар-да, кулақларын кірлеміш, гел да жыкарым башыны». Ө-са ширәтмиш, лафланајор бір попәзлан, дәр: «геләсін бізә, ачан гелецек бейім коңам, да біз ону алдадырыс». Тутунајор кары онун башыны жыкамә, алајор сабуну, да пәјсынајор сабуннамә адамын башыны, да гирәр адамын гөзлернә сабун. О кары-са фәһәжмыш, да деміш: «сабун гөзлернә гирдјһән, о хіч гөрмејцек, озаман бән дөңәм коңамә: «тут сабуну». Шійдә чыкарајор попәз сикіні, вәрәр адамын јелінә, кары-да дәрмиш: «тут сабуну». Шійдә тутармыш адам попәзын сикіні, кары-да жыкармыш башыны, хем аравырмыш, нәрәдә сабун. Попәз-да дартмыш гери, да кәжмыш сикі адамын јеліндән. Адам башламыш бәрмә: «мәрі, көпек каврады сабуну». Кары-да деміш: «бурда сабун». Адам гәнә дәр: «насы бурда? Бән, деміш, јапәларна дидім аннысына көһән». Ө-са попәзын сикінін кылларна диміш. Сдра јанашајор о попәз чырак о адама. Гечәр бір афта, попәз бастырајор адамын карысыны сикмә дам-ічіндә, да калдырајор баңақларны жукары, да башлајор сикмә. Геләр адам, бакса, попәз сикәр карысыны, да дәр: «напа-јорсун бә парһити?» Деміш: «бузә сојәрым».

158.

Попъ и дьячекъ, посѣщающіе женщину.

Вармыш бір вакытта бір адам, да онун вармыш бір карысы-да сикәрмиш ону бір попәз. Шійдә авшәмлејін о попәз гелејор. Карыжы-са коңасы билрмиш, әні попәзлан гезејор, адам дәр ка-

рысына: «хәді, мәрі, туталым о попазы, да кеселім ташакларны. Озаман-са попаз дурұмуш капү әрдында, оннар карысыннан лаф-едіркан, ишідәр, да коркудан сычајор чәшырларна. Да адам дәр карысына: «тә ісіә хәді капајлым оннары те о сандык-ічіня». Попаз шінді гідәр јея, деміш кейді кейдіня: «бір-аздана гелірім». О адам деміш карысына: «бән дурақам токатта да гыпірдадақам токады, сән-да дејәсін: коқам гелејор, гір тә бу сандык-ічіня». О сандык-са јарыјмыш кўлан. Шінді геләр даскал, дәр карыја: «хәді јапалым». Коқасы гыпірдадајор токады. Кары-да дәр: «коқам гелејор, гір тә бу сандык ічіня». Гірәр даскал, да сесле-нірміш сандык ічіндә. Бірікі сәттап сора, геләр попаз. Адам гәнә гыпірдадајор токады. Кары дәр: «коқам гелејор, саклан тә бу сандык-ічіня». Капајор попазы-да о сандык ічіня. Шінді по-паз сорармыш о даскала, деміш: «бән попазым, је сән кімсің?» Шінді геләр адам токаттан, дәр карысына: «шінді һапалым?» Карысы-да дәр: «хәді кеселім јілкиш попазын сікіні, сора-да дас-калын». Шінді адам дәр: «тә ісіә кыралым белләһи, да колвәләһи, гитсінһәр». Шінді ачајор адам санды, да урајор попазын белиә бір казык. Попаз «тыр» дејі, осурајор. Адам дәр карысына: «кырылды попазын бели». Даскала-да урајор, даскал-да осурајор. Деміш: «бунун-да кырылды», да колвәләһи оннары. Гидәр попаз јея, бакса, доннары долу боклан. Даскалын-да гәнә¹⁾.

159.

Обритый попъ.

Вармыш бір вакытта бір кывырқик терзі бір да попаз. Оннар бірі бірінә кошү-јмушлар. Шінді кывырқик терзі гөз којмуш попазын карысына. Попаз-да гөз којмуш кывырқик терзінің ка-рысына. Геңейін бір вакыды калкајор попаз, да гідәр терзіләра.

1) Вар. Русск. завѣт. сказ., Женева, 2 изд. № LXV, стр. 176.

Көпекләр башлајор салма, терзі чыкајор дыпары, да дәр: «ким о?» Попаз-да дәр: «бән». Терзі аянамыш сесіндән, әһи попаз, да дәр: «гел ічері». Геләр попаз ічері, да терзі башлајор сорма: «не гезәрсін?» Попаз-да дәр: «арајорум чорбаңи чырак јанашиа». О-да дәр: «бән да јолә бір адам арајорум чырак тутма. Ама деміш сакалны траш-едеңәми?» — едәрім. Шінді терзі дәр карысына: «вәр бана устурајы». Карысы-да вәрәр бір көр бучак. Шінді терзі јалајор попазын сакалны, сабуннајор, да дәр: «ілкін траш олаңан? Ал азына бір парча чакмак-ташы, зәрә сакалын хіч чықмас сора, хер таш алмасан азына». Алајор попаз азына бір парча таш. Терзі башлајор траш-етма. О бучак һек көрмүш попазын јанақларны аңдәрмыш. Ачан һекчә аңитмыш, попаз, отуруқан, сычмыш доннарна. Шінді терзі дәр попаза: «аңидәјор-му сени устура?» Попаз-да деміш: «сана көкмајор-му?» Терзі јолә да сусмуш.

160.

Работникъ, достающій изъ попады мышъ.

Вармыш бір вакытта бір попаз. О попазын вармыш ікі кара бегірі. Тутәр попаз бір чырак, ады Јуван-мыш. Јоллајор попаз Јуваны кыра бегірілері гүтма. Гидәр Јуван кыра, да јатајор Јуван аркасы-үстүна, чбзәр чашырларны, да балајор чатыјлан бегірілері сикіна. Геңелемиш Јуван. Сабәһлен геләр попаз, бакса, бегіріләр харман јапмыш Јуванын долајаныны. Попаз дәр: «не бу сәндән бә Јуван?» Јуван дәптуру гелмиш, калкајор Јуван, геләрлар јевә. Да попаз сәләр попадјаја, һәгел Јуван бегірілері гүдәрмиш. Јуванын са бұк сикі вармыш. Попадјанын қаны істәр Јувана, вәрсің, да білмәр не сәлесің попаза. Дүшүһәр, дүшүһәр, да дәр попаза: «парһити, беним шкембамда бір сычан вар». Попаз шінді сорајор Јувана: «білмәрмісін бір жылач?» Јуван-да деміш: «біләрім, лазым бір тавшан пытысы амына сокмак. Попаз дүшүна калмыш, дәр Јувана: «пармәннан-мы соқаңан?» Јуван-да

деміш: «пармаклар да олур, сиклең да олур». Правутәса чырајор бір бабу, да берер фұтасына бір сычан, да дәр: «ачан Јуван соқацек јары јерәдак, сян колбер сычаны, попаз гөрсүн». Шінді Јуван сокмуш јары јерәдан, бабу колбермиш сычаны. Гөрмүш попаз сычаны, да деміш Јувана: «хәјді меј Јувані, јуваларны-да чыкар». Јуван, ачан камбурлашәр да јитігер көкәдак, чыкарајор гери, бабу колберер бір сычан. Попаз дәр: «хәјді Јувані, чыкарасып јавруларынан јувасыны». Попадја дәрмиш: «iclä gelädi бана Јуван».

161.

Попъ, волкъ, сорока и оводъ.

Вармыш бір вакытта бір попаз. Да о попаз кошајор пулуну, да гідер кыра сүрмә. Да о попазын јөкүзүнүн бірісі алаңа-јмыш. Да чекедәр попаз сүрмә. О попаз-са бір фена попаз-мыш, пул хәјдармыш хем сыклык чалармыш. Бір бұк бајырын үстүндә отурмуш бір қанавар, да о қанаварын-јанына гелејор бір бөрәк, да лаф-едірмишләр. Сора-да геләр бір саксан. Лаф лафтан башлајорлар аниә о попаз-ичин, әни јолә фена-ј-мыш, һичел јапсыннар, да јисинәр попазын алаңа јөкүзүнү. Саксан-да дәрмиш: «бән гидеңәм, да конаңәм јөкүзүн-үстүнә, да о кырацек әвлесини, да качацек, да биз ону иједес. Гидәр саксан, конајор јөкүзүн-үстүнә. Попаз-да јанашајор јөкүзә, да бір парды урајор о саксана, кырајор ајаны. Учајор саксан қанаварын-јанына кырык ајаклан. Шінді дәр бөрәк: «ја бән гидејим». Да гідәр бөрәк, сокајор бір инә јөкүзүн готүнә. Башлајор јөкүз атлама. Гидәр попаз бакса бөрәк сокмуш јөкүзүн готүнә инесини. Тутајор попаз бөрә, да сокајор готүнә бір чиві. Дөнәр бөрәк, та гелејор о бајыр-үстүнә. Шінді дәр қанавар: «ја бән гедејим». Гидәр қанавар, савашајор даламә јөкүзү. Попаз-да алајор бір күскү јелинә, да урајор қанаварын белінә, да кырајор. Шінді қанавар да гідәр о бајырын-үстүнә. Шінді үлей олајор. Попадја гетігер попаза

жекмек. Попаз-да дургудајор пулӯ, да отурајорлар жекмек јимӕ. Цанавар хем саксай хем бӕрек сиредӕрмишлар о бајыр-устӕндан. Жекмек јидиктӕн сора, калкајор попазын сикӕ, да бастырајор по-падӕјајы, калдырајор ајакларны жукары, да башлајор сикӕ. Цанавар дӕрмиш: «белӕнӕ кырајор». Саксан-да дӕрмиш: «ајаны кырајор». Бӕрек-та дӕрмиш: «гӕтӕнӕ чивӕ сокајор». Хакына демӕшлар: «чивӕ сокајор».

162.

Дьячень въ бочкѣ.

Вармыш бир вакытта бир адам, да о адамын вармыш бир гӕзӕл карысы, да о кары гезӕрмиш бир даскалан. Шӕндӕ гелӕр авшӕмлејин даскал. Кары-да дӕр даскала: «хер коцӕм гелӕр-са, сӕн гирӕсӕн тӕ бу сепӕ-фычысынын-ичӕнӕ». О адам-са капуда сеслӕрмиш, адам барајор карысына: «ач капужу мӕрӕ!» Даскал-да ишӕдӕр, да гӕдӕр, о сепӕ-фычысынын-ичӕнӕ гӕрӕр. Кары ачајор капужу. Гӕрӕр коцӕсы ичӕрӕ, да дӕр карысына: «нӕшшеј хажатта лумбурдајор?» Кары демӕш: «бӕлӕрӕм». Алајор адам муму, чыкајор хажада да даскал, адамы гӕрдӕнӕн, далармыш фычы-ичӕнӕ. Адам гӕнӕ чекӕнӕрмиш гӕрӕ, даскал калдырымыш кафасыны. Адам гӕнӕ јаклашвармыш, даскал гӕнӕ далармыш, даскалын сакалы долмуш кепӕклӕн. Даскал коркудан сыммыш фычы-ичӕндӕ.

163.

Чѣмъ кормилъ сынъ свою мать.

Вармыш бир бабунун ӕч чоцӕ, да бирӕ чоботар-мыш, бирӕ-да кӕркчӕнӕмӕш, бирӕ-да кӕрвај-мыш. Шӕндӕ бабу сорајор бӕк олунӕ: «нӕлӕн бӕслејцӕн бӕнӕ?» О-да дӕр: «чоботарлыкӕлан». Сорајор чоботара. О-да дӕр: «кӕркчӕнӕмӕш». Кӕччӕнӕ сорајор. О-да дӕр: «сӕклӕн бӕслејцӕм». Шӕндӕ бабу кувајор о кӕччӕнӕ чоцӕну. Гӕдӕр,

гидер, булајор бір цевіс аңи, топлајор о аңин цевізлерни, да гидер бір пунара, отурајор о пунар јанында, да сикінійән цевіз кыраар-мыш. Гөрөр падішахын карысы, јолајор служанкасыны, бак сын һапајор о чоңуқ. Гидер, бакса, сикінійән цевіз кырајор. Шийди гидер падішахка, да сорајор о чоңа: «һапајорсун ба чоңуқ?» О-да деміш: «сикіміән цевіз кырајорум да сикімі дојурајорум». Шийди падішахка сорајор она: «кач керә сикәрсин беһи?» О-да дәр: «он керә». «Хер он керә сикәмәсән, алырым келлеһи». Да о падішахка һерер она бір демірли алтын, да бу чекедәр јола. Ар-мыш ташыма о алтыннары, сатын алајор бір јешек. Бар-мыш бір чөлдәк-та кәймә. Алајор бір малуч да башлајор јешән амҗины јаламә. Бір адам гечәрмиш јанындан, да дәр: «һапајорсун ба чоңуқ?» О-да дәр: «амҗины јалајорум, курумуш дудаклары».

164.

Коварство дьявола.

İki adam gıderlar daja, jakajorlar bir buk atesh. Ateshin dolajanda gезışırkan, birісі kajо-етііш lylesini. Aramysh, aramysh, bulamamysh. Pajsynmysh syıma shejtany, butın geza syımysh. Kafadary demish: «ne syvercin shejtany, onun ne kabaty var?» Jatmyshlar ujuma, gelер shejtan, girер dıshına o jobur adamysh, ani arkaja almysh onu, da der ona: «seyin kafadarysh lylesini kajо-етііш, da beni syver onun lylesi janynda. Sa olasysh, ani san beni arkaja aldyn. Ha! jorı, da gosterejim sana bir bakysh altysh». Gıderlar altyshnary gorıma. Gorımysh adam paraıy, da demish: «ban bunu sabа bulamam». Shejtan demish: «sysh burda bir bok, da ovdan tanyrsysh». Adam sychmysh. Achan kalkmyshlar, baksa adam: donnary dolu boknan, da demish kafadaryna: «bej, o seyın shejtanysh beni-da sytyrtty donnarma».

Приключенія жены крестьянина съ солдатомъ.

Бармыш бір вакытта бір адамын бір шірет карысы. Шінді о кары-са гезәрмиш бір салдатлан. Шінді адам аннајамазмыш, кимийнн гезәр карысы. Адам деміш аклыңа: «хей тутарым бая ону бір керә». Јүкледәр адам бір талға бодај, кира готүрепек. Карысы-да гідәр пунара суја, да гөрәр о салдаты, да дәр она: «коңам гідәпек кираја, геләсін авшама, да гирәсін ічері, бая јатајорум јуконалар-алтында». Јәмүр-да паясынајор јамә, адам вазгечәр кирадан, да гитмәр. Шінді авшам олајор. Јекмек ијәрлар, да јатајорлар ујумә. Адам јатајор сәба әрдына. Шінді адама сыңак гелмиш сәба әрдында, чыкајор орданда, јатајор јуконалар алтында. Кары-да јатајор башка криватта. Шінді геләр салдат, јавашаңик ачајор капулары, да гирәр ічері, да дору гідәр јуконалар алтына. Ордә-са адам јатырмыш гөlmекча. Шінді калдырајор салдат јавашаңик адамын гөlmәні, да башлајор хайдамә. Адам кеңдінә гелінчә, салдат біраз хайдамыш. Шінді башламыш адамы аңитмә, да қан аңисыннан каврајор, тутәр салдатын сикіні, да барымыш карысына: «мәрі, јак муму, да гетір бурајы, нәшшеј бая туттум?» Карысы о сәт аннамыш, әні о салдат дејі. Адам гәһә бармыш: «гетір чапук мәрі». Кары-да дәрмиш: «јок мум, сирникләр-да јок». Адам башлајор сүмә, хем сүвармиш, хем дәрмиш: «чапук, зәрә качыраңам, сәнсын, јалы камчы-дыр, јолә кәјәр». Шінді адам гәһә дәрмиш: «јак муму». Кары-да дәрмиш: «јок сирник». «Гит, деміш, атештә јак». Чыкајор кары хайда атешә, да дөкәр бір кофа су. Геләр ічері, да дәр: «јок атеш». Адам дәр: «гит, комшудан ал бірікі сирник». Кары деміш: «бая коркајорум гитмә». Адам-да деміш: «нә'ичин?»—«Нә'ичин, гөрмәрсин, нәтакым јамур јәјор, гөк гүрләјор, бая, деміш, коркајорум». Деміш: «гит сән». Шінді адам дәр карысына: «гел сән тут, та бая гидејим». Геләр кары тутајор, адам гідәр комшусуна сирник-

ічін. Адам гелінцә, оннар жапәјәрлар ішлерні. Шїнді кары колвє-
рєр салдаты, салдат гідїи варајор, кары-да дүшүнүрмүш, йәп-
сын, гелдїян, сорацек нєрдә о шеј? Да гідєр кары, гетїрєр кд-
тарадан бузәјы, да чыкарєр бузәнын діліні, сарајор јелїнә, да
тутармыш. Гелєр адам, јакајор муму, бакса, бузә, дєр: «нїх
аврадыны сїктїмі шејї». Кары-да дєр: «бән тә тємін дєцєјїдїм
сана о бузәцїк. Сусамыш бузә безбеллі, да тутунду сєнін гөтүнү
јаламә». Јатајор адам ујумә, кары-да јатајор, сундүрєрлар муму.
Шїнді адам, ујуркан, гөрєр бїр дүш. Сабәһлєв калктыјнан, адам
дєр карысына: «мәрі, не чїркїн дүш гөрдүм бән бу гєцә, ајын
бїраз сөлемә». Кары демїш: «не, бєндән-мї утанајорсун?» Адам
тутунајор аянатмә: «гелдї, демїш, бїр салдат, да савашты бїр
демїр шїшлән бєнї дєлмә, бән-да корктум, дєлєцк дєјї, да туттум
о демїр шїшї, да бїр калын шєј-дї, хєм томбарлак-ты, јолә бїр
јалабык шеј-дї, ајна-гїбї јалабырды». Кары-да демїш: «о кысмєт,
пара булацән». Адам сєвїнїрмїш, пара булацєк, кары-да гүләр-
мїш. Адам сорајор карысына: «не гүлєрсїн, мәрі?» Демїш: «нә-
пәјым, гүлєрїм сана, әнї сєвїнєрсїн, пара булацєјмышын дєјї.
Пара, демїш, сән буламәјцән, әмә сєнїн дүшүнә гїрмїш бузәцїн
ділі, әнї гөтүнү јалады бу гєцә, бузәнын ділі гөрүнмүш». О-са
кары аклыңцә дєрмїш: «хакына-да салдат сїкї гөрүнмүш сана,
зєрә безбеллі нєкчә ацїтты гөтүнү, дүшүнә-да гїрмїш». Шїнді
кошајор адам таїгајы, да гідєр кїраја, о салдат-та гелєр гєнә
о карыја. Огурајәрлар лаф-єтмә. Адамын-да таїгасынын дїцгїлі
кырылајор, да адам дөнєр гєрї, гелєр гєрї, ачајор капужу, бакса,
їчердә бїр салдат. О-са демїш: «о бєнїм дүшүмүн хєп вар аслы». Шїнді адам тутајор о салдаты, да кєсєр сїкїні көктән, да сокајор
карынын гөтүнә, да дїкєр карынын гөтүнү, да салдатын сїкї
калајор карынын гөтүндә ¹⁾).

1) Русск. завѣт. сказ. Женева, 2-е изд., стр. 218, № LXXI.

166.

Двѣ мышы.

Вармыш бір вакытта ікі сычан. Шінді кеді жүркүдөр оннары деликтан. Да бірі гідер, да гирер бір gözäl geliniñ götünä, бірі-да амқина. Шінді геценің бір вакыды gelер бір чиңгейä o gelinä, да o gelin шежі күчүцүк-мүш бїшеј жапамамыш она. Шінді јертеси гүнү гейä o сычаннар булушајорлар да сораармышлар бірі бірінä. Бірі деміш: «гецелдiм бір јевдä, да гелдi бір адам бейи арады, арады, да гиттi. Бәп-са бір көшејä сакландыјдым, бейи гөрмедi». Шінді ð-да сорајор јобұрнä. Ò-да дәр: «бән, дәр, гирдiм бір јевä, капустанын јөнүндä варды бір кара дерi. Да геценің бір вакыды гелдi бір јерiф, да бір токмаккан пәјсинды капужу думä. Дуду, дуду, бәнда ачмадым капужу, гиттi вәрды».

167.

Споръ.

Бір вакыт отурајор гөтлән амқик, лафа јакынцақик бірі бірінä. Шінді сiк gelер амқä мусәфирlä. Гөт башлајор амқиккан чекішмä. Гөт дәр: «бән гидеңәм канцарлијаја алашма, сенiң, деміш gelер мусәфирлерiң, да хей бейи капумун-јөнүнä асајорлар хибелернi». Амқикта деміш: «сәң-де ачан осурдәрсын, бән думан-иңиңдä калајорум. Думандан артык gözлерiм башлады гөрмейä, хей қанымы кокудәрсын»¹⁾.

168.

Осталась совѣтъ сиротой.

Бір адам алмыш бір араба панајырдан, да јевä гидәрмiш. Бір чобән-да сикiнi увәрмыш: «бей, дәр o чобән o адама, icläx араба алмышын, бән бу арабајы сикiмлән јарарым». Деміш:

1) Русск. загл. сказ. Женева 2 изд. № IX стр. 11.

«јарар-мы-сын?»—Јарарым. Гелер чобан, сокајор сікіні башла, јарајор башлы. Шінді калајор адам үч текеплёклән. Шінді гелер адам јевдә, да сөлөр карысына. Карысы-да дәр: «о бейи кардашым, гит, чБр ону бурајы, да сорајым мамулары». Гидер о адам, да чБрајор о чобаны, карысы-да јевдә јимә хазырлајор. Чобан гелер, карысы хошбешедер чобаннан, да отурајорлар јекмек јимә. Јіјерлар јекмек, ічөрлар шарап. Кары кефленејор да карынын башлајор цаны істемә, да јок нїцәл сөлесін коңасынын јанында. Шінді кары дәр коңасына: «лазым дөшемәк кардашыма, да јатсын ујумә». Гидер кары дөшејор, адам-да калајор о комната-да, һередә јекмек јимішләр. Гидер чобан орајы јатмә, бастырајор о карыјы дајер амқина сікіні, да дәр чобан: «ха сікчезім, сәдә ірлімәјәсін». Ітірер чобан біразчык, кары барајор: «о, аман!» Адам-да дәрмиш: «не о мәрі?» Кары-да дәр: «бобам јөлмүш». Адам-да дәрмиш: «Аллах раһмет јелесін». Ікінці керә тә һек ітірер, тә һек барајор. Адам гәнә дәр: «не о мәрі?» Кары дәр: «анам јөлмүш». — «Јазык бабуја». Үчүнцү керә ітірер, кары гәнә бармыш: «оо». Адам гәнә дәр: «не о мәрі?» — «Кардашларым-да јөлмүш». Адам-да дәр: «бәј! кары калдын хейтән үсүз, јазык». Шінді хадәјор чобан она, да іслә гелмиш карыја, дәр коңасына: «бән гидеңәм кардашымы гечірімә». Гидерлар буннар. Чыктыңнан. бастырајор чобан карыјы сікмә, калдырајор карынын баңақларны жукары, да асајор калпаны карынын баңана. Чобан ітірдікча, карынын баңа салланьымыш. Адам-да јевдән чыкарајор калпаны, да барымыш: «варын сәлыңәјлан». Чобан сікәрмиш, адам-да барымыш: «варын сәлыңәјлан»¹⁾).

Мудрая дѣвица, объясняющая сны.

Бір вакыт вармыш бір бојар, да вармыш онун бір блу. Да дәр блу бобасына: «боба, вер бана үч карбона, біз үч ортак

1) Вар. Русск. завѣт. сказки. Женева, 2 изд., № LI, стр. 134.

олдук, савашёрыс бір иш казанмә». Бобасы-да дәр: «гит, да ал касада». Гидәр чоңуқ, алајор үч бин карбона, да гидәр бір башча-ичинә. О башчада вәрмыш бір кыз, јашәрмыш орда. Гирәр ичери, да дәр кыза: «мәри кыз, бән бу геңә бір дүш гөрдүм: вәрды бір бајыр, да саваштым о бајыра чыкмә, да чыкамадым, да деміш: «хәр билірсан дүшүмү, вереңәм сана үч бин карбона». Алајор кыз кыады, бакајор, да дәр: «гөстөрәр, бән сувајым јетеклерми дизә-дан». Вөрәр парајы, чыкајор, да гидәр јевә, да геңә дәр бобасына: «боба вөр бана та үч бин карбона үч ортакыз ја кәр ја зарар». Бобасы дәр: «гит, та ал». О-да алајор та үч бин карбона, да геңә гидәр о кыза, да дәр кыза: «мәри кыз, бән геңә бір дүш гөрдүм». Чекеггим бір бајыра чыкмә, да јары јеринә чыктыјнан, кәјдым, да дүштүм». Кыз да деміш: «гөстөрәр, бән сувајым јетеклерми беләдак». Да сувамыш јетеклерни кыз беләдак. Вөрәр парајы, чыкајор, да гидәр јевә, да дәр бобасына: «боба вөр бана та үч бин карбона үч ортакыз ја кәр, ја да зарар». Бобасы дәр: «гит, та ал». Алајор та үч бин карбона, да гидәр геңә о кыза, да дәр кыза: «мәри кыз, бән геңә бір дүш гөрдүм: «чекеггим бір бајыра пинмә, да чыктым тејесинә». Кыз-да деміш: «гөстөрәр, бән сојунајым анадан дүма». Да сојунајор кыз анадан дүма, да о-да чыкмыш, да гитмиш, да геңә дәр бобасына: «боба! вөр бана та үч бин карбона ја кәр, ја да зарар». Бобасы-да деміш: «не сој кәр бу? Олду докуз бин карбона харпәрсин, дәр: гит, та ал». Алајор та үч бин, да гидәр кыза, да дәр: «мәри кыз, бән геңә бір дүш гөрдүм: чыктым бајыр үстүнә, да, јинәрсан, дүштүм икi јамач арасына». Кыз-да деміш: «гөстөрәр, бән јатајим, да сән пинәсин-үстүмә, да дидірделим». О-да дәр: «олур. Ама, хәр бән сокарсам, пара сенин, ама хәр сән ону-ичинә чекәрсан, сән вереңән бана пара». Јатмыш кыз, пинмиш, да дидіртмиш. Ама бобасы-да јырактан јыра гитмиш ардына, баксын блу нереји гидәр, да о-да гитмиш, да капудан селәрмиш. Шинди кыз дәрмиш: «јитир». О-да дәрмиш «олмаз». Кыз-да деміш: «на үч бин карбона, да јитир». О хеп істемәзмиш. Кыз-да деміш: «на та үч бин, да јитир». О-да дәрмиш: «олмаз». Кыз-да деміш: «на та үч бин».

О деміш: «олмаз». Кыз деміш: «на жірмі дёрт бін, да жітір». Ө-да деміш: «аз-дыр, олмаз». Бобасы-да деміш капуда: «ніх аврадыны сиктіміні парә бә шашкын, жітір сәһә, не бакајорсын?» Да жітірёр чоууқ, да алајор паражы хем кызы ¹⁾.

170.

Срамъ за срамъ.

Вармыш бір вакытта бабу, да о бабунун вармыш бір гёзәл кызы. Да о кызын вармыш бір жаукулусу, да о кызлан о чоууқ хер геуә жатырмышлар бірердә. Да о чоууқ дәрмиш кыза: «хәді жевлеһелім». Кыз-да деміш: «сорајым мамуја брәр-са, озаман олур». Шіңді гідөр кыз анасына, сорајор. Анасы-да деміш: «жевлеһеліңіз». Гелөр кыз, башлајор чоуә аннатмә: «мәму бракајор». Шіңді јертеси геуә гелөр чоууқ гәһә, да чоууқ башлајор кыза түрлү түрлү лаулар сөлемә, тек кызы акылдан чыкарсын, да хајырсызлык јапсын она. Кыз хей кәјыл олмәзмыш: «жевлеһелім да озаман, не істәрсан јап». Ө-са істемәзмиш алма, сәдә дүшүнүрлүш алдатмә. Шіңді чоууқ аянамыш әні кызы алдадамајцек да пәјсынајор сүмә. Кыз-да јуфкелейер, да гідөр анасынын јанына, чоууқ-та чыкајор, да гідөр јевә. Шіңді бірікі гүһдәһ сора чоууқ башлајор сормә о кызын комшуларна, һәсы кыздыр дејі фена, дп-мі? О кызын-да комшулары демішләр: «ісілә кыз-дыр, пек јаваш, хем чок парасы вар». «Кәр вармы?» Оннар-да дәрмишләр: «вар». Шіңді чоууқ-та пек јуфкелеймиш кыза, кыз-са пек јуфкелеймиш она. Шіңді авшам олајор, чекедөр о чоууқ о кыза гитмә, хем гідәрмиш, хем совет јапәрмыш кейді кейдінә: «һіцел јапсам да буну алдатсам?» Гелөр кыза, башлајор бәрмә: «ач капужу». Кыз-за дөр: «кім-сін сән?» Ө-да дөр: «бәһім». «Је кімсін сән?» Деміш: «сәһін јаукулун». Кыз-да деміш: «бәһім јок јаукулум». Чоууқ гәһә: «һәсы, дөр, јок биләрмисін, әні бірердә

1) Русск. завѣт. сказ. 2 изд. Женева стр. 69 № XXXIII.

жатырдык?» «Білмөрім». «Ач сана». Шіңді капуда дурөр. Деміш: «соряым мамуја». Гідөр кыз гёһә, сорајор анасына. Анасы деміш: «Ачма». Кыз гёһә гелөр пёнчереја, сдлер чоңа, әні анасы бракмајор, ачсын капужу. Шіңді жалварајор, жалварајор, јок, ачмајор. Аннамыш, әні ачмајрек: «вер, деміш бәрі біркерә јопејім». Чебірөр кыз готүнү, чоңук пласадан јопөр, да гідін варајор. Хем гідәрмиш хем севінрмиш: «бәрі біркерә јоптұм». Аклыңа дәрмиш: «татлы јана вәрды». О-са кызын готүнү јопмұш. О іш-са олмуш ұмајертесі пазара каршы. Шіңді пазар гүнү гідәрлар хоруја. Кыз башлајор чоңа гүлмә: «гөт јопән». Чоңук кызармыш, утанырмыш, да гитмиш јевә. Јынсаннар гүлармишлар. Шіңді чоңук дұшүнөр, һапсын, әлем она гүлер. Алајор. чекедөр һејаны гөзү гөрү-са. Гідөр, гідөр, каршы гелөр бір јешек, бір хібә сыртында. Шіңді чоңук дөр јешә: «хәдә бән олајым јешек, сәп-да ол адам, да бән һерејі гидеңам орајы-да колверәсін беһі. Пінөр јешек чоңа, да чекедөрлар о кыза. Капуја јетіштјәнән, көпекләр башлајор салма. Кыз чыкајор дышары, да дөр: «кім о јешекләһ?» «Мусәфрім кабул-едін беһі, бірікі сәдә дојурајым, да гидеңам». Балајор јешек чоңу ахыра, да кейді гідөр кырчмаја. Шіңді о чоңук, әні јешек олмуш, чыкарајор сикіні, да урдурұмуш шкембісінә. О урдурұкан, кыз-да от гетірмиш она, да гирі верөр дама, да гөрөр о јешән сикіні, да дөр кейді кейдінә: «аңаба хайдамәзмы бана біразчык?» Јешек-та деміш: «һејчін, хайдамәңәм». Сувөр кыз јетеклерһі, јешек она бір сик ајнајор, хайдамыш та көкәдак. Шіңді о јешек олајор гёһә чоңук, та гідін, варајор. Кызын аклына о сәт гелі верөр. Шіңді јертесі пазар гідөр чоңук хоруја. О кыз гёһә башлајор чоңа гүлмә: «гөт јопән». Чоңук-та дөр: «сәнда кейдіні јешә сиктірән». Кыз кызарөр, утанајор, да гідөр јевә, јынсаннар ардына гүларак. Шіңді кыз дұшүнөр кейді кейдінә: «гелсә авшама, она-да верејім, да гүлмесін». Чоңук-та гелејар, урајор пёнчереја. Кыз дөр: «кім о?» Чоңукта дөр: «гөт јопән». — «Гел ічері». Ачајор капулары. Чоңук гирөр ічері, кыз дөшөр да јатајорлар ікісі. Шіңді кыз дөр чоңа: «һејчін сән беһі бұһ утандырдын?» Чоңук-

та деміш: «җе сән беи нѣјчін утандырдын?»—«Јанылдым». «Бән-да јанылдым», деміш. Шіңді чоңук дѣр: «нѣпадым?» Кыз-да дѣр: «јевлеелім». Чоңук-та кајыл олајор. Шіңді буннар башлајорлар хајырсызлык јапма. Јапа, јапа, олајор буннарын кызыннан бір чоңу да кыз. Шіңді бӯвѣр о ушаклар, олајорлар онар јашында. Шіңді карысы кызыны севѣрмиш, адам-да чоңуу. Адам дӯвѣрмиш кызы, кары—чоңу. Шіңді кары дӯшӯнѣр, нѣпсын, да буннары џструфа вѣрсін. Шіңді адам бірікі гӯндѣн сџра кошѣр пулу, да гідѣр кыра сӯрма, карыја-да дѣр: «җеиѣ биѣа јіма гѣтірѣсін». Шіңді кары јапајор јіма. Бір-да балыкчы гѣчѣрмиш, о балыкчыдан-да алајор бір ока балык, бошчалајор манѣалары, балыклары да алајор футасына, да чекедѣр жола. Гідѣ, гідѣ јетішѣр оннарын јанына. Дургудајор адам пулу, јокӯзлѣрі діннѣндірма хѣм јекмѣк јіма. Јіјѣрлар јекмѣк, да башлајорлар пулу хайдама. Кары-да гѣрідѣн он адымда бір дӯшӯрӯмӯш балыклары. Адам баштан дѣндӯјнѣн, бакса, чізі ічіндѣ бір балык. Гідѣр біраз та, бір та булајор. Кары шіңді дѣнѣр ордан гѣрі, да пѣјсынајор кӯвѣ качма. Јетішѣр кӯвѣ, да дѣру гідѣр стѣрустаја алашма. Стѣруста дѣр: «нѣ гѣлдін маірі, нѣ деміш?» — Коѣама јекмѣк гѣтӯрдӯм, деміш, џ-са дѣлі олмуш, бѣн чырѣрым јекмѣк јіма, џ-са беи кѣсма савашајор. Алајор стѣруста сџтскіјі, гідѣрлар кыра. Булајорлар о адамы, да сорајорлар: «нѣјчін карыны савашырмашынын кѣсма?» џ-да тутунајор аннатма: «гѣтірді биѣа јекмѣк јідік. Јекмѣк јідіктѣн сџра, башладык пулу хайдама, дѣндӯк бір чізі, ікінці чізіја башладыјнан, бакајорум, чізі-ічіндѣ бір балык, гідѣрім біраз та, бір балык та, ачан беи гѣрдӯ балыклары топлајорум, топлады јетеклѣрні, да пѣјсынды кӯвѣ дѣру качма». — «Не сџ балыклар оннар сѣн чізі ічіндѣ булајорсун, оннары, та деміш хакына вар аслы». Стѣруста дѣр карыја: «хѣй-та аклы бозулајор, нѣрдѣ гѣрӯмӯш чізі ічіндѣ дірі балык». Букалајорлар о адамы, да гѣтірѣрлар кӯвѣ, да сџра атајорлар ону џструфа ўч јыла¹⁾.

1) В ар. Русск. завѣт. сказки. Женева 2 изд. стр. 154 № LIV.

Волшебный кнутъ.

Вармыш бір вакытта бір эңгін адам, о адамын вармыш бір гозал кызы. Шінді о адам тутажор бір чырак, да о адам нек севармыш о чыра. Бір гүн дөр чырына: «бан кызымы веречам сана, сәдә чалыш тә ишлә, да хәисі сана калацек». Шінді бір кач вакыттап сдра јуфкелеңер адам о чыра да деміш кеңді кеңдіна: «вермејпам кызымы она». Чоңук-та ішідөр, деміш: «нејчин вермејпам? Бан, деміш, сінні аверәні јакарым». Шінді адам дуну-нөр не іпә јолласын буну-да, јевәрсін кызыны. Шінді јоллајор чыра дәја ач гетірімә. Чырак гідөр. Адам, кызыны јафукулејдөр. Чырак јолда гідәркан, каршы гелөр бір чиңгеһә, да вармыш о чиңгеһәдә бір камчы. Шінді о чиңгеһә дөр о чыра: «вер бана бір карбона, да на бу камчыјы». О чырак-та дөр: «не марфеті вар онун?» «Не? деміш, ачан патладырсын не істәрсан ону јапәрсын». Шінді чоңук верөр она бір карбона, алајор о камчыјы, да гідөр дәја, кесөр бїраз ач, јукедөр арабајы, да кошајор јокүзәлері, да чекедөр күвә. Јолда геліркан кырылајор арабанын діңгілі. Шінді чоңук којөр діңгілін парчасыны јеріһә да патладајор камчыјы бір керә, діңгіл јапышы верөр, да чоңук чекедөр гәһә јола. Гелөр јевә, ачајор токады, бакса, авул ічіндә бір дун, бір барыш. Шінді чоңук хыштырмајор, адам-да бішеј дөмөр, эдәһә адам кеңдісі кабатлы, һердән кызыны веречәјді чыраһә, шінді-са верді башкасына. Шінді чоңук аул бојун јіндірміш ачлары, чорбақисы-да она гулармыш, әні кызыны аламады чоңук дејі. Шінді чоңук јуфкелеңер, да дөр кеңді кеңдіна: «дурун сиз, бан сизі јылачларым». Шінді конушөрлар о гуну. Јертәсі саба капајорлар геліһәһән гувәјі бір каморкаја. Чоңук-та бакармыш пәһчәредән. Ачап геліһәһән гувә башлајорлар јапмә, чоңук патладајор камчысыны, геліһәһән гувә јапышөрлар бірері. Шінді геліһә дәрмиш: «хәді јін үстүмдән». Гувә-да дәрмиш: «на-

сыл жінејім, ачан біз жапыштык бірі біріміз? Жынсаннар-са гезі-
нёрлар дышарда бакацеклар, геліні пак-мы, оса діл-мі? Жынсан-
нар дурёрлар, дурёрлар, быкмышлар дурма. Адамын бірісі баш-
лајор сұм: «һапајор оннар орда? Не ваикыттан бірі, бһн, деміш,
шһндіјадан діл бір гелін сікејім, ама сикардім он гелін». О-са
кһмсеј білмёр, аһи гелінһһн гүвә жапышык јатајорлар. Шһнді бір
кары дёр: «ја бһн гідејім, бакајым, һапајорлар оннар?» Гідёр,
бакајор гүвә јатајор гелінін үстүндә, урајор гүвёнін гөтүһә бір
шамар, да дёр: «јетәр брә гүвә». Жапышёр о карырын јелі гүвё-
һн гөтүһә. О-да калајор орда. Сора-да гідёр кызын анасы, о-да
јапышёр, сора-да гідёр кызын бобасы, о-да жапышёр. Шһнді
топланајорлар жынсаннар бакмә хёһсі жапышык бірёрдә, жапы-
шык јатајорлар. Бірі-да дёр: «бһн билёрім бір кұдә вар бір
попаз, билёр окумә, о попаз окусун ајырылацёһыз хёһсіһіз.
Шһнді адам барајор чыраһа јеллері-за жапышык карысыһын
гөтүһдә. Дёр: «кош талігајы, да гідәсіһ фһлан кұвә, да о кұһ
попазыһы гетерәсіһ бана». Кошајор чоцұк талігајы, гідёр о
кұвә, сдёр попаза: «шұтакым, бұтакым бёһі јоллады чорбаці,
алајым сёһі бізім кұвә». Деміш: «олур». Шһнді пһёр попаз талі-
гаја, чекедёрлар жола. Шһнді јолда геліркһн, чырак јһн гелёр,
да ујуклајор талігада чізідә. Бёгёр-да кысырак-мыш Калдырёр
кысырак кујрұһу, да башлајор ішёмә. Попазыһ-да сікі калкајор,
дургудајор попаз талігајы, чоцұкта ујурмуш, попаз калдырёр
расасыһы, да чдзёр доннаһны, басајор гөтлүкләр-үстүһә, да
пајсыһајор кысырә хајдамә. Чоцұк-та ујуркһн, дұшһһ гирёр,
таліга дурұмуш, алајор ујку сёмесі-камчыјы. Ачан патладајор
камчысыһы, попаз о сәт жапышмыш кысырәһ гөтүһә. Шһнді
чоцұк талігајы хај-дёр, попаз-да кысырәһ гөтүһдә жапышык
дурёр. Попаз дёр: «чёвир талігајы гери, бһн, деміш, білмёрім
окумә, гтһејцәм». Чоцұк-та деміш: «һасы гтһејцәһ, бана чор-
баці һе сымарлады, бһн о іші ләзым јапајым». Попаз утанајор
кұ ічһә гирмә, дёр чыра: «ал бейдәһ, һе алацәһ, да гөтүр бёһі
гери». «Вер, деміш, ұз карбона». «На, деміш попаз, сәдә гөтүр
јевә». Алајор чоцұк камчысыһы, да ачан патладајор, попаз гөтү

ўстўна дўшәр, калкмыш попазын бақаклары жукары. Шһнді вәрәр попаз чоқә ўз карбона, да попаз гідий варајор јевә. Чоцук-та чскедәр кўвә гелмә, геләр кўвә, јетішәр јевә, ачајор токады, да сесленәр ічердә бір бәрыш, бір сес. Деміш кейді кейдінә: «бездәлли ајырылдылар?» Салвәрәр бәгірлери, гирәр ічері, дса оннар хеј јолә јатајорлар бірі бірінә јапышк. Шһнді чорбақисы дәр: «әні попаз?» О-да дәр чорбақи: «попаз јолмўш». Адам шһнді һапарсын, гелән гирәр ічері, оннара тўкўрәр. Чоцук-та дәр: «не вәреқән бана? Бән жылачлајым сизі». Адам-да дәр: «бір чіфт бәгір іслә». Сорајор карысына: «сән не вәреқән?» — «Бән бір јінек». Сорајор о јобўр карыја: «је сән не вәреқән?» «бән-да бір којун вәрім». Шһнді сорајор гўвеја: «сән не вәреқән?» «Бән-да јеллі карбона». «Пара јок, деміш чырак, бән не істејқам, ону вәреқәнми?—«Вәреқам». «Карыны, деміш, бір керә сикејім». О-да деміш: «ә карымы вәрмәм». Чоцук-та дәр: «нејчин?» — «Нејчин! деміш, бән јілкин саваштым јапмә, да јапыштым она, ја ікинјі керә тә нек јапышасын. Ондан сора ким бана јапацек јімә? бән, деміш, бір керә ајырыла билсәм ондан готўреқам ону туткалны јерітмә, орда чок туткал вар, онўштан нек јапышәр». Чоцук-та дәр «бән онун туткалны јерідірім, бір тә хіч јапышмајцек». Шһнді хейсі кајыл олмушлар. Патладајор чоцук камчыјы, хейсі ајырылмышлар. Да чоцук бастырајор геліні, да бір хадмак хадјор кёкадак. Гўвә-да јанында дурўмуш бітірдїјән ішіні. Чоцук деміш: «гит нерејі істәрсан, шһндән сора јапышмајцек»¹⁾).

172.

Мужъ на свиданіи со своею женой.

Бір адам ајнашәр кошўјкасына. О кошўјкасы-да сәләр онун кейді карысына, дәр: «мәрі, сенин коқан істәр беймнән сикішмә». Адамын карысы-да дәр: «сән кајыл-ет, да сәлә она

1) Вариантъ: Wisła t. IX zes. 2, str. 323.

нёрдә булушаңейіз, да сора сәлә бана». Лафланајорлар. Геләр кары, сәләр она, нёрдә булушаңеклар. Аўшамнейін адам са'уш-муш. Кары тә илері гідәр о јерә, нёрдә булушаңеклар. Бір сәлдән сора геләр коңасы сәссіз. Јапајорлар іші, сора Һерәр карыја бір ока сланіна хем јахны, јарым ока рақы. Чыкајорлар. Кары гідәр илері, јатајор. Бір сәлдән сора геләр адам јевә. Сорајор карысы: «нёрдәјдін?» Ө-да деміш: «кырчма-да отурдук». Сабаһлен калкајор адам, башлајор ішлейә. Кары-да јапајор о јахныдан мәңгә, сланінајы пішірер, рақыја којер мәса-үстүна. Геләр адам ічері, бакајор карысы јапмыш зәдә мәңгә, да сор-муш карыја: «неічін букадар чок мәңгә јапмышын?» Кары-да деміш: «јок зарары, адам, буннары бәи қазандым бу геңә». — «Нёрдә?» «Фалан јердә булуштум бірийән, да о Һердә бана буннары». Адам-да деміш: «сән-мі-јдін?» Ө-да деміш: «бәндім-зәр». «Бей, бәи сандым башкасы, шіндән сора јапмам сәлә іш».

173.

Продавецъ шкуры въ качествѣ счастливаго любовника.

Бір вакытта вәрмыш бір адам, да о адамын јөләр бір јөкүзү. Шінді аләрмыш јөкүзү, хем гезинірімш. Карысы-да чыкајор дышары, да дәр коңасына: «сој бәрі дерісіні, да сат». Адам-да дәр: «І-да дәрсін». Адам биләр бучаклары, тутунајор сојмә, сојер о јөкүзү, да гөтүрер панајыра сатмә. Гезер, гезер сатәмајор. Авшәм-да јаклашајор. Шінді адам чекедәр јола. Гідәр, гідәр, каранник олмуш, јетшәр бір күвә. Јынсаннар хейсіңі јатмышлар, сәдә бір јевдә вәрмыш шафк. О јевдә-са бір күрва-кары вәрмыш. О карыја гелірімш үч адам. Бірі, гелдјән, гірімш күхнеја, бірі-да гірімш мәзаја, бірі-да дама. Шінді гідәр о адам дері сыртында капуја. Урајор капуја, да сәслејрімш. Чыкајор бір кары. «Кімсін сән?» — «Бәнім?» «Је кімсін сән?» — «Бір адам. Гітгім панајыра бір дері сатмә, да сатәмадым, каранник-

та олду, кў да жырак, кабул-ётмамісін беңи, бу геңә геңелејим?» Кары деміш: «олмаз, ділсін ләзым». Капајор кары капују, адам калајор дышарда. Шіңді һапсын, гідәр, да гирәр кұхнеја. Геңинің бір вакыды кары хазырлајор јимә, да гідәр кұхнеја чырма. О санырмыш о јафкулусу кұхнедә, 0-са о дерўлан адам. Кары гідәр капуја, башлајор урма. Адам дәр: «кім о?» Кары дәрмиш: «бән-ім. Хәді гел јотанкы јевә јекмек јимә». Јјәрлар јекмек, ічәрлар шарап, муму-са јакмазмышлар. Јекмек јидіктән сора бір керә јапмышлар, да башламышлар лафетмә. Кары дәрмиш: «нерејі гиттің бўн?» Деміш: «панајыра». — «Һаппмә?» «Те деріјі сатмә». Кары деміш: «шејтан алајды сәні. Сән ми-сін, әни авшам гелдјјдін?» Деміш: «бәним». Кары деміш: «дышары, көпек, бән сәні тә авшам кабулетмејим, да шіңдімі кабуледецәм?» Адам чыкајор дышары. Кары геңә капајор капују. Адам калајор дышарда. Шіңді, һапсын, каранник, жола чекетмә коркајор. Гідәр, да гирәр мазаја. Шіңді кары геңә жапајор јимә, да геңә гідәр о адамы чырма, да урајор капуја, да дәр: «бурда-мы-сын?» — «Бурда-јым». «Хәді гел јекмек јимә». Гідәр адам, отурајорлар јекмек јимә, іјәрлар јекмек, ічәрлар шарап. Іштіктән сора геңә жапајорлар. Шіңді башлајорлар лаф-етмә. Кары сорармыш: «нәрдејдін бўн?» Деміш: «пазарда-јдым». — «Алмадын-мы бана бәрі бір шал?» Адам-да дәр: «нәјлан алајым сана, ачан деріјі сатмадым». Кары геңә дәр: «дышары, Јуда сыкаң». Адам чыкајор дышары, кары капајор капују, геңә калды дышарда. Гідәр, да гирәр дама. Кары геңә хазырлајор јимә, да гідәр адамы чырма. Гиттіңһан, урајор капуја, адам дәр: «кім о?» — «Бәним», адам-да дәр. «Је кімсін сән?» — «Сәниң јафкулун». Кары санырмыш о јафкулусу, әни хәр авшам гирімиш дама. 0-са о дері сабі. Шіңді вары дәр: «хәді, гел јекмек јимә». Геләр адам, отурајорлар јекмек јимә, іјәрлар јекмек, ічәрлар шарап, да геңә жапајорлар бір керә. Шіңді кары геңә сорармыш адама: «нәрдәјдін бўн?» 0-да деміш: «панајырдајдым». Је не јаптын панајырда. Деміш геңә: «о деріјі готўрдўм сатмә». Кары тўкўрәр јерә, да дәр: «гүзлерің акајды, сәң, деміш, хәр көпек олајдын, бізім кўдә бок

калмајцёмыш. Сән нётакым әрсызсын: үч керә деміш кўдум, да гёһә гітмедіш. Адам-да дёр: «нёрејі гідёјім, облә каранныкта?» Шіңді кары гёһә урадајор адамы дышары. Сабә-да олајор, да алајор деріјі, да чекедёр жола јевә гітмә. О карынын-да коңасы кираја гідіи турұмуш. Гідёр о адам јолда, каршы гелёр бір талға. «Ұрларозолсун бә кафадар». О-да дёр: «ұрларозолсун». — «Нёрдән гелёрсіи?» Деміш: «кирадан». Авшәм-да олмуш. Шіңді о кирақи адам дёр: «је сән нёрдән гелёрсіи?» — «Бән, деміш, панајырдан. Шіңді гідёрім јевә». Деміш: «облә каранныкта, ниңәл буладән јеві, хәді, піи талғаја, да гіделім геңелемә біздә, да јарын гідәрсіи». О кирақи адамса о карынын коңасыјмыш. Гелёрлар јевә. Карысы гёрдўјнән, танымыш о адамы, да кып кырмызы олмуш. Шіңді кары коркармыш, о адам сөлејцек коңасына дејі. Адам чыкајор дышары, кары-да дёр адама: «аман, сөләмејәсіи коңама, вереңәм сана он карбона. Верёр кары она он карбона, да адам гідіи варајор. Сорајор она карысы: «һәптын сән, һе вакыттан бері гелмёрсіи». «Һәптым? деміш, сикімлан пара казандым». Карысына башлајор адам сөлемә.

174.

Изъ дѣвушки телѣгу сдѣлалъ.

Бір вакытта вәрмыш бір бабунун үч олу, да һек ыкәрә јашармышлар. Шіңді бабу дёр оларна: «гидәсіи, ушакларым, да јанашасыныс чырак, да казаныныс пара». Шіңді хен бўк олу алајор бір чувал јекмек, да чекедёр гітмә, һејаны гбзў гөрўса. Бўк олунун ады Белку-јмуш. Јкинцісіи-да — Кыпті-јмиш. Ұчўицўсўи-да-Забәва. Шіңді гідёр, гідёр о бўк чоңук, јетішёр бір кўвә. Авшәм-да олмуш, гідёр бір јевә конак олмә. Башлајор көпекләр салмә. Чыкајор бір бабу дышары, о бабунун-да вәрмыш үч кызы. Шіңді чоңук дёр: «мусәфир длі-мі-сіиіз кабул?» Бабу деміш: «дліс». — «Кабул једін Алла-роздәлсун». Бабу

гѣнѧ: «кабулетмѧм, деміш, зѣрѧ бѣнім вар ўч кызым, сѧн аып лаф сѳлѧрсіѧ». Чоуѳк-та гѣнѧ деміш: «сѳлѧмејѳѧм». Бѧбу кабул-едѣр. О чоуѳ гірѣр ічері, којѣрлар јекмек јіѧѧ. Іјѣрлар јекмек. Шіѧді кызын бірісі чыкарајор гѳлмѣні, башлајор сѳбада кашынмѧ. Бѧбу-да дѣр: «бѣрѧ чоуѳк, булсан бу кызы кырда, нѧпарсын ону?» Деміш: «бастырып, та сікѧрім». Бѧбу дѣр: «сѧн аып лаф сѳлѧмејѳедіѧ». — «Јанылдым». Бѧбу деміш: «вер шіѧді ўз карбѳна». «Вермѧм», деміш. Бѧбу-да дѣр: «верѣѧн, зѣрѧ дедіѧ аып лаф». — «Сѳлѧмејѳѧм». Алајор бѧбу ўз карбѳна чоуѳктан, да чоуѳк гідіѧ варајор. Шіѧді јетішѣр јѣвѧ, башлајор сѳлемѧ кардашларна. Шіѧді ікінѳі кардашлары дѣр: «ја бѧн гідѣјіѧ». Алајор ѳ-да бір чувал јекмек, да чекедѣр јола гітмѧ. Гідѣр, гідѣр, да јетішѣр ѳ-да о бѧбуја. Да башлајор кѳпеклѧр салмѧ, да бѧбу чыкајор дышары, да дѣр: «ѧе гѣздіѧ?» О чоуѳк-та дѣр: «конак олмѧ гелдіѧ». «Бѧн, деміш, кабул-ѣтмѣрім. Чоуѳк гѣнѧ дѣр: «кабулет Аллѧ-розѳлсун». Бѧбу дѣр: «кабул-едѧрім, ѧма сѳлѧрсан аып лаф, алаѳѧм ўз карбѳнаны». Шіѧді гідѣр чоуѳк ічері, којѣрлар јекмек јіѧѧ. Іјѣрлар јекмек, ічѣрлар шарап. Шіѧді о кыза гѣнѧ сојунајор, да башлајор кашынмѧ. Бѧбу-да дѣр чоѳѧ: «булсан бу кызы кырда, нѧпарсын ону?» Чоуѳк-та деміш: «бастырып, та сікѧрім». Бѧбу деміш: «сѧн сѳлѧмејѳедіѧ аып лаф». «Јанылдым». Јанылдысан, вер шіѧді ўз карбѳна. Верѣр, да гідіѧ варајор. Шіѧді дѣр кѳчѳк кардашлары: «ја бѧн гідѣјіѧ». Јапајор анасы онѧ-да бір чувал сухарі, да чекедѣр бу јола. Гідѣр, гідѣр, јетішѣр о кѳвѧ, гідѣр капу јѳнѳнѧ, башлајор кѳпеклѧр она салмѧ. Чыкајор бѧбу. Гѣнѧ чоуѳк дѣр: «кабулет бѣні бу гѣѳѧ, сіздѧ јатајым». Бѧбу-да дѣр: «олмаз». «Нѣічін олмаз?» «Нѣічін, деміш, бѣнім вар ўч кызым, сѧн аып лаф сѳлѧрсіѧ, бѣнім јевімдѧ аып лаф гѣчмѣр». «Бѧн, деміш, сѳлѧмејѳѧм». Кабуледѣр бѧбу. Авшам олајор. Јекмек іјѣрлар, шарап ічѣрлар, сѳра отурмушлар, да тѳтѳн ічѧрмішлѧр. Шіѧді о кыз гѣнѧ сојунајор, да башлајор сѳбада кашынмѧ. Да бѧбу дѣр чоѳѧ: «бу кызы булсан кырда, нѧпарсын?» ѧма чоуѳк шірѣт, ілердѧн тѧ деміш: «хѣр бѧн сѳлѧрсам аып лаф, ікі ўз карбѳна верѣѧм сана, ѧма, хѣм сѧн сѳлѧрсан, сѧн верѣѧн».

Шийди чоңук дёр: «бән булсам бу кызы, иёлә бир бирија талига жапарым». Бабу о сәт: «насы жападан?» «Бән, демеш, билерим». Бабу гёһә дёр: «ја сёлә банә-да». «Колларна демеш гечиреңәм бирәр текеңлек, хем аякларна, да олаңек талига». Бабу севинёр кызыны талига жапаңеклар. Шийди чоңук дёр: «јат аркан үстүһә». Јатајор кыз, чоңу сувер кызын јетеклерни, да бабуја дёр: «тут колларны». Тутајор бабу кызын колларны. Чоңук-та чөвөр чашырларны, да дёр: «којајим орта чивисини». Сокајор чоңук чивисини, да хадармыш. Бабу-да бакајор, бакајор, да дёр: «дур, һапарсун?» О-да демеш: «орта чивисини коңерым». «Сән, демеш, орта чивисини коңмајорсун, ама сән ону сикерсин». Чоңук-та демеш: «сән аып лаф сөләмејңәјдиң». «Је јанылдым». Демеш: «вер шийди ики-үз карбона». Бабу дүшүһер ојаны, дүшүһер бујаны, верер ики үз карбона, да о чоңук гиди варајор.

175.

Хозяинъ и работникъ.

Вармыш бир вакытта бир башчаванци, да онун вармыш уч кызы хем бир-да чыра. Шийди башчаванци дёр чырана: «гит, кош долаба бегирлері, да сулајлым лахналары». Чырак гидер, гетирер бегирлері, да кошер долабы, да чекедер хадамә бегирлері. Башчаванци-да алајор казмајы, да чекедер суламә лахналары. Шийди суларкан, бакса, су аз. Гелер, бакса долаба, долап дурајор, да чырак чыкармыш калпаны, да јеледармиш. Гидер башчаванци долаба, бакса, долабын кырылмыш феңері. Шийди башчаванци јоллајор чыра бордеја, гетирсин наңа. Гидер чырак бордеја, да дёр: «чорбаңи деди верәсин». Чорбаңијкасы-да дёр: «не верејим?» Чырак гёһә дёр: «чорбаңи деди, верәсин бана бир керә сикмә». Чорбаңијкасы-да дёр: «вермејңәм». Шийди чырак чыкајор дышары, да барајор чорбаңисына: «чорбаңи, чорбаңијка вермејор». Шийди башчаванци-да дёр: «вер-сәна чанук, марі».

Шһнді чорбацїкасы јатајор аркасы-ўстўнһ, да калдырајор јетеклернї, да чырак сїкәр чорбацїкасыны. Шһнді чырак гәһһ чыкајор дышары, да барајор: «чорбацї, шһнді бўк кызын вәр-иејор». Башчаванцї дәр гәһһ: «хеј, апасыны сїктмїнї». Шһнді кыз-да јатајор аркасы-ўстўнһ, да калдырајор бацӕкларны жукары, да чырак сїкејор. Кыз-та јӕӕ іштӕ тӕ гәзїемїш. Чырак сїкӕркан, ацїдырмыш амцїны, да кыз бӕрїмыш: «јаваш сок сїкїнї шејїнӕ, зәрем ацїдајор». Башчаванцї-да ішїдәр кызы бӕрыкан, да геләр бордеја. Чырак-са сїктїктӕн-сӕра качајор дӕ-їчїнӕ. Шһнді башчаванцї сорајор карысына: «нәрде чырак?» Карысы-да дәр: «сїктї бейн хем кызымы, да качты дӕ-їчїнӕ». Шһнді башчаванцї алајор нацӕ, да чекедәр чырӕ ку'аламӕ. Чырак-са дӕ-їчїндӕ булајор бїр адам, ач јарӕрмыш. Чырак-та дәр адама: «сӕн бїлмәрсїн ач јармӕ, вәр бава нацӕ да бӕн јарајым ацї, сӕн-да кој јеллернїн ікїсїнї ач-їчїнӕ, да бӕн чыкарып, да нацӕ башка јерӕ урацӕм». Шһнді адам сокајор јеллернї ач-їчїнӕ, да чырак чыкарајор нацӕ, да адамын јеллерї калајор ач-їчїндӕ. Ач сыкајор јеллернї, да адам тыкарамазмыш. Шһнді чырак чӕзәр адамын чӕшырларны, да сїкәр адамын гӕтўнў, да гїдїн варајор. Адам калајор ач-їчїндӕ јеллерї. Шһнді чырак, гїдӕркан, гӕрејор бїр катранцї, да гїдәр талганын јанына, да герїдӕн чыкарајор катран фычысынын чепїнї, да акмӕ башлајор катран. Шһнді катранцї дургудајор бегїрлерї, да гїдәр, фычынын чепїнӕ сокајор пармӕны. Чырак гелїп та чӕзәр катранцїнын чӕшырларны, да сїкејор катранцїнын гӕтўнў, да гїдїн варајор. Шһнді башчаванцї ку'алӕркан чырӕ ішїдәр о адамы бӕрыкап, ӕнї одун јарӕрмыш. Гїдәр јанына, бакса о адамын јеллерї ач-їчїндӕ, алајор башчаванцї нацӕ, да јарајор ацї, да о адам чыкарајор јеллернї ач-їчїндӕн. Шһнді башчаванцї сорајор о адама: «кїм сана буну јапты?» О адам-да дәр: «сепїн чырӕн». Шһнді чекедәр башчаванцїлан о адам ку'аламӕ чырӕ. Оннар ку'алӕркан, ішїдәрлар сес, баксалар, катранцї бӕрїмыш. Гїдәрлар оннар катранцїнын-јанына, да вәрерлар катранцїја чепї, да катранцї тыкајор фычыјы, да чекедәрлар ўчў ку'аламӕ. Шһнді чырак гӕрер, ӕнї

жетішецекләр, гідәр, да атлајор батак ічіңә, батакланајор ісіңә, да дурұмун батак ічіңдә, да бәрұмыш: «гелің, да чыкарын бени батак ічіңдәй». Шіңді гідәрлар оннар ўчў чырән јанына, чыкарајорлар ону батак-ічіндәй, да јыкајорлар, ама танымамышлар, әні чырак. Шіңді оннар бір адама конак олајорлар, да о адам јевдә јокмуш. Карысы-да о адамын курварлықта гезәрмеш. О карыја-са гелірмеш бір адам сикмә. Шіңді кары којер софрајы, да мусәфирлери јіјерлар јекмек. Јідіктән сора јатајорлар ујумә. Башчаванці јатмыш катранцілан јаннашык. Шіңді гелейиң бір вакыды гелер карыја о адам, да кары утанмыш калкмә. Чырак-са ујумәзыш, калкајор чырак, да гідәр пәнчереја. Шіңді о адам дөр чыра: «ач капују». Чырак-та дөр: «мусәфирим вар, јок иңәл ачмә капују». Шіңді адам дөр: «вер јанәпы јөнејим». Шіңді чырак сувајор гөлмәни, да чевірер гөтүрү. Шіңді чырак-та дөр: «бән-да вер сикіни тутажым». Адам верер сикіни, чырак-та кесер. Адам гідәр сиксіз. Шіңді чырак гідәр карынын јанына јатмә, кары ујурмуш. Чырак јатајор карынын јанына, да ујандырајор карыјы, да сикер ісіңә. Шіңді кары гетирер чыра карпус, чырак јіјер. Шіңді башчаванці-да ујанајор, да ішідер, чыра јіјіркән карпус, да дөр: «не іјерсін?» Чырак-та дөр: «суңқ». Шіңді башчаванці дөр: «вер банә-да суңқ». Чырак верер адамын сикіни башчаванціја. Башчаванці савашајор јимә сикі, јіјәмәр, да којер торбасына. Шіңді сабахлең, калктыјнан, башчаванці гелер јевдә, да дөр карысына: «буламадым чыра». Шіңді кары којер софрајы, отурајорлар јекмек јимә. Јіјіркән, башчаванцінын аклына гелер о суңқ, да дөр кызына: «гит та гетир, вардыр торбада бір парча суңқ». Гідер кызы, бакса, торбаја сик вар, да утанмыш кыз алмә сикі. Гелер ічері, да дөр кыз: «буламадым суңқ». Шіңді башчаванці јолајор карысыны. Гідер кары, бакса, бір сик вар торбада. Алајор кары сикі, да гөтүрер башчаванціја. Башчаванці дөр, сизі сикән чырак-та, бана да сик јиді-рән хей ө-јду ¹⁾).

1) Вар. Русск. завѣт. сказки. 2 изд. Женева. 1) XLIII 6) стр. 95 и 2) № XLIV а) стр. 100.

176.

Хорошее лекарство.

Бір адамын вәрмыш бір гөзәл карысы, да дәрмиш коңасына: «сиксәна бені». Адам-да сикмәзмиш. Гидер о адам бір бабуја. Да о бабу деміш о адама: «гит јөркең дә-ічинә, сојун чыплаңик, да бак, не сес теледек о дә-ічіндәш, да јолә јап». Гидер адам, сојунајор, да сееленірмиш: «сик, сик!» Гелер јевә адам, башлајор карысыны сикмә. Бобасы-да хастәјмыш, о сикәркан, бобасы јолмұш. Шінді дәрмини кенді кендінә: «кешкі сикәјдім тәтүјү, да бөкі алышеңејды». Гөтүррелар бобасыны, гөмәрлар. Сора гідер о адам бір кошпусуна. О адамын-да бобасы хастәјмыш, мумуну тутармышлар. О адам дәрмиш кошпусуна: «сиксәна бә, не дурајорсун? Јөлек адам. Беним, деміш, не қаным аңыјер, әні сикмедім тәтүјү». Сикер о адам бобасыны да алышмыш о адам.

177.

Три брата и дѣвушка.

Вәрмыш бір вакытта үч кардаш, да оннар сүрек топламышлар. Топламышлар бунна үч-үз хәјван сыр. Шінді буннар чекедәрлар сүрә касабаја хәјдамә да сатацеклар, да јетінпәрлар бір кұвә. Башламышлар конак арама. Гидерлар бір адама, о адамынса бір гөзәл кызы вәрмыш. Шінді бұк агалары дер о кыза: «хәді мәрі кыз, јаталым бу геңә сеһһәнәш, деміш, хем тутарсын беним сикімі». Јатајорлар буннар. Кыз тутармыш чоңун сикіні. Чоңук дер кыза: «хәді сикішелім». Кыз дәрмиш: «олмаз, јок-ту лафта сикішмә». Да о алагары бинеј јапәмамыш. Шінді гелер ортанқә кардашы. О-да алдадәмамыш кызы, дөнәр гери, гідер, едлер кұчұк кардашына. Кұчұк кардашы дер кыза: «вереңәм тә

бу сўрā сана, вёр бана сādā сокајым». Шīнді гідер кыз боба-сына сормā, сорајор. Бобасы деміш: «вёр». Шīнді јатајор кыз чоқұклан, сокајор чоқұк кыза, дурајор ўстўндā. Шīнді кыз дāр-миш: «чыкар». Чоқұк-та дāрмиш: «нēичīн чыкарајым, јок-ту лаф-та чыкармā». Кыз гēнā дāрмиш: «бе чыкар». — «Чыкармам». Бары-мыш кыз алтында, нēичīн чоқұк чыкармајор дејі. Гелёр бобасы, дёр: «јін бā јешеқ», деміш. Чоқұк гēнā дāрмиш: «јінмāм. Нēичīн јінејім? Лафта јок-ту чыкармā», дёр. Адам шīдді дўшўйер, нāп-сын буннары, дёр чоқұқларна: «хādі чыкаралым буннары ды-шары, да бēкі утаныр јынсаннардан, да бēкі чыкары сīкīні». Јынсаннар гідāрмишлāр клїсеја, да тўкўрўмўшлāр. Кызын бобасы дёр: «чыкар бā маскара». Чоқұк гēнā дāрмиш: «чыкармам, јокту лафта чыкармā». Кыз-да барымыш чоқұн алтындан: «гідін, сō-лāјін батўлара, гītсіннāр даја, да гетірсіннāр біраз ач, да жапсын-нар бір дам бурада, зёрā сўк олақек, бēкі јāмур јāқек». Адам да дёр чоқā: «бeј сāн кышадакмы дурақан онун ўстўндā? Сізін гōтўнўзā сīнеклāр тўкўрецек жаза, да гōтўнўз куртланақек». Кал-кајор чоқұк, чыкарајор сīкīні, да алајор сўрā, да гідін варајор.

178.

Пари.

Бір адамнан бір кары гідерлар кетей чыкармā. Бір мока-н-да гечāрмиш тыјнак ўстўндāн, бојунда бір дізі алтын. Кары дāрмиш коқасына: «вермāзмі бу адам бу алтыннары бізā, верејім она бір керā. Шīнді сōлёрлар мокана. Мокан деміш о карыја: «дур сāн бурда бана каршы, калдыр јетеклерні да амқин гōрўн-сўн, бāн-да гідeқāм кырк адым јердāн, качарак геліркaн, сока-цāм сīкīмі сенін амқина. Мокан гēнā дёр: «хер сокамасам, верe-цāм алтыннары, ама сокарсам, веріејцāм». Шīнді хызланајор мокан, да сокајор. Шīнді гелёр адам, да дёр мокана: «гірмаді». Мокан-да дāрмиш: «гирді». Адам гēнā дāрмиш: «гірмаді». Шīнді

тутунајор адам дава јетмѣ, чырајорлар бір арабаџи. Гелѣр о уста, адам деміш устаја: «насы дѣрсін, гирди-ми, 0-са гирмеді-ми?» О уста-да деміш: «насы гирмедіш, бѣн, деміш, отуз жыл олду усталык ішлѣрім, да бѣлѣ пармак-та кѣмадым текерлеклѣрѣ, бу нѣтакым гирміш». Чыкарајор мокал сикіні, алтыннары вѣрмѣр, да гидіш варајор.

179.

Работникъ, понуѣающій жену для своего хозяина.

Бір вакытта вѣрмыш бір адам, да о адам вѣтиз једејор бір чоџук, адыны којајор Кѣѣти. Сѣра-да тутајор онучырак, да ізмет-едејор. Да чорбаџисы о чырѣ љч ајдан сѣра јоллајор панајыра, алын сѣдыџина бір кары. Да јолда геліркѣн, сикѣр о карыјы. Гелѣр чырак јеѣѣ сѣдыџи сорајор кѣмисіѣѣ: «насы, кѣми, јаптын-мы о јіші, ѣні бѣн сымарладыјдым?» Кѣмисі-да деміш: «јаптым, нѣна». О сатыналма кары-да деміш: «нѣѣѣ сымарламышын, јѣлѣ-да јапты». Адам о сѣт деміш: «нѣпты?» — «Бѣні, деміш, сикті». Нѣнасы тѣкѣрмѣш јѣрѣ, да деміш: «анасыны сиктімі, јѣшѣ, бѣн сана, деміш, сымарладым, аласын, да сѣ гелірѣсін бана, сѣн-сѣјды јыртмышын ону». Кѣмисі-да деміш: «нѣна, бѣ сок пармѣны, да бак јыртмадым». Ачан нѣнасы сокајор пармѣны, деміш: «дѣл бѣнім пармѣм гирсін, колѣм-да гирѣр». Пѣјсынајор сѣѣѣ кѣмисіні, сѣѣѣ љч гѣѣ, да дѣр: «бѣн сана, ѣні јактым муму хрістіјѣн јѣт-тім сѣні, сѣн бѣлѣ јіші јѣпѣсын бана. Кѣшкі о муму јѣкѣјдым, да тѣшѣклѣрмы бѣтѣлѣјдім, тѣ іѣлѣ олаѣѣјды».

180.

Выкачиваніе воды.

Вѣрмыш бір адам, гелірміш панајырѣн, да чѣкѣр тѣлѣѣјы пунар-јѣнына бѣгірлѣрѣ сулама, бакса, чукур-іѣніѣ бір чѣбан

јешā сикармиш, да дѣр о чобана: «напајорсын ба чобан?» О-да дѣр: «сујуну чекѣрім, чок су ічміш, јўрā аѣр». Шїнді о адам чекедѣр гїтмā. Карысы јолда дѣр; «вај јўрāм, вај јўрāм». Шїнді адам, напсын, дѣр карысына: «чыралым о чобаны, сєнін сујуну чексін».

181.

Два товарища излѣчили одинъ у другого женъ.

Бір вакыт вармыш ікі чоѣк, бірердā чыраклык јетмишлāр, тамамладынан ікісі да јевлеймиш, да ікісінін да кўлері башка-јмыш. Шїнді бірісінін карысы хіч гўлмāзмиш, бірісінін-да нек кўрвајмыш. Да о, ані карысы хіч гўлмāзмиш, бракајор карысыны, да гідѣр, нааны гōзў гōрў-са, карысы гўлмѣр дејі. Јōбўр чоѣк-та брāмыш карысыны, ані нек кўрва-јмыш, о-да гїтмиш, нејаны гōзў гōрў-са. Да оннар ікісі каршылашмышлар, да ла-фетмишлāр. Да бірі деміш: «нааны гідѣрсін?» О-да деміш: «нааны гōзўм гōрў-са». Јōбўрў-да деміш: «неічін?» О-да деміш: «бенім-да карым хіч гўлмѣр». Јōбўрў-да деміш: «бенім-да карым нек кўрва чыкты». Да о, ані карысы гўлмāзмиш, деміш она: «ја бāн гідєјім она, да јапајом, да хѣр о сана-да вєрї-са». Да о чекетмиш гїтмā. Гідāркан кў ічїндā, вєрмишлāр она бір колач. Алмыш колаці, гїтмиш о кўрва-карыја, конак олмуш онда. О кары којмуш она јекмек јісін. О-да чыкармыш о колаці, да којмуш софраја, да о кары сормуш она: «нєрдāн алдын бу колаці?» О-да деміш: «бір кўдāн гєчāркан, јōлмўш бір гєлїн, да орда вєрдїлāр». Да деміш: «хєм билєрім нєдāн јōлмўш». О кары-да деміш: «сōлā, нєдāн?» О-да деміш: «о гєлїн кўрва-јмыш, да амці гōтўнāдан јїрїлмиш, да онўчун јōлмўш». Кары-да чыкмыш дышары, да којмуш ајаны долмаја, да бакмыш гōтўнā, да јōлчмўш, ікі пармак калмыш, амці гōтўнā јєтїпсїн. Да кєндї кєндїнā деміш: «пы, о ікі пармак калмыш, јарын бāн-да јōлєцāм». Да кофāсына ўч јыл вєрмєміш, да кўрвалыктан ваз гєчмиш. Шїнді јōбўрў-да гідѣр о гєлїнā, ані

хич гүлмәзімш, конак олајор она. Ама 0-да деміш кафадарына: «ја баш гідејім, да баш ону гүлдүрүм». Шінді ачан авшам олајор, да о кары дөр она: «гел башыны јыкајым». Да тутунмуш онун башыны јыкама, да кырмыш бір јыммырта, да јыммыртајнан јыкармыш. О адам-да башламыш алама. Кары деміш: «не'ічін алајорсун?» 0-да деміш: «јыкајорсун бейім башымы јыммыртајнан, кеділәр јіеңек башымы». Кары-да деміш: «јімәз». О хей алармыш. Јатмышлар ујума. Шінді кары коркмуш, да бекләрмиш ону кеділәр јімесін башыны. Да карыныи-да ујкусу гелмиш, да деміш кызына: «калк кызым, да сән-да беклә, бәнда ујејым». Да кыз-да беклеміш бір вакыдадан, да 0-да ујумуш. О адам-да јавашаңик сүндүрмүш муму, да чыкармыш сикіні, да дікмиш жукары дору. Кары-да ујанмыш, бакса, мум сүймуш, башламыш јоклама јеліһән, да гечмиш сикі јеліһә, да кары башламыш ајыфланма, кеділәр јіміш башыны дејі. Да деміш кызына: «калк кызым, о адамын башыны јіміш кеділәр, да калмыш бојнусу». Јакмышлар муму, баксалар, о сик-міш. Пажсыпмыш гүлмә да хер гүй гүләрмиш, да ачан гелмиш коңасы, пажсынмыш гүлмә да савашырмыш аннатма, не гөрмүш да гүлмектән аннадәмазмыш да бон-да хей гүләр.

182.

Неблаговоспитанное семейство.

Вармиш бір чоңук, да о чоңук јафкулүј-муш. Вармыш іслә-да бір башчалары, да орда чок бакла вармыш. Топлајор бу, цөплеріні, долдурајор баклајлап, да авшам лејін гідөр јафкулусуна. Гітгїһән орајы, чыкарајор цөбіндән бір коза, да верер јафкулусуна, бір да верер кәјнанасына. Да кәјнанасы деміш: «не бұк бакла?» Чоңук-та деміш: «та бұк вар, бейім сикім-кадар». Кәјнанасы утанмыш, јертесі сабаһа чоңун анасына гідөр алашма, неічін гүвеси она ајып лаф сөлеміш дејі. Чоңун анасы-да деміш:

«jölä-dір, оннар бeнi алдылар амқим Филқан-гiбi-jдi, шiндi-са дiндi сeнiн азына». Тўқұрер кары, да гiдeр чоқұн бобасына, да дeр: «сувату, не маскара олун вар: гeлдi бизä jötä авшам, да вeрдi бана бiр бакла, да бaн дeдiм, не бўк баклаларныз вар». — «Биздä, дeдi, тa бўк вар, бeнiм сiкiм-кадар». Суватусу-да дeр: «jölä-dір (о суватe маскаранын бiрi дiр), бaн дўн, дeр, чeктiм кысыра саплык-арасына сiкiмä дeжi, ð-да алајор кафасына бiр јорган, да јўркўттў кысырa, бaн-да сiкaмäдiм, да сiкiм дiндi сeнiн амына. О бiр маскара чоқўк-тур».

183.

Конфузъ за конфузъ.

Вармыш бiр вакытта iкi адам. Бiрiсiнiй вармыш бiр кызы, бiрiнiй-да бiр чоқў. Бiрiсi јашармыш башка кўдä, jölä дeпeс јiрмi jöрс јырак бiрi бiрiнä. Адам јоллајор чоқўну о адама, aнi кызы вармыш, бeнiсiн кыжыныда, хeр бeнiр-са, алын кeндiнä кары-јерiнä дeжi. Чоқўк гiдeр орајы. Адамы гiрдiјнäн чоқў, кабул-eдeр,кoјeрлар софрајы, ieрлар јeкмeк. Јидiктaн сoра калдырајорлар софрајы. Шiндi адам сoрајор чоқў: «не iшlän гeлдiн сaн бурајы?» Чоқўк аннадајор она хeйсiнi, дeр: «бeнi бoбaм јолады, рäнабiнä бакајым кызыны. Хeр бeнiр-сам, алақaм». Адам-да дeр: «бaн вeрiм кызымы, aмa гiдäрсан, пiнäрсан боклук-ўстўнä, да анырысан. Да oзаман вeрiрiм кызымы». Чоқўк гiдeр, пiнeр боклук-ўстўнä, да анырајор бiркeрä. О адам-да дeр чоқў: «бoбaн-да даңгалакты, aмa сaн тa-да бўк даңгалак». Чоқўк јўф-кeлeнeр, да гeлeјор јeвä, сöleр бобасына. Бобасы дeр олунa: «кoркма, iш колај дыр». Бобасы пiнeр бeгiрä, да гiдeјор о адама, aмa алајор бiр дiзi алтын пeбiнä. Шiндi адам гeпeлeр oрада. Сабaһлeн калктыјнан, чоқўн бобасы гiдeр хaлeјa, да хaлeдäн гeлдiјнäн, дeр: «кiм гiттi хaлeјa бeндäн iлeрi, зeрeм бaн булдум бiр дiзi алтын» (алтыннар-да јeлiндä-j-миш). Кыз-да дeр: бaн гiттiм».

Сора чоңун бобасы дёр: «сән-ми сычтын о бүү боку?» Сора кыз утанмыш, да кызын бобасы деміш: «гелсін чоңун, да жаңкулу једелім оннары».

184.

Оригинальный постѣвъ.

Вакыдын біріндә јынсаннар јекәрмишләр тоһум. Кімісі јекәр-миш папшој, кімісі-да јекәрмиш картфлі, кімісі-да-фасула, кімісі-да-лана. Шінді Аллах-та о вакыт јердә гезәрмиш, да гідәр адам-ларын-јанына, сорајор: «не јекәрсін, бә кафадар?» О-да дёр: «папшој». Аллах-та деміш: «Аллах версін, папшој олсун». Бірі-сінін-да пулу кырылмыш. Гідәр она Аллах, селам верёр. Селам-дан сора сорајор она: «не јекәрсін бә кафадар?» О-да дёр: «сік јекәрім». Аллах-та дёр: «Аллах версін да сік олсун». Шінді гечёр біркач вакыт, хәркес гідәр тарласыны долашма. Бакса-лар: аңгысы јекмиш папшој, папшој олмуш. Бунун-са тарла-сында сікләр дурұмушмар казык-гібі. Бу адам топлајор о сіклері, гөтүрёр сатма бір касабая, барымыш: «сік, алын сік». Бір-да дул кукона вәрмыш о касабада, чыкајор сік алма, алајор: «са-тын біріні». Шінді сорајор кукона адама: «не түрлү куллансын сікі?» Адам дёр она: ачан јатадан дејәсін: «фі, фў». Ачан-да чы-карма, дејәсін: «оһа һоһа» (1). Шінді кукона бір керет јапајор. Куконанын-да, вәрмыш бір везетісі, ады Јуван-мыш. Кукона дёр: «кош Јуван талгајы, да гіделім панајыра». Јуван кошајор талгајы, чекедёрлар гітма панајыра. Кукона упутмуш сікі јевдә. Јары жола гелдјіһән, кукона дёр Јувана: «колвер бегірін біріні, да пін бегіря, да гіт јевдә, вәрдыр јевдә кафеес, о кафеестә вар бір сандык, ал о санды, да гетір бана, ама јолда ачмајасын опу, зәрем качырысын кушу. Јуван гідәр алајор санды, дајын ічіһә јетіштјіһән, Јуван ачајор о санды, бакса, бір бүүк сік сандыкта.

1) Этими восклицаниемъ останавливаютъ воловъ.

Јуван дѣр: «ѳі, ѳѳ». О сік гірѣр Јуванын гѳтѳнѳ. Шїнді Јуван чыкарѳмајор сікі, балајор сікі бір аѳѳ, да чекѣр, да чыкарѳмајор. Гелїрмїш јѳкѳзїлѳ кашышмѳ о аѳѳ. Јуван демїш: «ѳна-нѳна». Сїк озаман чыкмыш гѳтѳнѳдѳн. Јуван којѣр сікі таш-ѳстѳнѳ, пѳјсынајор дѳмѳ сікі, да сѳра гѳтѳрѣр кукѳнаја. Кукѳна бакса, сік сѳлїешмїш дѳнѳѳш гѳнѳштѳ пїшмїш мѳркуваја. Кукѳна сорѳрмыш Јувана: «сѳп ачтѳнмы бу санды?» Јуван-да демїш: «ачмадым». Сѳра гѣнѳ чекетмїшлѳ гїтмѳ.

185.

Пастухъ угощаетъ дѣвушну кнслымъ молокомъ.

Бармыш бір вакытта бір бузѳцї чоѳѳк, гѳдѳрмїш кѳ бузѳларны, да хѣр гѳн алырмыш бірѳр чѳлмек јѳрт кыра. Шїнді о бузѳцї чоѳѳк дѣр бір кыза: «хѳдї марї кыз, гїделїм бѳн кыза бузѳлары гѳтмѳ, да бѳн алаѳѳм бір чѳлмек јѳрт кыра, да јѣрїс». Кыз демїш: «јаландырајѳрсун». Чоѳѳк дѣр: «јаландырмајорум марї, тѳ бак торбамда, чѳлмек маму којду». Бакајор кыз, хакынѳда вар. Шїнді кыз дѳшѳнѣр ојаны, дѳшѳнѣр бујаны, да гїдѣр бузѳцїлан кыра. Шїнді, ѳлен олдѳннан, отурмушлар јекмек јїмѳ, да јїмїшлѳ о јѳрду, да калмыш чѳлмѳн дїбїндѳ бїраз јѳрт. Шїнді чоѳѳк дѣр кыза: «хѳдї, марї кыз, дојуралым бѣнїм сікімї јѳртлан, сѣнї-да амѳны». Кыз-да демїш: «хѳдї». Шїнді чоѳѳк сокармыш сікіні чѳлмек ічїнѳ, да дѳрмїш кыза: «ја бѣнїм сікім не іслѳ јѣр». Дојурајор чоѳѳк сікіні, да дѣр кыза: «хѳдї сѳн-да шїнді дојур». Кыз-да демїш: «шѳсы дојурајым? Бѣнїм, демїш, шејїм јакышмајор. «Чоѳѳк-та демїш: «булурус колајны: јат, дѣр, аркан-ѳстѳнѳ, да бѳн бандырајым бѣнїм сікімї, да верѣјїм сѣнї шејїнїн азына». Јатајор кыз аркасы-ѳстѳнѳ. Чоѳѳк-та бандырајор сікіні јѳрда, да сокајор бїразчык, да чыкарајор гѣрї. Кыз-да дѣр: «не пѣк татлы јѳрдунуз вар, ја бандыр бір керѳ тѳ». Бандырајор чоѳѳк ікїнцї керѳ, да гѣнѳ сокајор. Кыз бармыш алтындан: «не сѳн-да

сәдә дудакларны җалајорсун? Јітір тә илери, буразына јетіпсін, зәрә, деміш, біз ону бұй дојурамајтәс. Чоңуқ гәнә дәр: «дур, бән бандырајым іслә, да ітірејім тә бувазына». Бандырајор чоңуқ үчүңү кәра сікіні, да ачан хаж-хаж-едәр, сокмуш тә көкәдак. Кыз бармыш: «мәлә». Шіңді јинәр чоңуқ кызын-үстүңдән, да геләрлар јевә. Јертеси гүнү гәнә чоңуқ дәр о кыза: «хәді, мәрі кыз, гіделім гәнә кыра, бізім мәму гәнә којду бір чөлмек јүрт». Кыз-да деміш: «беним шејім тә аңмады дүн, деміш, чок јиді, бұн-да ңаны істәмәр». Чоңуқ гәнә деміш: «сән гел ама јүрт јийә». Кыз-да дәр: «ја гитмејдәм, зәрә беним шејім дүн коркмуш дудаклары сәдә јара». Чоңуқ бракајор кызы, да гідіи варајор. Кыз-да гідәр бір дөхтора, да дәр: «господін дөхтор, беним анышым аңејор». Дөхтор-да деміш: «біз ону жылачларыс, дур біразчык». Жылачлајор дөхтор башка хасталары, да біткідә чырајор о кызы, да дәр она: «јат аркан-үстүңә, бән бакајым». Јатајор кыз аркасы-үстүңә, да дөхтор бакајор, да деміш: «онун дудаклары аңмајор, онун-ічіндә вар јара, дур, бән сокајым пармәмы, да бакајым». Кыз кајыл олмуш: «сок, деміш, да бак». Шіңді гідәр дөхтор јобұр комнатаја, да алајор јолу жылаңи. Геләр дөхтор, да дөкәр феләна біраз жылач, да дәр: «іч біразчык тә бу жылачтан». Кыз-да ічејор, да кајб-етмиш кеңдіні. Чөзәр дохтор чашырларны, да бір сік ојнајор о кыза, хадамыш көкәдак. Шіңді верәр гәнә башка бір жылач кыза, кыз гәнә кеңдіңә гелмиш. Шіңді дөхтор гәнә дәр: «јарын гәнә геләсін докуз сәтта». Гідәр кыз јевә, геңә геңеләр, јертеси гүнү гәнә геләр, да дөхтору бұлмамыш балыңада. Шіңді булмадынан, өләр фәршалара, иңәл дөхтор жылачламыш ону. Шіңді гідәр фәршал, гетирәр она гәнә јолу жылаңи, да верәр, ічсін. Ічәр кыз, гәнә кајб-етмиш кеңдіні. Хызлавајор кучуқ фәршал сікми. Бүк фәршал-да тутајор колундан: «нәичин бракмајорсун». Бүк фәршал-да деміш: «дур біраз, бән сендән тә бұк-ум, ілкін бән сікејім, сора-да сіз». Хадаяјор бұк фәршал іслә, сора-да кучуқ фәршал, сора-да дикәрлар о кызын шејини, да балајорлар бір басмајлан, да верәрлар гәнә жылач, да кыз кеңдіңә гелмиш, да фәршал деміш: «біз орајы

којдук жылач, чөзөмөжәсін ону». Бір ақтајадан калнајор кыз да
гидіи варајор жевә. Фершаллар-да отурајорлар јекмек јимә,
гелер шийди дөхтор, сорајор фәршаллара: «гелмеді-мі бір кыз
бурајы?» Демішләр: «гөрмедік».

Загадки.

1) Бір хороз жөттү, дүбүдүс дүниа жіпті. — Ачан Ној геммидә-јді.

2) Мін мін манала Ұч бін чічек

Дібі канала Бір лаа. — О жылдызлар хем ај.

3) Бір куш јайды канатларны, кујруну-да Ұч гүн гөрүн-меді. Бір јыммырта јыммыртлады, да о јыммыртајы Ұз адам калдырамајор, бір адам калдырер. — О булут.

4) Дам-долајанында тавшан жізі; су дамнёр сачактан. — О јамур.

5) Бір јөкүзүм вардыр,

Јатыр калмас. — О думан.

6) Бір јөкүзүм вар, даһерлері арыкан јатер, бір күү саваш-сын, калдырамајор. — О думан.

7) Вар бір ал бегірім, нёрде јатер, от бїтмёр. — О атеш.

8) Сейдә вар, бейдә вар,

Бір куру далдада вар. — О гөлгә.

9) Једі деліклі токмак.

Ону билејан — ахмак. — О кафа.

10) Јарым кашык

Дуварда јапшык. — О кулак.

11) Сачак алтында біјаз та'ук. — О діш.

12) Ікі Ұн арасында бір дува бәры. — О осурук.

- 13) Филіі чектім,
Тўлејі соктум. — О јокўз.
- 14) Зевлејі чекёрсін
Тўлејі кошёрсін. — О јокўз.
- 15) Даллы, будаклы
Јарма парчісы. — О ка'урулмуш јахны.
- 16) А'ул курусу. — О пастырма оса суцўк.
- 17) Калеја гітіім, Узак долаштым
Не баканамадым? Баканамадым. — О сўт.
- 18) А'устос ајындан бір парча јолма. — О пінір.
- 19) Кыра гідәр котақик,
Кўва гелір готә ачк. — О кечі.
- 20) Тўп тўлў готў вар,
Бір сән јеті вар. — О тавшан.
- 21) Кырмызы саркар,
Тўлў-да бакар. — О кеді.
- 22) Јўклўк ўстўнда јумак. — О кеді.
- 23) Ікі керә медана гелді, да бір керә вәтис олмады, да про-
рок о. — О хороz.
- 24) Дадан гелір даліман, (ајы) Јібіклеңә куш, (хороz)
Суда-суліман, (балык) Көпўклеңә таш. (сабун)
- 25) Фышкы бөңә. — О та'ук.
- 26) Чыкырақчылар чекәмәз, кујумцўлар дөкәмәз. — О јым-
мырта.
- 27) Дышарда бір чырыш, бір бәрыш. Чіктым дышәры, бул-
дум бір топ гўмўш. — О јыммырта.
- 28) Бір фычы долу ікі тўрлў ічкїлан. — О јыммырта.
- 29) Да'ул токмә. — О піпі көпаны.
- 30) Јер алтында јәлы кајыш. — О јылан.
- 31) Сары дыр, сахфран дїл дїр,
Қара дыр, катран дїл дїр,
Канады вәрдыр, куш дїл дїр. — О келебек.
- 32) Дәја гідәр харапчк,
Дадан гелір ајанда сары чорапчк. — О куван.

- 33) Једі жылык кысыр којун јасы. — О бал.
- 34) Ататај мататај
Іңдә bellі кара тај. — О карымңа.
- 35) Анасы — јасы,
Бобасы — бұқұқ bellі,
Кызы — гōзәл,
Олу кырчмаларда гезәр. — О јүзүм.
- 36) Кырк јөкүзүм вар, бір чатыда балы. — О јүзүм.
- 37) Бір кара којун кузулајці олсун,
Кузусу-да кузулајці олсун. — О јерік.
- 38) Аллах јапар јапысыны,
Демір ачар капуста. — О карпус.
- 39) Дул кары јыммыртасы. — О карпус.
- 40) А'ул атлады,
Каз јыммыртлады. — О кабак.
- 41) Бір сары ҫычї сәплан, долу ічі бір сұрұ херҫелејлан. —
О ка'ун.
- 42) Кат кат дөшек,
Ону билмејан — јешек. — О ләна.
- 43) Сүк су-ічїндә кәјнамыш пача. — О ләна.
- 44) Јер алтында кырмызы бакыр. — О чукундур.
- 45) Јер алтында кара бакыр. — О труп.
- 46) Бува ташә. — О труп.
- 47) Херҫелә ташә. — О мор патлаңан.
- 48) Попас сәпасы. — О прасо.
- 49) Кыврык Петку. — О бібер.
- 50) Піпі јулары. — О папшој.
- 51) Алчаңік тейә
Цңгырлы кұпә. — О мерңімек.
- 52) Алчаңік тейә,
Зұмбұрлұк кұпә. — О кірес.
- 53) Бір јөкүзүм вардыр, бујнузларны кесмедән сымајор
дама. — О фідан.

54) Дөрт кардаш бір гөлмөктө жашар (яки бір гөлмөк ичинде жатар). — О ңевис.

55) Көндінә жердән бітпәй бір теңә. — О прәса.

56) Докуз дплі ҫычі. — О саз.

57) Ак пак бјаз јыммырта-мыј сын? Авцұлар гелді, сән да бурда-мы-јсын? — О чідім.

58) Пыр, пыр дөнәр,
Ак ак сычар. — О дермен.

59) Алты кардаш бірі бірінә ку'аләр да јетішәмәр. — О дерменін канатлары.

60) Јел јелемә дол долама
Сары сандык, кырмызы пындык. — О јекмек.

61) Ікі јөкүз сары хайдаҫысы кары. — О вар гөзлемә.

62) Араба текерлә. — О гөзлемә.

63) Јіһмш јекмек. — О бок.

64) Беш гүмүшлүк нышадыр
Јевін ічинә кушадыр. — О кіреч.

65) Беш гүмүшлүк нышадыр
Дүбүдүс дүннејі кушадыр. — О мум.

66) Бір ізметчм вар,
Көнді көндінә јіјәр. — О мум.

67) Караннык дамда
Калбур асылы. — О фейер.

68) Дөрт кардаш бірі бірінә ку'аләр, да јетішәмәр. — О те-
керлек.

69) Бір чөцүм вардыр,
Бан урум, о барыр:
«Төдері! Төдері!» — О чыкрык.

70) Бір јөкүзүм вардыр:
Кыра гідәр, кұва бакар,
Кұва гелір, — кыра бакар. — О јөзек.

71) Бір лелам вардыр
Бір ајанын-үстүндә дөнәр. — О капу.

- 72) Дада дудум,
Дада бұдұм,
Жеяа гелдјһан,
Хейсині готуну гөрдүм. — О јешік.
- 73) Чорт отуру, чорт гібі.
Азы кара курт гібі. — О фырын.
- 74) Бір јөкүзүм вәрдыр,
Јіјер дојмас. — О фырын.
- 75) Вәрдыр дамда бір ал кысырәм. Ачан гирер кара хажгыр,
хейсині урадајор. — О гырбачка.
- 76) Кара катыр
Јан јатыр. — О маша.
- 77) Гүндүз саркар,
Геца калкар. — О пердә.
- 78) Бір бегірім вар,
Јеріні алдыјнан,
Церлері гөрүнөр. — О сандык.
- 79) Чыплак соктум
Түлү чикардым. — О саман кырлгасы.
- 80) Бір јөкүзүм вәрдыр,
Кейді сычар, кейді бокуну јатыр. — О бургу.
- 81) Дадан гелір, таштан гелір, јамалы гөтлү јеништә гелір. —
О јатык.
- 82) Трак гирді, трак чыкар,
Куру гирді, јаш чыкар. — О пунар кòфасы.
- 83) Хер ач тігірар,
Көкү бенім јелімдә. — О кемеичә.
- 84) Дада јарма јарарлар,
Ўстүндә даңдјл куарлар.
Шölä, bölä дөмезлар,
Кулаңины бурарлар. — О ка'уш-кемеиче.
- 85) Дәја гитім хызлыдан
Једі бін јылдызлан. — О түфөк.

- 86) Бір жөкүзүм вардыр
Бурда сычсын, күүн жөбүр уңуңдан ишідилөр.—О түфөк.
- 87) Бір пунар іч долу жылан
Ўсігү жөртүлү мерқан. — О лұлка.
- 88) Сак сак сакырдар
Хербір ач кымылдар,
Көкү бенім желімда. — О дүзен.
- 89) Чіт ічіндә чылбыр кушу. — О мекік.
- 90) Он ікі бегірім вар
Он ікісі-да бірдің кішіерлар. — О чөзгү.
- 91) Дөрт кардаш а'ул жөрер. — О кукалар чорап жөрмә.
- 92) Беш кардаш бірі біріні ку'алөр. — О кукалар.
- 93) Жескі lelek жүвасы. — О жескі параліја.
- 94) Ікі желімйән туттум,
Дібіһадан соктум. — О чізмә.
- 95) Дізәдән кујудук. — О чізмә.
- 96) Алты жөкүз, ўз-да којув. — О жемені.
- 97) Сары дыр сафран-гібі,
Окунур курбан-гібі. — О лефті.
- 98) Сексән ақин жапрақи
Једі Фоку топрақи
Сән ону білінңә,
Сейдelläрсін јөлуңңә. — О кіјат.
-

Пословицы и поговорки.

- 1) Lelän лаклакысы ģiċi, tōmunu ģōtūndā курудацān.
- 2) Jelleriññān iñlērññ, ģōzlerñññān хармут топлērññ.
- 3) Jetār сарктыныс пейчереда кеді пастырмаја бакар ģiċi.
- 4) Шкембеси тулума дōймўш, тā жекмек iētēr.
- 5) Бекла ону, иңел бојары беклērññ.
- 6) Дојур кōпā, да дўшўнмā, нāсы сычедек.
- Вариант: дојур каргајы, да чыкарсын ģōzlerññ.
- 7) Дур бāн jījēm, да калырса, сāн да ji.
- 8) Бўнцā пара, бўнцā авērā, да јашēr кōпек ģōtūndā сiнек ģiċi.
- 9) Сāн jōlā акыллы олајдын, хем шiрēt олајдын, чоктан беј олурдум.
- 10) Сāн кейдiñā ģelññā, тавшан бајыры ашты.
- 11) Не урулērññ, кōр iññi ģiċi?
- 12) Не сāн да качērññ онун ардына хāјта ģiċi?
- 13) Онун шејi дōймўш сeññн калпāна.
- 14) ģiññi јалыксак ардына.
- 15) Не сāн чыкарērñññ dīlññi кōпек сiki ģiċi?
- 16) Бiр боку бецерāмāсāн jīmā, анырма сокакларда јешек ģiċi.
- 17) Осурган ģōtū, арпа сомуну кабātлы (мāна).
- 18) Кесērññ уцўндан, цāным ацiмāјор, āма, āнi кысаләр, она цāным ацēr.

19) О сана хысым? (Говорить одинъ).

(Другой отвѣчаетъ): Којејім бѣн она бір кысым.

20) Ана-бір, кыз кардаш-ікі, үчүнүңүсүнѣ бас сікі.

21) Гөтү гүлүктѣн калкмајор, кујру хей дік.

22) Хармут аңдан ырак дүшмѣс.

23) Насы анасы, јола да данасы.

24) Кара кочун кузусу да кара.

25) Акылы адам, ама азындан бок акѣр.

26) Чіңгеңейің татлысы вѣркан, вакыдыны гечірімѣс.

27) Даңгалың гөтүңѣ ішѣрмішлѣр, о-да дѣрміш: «Волкаңештѣ јамур јѣјѣр».

28) Гөзелліклѣн дүңнѣдѣ јашанмајор, ама кысмѣтлѣн.

29) Не сүзүлѣрсін, кейѣ сыммыш домуз гібі.

30) Не бѣрѣрсын, бібер јіміш каз гібі?

31) Көпек бок јідіңнѣн калыр.

32) Кара кајып.

33) Јені ај гібі гөрүңѣрсін, да гѣнѣ кајѣ-елѣрсін.

34) Гіт, бул да вѣр јеліңѣ.

35) Он кѣрѣ јөліңѣм, бір кѣрѣ јөлеңѣм.

36) Ач көпек сана сычѣрмы?

37) Дурѣрсын башымда караканзал гібі.

38) Бѣгірі дојур иллердѣн, ама діл ішѣ гідѣңѣјкан. Шінді гө-түңдѣн-да тыкыштырсан, гѣнѣ гітмејѣк.

39) Чічѣк ачылыркан кокар, курудүјнѣн кокмас.

40) Кар да біјаз, ама көпеклѣр сычѣр үстүңѣ.

41) Кара, ама пара.

42) Јѣр да кара, ама бізі бѣслѣр.

43) Боклу гүлѣрміш чамурлуја.

44) Карынын сачы узун, ама аклы кыса.

45) Бір адама — једі кары.

46) Ток адам ач адамлан олур ішлѣсін.

47) Кышын олсам кеді, јазын олсам көпек.

48) Істѣрсін карнын ток олсун, хѣм чѣрѣн бұтүң.

49) Чок јі, да аз сөлә.

50) Чок бил, да аз сѳлѳ.

51) Хајырсыз адамдан чѳлмазлар, ѳма хей і адамдан чѳлѳрлар.

52) Коркѳтма дѳшавары којун дерісінінѳн.

53) Сан бейім сѳкімѳ чорап билѳ жѳрѳмесін.

54) Хѳледѳ, нѳкадар шеј вар, хейсіні кафаларны сѳн-мі-жідін?

55) Сѳнін нѳкадар кафанда, бейім гѳтѳмдѳ тѳ чок.

56) Јѳреклі адам бокундан беллі дѳр.

57) Бок дѳнны.

58) Салт бір Аллѳ гѳнахсыз дѳннѳдѳ.

59) Не Аллѳ веріса, јѳлѳ да олацек.

60) Аллѳ не дѳрса, Аллахын дедіјі олѳр.

61) Алманын ісіні домуз јѳр.

62) Аллѳ верді, Аллѳ алды.

63) Чок јашајан чок билѳс, чок гезѳн чок билѳр.

64) Камбуру камбуруна гелді.

65) Фена кѳпек комышу јекмѳ јімѳс.

66) Кары пѳцасы.

67) Кѳрпѳ ѳч ілір, карт ѳч ілѳс.

68) Јапышты бузѳ боку гѳбі адама.

69) Беш пармак бірі біріні бейзѳмѳр, да кардаш кардашлан-мы бейзејцек?

70) Јама дѳл дѳр, јѳртѳсын.

71) Којун дѳл дѳр, кесѳсін.

72) Кѳпек дѳл дѳр, кафасына урѳсын.

Варіантѳ: јама дѳл дѳр, сѳкѳп атѳсын — кечі дѳл дѳр чыкарып сатѳсын, кеді дѳл дѳр ѳейчередин атѳсын.

73) Сана кары, бана гелін.

74) Оннар ікісі бір сусѳ осурѳр.

75) Хѳркес кенді хесабынѳѳ.

76) Іші дѳшлерѳнінѳн јісін.

77) Сѳр аннамаз, ујдурѳр.

78) Ја карны, ја сырты.

- 79) Чиңгеин татлысы варкан, беклемас сабахы.
- 80) Ач кбпек гиби дартер.
- 81) Буьк кафасы вар, ама бот.
- 82) Буьк кафасы вар, ама сьмьклан долу.
- 83) Забит кафасы вар онда.
- 84) Хер бир хороз, кенди боклунда жешинир.
- 85) Јекти кузу.
- 86) Чиңгенидан донмьа попаза бензёр.
- 87) Истер чиңгени гиби.
- 88) Кеди гиби хей ајакча дьшёр.
- 89) Аңгы ташы калдырысан, хей о алтындан чыкёр.
- 90) Саја гиби, хей ьстьнда дурёр.
- 91) Башладын бир боку јимьа, ји ону битериньа.
- 92) Бир боку јиямьсан, јимьа башлама.
- 93) Јалы јимьа дил гьна, ама буьк лаф сблемь гьна.
- 94) Буз дурь-му гьнешьа каршы?
- 95) Буз дурь-му сдба ьстьнда?
- 96) Сувьама пачаларны, дереји гьрмедан.
- 97) Ы адамын хер јерда јыкрамы вар.
- 98) Дору јолдан гидан геч јетинир.
- 99) Јырактан долашан тез јетинир.
- 100) Дилимин уьунда донёр, да аклыма гелмёр.
- 101) Истерсин готьунь кираја вермьа, да кендин ишлямајасин.
- 102) Ы адама азымдан бькамы верим.
- 103) Алемин тау'у она каз гьрўнёр.
- 104) Куру, ама јичи шейтаннан долу.
- 105) Бир којундан iki дерi сојулмајер.
- 106) Казма алемь кују, зера кендин дьшарсин.
- 107) Ји бени, цанавар!
- 108) Далајан кбпек арадыны булур.
- 109) Ачан севинёрсин, салласана кујруну.
- 110) Јашёрлар иьцал кедијлан кбпек.
- 111) Иьцал јанарсан, јдла да булурсан.
- 112) Иьцел дьшарсан, јдла да јатырсын.

- 113) Үсүз жәші жерә дүшмәс.
114) Камбуру сәдә мезарлык доруаур.
115) Бүк лаф сәләмә, ама бүүк бұка жут.
116) Гүләмә әлемә, зәрә гелір башына.
117) Коңасыз кары — жуларсыз бегір гібі.
118) Азыны чевірәрсін амына.
119) Утанмасындан жерә гирмеш.
120) Тигирер жапрак гібі.
121) Завалы пілі катысына дөһмүш.
122) Јуфкесіндән патлајдек.
123) Чекедәр, нә јаны гөзү гөрү-са.
124) Сиктік шінді тилкјі.
125) Нә чевірәрсін суратыны ташак алгына.
126) Хәр көпек олајдын, бізім кудә бок калмаңемыш.
127) Саркарьмыш шејтан торбасы-гібі.
128) Дурер дон ач-гібі.
129) Ширет тилкі-гібі.
130) Әлемін јеллеріннән сыңак демір ташер.
131) Коңа бегір кујруну гөрлүјнән, кейді тај санырмыш.
132) Дувар сана лаф сәләр-ми?
133) Башладынмы осурмә, чөз чашырларны.
134) Јөлү сиктән пәда олмуш.
135) Аркасы јок.
136) Јәјма чананы, Чошмә куллар-гібі.
137) Масалын сәбі јок.
138) Гөтү гідішјер.
139) Ділі гідішјер.
140) Гөз-дур, бакар — қән-дыр, істәр.
141) Кедінін јетішмеді жерә дәрмеш: «мындар».
142) Пінір - пінір гібі, іслә пінір, ама тулumu - көпек ту-
лumu.
143) Бізім јынсаннармыз бәлә-дыр којун-гібі: бірі дүшәрса
јара, хәисі ардындан дүшәр.
144) Ону-да кім гетіредек бурајы?

- 145) Сычан зеңгінін бумурна сычәр.
146) Хей ілкін сән ачылырсын чідім чічә-гібі.
147) Ділін кемі жоктур, не істәрса өбіер.
148) Гезмә јолук саксан-гібі.
149) Іслә топракта, іслә јекін оләр.
150) Јаланәрсін көпек-гібі.
151) Не Аллаха мум олур, не шејтана сүпүрғә.
152) Јорганна гөрә узан.
153) Бір ділдә вар ікі түрлү дат.
154) Јеркән калкана Алла верәр.
155) Кім јаларса, о гідәр.
156) Кім јүренмеміш, да білмәр хем білмејдек-та.
157) Кім јекті, Алла верді, олду
Кім јекмеді, хіч олмады.
158) Јукардан гүһ јакыјер
Јердән јер јакыр.
159) Арајан, булур.
160) Аклына гелән, башына да гелір.
161) Јазын гөлгедә јатан,
Кышы ач јатәр.
162) Ділдән геттірәр, ама јелдән геттірәмәр.
163) Сүтгән јанмыш да јүрду да јүфләр.
164) Чырыкан сени-гел, јимә гөрдүјнән-јі, даја гөрдүј-
нән-кач.
165) Алемін јеліһнән іш колај.
166) Чок олдукчан, та чок істәр.
167) Булдукчан бунәр.
168) Кашыннан верәр азына, сапыннан гөзләрні чыкарәр.
169) Јиһлік индә јердан копәрмыш.
170) Деліһн кысметі ја сонундан, ја ілкін.
171) Јалы јисән, саныјсын бујнуз-му бұвецек?
172) Кырылды бір аз бујнузлары,
Јеһел һек бұдүјдү.
173) Балтада бін домузун-му варды?

- 174) Ји не вѣрїсајдїи, ішлā сымарласа.
175) Јені чїві јескі чїві ґырлады.
176) Јекмѣні кўїлā бан да јї да сādā кеңдїн олсун, āлемін јек-
мѣнā бāкма чāлма кїмсејдāн.
177) Не сатын олацек о, ачан она чалмак тā іслā.
178) Акыллы кафаја, сопа дїл лāзым.
179) Бал дѣцā јердā бок дѣр.
180) Бўн јōлāн, бўн гōмўлѣр, јары јōлāн, јарын гōмўлѣр.
181) Іслā јапарсан, іслā гōрўсўн.
182) Іслā адам акыллы адам кеңдї кеңдїнā бір вакыт
ўнмāс.
183) Дурејїм беңдā бурда, ама жоңгада бок-гїбї.
184) Чекетгїн-мї јолуна, бак јōннā, бāкма ардына.
185) Бајыр бајырнан каушāмаса,
Јынсан јынсаннан каушѣр.
186) Ач тавук дўшўндā јем гōрўмўш.
187) Бакѣрлар бана ајыја бакар-гїбї.
188) Тўркчā аннѣмысын?
189) Мусāфїрлā гїтгїјнāн, торба јанында олсун.
190) Тек јїсāн.
Отв.: Ўч сбајор.
191) Кїм аїмајер іннāмѣр или аннāмајер.
192) Парајлāн адама дост олѣр душман-да олѣр.
193) Аклында тутāјсан!
194) Кїмсеј бїлмѣр јарын саба не олацек.
195) Узлашмајорлар кōпеклāн кеңдї-гїбї.
196) Делїја «осур» демїшлāр, а о сыгчмыш.
197) Докўнма јатан кōпā, да далāмасын.
198) Кырк лафта бір лафыны олур сеслѣсїн.
199) Хѣр ајда бір іјесїнї кырсын.
200) Карыја бір вакыт дōру сōлāмā.
201) Сўјлан атѣшлан ојун олмас.
202) Бїз сādā дўшўнѣс не олацек,
Алā бїлѣр не јапацек.

- 203) Ğŭlma komşuna,
Ėelip keñdi başyna.
- 204) Алла iberdiññan bir teneññan bir demirli olar.
- 205) Ũsŭz bir vakyt ğŭlmaşa.
- 206) Amānet ata pīññan, çamuryn kojusunda iñar.
- 207) Amānet atyn dīşīññā bakylmas.
- 208) Arađy baktı iñiññan jilñā-kadar. Jok.
- 209) Arađy iñeja arar ğibi.
- 210) Koñā karı cīkilđiññan kitiñar kapuju.
- 211) Seveñim señi buldyrky buzlar-ğibi.
- 212) Kазма да кўрак
Бўтўн жўрак.
- 213) Кукумав allelem jōtmejcek.
- 214) Кокөр азы сўдā
А істер чок білмā.
- 215) Дўн чыкмыш анасынын амбынан, а бўн куланын арды
(jарды).
- 216) Цеттин cіктімі жеñік!
Анасындан амбындан чыкаркан, ğeri bakмыш. Bilar çok!
- 217) Бујрун мусāфирлар да сўпўрўн бiзiмkiлар.
- 218) Siz seclājñiz, biз cуcaғec.
- 219) Xep-jepdā iclā, keñdi jeñiññā tā iclā.
- 220) Xep bir kuş çekārmīññan keñdi juvasyny.
- 221) Çānavar jeşek jeñti jidīññan, o jepdā juvarlanğymış
bir aғta.
- 222) Далады діліñi.
- 223) Ėezar popazyn kançi-ğibi.
- 224) Dbrluk xep vakyt i dīr.
- 225) Balыk jilkin başyndan kokar.
- 226) Xajvanyn azy, dīli var, cōlejañmep.
- 227) Iclā jōkŭz, āma bir bujnuзу jok (говopитъ oднiгъ).
(Другой ему отвѣчаетъ):
Амасы олмаса iclā olaçek.
- 228) Јынадындан сычаңāki jepiññā.

- 229) Јіді јерінә сычінңа.
230) Лаф лафа ачёр.
231) Гётү сүмуш, тез јөледек.
232) Гөлдә балык пазарлы.
233) Озаман гөрүсүн ону.
Нә заман куланын ардыны гөрүсән.
234) Орда іслә, нәрдә біз јок.
235) Јешек олсун, семер којан бурда-да вар.
236) Нә фена сыкыштык бегір фышкысы ¹⁾ гібі?
237) Нә фена кызымышын бегір фышкысы гібі?
238) Нә бұк олмушун бегір фышкысын ұстүна бұмбұй-
кушу гібі?
239) Јата, јата гөтүндә мантар бітедек.
240) Нә сөслөһәрсін самал домуз-гібі?
241) Јарашёр сана, нәсы домуза бојундрук.
242) Јазылан бозулмас.
243) Дөрү-јсун, торбада чаты-гібі.
244) Хер бір ары бал јапса
Чанак, чанак ләна јімәздік.
245) Боку дұртмәдән, кокмас.
246) Кеңді дилсајдын, докунма.
247) Нә којдулар јөнүһә-да, јі.
248) Дұкүләһ кап долмас.
249) Ірі бу камышлар көпек аја гібі, јөртү-мұ олур ондан?
250) Көһә, једелі гелдјһән, ңендәм капусуна сычармыш
(или) ішәриһ.
251) Јаз кара кајыба.
252) Фіс фісә-јлан јел алтындан гідјер. (С. Этулия).

1) Интересно, что у Кольберга въ Покуцѣ записапа такая пословица: «такый за розумный, какъ Фышківъ кінъ» (Рокис. III, st. 193, № 517). Сама по себѣ она безсмыслена потому что непонятно, что такое Фышківъ кінъ? Но если допустить, что у жителей Покуця сохранилось какъ архаизмъ тюркское слово *фышкы*, что значить навозъ, то тогда можно понять, что *фышкыс* кимъ есть искаженное *бегір фышкысы* т. е. конскій навозъ, который у гагаузовъ очень часто фигурируетъ въ пословицахъ.

- 253) Бір керә дүдүм, бір керә-да җән вәреҗәм.
254) Бош җычы јөтөр, долу җычы јөтмөр.
255) Јиді карт котој көрпә сычаны.
256) Јынсан вар мак гібі, ачылыјер, севіјер. (С. Этулія).
257) Јынсан вар јыммырта-гібі, дүштү, кырылды, јок.
258) Бірердә бiшеј јоккан, олду бу іш.
259) Кожун бір баҗандан асылыјер. (С. Этулія).
260) Јөрдүн кеді томә.
261) Олма көпрү, де гечмесиннәр үстүндә.
262) Сен бана јапты ілік-ічин, істіерсін көпрү олајым сана,
да гечәрсін үстүмдән. (С. Этулія).
263) Кырк карбоналык іш істеді, вәрејим она о III-ічин.
264) Хер бір јөлөр, бір такым аламајерлар.
265) Түкүрдүн, јалама.
266) Јапма гүнә, зәрә топрак кабул етмәз.
267) Не гезіјесын адамдан адама јейсәйәк-гібі? (С. Этулія).
268) Дәмба-дүмба, дүн бајрам, дүн біттијән, гидіјер комшу-
суна істейә.
269) Гүрүлтија гидер.
270) Кызаклан севәрмісіз дик апә кајмә, ләзым бајыра-да
чекәсін.
271) Комшулук дил дојунцә, јөлүнцә.
-

ЈАНЫЛТМАЧ.

- 1) Бір тафта үч делік делдім,
Біріңа діктім бал, біріңә-јұйу, біріңә-бок.
Јұйу діттім,
Боку тейтім,
Балы јуттум.

Если произносить эти фразы скоро, то по ошибкѣ легко сказать:

Боку јуттум
Балы тейтім.

- 2) Шұ сарајда булдум бір јалабуцақ,
Јалабыттым, јалабыттым, јанціма којдум.
Јалабыттым, јалабыттым, авціма којдум.
- 3) Шұ сарајда булдум бір чабуцақ,
Сілдірдім, сіптірдім
Сып-аціна дік долдурдум.
- 4) Токмакласақ-мыј сак,
Токмакламасак-мыј-сак?

Скороговорку эту нужно произнести три раза подрядъ.

- 5) Сізін мешгелдік гелді бізім мешгелдә да бір мешгелдік
мешгелдіклеңділәр гиттіләр.

- 6) Бізін аулда бір сұрұ мешгелдік
Сізін аулда-да бір сұрұ мешгелдік
Бізін мешгелдікләр бір мешгелдіклермә мешгелдікленділәр
гітіләр вәрдыр.
- 7) Кірештән кірешә кадын адымқи.
-

№ 1.

Сьветі Петрі жалварајор: «вер Панајыцім анахтарлары
Варајым, ачајым рај капуларны».
Верміш Панајыја анахтарлары,
Вармыш ачмыш рај капуларны.
Зеңгійһәр отурумущ алтын столларда,
Алтын столларда гўмўш јөнўндә.
Фақірләр отурумущ тріпезнікләрдә,
Јип ічәрлар, гўлўш сәләрлар.
Зеңгійһәр дәрлар «укәралара:
«Верелім сизә гўмўшлән алтын,
Сиз-да веріш бізә јимәклән ічмәк.

№ 2.

Пѣсня на Св. Лазаря.

Уштум, гитіім, дала кондун. Лазаре, Лазаре		
Дал-да бана јеміш верді.	»	»
Бән јеміш јерә јектіім.	»	»
Јер-да бана чімен верді.	»	»
Бән чімені којуна вердіім.	»	»
Којун бана кузу верді.	»	»
Бән кузују бејә вердіім.	»	»

Бей да бана катыр берді, Лазаре, Лазаре		
Піндім, гиттім Кара суја.	»	»
Кара-суда каннар акар,	»	»
Ікі ділбер дурмуш бакар.	»	»
Бірі күчүк, бірі бұк.	»	»
Күчүңеңа алма аттым,	»	»
Бүңеңа селам бердін.	»	»

№ 3.

Мейефша, мейефша Кадын мейефша,
Бан сені, бан сені, дереда булдум.
Кызлан гелин білерда сордум,
Білерда сордум: «жөвлөрүз нередә?»
«Бизим жөвлөрүз каршыда».
Каршыда, каршыда мермер ташында.

№ 4.

Не бердін бейі, male, Павлі гібисіңа,
Павлі гібисіңа, Павлі гібі хырсыза?
Павлінің капулары, male, геңа резесіз,
Геңа резесіз, гүндүз резелі.
Хер геңа гетірер бірар чичеңик,
Бу геңа гетірді, male, бір ал касіңка.
О касіңкада, male, бір кол сарылы,
О колу, male, чыңды дорады,
Сада бір пармак брады.
О пармакта, male, бір алтын жүзүк,
О жүзүктә, male, жазгы жазылы,
Жазгы жазылы, попаз жазгысы.

№ 5.

Жылдырдым геһптім Тунаҗы,
Туна башында кала вар,
Кала башында пунар вар.
Пунарда кызлар без чырпар,
Чоңуқлар вар-дыр от бичәр.
Бу геңә бурда калмалы,
Хем гөзәл кызы алмалы.

№ 6.

«Вердіні, бобам, вердіні,
Билсәһә беһім дердімі».
— Бән білірім сәһин дердіні,
Ко чәршіҗа вараҗым, бір чіфт җемені сана алаҗым.
«Вердіні, бобам, вердіні,
Билсәһә беһім дердімі».
— Бән білірім сәһин дердіні,
Ко чәршіҗа вараҗым, бір барез сана алаҗым.
«Вердіні, бобам, вердіні,
Билсәһә беһім дердімі».
— Бән білірім сәһин дердіні,
Ко чәршіҗа вараҗым, бір чекмә рөкә сана алаҗым.
«Вердіні, бобам, вердіні,
Билсәһә беһім дердімі».
— Бән білірім сәһин дердіні,
Ко чәршіҗа вараҗым, бір җістан сана алаҗым.
«Вердіні, бобам, вердіні,
Билсәһә беһім дердімі».
— Бән білірім сәһин дердіні,
Ко чәршіҗа вараҗым, бір деліканны сана алаҗым.
«Вердіні, бобам, вердіні,
Те шһнді билдін сән беһім дердімі».

№ 7.

Хай Гайдў, Гайдў Мәстурей!
Гайдў чекетті хайдутлук етмә.
Гайдўнун јөнўнә хайдутлар чыкты:
«Асаңәс сәні, кәсәңәс сәні».
— «Асмајын бәні, кәсәмејін бәні,
Јаптырым сизә бір манастыр
Докуз кубіјајлан, сәкиз капужлан».
Гайдў чекетті јолуна титмә,
Гайдўнун јөнўнә хайдутлар чыкты,
Алтыш-та бір хайдутта чыкты:
«Асаңәс сәні, кәсәңәс сәні».
— Асмајын бәні, кәсәмејін бәні,
Јапарым сизә бір-да көпрў
Демір діреклі алтын јалдызлы.

№ 8.

Ах шу ба чотуңанда кармызы јўзўм.
Сана-да бака, бака, марі кыз, сўзўлдў гөзўм.
Вәр сәна ај јалыңаны, сәлејім ўзўмў.
Не гезәрсін, марі кыз, салына салына.
Јөрўдўкчан, сачын сўрўндў.
Сачын сўрўндўкчан, метін јөрўдў.
Метін јөрўдўкчан, гөһнўн бўдў.
Сәні-да бана вәрмезләрсә, делімі олајым.
Сәнін аңдан, марі кыз, чыкып гідәңәм,
Дерә. теһә демејңәм, гечип гідәңәм.
Јеңел једіп, марі кыз, кырда јөлеңәм.

№ 8 а.

- Онъ: Ыла да бѳла бѳр иш олду, ишлердѳн бетер.
Бѳн сѳнѳ иѳтедѳдѳм, марѳ кыз. Нечѳн гѳлмѳдѳн?
Она: Гѳтмѳдѳм чѳѳѳк, гѳтмѳдѳм, цѳным, анам вермѳдѳ.
Вермѳдѳ-да, цѳным чѳѳѳк, јанып алајым.
Онъ: Сѳнѳн да делѳндѳн дердѳндѳн да јанып јѳлејѳм.
Хадѳ, марѳ кыз, сачын сѳрѳѳсѳн.
Сачын сѳрѳѳндѳкчан, марѳ кыз, намын јѳрѳсѳн.
Колонѳја иѳндѳ, марѳ кыз, думан тоз, јѳтсѳн,
Мехкѳмѳ капуларында дѳван гѳрѳлсѳн.
Она: «Фреѳгѳмѳ булдум јѳ, брѳ чѳѳѳк, деѳгѳмѳ булмадым».

№ 9.

Бѳн ѳсѳз-ѳм, бѳн гарѳб-ѳм.
Кѳмѳмѳ варајым?
Гѳдарѳм, гѳдарѳм,
ѳрѳѳ јолум тѳкеѳмѳз.
Герѳ-да баксам, кѳмсејлар гѳлмѳз.
Ајѳѳѳмын тозу сѳѳмѳз,
Гѳзѳмѳн јашыда хѳч дѳнмѳз.

№ 10.

«Бѳ Стујан, ѳе дурајѳрсун?
Гѳт сѳнѳ гѳлѳн арамаѳ.
Чекѳтѳтѳ гѳлѳн арамаѳ,
Јѳтѳшѳтѳ бѳр попаза,
Попаза-да конак олду.
Стујан-да дѳдѳ оннара:

«Бән-да јевә гідәңәм,
Ізметчиләрмі топлаңәм,
Садыңимы окуңаңәм»,
Чекетті Стуянын дүңү,
Јетіштіләр гелінін јевіһә,
Јетіштіләр Туна башына,
Канны јәмурлар бошанды.
Чекеттіләр стөвонозла гитмә,
Клисә капулары капанды,
Ајозлар да јерә дүштіү,
Попазлар-да дуваја дүштіү.
«Дурун, бән сорајым күмпаја,
Попазын кеңді кызымы?»
Попазын ділімш кеңді,
О попазын слугасыјмыш».
Зылта-да гелің јаптылар.

№ 11.

Шу каршыкы бајлердә бір кузу мејләр,
Авлана, бәра, калды сүрүсүндәй.
Ах кара којнун кузусу-му-ј-сун?
Јүреңимін јараларнын сызысы-мы-ј-сын?
Сары гүлүн кара чалы тікеһи-ми-ј-сін?
Дилди бір гүн, дилди үч гүн үч жыллык-мы-ј-сын?

№ 12.

«Алама, Неда, алама, дүһиһә бізім дір».
— Насыл аламајым, бобам, дүһиһәм карарды?
Ігынаждеһадан јалварым, јашым курумады, бобам.
Ігынат пінмш ала атына, дајмә гезәр.
Неда дүштіү діз үстүһә, дурмајор алајор.
Камрат сокакларны дүз бөлмелі,

Камрат сокакларны думан бұрұдұ,
Неданын озамандан бері намы жөрұдұ.
Не пек зормуш, ба бубам, дұһұрлұк бозмак.
Нышан чотраңим, бубам, дуваларда кұфленді.
Недаја ыдірділар бојунда telili,
Ігыната-да саядырдылар беш-ўз jelli.

№ 13.

Шу чайырда ўч бегір вар.
Хей! жаўрум, ўч бегір.
Бірі кара, бірі дору,
Хей! жаўрум бірі кыр.
Кара дору сізін олсун,
Хей! жаўрум кыр бізім.
Шу башчада ўч чічек вар.
Хей! жаўрум ўч чічек.
Бірі лала, бірі зўмбўл,
Хей! жаўрум бірі гўл.
Лала зўмбўл сізін олсун,
Хей! жаўрум гўл бізім.
Шу софрада ўч філқан вар,
Хей! жаўрум ўч філқан.
Бірі шекер, бірі шербет,
Хей! жаўрум бірі бал.
Шекер, шербет сізін олсун,
Хей! жаўрум бал бізім.
Шу одада ўч қанлар вар
Хей! жаўрум ўч қанлар.
Бірі-ана, бірі-боба
Хей! жаўрум бірі кыз.
Ана, боба сізін олсун
Хей! жаўрум кыз бізім.

№ 14.

Цума јертеџи пазара каршы,
Malima male, дѹшѹмѹ гѹрдѹм.
Кѹ ѹстѹндѹн копту бѹр булут,
Бѹр кара булут, бѹр бѹяз булут.
Јамур чекеџи, толу-да дѹштѹ,
Толулар дѹшѹрди, јерлар сарсаланнырды.
Да иџинда кушлар канны јашлар дѹкарди.
Ачан гѹк гѹрларди, јынсаннар дѹшѹрди.
Јынсаннар дѹшѹрди, кулаклар џиннарды.

№ 15.

Мави ѹзѹк пореза,
Варын сѹлајин хороза,
Бу геџелик јѹтмеџин,
Јарим геџеџек бѹза.
Хороз јѹттѹ, геџмеџи,
Кѹттѹ булѹ јѹлмеџи.

№ 16.

Дѹтская пѹсенка.

Мави, Мави, Мавиџи,
Турна гѹрдѹм онџи.
Онџиџин јарысы,
Беш тѹлџиџин дерџи.
Ај Веџи, Веџи, кымызы кеџи.
Башчада џелиџ,
Калк ојна геџиџ.
Бѹр сычан туттум,
Бѹс бѹтѹн јуттум.

№ 17.

Присказни.

Заман замандајкан,
Саман чувалдајкан,
Біз да ордајкан.
Коштум кызă,
Гіттім узă,
Булдум бір бузă,
Којдум кызă,
Гіттірдім јевă.

№ 18.

Тожо.

Дадан гелір татарїна,
Бая ону тутарїна.
Кызкычлан кыстарїна,
Јастаңиннан бастарїна.

№ 19.

Юмористическая.

Гезă, гезă бір сінăн ардына,
Душ олдум, туттум синејі,
Туттум синејі, кестім келесіні.
Кестім келесіні, синек вызлады.
Синек вызлады, учту хаваја.
Јаны сүздүләр ўч-ўз алтымыш таваја.
Ўч-ўз алтымыш таваја, јуклетіләр доксан докүз девеја.
Лешіні да серділәр једі дан ўстүна,

Дерісіндән-да бір чадыр жаптылар,
Кеміклеріндән-да бір-да көпрү чаттылар.
О сіңежі туттун, мејдана аттылар.
Ұч-ұз кеселік ја саттылар.
Карышладым, једі карыш дізі вар,
Отуз хармандан бұк гбзұ вар,
Сексә кантарда јіч јасы вар.

№ 20 а.

«Зәнет, Зәнет, блум Зәнет,
Алајым сана пулук та јөкүз».
— Хастајым боба, істемәм боба (:)
«Зәнет, Зәнет, блум Зәнет,
Алајым сана талігар бегір».
— Хастајым боба, істемәм боба (:)
«Зәнет, Зәнет, блум Зәнет,
Алајым сана алду'аклы гелің».
— Хаста да олсам, істәрім боба (:)
«Зәнет, Зәнет, блум Зәнет,
Докуз јыл јаттын, тә докуз јат,
Озаман алақам алду'аклы гелің».

№ 20 б.

Вариантъ предъидущей.

Блум Никола, блум Никола,
Алајым сана дөрт јөкүз чывгарыннан,
Чывгарыннан хей такымыннан.
Істемәм, male, істемәм,
Јеңелім гелді јөлеңәм.

Во второмъ куплетѣ:

Алајым сана бегір јерқезыннан....

Въ третьемъ отецъ говорить:

Алајым сана

Бір геліи алду'аці башында, аклы башында.

А сынъ отвѣчаетъ:

Істәрім, male, істәрім,

Хаста-да олсам, калкарым.

Пѣсни, заимствованныя отъ турокъ.

№ 21.

Кўсмә, геліи, кўсмә, севдәм,

Гел барышалым.

Ўч ај олду севішелі,

Не јолә кўстўн?

Генчлімдән алдын беіи Јелфим (?),

Дуллара каттын.

Не чоңўкум, не-да дулум,

Ох гелә дурум.

Ніңәл сән беіи јактын? Јелфим (?)

Атептә јакмаз.

Беи онадан гідејорум, Јелфим (?)

Ох гелә дурум.

№ 22.

Чыктым бактым кум јолуну,

Дөшеймеш, дөшеймеш.

Јәрімін азындан сөлейән лафлар.

Јәр јөлдўрмәз, кылычларны кушанмыш.

Аклын чоктур, бер ічәм долужу, долужу.

Чок арарсын сән беиңилејиң деліји, деліји.

Шамлыңада олур бізім јевлерміз, јевлерміз

Мысыр јеңгидә јөрўр геміміз, геміміз.

№ 23.

Бейім бұй адамларнан цеңгім вар,
Цеңк едәм, гөзәл бана недәрсің?
Бейім сендән, не алынмаз гөйүм вар,
Сейін бана түрлү, түрлү сөзүм вар.

№ 24.

Про осаду Варны.

Варна-гібі кала јок-тур,
Ічіндә тімары чок-тур,
Падішахтан јымдат јок-тур.
Алара, бейлерә,
Јымдат Варнаја!
Варнанын јоллары дүз-дүр
Москова гежеләр гүндүз-дүр.
Алара, бейлерә,
Јымдат Варнаја!
Варнанын јетрафы таш-тыр
Османын гөзү јаш-тыр
Руслар цеңклердән баш-тыр
Алара, бейлерә
Јымдат Варнаја!
Варнанын јетрафы дейіз,
Дөрт јаныннан сарды домуз,
Верін тәјбелерә омуз!
Алара, бейлерә
Јымдат Варнаја!
Варнанын јетрафы чадыр,
Ічіндә османы јатыр,
Гә'ур москов білмәр хатыр.
Алара, бейлерә
Јымдат Варнаја!

Варнанын јетрафы акар,
Ічіндә османы бакар,
Османы јевладыны бракар.

Алара, бөјлерә

Јымдат Варнаја!

Варнанын долајы бәјлар
Ічіндә чөшмәјләр чалар
Ніһелері ушакларны алар.

Алара, бөјлерә

Јымдат Варнаја!

Гемі геміјлән чатылмыш,
Арасындан үч топ атылмыш,
Хабер гелді, Варна сатылмыш.

Алара, бөјлерә

Јымдат Варнаја!

Варнанын чівәресі таш-тыр,
Рус кендіні деді баш-тыр.

Алара, бөјлерә

Јымдат Варнаја!

№ 25.

Ајлар, ајлар, гүнүм' ілар.
Ціван гөрдүм, дөру сөлар,
Јалан діл дір герчөк бөлә.
Цар Нікулајдан гелді фермант,
Чолу олан олсун форма,
Хем уз олсун хем дүз олсун,
Падішахмыза јүзүмүз олсун.
Алтымыза куру хасыр
Буткоф алды бізі јесір.
Не пек тітсі Буткофун вар јүзү,
Демірдің-да кәбі дір сөзү.

№ 23.

Бейім буй адамларнан цеңгім вар,
Цеңк едем, гөзәл бана һедәрсин?
Бейім сөйдән, не алынмаз гөһүи вар,
Сөини бана түрлү, түрлү сөзүн вар.

№ 24.

Про осаду Варны.

Варна-гібі кала јок-тур,
Ічіндә тiмары чок-тур,
Падішахтан јымдат јок-тур.
Алара, бейлерә,
Јымдат Варнаја!
Варнанын јоллары дүз-дүр
Москова геңеләр гүндүз-дүр.
Алара, бейлерә,
Јымдат Варнаја!
Варнанын јетрафы таш-тыр
Османын гөзү јаш-тыр
Руслар цеңклердән баш-тыр
Алара, бейлерә
Јымдат Варнаја!
Варнанын јетрафы деңиз,
Дөрт јаныннан сарды домуз,
Вөрий тәјбелерә омуз!
Алара, бейлерә
Јымдат Варнаја!
Варнанын јетрафы чадыр,
Ічіндә османы јатыр,
Гә'ур москов білмәр хатыр.
Алара, бейлерә
Јымдат Варнаја!

Варнанын јетрафы акар,
Ічіндә османы бакар,
Османы јевладыны бракар.

Алара, бөјлерә

Јымдат Варнаја!

Варнанын долајы бајлар
Ічіндә чөшмөјләр чалар
Ніһелері ушакларны алар.

Алара, бөјлерә

Јымдат Варнаја!

Гемі гөміјлән чатылмыш,
Арасындан үч топ атылмыш,
Хабер гелді, Варна сатылмыш.

Алара, бөјлерә

Јымдат Варнаја!

Варнанын чівөресі таш-тыр,
Рус кендіні деді баш-тыр.

Алара, бөјлерә

Јымдат Варнаја!

№ 25.

Ајлар, ајлар, гүнүм' ілар.
Ціван гөрдүм, дөру сөлар,
Јалан діл дір герчөк бөлә.
Цар Нікулајдан гелді фермант,
Чолу олан олсун форма,
Хөм уз олсун хөм дүз олсун,
Падішахмыза јүзүмүз олсун.
Алтымыза куру хасыр
Буткоф алды бізі јөсір.
Не пөк тітсі Буткофун вар јүзү,
Дөмірдән-да каві дір сөзү.

№ 26.

Изъ Севастопольской войны.

Шу ајын ардында бір сары жылдыз.
Шу сары жылдыз, не пек чалышмыш?
Не пек чалышмыш геңәјһән гүндүз?
Геңә табіја курарды,
Гүндүз көпрү жапарды.
О көпрүја җәкір җукаралар топрак ташырды.
Топрак ташырды, топрак жірді.
О көпрүһүн јаннарна топлар курулду,
О көпрүһүн-үстүндән аскер јөрүдү.
О аскерін ічіһә кылыч чекілді,
Атлы олан јөрүдү, јажан олан кыјылды.
Урун, уралым, кыјын, кыјалым.
Гүн бун-дур-дін-да бізімдір,
О көпрүһүн алтындан кан сел гідәрді,
Уч-жылык бір тосун да кан ічіндә гідәрді.

№ 27.

Про войну 1877 года.

Алаңа дәјында вардыр гөзели,
Сары салдат гелір җебі паралы.
Сефил¹⁾ незам¹⁾ гідәр, топу жаралы.
Буна Карсын јолу дөрләр.
Гідән гелмеді, јыкыласыныс
Җеј кара дәлар, аскер калмады.
Шу русун закону зор дур,
Коркарым јөмүрүм.

1) Слова турецкія.

Кара да башында Јетіф (?) есеі вар,
Барын, бакын, чантасында несі вар?
Бір чіфті потейінһән ¹⁾ віна ¹⁾ фесі вар
Буна Карсын јолу дёрлар:
Гідән гелмеді, јыкыласыныс,
Хеј кара дәлар, аскер калмады.
Шу русун закону зор-дур,
Коркарым јолурум.
Кара да башында бір узун тавлі ¹⁾,
Аскердән качаннар коллары бәлы.
Кімісі јафкулу, кімісі јевлі.
Буна Карсын јолу и пр.
Қыр ¹⁾ атымы пінејім, чыкајым талим ¹⁾
Сүңгүјһән тўфәмі алајым јелімә,
Канлы кылыңымы балајым белімә.

№ 28.

Сібістопулда бір чадыр, бір јешіл чадыр.
О чадырын алтында үч қиван јатыр.
О қиваннар бакмазлар гөнүјлән хатыр.
Аман Падішахым, аман гөнүјлән хатыр.
Шу іңгелүзүн французу урду караја,
Шу русун кайітаннары тамах параја.
Аман Падішахым, аман, јымдат бер бізә.
Јымдат бермәсајдын, атыл деңізә.
Шу русун фіцерлері гўмўш-тўр јокчелері,
Гўмўш піштоф беліндә, дізәдан канда.
Гўмўш іўлә азында, пара цебіндә.
Аман Падішахым, аман, јымдат бер бізә.
Јымдат бермәсајдын, атыл деңізә.

1) Слова турецкія, для гагаузовъ непонятныя.

№ 29.

Дўн геҗелар дўшўмў гўрдўм:

Гўллар ачар башымда.

Ачыл дајлар,

Шен ол бајлар,

Бән јолцујум гідәрім.

Бўлбўл кушу јўтәр

Мезарғимын ташында.

Јўтәр бір гўн,

Јўтәр бір гўн.

Ах јўмўрўм геҗәр хер гўн.

Ачыл дајлар,

Шен ол бајлар,

Бән јолцујум гідәрім.

Гел гіделім адалара.

Адалара кум ўстўнә,

Назлым јатмыш јан ўстўнә,

Сіјаиерчан кол ўстўнә,

Кара кашы кан ічидә.

Ачыл дајлар,

Шен ол бајлар,

Бән јолцујум гідәрім.

№ 30.

Цўма геҗесіндән дал феслі аман, аман.

Туттулар бізи ах шу зейзеј сујуннан,

Јўрдулар бізи ах шу зейзеј сујуннан.

Шу Рушук калеси таштыр, јыкылмас,

Јўсек тір, јўсек, куршун атылмас.

Хосманнада аскер чок тур, бапа чыкылмас.

Али Либдәһим паша цеңктә урулду,

Султан пашеја хабер гитти,
Султан пашанын гойну карылды.
Алын бейи, калдырсын бурдан достлар, кардашлар!
Нийам гөрмесин, синекей конмасын,
Синекей конмасын, канын дамамасын!

№ 31.

Мажыл олдум јынқир ічті
Гөзү кашы кареја (кара).
Јок-му бір тазлей бурада,
Гелсін, гирсін ареја (ара)?
Бейім бір жарым вардыр,
Цанымы теңдән сөккәр.
Тафта мејләр тафта гүлүм
Топ бұкмуш-тұр зүлүфүм.
Капумун јөнү мују,
Кујудан чекерләр сују.
Капумун јөнү кая,
Каядан бакарлар аја.
Капумун јөнү чөшмә,
Курчелери курусун.
Тафта мејләр тафта гүлүм
Топ бұкмуш-тұр зүлүфүм.

№ 32.

Бән бір вакыт бір адамын кызы-јдым,
Алтын кафеелердә капалы кузу-јдум
Шийдилердә дүштүм христіянын јелинә
Бана софра којдуруду, хей диван дургудурду
Сабахлен бейи калдырәр, јелини ўзүмү жыкадәр.

Бейі клісесіна гөтүрер, он дөрт бий түрлү аюз жөйтүрер.
Чок селам гөтүрүсүннәр бейім агаларма.
Докуз топ патлатсыннар онунцүдәда бейі булсуннар,
Бу хрістіянын јеліндән бейі куртарсыннар.

№ 33.

Сабаһ жылдызы геҗедән дувар.
Selvi ујкум вар дүнкү геҗедән
Ај харап, харап колбер махмуду,
Колбер махмуду, кушлар жөтүшсүн.
Кушлар жөтүшөр, дәлар ціннөр.

№ 34.

Истамболдан чыкты башы сеҗеҗет,
Мораја варма-ды конту кыҗеҗет.
Јені чөрелерміз Аллах амай ет
Уруҗелі дилбаз-дыр бил падішахым
Урум дилбер киаҗелдір кыр падішахым
Истамболдан чыкты феҗ алтын уңу
Османныја јетмеді кәҗірін гүңу
Османвын кылыңи зіхірдің аңи
Мора дедіклері јеңгін касаба
Көҗілаһ келелар гелмәс јесаба
Јені чөрелерміз дөңдү касаба
Бейликі капусун јешік-ми-сандын
Јені чөрелермізи гевшек-ми-сандын
Моранын ортасында үч мермер дірек
Сеҗер олмасына јок-му-јду геҗек
Османны чырыштырды калды калмады јүрек.

№ 35.

Јаващ, јаваш бас та гел,
Тахталар ојнамасын,
Јейсеплар ֆырламасын.
Памук гідәр башчаја.
Гүл долдуру башчаја.
Памук гідәр хамама,
Алтын бозөр тамама.
Памук сәһ хујлумусын,
Мінарә-гібі бујлумусын?
Памук сәһ ушак-мы-сын?
Гүлдәһ жымышак-мы-сын?

№ 36.

Јанка, марі, Јанка, анан сәһі арајор.
Арады да булду јукаркы махләдә,
Јукаркы махләдә, јеһі тўқаннарда,
Јеһі тўқаннарда ўч попаз кызыннан јіп ічәрлар
Кызын бірісі філцән сўрәр.
Бірісі-да Јанкувун сачыны тарајор,
Бірісі-да бегірлерһі јерлејор.
Јанку, марі, Јанку, сәһі паша сорајор,
Паша сорајор, фермант јазајор.

Пѣсни, заимствованныя отъ болгаръ.

№ 37.

Сестра отравительница.

«Марі Марінке, сәһ булгар кызы,
Сәһ булгар кызы, бәһ-да тўрк олу,
Гелсәһә бана марі Марінке?»

— Насы гідејым, агам вермејор?
«Сізіи башчада гүлләр алтында,
Гүллар алтында бір сары жылан.
Ал жылашып сыртындан кој бір філқана,
Кој бір філқана, марі Марінке».
— Бујур, батў ба, бендән бір шарап,
Бендән бір шарап, кымызы шарап.
«Бујур Марінке, сән ілкін бујур».
— Бујурум батў каздырасын бана,
Каздырасын бана, бір таза мезар,
Бір таза мезар, ўч пенчерејлан.
Бірісі олсун гўи дў тарафына,
Бірісі-да олсун гўи баты тарафына,
Бірісі-да олсун сөийи јолунда.

№ 38.

Ванў чекетті дајлерйа каршы.
Каршы гелдім бір га'ўр дўјиў.
Хөйсіндә кымызы чотра колунда,
Садычта рақыјнан шарап.
Хөйсини-сајды гечірді, бана-да сыра гелдіјнан,
Рақыјнан шарабы бенім-да гўцўмә гелді.
Чектім сїлафы белімдән.
Са јанына дөнўнқасына,
Салт геліннән гўва калды.
Хөйсини кыып гечірдім,
Генә-да чекеттім хадутла.
Геліні баладым бір кўтә,
Гўвејі-да баладым бір кўтә.
Геңә-да гері дөндўјнән,
Гелін олмуш бїјаз јўзўм чотў,

Гүба-да олмуш кар жүзүм чотү.
Оннарда-да аңи капардым бір теңа жүзүм,
Та аттыңңа азыма,
Аннадым, аңи оталандым.

№ 39.

«Гітмә мәрі Тудорка, гітмә:
Алтымыш-ікі хәйдут сәні бекләр».
— Көркма анаңим, көркма бобаңим,
Бән алтымыш-ікі хәйдудун хакындан гелірім.
Тудорка сәсләмәді анасыны хем бобасыны.
Алды суваңисыны да чекетті суја.
Чакыр вәждә Тудоркаја каршы чыкты:
«Тудорка кызым сәвдигәм,
Бән сәні бір афта олду бекләрим,
Сән не гелмәздін?»
Тудорка-да дәмш: «мамуңум, бобаңим бракмазды,
Ама ујчум хич-та бракмазды».
— Сөлә мәрі Тудорка күнүздә кім дір зеңгін?
«Анаңим бобаңим зеңгін-дир,
Ама ујчум тә-да зеңгін.
Хәді, Чакырү гіделім,
Бенім бобаңимын сарајларны гөрәсін».
Гітті Чакыр да китледі капуларны,
Китледі капуларны, да атеш етті.

№ 40.

Докуз жыл гезмш Тодур хәйдутлукта,
Онунңу жылын јевә чекетмшләр кафадарларыннан.
Какусу каршы гелмш, алдатмыш какусуну.
Алмыш Јуванчују куңдандан,

Кафадарларына-да дейиш,
Тодур вајвода деді:
«Гидиіз сиз! да-ичиндән одун гетирин!»
Тодурунда какусу жалварыды Тодура:
«Версін Јуванчују».
Тодур алды Јуванчују хем севді, хем јойтұ,
Қызылқиктан иіш жапты,
Јуванчују кебап иішirdi кафадарларыннан.
Тодурун-да какусу хем алады, хем сесlardi:
«Тодурр, Тодур вајвода».
Тодур-да деді какусуна:
«Хем сені кыјадам, хем Јуванчују кебап иішiредам».
Ордан-да чекетті Тодур улу јолунца.
Бір дүн каршылады, о-да онун кызкардашы-јды.
Хейсинә шарап јетiштi, сада Тодура јетiшмеді.
Тодурун-да гүцүнә гелді,
Алды буча јелiнә, нақа белiнә,
Бір дүнүн аскерiн кызды.
Тодур гелiнiнән гүвејi бракты,
Бір ајырык ақа балады,
Бірі бірiнi гөрмесiнiнәр,
Бірі бірiнiн сеслерiн iшiтмесiнiнәр.
Ордан-да Тодур чекетмiш,
Насы баламыш, ола-да унутмуш.
Улу дәјын кенарына чыктыјнан, аклына гелiмiш.
Ачан дөнмүш Тодур гери, да гiтмiш,
Бакса бірі олмуш кара јүзүм,
Бірі-да олмуш бiяз јүзүм,
Кара јүзүмдән алды, сол јелі куруду,
Бiяз јүзүмдән алды, ділі тутулду.
Ордан-да чекетті јейiнә,
Курт куш сесі iшiтмеді,
Кузу сесі iшiттi.
Ачан гiттi орајы,

«Ай бобаџим, бобаџим, џаным бобаџим,
Нереда џорџумџш, ишидиџиш,
Кызлан бобасы џтевоноз олсун».
Тудорка џбләрмиш бобасына, хем алармыш,
Вбзлериџдан сыра сыра јаш акармыш.
Тудорка деџиш бобасына:
«Вдаџин, бобам, ђдаџин,
Манастырларда ђезџин,
Да бана бір ђџмџш круча аласын,
Хем бір ђџмџш шамдалы».
Да деџиш: «озаман ђдеџес џтевоноз олма».
Бобасы ђитмиш манастырларда ђезмиш,
Да булмуш, да алыш, да ђетирмиш.
Бобасы деџиш: «та кызым Тудорка,
Алдым сана бір круча, хем бір шамдал,
Хаді кызым Тудорка, ђделім».
Тудорка хазыр олурмуш, хем алармыш:
«Ај бобаџим, бобаџим, ђунах кабуледеџес бобаџим».
Чекеџмишләр јола, јоллар узун олурмуш.
Кбпрџләр џџтџндан ђечџркџн, кбпрџләр улурмуш.
Далар ічинџап ђечџркџн, далар џиннармыш.
Баџчалар ічинџан ђечџркџн, баџчада кушлар јџтџрмиш.
Јџрџмџшлар, јџрџмџшлар, манастыра јетішмишлар.
Манастыр капулары капанмышлар,
Сыраларнан, дуваларлан аштырмышлар капулары.
Манастыр ічинџа ђирмишлар,
Манастыр ічинџа мумлар џџнџрләрмишлар.
Мумлар џџнџрмџш, канџиләр деџрілірмиш.
Канџиләр деџрілірмиш, џеџтуннар дџкџлџрмџш.
Попазлар даскалар сыраларны јапмышлар,
Сыраларны јапмышлар, џтевоноз еџмишлар.
Втевоноз олмушлар, дбнмџшлар ђери,
Чыкмышлар монастыр капусуна,
Тудорка ынџер олмуш, да Аллаха учмуш.

Бобасы-да монастыр капусунда
Мермер ташы олмуш.

№ 42.

Стујаны дөвөр окудулар,
Стујанын мамусу бракмазмыш гитмә:
«Олум Стујан, деді, гитмә,
О јоллар улу јоллар дыр».
Стујан-да сесләмеді мамусуну,
Алды кўчўк булўсуну:
«Хаді булў, гіделім,
Сана барез балајцеклар,
Бана-да гөлмек верецекләр».
Јетіштїләр дўн конакларна,
Стујаны дөвөр јаптылар,
Стујана гөлмек баладылар,
Булўсуна-да барез баладылар.
Чекегтїләр улу јолунцә гитмә,
Бір ајы каршы гелділәр улу дән ічїндә.
Бір дўнўн аскерїні кыјдылар,
Стујаннан булўсуну брады,
Стујаннан істеді гўрешмә,
Гўрешмә ўч гўн ўч геңә.
Ајы деді Стујана:
«Бән сени урусајдым, јїјеңәм,
Ама сән беңі урусајдын, беңі јүлдўрәсїн».
Нередән Стујан тутарды, кара каннар акарды,
Нередән ајы тутарды, јетлең кемік копарды.
Стујанңан ақисыннан ўч аршын ајы калдырды,
Алты аршын јерә далдырды.

№ 43.

Он ікі кардаш манастыр жапармыш.
Оннар ішләрмеш, манастыр батармыш.
Манол — мәстур демеш кардашларна:
«Хәй кардашлар! Үсәләрмеңиз-ми беңи,
Бән не сәләм сизә?
Җарын сабахләв, кимин гелини гетирі-са,
Кимин гелини гетирі-са јекмек манастыра илері,
Ону-да којеңес тылысым манастыра».
Манол — мәстур гелә демеш кардашларна:
«Јевләрнизә гиттијән, сәләмејиңиз гелиннәрнизә,
Кимин гели илері гетириса,
Ону-да којеңес тылысым манастыра».
Гитмишләр кардашлары хелә јевләрнә,
Да сәлемешләр кеңди гелиннәрнә:
«Хәј гелиним, гелиним јекмек манастыра гетирмәсин».
Оннар сәләрмишләр, Манол — мәстур сәләрмиш.
Ачан ишитмиш Манол — мәстур,
Оннар сәләрмишлар гелиннәрнә,
Манол сәләрмиш, каяны јашлар алармыш,
Јевә гитмиш, кавалны алмыш,
Кавалны алмыш, да чалармыш.
«Бән чалајым, сәв-да, марі Тудорка, ојна,
Белким битки ојнуну ојнарсын.
Калкасын јарын сабахләв,
Хазырлајасын манастыра јекмек хем манҗә.
Ојна, марі Тудорка, ојна битки ојнуну».
Тудорка сорармыш Манол — мәстур:
«Нејчин сәлә сәләрсин Манол?
Ким Јуванчују јыкајдек? Ким ону паклајдек?»
«Јәмурлар, јәдыкчан, Јуванчу јыкансын,

Љўзгѣр жеѣтѣкчан, Јуванчу саллансын».
Хазырламыш Тудорка, да калкмыш сабахлей,
Да калкмыш сабахлей, да чекегмиш жола.
Јолда гѣдѣркан, јол узун олурмуш.
Манол ишлармиш манастир-ѣѣтѣундѣ,
Да гѣрмѣуш Тудоркајы гелѣркан,
Да башламыш аламѣ.
Хей алармыш, дува-едѣрмиш:
«Вер Аллахым, ѣѣк ъѣзгѣр,
Вер, Аллахым, ѣѣк јамур, Тудорка дѣнѣсѣун гери».
Манол — маѣтур јѣмиш јекмек,
Јекмек-јѣдѣктѣн сора, јѣн колвермиш.
Тудорка-да аннамыш Манол — маѣтурѣ: «кал сѣлы-
пѣјлѣн»,
Манола јелѣнѣ-да вермиш.

№ 44.

Хе паша дѣдѣ Стујана:
«Стујейѣ, ѣѣ Стујейѣ, гейч олане,
Гел, гѣдѣлѣм бѣнѣмѣннѣн отуз икѣ атнан
Ўч сѣтлык јердѣн кошуја».
Хе Стујан гелдѣ јевѣнѣ,
Јеллерѣнѣ којду ѣѣѣнѣ, алајор.
Стујанын-да аты дѣдѣ Стујана:
«Стујейѣ, ѣѣ Стујейѣ, гейч олане,
Алама, аласын бана ѣѣ жыллык, ѣѣ ока шарап,
Ўч ока шарап, ѣѣ ока-да пѣрѣнѣ,
Да бан оннары јѣјѣрѣм, иѣѣрѣм,
Да пашанын бѣгѣрлерѣнѣ гечѣрѣм.
Хе Стујан алды атына ѣѣ жыллык ѣѣ ока шарап,
Ўч ока шарап, ѣѣ ока-да пѣрѣнѣ,
Да јѣдѣрдѣ о иѣѣртѣ.
Пашадан-да гелдѣ кѣхат, Стујан гѣтѣсѣн кошуја.

Хе Стужан піиді атыша, чыкты мејдана,
Хе паша деді Стујана:
«Стујеіе, бй Стујеіе, геіч олане,
Хер сеііі атын гечарса,
Бйіі верецам сана пашовкајы
Чадырларыннан, сары малеріііііі.
Да хер беііі атларым гечарса,
Сеііі келлеіі алацам».
Хе Стужан чекетті коркујнан кошуја.
Да гіттілар отуз ікі атнан кошуја.
Хе гіттілар, да колверділар.
Хе паша-да піиді чардак-ўстўйа,
Да бакајор хем дејор:
«Беііі атларым ілері геелејор».
Хе оса Стужан ілері геелејор.
Токада јетішёр, да токаттан атладајор,
Пашајы јўфкедйііі патладајор.
Да пашовкајы Стужан алајор.
Чадырларыннан, сары малеріііііі.

**Пѣсни новѣйшія, составленныя по поводу
всѣмъ еще памятныхъ происшествій.**

№ 45.

Цўмајертесі пазара каршы Тоді отурду
Анасыннан, бобасыннан хем кардашларыннан.
Јіділар јекмек, кыскардашына Тоді деді:
«Калк маіі Паріш, софрајы калдыр,
Софрајы калдыр, вер маказлары,
Вайііііі башыны салдат башы кыркацам».
Паріш верді маказлары агасына,
Вайііііі башыны салдат башы кыркты.

Бітірді Вайінін башыны,
Да Тоді деді мамусуна:
«Malima, male, бән чоботара гідәңәм
Чоботара Жувайчу батўја,
Сымарлајңәм, male, жапсын бана девер чізмесі.
Тодінін мамусу деді Тодіја:
«Гіт Жуванчу батўннара,
Ама кў ічіңә гітмә гезмә».
Тоді гітмеді гезмә, Тоді гітті чоботара.
Азмы дурду, чокму дурду,
Ордаң-да жебә чекетті.
Кадынын пунарын жанына гелді,
Пачіканын Гайісіні каршы гелді.
Каршы гелді, хошбеш етті.
Ордаң-да чекетті капу жойўма,
Жетішті чізмелері желіңдә,
Атты чізмелерні пріспаја,
Хем сыклык чаларды, хем гідәрді,
Хем чітені сыртына алды.
Гітті самана, долдурду чітені,
Хем сыклык чаларды, хем чітені сыртына аларды.
Ачан сырлык токадына жетішті,
Сырлар ўрўдў, көпеклар-да улушурду.
Гітті ікінці чітені гетірмә.
Тоді јоларды саманнькта, душман-у бакарды,
Душман-да бакарды, јаклашсын Тоді саманна,
Јыкылды саманнык Тодінін ўстўнә.
Азмы дўндў, чокму дўндў,
Көпеклар онун сесіңә улушурду,
Сабахлен олду, ајдыннанды,
Тодіјі мамусу арады, мамусу деді:
«Гіт, мәрі Паріш, Діман чічуннарада,
Діман чічуннарада, сор Тоді батўну».
Гітті Паріш, сорду, да гелді,

Сорду, да гелді: «жок, male, жок.
Чічу гітміш ба кеімә,
Булў да гітміш балара гоммә.
Тодінін мамусу гітті саманна,
Гітті саманна, саман гітірмә.
Куңақлады мамусу бір куңақ саман,
Тодінін кырнак аяны да карышык булду.
Насы куңақлады, jölä да дўштў.
Ічері да гелді, хем аларды,
Хем аларды, хем дўшўрдў,
Сімона да дәрді: «калк, бә Сімон, калк,
Бізім саманнык жыкылды,
Саманнык жыкылды, Тодіжі-да бастырды».
Сімон-да жынанмазды. ачан бакты пейчередән,
Ачан бакты пейчередән, јелінін дўварді кафасыны.
Сімон-да калкты, Тодінін јанына гітті,
Тодінін јанына гітті, гетірсін Тодіжі.
Гајдарді Іліјанын Колісі куңақлады,
Куңақлады Тодінін кырнак беліндән,
Да гетірді Тодіжі ічері.
Јаздырдылар Тодіжі, чіздірділәр,
Забітлерә-да білдірділәр.
Тодінін Діман чічусу жок-ту јевдә.
Кім гітсін, Діман чічусуну чырсын?
Јолладылар Марінін Костісіні.
Насы сөледі Костінік Дімана,
Јölä-да косору јеліндән дўшўрдў.
Діман јевә јетішті, гітті Тодіжі долашмә.
Тодінін мамусу аларды, хем дәрді:
Калк, Тоді, калк!
Чуфа әнтеріні гідірдік,
Кара калпаны гідірдік,
Гарус кіткаларны башына којдук.
Калк, Тоді, калк!

Діман чічун-да гелді, сені жатыркан булду.
Калк, Тоді, калк!
Карагөз жевладым, карагөз блум,
Не пек гүңейдірдің мамуну?
Не пек гүңейдірдің, кахыра соктун?
Насы бөні кыјдан, насы кардашларыннан кыз карда-
шыны кыјдын?»

№ 46.

Сорун дајлерә јеріи асланы,
Дајлерә сізә не сөледек?
Душманнарда чыкты каршыма.
Ачан урдулар башыма,
Кара кан јінді кашыма.
Гөрмүш чок-тур, сөлар јок тур.
Урма дінсіз, урма душман,
Ушаклармы браңам ўсўз.
Са јанында Гаидў дурду,
Сол-јанында Быңал урду,
Ўч гўнўнда Петрі булду.
— Ја, бә Петрі, кафадарым,
Не гелмәсін јымдатлара?
Јуван аға чыктын гөздән,
Дил-дир чоктан, гечән гўздән.
Онун јеві јимәк істәр.
— Чок селәм гөтўр ушакларма,
Јувашчәна, усулчәна,
Коркутмајасын, алатмајасын.
Ак башынын гөрғўлері
Мезарқинын саз јөртўсў.
Дерә, тепа сўрўттўлар,
Јўзўнў, гөзўнў чўрўттўлар,
Бегір јөлдўрдў, дејиләр.

№ 47.

Башкы ыерасы пустија калды.
Ба'урчудан ікі җән алды:
Кімің Һесі? Міхалын Мітісі.
Міхалын Мітісі, Міхалын җу.
Душман залог гедә жарысы
Мітіји булду, Мітіји сорду:
Кімің Һесі? Міхалын Мітісі.
Міхалын Мітісі, Міхалын җу.
Ікі җокүз ікі бәгир
Бендән хелал сизә олсун.
Кырмажын бенім гейч җанымы,
Анаја, бобаја біріңҗі кім?
Бу јалан дүниеда гейңиңікім,
Алтын топрак бенім җаным,
Бенім җаным телдән јапрак».
Алла верді, гуй-да дуду,
Мітінін кардашлы бузајы куду.
«Гелсәна бені, сорсана бені,
Бенім башыма не хал гелді.
Чок селам гөтүр анама хем бобама.
Ал кушак беліндә, беш барсак јеліндә
Біткі камкамы кліседә вердірїң,
Сон нафраммы јевдә вердірїң».

№ 48.

Факир хаҗији дөрт киши тутту,
Онун бірісі бір кошусу,
Ила бірісі Кошти кумісі,
Ила бірісі кеңди җу.
Кейейди атан кеңди карысы.
Факир хаҗи јалварајор:

«Ах кумі, кумі, Кості кумі
Ачмы брадым? Сусуз-му брадым?
Кыждыныз беіі, беіім қанымы,
Беіім қанымы, татлы қанымы».
Факір хақі жалварајор:
«Пәчіка марі, кызым Пәчіка,
Ач капулары, чык дышары»
— Насы чыкајым, бобақім хақі?
Батұ капуда дурајор,
Дурајор, капужу тутајор.
«Пәчіка марі, кызым Пәчіка
Кыр пейчерејі, чык дышары,
Гүмүшпан сарарым сеіі».
— Насы чыкајым, бобақім хақі?
Пейчереләрда демірләр кәбі.
Факір хақі жалварајор:
«Хаж Міті, Міті, олум Міті,
Ачмы брадым? Сусуз-му брадым?
Кыждыныз беіі, беіім қанымы
«Урун, уралым, о та дірі,
Ал атлара піндірелім».
Терзі Koliја готұрдұлар,
Терзі Koliјин капусунун јойуна.
Факір хақінын јастықа
Сокакларда топачлар,
Дөшеці-да-јерда чіменнар.
Хава-да булутлар јорганці дыр.
Дерә тепа сұрұтгұлар,
Јүзүмү, гөзүмү чұрұтгұлар,
Јөзеңгіја-да астылар,
«Бегір јолдұрдұ» — деіілар.
Учүнцү гүнада Петрі-да булду.
«Ба Петрі, ба кафадарым,
Не гелмедіи бана јымдат?»

— Насы гідејым сана јымдат?

Русун законнары чок тур,
Бендән сана јымдат јок-тур.

«Селам гөтүр ушакларма

Хей јевімә усулһана.

Сөлејасий, коркутмајасын

Коркутмајасын, алатмајасын.

Бак башымын гөргүсүһү.

Мезарымын саз јөртүсү,

Бенім јевім јимәк істәр,

Ушакларым јимәк істәр».

№ 49.

«Катіна марі, бала моданы,

Бала моданы, ал бакырларны,

Ал бакырларны суја гіделім.

Катіна марі, брак бакырларны,

Брак бакырларны, бізә гіделім».

«Бән сізә гиттім, капу килитли.

Марку гечәр, чапраз иликли.

№ 50.

Кырымлара гідәрим, капулары ачарым

Јавашаңик, тәтүсу мамусун дужмасын,

Кырымын Калінасы тітірәр сланінасы,

Кырымын ушаклары тітірәр ташаклары,

Кырымын Мітісі тітірәр пічісі,

Калінанын катусу тітірәр дупусу,

Карымын јеліһәрі тітірәр јеліһәрі.

№ 51.

**Пѣсня болгарская, которую дѣвушки поють когда ходять
хоронить нуклу, Германчу.**

Піпіруда лотала, лотала	Жету-ту, просу-ту
Даж булу гулам даш	Ігна моле молелај.
Да са руду жету-ту.	Даж Боже јамур ¹⁾ .

№ 52.

**Коляда болгарская, которую поють на Рождество гагаузнѣ
парни въ с. Конгазѣ.**

Ѕеднали се Ѕветім Петар јі Дімітар
Ѕеднали се да советват
Ѕеднали се малу млогу (:)
Два дѣа трі дѣа (:)
І трі ношті.
Јутговарѣ Ѕветі Дімітар:
«Ај гіде времѣ латну времѣ
Ѕе попоташа сас таргофче
Ѕе чајіре сосі вчаре».
Јутговара Ѕветі Петар:
«Ај гіде времѣ зімні времѣ
Всіх амбары з желту жыту
Ѕе міханы з ројну віну

1) См. Сборн. за нар. умотв. кн. VIII, с. 278:

Пеперуда лѣата
На Бога се мѣта:
«Даі ми, Боже, дребен джш,
Да се роди жито и рѣжѣ».

№ 53.

Пѣсня на болгарскомъ языкѣ, съ гагаузскимъ произношеніемъ.

Станчу сі віно пієші.
Ярфойді чаша заліва
Я Станчум чаша прелівам.
Чи лігна Станчум зајусна,
Зајусна Станчум загінва.
Јустанал машка-ј-рожбіца.
Мајка му лѹлку качеші,
Јему пєсін-та пујеші :
Найні мі найні Јуванчу
Найні назлы Јорданчу
Кугі кушавал пухмєне.

Мәні.

№ 1.

Чыбук урдум чімейя,
Чімейін чічепіня
Іпек олсам, сарылсам
Јарімін белгізіня.

№ 2.

Ғеңә чыктым дышары,
Думан дередә-ј-ді
Хачан гирдім којнуна,
Қоңан нередә-ј-ді?

№ 3.

Јіндім таштам ашә,
Јәмур баштан ашә.
Бән кызлары севәрім
Јары белдән ашә.

№ 4.

Хәјда гіделім дә
Дудуклерін сесіня.
Бун бір кары гөрдүн,
Баңаклары терсіня.

№ 5.

Туҗеңим атылмајор,
Пахалы, сатылмајор.
Бу узун җеңеләрдә
Јалыныз јатылмајор.

№ 6.

Хаж дереләр, дереләр,
Неләр билірім неләр.
Гөзәл кызын којнунда
Алма гібі мемеләр.

№ 7.

Дә башында кірезіләр.
Сеңи бана һермезләр.
Алып качарым сеңи,
Караннык-тыр, гөрмезләр.

№ 8.

Кар јәр сеңә, сеңә
Јамболун дересіңә.
Хеј кыз, курбан олајым
Мемейің тейесіңә,

№ 9.

Куршун аттым деңізә,
Сүзүлдү чыкты јүзү.
Херкес јәріні алды,
Бейімкі калды гүзә.

Споръ въ пѣсняхъ.

№ 10.

Онъ: Јелімдікі цыгара
Душтіу какылды кара.
Холаң түркү білісан,
Сіктір шурдан маскара.

№ 11.

Она: Ба-ічиддә хашлама,
Хашламаҗы ташлама.
Холаң түркү білісан,
Бок јімә башлама.

№ 12.

Онъ: Ахыр аттында хурма.
Хош көпеңіјім махкурма.
Аттым сана бір чарык,
Јі ону чабук, чабук.

№ 13.

Кереміт беңалары.
Гідім алаңалары.
Докунсам гелінләра,
Не дәр коңалары?

№ 14.

Башымдакы гугула,
Фаһела-дыр фаһела.
Алдым бір мұсҗу кары,
Олду башыма бела.

№ 5.

Туҗеңим атылмајор,
Пахалы, сатылмајор.
Бу узун җеңеләрдә
Јалыныз јатылмајор.

№ 6.

Хаж дереләр, дереләр,
Неләр билирим неләр.
Гөзәл кызын којнунда
Алма гібә межеләр.

№ 7.

Дә башында кирезләр.
Сені бана вермезләр.
Алып качарым сені,
Караннык-тыр, гөрмезләр.

№ 8.

Кар јәр сенә, сенә
Јамболун дересинә.
Хеј кыз, курбан олајым
Меменин тейесинә,

№ 9.

Куршун аттым деңизә,
Сүзүлдү чыкты јүзү.
Херкес јәріні алды,
Бенимкі калды гүзә.

Споръ въ пѣсняхъ.

№ 10.

Онъ: Јелімдікі цыгара
Душты какылды кара.
Холан түркү білмәсан,
Сіктірі шурдан маскара.

№ 11.

Она: Бә-ічійдә хашлама,
Хашламажы ташлама.
Холан түркү білмәсан,
Бок јімә башлама.

№ 12.

Онъ: Ахыр алтында хурма.
Хош көпөңјіјім махкурма.
Аттым сана бір чарык,
Јі ону чабук, чабук.

№ 13.

Кереміт бедалары.
Гідім аладалары.
Докунсам геліңләрә,
Не дәр коңалары?

№ 14.

Башымдакы гугула,
Фаһела-дыр фаһела.
Алдым бір мұсұл кары,
Олду башыма бела.

№ 15.

Чыбук узун, тўтун аз,
Жетар жетин бана нас.
П бир олцук, жойејим,
Сана жетсин бугун јаз.

№ 16.

Чыбук узун кестирдим,
Бан анамы кустирдум.
Кусма амам, кусма паным,
Бан сана, пан, фес кестирдим.

№ 17.

Сары кихат јелпеза,
Мари куму гел биза.
Насы варајом сиза,
Комшулар гулар биза.

№ 18.

Хаж дера дерин дера,
Голгеси серин дера.
Беи јардан ајыран,
Серпилсин кара јера.

№ 19.

Хавада учан куш-му-дур?
Канады гумуш-му-дур?
Беи јардан ајыран
Ацаба гулуш-му-дур?

№ 20.

Хавада учан lelek,
Қанады сөсек-бісек.
Бейі жәрдай азыран,
Қалбур сатсын хей jelek.

№ 21.

Хавада учан кырлаңғач
Кујруңа азырыч, азырыч.
Бейі жәрдай азыран,
Қан куссун а'уч, а'уч.

№ 22.

Алты платан шал вары.
Чоңуқ капуда жалвары.
Қыз сұрмежі аралар,
Чоңуқ кейдіні паралар.

№ 23.

Айна аттым чажыра,
Шафқы урду бажыра.
Бажыр ұстұ кывырұқ,
Чажыр ічі бұруңуқ.

№ 24.

Ај фарфурі, фарфурі,
Бір а'уч каранфiлi.
Алсам којсам цебұма,
Қоктурсам қанабіна.

№ 25.

Дереда кајмак олмаз,
Дибера дојмак олмаз.
П бір олџук јобејим,
Јолџујум дурмак олмаз.

№ 26.

Ај ајдын-дыр, варамам,
Јола резил оламам.
Ај булуда тірдікчан,
Баласалар дурамам

№ 27.

Каледә ка'ун јірләр,
Ка'уна ділім дерләр.
Біз-да гітсәк не дерләр?
— Сажмыш та гелmiş, дерләр.

№ 28.

Сары гүлүн сарысы.
Тутту башымын арысы.
Гелді геңә жарысы.
Гейті башымын арысы.

№ 29.

Ал алма, кызыл алма,
Сергенә дізіл алма.
Јар капуја гелдікчан,
Јоһуна сүзүм олма.

№ 30.

Пейчередан бак, та гел.
Цыгарканы як, та гел.
Јар јўрані селарсан,
Пулў-цаны брак та гел.

№ 31.

Дередеки бузлар,
Дередеки бузлар!
Онбеш јашында кызлар
Піштофцўму јалдызлар.

№ 32.

Урун кызлар уралым,
Чекіргејі кыралым.
Чекіргеніј хавасы,
Коңгазда-дыр давасы.

№ 33.

Беши пара бердім јеліңа,
Туз сабун алсым геліңа.

№ 34,

Ікі казык јан берміш.
Алтын кўйа нам берміш.
Ікі олан бір кыз ічің
Ајакчадан цан берміш.

№ 35,

Кала дібіңда јылан.
Кашлары диван, диван.
Беңі јардаң ајыран
Не дің булсун, не јыман.

№ 36.

Айгөресі тел олсун.
Jelleri rŷl rŷl олсун.
Бөні жардан аыран
Сейсөләјдә кŷl олсун.

№ 37.

Айгөресі телдән, телдән.
Јар бөні брајан гідән.
Јар, јевел заман сән дідән.
Вардыр сөні јүредән.

№ 38.

Пейчерејін пішесі,
Гүлүп мор менешесі.
Јөдарім, олан, јөдарім.
Ајапіма дүшәсін.

№ 39.

Ак којун, кара кузу.
Веріп којуна тузу.
Чок мала тамах јетмејін,
Веріп олана кызы.

№ 40.

Чок малын ділі вар,
Сөлесәда јері вар.

№ 41.

Пейчерејін пішесі.
Күчүк јевін көшесі.
Јакын муму, арајлым,
Јәрімә көтек аталым.

№ 42.

Она: Ылан гелір качарак,
Јарім гелір ўч ајак.
Бізім плана урулду,
Ікі гөздің көр олду.

№ 43.

Онъ: Каледан жіңдім хаса,
Халвајы бастым таса.
Бенім јарім иек гөзал,
Азбучук боју кыса.

№ 44.

Башчанізде гүл вар-мы?
Гүл дібінде јол вар-мы?
Бу гежелік мусәфірім,
Дөшөнізде јер вар-мы?

№ 45.

Мәніңі башы-мы-јсын?
Чајыр ташы-мы-јсын?
Бір кач мәні сөласәм,
Цебінде ташыр-мы-ј-сын?

№ 46.

Каленін ортасында
Мум јанар софрасында.
Бенім бір достум вар
Бешалманын ортасында.

№ 47.

Ај дувар ајан, ајан.
Јорџдџи јајан, јајан
Бейим бир јарим вардыр,
Хей сѳлар јалан, јалан.

№ 48.

Ај дувар аја стандан,
Ѓџи дувар бијаз стандан.
Цаным бир карпус истаџ
Отуз ики бостандан.

№ 49.

Кемейча чала, чала.
Чыктым инча дала.
Инча дал кырылды,
Кызлар бана урулду.

№ 50.

Пейчередан кар телір.
Сарај бана дар телір.
Бир јешил-канатлы куш олсам,
Сарајын џетџи консам.

№ 51.

Каршыда кара јемешлар,
Даллары суја јинишлар.
Копкујдан бир кыз алдым,
Амыны сычан јимеш.

№ 52.

Јевің арды херҗелә,
Јеві урду перҗелә.
О бейім істедім-ді,
Не јолладың Бейдерә?

№ 53.

Бейдерің ортасында
Мум јанар соғрасында.
Јәрім отурмуш јазар
Хей кейдіңи курар.

№ 54.

Маѝ мінтан јеклемә
Уфаңк іліклемә
Вар гит олан бекләмә
Пейчередән сесләмә.

№ 55.

Дут ачказы бурулду
Көкҗүңдә су дурулду
Јәрім бурда, бән орда
Бујнуцҗу муз бурулду.

№ 56.

Каледән јийишелім
Коч-гити дәнүшелім
Сән јамур ол, бән булут,
Біреңи қаушалым.

№ 57.

Деръ боју гідарім,
Једі дева гударім.
Гел девеңі девені ая:
Јарім гелмиш, гідарім.

№ 58.

Маріа марі, сўртўқак,
Јетеклері кертіқак.
Салкым чыча ачақек,
Маріа Міхала качақек.

№ 59.

Пазарчік дөрт көшелі
Ічі седеф дөшелі.
Ічіндә бір јәр севдім,
Дөрт јаны менешелі.

№ 60.

Алты чыбуктан lўla, lўla,
Бајылдым гўla, гўla.
Ачан Аллахтан jўla,
Гел кыз јашајлым бїla.

№ 61.

Хаж дімі кара, калпак.
Сеній діліј јалпак.
Суја гідан кызлара
Хей сїн алырсын калпак.

№ 62.

Харманда кују каздым,
Дібіңнә мәңнә јаздым.
Харманын тозу гібә,
Меләрсін кузу гібә.

№ 63.

Ај хубалы, хубалы.
Бенім јарім шубалы.
Ал алмајы ојдурдук,
Ічіңнә шәкер долдурдук.

№ 64.

Токатларымыз бурмалы.
Чыкып јола дурмалы.
Јарім бурдан гечеңек,
Лафына лаф булмалы.

№ 65.

Пейчәредән бакарым,
Дары гібә акарым.
Бән јарімің коңунда
Муска інбәр гібә кокарым.

№ 66.

Јекмек аттым, терледім.
Јар бәгірнә јерледі.
Јерледіј-са, чекетсін,
Чекеттіјннә, гөз јетсін.

№ 67.

Пейчерөдән бак бейи,
Бейирсајдын, ал бейи.
Бейдән гөзәл булурсајдын,
Ікі гөздән көр олсун.
или: (Шейтан алсын сейи).

№ 68.

Дерә боју чытраник.
Јөһ-ми сейи чобанчык?
Чобанын сөпасы јапраклы,
Кызын гөзләрі чатмаклы.

№ 69.

Мердівейдә кырк ајак,
Кыркына-да урдум дајак.
Бән јарімі гөрдүкчән,
Не јел тутар, не ајак.

№ 70.

Шамдалдан сазык акар.
Јәр бана гөзәл бакар.
И, бір олцук јөпөјім,
Азымдан баллар акар.

№ 71.

Каледән јөкүз бакар.
Јөкүзүи анны сакар.
Сакалыја кім бакар?
Тер быжык, јүрек јакар.

№ 72.

Ај минарі, минарі,
Јан капуда дѡнарім.
Јар ічердѡ сешада,
Бѡн дышарда доннарым.

№ 73.

Кала боју саз олур.
Саз ачылыр јаз олур.
Бѡн јарима гүл дейим,
Гүлүн јомурұ аз олур.

№ 74.

Купривалар чалканыр.
Бір кыз гѡрдұм, јыканыр.
Алтыннары бiздѡ дiр,
Јокүзлері бiздѡ дiр.

№ 75.

Гемі гелір деңиздѡн,
Діреклері кірездѡн.
Пунар башы тафталы,
Суда ојнар ак балык.

№ 76.

А'ул боју гүл-фатма.
Бар гiт, олан, лаф катма.
Дары демедiм, дiзледiм.
Бѡн јарими јөзледiм.

№ 77.

Дурма дїлбер каршында,
Дїлсїн бейїм жашымда.
Кїмса бейїм жашымда,
Гелсїн, дурсун каршымда.

№ 78.

Бїр ок аттым жамаңа,
Бїр куш урдум алаңа.
Бан жәрїмї танырым:
Гөзәл калпаңи алаңа.

№ 79.

Кара бегїр ахырда,
Жар жүрепїм кахырда.
Кажырымы билселәр,
Істедїмә верселәр.

№ 80.

Ај дерә, бу дерә!
Кажн анам кара јерә.
Кажн анамын јетлерї
Чекїлмејдек дертлерї.

№ 81.

Токатлармыз кыбрызы,
Каршыда гөрдүм кызы.
Ачан вардым јанына,
Сандым бїр вакла кузу.

№ 82.

Феслең јектім уваја,
Кызлар гелсің буваја.

№ 83.

Ај біділі, біділі,
Душмұш амынын ділі.
Докунма бана біділ,
Дакарым сана бір діл.

№ 84.

Маѵі јорган бојумқа,
Сікамадім кызы дојумқа.

№ 85.

Таушаны кудулар (:)
Фіданыктан аша (:).
Хеј кыз курбан олма-мы-сын
Беңім-гібі уша?

№ 86.

Бір кыз гөрдұм, ун јеләр,
Карпуз-гібі мемеләр.
Карпуз-гібі мейеләр,
Гүвем гібі теңеләр.

№ 87.

Шу дерейін узуну
Јінсәм, кырсам бузуну.
Шу урумун кызыны
Сіксәм кырмызы амыны.

Или.

Шу дөреңгін узуну
Лийсам, кырсам бузуну.
Шу урумун кызынын
Солдурсам ал ұзұнұ.

№ 88.

Ал пердә, жетіл пердә.
Кыз бейі қойма дердә.
Бән сені булдум жердә.
Соқаң бейі дердә.

№ 89.

Жүклүк-үстіңдә саз дуру.
Меңің қызлары аң дуру.
Ох, мәрі, меңің қарысы,
Жок-му сендә сергей курусу?

№ 90.

Ікі пунар гөлгелі.
Ічі долу зерделі.
Чекін шу қызы бері,
Дснадалым ділбері.

№ 91.

Гөктің жылдыз jelli дір
Jellicі-да belli дір
Сікішан қызларын
Тумбаларындан belli дір.

№ 92.

Алтын таста су дуру,
Бай куварым, о дуру,
Бай куварым, о дуру,
Сандурмада отуру.

№ 93.

Деря боју негара.
Гүлмә бізім магара.
Бізім магар аныры,
Кузруңаны каныры.

№ 94.

Карпуз ка'ун капчыңа
Карағоз кызын амңиңа.
Арпа бодај теңеси
Карағоз кызын мейеси.

№ 95.

Сары ка'ун ділімі.
Жолдурдұм бұлбұлұмұ.
Бай бұлбұлсұз дурамам,
Жар калдырсын жолұмұ.

№ 95 а.

Сары жылын, сарысы.
Кырмызы гөзүңә жарысы.
Чіңгеңейін жарасыны,
Жөпејім гөзүңиң жар'сыны.

№ 96.

Узусун сырык-гібі,
Жеңілсін корук гібі.
Не гезарсін сокакларда
Жолмалы та'ук-гібі?

№ 97.

Ікі кажык уз гідәр,
Ічі долу кыз гідәр.
Кажын башы кыжмыклы,
Кыз істәмәз быжмыклы.

№ 98.

Кыз-мы-жсын, татар-мы-жсын?
Шефәтәли сатар-мы-жсын?
Не кызым, не татарым,
Не шефәтәли сатарым.

№ 99.

Су гелір lǵlā, lǵlā.
Чоңуқ гелір rǵlā, rǵlā,
Трифун басма јеліндә,
Гүмүш піштоф беліндә.

№ 100.

Аја бактым, ај ајаз,
Қыза бактым, кыз бiјаз.
Цебұмә салдым, алтын аз,
Жетмејцек бана бұтұн јаз.

№ 101.

Нєредѧ, Тоді, нєредѧ?
Јѧкѹз сулар дєредѧ.
Бєш копча бєлїндѧ,
Гѧзал Варвара јєлїндѧ.

№ 102.

Ракы којдум фїлцѧна.
Мајыл олдум бїр цѧна.
Цѧн бєнїм олацєк,
Сарарып та солацєк.

№ 103.

Дут аччѧзы дут вєрї,
Јапраціны кыд вєрї.
Сєнїн гїбі тѹркѹцѹлар
Устасына гѧт вєрї.

№ 104.

Пат алтында та'уклар
Қызлар гїбі на'уклар.
Пат алтында турналар
Қызлар гїбі курвалар.

№ 105.

Бїр кыз гѧрдѹм, ун јєлѧр,
Којнундакы мємєлѧр.
Којнундакы мємєлѧр,
Бурцѹ, бурцѹ тєнєлѧр.

№ 106.

Дә башында хашлама.
Олан мәһиләрі биләһсан,
Олан мәһиләрі биләһсан,
Бір боку јимә башлама.

№ 107.

Кыз сүйүрү, тоз едәр.
Чоңук гечәр, гөз едәр.
Буздан фәлқән олур-му?
Чоңук мінтаны шал-мы-дыр?
Чоңуктан шалыр вар-мы-дыр?

№ 108.

Узунсун дәлар гібә,
Татлысын баллар гібә,
Гезәрсан јевдән јевә,
Башада гүлләр гібә.

№ 109.

Каршыдан јылан гелір,
Кашлара бана диван.
Kaleji калдыралым,
Јыланы јөлдүрелім.

№ 110.

Каршыда гөрдүм кырк атлы,
Кыркыда жееткалы.
Жеетканын шіріді,
Јанды јұрай, јеріді.

№ 111.

Балара җитім јўзўма,
Јар јилишти ғөзўма.
Діз бе діз отурмушкан,
Хасірет олдум ўзўма.

І-ое прибавленіе.

ДУХОВНЫЙ СТИХЪ ОБЪ АВРААМЪ.

СТИХЪ ОБЪ АЛЕКСЕѢ БОЖЬЕМЪ ЧЕЛОВѢКЪ.

Музыкальный фрагмент в нотном изложении. Ключ — G-бемоль (F#), ритмический рисунок — 6/8. Текст песни:

Ал-лах а-клы-на ча-ры-ды Ев-лен-мек-тѣн-кі
ча-ры-ды Мер-ха-ме-ті-са ча-ры-ды
Бу ак-ыл-лы А-лек-сі-ус.

ТУРКУ.

№ 1.

Музыкальный фрагмент в нотном изложении. Ключ — C, ритмический рисунок — 6/8. Текст песни:

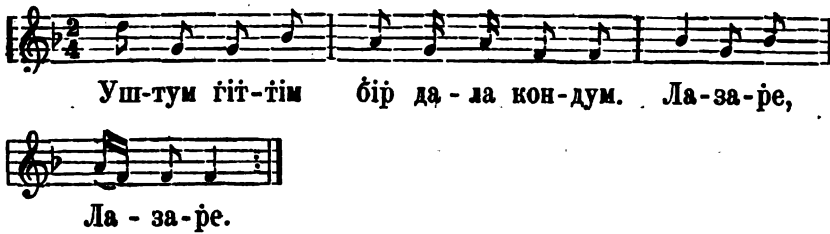
Ќве-ті Пе-три да јал-ва-ра-јор-(у)
Ќве-ті Пе-три да јал-ва-ра-јор-(у).

№ 2а.

Музыкальный фрагмент в нотном изложении. Ключ — B-бемоль (Bb), ритмический рисунок — 2/4. Текст песни:

Уш-тум ііт-тім да-ла кон-дум. Ла-за-ре,
Ла-за-ре. Дал да ба-на је-міш вер-ді.
Ла-за-ре, Ла-за-ре.

№ 26.

№ 3.

№ 5.

№ 6.

№ 8.

Ах шу бә чо-ту - ңан-да кыр-мы-зы ғ-зұм

Ах шу бә чо-ту - ңан-да кыр-мы - зы ғ-зұм.

№ 9.

Бән ғ-сғ-зұм, бән га-р-і-бім не-нәм кі-мі-мә

ва - ра-јым Бән ғ-сғ-зұм бән га-рі-јым

кі-ме-мә ва-ра-јым.

№ 13.

Шу ча - јыр-да ғч бә - гір вар

Җеј јаў - рум ғч бә-гір.

№ 14.

Цғ - ма-јер-те - сі па - за-ра кар - шы

№ 20.

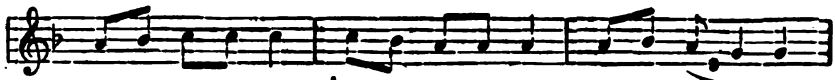
№ 24.

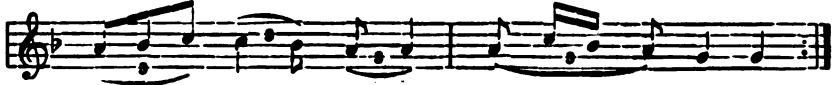
№ 27.¹⁾

1) Знакъ x указываеть удареніе.

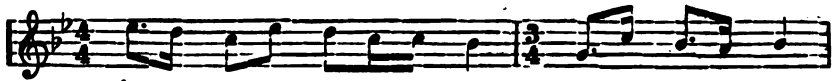

Җы-ка-ла-сы-ныз Җеј ка-ра да-лар ас-кер кал-ма-ды

шу ру-сун за-кон зор-дур кор-ка-рым јѳ - лѳ - рѳм.

№ 28.

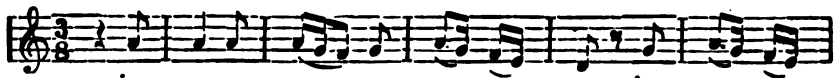

Сі-віс-то-пул-да бір ча-дыр Бір је-тіл ча-дыр

О ча-ды-рын ал-тын-да Ўч қі-ван ја-тыр.

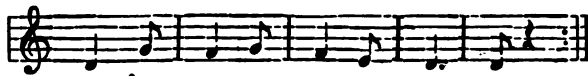
№ 29.

Дѳн ге-це-лар дѳш-мѳ гѳр - дѳм Гѳл-лар а-

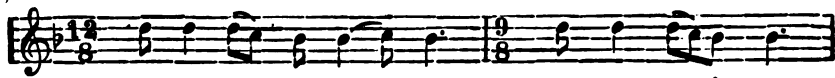

чар ба - шым-да А-чыл дај-лар шен ол бај-

лар Бѳн јол-цѳ-јум гі - дѳ - рім.

№ 30.

Цѳ-ма ге - це-сін - нѳн тут-ту-лар бі - зі

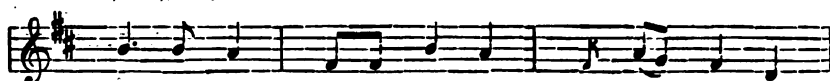

Цў-ма ге-це-сін - нән тут-ту - лар бі-зі.

№ 31.

Ма-жыл ол - дум жын-ңір іч-ті Г'ө-зў ка - шы

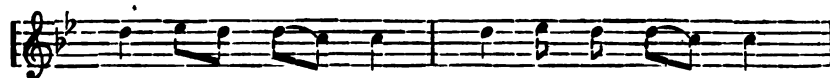

ка - ре - жа Жок-му бір тај - лең бу - ра - да,

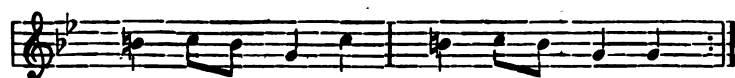

Гел-сін гір-сін а - ре-жа.

№ 33.

Са-бах жыл - ды - зы ге - це - дән ду - вар

Сел - бі уј - кум вар вар дўң-кў г'це-дән.

№ 37.

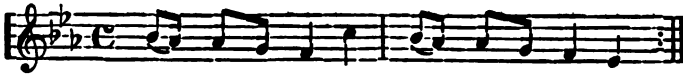

Ма-рі Ма - рін - ке, сән бул-гар кы - зы

Сән бул-гар кы - зы бән да тұрк о - лу.

№ 47.

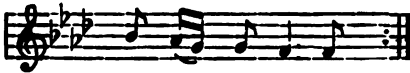

Баш - кў ме-ра-сы пу - сти-ја кал-ды.

№ 49.

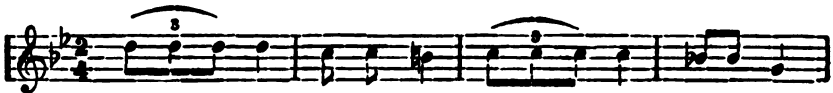

Ка-ті-на ма-рі ба-ла мо-да-ны ал бакыр-лар-ны

су-ја гі-де-лім.

№ 50.

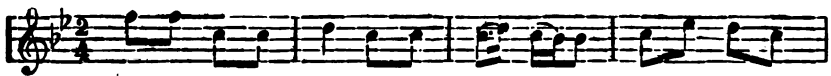

Кырымла-ра гі-дә-рім ка пу-ла-ры а-ча-рым

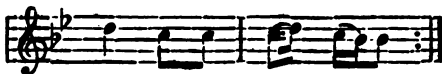

Ја-ва-шә - ңік тәт-су ма - му-сун дуж-ма - сын.

№ 51.

Пі-пі-ру-да ло-та-ла ло-та-ла Дәј Бо-же-ле

гу-лем дош гу-лем дош.

№ 53.

МАНІ.

№ 2.

№ 14.

№ 50.

№ 73.

Ка-ла ар-тын-да саз о-лур іуі а-чы-лыр

јаз о-лур.

№ 79.

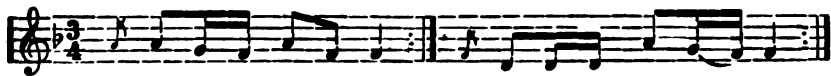

Ка-ра бе-гір а-хыр-да Бе-нім ұ-ре-ңи ка-хыр-да

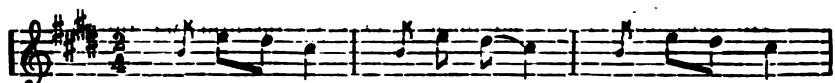
Бе-нім ұ-ре-ңи-мі біл-се-ңіз Іс-те-діј-мі вер-се-ңіз.

№ 90.

І-кі пу-пар іді-ге-лі До-на-да-лым діл-бе-рі.
І-чі до-лу зер-де-лі
Че-кін шу кы-зы бе-рі

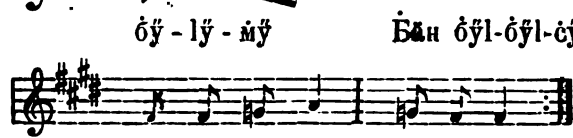
№ 95.

Са-ры ка-ун ді-лі-мі јді-дұр-дұм ділі-

ді-лі-мі Бәл ділі-ділі-дұз ду-ра-мам

Јәр қал-дыр-сын јді-лі-мі.

№ 95а.

Са-ры жы-лын са-ры-сы кыр-мы-зы - го-зун-(ы)
жа-ры-сы Чин-ге-не-нин жа - ра - сы-ны
Жо-не-жим го - зун-нум жар-сы-ны.

№ 97.

(Мелодія-варіантъ № предыдущаго.)

I-кі ка-жык уз ги-дәр I-чи до - лу
кыз ги-дәр Ка-жын ба-шы кыј - мы-кы
Кыз іс - та - маc бы-жык-лы.

№ 98 и 100.

Кызмыјсын та-тармыјсын? Шефе - лі са-тармыјсын?
Не кы-зым не та-та-рым Не шеф-те - лі са-та - рым.

№ 110.

Кар-шы-да гөр(ү)дүм кырат-лы Кыр-кы да же-
лет-ка - лы Же-лет-ка-нын ші - рі - ді.
Жан-ды жү-рәм же-рі-ді.

Detailed description: The musical score for song № 110 is written on three staves in G major (one sharp) and 2/4 time. The melody is simple and folk-like. The lyrics are in Kyrgyz. The first staff contains the first line of the song, the second staff contains the second line, and the third staff contains the third line. The lyrics are written below the notes, with hyphens indicating syllables that span across notes.

№ 111.

Ба - шім а-рёр, Ба-шім а-рёр Жа бан па-за-ра
ва-ра-јым Ба-ші-на дал фес а - ла - јым
Де-ме-јә-сін ба - шім ар-јор јор јор јор.

Detailed description: The musical score for song № 111 is written on three staves in B-flat major (two flats) and 2/4 time. The melody is simple and folk-like. The lyrics are in Kyrgyz. The first staff contains the first line of the song, the second staff contains the second line, and the third staff contains the third line. The lyrics are written below the notes, with hyphens indicating syllables that span across notes. A triplet of eighth notes is marked with a '3' over it in the third staff.

МЕЛОДИИ ТАНЦЕВЪ¹⁾.

Дѣз хору.

$\text{♩} = 72.$ На скрипкѣ.

1.

Тоже.

На скрипкѣ.

2.

1) Описаніе этихъ танцевъ см. въ Этнографич. Обзорѣніи кн. XLIV, статья "Гагаузы Бендерскаго уѣзда".

Тоже.

3. *Повторяется много разъ.* На "кауш кеменча".

Тоже.

4. На кавалѣ.

Падурей.

5.

Тоже.

6. $\text{♩} = 132.$

Тоже.

Кады́нця.

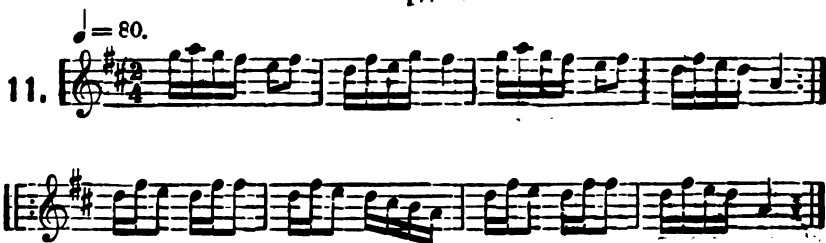
Тоже.

Туканца.

Хардаг.

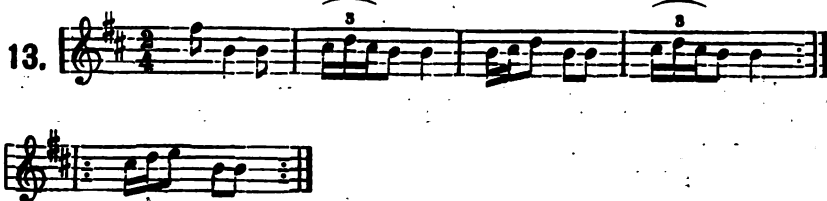

Тоже.

ЧиФутче.
(жидовская)

На "кауш кеменча".

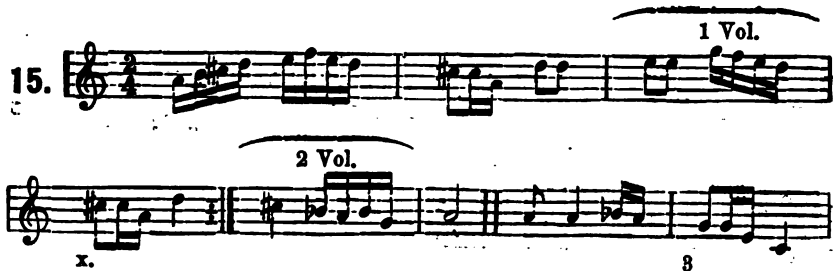

Тоже.

На кавалѣ.

Тоже.

То же.

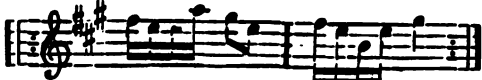
Чигейяя.
(цыганская)

Тоже.

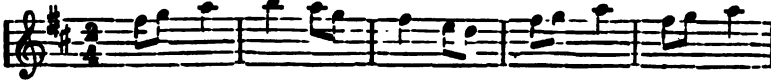
♩ = 96. Каждое колъно повторяется по 6 по 8 разъ.

18.

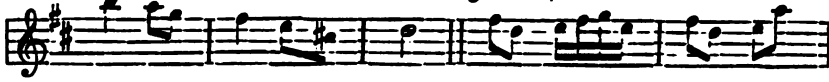

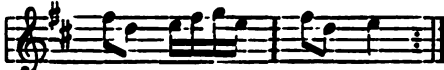
Сусуѣакъ.

♩ = 66.

19.

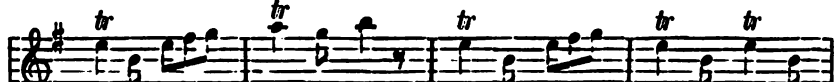
♩ = 120,

Блаиераска.

20.

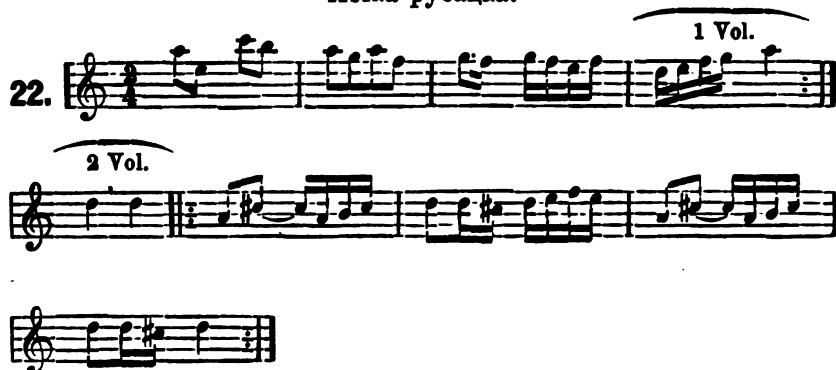

Русча.
(русская)

21.

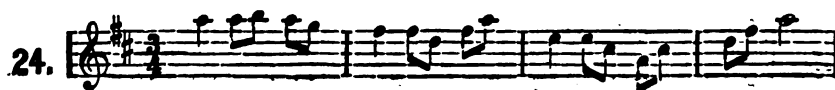
По́лка ру́сáцкa.

По́лка.

По́лка мазу́рка.

Јол хавасы (маршъ).

Тоже.

Софра хава (застольная мелодія).

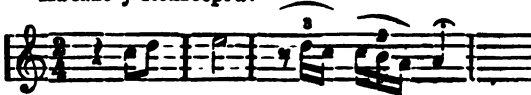

Парйаа.¹⁾

1) См. Kolb. Рокисіе III. ст. 70 № 723, называемый «сочаръ».

Начало у Кольберга:

Тоже.

*Da capo
al fine.*

1. The first part of the report is a general introduction to the subject of the study. It discusses the importance of the study and the objectives of the research.

2. The second part of the report is a detailed description of the methodology used in the study. It includes information about the sample, the data collection methods, and the statistical analysis.

3. The third part of the report is a discussion of the results of the study. It presents the findings of the research and discusses their implications for the field of study.

4. The fourth part of the report is a conclusion. It summarizes the main findings of the study and provides recommendations for future research.

5. The fifth part of the report is a list of references. It includes all the sources used in the study, such as books, articles, and other documents.

6. The sixth part of the report is an appendix. It contains additional information that is not included in the main body of the report, such as raw data or detailed calculations.

7. The seventh part of the report is a glossary. It defines the key terms and concepts used in the study, ensuring that the reader understands the terminology.

8. The eighth part of the report is a bibliography. It lists all the sources used in the study, providing a comprehensive list of references for the reader.

9. The ninth part of the report is a list of figures and tables. It provides a summary of the visual elements used in the study, such as charts, graphs, and tables.

10. The tenth part of the report is a list of abbreviations. It defines the abbreviations used throughout the report, ensuring that the reader can understand the shortened terms.

II-е прибавленіе.

СЛОВАРЬ
ЯЗЫКА БЕССАРАБСКИХЪ ГАГАУЗОВЪ.

ГАГАУЗСКІЙ СЛОВАРЬ.

А.

¹а — начальникъ, ага. Въ селѣ Комрадѣ такъ называютъ волостнаго старшину.

²а — 1) бредень, 2) мошня у шта-новъ.

аба — 1) толстое сукно, 2) короткое суконное пальто, душегрѣйка.

абан (v) — опираться; абандыр (v) — заставить опираться; абандырт (v) = абандыр (v).

ав — 1) охота, 2) дичь, на которую охотятся; авці — охотникъ; авцілык — добыча на охотѣ; авлан (v) — озираться, искать глазами, охотиться.

авѣрѣ — имущество.

авул = аул.

авустоздан су — Иорданская вода (крещенская).

авуч — горсть; авучла (v) — брать горстями.

авшам — вечеръ; авшама — вечеромъ; авшам-ајр-олсун — добрый вечеръ, привѣтствіе; авшам јекмѣ — ужинъ; авшамлејны — вечеромъ; авшамнејын = авшамлејын; авшамсы — вечеромъ.

ага — старшій родной или двоюродный братъ, старшій родственникъ изъ одного поколѣнія; агалык — старшій братъ жены; аганын кызы — племянница (дочь старшаго брата).

аглічан — англичанинъ.

¹ада — 1) болото, покрытое камышемъ; 2) мысъ, островъ, полуостровъ.

²ада (v) — обѣщать, завѣщать, подарить.

адам — человекъ; адамлык — гостепріимство, общительность; адамлыклы — гостепріимный, уважи-

тельный, общительный; адамлыктан чык(у) — быть эгоистомъ, быть не похожимъ на человека.

адаш — тѣска, ровесникъ (С. Этулія).

адеі — обрядъ, обычай, привычка.

адык — очень, ужасно, черезчуръ; адык чок — ужасно много.

адым — шагъ; адым-адым — шагомъ (конскій аллюръ); адымна(у) — шагать; адымнат(у) — заставить шагать.

аѳба — или, ли; аѳба... ѳ са — или... или.

аѳмы — необученный, необъезженный, недрессированный (про лошадей).

аѳі(у) — болѣть; аѳі — 1) горькій, жалкій; 2) болѣзнь, горечь, неприятность; аѳдыр(у) — производить боль; аѳдан — благодѣтель; аѳі-сакыс — дикій цикорій (полевое растеніе); аѳт(у) — заставить болѣть, напр. јылач башлады аѳтмѧ — лекарство начинаетъ вызывать боль; аѳчек(у) — страдать.

аѳк(у) — см. ѧч — голодать, проголодаться, чувствовать голодъ; аѳктыр(у) — заставить голодать.

ѧз — ротъ; ѧздан сѧлѧ(у) — приказать словесно; ѧзлык — 1) удила; 2) передній конецъ основы въ томъ мѣстѣ, гдѣ нитки ея при-

вязываются къ палочкѣ, которая вмѣстѣ съ основой накладывается на валъ и завертывается подъ готовую матерію; 3) часть, образуемая нитками основы, растягиваемыми ничельницами, въ которую бросаютъ челнокъ.

аз(у) — нарывать.

аз — мало, немного; азал(у) — уменьшаться, сбывать (о водѣ); азар-азар — по немногу, по маленьку; азарак — мало, маленечко; азарла(у) — ругать, уничтожать; азбу-чук — немножко; азыѳк — немножко.

азат-олду — пропаль (старинное выраженіе).

¹ај — мѣсяцъ, луна; ај ајдын-ныкъ — лунный свѣтъ; ајлык — мѣсячное жалованье.

²ај — святой, напр. ај Пѣтрі — Св. Петръ; ај Танас — Св. Афанасій; ај Јордан Св. Крещеніе.

ајаз — морозъ.

ајазма — 1) святая вода; 2) праздникъ зимняго Ивана, на который святятъ воду; новогр. αγιασμα.

ајак — 1) нога, лапа; 2) спицы мельничнаго зубчатаго колеса; ајак јолу — 1) тропинка; 2) отхожее мѣсто (старинное выраженіе); ајаклык — подножка въ ткацкомъ станкѣ; ајакта дур(у) или ајакча дур(у) — стоять на ногахъ; ајан

тутул (v) — сводить ногу (судорогами).

ајдѣму — 1) алтарь; 2) земля, отведенная священнику и церковному причту; ајдѣму капусу — царскіе врата въ олтарь; съ новогр. ἄγιον βῆμα — алтарь.

ајдын — просвѣтлѣвшій, протрезвившійся, трезвый; ајдын-нан (v) — просвѣтлѣть, разсвѣтать; ајдынник — свѣтъ, свѣтлый; ајдын-нык дѣнѣ — міръ, вселенная.

ајкыры — поперегъ (послѣ.); ајкырла (v) — перейти черезъ; ајкыры ач — поперечина.

ајлѣ (v) = ала (v). Встрѣчается только въ пѣсняхъ.

ајлак — свободный, не имѣющій работы.

ајна — 1) зеркало; 2) бревенчатая шестиугольная рама, на которой вращается вѣтрѣнная мельница; 3) пѣлый коверъ (kilim), который вѣшается на стѣну; ајнаці — мошенникъ.

ајнаш (v) — надобѣдать, приста-
вать.

ајвѣрос — Афонскій монастырь.

ајоз — херувимъ, ангелъ хранитель, святой, икона святого.

ајол — милый.

ајрат ет (v) — различать издали.

ајтла (v) — чистить.

ајы — медвѣдь.

ајып — стыдъ, срамъ, стыдный, срамный; ајыплык — стыдливость.

ајыр (v) — перегородить, раздѣлять, выбирать, оторвать, отклеить, отлешить, разлучить, отбить; ајырт (v) — заставить отдѣлять, заставить выбрать; ајырт ет (v) = ајрат ет (v); ајырыл (v) — разлучаться, разойтись, различить; ајырык = ајырыч — разрѣзанный, раздвоенный; ајырыш (v) — раздѣляться, расклеиваться.

ајытла (v) = ајтла.

ајыфлан (v) — вздохнуть, пожалѣть.

ак — бѣлый, правильнѣй, бѣлокъ глаза, бѣлокъ лица; ак балык — окунь; ак дѣрмені — мельница, приводимая въ движеніе лошадьми; ак дѣнѣмѣш гѣзѣмѣш — бѣльмо (бѣлое унало въ глазъ); акына — точно, именно; ак шуфа — ртуть; ап ак — бѣлый, какъ снѣгъ.

акікат — дѣйствительно, вѣрно.

ак (v) — течь, литься; акыт (v) — заставить течь, вылить; акытма — кушанье вродѣ блина изъ пшеничной муки съ масломъ, сыромъ и яйцами; акыш (v) — слѣдовать за кѣмъ-нибудь; акыштыр (v) — заставить слѣдовать; актыр (v) — обойти.

¹аклы — см. подъ сл. акыл.

²аклы = ак (бѣлый).

акраба — ровесникъ, однолѣтокъ.

акран = акраба.

актар (v) — 1) обойти; 2) разобратъ, разнести.

акыл — умъ, мысль, память;

акыл бер (v) — дать мысль, посоветовать; акыл даныш (v) — посоветоваться; акылдан чык (v) — сойти съ ума; акыллы — умный, разумный; аклы бозул (v) — сходить съ ума; аклына гел (v) — вспомнить, прийти на умъ; аклын ер (v) — собраться съ умомъ, становиться умнѣе.

¹ал — красный, алый, рыжій (лошад. масть); ал бѣгір колбер (v) — поджечь (пустить алую лошадь); ал топ — вербена (садовый цвѣтокъ); ал ду'ак — красный платокъ, надѣваемый на голову невѣстою на свадьбѣ; алду'аклы — въ красномъ платкѣ, т. е. въ подвѣчномъ платѣ (такъ называютъ въ пѣсняхъ невѣсту).

²ал (v) — взять, брать; бапыны ал (v) — подумать (фигур. выраженіе); алыці — купецъ; алыштыр (v) — приручить; алын (v) — съ ума сойти; алыш (v) — выздороветь; алыш-веріш — торговля; алыш-веріш ет (v) — торговать; алыштыр (v) — 1) вылѣчить, 2) приручить; алышык — привычный, привыкшій.

ала (v) — плакать; алат (v) —

заставлять плакать; алаттыр (v) — доводить до слезъ (прибавши); алаттыр (v) — заставить плакать (укравши у челоѣка вещь); алаш (v) — жаловаться.

алабарда — челоѣкъ, который все дѣлаетъ небрежно, кое-какъ.

алабаш — брюква.

алацъ — 1) пестрый, пѣгій; 2) узоры, которыми разрисовываются гагаузскія печи и стѣны хатъ; алацъ каранникъ — сумерки (пестрая темнота); алацалан (v) — пестрѣть; алацалык — пестрота.

алажын = алан.

алак-булак — безпокойный.

алан — куча деревьевъ, кустъ, куча.

алатла (v) — спѣшить, торопиться.

алаф — корнь для скота.

алдан (v) — обмануться; алдат (v) — обмануть, соблазнять.

Аллах — Богъ; Алла-роз-олсун — здравствуй (привѣтствіе); Аллах јекмѣмі алсын — чтобы Богъ у меня хлѣбъ отнялъ (клятва); Аллахлыкъ — животное, назначенное въ жертву Богу; Аллахтан булсун — пусть его Богъ найдетъ (проклятіе); Аллахымъ — Боже мой, Господи; Аллахын јері — земля внутри церковной ограды; Аллахын Солу — Духъ Святой.

алма — яблоко; алмаџик — 1) яблочко, 2) бедро.

алт — низъ; алтѣнна — внизъ, въ нижнюю сторону; алты — подошва, низъ; алтынкы — нижній; алчак — низкій; алчаџик — низенькій.

алты — шесть; алтмыш — шестьдесятъ; алты кіші — шесть штукъ, шестерка (название игры); алтылы — шестерка (въ картахъ); алтынџи — шестой; алтысы — шестой.

алтын — золото, золотой; алтынџик — название какого-то садового цвѣтка; алтыннан џалдызла (v) — позолотить; алтыннан џалдызлы — позолоченный.

alekim selam — привѣтствіе.

алем — чужой, посторонній.

alefeñ (v) — разгораться.

ам — женскій половой органъ;

амџи — уменьшительное отъ ам;

амчук = амџи.

ама — а, но.

аман — милосердіе.

амѣнет — взятый на прокатъ.

amel — жадность; амелли — жадный; амеллик — жадность.

амуџа — дядя по отцу; амуџа кызы — двоюродная сестра; амуџа џлу — двоюродный братъ.

ан (v) — припомнить, догадаться, доказать; андыр (v) — напомнить;

анна (v) — понимать; аннаџан — догадливый; аннат (v) — напомнить, заставить понять, заставить догадаться, внушать; аннаш (v) — столковаться; аныл (v) — быть известнымъ.

ана — мать; анадан дума — выраженіе, соответствующее русскому: «въ чей мать родила», т. е. голый; ананын анасы — бабушка по матери; анасыны аврадыны сұв (v) — ругаться матернымъ словомъ; анаџим — матушка.

анахтар — ключъ къ замку и ключъ для отвинчиванья гаекъ.

аңгы — который, кто (относит. мѣстном.); аңгыныз — кто изъ васъ.

әні — что (отн. мѣст.); әнікі = әні.

анны — лобъ.

аннык — борозда на землѣ отъ плуга.

ансыр (v) — чихать.

аңтере (v) — куртка съ узкими рукавами (часть мужскаго костюма); новогр. αντερεσο — нижній.

антыкрис — антихристъ.

аныл (v) — отличиться, отличаться.

аныр (v) — ревѣть по ослиному; анырт (v) — заставить ревѣть по ослиному.

апот! — караулъ! (призывъ на помощь).

апуш — пахъ.

ѣр — тяжелый, беременный;

ѣр (v) — быть беременнымъ; ѣр-

лан (v) — быть беременнымъ, тяго-

тить, печалиться; ѣрлаш (v) — при-

бавить себѣ вѣсу; ѣрлык — тя-

жесть; ѣр ојун — тяжелый, стари-

ковский танецъ; ѣрсыз — безсо-

вѣстный, безстыдный; ѣрт (v) =

ѣрдыр (v); ѣрадык — наказаніе.

¹ара — промежутокъ; арада —

между; ара дувар — перегородка

въ хатѣ; арасында — между;

ареѣа = арада, ареја = араја.

арала (v) — открыть.

²ара (v) — искать; аран (v) —

искаться, искать вокругъ себя; аран-

дыр (v) — заставить искать.

араба — 1) телега четырехко-

лесная) колеса безъ желѣзныхъ

шинъ); 2) возъ, какъ единица измѣ-

ренія; 3) созвѣздіе «Большой мед-

вѣдницы».

аргач — утокъ (въ ткацкомъ

дѣлѣ).

ареѣлік — приемышъ.

арка — спинка; аркаја ал (v) —

жалѣть, принимать въ комъ-либо

участіе.

аркадаш — товарищъ, другъ.

аркан — арканъ, веревочная

петля.

армут — груша, грушевое де-

рево.

арпа — ячмень.

арпаѣик — маленькая луковница,

которую сажаютъ въ землю для по-

лученія зеленого лука.

ѣрт — задъ; ѣрдына — за что

нибудъ (на вопросъ куда?); ѣрдын-

да — за чѣмъ-нибудъ (на вопросъ

гдѣ?); ѣрдына дѣш (v) — гнаться;

ѣрдындан — изъ-за (послѣд. на во-

просъ откуда?); ѣрдындан гѣт (v) —

слѣдовать за кѣмъ-нибудъ; ѣрта

калды бу јеѣ — чтобы этотъ

домъ остался пустымъ (ругатель-

ство).

арт (v) — прибавляться; арт-

тыр (v) — прибавлять.

артык — уже.

архаѣил — Архангелъ (съ гре-

ческаго).

¹ѣры — болѣзнь.

²ѣры — дикая пчела.

арык = ахыр.

арыш — 1) бревно, за которое

поворачивается вѣтряная мельница;

2) горизонтальный брусь, при по-

мощи котораго лошадь вращаетъ ко-

лесо водоподъемной машины.

ас (v) — повѣсить; астыр (v) —

заставить повѣсить; асыл (v) — вы-

сѣть, быть повѣшеннымъ; асма —

виноградная кисть, повѣшенная для

сушки.

аскер — войско.

аслан — левъ.

аслы — правда, былъ.

аста = хаста.

астар — подкладка у одежды.

¹ат — имя.

²ат — лошадь; атлы — верховый, всадникъ; атлы гіт (v) — ѣхать верхомъ.

³ат (v) — бросать, стрѣлять; кей-діні ат (v) — бросаться; атла (v) — прыгнуть, подпрыгнуть, броситься; атмацѣ кушу — соколъ; аттыр (v) — заставить бросить, спустить сѣмя (при совокупленіи); аттырык — сѣмя человеческое; атыл (v) — броситься; атылајрак — въ карьеръ, маршъ-маршъ (лошадиный аллюръ); атылан-атыланын — бросаю броситься; атым — зарядъ.

атак — желѣзный винтъ, шурупъ.

атеи — 1) огонь, 2) адъ; атеи-лі — огненный; атеи-лік — 1) кузнечный горнъ, 2) мѣсто, на которомъ разводится огонь; атеи бѡ-цѣ — Ивановъ червячекъ, свѣтящійся жукъ.

атлас — атласъ, шелковая матерія вообще.

а'у! — эй! гей!

аўдукат — адвокатъ (съ русск.)

а'ул — заборъ; дворъ, огороженный заборомъ; а'ул курусу — старый развалившійся заборъ; а'улуја сур (v) — пахать участокъ земли,

х.

начиная снаружи и постепенно приближаясь къ серединѣ.

а'урт — скула, челюсть.; а'урт діи — коренной зубъ.

а'устос — Августъ мѣсяцъ (съ греческ.).

а'уч = авуч.

аф; — афетілар олсун! — на здоровье! (привѣтствіе); аф едѣсініс јыкрамы — не взыщите на угощеніи.

аферім! — bravo; албан. аферім.

афта — недѣля.

ахеңк — веселое сборище народу съ музыкой и танцами: зрѣлище; албан. аһеңк-гу.

ахмак — дуракъ, глупецъ, съумасшедшій.

ахол — хвастунъ.

ахѡта — охота, желаніе болг. охота (слов. Дювер.); ахоталан (v) — разохотиться.

ахым! — ах! вздохъ, напр. бѡнім ахым кајбѡлмѣс — мои вздохи не пропадутъ (т. е. когда-нибудь Богъ оплатитъ за мои вздохи).

¹ач — 1) стволъ дерева; 2) аршинъ, напр. уч ач чуфа — три аршина сукна; ачтан — деревянный; ачлык — лѣсъ, какъ древесный матерьялъ.

²ач — голодъ; ачлык = ²ач.

³ач (v) — открыть, отворить, рас-

пустить (про цвѣтокъ); ачтыр (v) — заставить открытъ, заставить отворить; ачык — открытый, отворенный, ясный, свѣтлый; ачык мѣй — свѣтло-голубой; ачык хава — ясная погода; ачыл (v) — открыться; ачылдыр (v) — заставить открыться.

ачан — когда.

¹аш — кормъ (старинное выражение).

²аш (v) — уйти такъ далеко, чтобы не было видно.

аша — низъ; ашѣ — внизъ; ашада — внизу; ашакы — нижній.

ашла = хашла.

ашык — костяная бабка для игры.

ашыры — черезъ (послѣ.).

Б.

¹ба! — междомѣтіе (употребляется тогда, когда хотятъ напугать кого-нибудь неожиданностью).

²ба — виноградникъ, виноградный садъ; ба боз (v) — собирать виноградъ; баці — сторожъ виноградника; бајапра — виноградный листъ.

баба — 1) старуха, бабка, акушерка, женщина знающая; 2) желудокъ; бабіца — 1) понось (со славянск.); см. О. Kolb. Pokus III str. 177 № 94; болг. Карав. памят. (словарь).

бабіла бургусу — самый крупный буравъ.

бабуч = папуч.

бадаш (v) — составлять артель, собираться въ артель.

баді! баді! — кричатъ на гусей, когда ихъ отгоняютъ (С. Этулія).

бадіка = баѣу.

баѣ — печная труба; баѣнын делі — душникъ въ печкѣ; баѣ парасы — ежегодная подать, уплачиваемая обществу домохозяевами галаузскаго села, не принадлежащими къ обществу.

баѣак — нога; баѣаік — ножка.

баѣнак — своякъ, мужъ женной сестры (старшей и младшей).

базар — рынокъ, базаръ; базіргѣн — куонецъ.

базелах — кирпичный сводъ, служащій основаніемъ печной трубѣ.

бажрак — знамя, хоругвь.

бајтал — кобыла. Такъ называютъ дѣвушекъ съ неуклюжими и грубыми манерами.

бајыл (v) — покатываться со смѣху, сомѣть, лишиться чувствъ.

ба́йыр — гора; ба́йырцік — при-
горокъ; ба́йырлы — горный, гори-
стый.

бакана́к — выдающаяся кость на
ногѣ у лошади выше того мѣста, гдѣ
начинается копыто.

бак (v) — смотре́ть, взгляну́ть,
наблюдать, надзирать, ходить за чѣмъ-
нибудь; бакты́р (v) — заставить
смотре́ть; бакыл (v) — смотре́ть за
чѣмъ-нибудь, ухаживать; ба-
кыш (v) — переглядываться, боло-
ваться съ дѣвушками; бакыш-
ты́р (v) — заставить переглядыва-
ться.

бакла — бобъ.

бакы́р — мѣдь, мѣдное ведро
для воды, вообще металлическое
ведро, напр. кала́йлы бакы́р — бѣ-
лое оловянное ведро; бакы́рцік —
мѣдное ведерко.

бал — медь; бал муму — воск,
восковая свѣча; баллы пѣта — пря-
никъ.

ба́ла (v) — завязывать; ба́лама —
дверная петля; ба́лан (v) — угово-
риться, обязаться, заключить условіе;
ба́ланты — условіе, договоръ; ба-
лат (v) — заставить связать.

балабан — высокій.

балан — бѣлый (лошадиная масть);
у малороссовъ балан — бѣлый (на-
звание для волков). Zb. Wiad. do Antr.
III st. 133 № 25.

ба́лаѣру — полозъ, большая змѣя
изъ породы удавовъ; рум. băláur;
алб. boḷe.

балган — мокрота, слизь.

балды́р — икра ноги.

балды́ска — свояченица, млад-
шая сестра жены.

баллаца́ — ольха.

ба́лта — 1) болото, низкое мѣ-
сто, неудобное для земледѣлія; 2)
вырей; у гуцуловъ ба́лта-болото (Zb.
Wiad. do Antr. XIII str. 30); алб.
balte, рум. balta, новогр. βαλτη.

балы́к — рыба; балы́к тут (v) —
ловить рыбу; балы́кчы — рыба́къ;
балы́кчы кушу — водяная птица,
лебедь, чайка, пеликанъ.

бал — балъ, пиръ.

балер — маленькій деревянный
боченокъ для воды и для водки.

ба́ліница — больница (съ русск.).

¹бан — безсознательный, бан
гіт (v) — забыться, впасть въ без-
сознательное состояніе.

²бан (v) — брать пищу (рукой или
вилкой), макать; банды́р (v) — тол-
кать, кормить, заставляя принимать
пищу.

ба́ня — баня (съ русск.).

ба́р — кричать; ба́рган — кри-
кунъ; ба́рт (v) — заставить кричать;
ба́рын (v) — кричать; ба́рын-
ды́р (v) = ба́рт (v); ба́рыш —
крикъ, шумъ; ба́рыш (v) — кри-

чать, перекидываться; бърцік — деревянная накладка на ось телѣги (вѣроятно потому такъ называется, что при поворотахъ телѣги сильно скрипитъ).

барабар — вмѣстѣ.

барез — какая-то тонкая дорогая матерія.

барі — хотя, по крайней мѣрѣ; барім = барі.

баріс — платокъ, надѣваемый женщинами подѣ чемберъ.

барсак — кишка.

барыт — порохъ.

барыш — миръ; барыш (v) — мириться; барыштыр (v) — мирить.

¹бас — споръ, пари, закладъ; бас тутун (v) — спорить, держать пари, биться объ закладъ; баста дур (v) — быть, находится въ спорѣ.

²бас (v) — 1) бросить, 2) всыпать кнутомъ (въ спину); 3) наступить ногой; басамак — камень на порогѣ хаты (съ улицы), ступенька, подножка для влезанія въ экипажъ, мѣтка на ухахъ овецъ въ видѣ ступеньки; басма — платокъ; бастыр (v) — нажимать сверху; діші бас (v) — кусать.

³бас еі (v) — бросить.

баска — женская кофта.

бастон — палка, тросточка.

бат (v) — завязнуть, тонуть въ

грязи, провалиться; батак — грязь; батаклан (v) — загрязниться, перепачкаться; баттыр (v) — опускать, погружать, затопить въ грязь; баттырт (v) — погнать въ грязь.

батал — огромный, великанъ.

батіста — черный шелковый платокъ, надѣваемый на шею молодежи мужскаго пола на праздникахъ, нѣчто вроде галстука.

батлак — баклага (деревянная).

батырын — сельскій староста. Названіе старинное, въ настоящее время оно уже выходитъ изъ употребленія.

бату — такъ называютъ младшіе братья старшихъ; у болг. см. Карав. память. (словарь).

баты — западъ, закатъ; батыдакы — западный.

бахтамыза — счастливый (с. Этул.)

¹баш — тотъ, кто дальше всѣхъ бросить свою бабку при игрѣ въ бабки.

²баш — голова, кочанъ капусты, начало, носъ у лодки; башла (v) — начинать; башлан (v) = башла (v); башланты — начало; башлат (v) — начать, зачать (про женщину); башлаттыр (v) — заставить начать; башлы — имѣющій голову; башлык — ступица колеса; башмак — башмакъ; баш пармак — большой

палець руки и ногъ; башсыз — безголовый; башыны ал (v) — вздумать, рѣшиться; гідін башымдан — отстаньте отъ меня.

баша — жена зоветь младшаго брата своего мужа.

башак — колосъ.

башка — другой, различный, отдѣльно, кромѣ.

башла (v) — подарить, простить; башыш — подарокъ, гостинецъ, призъ на конскихъ состязательныхъ скачкахъ.

башча — садъ, огородъ; башчаванці — огородникъ; башча герці — названіе какого-то садоваго цвѣтка.

бѣ! — ну! ну же! эй!

бѣн — я; бѣн ім — это я; бана — мнѣ; бана ġörä хей бір — мнѣ это все равно.

бѣгир — лошадь, меринъ; бѣгирцік — игра въ лошадки; въ с. Чошмякѣ произносятъ бѣгир.

бѣдѣва — даромъ.

бѣцер (v) — уметь; бѣцерекусіз — неумѣлый.

бѣценіѣ — имущество.

бѣз — бумажная, домотканная матерія, употребляемая на рубашки.

бѣзbelli — навѣрно.

бѣж — 1) помѣщикъ, 2) старшій въ партіи при игрѣ, 3) пчелиная матка, 4) ну, ну же (говорять, когда

обращаются ко многимъ); бѣжлік — важный, богатый.

бѣкет — будка (для часоваго или желѣзнодорожная).

бѣкі — можетъ быть.

бѣкле (v) — ждать, подстерегать, караулить.

бѣкчі — сторожъ огорода.

бѣла — 1) бѣда, непріятность, 2) забота, 3) повинность; Аллах бѣланы версіи — дай тебѣ Богъ бѣду (проклятіе); у болг. беля, см. Карав. пам. (словарь).

бѣл — 1) поясница, талья; бѣл кемі — позвоночный столбъ; belli кюрк — длинная шуба со сборками на спинѣ; 2) желѣзная лопата (с. Этулія).

бѣлкі = бѣкі.

belli — замѣтный, замѣтно.

¹ бѣн (v) — нравиться, прійтись по праву; бѣндір (v) — заставитъ нравиться; бѣндірт (v) = бѣндір (v); бѣніл (v) — поправиться другимъ.

² бѣн — веснушка, родимое пятно; бѣнек — пестрый.

бѣнзе (v) — походить, быть похожимъ; бѣнзет (v) — заставитъ походить.

бѣнім — мой.

бѣрбер — цырульникъ.

бѣрекет = бѣрекѣт — благодарить, изобиліе, урожай; бѣрекет версіи — спасибо (дай Богъ изоби-

ліе); бeрeкeт вeрcін дe (v) — благодарить.

бeрi — 1) cъ; 2) cюдa; o замандан бeрi — cъ тoгo вpeмeнн; бeрaцкы — тyтoшнiй, блжнiй.

бeрт (v) — yшибитьcя; бeртiк — oпyxoль oтъ yшибa.

бeцлe (v) — кoрмить; бeцлeй (v) — кoрмитьcя.

бeт — дyрнoй, плoхoй, нeкpacивый; бeтeр — oчeнь плoхoй; iкi кeрa бeтeр — двaжды плoхo; бeш бeтeр — вь пять рaзъ хyжe; бeтeрiнa — чeрeзъ кoгo, чeрeзъ чтo; бeтeрiнaдa — пoчти чтo, блжнo.

бeтфa — пpoклятiє; бeтфa eт (v) — пpoклинaть.

бeш — пять; бeшaр — пo пяти; бeшaр кeрeт — пo пяти рaзъ; бeшi — пятый, вь пятepoмъ, caмъ пять; бeшiнцi — пятый.

бeшaрeт — oчeнь нeкpacивый peбeнoкъ.

би, би, би! — кpикъ, кoтoрымъ зoвyтъ индyшeкъ (C. Этyлiя).

бибeр — пeрeцъ; бибeрлe (v) — пepчить, нaстaвлять пeрцeмъ.

¹биз — мы; биздaкi — тaкoй, кaкъ y нacъ.

²биз — шилo.

бияз — бжый, cъдoй; биязлык — cpeбpo, cpeбpянaя мoнeтa; бияз cачлы — блондинъ, бжлoвoлocый; бияз чичeк — тьcячeлecт-

никъ (пoлeвoє рacтeнiє); би́м би́яз — бжый, кaкъ cнжгъ.

би́ян eт (v) — нaзнaчaть.

би́кiчка — дѣтcкaя игpa cъ пaлкaми.

бил (v) — знaть, yзнaвaть, гaдaть, oтгaдывaть; билгiч — дoгaдливый, oтгaдчикъ, знaющiй, знaхapъ; билдip (v) — пpoслaвить кoгo-нибyдъ, cдѣлaть нaвѣcтнымъ; кeндiнi билдip (v) — пoзнaкoмитъ кoгo-либo cъ coбoй, oткpытьcя; билiй (v) — пpoслaвитьcя, cдѣлaтьcя нaвѣcтнымъ; билiш (v) — пoзнaкoмитьcя; билмeжiнцa — зaгaдкa; билiштip (v) — пoзнaкoмитъ; билмeцa = билмeжiнцa (C. Этyлiя).

билe (v) — тoчить рѣжyщiє инcтpyмeнты, тoчить нa тoкapнoмъ cтaнкѣ.

билa — вѣcтѣ.

билeк — oбхвaть pyки вышe лyчeзaпaяcтнaгo coчлeнeнiя; билeк бypгycy — oдинъ изъ cортoвъ бyрaвa, yпoтpeбляeмый гaгaузaми вь дoмaшнeмъ хoзяйствѣ; билeзiк — бpacлeть.

билeмa — пoпepeчнaя, coeдиняющaя cтoйки «мaкaзa».

бiмбaшы — нaзвaнiє кaкoй-тo тpaвы.

бин — тьcячa.

бина — бoльшoй дoмъ, двopецъ; алб. bina — фyндaмeнтъ, бoльшoe здaнiє.

бip — oдинъ; бipаз — нeмнoгo;

бірӑр — по одному; бірӑр-бірӑр — по одиночкѣ; бірӑр-бірӑр ол (v) — разойтись по одиночкѣ; бір башлы јӗв — хата съ одной комнатою; бір буза аламыш — четырехлѣтній бычекъ; бірда-бірдӑн — сразу, вдругъ; бірӗрдӑ — 1) вмѣстѣ, въ одномъ мѣстѣ; 2) нигдѣ; бірӗрі — вмѣстѣ; въ одно мѣсто (на вопросъ: куда?); бір јӗні — жеребенокъ-одногодокъ (первая перемѣна зубовъ); біркат — одностажный; біркач — нѣсколько; бір кӗрӑ — одинъ разъ; бір кӗре білӑ — никогда; бір кузу аламыш — четырехлѣтній ягненокъ; бірі — первый; бірі бірі̆нӑ — одинъ другому (даютъ); бірі бірі̆ні — одинъ другого (любятъ); бірі̆нці — первый; бірі̆лі̆ја — телѣга, запряженная въ одну лошадь; бірі̆лік — согласіе, единодушіе; бір олцук тӑ — еще одинъ разъ; бір она, бір она — то тому, то другому; бір сӗлдӑн с̆дра — нѣсколько времени спустя; бір та-кым — одинаковый; бір т̆р̆р̆лу — одноцвѣтныи, одинаковыи, простой, обыкновенныи.

¹ біт — вошь; бітлен (v) — искать вшей.

² біт (v) — 1) кончить, 2) простать (про сѣмя); біті̆н (v) — кончиться; біті̆ш (v) — заживать (про раны); біткі — послѣдній; біт-кід̆ӑ — подъ конецъ; біткі̆ја ја-

кын — близко къ концу; бітті̆р (v) — кончить; бітті̆рі̆нц̆ӑ — до конца; бітті̆рт̆ (v) — заставить кончить.

біч (v) — косить, жать; бі-чил (v) — коситься, быть кошеннымъ; бічі̆нті̆ — сжатый или скошенный хлѣбъ; бічті̆р (v) — заставить ко-сить; бічті̆рт̆ (v) = бічті̆р (v).

бішӗј — ничего (сокр. бір шӗј); бішӗјц̆і̆к — ничевошеньки.

благословіт ӗт̆ (v) — благослов-лять, соизволить (со славянск.).

благущі̆ені̆ — Благовѣщеніе (праздникъ), со славянск.

бластамат — негодай, подлецъ (съ молдав.)

боба — 1) отецъ; 2) ось, на ко-торой утверждены жерновъ въ мель-ницѣ; бобӑна — старая овца (7—8 лѣтъ); бобаны̆н анӑсы — бабушка по отцу; боба хӑкы — деньги, упла-чиваемыя женихомъ отцу невѣсты, соотвѣтственныя татарскому «ка-лыну»; бубӑка — батюшка (с. Эту-лія).

бӯдӑј — пшеница.

бо да пр̆д̆сті̆ — привѣтствіе на похоронахъ и поминкахъ объ умер-шемъ вмѣсто «здравствуй» (съ бол-гар.).

боз — сѣрый; бозлук оту — бѣ-лоусъ (полевое растеніе) *Nardus* L.; боз сачлы — шатень (сѣроволо-сый).

боз (v) — портить, ломать; боз-
дур (v) — размѣнять деньги; боз-
дурт (v) — заставить размѣнять
деньги; бозгун — нѣпогодъ, дурная
погода; бозгунцѣлук (v) — разру-
шеніе, запустѣніе; бозгуннук —
запустѣніе; бозук — испорченный;
бозукѣрклі — ревнивый; бозул (v) —
портиться; бозун (v) — разрушаться;
бозуш (v) — поссориться; бозуш-
тур (v) — поссорить.

боза — напитокъ изъ кукурузной
муки, вродѣ квасу.

бој — ростъ; бојлу — высокій,
длинный, ровный; бојуна — вдоль
(на вопросъ: куда?); бојунда — вдоль
на вопросъ: гдѣ?); бој муму —
свѣчка восковая въ ростъ человѣка
длинной (употребляется на похоро-
нахъ).

боја — краска; боја (v) — кра-
сить; боја ѡці — красильное дерево;
бојаці — красильщикъ.

бојар — баринъ, бояринъ, ку-
пецъ.

бојну — шея.

бојундрук — 1) яро для пары
волово; 2) треугольникъ, надѣваемый
свиньямъ на шею, чтобы онѣ не
могли пролѣзть сквозъ заборъ;
(арукъ-коля, см. Пинчуки. Булгаков.
с. 194).

бок — калъ, испражненіе; бок-
лук — навозъ.

бол — слабый, не тугой.

болдур — булава, брошка.

боллук — урожай.

бѡлка — болѣзнь у волово (опу-
холь на шеѣ); ср. у гудулово бола —
болѣзнь, зараза (Zb. Wiad. do Antr.
XIII str. 30).

бонцѣк — бисеръ.

бѡра — бура; боран = бѡра.

бордеј — шалашъ, сторожка въ
огородахъ.

бѡрна — борона; борнала (v) —
бороновать.

бѡру — та трубка въ волынкѣ
(музыкальномъ инструментѣ), кото-
рая издаетъ одинаковый, непрерыв-
ный басовый звукъ.

¹ борч — долгъ; борчлу — имѣю-
щій долгъ, должный.

² борч — борщъ (кушанье).

бостан — баштанъ, поле, засѣ-
янное арбузами, дынями и тыквами;
бостанці — сторожъ баштана.

бохча — скатерть.

боцалан — названіе быка, не-
имѣющаго никакихъ пятенъ.

бош — 1) пустой, порожный;
2) мелочь, пустякъ; бошан (v) —
освободить; бошта — свободный.

бошічі — черви (карточная
маша).

бошча — узелокъ изъ полотна,
въ который завязывается хлѣбъ или
тарелки съ кушаньемъ. Куски мате-

рѣи для такихъ узелковъ нарочно заготовляются и продаются для свадебъ и для большихъ праздниковъ, когда у гагаузовъ существуетъ обычай разносить своимъ родственникамъ или знакомымъ хлѣбъ или другую пищу въ такихъ узелкахъ, при чемъ самые узелки оставляются вмѣстѣ съ пищей; бошчала (v) — завязывать въ узелокъ; бохча = бошча. (с. Этуля).

бѣбрек — почка.

бѣчек — тараканъ, жукъ, шелковичный червь, наѣдомое вообще.

бѣжля — такъ (стариковское выраженіе); бѣжля — такъ; бѣжля = бѣжля.

бѣжун — нынче, сегодня (старинное выраженіе).

бѣкек (v) — закататься.

бѣл (v) — отдѣлить, раздѣлить;

бѣлун (v) — расколоться на двѣ части.

бѣрек — мелкая муха, кусающая скоть.

бр, бр! — кричать овцамъ, когда ихъ отгоняютъ (С. Этуля).

брѣ (v) — оставить, отпустить, бросить, запустить (растительность на лицѣ); брѣдыр (v) — заставить отпустить; брѣдырт (v) = брѣдыр (v); брѣл (v) — отвыкнуть, отстать отъ привычки; брѣлдыр (v) — заставить отстать отъ привычки.

брѣвица — бородавка (славянск.); брѣвица = брѣвица.

брѣва — родъ топора (молд. бѣрда); у болг. брѣва. Карав. Пам. (словарь).

брак (v) = брѣ (v).

брѣ! — эх! ай!; брѣгиді! — восклицаніе вродѣ ай! ай!

брѣзу — называютъ коровъ, у которыхъ на ногахъ бѣлыя пятна.

брѣчка — бричка, повозка (съ русск.); брѣчка оту — попутникъ, подорожникъ (полевая трава).

брынза — овечій сыръ.

брынна (v) — жужжать.

бу — э тотъ; бѣ кадар — столько; бѣ такимъ — такой; бѣнцѣ — столько.

бѣ — паръ.

бѣ (v) — подавиться, задушить, кусать, утопить; бѣл (v) — тонуть, утонуть, захлебнуться; булдур (v) — утопить; бѣш (v) — драться, биться, трудиться; бѣштур (v) — заставить драться, заставить трудиться; бѣштурт (v) = буштур (v); бѣшур (v) = бѣш (v).

бу'а — быкъ; бу'а алты — трехлѣтній бычекъ, подбыкъ; бу'а ѣл (v) — быковать (говорятъ про корову, когда у нея стѣчка, но въ насмѣшку говорятъ и про женщину); бу'аса (v) = бу'а ѣл (v).

бу'аз — гортань, начало горла;

бувазы кајныѣер — изжога (букв. «въ горлѣ варится») С. Этул.

бу'азла (v) — дѣлать шѣтку на ухѣ овцы въ видѣ поперечнаго разрѣза боковаго края уха.

буба = боба.

бува = бу'а.

буваз = бу'аз.

буга — дикий быкъ (былъ въ старину); бугај — особый музыкальный инструментъ, издающій звукъ, похожій на коровье мычаніе; употреблялся прежде парнями при колядованіи.

будак — сукъ, вѣтка; будан (v) — подчищать дерево, обрѣзывая засохшія вѣтки.

будала — ругательство вродѣ дуракъ.

буці! буці! — зовутъ гусенятъ.

буцѣр — 1) названіе какого-то садоваго цвѣтка; 2) красный (коровья масть).

буз — ледъ; бузлук — ледникъ.

бузѣ — новорожденный теленокъ, сосунокъ. бузѣці — телячій пастухъ. бузѣла (v) — отелиться; бузѣлык — названіе какой-то травы изъ рода злаковъ.

бујнуз — рогъ; бујнузла (v) — бодать рогами; бујнузчук — рожекъ; бујнузлу — рогаый.

бујур (v) — кушать (вѣжливое

выраженіе); бујурет (v) — угощать; бујурун — извольте.

бука — 1) кусокъ хлѣба, который можно положить въ ротъ за одинъ разъ; 2) кандалы; булака (v) — заковывать въ кандалы; запереть лошадь въ кандалы; у гуцуловъ букѣт — кусокъ (Zb. Wiad. do Antg. XIII str. 30); у бѣлорус. букота — печеный хлѣбъ. Слов. Носов. с. 37, въ слов. Даля букѣтка — ломоть, кусъ.

букинбар — бакенбарды (съ русск.).

бѣкша — чугунная втулка, вставляемая въ ступицу колеса (Нѣмец. вух).

бул бул — звукоподражаніе булькающей водѣ.

бул (v) 1) найти; 2) быть; булун (v) — находится, бывать; булуш (v) встрѣчаться, найти другъ друга.

буламач — кушанье вродѣ поджаренной каши, изъ пшеничной муки.

булаык — мутный; булашѣк — грязный (про погоду).

булгур — каша изъ пшеничныхъ зеренъ, сваренная на водѣ, съ саломъ и поджареннымъ лукомъ.

булп — буль (звукоподражаніе); булпла (v) — булькать.

булѣ — 1) жена старшаго брата; 2) тетка (отъ олг. булка — молодая женщина. Карав. Пам. (словарь),

буля — невестка; польск. *białka* — женщина. *Zb. Wiad. II. s. 6.* чешск. *bělka*).

булут — облако, туча.

бун (v) — быть недовольнымъ, устать съ дороги.

бунал (v) — не выдержать, не вытерпеть.

буңгі — крючекъ съ петлей (у платья).

бур (v) крутить, перекручивать; бургач — 1) особый способъ стягиванья веревки; 2) приспособленіе на мельницѣ, сдѣланное для того, чтобы при помощи скручиванья и раскручиванья веревки сближать между собою или раздвигать мельничные жернова; бургу — буравъ; бурдур (v) — заставить крутить; бурдурт (v) = бурдур (v); бурмалы = бурук — крученный; буруцѣ — коноваль, занимающійся холощеніемъ быковъ (операція холощенія состоитъ въ крученіи шугаля годовалаго бычка, для того чтобы они ушли во внутрь); бурул (v) — крутиться, вращаться; буруш (v) — морщиться, давать складки; буруштур (v) — морщить; бурушук — морщина; бурушуклу — морщинистый, сморщенный, плоенный; јок нерејі бурсун — какъ ни крути.

бѹра — нидюкъ (С. Этул.).

бурада — заѣсъ; бурадан —

отсюда; бурајы — сюда; бурда = бурада; бурдан = бурадан; буреј = бурајы;

бурцѣ — красивый; бурцѣ-бурцѣ кокѣр — хорошо пахнетъ (про цвѣтокъ).

бурну — носъ, клювъ; јан бурнуну — кривonosый; бурнунун камбур — переносе.

бусілак — какой-то садовый цвѣтокъ.

бут — лашка.

буху — филинъ; болг. бухал. Карав. Пам. (словарь).

бучак = бычак.

бучук — полтора, съ половиной; ікі бучук — два съ половиной; уч бучук — три съ половиной и т. д.

бѣ — наговоръ, колдовство; бѣцѣ — колдунъ; знахарь; бѣла (v) — околдовать, обойдти, завладѣть волей человека.

бѣ (v) расти; бѣт (v) растить, воспитывать; бѣк — большой, великій, старшій; бѣк афта — страстная недѣля; бѣк пармак — большой палецъ (руки и ноги); бѣк хоруц — великій постъ; бѣцак — большенькій; бѣт (v) — выпучить (глаза); бѣлук — толпа, множество.

бѣзук — задница.

бѣк (v) — складывать; бѣкѣк — кривой; бѣкѣл (v) — складываться, свертываться; бѣкѣлу — складка,

рубець (при шитьѣ); бѹкѹш (v) — сгорбиться; бѹкѹштѹр (v) заставить сгорбиться.

бѹн — сегодня, сегодняшний день; бѹнда — сегодня; бѹнкѹ — сегодняшний.

бѹрѹ (v) — подниматься (про туманъ).

бѹрунцѹк — шелковый, шелкъ.

быці! быці! — кричатъ, когда зовутъ гусей (С. Эгуліа).

бызык пармак — средній палець (руки и ноги).

быжык — усъ; быжыклы — усатый.

быжыл — въ этомъ году.

бык (v) — надѣсть.

былдыр — прошлый годъ.

бычак = бучак — столовый ножъ.

бычкы — пила; бычкы пала — коверъ, рисункомъ своимъ лапошающей пилу.

В.

вај! — ой.

вакла кузу — жертвенный ягненокъ (болгарск. вакло егне).

вакса — вакса (съ русск.).

вакыт — время, пора; вакытлы — временный.

валла — клятва, соотвѣт. русск. «ей Богу».

вама — рогатка, рогаточный сборъ.

ва̀нгеліја — Св. Евангеліе.

¹вар — существованіе, нахожденіе на лицо; существующій, находящійся на лицо; есть, имѣется; варлык — имущество; вар нѣцал — можно.

²вар (v) — проходить, дойти; ва̀рын са̀лыца̀јлан — будьте здоровы (привѣтствіе, которое говорится гостю, уходящему изъ дому).

варак — сусальное золото; варакла (v) — позолотить сусальнымъ золотомъ.

вас геч (v) — отстать отъ чего-нибудь, бросить, отложить.

ватав — надзиратель за полевыми работами у помѣщика (съ молдав.).

ватан — свое гнѣздо, родина.

ва̀тіз — обрядъ крещенія; ва̀тізеѣ (v) — крестить; ва̀тізли — крещеный, православный; ва̀тізлик — право крестить, принадлежащее крестному отцу; напр. о вѣрді бана ва̀тізлик — онъ передалъ мнѣ право крестить.

ва̀тра — мѣсто, гдѣ горѣлъ костеръ.

вѣзеті — кучеръ.

векіл = ватав.
 вєр (v) — дать, давать, сдавать
 (карты); вєрґі — данный, подарен-
 ный; вєрдір (v) — заставить дать;
 вєрецеѣ ол (v) — обѣщать, намѣре-
 ваться подарить; вєреці — щедрый;
 вєресі — въ долгъ, въ кредитъ; вє-
 ріл (v) — подаваться, уступать, да-
 ваться, быть даваемымъ; вєріш (v) —
 давать другъ другу.
 вєчєрній — вечерня (съ русск.).
 вівік — куликъ.

вїліят — вилайеть, губернія, го-
 сударство.
 вїріга — цѣнь, на которую вѣ-
 шаютъ котелокъ.
 вїпній — вишня (славянск.).
 врѣна — отверстіе въ бочкѣ, че-
 резъ которое въ нее наливаются со-
 держимое (съ болгарск.).
 врѣднік — любитель, охотникъ
 до чего-нибудь.
 вызла (v) — жужжать.

Г.

гѣга — птичій клювъ; гага-
 ла (v) — клевать.
 гага'уз — гагаузъ; гага'узча —
 по гагаузски.
 гѣйда — волынка (музыкальный
 инструментъ); у болг. Карав. Пам.
 (словарь).
 гѣѣтан — шнурокъ.
 гѣлбу — зовутъ коровъ, у кото-
 рыхъ рога загнуты въ середину.
 гамсыз — беззаботный, всегда
 веселый.
 гарѣфа — графинъ, съ болгар.
 гараф — графинъ, слов. Дюверн.
 гѣрга — воронъ, галка; гѣрга-
 лар — вороны, пикн (карточная
 масть); гѣрга тузу — слюда (во-
 ронья соль); боз гѣрга — ворона.

гѣрда — деревянное крыльцо съ
 лѣстницей, ведущее во второй этажъ
 дома богатаго гагауза (съ молдав.)
 гаріп — геремька; гаріпсѣк —
 чувствительный; жүрѣ гаріпсѣк —
 чувствительное сердце.
 гѣрненц — глиняная кружка для
 воды.
 гѣрос — шарфъ, плетеный изъ
 шерсти.
 гарц — гарнецъ (мѣра сыпучихъ
 тѣлъ).
 гарчѣца — горчица (съ русск.).
 гас — керосинъ.
 гѣ'ур — невѣрный (называютъ
 турокъ).
 гѣх! гѣх! — зовутъ лошадей (с.
 Этулія).

ġeбѧ — беременный.

ġeбер (v) — сдохнуть (про животное).

ġебоз — мужск. имя (старинное); встрѣчается только въ сказкахъ.

ġeġe — деревянный крючекъ для вытаскиванія соломы изъ стога.

ġeцѧ — ночь; ġeцѧ жарысы — полночь; ġeцѧ кушу — сова; ġeцѧн сѧјросун — покойной ночи (привѣтствіе); ġecele (v) — ночевать; ġeceleġ — ночка; ġeценіи — ночьюю.

ġeз (v) — 1) ходить, гулять; 2) распутничать; ġeз — прогулка; ġeздір (v) — водить; ġeздірт (v) — заставить водить; ġeзіи (v) — гулять, прогуливаться; ġeзіндір (v) — посылать на прогулку; ġeзіш (v) — прохаживаться.

ġel (v) — приходить, пріѣзжать, проходить; ġelѧн — прохожіи; ġel ġit (вакыт) — пройди, нди (время); ġel (v) кейдіиѧ — прійти въ себя; iclѧ ġel (v) — прійтись по вкусу, понравиться; заман ġel (v) — проводить время.

ġelġeri — вага у телѣги.

ġelin — молодая женщина, жена, невѣста, невѣстка; ġelinцѧ — нагнувшись, понуря голову (по женски); ġelinцѧк сычаны — fectoris (звѣрокъ). Называется такъ потому,

что ходитъ понуривши голову, какъ женщина; ġelni = ġelin.

ġей — мундштукъ (у лошади).

ġеи — корабль; ġеици — корабельщикъ.

ġeиѧ — опять.

ġeцġer — чертополохъ.

ġениш — широкіи; ġенишлі — ширина; ġенишлік = ġенишлі.

ġеич — молодой.

ġerġef — пѣльцы; болг. гергевъ, серб. ġerġef, слов. Дювер.

ġerġina — георгина.

ġердан — жемчужное ожерелье.

ġerцѧк — отличный, красота.

ġeri — задъ, корма лодки; ġeri ѡer (v) — возвращать назадъ; ġeri ġel (v) — возвратиться; ġeri ġit (v) — пятиться, нди задомъ; ġerидѧ — сзади, съ задней стороны. Говорится о предметахъ, у которыхъ можно различить переднюю и заднюю сторону, тогда какъ ѧрдында прилагается къ предметамъ круглымъ или takimъ, у которыхъ нельзя отличить передней и задней стороны; ġeri дѡру — задомъ напередъ.

ġeril (v) — потянуться, расправить члены.

ġerийнік — бѣловатая, солончатая земля.

ġerмѧ — 1) перекладина въ печной трубѣ для подвѣшиванія цѣпи; 2) туманная полоса, завѣса.

гермоні — гармоника, музыкаль-
ный инструментъ.

герчек — именно.

гетір (v) — нести, принести.

гефшен (v) — пережевывать
жвачку.

геч — поздно; геч кал (v) —
опоздать.

геч (v) — проходить, проезжать;
быть приличнымъ, приличествовать;
гечан — прежній, прошедшій; ге-
чіи (v) — проводитъ время, пропи-
тываться, жить; гечір (v) — прово-
жать, вести, вѣсть нитку въ иголку;
продѣть; гечірт (v) — заставить ве-
сти; гечтір (v) — заставить прохо-
дить.

гібі — какъ.

гіврек — хрупкій.

гидіш (v) — чесаться; ділі гіді-
шёр — языкъ чешется.

гіцік — парша, кожная болѣзнь
у людей и у животныхъ; гіціклі —
паршивый.

гі (v) — одѣвать, обувать; гі-
дір = гі (v); гіи (v) — одѣваться,
обуваться; гімі — одѣтый.

гір (v) — рыгать.

гір (v) — входитъ, влезать; гір-
дір (v) — заставить войти, заставить
влезть; гірі вер (v) — войти; гі-
ріш (v) — вѣзаться, приняться (за ра-
боту), начать.

гіргін — храбрый.

гіт (v) — уйдти, уѣхать.

гдгу — бука (такъ пугаютъ ре-
бятъ); гдгуѣ = гдгу; гогоман —
глушій.

гдрдіна — одинъ изъ мѣстныхъ
сортвъ винограду.

господар — хозяинъ (съ бол-
гарск.); господаріа — хозяйство.

гдце, гдце! — подзываютъ сви-
ней (с. Этулія).

гдбек — 1) пупъ, пупокъ; 2) мяг-
кая сердцевина дерева; 3) маленькій
островокъ на рѣкѣ.

гдз — 1) глазъ; 2) закрома въ
амбарѣ; гдз гдрѣ гдрѣ — на гла-
захъ у кого-либо, на виду у кого-
либо; гдз јаші — слеза; гдз кој (v) —
задумать; гдзлерін акјды — чтобы
у тебя вытекли глаза (ругательство);
гдзунѣ іі (v) — монасть въ глаза;
гдзѣл — красивый, видный; гдзер —
кожанное рѣшето для просѣиванія
хлѣбнаго зерна при молотѣбѣ; гдз-
лук — очки; гдзтер (v) — показать;
гдзу ардында кал (v) — оглады-
ваться; гдзлет (v) — осмотрѣть; гдз
ет (v) — дѣлать глазки, перегляды-
ваться; гдзунт (v) — сглазить; гдз
байыцілык — зрѣлище.

гдзлемѣ — блинъ.

гдк — 1) небо; 2) темно-сѣрый
(лошадиная масть); гдк таші — мед-
ный купоросъ; гдк чатлајор — не-
бо разверзается (говорятъ, когда

ударяеть громъ); ġök ġuplejor — громъ гремитъ.

ġöl — озеро.

ġölġā — тѣнь.

ġölmeġ — рубашка, сорочка.

ġöm (v) — хоронитъ, похоронитъ, закопать; ġömdūr (v) — заставлятъ закапывать; ġömyl (v) — зарываться, закапываться.

ġömeġ — 1) пчелиныя соты; 2) купа деревьевъ, близко стоящихъ другъ къ другу.

ġöñ — расположеніе духа, желаніе.

ġör (v) — видѣть; dāva ġör (v) — разсудитъ, разобрать дѣло, рѣшить споръ; ġörā — смотря по (чему), напр. ġorganna ġörā uzan — вытягивайся, смотря по одѣялу (послов.) ġördūr (v) — заставить видѣть; ġörül (v) — разбирать, разсматривать (напр. дѣло въ судѣ); ġörün (v) — показаться, явиться, видѣться; ġörün (v) — увидаться, свидѣться; ġörüşitūr (v) — свестимежду собою людей.

ġörġy — бѣда, несчастіе, недоля.

ġöt — задъ, задница; ġöt jas-тык — маленькая подушка, подкладываемая подъ сидѣнье; ġötlyk — валекъ, къ которому припрягается лошадь.

ġötür (v) — вести, нести; ġötürġ (v) — заставить привести.

ġöġ — приданое; мебель, мебельровка.

ġramātkā — книжка (съ русск.).

ġrandej — горизонтальная ось водоподъемнаго колеса у водоподъемной машины.

ġranġa — граница (съ русск.)

ġрах — горохъ (съ болгарск.).

ġrinda — толстая деревянная балка въ потолкѣ конной мельницы.

ġрос — карцеръ.

ġрош — грошъ (монета); съ болг. см. слов. Дювер.

ġружу — дуракъ.

ġубѣрка — большая игла.

ġүгла — 1) капюшонъ; 2) коническій стогъ камышу или конопли. ġүгүла = ġүгла.

ġүгуш — голубь.

ġурсак — кадыкъ.

ġурулда (v) — ворчать.

ġұша — горло, глотка; болг. Качан. Пам. с. 567.

ġұштер — ящерица; у турецкихъ сербовъ см. Ястрѣб. с. 472; болг. ġуштерица. Качан. Пам. с. 567. ġушѣра сл. Дювер.

ġубур — соръ; ġубрā = ġубур.

ġувā — женихъ, зять, мужъ младшей сестры.

ġуверġeli — селитра.

ġуверġik — коричневый.

ġуверġin — 1) голубь съ черной грудью (сел. Этулія); 2) волъ чер-

ный съ сѣрытъ; ġūverġinnik — слуховое окно (въ сел. Этудіа).

ġūveġ — терновникъ.

ġūveġ — лиловый, фіолетовый.

ġūđā — туловище.

ġūz — осень; ġūzluġ — озимой хлѣбъ, засѣваемый осенью; ġūz ħi-
ček — астра (осенній цвѣтокъ).

ġūl — 1) роза; 2) розетка изъ лентъ; ġūl фатма — рожа (мальва садовая).

ġūl (v) — смѣяться; ġūldūġ (v) — насмѣшить; ġūlūmġā (v) — улыбаться; ġūlūġ — смѣхъ.

ġūllā — бомба, граната, ядро.

ġūmā — кустарникъ.

ġūmūġ — узелъ.

ġūmūġ — серебро, мелкія деньги; ġūmūġ ġalдызла (v) — серебрить; ġūmūġle (v) — серебрить; ġūmūġ-
lu — посеребрѣнный.

ġūn — солнце, день; ġūn баты-
сы — западъ, закатъ солнца; ġūn-
deñdī — подсолвечникъ (растеніе);
ġūnđūz — днемъ; ġūn dūsu — вос-
токъ, восходъ солнца; ġūneġ —
свѣтъ; ġūn ka'uşeġ — солнце за-
катывается (сходится съ землею);
ġūnġūz dūdu — выкидышъ (безъ
времени родився); ġūnū — именны;
ġūnūġlān — днемъ; ġūnūn bīrī —
однажды; ġūn ūleñđān deġvīldj-
ññ — когда солнце перешло пол-
день; ġūn ġūnđāñ — день ото дня;

х.

ġūn dūсундакы — восточный; ġūn-
ñūġġū — поденьщикъ; ġūnđelīk —
поденьщина.

ġūnaġ — грѣхъ; ġūnaġker —
грѣшникъ; ġūnā ġīġ (v) — впасть
въ грѣхъ.

ġūnñūġ — ладанъ; ġūnñūġle (v) —
кадитъ, курить ладаномъ; ġūnñūġ
ġūtūdeġā — ручная глиняная ка-
дильничка.

ġūr — громъ; ġūrle (v) — гре-
мѣтъ; ġūrūde (v) = ġūrle (v); ġū-
rūlū — шумъ, громъ.

ġūr — густой (про жито); ġūr-
luġ — бурьянъ.

ġūreġ (v) — бороться; ġūreġ —
борьба.

ġūġ — грудь; ġūġlū — грудной,
грудъ у женскаго платья.

ġūt (v) — пасти, стеречь; ġūdū-
ġū — пастухъ.

ġūġ — сила, грузъ, бѣда, несча-
стіе; ġūġeġ (v) — сожалѣть; ġūġeġ-
đīġ (v) — опечалить; ġūġlū — силь-
ный; ġūġū — нитченка (въ ткацкомъ
станкѣ); ġūġŭjñ — еле-еле, съ
усиліемъ; ġūġūmā ġeldī — жалъ
стало.

ġūġīrda (v) — скрипѣть, трещать.
ġūdyġla (v) — щекотать.

ġūġ! ġūġ! — зовутъ гусей (с.
Этул.).

ġūġbāġka — кочерга (со сла-
вянск.).

гырліца — болѣзнь у свиней;
гырліца тутсун — гырлица тебя
возьми (такъ ругаютъ свинью); у болг.
гжрлица. Карав. памят. (словар.);
гърлица — строуре (болѣзнь горла)
сл. Дюверн.

гыртлак — горло, гортань (се
славянск.).

гырц, гырц — скрипъ (звuko-
подражаніе).

гышгыр (v) — кричать.

Д.

да — 1) и, также; 2) членъ
опредѣленный вродѣ болгарскаго та.

дѣ — лѣсъ; дѣлык — лѣсистое
мѣсто; дѣці — лѣсникъ.

дѣва — судъ; дѣва еі (v) — су-
диться; вести дѣло въ судѣ; дѣва-
ці — адвокатъ, сутяга.

давран (v) — ободриться.

дадан (v) — надоѣдать.

даја (v) — подперѣть; дајацѣн —
1) подпорка; 2) оковка, скрѣпляю-
щая бока тележнаго короба съ осью;
дајама — крытый сарай для ско-
та, у котораго передней стѣны
нѣтъ; дажан (v) — опираться, упе-
рѣться, задержаться, терпѣть; дажан-
масы — терпѣніе; дажак — розги,
побои.

дајма — постоянно.

дајыка — дядя по матери; да-
јын = дајыка.

дајыл еі (v) — появляться, яв-
ляться.

дак (v) — повѣсить (крестикъ или
ожерелье на шею).

дакыш (v) = такыш (v).

дѣл (v) — разсыпаться; дѣ-
лыш (v) — разойтись; дѣлыш-
тыр (v) — разогнать; дѣнык —
разбродъ; дѣт (v) — разсыпать, раз-
дѣлать, разорвать, раздробить.

дал — сукъ, вѣтка; далцѣз —
вѣточка.

дал (v) — нырять, окунуться;
далдыр (v) — 1) погружать; 2) раз-
водить виноградъ отъ побѣговъ; дал-
дырма — виноградный кустъ, вы-
росшій отъ побѣговъ.

дала (v) — кусаться, жалить (о
наѣкомыхъ); далаш (v) — кусать
другъ друга.

далак — 1) пчелиныя соты;
2) легкое; 3) селезенка.

далга — волна; далгалан (v) —
волноваться; далгалы — волнистый.

дѣлта — долото (съ болгарск.).

дам — сарай для скота.

дамак — нѣбо.

дамак — остріе остроги для ловли рыбы, съ зазубринами.

дамар — жила.

дѣмба-дѣмба — румба-тумба (подражаніе звуку барабана).

дамбур — большой барабанъ, литавръ.

дамга — клеймо, накладываемое на скотъ.

дамла — капля; дамлат (v) — капать; дамна=дамла; дамна(v)=дамла (v).

дана — бычекъ двухгодовалый; діші дана — телка такого же возраста; дана бурнусу — плавунецъ (водяной жукъ).

даңгалак — дуракъ, глупецъ.

данділ — струна.

даінері — заря; даінері ҃рыкан — на зарѣ, на разсвѣтѣ.

дѣштура ҃el (v) — вскочить вдругъ; дѣштура — сразу.

дар — узкій.

дѣрѣ — бубень.

дѣра ҃ці — висѣлица.

даржан — названіе одного изъ мѣстныхъ сортовъ винограда (съ франц.)

дарматѣра — хворость (съ молдавск.).

дарсыіор цѣны — душа не переносить.

дарт (v) — дергать, рвать; дартыр (v) — заставлять дергать; дартма — женскій платокъ (носится дома подъ чемберомъ).

дару — посвященіе въ священническій санъ; таинство священства (славянск.)

дары — просо.

дарыл (v) — кричать на кого-нибудь; дарылдыр (v) — заставлять кричать на кого-нибудь.

дѣскал — псаломщикъ, дьячекъ; съ греч. διδασκαλος.

дат — вкусъ, искусство; дат (v) — пробовать на вкусъ; дадан (v) — испробовать, узнать вкусъ, ухаживать; дады — вкусъ.

да'ул — большой барабанъ (дѣлается изъ бочки); да'улцѣ — барабанщикъ.

дафіна јапрѣ — лавровый листь; съ греч. ἡ Ῥαφνῆ.

дѣбрѣ — давай, ну! дѣбрѣ качма — давай бѣжать, ну бѣжать.

дѣду — старикъ, дѣдъ, дядя (при обращеніи къ постороннему мужчине зрѣлаго возраста).

¹де (v) — сказать; деіі — ради, для (послѣл.); деііи = деіі. деіи — предсказаніе; деімак — напиритѣр.

²де — ну, напр. де качмак — ну бѣжать.

деіѣ — верблюдъ.

дѣв — великанъ; дѣв адамы — великанъ мужскаго пола; дѣв бѣбусу — великанша (мифическое существо).

дѣвер — дружокъ на свадьбѣ (со славянск.); у болг. Карав. Пам. (слов.).

дѣвр (v) — перекувырнуть, перевернуть, превратить во что-нибудь; дѣврѣл (v) — перекувырнуться, перевернуться, превратиться во что-нибудь.

дѣл (v) — сверлить, пробить, прошибить; сдѣлать отверстіе, проткнуть, проломить; дѣлдір — заставить сверлить; дѣліи (v) — сверлиться; дѣлі — 1) яма, дыра, ноздря; 2) дырявый.

дѣлі — глухой, безумный, съумасшедшій; дѣлі баш — болѣзнь у овецъ, происходящая отъ глистовъ въ мозгу; дѣлі канны — холостой (глухая кровь); дѣлір (v) — сходить съ ума; дѣлірт (v) — заставить сойти съ ума; сводить съ ума.

дѣмбел — гнѣвный.

дѣмет — снопъ.

дѣмір — желѣзо; дѣмір боку — кузничная изгарь, скупѣвшаяся комками въ горну; дѣмірцілік — кузнечное издѣліе; дѣмірдѣи — желѣзный; дѣмір јол — желѣзная дорога; дѣмірлі — мѣрка для измѣренія по объему зерна; дѣмірці — кузнецъ, слесарь.

дѣне (v) — пробовать крѣпость чего-нибудь, смотрѣть, наблюдать.

дѣнк — равный, равносильный.

дѣніз — море.

дѣнја — богослуженіе въ великій четвергъ, когда читають 12 Евангелій.

дѣрѣ — рѣка, глубокий сухой оврагъ; дѣрѣ башы — устье рѣки; дѣрецік — ручеекъ; дѣредѣкі — рѣчной.

дѣрд — горе, сердечное сокрушеніе.

дѣрі — кожа; дѣрі чыкарт (v) — выдѣлывать кожу.

дѣріи — глубокий.

дѣрмеи — вѣтреная мельница; дѣрмеиці — мельникъ; ак дѣрмеи — конная мельница.

дѣрнек — собраніе, мірская сходка.

дѣсѣтка — десятокъ (съ русск.).

дї (v) — дотронуться, прикоснуться; дїдір (v) — тронуть, приложить; дїдірї (v) — соединить, совокупить.

дїван (v) — пріемъ гостей, вѣжливость; дїван дур (v) — стоять.

дївеч — вѣчный; дївеч мошја — вѣчное владѣніе.

дїцѣба — напрасно (съ молдав.).

дїз — колено, дїзле (v) — удариться коленомъ; дїз чѣк (v) — ушасть на колѣни.

діз (v) — ставить въ рядъ, нанизывать; дізі — связка; дізі алтын — золотое ожерелье; дізіл — въ рядъ, въ ряду.

дік — крутой, вертикальный; дікіл (v) — стоять прямо на ногахъ; дікілі — воткнутый; дікіня — вертикально; дікіня тафта а'ул — заборъ изъ досокъ, поставленныхъ вертикально съ промежутками.

дік (v) — шить, вышивать, воткнуть, посадить (растение); дікіл (v) — шиться; дікіш — шовъ, строчка; діктір (v) — отдать шить, заказать шить.

дікел — инструментъ для посадки виноградної лозы, состоящій изъ кривого ножа съ деревянною ручкой.

діл — не, не есть; діл якышык — безплодный; діл коју кырмызы — розовый, свѣтло-малиновый; діл масал — былъ, не сказка; діл чоктан — недавно; діл дору — неправильно, невярно; діл кеңді олу — пасынокъ (не свой сынъ).

діл — языкъ, жало; ділсіз — немой; сенін ділін тутулсун — чтобы у тебя отнялся языкъ; ділли адам — краснобай.

діл (v) — рѣзать на ломти; ділім — ломоть.

ділбер — красивый.

ділей (v) — нищенствовать; ділейці — нищій.

дімі = аба; діміләр — шаровары.

дің — вѣра, религія, родъ, племя; діңә ғел (v) — привести въ вѣру, укрощать; діңсіз — невѣрный.

дің (v) — перестать, изсякнуть (про дождь или про текущую воду).

діңгіл — ось; діңгіл баш бургусу — буръ для просверливанія отверстія въ деревянной оси для чеки.

діңек — круглая палка для размѣшиванія тѣста въ квашнѣ; діңецік — палка, съ которой ходять, тросточка.

діңней (v) — отдыхать.

дің — дно, корень (въ запряжкѣ); діңіле (v) — вставить дно; діңлік — 1) донышко; 2) задняя и передняя стѣнки тележнаго короба; діңсіз — бездонный, бездна, діңтекі — коренной, задній (говорять про воловъ, запряженныхъ въ первой парѣ).

дірең (v) — двузубая вила.

діре (v) — вытянуть (руки); діреңей — подпорка, поддерживающая бока тележнаго короба и упирающаяся на ось; дірек — стойка, столбъ.

дірең (v) — 1) спорить; 2) тужиться.

дірі — живой; дірі ғұмыш — живое серебро, ртуть; дірілік — жизнь; діріл (v) — воскреснуть, ожить; дірілт (v) — воскресить, ожи-

вить; дірі шуфа — ртуть; дірлік јок — нѣтъ счастья, нѣтъ спокойствія.

дірсеѣ — локоть.

діт (v) — растрепать.

діш (v) — мѣнять, перемѣнять; дішил (v) — 1) перемѣниться, помѣняться; 2) сдвинуться съ мѣста; діштир (v) — измѣнить.

діш — 1) зубъ, зубецъ; 2) часть головки чесноку, то, что у малоросовъ называется «зубокъ» (Чубин. VIII, с. 435); діш арысы — зубная болѣзнь; бір діш ојна (v) — укусить; дішер (v) — зазубривать, дѣлать зубцы; дішле (v) — кусать; дішсіз — беззубый; діш ет (v) — заставить зазубривать.

діші — женскій, самка; діші та-рафы — женскій полъ.

дішіндірік — недоуздокъ.

дѡбалар — черви (карточная масть).

дој (v) — насытиться; дојун (v) — быть насыщаемымъ; дојундур (v) — насыщать; дојур (v) — кормить.

доку (v) — ткать; докут (v) — заставить ткать.

докуз — девять; докуз уѣ — девятсотъ; доксан — девяносто; доксаны — девяностый; докузлу — девятка (въ картахъ); докузу — девятый.

докун (v) — трогать.

докурѣун — 1) стогъ хлѣба (въ 13 сноповъ); 2) особый способъ укладки княжковухъ кирпичей (употребляется только во время сушки).

дол (v) — быть наполненнымъ; наполниться; долма — 1) широкая глиняная скамейка въ видѣ заваленки, прилегающая къ стѣнамъ хаты внутри ея и снаружи; 2) женскій кушакъ (С. Эгуліа); долдур (v) — наполнить, зарядить (огнестрѣльное оружіе); долу — полный, заряженный; долу ај — полнолуніе.

долајы — окружность; долајапына — вокругъ (послѣ. на вопросъ: куда); долајанында — вокругъ (на вопросъ: гдѣ?); долајла (v) — окружать, дѣлать очарованный кругъ; долаш (v) — кружить, обходить кругомъ.

долап — 1) водоподъемная машина; 2) шкафъ въ стѣнной нишѣ для посуды; 3) корзина изъ вербы для ваянія сукна; долапла (v) — ваять сукно.

долаш (v) — навѣстить, провѣдать, провѣрять.

домал (v) — нагнуться.

домуз — свинья; домуз јахнысы — свинина; домуз осуру — дождевикъ (грибъ); домуз пастырмасы — сушеная свинина; домуз пытыры — названіе одной полевой травы; до-

музчу — свинопасъ, свиной пастухъ;
домузчук — игра въ свиньи (кар-
точная).

дон — мерзлый; дон(ѵ) — мерз-
нуть; дондур(ѵ) — морозить, замо-
розить.

дон — порты, подштанники.

донат(ѵ) — одѣть, украсить; до-
нак — украшеніе внутри хаты, какъ-
то: картины, занавѣски, полотенца
и пр.

доп — затычка у бочки.

дора(ѵ) — крошить, рубить.

дору — правильный, вѣрный; дѳ-
рулук — правильность, вѣрность;
честность, прямота, истина, спра-
ведливость; дѳрул(ѵ) — выпрямиться,
направиться, поправиться, испра-
виться; дѳрут(ѵ) — править, управ-
лять, направлять; дос дѳру — пря-
мой какъ шнуръ.

дост — другъ; достлук —
дружба.

дофтор — докторъ (съ русск.).

дѳк(ѵ) — лить, наливать, про-
лить, вылить, отливать; дѳкѳур(ѵ) —
заказать отлить, заставить лить;
дѳкѳурѳ(ѵ) = дѳкѳур(ѵ); дѳ-
кѳл(ѵ) — литься (о дождѣ), раз-
сыпаться.

дѳкѳн — грыжа.

дѳн(ѵ) — обходить, повернуться,
поворотиться, катиться; дѳндѳр(ѵ) —
вертѣть, поворачивать; дѳнецек —

нѣчто вродѣ первобытной карусели
(см. игры).

дѳрт — четыре; дѳрдѳ — чет-
веро, въ четверомъ; дѳрдѳѳѳ —
четвертый; дѳрт кѳшелі — четыре-
угольный; дѳртѳ — четверка (въ
картахъ).

дѳше(ѵ) — засыпать, развер-
нуть, разостлать, постлать постель,
настлать; дѳшек — тюфякъ, матрацъ;
дѳшейѳ — 1) потолокъ въ подзем-
ныхъ постройкахъ, изъ жердей, засы-
панныхъ сверху землей; 2) слоеный
блинникъ съ масломъ и сыромъ; дѳ-
шелі — настланный, усыпанный.

драгѳжа — праздникъ Ивана
Купала; драгѳжа чѳчѳ — какой-то
полевой цѣтокъ (С. Этулія).

драгѳнку — деверь; у болгаръ
драгинко — семейное названіе де-
веря. Слов. Дювернуа.

дрѳмба — балалайка (вѣроятно
измѣнен. слово домбра).

дѳ(ѵ) — родиться, восходить (про
солнце); дѳр(ѵ) — родить; дѳрт(ѵ) —
заставить родить.

ду'ак — 1) платокъ; 2) сорочка,
въ которой рождаются нѣкоторые дѣти.

ду'ан — коршунъ, астребъ.

дува — моленіе; дува еѳ(ѵ) —
молиться.

дува(ѵ) = дѳ(ѵ).

дуваны аѳ(ѵ) — овладѣть, за-
владѣть.

дубар — стѣна.
 дудак — губа.
 дуј (v) — чувствовать.
 дул — вдовецъ; дул кары —
 вдова.

думѧ — насморкъ.
 думала (v) — стать на четвер-
 реньки (с. Этулія).
 думан — туманъ.
 дѹпу — задница съ болгарск. ду-
 пе, сл. Дювер.

дур (v) — стоять; остановиться,
 перестать, погодить; дура бил (v) —
 удержаться, усидѣть; дуран — сто-
 ячій; дургут (v) — остановить; дур-
 дур (v) = дургут (v); дуруклан (v) —
 остановиться; дурук хава — хоро-
 шая, установившаяся погода; ду-
 рул (v) — отстояться (про воду);
 дуруш (v) — остановиться; дурук —
 1) стойка, подпорка, рычагъ вѣрота;
 2) устоявшійся, прозрачный.

дурак — игра въ дураки (съ
 русск.).

дут — тутовое дерево.
 душман — врагъ, непріятель;
 душманникъ — вражда.

дѹ (v) — 1) толочь, молотить,
 бить; 2) написать; 3) крыть (въ
 картахъ); дѹдѹр (v) — заставить
 бить; дѹл (v) — толочься, биться;
 дѹн (v) — биться; дѹндѹр (v) — за-
 ставить биться; дѹш (v) — драться;
 дѹштѹр (v) — заставить драться;

дѹшчѹ — дракунъ; дѹт (v) — за-
 ставить бить.

дѹбекъ — деревянная ступка для
 соли.

дѹбѹдѹз — весь, совѣсть.

дѹвѧ — телка двухлѣтная.

дѹвеи — орудіе вродѣ сачей съ
 подбитыми внизу кремнями или кус-
 ками желѣза. Его волокутъ по ар-
 ману во время молотбы для того,
 чтобы размельчить солому.

дѹблетъ кушу — названіе какой-
 то птицы.

дѹвѹ (v) = дѹ (v).

дѹз — ровный, плоскій; дѹз хѹ-
 ру — прямое хору, названіе танца;
 дѹм дѹз — совершенно ровный;
 дѹз (v) — быть исправнымъ; дѹзгѹн —
 1) исправный; 2) румяна; дѹз-
 дѹр (v) — исправить, починить;
 дѹзелт (v) — тесать, полировать,
 починять; дѹзеи — ткацкій станокъ;
 дѹзѹл (v) — исправляться.

дѹкѧн — лавка (съ болг.).

дѹлгер — бондарь; дѹлжер = дѹл-
 гер; дѹлгерлік — бондарное масте-
 рство.

дѹмѧ — пуговица; дѹмѹк = дѹл-
 мѹк — узелокъ на ниткѣ; дѹмѹк-
 ле (v) — завязывать узелъ; дѹлмѹк-
 ле (v) = дѹмѹкле (v).

дѹн — свадьба; дѹнѹ — свать,
 участвующій въ свадьбѣ, свадебный
 гость; дѹнѹр — сватовство; дѹнѹр-

цѹ — свать; дѹнѹр јолла (v) — посылать сватовъ, свататься; дѹнѹр-лук — сватовство.

дѹн — вчера; дѹн авшам — вчера вечеромъ; дѹнкѹ — вчерашній.

дѹнѧ = дѹннѧ.

дѹнѹк = дѹмѹк (с. Этуля).

дѹннѧ — 1) свѣтъ, міръ, вселенная; 2) много; дѹннѧ їбѣзі — самый красивый на свѣтѣ.

дѹрт (v) — толкать (С. Этуля).

¹дѹш — сонъ, сновидѣніе; дѹш їбѣр (v) — видѣть во снѣ; дѹшѹннѧ їр (v) — сниться; дѹшчѹ — сновидецъ.

²дѹш (v) — падать, упасть, броситься, попасть; лафа дѹш (v) — разговаривать; дѹшѹр (v) — 1) свалить, сбросить, выкинуть (ребенка); дѹшѹн (v) — думать; дѹшѹндѹр (v) — заставить думать; дѹш (v) чѣк (v) — упасть на колѣни.

дыш — наружность, вѣтшность; дышанна — вонъ, въ наружу; дышаннык — наружная борозда въ распаханной полосѣ земли; дышарда — снаружи; дышары — внаружу; дыш! — кричать лошади, когда хотятъ, чтобы она повернулась налѣво.

Ц.

цѧды — колдунъ или колдунья, которые по желанію могутъ обращаться въ курицу, въ колесо и въ другіе предметы и въ такомъ видѣ отбирать у своихъ сосѣдей молоко и хлѣбъ; цѧды тара — металлическая щетка для расчески льна.

цѧзі = цѧды.

цѧм — оконное стекло, цѧмці — столаръ, стекольщикъ.

цѧмал — печь для печенія хлѣба.

цѧмбаз — барышникъ; цѧмбаз-лык јап (v) — барышничать.

цѧм ѣбѣѧ — махаонъ (бабочка).

цѧн — душа; цѧнцѧз — душечка;

цѧнсыз атеиц — бездушный огонь;

обыкновенный огонь въ отличіе отъ деревяннаго получаемаго треніемъ другъ о друга двухъ кусковъ дерева; цѧным сыкылѣр — мнѣ грустно (букв. у меня на душѣ тѣсно); цѧныцкер — душегрѣйка, длинная женская лисья шуба съ рукавами; цѧны ацімыш — жалъ (на душѣ горько); цѧліцкер = цѧныцкер; цѧнцін јок — нѣтъ ни души.

цѧнабет — шутъ; см. кѣр цѧнабет.

цѧнабѣн — вы(вѣтливое выраженіе).

цѧнавар — волкъ; цѧнаварѣик — волченокъ.

цѧфајыр ташы — алмазь.

цѣхір = зіхір.
 цевіз — грецкій орѣхъ; цевіз
 ічі — ядро орѣха; цевіз кыр (v) —
 грызть орѣхи; цевіз таушан —
 бѣлка.
 цѣр — печень.
 целлат еі (v) — зарѣзать, каз-
 нить.
 цеңк — война; цеңк еі (v) —
 воевать; цеңклеіш (v) — спорить
 между собой.
 цейдем — адъ.
 цейнет — рай.
 цей — кармакъ.
 церейѣ — штрафъ.
 цет-бедет — дѣдъ-прадѣдъ.
 ціба — баранъ съ короткой шер-
 стью.
 цібрѣ — виноградные выжимки,
 оставшіеся въ прессѣ, которымъ вы-
 жимается виноградный сокъ.
 ціван — молодецъ; красавецъ.
 цівірліга — жаворонокъ; болг.
 чиверлюга. Качан. пам. с. 591.

цівылда (v) — пищать.
 цізырда (v) — шипѣть, издавать
 звукъ сссс..., напр. при поджарива-
 ніи масла на огнѣ.
 цімбіз — щипцы.
 цінітіл (v) — кувырнуться, спо-
 тыкнуться; цінітілмејцѣ — названіе
 одной игры.
 ціңгырда (v) — звонить; цің-
 гырдаклы — 1) звонкій; 2) коло-
 кольчики и бубенчики, которые вѣ-
 шаются на лошадей; цінна (v) —
 звѣнѣть.
 цувап — отвѣтъ.
 цума — 1) пятница; цума ба-
 бу — Пятница баба (мифическое су-
 щество); цума кары = цума бабу;
 цума јертесі — суббота.
 цумбуш — фокусъ, острота, смѣ-
 хотворная штука.
 цумѣрка — шкура, остающаяся
 послѣ вытопки сала.
 цумле — цѣлый, весь.

3.

зыгырда (v) — скрипѣть.

Ж.

жарклат (v) — бить кнутомъ,
 розгой (отъ русск. «жарить»), щел-
 кать кнутомъ.

жырыт — дѣтская, игра состоящая
 въ бросаніи камышевыхъ палочекъ.
 жыто — жито.

3.

зѣбіт — начальникъ.

зѣбун — худой, тощій, худощавый; забуннук — худоба, худощавость.

зѣвалы — бѣдный, несчастный, жалкій, дохлый.

завор — засовъ, удерживающій на мѣстѣ подшинникъ оси въ конной мельницѣ.

завот — фабрика, заводъ (съ русск.).

за'ѣф — слабый.

заман — время; заман аҗрысын = заман хажролсун — добрый день (привѣтствіе).

замбак — 1) снѣгъ; 2) касатки, lгіs (садовый цвѣтокъ).

занѣт — мастерство, ремесло (съ болгарск.).

запсызлык — распушенность, отсутствіе стыда, безстыдство; заплы — разумный.

запт ет (v) — овладѣть, присвоить, завоевать.

зар — 1) сорочка, въ которой родятся нѣкоторые люди; 2) пленка въ янцѣ, лежащая подъ скорлупой.

зѣрѣ = захрѣ (С. Этуліа).

зарар — порча, вредъ, убытокъ; зараретті пара — убытокъ; зарары олдү — случилось несчастіе.

зарзават — плодъ, фруктъ.

зафеѣт — угощеніе.

захмеѣт — трудъ.

захрѣ — зимніе запасы (соленіе и пр.).

зѣн ет (v) — истратить, испортить.

зѣвзек — ворчунъ.

зѣвле — заноза въ воловомъ ярмѣ.

зежан ет (v) — уничтожать; зежан ол (v) — уничтожаться, пропасть; зежанлык јап (v) — сдѣлать опустошеніе.

зејтін — маслина (дерево).

зем — хула; земейі сүр (v) — хулить (букв. хулу пахать).

земпера — скобка у двери, ручка; земперек = земпера.

зеңгін — богатый; зеңгине (v) — разбогатѣть; зеңгіннік — богатство.

зер — да, дѣйствительно.

зердеіі — абрикось.

зѣрем — потому что.

зѣстрѣ — приданое (съ молдав.).

зѣт — трудъ.

зехтінја = зѣфтун.

зѣфтун — деревянное масло.

зіхір — 1) зимний ядъ; 2) продукты сухой перегонки табаку, скопляющіеся въ чубукѣ трубки; зіхір-

le (v) — отравлять; зіхірлен (v) — отравляться; зіхірлі — ядовитый.

зіл — бубенчикъ.

зімбіл — маленькая корзинка.

зіфт — смола.

зіеј — сказочное существо, что-то вроде богатыря или разбойника (со славянск.).

збр — тяжело, трудно, бѣда, неприятность; зар-збр — очень тяжело; збрдар = збр; збр ет (v) — затруднять; збрлан — насильно; збрлан сік (v) — изнасиловать; збрнан = збрлан.

зулум — скверный, нехороший, негодный; еј! зулум! — ругаютъ воловь.

зурна — вьющееся садовое растение.

зүлүф — волосы на вискахъ (зулуф — виски у турецк. Сербовъ. Ястреб. с. 336; пулуфі — кошечки на вискахъ Македон. болг. Шапкаревъ. Сбор. III. с. 90).

зүмбүл — гиацинтъ.

зүмбүрлук — качающийся отъ вѣтра.

зывана — специальная изогнутая пилка для спиливанія кукурузныхъ стволонъ; у болг. завана — садовая пила. Слов. Довернуа.

зыгырдыдыр (v) — заставить скрипеть.

зылва — дружка, подружка на свадьбѣ (со славянск.); болг. зылва. Качан пам. с. 570. Турец. серб. золва — золовка (Ястреб. с. 476).

зымба — одна изъ метокъ, дѣлающихся на ухахъ овцы; отверстие въ серединѣ ушной раковины; зымбацік — маленькіе щипчики для выниманія червей изъ раны у овецъ.

зындан — темная коморка, темница; зындан каранникъ — адская тьма, полная темнота.

зырзоп — человекъ, который все дѣлаетъ спѣшно и кое-какъ.

Ж.

¹жа — или, а.

²жѧ — сало; жѧла (v) — мазать жиромъ, маслитъ; жѧлан — масляный; жѧлы — жирный; жѧлы мѧнцѧсы — скоромная пища; жѧ муму — сальная свѣча; жѧлан (v) — оскормиться.

³жѧ (v) — идти, падать (о дождѣ); жѧдыр (v) — вызвать дождь, заставить дождь падать; жѧмур — дождь; жѧмурлук — армякъ изъ сѣраго солдатскаго сукна; жѧмур чѧлѧр — дождь накрапываетъ.

жаба — пятизубая вила.

жабан — дикий; жабан ġül — шиповникъ, дикая роза; жабан грах — дикий, мышинный горохъ; жабанці — чужой; жабаны — волкъ.

жаван јекмек — голый хлѣбъ, безъ всякаго прибавленія.

жаваш — тихій, смирный, миролюбивый, усталый; жаваша (v) — замедлить, отстать; жавашацік — тихонько, тихонечко, медленно.

јавру — птенецъ, цыпленокъ.

јадез — споръ, паря; јадеза тутунуп турулармышлар — заспорили было.

јадырга (v) — отвыкнуть.

јаз — лѣто, годъ; јазлык — крыльцо у вѣтреной мельницы; јазын — лѣтомъ; јазгын су — разливъ рѣки, лѣтнія воды.

јаз (v) — 1) писать; 2) катать тѣсто валькомъ; јазгы = јазы — 1) буква, грамота; 2) рѣшка (на монетѣ); јаздыр (v) — заставить писать; јазыці — грамотный; јазыл (v) — записаться; јазылы — написанный, разрисованный; јазылы јыммырта — крашенки; разрисованныя яйца.

јаз — бурый.

¹јаз — деревянный смычекъ въ формѣ лука для точенія вещей на токарномъ станкѣ.

²јаз (v) — растягивать; раздвигать, расширять; јажы — пружина; јажыл (v) — расходиться.

јаја кѡпру — пѣшеходный мостикъ; јажан — пѣшкомъ.

јајманнан (v) — шутить, баловаться.

јак (v) — жечь, зажигать; сѡба јак (v) — топить печь; јактыр (v) — заставить жечь; јакыці — горькій, жгучій; јакыл (v) — быть зажженнымъ; јакыш (v) — понравиться, сразу горячо приняться за какое-либо дѣло.

јака = јакалык — воротникъ.

јакі — или, ли.

јаклаш (v) — приблизиться, подкрасться; јакын — близко; јакын-цаңк — близехонько; јакын (v) = јаклаш (v); јаклаштыр (v) — подпустить, дозволить приблизиться.

јакышыр — плотный, прочный.

јала (v) — лизать; јалан (v) — облизываться; јалак — каменное корыто для свиней.

јалабы — блестятъ, свѣтятся; јалабук — блестящій.

јалан — ложный; јаланці — лгунъ; јалан сѡле (v) — лгать, врать.

јалбурдак — неосѣдланный.

јалвар (v) — просить, умолять.

јалдызла (v) — покрывать что-либо золотомъ, серебромъ, оловомъ.

јалныз — самъ, одинъ, одинокій; јалнызча = јалныз.

јалпак — сладкій, добродушный, незлобивый; вѣжливый, общительный.

јалты — долина.

јалык — платокъ.

јалыкса (v) — подвергаться стечкѣ, быть стечнымъ; јалыксак — стечка у скота.

јалын — пламя.

јалын ајак — босой.

јама — заплатка; јама (v) — поставить заплатку.

јаман (v) — подлизаться, войти въ чье-либо расположеніе.

јамач — обрывъ, гора, скать оврага, покрытаго водой.

јамук аэлы — криворотый.

¹јан (v) — грозить, угрожать; јандыр (v) — заставить угрожать.

²јан — бокъ; јан ачлар — оглобли (боковыя деревья); јанак — щека; јанаш (v) — 1) соединяться, поровняться; 2) наняться; јанаштыр (v) — отдать въ наймы; јан вёр (v) — столкнуться боками, стать бокъ о бокъ; јан гел (v) — лежать на боку, облокотиться полулежа; јан гѳѳ — косоглазый; јапда — около, рядомъ, вблизи, сбоку; јап цібі — боковой карманъ; јаннашык — рядомъ; јанында — около, возлѣ; јанындан — мимо.

јанал (v) — обмануться; јаналдыр (v) = јанылт (v) — обмануть; јанылтмач — скороговорка (букв.

ошибалка); јанылмајынца = јанылтмач; јаныл (v) — ошибаться; јанныш — ошибка.

јанык — обозженный; јаңгына атёр — бросаетъ въ жаръ (при лихорадкѣ).

јап (v) — дѣлать, строить, создавать; јаптыр (v) — заказатъ; јапы — зданіе, строеніе; јапыл (v) — 1) быть сдѣланнымъ; 2) притворяться; јапыш (v) — приклеиться; јапышкан — лисій хвостъ (травя) Aporocigus; јапыштыр (v) — приклеить; јапышы вёр (v) — приклеиться; јапышык — приклеенный; јапын (v) — построиться.

јапѣ — шерсть.

јапрак — листь.

јапураң — называютъ коровъ, у которыхъ нѣтъ никакихъ пятенъ.

¹јар — милый, возлюбленный.

²јар (v) — колоть, расколотъ, ранишь, разрѣзатъ; јар — яръ, выступъ на крутомъ берегу; јара — рана, язва, проказа, болячка; јара (v) — ранить; јары — половина; јарыдан — на половику; јары ет (v) — раздѣлять пополамъ; јарык — трещина; јарыл (v) — лопнуть, треснуть.

јараса кушу — летучая мышь.

јарат (v) — сотворить, создать.

јараш (v) — прійтись впору.

јардым — помощь; јардым ет (v) — помогать.

ја́рка — полугодовая курочка, средняя между малымъ цыпленкомъ и взрослой курицей; ја́ркацек — курочка.

ја́рым — кила (болѣзнь).

ја́рын — утро, завтра; ја́рын дїл, јѳбур гун — послѣ завтра; ја́рына — завтра.

ја́рыш (v) — скакать на переконки.

ја́с — трауръ; ја́слы — траурный.

ја́стык — 1) подушка; 2) деревянная накладка на ось телеги сверхъ базарціка; ја́стыці — деревянный рычагъ, двигаемый винтами въ домашнемъ прессѣ для выжиманія масла изъ сурѣшницы; ја́стык у́зѳ — наволочка.

ја́сы — 1) плоскій, сплюснутый; ја́сы нѳнѳ — одна изъ разновидностей мяты.

ја́т (v) — 1) лежать, ложиться; 2) сидѣть на ялицахъ (про курицу); ја́так ѳдасы — спальная комната; ја́тка — ядро орѣха; у́ју ја́т (v) — лечь спать; ја́тма ја́стык — длинная подушка.

ја́тык — 1) дубовый боченокъ для воды, который носятъ съ собою въ поле; 2) круглая, открытая деревянная посуда для воды.

ја́уз — скоть мелкій, но жирный и толстый.

ја́уру = јавру.

ја́урушка — вихрь, вѣтеръ, поднимающій и крутящій пылъ.

ја́фклу = ја́фкулу — 1) любовникъ; 2) засватанный; ја́фклу ол (v) — свататься; ја́фкулу ет (v) — сватать, засватать, обручить.

ја́хны — мясо; ја́хна су́ју — бульонъ, мясной наваръ; ја́хныці — хищный звѣрь.

ја́худи — жидъ.

ја́ш — мокрый, сырой; ја́шлык — сырость, мокрота.

ја́ша (v) — жить; ја́шмак — жизнь, житье; ја́шамасы — житель.

је = ја.

*је́в — домъ; је́вѳ — домой; је́вѳер (v) — женить, выдавать за мужъ; је́вѳнѳ = је́вѳа; је́вѳнѳ арды — задний фасадъ дома, задняя стѣна; је́вѳнѳ башы — боковая стѣна дома; је́вѳнѳ јѳнѳу — передний фасадъ дома; је́в кушу — воробей; је́вѳенѳ (v) — жениться, выйти за мужъ; је́вѳермѳ ол (v) — достигъ брачнаго возраста, созрѣть для замужества; је́вѳлі — женатый.

је́валлах — пожалуйста, ради Бога.

*је́велі — древній, древность; је́велі заман — въ старину, въ древности; је́велкі — древній, прежній.

Примѣчаніе: Слова обозначенныя черезъ * въ другихъ тюркскихъ нарѣчіяхъ употребляются безъ начальнаго j.

јевреј — 1) дрожаніе воздуха во время лѣтнихъ жаровъ; 2) змѣя, которая рисуется на иконахъ; 3) сказочное существо, съ которымъ будто-бы пророкъ Ілья борется въ облакахъ.

јегумен — игуменъ; съ греч. $\delta \eta \gamma \omega \mu \acute{\epsilon} \nu \omicron \varsigma$.

је-де (v) — вести за поводъ; је-дек — поводъ, уздечка.

*јеџел — роковая болѣзнь, отъ которой человѣку суждено умереть; смертный часъ; јеџел еџ (v) — заболѣть серьезно; у турецк. серб. џель (Ястр. с. 497).

једі — семь; једіці — седьмой; једілі — семерка (въ картахъ); једісі — въ семеромъ.

*једіісізі — трудолюбивый.

*јек — суставъ.

*јек (v) — сѣять; јектір (v) — заставить сѣять; јекеle (v) — сыпать; јекіі — жито, хлѣбъ; јекііі бѣѣ — хлѣбный жукъ; јекііі кылыфта — хлѣбъ колосится; јекііііі — нива, поле, засѣянное хлѣбомъ; јекмеѣ — хлѣбъ; јекмеѣчі — хлѣбопекъ, булочникъ.

јекті кѣіеѣ — бродячая собака, незнающ. своего хозяина (ругательство).

јекle (v) — составить, соединить, наставить рукава; јекleіі (v) — взяться за руки, пуститься въ догонку за кѣмъ-нибудь.

*јel — рука; јelleрнѣ су дѣк-

мѣ — поливать воду на руки, (въ переносномъ смыслѣ: «угождать кому-либо»); јelці — ручной, прирученный; јelдівеі — перчатка, рукавица; јelleіі (v) — подать руку въ знакъ привѣтствія; јellік — 1) количество колосѣвъ, которое жнець можетъ захватить въ руку за одинъ разъ (малоросс. «жменя»); 2) деревянная перчатка, надѣваемая жнецами во время жатвы; јelііці — тотъ, кто позволяетъ себѣ руками хватать женщинъ за грудь.

*² јel — чужіе люди.

јela — грива; чолка (у лошади); јеleк тај — двухлѣтній жеребенокъ. (Ему въ первый разъ подстригаютъ гриву).

*јеle (v) — сѣять, просѣивать сквозь сито; јеleк — сито; јеleт (v) — махать рукой;

јelіі — вымя.

јelкеі — парусъ.

*јelli — пятьдесятъ; јelliці — пятидесятый.

јelіеі — куча.

јelсі (v) — испортить; јelсеѣ — порченный, испорченный.

*јсѣі (v) — сосать; јеѣеѣѣ — клеверъ; јеѣѣѣ — пища, кушанье; јемзір (v) — кормить грудью; јемзік — женская грудь.

јеѣѣ — только-что; шііді јеѣѣ — сейчасъ.

јемеіі — башмакъ.

јеміі — клятва, присяга; јеміі ет (v) — клясться, божиться.

*јемір — приказаніе.

јемііш — 1) изюмъ, ягода вообще; 2) сговоръ (на сговоръ у гагаузовъ обязательно угощаютъ изюмомъ).

¹јен (v) — побѣдять; јеніі (v) — быть побѣжденнымъ; јендір (v) — заставить побѣдять; јенсе (v) — одолѣть, побѣдять.

²јен — рукавъ; јендезѧ — локоть (мѣра); јеніерѧ — обшлагъ рукава.

јенѣч — ракъ.

јенѣіі — великій, веселый, просторъ.

јене (v) — холостить; коновалъ, холостящій лошадей.

јені — новый, молодой; јенѣк — новорожденный птенецъ; јені ај — новолуніе; јенідѧн — снова; јенік — дѣтенышъ, поросенокъ, щенокъ; јеніклеці — беременный, ценный (про животныхъ); јеніле (v) — обновить, перемѣнить.

јеніштѧ — зять, мужъ старшей сестры.

јенікуну — осторожно, тихонько.

*јенѣѧ — 1) загривокъ; задняя часть шеи; 2) подушка деревянная, на которую положена ось мельницы.

*јенсер — 1) гвоздь; 2) маленький буравчикъ для вколачиванія гвоздей; јенсерле (v) — вколотить гвоздь.

јенфѧ — нюхательный табакъ (старинное выраженіе).

јеѣлек — травы изъ семейства злаковъ (напр. *Festuca pratensis*).

¹јер — земля, мѣсто; јер алмасы — дикий картофель; (земляное яблоко); јерѧ ģir (v) — войти въ землю, провалиться; јерѧ ģirсiн — провалился сквозь землю (ругательство); јер ģözü — земной глазъ: мѣсто, на которомъ земля дрожитъ какъ студень и подъ тяжестью человѣка проваливается; јерлеиш (v) — развести по мѣстамъ; јерлеиштир (v) — собирать, складывать на мѣсто разбросанное; јеріидѧ — на мѣстѣ; јерлеиштирiл (v) — быть прибраннымъ, быть въ порядкѣ; јерлі јеріидѧ — на свое мѣсто.

*²јер сѣдло; јерле (v) — осѣдлать.

јерген — молодой человѣкъ, холостой.

јері (v) — растаять, раствориться;

јеріт (v) — растворить, растопить.

*јерік — слива.

јеріф — человѣкъ, мужчина.

јерііш — основа (въ ткацкомъ дѣлѣ); горизонтальныя жерди, вставляемыя между вертикальными стойками приплетенія стѣнъ амбара.

*јеркек — 1) мужчина, самецъ; 2) холощеный баранъ; јеркек ке-чі — козелъ; јеркек кѣпек — кобель.

*жеркей — ранний, рано.
 *жермени — армянинъ.
 *жертеci — слѣдующій; жертеci iуnу — на слѣдующій день.
 *jes(v) — дуть (про вѣтеръ); jesip(v) — быть вѣтреннымъ, баловаться, шалить; jesipik — шалунъ, баловникъ, вѣтренникъ; jesipit(v) — заставить быть вѣтреннымъ.
 jесап — счетъ; jесап jап = jесапла(v) — рассчитывать, дѣлать счетъ; jесап ол(v) — замѣтить.
 jesip(v) — рабъ, невольникъ, плѣнный; jesip ал(v) — взять въ плѣнъ.
 *jeski — старый, прежний; jeskip — погнать назадъ, возвратить въ первобытное состояніе; jeski руба — обноски.
 jesmer — угрюмый.
 *jesne(v) — зѣвать.
 jесап ѣез(v) — ходить куда-либо по дѣламъ.
 *jesпап тукдны — лавка съ краснымъ товаромъ.
 jespit — старинный ободъ колеса, составленный изъ кусковъ.
 *¹jеt — мясо; jeт хоруцу — сыропустъ, воздержаніе отъ мяса.
²jеt(v) — быть довольнымъ; о jетti сана — съ тебя этого довольно; jетар — довольно, достаточно; jетин(v) — догнать, достать, достигнуть, удовольствоваться; jет-

итир(v) — гнать кого-либо до какого-либо мѣста.
 *jетек — подолъ, полъ у платья.
 jетейя — дѣтское мѣсто (у скота).
 jетмин — семьдесятъ.
 jетtiklerinjan — со злостью, съ неудовольствіемъ; (первоначальная форма этого слова не употребительна).
 *jефенди — господинъ (рѣдко употребляется).
 *¹jеи — пара лошадей одинаковыхъ ростомъ для запряжки въ дышло; jеили — парный, четный, четъ; jеи ол(v) — сойтись, составить пару.
 *²jеи(v) — бить ногою въ землю (про лошадей); конать ногой; jеин(v) — бросаться, вертѣться, копаться; jеикin — мелкая рысь (лошадиный аллюръ).
 *jешек — 1) осель; 2) мостовая козла; jешек арысы — оса; jешек ѣеѣер — колючка (травянистое растение); jешек ет(v) — брыкаться; jешекle(v) = jешек ет(v).
 *jешик — порогъ двери.
 jешил — зеленый; jем jемил — ярко зеленый; jемиллик — зелень, растение вообще.
 ji(v) — ѣсть; jидip(v) — накормить, кормить; jимelik = jимак — пища, кушанье.
 jioipim — шелковая нитка.

*jiz — слѣдъ; jizle (v) — слѣ-
дить, искать по слѣдамъ.

jilik — застежка; jilikle (v) —
застегнуть.

jilin — легкій; jilin ģudeli —
легкогрудый (такъ называютъ того,
кто можетъ очень быстро бѣгать),
скороходъ.

*jiliñ (v) — прицѣпиться, пока-
заться; jiliñtīr (v) — прицѣпить.

*jilik — первый; jilkiāz — вес-
на; jilkin — сначала; въ первый
разъ, впередъ; jilkinġi — первый,
передній; jilk хороз — первый пѣ-
тухъ, пропѣвшій въ полночь.

jimik — мозгъ.

*jin (v) — спуститься, слѣзать;
jin — вора, логовище; jindir (v) —
спустить, снять.

jinkār et (v) — отказываться.

jii — веревка, шнуръ; jiiik
бојасы — темно-красный цвѣтъ
(цвѣтъ базарныхъ нитокъ); jipek —
шелкъ; jiiik — нитка; jiiik in-
le (v) — прясть.

jir (v) — разорвать; jirik —
оврагъ, балка; jiril (v) — разор-
ваться.

jiri = iri āč — дуга (стр. 103).

jirin — матерія, вытекающая изъ
нарыва.

jirmi — двадцать; jirmiñci —
двадцатый; jirmiñār — по двад-
цати.

jicil (v) — убавиться; умень-
шиться; jicin (v) = jicil (v).

jitir (v) — двигать, толкать, пи-
хать.

¹jic — мякишъ хлѣба.

²jic (v) — 1) пить; 2) курить;
jicir (v) — пашть; jicin (v) —
пить вмѣстѣ; jiciki — опьяняющій
напитокъ; jiciki — пьяница.

jimiik — сыръ изъ коровьяго
молока.

jok — нѣтъ, нечего; jok nāp-
сын — нечего дѣлать, ничего не по-
дѣлаешь; jok nēreji — некуда; jok
ñcel — нельзя; joktu — не было;
joktur аслы — неправда, не мо-
жетъ быть.

jokla (v) — щупать, ощущи-
вать.

¹jol (v) — рвать, полоть, выщи-
пывать; jola (v) — ошипывать; jol-
ма — рваный, растрепанный; jol-
малы — лохматый, рваный, драмый;
joluk — растрепанный; jolun (v) —
лынять, терять волосы, шерсть или
перья; joldur (v) — заставить рвать;
joluñ (v) — рвать другъ другу во-
лосы.

²jol — дорога, путь; jolla (v) —
посылать; jolñā — маршъ (музы-
кальная мелодія); jolñū — путеше-
ственникъ; jolñūluk et (v) — пу-
тешествовать; jol keñici — разбой-
никъ на большой дорогѣ; jolu ша-

шыр (v) — сбиться съ пути; заблудиться.

јон (v) — тесать; јонѣа — стружка, щепка.

јонѣа — донникъ, трава *Melilotus officinalis*.

јорган — одѣяло.

јортарак — рысью (лошадиный аллюръ).

јорту — праздникъ.

јорул (v) — устать; јорулдур (v) = јорулттур (v) = јорулт (v) — утомить; јоргун — усталый.

јобѹр — другой; јобѹр гѹн — послѣ завтра.

*јѳде (v) — платить; јѳдеиш (v) — рассчитаться, поквитаться.

јѳдѹл (v) — состязательная скачка на лошадяхъ; јѳдѹлѹ — лошадь, выбранная для участія въ скачкѣ.

*јѳдѹнѹ — заемъ.

*јѳѳз — свѣтильня; јѳѳек — жердь, составная часть телѣги, укрѣпленная въ подушку на задней оси, идущая вдоль телѣжнаго короба.

*јѳзеңгі — стремя.

јѳзле (v) — тосковать, скучать, горевать.

*јѳкѹз — волъ; јѳкѹзѹ — воловий пастухъ.

*јѳкѣа — пятка, каблукъ.

*јѳл (v) — умерѣть; јѳлдѹр (v) — умертвить, убить; јѳлѹ — мертвый; јѳлѹ јекмѣ — поминальный обѣдъ;

јѳлѹ јылаѳи — лекарство для усыпленія челоѳѣка; јѳлѹм — смерть, моръ; јѳлѹмѣсѹз — бессмертный; кеңдѳи јѳлѹ ет (v) — притвориться мертвымъ.

*јѳлѣа — такой, такъ; јѳлелѣлѣан — такимъ образомъ.

*јѳлѳи (v) — мѣрять; јѳлѹ — мѣра.

*јѳмѹр — жизнь.

*јѳн — передъ; јѳн дѳиш — рѣзецъ (зубъ); јѳнѹ — грудь платя, передъ; јѳнѹнѣа — впереди (послѣд. на вопросъ, куда); јѳнѹнѣа — впереди (на вопр. гдѣ?), передъ чѣмъ-нибудь.

*јѳп (v) — цѣловать; јѳптѹр (v) — заставить поцѣловать; јѳпѹп (v) — цѣловаться; јѳпѹпѣтѹр (v) — заставить цѣловаться.

*јѳр (v) — вязать, плести, заплетать; јѳрмѣа ѹл — плетень, плетеный заборъ; јѳрмѣа сѹртѹ — волокъ, земледѣльческое орудіе, употребляемое для размягченія земли при посѣвѣ кукурузы; јѳрѹл (v) — плестись, вязаться; јѳрѹмѣа — наукъ (с. Этѹліа).

*јѳрдѣк — утка.

јѳрс — 1) наковальня; 2) верста.

*јѳрт (v) — крыть, покрывать, накрывать; јѳртѹ — крыша; јѳртѹлѹ — крытый; јѳртѹн (v) — закрыться, закутаться; јѳртѹ пейчѣресѳи — слуховое окно.

*jōrtlɛn(v) — жечь, палить хлѣбъ въ полѣ; jōrtlɛn — пожаръ въ полѣ.

jōrŭ(v) — ходить, шагать; jōrŭŭ — походка; jōrŭŭ(v) — разбредиться; jōrŭt(v) — заставить двигаться; ај jōrŭ tīdelīm — ну, пойдемъ.

*jōt — желчь.

*jōt(v) — пѣть (про птицу); jōt-tŭr(v) — трубить, аристать; jōt-tŭrŭklŭ — аристунъ; jōtŭŭ — пѣть.

*jōtā — 1) туда; 2) позавчерашний годъ; jōtā авшам — позавчерашний вечеръ; jōtāнна — за чѣмъ-нибудь, создаи чего-нибудь; jōtōtŭŭ — позавчера; jōtōtŭŭŭŭ — напѣваніи, на дняхъ; jōtāцкы — тамошній, дальній; тѣ jōtā — дагѣе; jōtā... бујаны... — туда... сюда.

*јува — гнѣздо.

јуварлак — круглый; јуварла(v) — вертѣть; јуварлан(v) — перевертываться, валяться; јуварландыр(v) — заставить перевертываться; јуварлат(v) — быть перевернутымъ.

јѹда — чортъ, злой духъ, (употр. въ видѣ ругательства); јѹда сыкацѣ — чтобъ тебя чортъ сжалъ (ругательство).

јукар — верхъ; јукарда — вверху; јукардан — сверху; јукары — вверхъ.

јукѡна — икона; у болг. куна.

јулар — уздечка.

јулаф — овесь.

јумак — клубокъ.

јумрук — кулакъ; јумрукла(v) — бить кулакомъ.

јур(v) — мѣсить; јурдур(v) — заставить мѣсить; јурул(v) — мѣситься.

јѹрт — вареное кислое коровье молоко.

јурглук — усадьба, домъ съ надворными постройками.

јут(v) — глотать; јуткундур(v) — глотать свою слюну въ смущеніи; јуттур(v) = јуттурт(v) — заставить глотать.

јѹвѣ — пасынокъ, падчерица, сводный братъ, сводная сестра.

јѹз — лицо, лицевая сторона; јѹз кѡшѣ — красный уголь въ хатѣ, въ которомъ вѣшаются иконы; јѹз(v) — содрать шкуру.

јѹзек чѣвѣсі — шворень тѣлеси.

*јѹзерѣ — черезъ что, по причинѣ чего.

јѹзѹк — кольцо, перстень; јѹзѹк ташы — какой-то красный камень, вправляемый въ кольцо.

*јѹзѹм — виноградъ.

јѹк — грузъ; јѹklet(v) — складывать, нагружать; јѹklŭ — нагруженный, навьюченный; јѹklŭk — грузъ, куча; јѹkleŭ(v) — нагру-

жаться; жүклетірі (v) — заставить нагружать.

*жүлетірі (v) — угощать.

жүн — 1) шерстяная пыль; 2) пакля.

жүнүй — кадык.

жүрек — сердце, животъ; жүрә дүңмүш — животъ упалъ («пупъ палъ»). Болғизнь, происходящая оттого, что человекъ надорвался. Лечится накладываньемъ горшка на пупъ въ видѣ сухой банки; жүреңім — мое сердечко; жүрек арысы — боль въ животъ; жүреклі — храбрый; жүрек оту — dianthus carthusianorum (полевое растение).

*жүрең (v) — учиться, узнать; жүрет (v) — учить, наказывать.

*жүркі — пугаться, жүркек — пугливый; жүркіт (v) — испугать, заставить вздрогнуть.

жүрүк — быстрый, победитель въ конскихъ скачкахъ.

*жүст — сливки; жүстсүз сүт — снятое молоко.

*жүфеле (v) — лутъ.

жыбырк — кувшинъ съ длиннымъ горломъ.

жыв (v) — складывать; жывдыр (v) — заставить складывать; жывын — куча, правильно сложенная изъ какихъ-либо одинаковыхъ предметовъ, напр. кѣтка дровъ; жывыл (v) — складываться, быть

складываемый; жывын (v) — складываться, напр. от жывынёр — сѣно складывается; жывынрік — кучка.

жык (v) — развалить, разломать; жыкт (v) — заст. развалить; жыкыл — падать, свалиться.

жыка (v) — мыть, умыть; жыкан (v) — мыться, умываться; жыкандыр (v) — заставить мыться; жыкат (v) — заст. мыть.

*жыкрам — почестъ, уваженіе, почтеніе, угощеніе; жыкрам жап (v) — сдѣлать угощеніе, одолженіе, оказать услугу; жыкрамла (v) — угощать.

жыл — годъ; жылын — годокъ.

жылык — косою, косоглазый.

*жылан — змѣя; жылан балы — угорь, змѣя-рыба.

жылач — средство; жылачла (v) — лечить; жылатчы — знахарь, знахарка; жылачлан (v) — лечиться; жылачландыр (v) — заст. лечиться; жылачлат (v) — заст. лечить.

жылгарлан (v) — затихать, замедлять движеніе, напр. лүзгәр жылгарланды — вѣтеръ затихъ.

жылдыз — звѣзда; жылдызчы — звѣздочетъ.

жылдырдым — быстро; жылдырым — громовая стрѣла.

*жымансыз — немилосердный, вѣроломный.

*жымдат — средство, лекарство.

јымза — извѣстіе, объявленіе (употр. только въ пѣсняхъ).

јыммырта — яйцо; јыммыртаџик — яичко; јыммыртанын акы — яичный бѣлокъ, јыммыртанын сарысы — яичный желтокъ; јыммыртла(у) — снести яйцо; јыммыртлат(у) — заст. снести яйцо (употребл. въ видѣ насмѣшки въ разговорахъ между парнями о дѣвушкахъ); јыммыртларын уѣтундѣ јат(у) — сидѣть на яйцахъ (про птицъ).

јымышак — мягкій; јымышак хава — мягкая погода, оттепель.

*јынан — честный, вѣрный; јынан(у) — довѣрять, повѣрить, вѣрить; јынандыр(у) — честно вести себя и тѣмъ заставить себя повѣрить.

јынат — упрямый; упрямство.

*јынџир — винная ягода.

*јынсан — человекъ; јыйсафлык — одолженіе, добро, сдѣланное ближнему.

јыпра(у) — ослабѣть (про разные матеріалы кромѣ желѣза).

јырак — далекій, даль; јыраклан(у) — уйти далеко, удалиться; јырѧ — вдоль; јыракта — далеко; јырактан — издалека.

јырт(у) — пороть, распоротъ, рвать, оторвать, распечатать; јырткык — рваный, порванный; јыртык унуклу — картавый; јырттырт(у) — заставить распоротъ; јыртыл(у) — рваться, пороться.

*јысла(у) — мочить; јыслан(у) — намочиться, измочиться; јыслат — помочить (хлѣбъ въ водѣ).

јыспапта — Вознесеніе Господне (праздникъ).

*јысы(у) — согрѣть; јысын(у) — согрѣться; јысыт(у) — нагрѣвать, кипятить.

јыфка — слабый, безсильный; јыфкалан(у) — ослабѣвать; јыфка јылдызы — слабая звѣзда (говорятъ про того человека, который долго не проживетъ, т. е. у котораго звѣзда очень легко можетъ упасть съ неба).

јыфтыра чек(у) — перетерпѣть, выйти благополучно изъ испытанія.

I.

¹І — веретено.

²І — хорошо, хорошій, добрый; ісlах = ісlа = І.

ііік — пѣтушинный гребень, гребень крыши.

Ігнаждын — день св. Игнатія (праздникъ).

ізіі вер(у) — дать позволеніе, дать волю.

ізімет — служба; ізімет ет(у) —

служить; ізмекѣр — работникъ, слуга; ізметчі — служитель, дружка на свадьбѣ.

ізірна — очищенный ладанъ, благоуханіе.

іја — 1) ребро; 2) напильникъ.

іјецеѣ — пища, ѣда, кушанье.

ікі — два; ікі башлы јеѣ — хата съ двумя чистыми комнатами; ікііз — близнецъ; ікілја — телѣга, запряженная парой лошадей; ікі кат ол (v) — сложиться вдвое; ікілі — двойка (въ картахъ); ікілці — второй; ікілці ана — мачиха; ікілці бо-ба — вочимъ; ікілцілік — 1) не родной братъ; 2) двуличность, двуличіе; ікілціліктѣ-жміш ішлѣрі — дѣло было во вторичности, во второй разъ; ікісі — вдвоемъ, оба; ікіндіда — послѣ полудня; ікіле (v) — повторять.

ікра јеѣ (v) — чувствовать от-вращеніе.

іл (v) — 1) нагнуться, нагибаться; 2) вздыхать; ілен (v) — забавляться, успокоиваться; подождать; ілік — одолженіе, добро; ілік јап (v) — дать взаимы, помочь; ілік еѣ = ілік јап (v); ілір — гибкій.

ілемнѣ — приборъ для разматы-ванія нитокъ (см. ткацкое дѣло).

ілекей — наслажденіе.

ілері — впередъ.

іліванці — франтъ, форсунъ; ілі-ванникъ — франтовство, форсъ.

імен (v) — стыдиться.

імелік — годовой хлѣбный запасъ.

іменіја — шитье, имущество (съ русск.).

іня — игла.

інца — тонкій, пѣжный; інца-лік — слегка; інца сеѣ — тонкій, высокий голосъ; інцал (v) — поху-дѣть; барсак інцалді — животъ подтянуло.

інцір — фи́га, винная ягода.

інек — корова; інек кѣфасы — подойникъ.

інне (v) — пытѣть.

інкінат — поклонъ (съ мола-ванск.); інкінат ол (v) — покло-ниться.

Ірен (v) — брезговать; Ірек — брезгунъ; Іреѣтір (v) = Ірен-дір (v) — заставить брезговать.

Ірі — кривой; Ірі ач — дуга (кривое дерево); Іріт (v) — изогнуть, искривить.

іслѣх = Г.

іспіјада — исповѣдь; іспіјада еѣ (v) — исповѣдовать.

істе (v) — просить, хотѣть, же-лать.

Іт — храбрость; Ітлі — храбрый; ітлік — храбрость.

іхтібарлы — почтительный.

іхтіјар — старикъ; іхтіјар-лык — старость.

іхтіза ол (v) — понадобится.

іч — внутренность; ічі — во
внутрь; ічііа — во внутрь; ічіі-
да — внутри; ічер — комната;
ічерда — въ комнатѣ, внутри;
ічеркі — внутренній; іч дон —
подштанники.

ічіи — ради, для.

іші — дѣло, вещь, работа; іші
парасы — заработкія деньги; іші-
le (v) — работать; ішіенір гуну—

будни, рабочій день; ішічі — работ-
никъ.

іше (v) — мочиться, испускать
мочу; ішегѣн — тотъ, кто мочится
во снѣ; ішет (v) — заставляютъ по-
мочиться.

Іші — кислый; Іші (v) — ки-
снутъ; Іші лабада — шавель.

ішіт (v) — слышать, слышать.

іштах — аштитъ.

К.

каба — мягкій, рыхлый; каба
жет — кра ноги (букв. рыхлое
мясо).

кабадаји — франтъ, форсунъ
(с. Этул.).

кабат — вина; кабатлы — ви-
новатый.

кабак — 1) тыква; 2) безрогий,
комолый; 3) голый, непокрытый (про
голову); каба суван — сладкій, бѣ-
лый лукъ; бапы кабак — лысый,
плѣшивый.

кабар (v) — 1) нарывать; под-
ниматься (про хлѣбъ), разрыхляться;
кабарцік — нарывъ, мозоль.

кабран — лубочная шѣрка для
жита съ ручкой; кабран бузуклу —
лѣтний (тяжелая задница).

кабул ет (v) — получать, прини-
мать; кабул ол (v) = кабул ет (v).

кабур — сосудъ, приготовляемый

изъ бараньяго желудка, натянутого
на широкій обручъ.

кавак — пирамидальный тополь.

кавал — 1) голень; 2) названіе
музыкальнаго инструмента (родъ
флейты); 3) узенькія межи для про-
хода между двумя карыками (см.
карык); алб. χαβαλ — овечья тру-
ба (Hahn. Alb. Stud.).

кавалер — храбрый.

кавга — споръ

кабі — крѣпкій, сильный; кабі
ол (v) — становится сильнымъ;
кабілеш (v) — укрѣпиться, окрѣ-
нуть; кабілік — крѣпость, сила.

кавра (v) — схватить; каврат-
тыр (v) — заставить схватить; кав-
раш (v) — спорить между собою;
кавран (v) — суетиться.

кавул (v) = каурул (v).

када — ушагъ, сдѣланный изъ

сорокаведерной бочки, распиленной поперекъ на двѣ равныя части (кадь). Употребляется для кислой капусты.

кадѣннi — счастливый.

кадѣнiја — обычай, состоящій въ томъ, что къ роженницѣ въ тотъ день, какъ она разрѣшится отъ бремени, собираются ея знакомыя женщины съ поздравленіемъ и съ подарками.

кадіфѣ — 1) бархатъ; 2) бархатокъ (цвѣтокъ).

кады — кади, турецкій судья (фигурируетъ только въ сказкахъ).

кадышцѣ — названіе одного танца.

каз — гусь; каз оту — гусиная трава, калачики, *malva rotundifolia*; казчі — гусиный пастухъ.

каз (v) — копать, оканывать; каз — мотыка, которой оканываютъ землю; каздыр (v) — заставить копать; казы (v) — скоблить, скрести, казык — колы забора, вкопанный въ землю; казајцѣк — скребокъ.

казал — сухой кукурузный листь, употребляемый вмѣсто бумаги для скручиванья папирсоу.

казан — маленькій цинковый котелокъ.

казан (v) — заработать, заслужить; казанч — пріобрѣтенное трудомъ.

кај (v) — скользить, поскользнуться.

каја — мельничный жерновъ; кајанын јата — деревянный четырёхугольный ящикъ, въ которомъ помѣщаются жернова на мельницѣ.

кајб ет (v) — потерять, погубить; кајб ет кендіні (v) — лишиться чувствъ; впасть въ безчувственное состояніе; кајып — погившій, пропавшій; кара кајып — пропавшій безъ вѣсти.

кајгана — ячница (с. Этул.).

кајет — чрезвычайно.

кајкыл (v) — перегибаться назадъ; кајкы — тотъ, кто ходитъ выставивши животъ впередъ.

кајмак — сметана; кајмак дѣ (v) — сбивать сметану, дѣлать масло; кајмак чѣлі — названіе одной игры; кајмаклы — 1) кушанье изъ сметаны; 2) двухлѣтній бычекъ.

кајна (v) — кипѣть, вариться, бродить (про вино); кајнапмадык кіреч — негашенная известь; кајнапмыш кіреч — гашеная известь; кајнат (v) — кипятить, варить; кајнарцѣ — небольшая яма, вырытая на низкомъ мѣстѣ, а потому всегда наполненная водой; кајуѣр бу'азы — (жжетъ горло) изжога.

кајн ана — теща, свекровь; кајната — тесть, свекоръ; кајынчу — младшій братъ жены, шуринъ.

кајык — лодка.

кајыл (v) — согласиться, дозво-

лѣтъ; кайыл ол (v) — согласиться, желать; кайыллык — согласие, желание; кайыл ет (v) = кайыл ол (v).

кайыр (v) — добыть, достать.

кайыш — 1) ремень, которыми подпоясываются; 2) деревянная кобылка у скрипки, поддерживающая струны.

как (v) — ударить, забивать спицы въ колесо, воткнуть; какма сургу — щетка изъ вѣтокъ, которою заравниваютъ поле послѣ боронованія; какыл (v) — сдѣлаться; какма кулаклы — называютъ человека съ большими ушами.

какавал — нелюдимый.

каку — старшая сестра, старшая сестра жены; у болг. кака (слов. Дювер.).

кал (v) — остаться; калан — остатокъ, остальной; кал бер (v) = кал (v); кал сѣлыңајлан — прощай, оставайся здоровъ; кал сѣлыңајлан де (v) — попрощаться.

кадабак — лопушиникъ (растение).

кадабалык — толкотня, тѣснота, многолюдіе, толпа.

калај — олово; калајла (v) — лудить; калајлы — луженый; калај чіча — названіе одного полевого цвѣтка.

калак — оконечность морды у скота.

калбур — мелкое кожаное рѣшето для просѣиванія жита.

кала — крѣпость; калерік — крѣпостца, маленькая крѣпость; калелі — крѣпостной; калеја кој (v) — совѣтовать, уговаривать (букв. посадить на крѣпость).

калем — тоже что масур, но только длинный.

календат — кандидатъ (съ русскаго).

калідор — балконъ (съ русск.).

калка — уродъ.

кална — божья коровка (жукъ).

каліштыр — метыка для оканыванья огородныхъ овощей.

калк (v) — встать; калкан — рычагъ, стойка.

калдыр (v) — поднять, разбудить, убрать со стола.

калпазан — лѣнивый.

калпак — шапка.

калтак — сѣдло; калтакла (v) — осѣдлать.

калуѓер — монахъ; калуѓерка = калуѓеріца — монахиня; у болг. см. Карав. Пам. (слов.); съ греческ. *καλόγερος*.

калуч — башмакъ съ разрѣзомъ продольнымъ (с. Этулія).

калфа — подмастерье, помощникъ мастера.

калын — толстый; калын сес — низкій, басовый голосъ.

калып — 1) чугузная форма, въ которую отливаются овечій сыръ; 2) кругъ овечьяго сыру; 3) сапожная колодка.

кама — 1) клинъ; 2) хвастушъ.

камбур — горбатый; камбурлат (v) — насыпать земляную насыпь горбомъ; камбурлатгыр (v) — заставить сгорбить; камбурлаш (v) — горбиться, нагибаться.

каморка — коморка, маленькая комнатка.

камчы — кнутъ, обыкновенная погонялка.

камыш — камышъ.

кан — кровь; кан-карышмасы — кровосмѣшеніе; кан јап (v) — окровавить; канны — храбрый; канташ — камень вишневаго цвѣта (вставляется въ перстень).

канара — 1) большой камень, утесъ; 2) развалины каменнаго строенія; 3) очень большое стадо овецъ; канара олајды — чтобы тебѣ обраться въ камень (ругательство).

канат — 1) крыло; 2) боковая стѣнка телѣжнаго и саннаго короба; 3) подрѣза у саней; канатлы — крылатый.

каңгаклык — ухабистая, неровная поверхность.

канділ — лампада.

канѣй — крючекъ удочки, багоръ.

канѣк — сука.

кайіска — калачъ съ воткнутою въ него ногами вареною курицею (употребляется на свадьбахъ въ качествѣ подарка); у болгаръ кайіска — зазывное яство, которымъ приглашаются въ кумовья (слов. Дюверн.)

кантар — желѣзный безмѣтъ.

канул — раскаяніе, покаяніе.

канцарліја — канцелярія, волостное или сельское правленіе.

кап — 1) кора на деревѣ; 2) перешить книги; 3) сосудъ, посуда; капа (v) — запереть, закрыть дверь, посадить въ тюрьму; капак — ставня, крышка; капан — канканъ, тюрьма; капан (v) — запереться, затвориться; капла (v) — обнимать; каплун бу'а — черепаха; капу — дверь; капчык — 1) наружная желтая кожица, покрывающая обыкновенную луковицу; 2) скорлупа; 3) створка раковины; каплы — накрытый; кабук — корка, кора; каплы, капалы — запертый; капыці — привратникъ.

кайіте — калачъ треугольной формы, печется на похороны и на Михайловъ день.

капма — краденый, заимствованный; капма лаф — слово, заимствованное съ другого языка (С. Этузія).

кар (v) — мѣшать ногами глину съ соломой для постройки стѣны.

кар-топу — какой-то садовый цвѣтокъ.

кѣр — сѣтъ.

кара — черныи, вороной; кап кара — черныи какъ смоль (букв. какъ старая посуда); кара ач — берестъ; кара бѣ — шнуръ изъ чернаго конскаго волоса, которымъ гагаузы привязываютъ свои лапти къ ногѣ; кара јанык — какая то страшная болѣзнь, послѣ которой у умершаго отъ нея человѣка появляется на какой-нибудь части тѣла черное пятно; кара кечі мейесі — одинъ изъ мѣстныхъ сортовъ винограду (синій продолговатый); караканзал — какое-то мифическое существо (вѣроятно болгарскій каракѣпча); кара куш — скворецъ; кара нѣнѣ — мята (растеніе); кара сачлы — темно-волосый, брюнетъ; кара чалык — терновникъ; караннык — темнота, мракъ; карар (v) — темнѣть, чернѣться; каралы = кара; кара-мук — ежевика; караман — прозвище для черныхъ собакъ и вороныхъ лошадей.

караѣ — олень.

карајас — карась.

каран — значеніе этого слова не понимаютъ, употребительна только его производная форма бір-каран — постоянно, всегда (с. Этулія).

карандаш — карандашъ.

каранфѣл — гвоздика (растеніе) (съ греч. χαρνόφυλλον).

кара'ул — караулъ.

карбѣна — рубль; карбоналык — рублевка.

кардаш — братъ; кардашлым — молочный братъ; кардашын кызы — племянница, дочь младшаго брата; кардашлык — обращеніе къ чужимъ, вродѣ русскаго «братецъ»; кардашлык ол (v) — побрататься.

карѣзлей (v) — завидовать, имѣть зло на кого-нибудь; карѣзі — имѣющій на кого-нибудь зло; карѣз — злопамятный.

кѣрі — крош.

карнын — сытно.

карпуз — арбузъ.

карсым балы јол — разбойничья дорога, будто-бы проходящая черезъ лѣсъ около молдаванской деревни Арагычъ верстахъ 13—14 отъ с. Бешалма (Бендерс. уѣзд.)

карт — старый; карт кары — старуха; карт кыз — старая дѣва.

картал — орелъ.

картмач — свѣтлая жидкость, вытекающая изъ груди родильницы до появленія молока.

картѣлі — картофель.

каршы — напротивъ, навстрѣчу, наканунѣ; каршы іел (v) — идти навстрѣчу, встрѣтиться; каршы еі (v) — встрѣтить; каршы кар-

шыја — совѣтъ напротивъ, визави;
каршыда — впереди; каршы-
лаш (v) — встрѣтиться; каршында —
напротивъ.

кары — женщина, жена.

карык — грады, приспособлен-
ныя для искусственнаго орошенія,
т. е. мелкія четырехугольныя углу-
бленія въ землѣ.

карымцѣ — муравей; карымцѣ
јувасы — муравейникъ.

карын — животъ, желудокъ.

карыш — четверть изгибается
разстояніемъ между концами вытя-
нутыхъ пальцевъ большого и ми-
зинца.

карыш (v) — смѣшаться, замѣ-
шаться; карышык — смѣшанный;
карышык жеймекъ — хлѣбъ, сне-
ченный изъ смѣси разныхъ хлѣбовъ;
карыштыр (v) — 1) мѣшать, пре-
пятствовать; 2) ковырять.

касаба — городъ.

касабет — забота (С. Этулія).

касакіја = касапіја.

касінка — косынка.

кас-каты — крѣпкій какъ ка-
мень.

каснак — деревянная рама у рѣ-
шета, употребляемаго для просѣи-
ванія хлѣбнаго зерна.

касап — мясникъ, кацапъ (вели-
коруссъ); касапіја — бойня.

касым — праздникъ св. Дмитрія.

¹кат — слой, рядъ, этажъ; бір
кат рѣба — пара платья.

²кат(v) — соединить, свести (о двухъ
стадахъ овецъ); сходиться, завести
дружбу, перемѣшать; лаф кат (v) —
заговорить, завязать разговоръ; ка-
тыштыр (v) — перемѣшать.

каѣнка чалысы — колючій цвѣ-
тушій кустарникъ, употребляемый
для живой изгороди.

катлан (v) — принуждать себя.

катран — деготь; катранці —
продавецъ дегтю.

каграіпка — названіе какаго-то
садового цвѣтка.

каты — желудокъ.

катык — пища, прибавляемая къ
хлѣбу.

катыр — лошакъ.

ка'ук — 1) водяной пузырь, ко-
торый выпускаетъ скотъ передъ ро-
дами; 2) разлопавшіеся отъ жару
зерна кукурузы какъ лакомство;
3) пирожки безъ начинки изъ тонко-
раскатаннаго тѣста вареные въ салѣ.

ка'ун — дыня.

ка'ур — жарить; ка'урул (v) —
быть зажареннымъ.

ка'уш — лотокъ; ка'уш кейей-
ча — трехструнная скрипка (чаще
другихъ скрипокъ встрѣчается у га-
гаузовъ).

ка'уш (v) — сходиться, соеди-
няться, совокушаться, закатываться.

каф — мохъ, вываренный въ золѣ (употребляется вмѣсто трута при выѣзканіи огня).

кафа — голова.

кафадар — пріятель, кафадар ол (v) — сдѣлаться пріятелемъ, сопровождать.

кафе — кофе.

кафесъ — клетка; кафеслі — клетчатый.

кафійя — шелковая матерія.

кафтан — кафтанъ.

кахыр — печаль, тоска, скука; кахыра ġip (v) — опечалиться; кахыра сок (v) — опечалить; кахырлан (v) — скорбѣть, горевать, печалиться; кахырлы (v) — грустный, печальный.

кацавѣка — кацавейка, зимняя женская шуба длиною до колѣнъ.

кач — сколько, бір кач — нѣсколько.

кач (v) — бѣгать, бѣжать; качарак — бѣгомъ, быстро; качкын — бѣгство дѣвушки изъ родительскаго дому съ цѣлю выйти замужъ противъ воли родительской, кража невѣсты; качыр (v) — отпустить, уронить, упустить; качыш (v) — бѣгать, бѣжать.

каш — бровь.

каша — пшеничная мука, сваренная съ водою; кашала (v) — ква-

сить, дать закиснуть, мочить въ кисломъ соку.

кашй — скребница.

кашкавал — овечій сыръ, творогъ.

кашык — 1) ложка; 2) желобъ для равномернаго насыпанія зерна въ жернова, при работѣ мельницы онъ равномерно качается; кашыкды = ка'уш кемеңче (С. Этул.).

кашын (v) — чесаться, почесываться; кашыт (v) — чесать.

кяр — 1) прибыль, барышъ; 2) дѣйствительно, именно; кярцілык — торговля.

кебап — жареное мясо.

кебет-ăjr-осун = кебет-хаір олсун — будьте здоровы (привѣтствіе).

кедер — шрамъ, бѣльмо.

кеді — кошка.

кедік — отверстіе внизу забора для прогнѣзанія свиней.

кек (v) — заикаться.

kel = kelq̄ — лысый плѣшивый;

kellā — черепъ; keleñ = kel.

kelebek — бабочка, мотылекъ.

kelebek — переносный воротъ для поворачиванія вѣтренной мельницы.

kelemā — поле подъ паромъ; kelemā сычан — сусликъ, полевая мышь.

keleñ — двѣнадцать «çilā».

keleñir — даромъ.

кем — несчастливый, несчастный.

кемаке — обыкновенная скрипка (старинное выражение). С. Этул.

кемейт — арканъ, мертвая петля.

кемейчъ — скрипка; кемеичеңи — скрипачъ.

кемер — 1) сводъ у печки; 2) широкий поясъ.

кемйк — кость; кемйр (v) — грызть.

кенар — край, берегъ; кенара — на край; кенарларындан сур (v) — пахать полосу земли, начиная съ краю и кончая въ серединѣ; кенарында — на краю.

кеңй — клещъ (насъкомое) С. Этуля.

кеңдй — самъ; кеңдййй — свой.

кеңевір — пенька, пакля.

кеңеф — отхожее мѣсто.

кеңт — основные балки, на которыхъ покоится амбаръ.

кеңек — отрубн.

кеңтар — коротенькій, безрукавый полушубокъ, у Гуцуловъ кіптар.

кейиче — маленькое корытце, выдолбленное изъ куска дерева съ деревянной же ручкой; употребляется для доставанія воды изъ мелкаго колодца при помощи крючка.

керата — пріятель (турецкое

слово, употребляемое только въ сказкахъ, а можетъ быть и гагаузское, но очень старое, а потому вышедшее изъ употребленія).

керван — караванъ. Въ караваны, по преданію гагаузовъ, собирались изъ деревни, когда приходилось мирнымъ жителямъ уходить отъ приближающагося непріятеля; керван-кыран јылдызы — названіе одной изъ крупныхъ звѣздъ на западѣ.

керемеѣ — черепица (греч. *χεραμικ*); керемітчі — черепишникъ.

керейчи — трехлѣтній жеребенокъ.

керестя — зданіе, строеніе; керестілі — массивный (про человека). С. Этул.

керпедең — клещи.

керті(v) — зарубить, дѣлать зарубку; кертік — 1) головка мужскаго полового органа; 2) зазубренный.

кес(v) — 1) рѣзать, кроить, перестать, прекратить; кесер — плотничій топоръ для тески бревна; кесіл(v) — перестать; кесй — порѣзъ; кескй — 1) острый, рѣжущій, ѣкій; 2) крапива.

кесатлык — дешевизна (С. Этул.).

кеся — кошелекъ изъ какой-либо матеріи или изъ воловьего мочевого пузыря.

кеśмік — смѣсь зеренъ съ рубленой соломой, образующаяся при молотьбѣ лошадыми.

кеѳей — конопля.

кеф — угощеніе, наслажденіе; кефі — довольно, достаточно; кефлей (v) — опьянѣть; кефілі — пьяный; кефсіз — слабый, нездоровый; опьянѣть.

кефіл ол (v) — поручиться за кого-нибудь. С. Этул.

кехла — вошь.

кехлебар — янтарь.

кеча — войлокъ; кечадан чі-зміа — валеный сапогъ.

кец! кец! — зовутъ козъ (С. Этул.)

кечі — коза; кечіцік — козленокъ; кечі сакал — трава изъ семейства сложноцвѣтныхъ.

кешіш — монахъ.

кешікі — ахъ, еслибы; жалъ.

кі—1) что (относительное мѣстоименіе; 2) частица, соответствующая русскому «дакъ».

кі'амел — искусный, ловкій; кі'амеллік — искусство, ловкость; хайгіді кі'амел! — вотъ молодецъ-то (говорятъ, выражая свой восторгъ по поводу чьей-нибудь ловкости).

кі'ардан — истинно.

кібріт — сѣрная кислота, куморосное масло.

Ківа — Кіевъ.

х.

кіјат — бумага, книга, обон, игральныя карты, письмо, письменное условіе, объявленіе, газета, грамота; кіјаттан пара — ассигнація (бумажныя деньги); кіјат ат (v) — гадать на картахъ (букв. бросать карты); кіјатчі — грамотникъ, книжный человекъ; кіјат ојна (v) — играть въ карты; кіјат јеліідйа — собственноручная росписка; кіјат јап (v) — заключить письменное условіе.

кіз — цѣль, мишень; кізле (v) — цѣляться; кізѣ ал (v) — прицѣлиться.

кіла = кіло; 21 дімірлі — (мѣра сыпучихъ тѣлъ).

кілер — маленькая конюшня, пристраиваемая къ дому; у болг. килер — кладовая, чуланъ (см. сл. Дювер.).

кілја — келья; у болг. килия (см. слов. Дювер.)

кілім — домотканый шерстяной коверъ.

кіліт — всякій замокъ; кіліт-іс (v) — заперѣтъ на замокъ; кіліт-лі — запертый на замокъ.

кім — кто; кім аңгысы — кто-нибудь; кім кере... кім кере... — то... то... кіміи — чей; кімісі — нѣкоторый; кімсеј — никто.

кіи — мечь; кіиіей (v) — мстить, держать зло на кого-нибудь; кіи

кој (v) — мстить; кійні — мститель-
ный, злой.

кіпаріс аці — кипарисъ.

кір — грязь; кірлет (v) — за-
пачкаться; кірлі — грязный.

кіра — извозъ; кіраці — изво-
зникъ; кірацілык — извозный про-
мыселъ; кіраја вер (v) — отдать
наемную плату; кірајлан ол (v) —
нанимать; кіра парасы — плата из-
вознику.

кіраца — золовка.

кірес — вишня, черешня.

кіреч — известка; кіречле (v) —
блать известкой.

кіріш — 1) струна скрипки;
2) балка потолка.

кірпі — ѣжъ; кірпілей (v) — съ-
житься.

кірпік — рѣсница.

кістеңкеle — ящерица (село
Этулія).

кіт — висящій замокъ = кіліт.

кітле (v) — зашпирать на замокъ =
kilitle (v).

кітарѣја — съѣстная лавка.

кітей — лень.

кітка — кисточка изъ разноцвѣт-
наго гаруса, замѣняющая искусствен-
ный цвѣтокъ. У малороссовъ китка
см. О. Kolb. Рокс. III с. 133, у
турецк. серб. кита — кисточка цвѣ-
товъ, пучекъ, букетъ, головн. украш.
(Ястреб.); слов. Даля кита — сте-

бель, китка — свитый кольцомъ
сѣнной вьюкъ.

кітонок — ножъ съ кривой де-
ревянной ручкой для посадки сѣмянъ
въ твердую землю.

кіѳ — кейфъ (с. Этулія).

кіхат = кіјат.

кіші — человекъ.

Кішна — Кашиневъ.

кішіне (v) — ржать.

клоңкла (v) — клохтать.

клопѳтніца — колокольня.

клочка — клочка, кура съ пыля-
тами; у болг. квочка (см. слов. Дю-
вер.)

клеј — клей, клейстеръ.

клісѧ — церковь.

ко — пусть, ко јѳіѧ — пусть
такъ.

кобза — струнный музыкальный
инструментъ вродѣ гуслей съ 12-ю
струнами. На немъ играютъ перомъ.

кодврік — 1) баранокъ, бубликъ;
2) старинная глиняная фляжка въ
видѣ кольца.

кодїца — косичка у женщины,
вокругъ уха.

кодошчу — сводня.

кодук — осленокъ.

коѳѧ = коѳѧн — мужъ, муж-
чина, большой, старшій; коѳѧ ана —
бабушка (вѣжливое обращеніе въ раз-
говорѣ со старой почтенной женщи-
ной; коѳѧ кары — старуха; коѳѧ-

міті іш — такая большая вещь! напр. коңаіміті іш гетіріміш — ты принесть слишкомъ много; кос коңа — порядочный (С. Этул.).

коз — козырь (въ картахъ).

кòза — 1) куколка, коконъ бабочки; 2) стручекъ бобовыхъ растений.

козорок — козырекъ.

кој (v) — класть, накрывать на столъ, посадить, заставить, принудить, выложить, назвать, рѣшить.

којну — пазуха.

коју — густой, темный про цвѣтъ; коју-мāвi — темно-синій.

којун — овца; којун цеп — боковой карманъ платья (изнутри).

кòкар гарга — *Cyanocitta turcosa* (птица); кокар чалы — терновый кустъ.

кок (v) — вонять, не хорошо пахнуть; коку — вонь; коку дуж (v) — обонять, чувствовать запахъ; коктур (v) — дать понюхать; кокут (v) — бздѣть; кокуткан — бздунъ.

кол — 1) рука; 2) брусъ, идущій отъ оси вѣтренной мельницы и несущій на себѣ крыло; кол колдан — рука объ руку, подъ ручку; колуну чек (v) — вывихнуть руку.

кòлада — 1) Рождество Христово; 2) коляда; кòлада хоруц —

Рождественскій постъ; у болг. коледа — Рожд. Христ. (см. слов. Дювер.).

колај — легкій, легко, не трудно; колај гелā — привѣтствіе вродѣ русск. «Богъ на помочъ»; говоритъ проезжающій человѣку, занятому полевой работой.

колан — кушакъ изъ мишуры, который носятъ дѣвушки.

колач — 1) круглый хлѣбъ; 2) плоскій камень съ круглымъ отверстіемъ по срединѣ, верхній вѣнецъ колодезнаго сруба; 3) сажень, отмѣренная вытянутыми въ сторону руками.

колла (v) — 1) разыскать; 2) беречь, быть осторожнымъ; коллар (v) — подстерегать.

колòнѣа — весь свѣтъ, (новое модное выраженіе вмѣсто «дунѣа»).

колтук — плечо; колту чьір (v) — звать на подмогу, на помощь (фигуральное выраженіе).

колчак — накладки изъ матеріи, привязываемыя къ локтямъ и къ коленамъ во время жатвы, чтобы не портилось бѣлье. С. Этул.

колвер (v) — отпускать, отпиргать.

кòлева — блюдо вродѣ куты изъ вареныхъ пшеничныхъ зеренъ; см. малороссійск. колыво (О. Kolb Рокс. I стр. 217), болг. колево. Ка-

рав. Пам. (слов.). слов. Даля ко-
ливо, колево — поминальная кутья
(отъ греч. κολυβα).

кòлеп — деревянный брусъ, на
которомъ поставленъ для устойчиво-
сти приборъ для разматыванія на-
токъ.

колѣба — шалашъ, сторожка изъ
камышу (с. Этулія).

кòмка — Св. причастіе. Кусочки
хлѣба, изображающіе тѣло Христова,
называются «нѣфра»; у болг. комка.
См. за нар. ум. V. с. 222.

комòра — кладъ.

комур — бурый.

комшу — сосѣдъ; комшѹ́жка —
сосѣдка.

кон (v) — остановиться на ноч-
легъ, пристать, спускаться на землю
(о птицѣ); конак — пристанище; ко-
накльк — гостепрѣимство; кону-
кла (v) — угощать; конуш — гость;
конуш (v) — гулять, угощаться, пи-
рывать.

контош — кунтушъ, короткое
пальто (с. Этулія).

конч — голенище.

коп (v) — оторвать, оборвать,
рваться, разорваться (о веревкѣ);
проходить; копар (v) — разорвать,
сорвать цвѣтокъ, вырваться.

копан — нога гуся или индюшки.

копој — маленькая комнатная
собачка; у болг. лягавая собака

Карав. Пам. (слов.) (съ румынск.
сороіи).

кòпча — пуговица, застѣжка; у
болг. слов. Дювер.

кòр — искра, жаръ, горящіе
уголья; кòр ол (v) — тлѣть; кòр-
лаш (v) — разгораться.

корај — сухой бурьянъ; корај-
лык — сѣно, скошенное съ поля,
бывшаго подъ паромъ.

кòрбу — воронъ (сogvus согах).

корк (v) — бояться, пугаться;
коркан — трусь, бояливый; корку —
страхъ; коркулу — страшный, опас-
ный; коркулук — пугало; коркун-
цѹ — страхъ; коркунцѹлук —
страшное мѣсто; коркут (v) — испу-
гать; корку вѣр (v) — пугать.

корòпка — ящикъ (съ русск.).

кору (v) — беречь, стеречь, хра-
нить; корун (v) — беречься, осте-
регаться.

корук — незрѣлый виноградъ.

корѹна — корона.

кòса — коса (земледѣльч. орудіе);
косор — кривой ножъ съ ручкой для
срѣзыванья виноградной лозы.

коскун — подхвостный ремень
(часть лошадиной сбруи).

кот — островъ, полуостровъ.

котак — буйволовый теленокъ.

кòтара — хлѣвъ; у болг. кòтура —
огороженное мѣсто для свиней (сл.
Дювер.).

котеј — кобель.

коті́ка — маленькая тележка, состоящая из осей, дышла и двух колесъ, при помощи которой малые ребята учатся ходить.

котлон — подставка для котла изъ глины, примазанныя къ стѣнѣ.

котобан — котъ (съ молдаванск.)

котој — котъ (С. Этул.).

котса (v) = кочса.

кѡфа — ведро.

кофі́ца — маленькій боченокъ для воды съ желѣзными обручами.

коч — баранъ; кочса (v) — баранить. Овца баранить, т. е. хочетъ барана. Тотъ же глаголъ употребляется и для свиньи.

кочан — кукурузная шишка и кукурузная солома.

кѡчана — досчатый хлѣвокъ для свиней.

кочѡвра — деревянная загребалка для вытаскиванія золы изъ печки.

кош (v) — 1) состязаться въ скачкахъ на лошади; 2) запрягать; коштур (v) — заставлятъ лошадей гоняться на скачкахъ, велѣтъ запрячь; кошу — бѣгъ, скачка; кошуцѹ — охотникъ до скачекъ.

кош — кузовъ саней.

кѡк — корень; кѡкен — побѣгъ (у растеній).

кѡмерей — дикий лукъ (трава).

кѡмур — уголь.

кѡпек — собака; копеці́к — собачка; кѡпек јѡлы — собачья пища; кѡпек јашамасы — собачья жизнь; кѡпек тырна — заусеница (собачьи когти); кѡпек у́зѹму — пасленъ (собачій виноградъ); кѡпек ѡлу — собачій сынъ (ругательство).

кѡпрѹ — 1) мостъ; 2) горизонтальная перекладина между двумя вертикальными стойками; 3) кобылка въ скрипкѣ.

кѡпѹк — пѣна.

кѡр — слѣпой; кѡр цѡнабет — ругательство, съ которымъ обращаются къ слѣпому родѣ «слѣпая поганая душа»; кѡр амеллі — жадный; кѡр афта — слѣпая недѣля, т. е. слѣпой случай, слѣпое счастье. «Придетъ слѣпая недѣля, такъ продамъ эту вещь (выгодно)»; кѡрѣѡз — високъ; кѡр кеѣтебек — кротъ; кѡр олајым — чтобы ниѣ ослѣпнуть; (клятва); кѡр сінек — комаръ (букв. слѣпая муха); кѡр Чеііш — игра въ жмурки; Чеііш — имя собственное.

кѡрпѡ — незрѣлый, молодой.

кѡрѹк — кузнечный шѣхъ.

кѡсѡ — безъусый; человекъ у котораго усы не растутъ.

кѡстек — путы на ноги лошади изъ веревки; кѡстекей (v) — зацѣпиться, споткнуться, оступиться, запутаться.

кѡстерѧ ташы — точило, точильный камень.

кѡтек — трѣпка; кѡтек ат (v) — побить, поколотить.

кѡтрѹм — уродъ, калѣка.

кѡтѹ — шалунъ, непослушный, скверный; кѡтѹле (v) — сплетничать, бранить.

кѡшѧ — уголь; кѡшелѧ — бубны (карточная масть).

крѧ — иней.

крај — убійца.

крал — король (въ картахъ).

кратаал — хрусталь.

крѣсѧца — крестная мать.

крѣват — кровать.

крѡсну — 1) толстая палка, которою выжимають сокъ изъ винограда; 2) валъ на который наматывается основа (въ ткацкомъ станкѣ).

крѹча — крестъ; крѹчалы — трѣфы (карточная масть); крѹчалыѧ — крестъ на крестъ.

крѹша — монетная единица (въ 12 копѣекъ).

кѹ (v) — гнать, гонять, прогнать, выгнать; кѹдур (v) — гонять, загнать; кѹ'ала (v) = кувала (v) — гнаться.

ку'ан — домашняя пчела, улей.

кубѧ — куполь.

куван — трубка, которой острога для ловли рыбы надѣвается на рукоятку.

кувет — сила; куветѧ — силачь, сильный.

куцѧк — охапка; куцѧкла (v) — взять въ охапку.

кудуз — бѣшенство, бѣшенный; кудур (v) — взбѣситься.

кѹзнѧк — кузница.

кузу — новорожденный агненокъ; кузула (v) — объегниться.

куѹрук — 1) хвостъ; 2) руль у лодки; 3) мошня у невода; куѹруцу — хвостикъ; куѹруклу ѧылдыз — комета.

куѹтулук — деревянный ящикъ, прикрѣпляемый къ могильному кресту для зажиганія свѣчи на могилѣ, чтобы ее не задуло вѣтромъ.

куѹ — прудъ, яма.

куѹмѹцѹ — серебряныхъ дѣлъ мастеръ, литейщикъ; куѹмѹцѹлук — серебряное и литейное мастерство.

ку'ка — вязальная спица.

кукѧчѧ — названіе какого-то полевого растенія. Ребятишки ѣдятъ его сладкій корень.

ку'кла — 1) кукла (дѣтская игрушка); 2) пшеничный крендель фигурнаго плетенія.

кукѡна — барыня; у турец. серб. кокона (Ястр. с. 479); у болг. кокона (слов. Дювер.)

кукумав = кукумѧѹ. С. Этуліа.

кукумѧ'у — маленькая сова; у болг. кукумѧвка.

кукурегу — кукуреку (звуко-
подражаніе пѣнію пѣтуха).

кула — бѣлокурый, каурый (ло-
шадина мѣсть) кула-сачлы — блон-
динъ.

кулак — 1) ухо; 2) петля; 3) до-
лина, оврагъ; кулак боку — сѣра
въ ушахъ.

кулі — жеребенокъ до одного го-
да; кулун = кулунна (v) — оже-
ребиться.

куллан (v) — дѣйствовать.

кулп — ручка (у двери, у кор-
зины, у ведра и т. под.)

кулу — (= кул + ы). јынсан-
кулу — изъ людей, салдат-кулу —
изъ числа солдатъ.

кум — песокъ; кумлукъ — песча-
ное мѣсто.

кума — боковой срезъ при дву-
скатной крышѣ дома; кума јей —
домъ, крытый на два ската.

кумі — крестникъ; кумотріја —
обычай угощать своихъ родныхъ и
знакомыхъ въ день крестинъ ребенка.

кѹму — подируга.

кундак — полотно, въ которое
завертываютъ ребенка при пеленаніи.

кувдеі — деро.

кундус — мѣхъ чернаго кота,
которымъ обшиваются по бортамъ
женская шуба. С. Этул.

купана, купанка — маленькая
дежа, маленькая квашня.

купрѣва — крапива; у болг. ко-
прива.

кур (v) — устроить, заводить,
накрыть на столъ; разставить, раз-
ложить; курул (v) — быть распо-
ложеннымъ, намѣриваться.

курар (v) — дуться.

куран — названіе игры (см. дѣт-
скія игры); у болг. курамъ (см.
слов. Дювер.).

курбѣ — лягушка; курбѣцѣк —
1) лягушечка; 2) названіе какой-то
болѣзни у воловъ и коровъ.

курбан — жертва, жертвенный
щиръ.

курбет — горемыка (С. Этул.)

курва — развратница; курвар —
распутникъ, развратникъ; курвар-
лан (v) — распутничать, развратни-
чать; курварлыкъ — развратъ, рас-
путство; курварлыкъ геѣз (v) — раз-
вратничать, заниматься проституціей;
у турецк. серб. курва въ томъ же
значеніи (Ястр. с. 481); у болг.
тоже (слов. Дювер.) я у русскихъ.

кургаф — худой, тощій.

курдѣшен — чесотка.

куркан — 1) самый толстый
стволь виноградноя лозы, идущій отъ
корня (с. Бешалма); 2) пидюкъ (С.
Этулія).

куркмал — крахмалъ (С. Этул.).

кур кур баба — игра въ кор-
шуну.

кур-кур кушу — стрижь.

курна — 1) кранъ, изъ котораго льется вода фонтана; 2) желѣзный желобъ на мельницѣ, по которому мука высыпается изъ подъ жернововъ въ ящикъ, для нея назначенный.

курт — земляной червь; курте-ні — червоточина въ деревѣ; куртлан (v) — зачервивѣть.

куртйа — дворецъ, палаты, помѣ- щичья усадьба.

куртар (v) — спасать, защищать, куртул (v) — спасаться, защищаться.

куртка — коротенькій женскій полушубокъ.

куртлацй ол (v) — сдѣлать себѣ обнову, обновиться; куртладык — обновленіе.

куру — сухой, сухарь; куру ју-зѹм — изюмъ, сухой виноградъ; куп куру — совѣтъ сухой; куру (v) — сохнуть худѣть; курудур (v) — су- шить; курут (v) — сушить; курак — сушь, засуха.

куру'аклык — бѣлила.

курул (v) — цѣлаться, замах- нуться.

курум — сажа.

куршум — свинецъ, пуля.

кус (v) — блевать, рвать, тош- нить; кустур (v) — дать рвотнаго.

кускус — каша изъ пшеничной крупы съ молокомъ и яйцами.

кусур — недостатокъ (С. Этулія);

кусурлу — уродъ, калѣка.

кутлу — счастливый.

кутусу — 1) круглая деревянная коробка, въ которой гагаузы носятъ съ собой въ поле творогъ; 2) ко- робка для спичекъ.

куфетар — конфекты.

куфйа — кухня (съ русск.)

кучу! кучу! кучу! — зовутъ собакъ.

куш — птица; куш кондурмас оту — синеголовка (колючая трава, на которую птица не садится); куш јузѹм — мелкій зеленый сортъ ви- нограда (птичій виноградъ); кушчаз — птичка.

куш, куш — кричать, когда под- зываютъ овецъ (С. Этулія).

кушак — 1) радуга; 2) поясъ, кушакъ; 3) бордюръ перваза; ку- ша (v) — опоясать; кушан (v) — подпоясаться.

кушѹја — состязательныя скачки; у болг. помаковъ тоже. Сбор. за нар. ум. V с. 216.

кѹ — деревня, село; кѹ хамба- ры — общественный хлѣбный мага- зинъ; кѹцесійа — деревенское об- щество, міръ, всѣ.

кѹкурт — сѣра, sulphur.

кѹлѹнѹк — тросточка съ топоры- комъ на концѣ, парни носятъ зимой на посидѣлкахъ.

күл — зола, пепелъ; күлцү — человекъ, валяющийся въ золѣ, замарашка, соответствуетъ русскому «золушка»; встрѣчается въ сказкахъ; күллу — сивый, пепельный (лошадина масть); күллүк — куча золы, мѣсто, куда выбрасывается зола; күлча ол (v) — разбиться въдребезги (С. Этулія).

күлаф — шапка.

күмбег — печь.

күмес — курятникъ; күмесін азы — дверь курятника.

күніт — глиняная трубка водопровода, дренажъ.

күп — глиняный кувшинъ для масла и молока.

күпә — серьга.

күрек — 1) лопата; 2) лопатка (кость); 3) весло; 4) деревянный четырехугольный, плоскій лотокъ съ невысокими закраинами для муки на мельницѣ; күрү (v) — подчищать лопатой.

күрк — шуба, тулупъ; күркчү — портной шубъ, шубникъ.

күрілет (v) — щелкать суставами пальцевъ.

күс (v) — ссориться, ссориться; күсү — ссора; күсүлү — ссравный; күстүр (v) — рассердить.

күскү — дубина.

күтүк — 1) ненецъ; 2) виноградный кустъ.

күф — ржавчина, плѣсень; күфлен (v) — ржавѣть, плѣсневѣть; күфлү — ржавый, заплѣсневѣлый.

күчек — танцовщикъ (С. Этул.).

күчүк — малый, младшій; күчүк ај — февраль мѣсяцъ; күчүк Паскелла — малая Пасха (понедѣльникъ на Фоминой недѣлѣ); күчүктән — съ малолѣтства; күчүк токат — калитка.

кшан — хрѣнъ тертый и заправленный уксусомъ (С. Этулія).

кыбызы — малиновый.

кывран (v) — скрутиться, перекрутиться; кыврат (v) — крутить, закручивать; кыбыр — тонкое тѣсто, свернутое въ видѣ пюльки, посыпанное творогомъ и жаренное въ сметанѣ; кыбырцік — кудрявый; кывырыл (v) — свернуться; кыврык — закрученный.

кыз — 1) дѣвушка, дочь; 2) дама (въ картахъ); кыз кардаш — сестра; кызчаз — дѣвочка, а-кыз — восклицаніе, съ которымъ обращается дѣвушка къ нѣсколькимъ своимъ подругамъ, значить «дѣвушки!» С. Этулія.

кыз (v) — гнить, прѣть; кызамык — корь; кызыл — 1) красный; 2) кизиль (дерево); кызылца — пшеница безъ усомъ; кызыл канат — плотва (краснокрылая); кызар (v) — краснѣть, краснѣться; кызарт (v) —

жарить; кызгын — раскаленный;
кыздыр (v) — накалить, накали-
вать.

кызак — санн; мајіс кызак —
маленькія салазки для вывоза на-
возу; кызак табана — полозъ са-
ней.

кызгылд — коричневый.

кыј (v) — рѣзать; кыјдыр (v) —
погубить; кыјмык — заноза; кыј-
мыклы — занозистый; кыјыл (v) —
рѣзать на куски.

кыј (v) — не жалѣть; кыјма —
не жалко.

кыјафетлі = кыјметлі. С. Этул.

кыјнаш кеѣ (v) — срѣзать (ку-
сокъ вѣтки) наискосокъ.

кыјамет — пурга, вьюга.

кыјгын — какая-то полевая тра-
ва изъ семейства злаковъ.

кыјметлі — видный, пріятный на
видъ (с. Этуліа).

кыјреті (v) — терпѣть, трудиться.

кыл — кисть волосъ на хвостѣ
(у лошади, у коровы и у осла); кыл-
лы ġŭſlŭ — человекъ съ грудью,
обросшею волосами; кылчык — ость
у хлѣбныхъ растеній (ячменя, пше-
ницы и ржи).

кылыклы — работающій, ловкій
въ работѣ.

кылыч — шашка, сабля, клинокъ
сабли.

кылыф — ножны, футляръ.

кымылда (v) — шевелить, дви-
гать.

кын — ножны.

кыннап — веревка, которою при-
шиваютъ камышъ къ крышѣ.

кыпы (v) — мигать (глазами) С.
Этуліа.

кыпырдан (v) — шевелиться,
трогаться, двигаться.

кыр — поле.

кыр (v) — ломать; кырдыр (v) —
заставить сломать; кырык — сло-
манный; кырыл (v) — сломаться.

кырцілык — барышъ.

кырк — сорокъ; кырк ајак —
сороканожка (наѣскомое); кырк ка-
шык — праздникъ сорока мучени-
ковъ, 9-го марта; кыркы — соро-
ковой.

кырк (v) — стричься; кырк-
тыр (v) — стричь; кыркыл (v) —
стричься, быть стриженнымъ.

кырлаңгач — ласточка; кыр-
лаңгач нышан — отмѣтка на ухѣ
овцы: остроугольный вырѣзъ въ кон-
цѣ уха, раздвояющій его.

кырліга — 1) кусокъ виноград-
ной лозы, посаженный въ землю, отъ
котораго вырастаетъ новая лоза;
2) палка съ крючкомъ на концѣ,
употребляемая пастухами. Ср. мало-
рос. кгирликга, Антон. и Драгом.
Малор. пред. с. 132.

кырліч — крыльцо надъ лѣстни-

цей, ведущей въ подземныя постройки.

кырмызы — малиновый, рыжій;
кыш кырмызы — кроваво-красный;
кырмызы хыштыр — амарантъ (садовый цвѣтокъ).

кырнак — порядокъ, опрятность; опрятный, порядочный.

кырч — изморозь.

кырчан — какая-то наружная болѣзнь у гусей.

кырчма — корчма; кырчмар — корчмарь.

Кырым — Крымъ; Кырым ба-
жыра гитмѣ — отправиться куда
глаза глядятъ.

кыс (v) — давить; кыстыр (v) —
давить, жать.

кыса — короткій; кысал (v) —
укорачиваться.

кысканчылык — зависть, рев-
ность.

кыскыч — кузнечные клещи.

кысма — горбъ.

кысмет — счастье; кысметли —

счастливый; кысметсіз — несчаст-
ный.

кысым (бір кысым) — немно-
жечко.

кысыр — безплодный (про чело-
вѣка и про скотъ).

кысырак — кобыла.

кысырці — пастухъ бычковъ и
телокъ до трехлѣтняго возраста.

кыт — мало; кытлык — неуро-
жай.

кыттырдак — хрящъ.

кыч — задняя часть, задница;
кыч ажак — задняя нога у четверо-
ногого; кычын кычын гит (v) —
пятиться назадъ.

кыш — зима; кышдак — до
зимы; кышла — маленькая деревня,
домъ съ надворными постройками,
усадьба, постройки у богатыхъ кре-
стьянъ въ степи для скота; кыш-
ла (v) — перезимовать.

кыш! кыш! кыш! — крикъ, ко-
торымъ отгоняють утокъ (С. Эту-
лія).

Л.

лавра чыча — олеандръ.

лагар — лагерь.

лагіца = долма (С. Кіріетъ
Лунга).

лајлај кучіка — ромашка; бол-
гар. лай лай кучица Слов. Дюверн.

лак — лакъ; лакла (v) — лакиро-
вать.

лакат — зубецъ у шестерни зуб-
чатого колеса.

лаклякы — стукъ, производимый
анстомъ при помощи клюва.

лакырты — шумъ отъ колесъ
повозки.

лалаңгы — пирожокъ.

лала — тюльпанъ.

лам — подкожь, пещера.

лампа — лампа.

лана — капуста.

лап — клечка, прозвище; лап
дак (v) — дать клечку, прозвище.

лападык — желѣзная оковка на
конецъ деревянной тележной оси сни-
зу, чтобы она не перетиралась.

лаповіца — снѣгъ съ дождемъ
(съ болгарск.).

лаф — слово, уговоръ; лафа
отур (v) — бесѣдовать; лаф кат (v) —
сказать; лаф еі (v) — говорить,
улаиваться; лафлан (v) — усло-
виться, уговориться; лаф лафтан —
слово за слово; лафы кеѣ (v) — пре-
рвать чью-нибудь рѣчь; бір лаф
јап (v) — условиться; лаф бул (v) —
понять.

лахна = лана.

лобода — лебеда.

лобут — битый, побой, трепка;

лобут ај — битый мѣсяцъ. Такъ
называютъ Августъ мѣсяцъ, потому
что въ это время самая горячая ра-
бочая пора. Всѣмъ въ это время до-

стается и людямъ и скоту, всѣ бы-
ваютъ биты; лобут ат (v) — бить,
колотить; болг. лобуть (слов. Дю-
вер.); румынск. lovi — бить.

локма — порція мяса въ полъ
фунта.

лонжа — обычай угощать въ но-
вый годъ молодыхъ парней, которые
въ видѣ сюрприза вычистили хозяйну
его лѣвъ отъ навозу (съ молдаван-
скаго).

лумбурда (v) — шумѣть; лум-
бурдат (v) — производить шумъ,
шумѣть.

луплат (v) — бить дубиной или
палкой (отъ русск. лупить).

лупу — волкъ.

лупурту — топоть.

луфуса = лухуса — роженница;
луфусница — мифическое существо,
женскаго пола, приходящее вѣстѣ
съ двумя такими же луфусницами,
ея сестрами, къ новорожденному ре-
бенку, чтобы назначить ему будущую
его судьбу; по болгарск. лауса
(Сбор. за нар. ум. III с. 140 № 14)
или лехуса (Сбор. за нар. ум. IV
с. 129 № 4) или лѣхуса (слов.
Дюверн.); новогр. λεχουσα.

лыка — мочалка.

L.

lāзым — нужно, должно; lāзым-лы — нужный, полезный.

лац — гребень крыши, лата на крышѣ.

лебейт — франтъ, щеголь.

левупштан — зоря (пахучая трава)
Levisticum officinale Koch.

лежей — мѣдный тазъ для умы-
ванія (съ греч. λεαίνω — глажу,
полирую) серб. лејана — украшенн.
наряжени. (Ястр. с. 481).

лекā — пятно; lekālāy (v) — за-
пятнаться.

lelāka — сирень; болгар. лю-
лекъ (слов. Дювер.).

lelek — аистъ; у малорос. леле-
ка — аистъ, см. Чубин. I с. 62;
у болг. Сб. за нар. ум. VII с. 138.
сл. Даля лелекъ — птица лялокъ,
полунощница, козодой; леклек —
бѣлая цапля, чапура.

lèly — тетка по отцу и по ма-

тери; у болг. лелица — брата жена.
Сб. за нар. ум. VI с. 234. леля—
Качан. Пэм. с. 755.

лефт — тонкая круглая золотая
пластинка въ видѣ монеты. Рядъ та-
кихъ пластинокъ, замѣняющихъ мо-
неты, вѣшается на шнурокъ и но-
сится женщинами какъ ожерелье.

леп — мертвое тѣло, трупъ.

лѣн — линь (рыба).

лѣнк, лѣнк — звукоподражатель-
ное междометіе, изображающее пор-
ханіе мотылька.

лѣту — тонкая шерстяная ма-
терія.

лѣша — короста (не отъ слова ли-
лѣшай?).

лѣзгѣр — вѣтеръ; лѣзгѣр дѣр-
мѣн — вѣтреная мельница.

lyla — 1) трубка для куренія;
2) волна.

M.

мāвѣ — свѣій, голубой; мас мā-
вѣ — небесно-голубой; мāвѣ чічек —
румянка (полевое растеніе).

мāдем — копь; мāдем чічā —
какой-то цвѣтокъ.

мацѣр — рыжеволосый; болг.
маджаръ — венгерець.

мāза — погребъ для вина; болг.
ма(г)аза — магазинъ (Сл. Дюверн.).

мај — почти; мај-мај — почти,
почти; вотъ, вотъ; чуть-чуть.

маја — 1) сычугъ; 2) первая
жидкость, выходящая изъ груди жен-
щины передъ появленіемъ молока.

мајмун — обезьяна.
мајыз — навозъ.
мајыл — пріятный.
мак — макъ (растеніе) (Село
Этулія).

макак — костыль.
макара — блокъ, катушка; болг.
макара (слов. Дюверн.).
макаркі . . . ама . . . — хотя . . . ,
но . . .

мал — товаръ, скоть, имущество,
кладъ.

малај — кукурузный хлѣбъ; слов.
Дая: малай — пшеное толокно.

малак — навозный жукъ.
малсуз — нарочно.
малуч — кисть (для краски).
малеј = мале — ласковое обра-
щеніе къ матери (съ болгарск. мале
слов. Дюверн.).

малік — болѣзнь у лошадей, со-
стоящая въ образованіи большаго на-
рыва на загривкѣ. Бываетъ отъ ча-
стаго участія лошади въ состязатель-
ныхъ скачкахъ.

маліи ол (v) — переѣзжиться къ
лучшему отъ неизвѣстной причины.
Человѣкъ былъ негодяемъ, воромъ и
пьяницей, а потомъ вдругъ отъ не-
извѣстной причины переѣзжился,
сдѣлался хорошимъ, честнымъ и трез-
вымъ. Такая переѣзна, по мнѣнію
гагаузовъ, случается съ человѣкомъ
незадолго до его смерти.

мамаліга — каша изъ кукурузы;
болг. мамалига, рум. mămăliga.
Слов. Дюверн.

мәміла сурат — притворно, при-
творяясь, дѣлая видъ.

мәмуз — шпора.
мәмук — какая-то черная птица
вродѣ ласточки.

мәмурлук — похмѣлье (С. Этул.).
мәна — вина чья-нибудь; вино-
ватый.

мәна — добыча колдуна-оборотня
(цѣды), которую, по мнѣнію гагау-
зовъ, ему удастся отобрать отъ сво-
ихъ сосѣдей.

манастир — монастырь, соборъ.
манаф — какой-то мифическій
народъ, будто-бы жившій въ Турціи,
который считаетъ грѣхомъ жениться,
а мужчина съ женщиной живетъ;
болг. манафъ — названіе малоазійск.
турокъ (Сл. Дюверн.).

манда — буйволъ.
мандал — засовъ у дверей.
манцѣ — обѣдъ, кушанье (съ
молдаванск.).

мәйі — коротенькая пѣсня, со-
стоящая изъ одного четверостишія;
болг. мане — турецк. мелодія (слов.
Дюверн.).

мантар — грибъ.
мараз — какая-то болѣзнь при
которой человѣкъ задыхается.

марәмцѣ — тяжелый стариков-

скій танецъ, тоже что ар ојун; ма-
рама — у турекъ. сербовъ платокъ
(Ястреб. с. 482).

марар — укропъ.

ма́рі — что-то вродѣ польскаго
пані, слово, прибавляемое къ имени
женщины при ласковомъ и вѣжливомъ
къ ней обращеніи; болг. мари (слов.
Дювер.).

маркідан — разнощикъ, коробей-
никъ (маркитантъ).

марторіја — церковное свидѣ-
тельство о совершеніи брака (съ гре-
чesk. *μαρτυς*, *μαρτυρος* — свидѣ-
тель; болг. мартиръ. Слов. Дювер.;
мартур — свидѣтель (с. Конгазъ).

марфет — ремесло, специаль-
ность.

марфотка — махорка.

ма́са — столъ на четырехъ нож-
кахъ.

масал — сказка, рассказъ.

маскара — распутный, бродяга,
шутъ; маскара ет(у) — насмѣхаться;
маскара шеј — распутница, про-
ститутка; маскарлык — развратъ.

маско́вка — *Cinia* (садовый цвѣ-
токъ).

ма́стор — мастеръ; болг. ма-
сторъ (слов. Дювер.).

мастраф — расходъ (С. Этул.).

ма́суз — нарочно (С. Этул.).

ма́сул — выгода, добыча, произ-
веденіе земли.

масур — тростниковая трубочка,
на которую наматывается нитка въ
ткацкомъ производствѣ.

матрак — шулятное яйцо.

махкул — смиренный.

махкур(у) — ворчать.

ма́хла — кварталъ или конецъ
села.

махмудѣ — то же что лефть,
но вдвое меньше по вѣсу.

махмур — похитѣль.

махна — недостатокъ; махнаці —
хулиатель, критикъ; махна бул(у) —
находить дурнымъ.

махніт ол(у) — стоять въ остол-
бененіи.

махра — зданіе.

ма́ша — желѣзные щипцы для
выниманія углей изъ огня.

ма́шала — bravo!

ма́вка — какая-то птица.

ма́у — кошачій крикъ, мяу; ма́-
ула(у) — мяукать.

ме́ці — помочи; у помаковъ межо¹⁾

ме́зѣ — лакомство (С. Этул.).

ме́зар — могила; ме́зарлык —
кладбище.

ме́йва — плодъ, фруктъ.

ме́ждан = ме́дан — равнина, пло-
щадь.

ме́йлен(у) = ме́ле(у) — мычать.

ме́ймер — бузина.

¹⁾ Сбор. за нар. ум. V с. 218.

мѣкерѧ — часть ткацкаго станка.
мѣкіік — челнокъ ткацкаго станка.
мѣкле (v) — ползать.

мѣлініца — рычажная трепалка
для льна.

мѣмѧ — сосокъ, титька, женская
грудь; мѣмѧці — тотъ, кто любитъ
хватать женщинъ за груди, охаль-
никъ.

мѣмлекетъ — общество, государ-
ство; мѣмлекетъ бѧлтасы — обще-
ственная земля.

мѣңгѣнѧ — слесарные тиски.

мѣнѣфша — фіалка; болг. ме-
некше слов. Дювер.

мѣра — участокъ земли, принад-
лежащій одному селу; мѣраці — сто-
рожъ на полѣ, заставляющій хлѣбомъ.

мѣрцѧн — кораллъ.

мѣрцімек — чечевича.

мѣрдівен — лѣстница.

мѣрмер — мраморъ.

мѣтетъ (v) — хвалить, льстить.

мѣхкемѧ — зданіе суда (турецкое
слово).

мѣхлем — мазь (С. Этул.).

мѣхтуб — конвертъ, пакетъ.

мѣчікі — безобразный, некра-
сивый.

мѣшіѧ — дубъ.

мѣшігелдік — какая-то птица, по-
хожая на голубя.

мѣшіп — мужскіе, зимніе, ко-
жаные штаны.

мідіѧ — двухстворчатая ракови-
на; болг. мида, новогр. μηδί —
устрица слов. Дювер.

мізле (v) — мычать.

мілустей — милостыня.

міндір — диванъ (слово турецкое,
встрѣчающееся только въ сказкахъ).

міні! міні! — зовутъ нидѣкъ.

міннетъ — вѣроисповѣданіе.

мінтан — безрукавка съ ворот-
никомъ (часть мужскаго костюма);
мінтан кѣрк — коротенькій полу-
шубокъ, безрукавка.

минуніѧ — чудо; минунат —
удивительный, чудесный.

мітані — земной поклонъ.

¹мѣзак — мозгъ; болг. мѣзѣкъ
слов. Дювер.

²мѣзак — названіе какой-то рыбы.

молдуван — молдаванинъ; мол-
дуванцѧ — молдаванскій танецъ;
молдуванці — по молдавански; мол-
дуваннук — молдаванскій народъ;
молдуван текерлѧ — колесо, у ко-
торого ободъ составленъ изъ шести
косяковъ.

молѣбен — молебень.

мѣлік — моль.

моліт ет (v) — занести иломъ или
пескомъ (говорится про рѣку).

молоток — цѣпъ.

мор — темно-синій; мор патла-
цѧн — синіе помидоры; у турецк.
серб. мор — голубой. (Ястр. с. 483);

мос мор — очень свѣтъ; морѣр (v) —
послѣднѣе (про челоуѣка) отъ болѣзни.

мортас коп јап (v) — довести до
полумертваго состоянія; мортас
морт (v) — мертвый умеръ, при-
словіе (съ молдаванск.).

морѹна балы — рыба, *Cyprinus*
carpio.

мотан — котъ.

мотѣлка — маслѣбойка.

мочѹга — дубина.

мош — слово, прибавляемое къ
именамъ стариковъ въ знакъ почте-
нія къ нимъ, напр. Мош Дѣму —
дядя Дмитрій (съ молдаванскаго, что
значить дядя).

мошѣа — какой-то праздникъ вес-
ной (дѣтѣмъ дарятъ глиняные игру-
шки). Ср. у гуцуловъ моша — аку-
шерка (*Zb. Wiad. XIII str. 30*).

мошуној — пограничный знакъ
между участками земли, кучка земли
или вѣха.

мрѣжа — сѣть.

мѹла (v) — мычать.

мум — свѣча.

мунѣа — гора (съ молдав.).

мургоч — черноголовый (коровья
кличка).

мусѣфир — гость; мусѣфирѣа —
въ гостяхъ.

муска — кусокъ священнической
ризы, зашитый въ ладонку и носи-
мый на шеѣ въ видѣ амулета, пре-
дохраняющаго отъ разныхъ болѣзней.
болг. муска слов. Дювер.

мутлак — непремѣнно; навѣрно.

муту — молчаливый.

мушамѣа — скатерть, клеенка.

мѹлк — нѣтъ, недвижимая соб-
ственность; мѹлкѹ — владѣющій
нѣтъмѣмъ.

мѹсѹл — смиренный, лѣнивый.

мѹхлет — свобода, воля, срокъ.

мѹхѹр — печать, сургучъ; мѹ-
хѹрѣ (v) — печатать, запечатывать.

мындар — гладкій, скверный,
грязный, нечистый.

мырылда (v) — мурлыкать.

мысыр — 1) Египетъ; 2) це-
царка.

мых — гвоздь для подковы.

мыщка — кошечка (съ молдав.),
ласкательное выраженіе.

Н.

на — на, возьми; (у русск. тоже
значеніе, у турецк. серб. Ястр. с.
483, у болг. слов. Дюверн.); на-
јін — нате, возмите.

наѣак — топоръ (со славянск.);
наѣаклы — валеть (въ картахъ);
болг. наджакъ — булава, тур. на-
цак — молотокъ.

назар — сглазъ, порча чловѣка
отъ сглазу; назарла (v) — сглазить.

наздраван — для здоровья, на
здоровье (со славянск.).

нѣзлан (v) — жеманиться, ка-
призничать; нѣзлы — балованный,
любимый, капризный.

нал — подкова; налла (v) — под-
ковывать, ковать.

нѣлет — 1) упрямый, упорный;
2) проклятіе (С. Этул.); нѣлетле (v) —
упрямствовать, упорствовать.

нам — слава.

нарот — народъ, толпа, съ болг.
народъ сл. Дювер.

насят еѣ (v) — предостерегать,
совѣтовать, рассказывать.

насы — какъ? насы-нѣцаѣ —
какъ бы то ни было; насы дыр
кефлернѣз? — какъ ваше здоровье?
(привѣтствіе).

насыр — амальгама на зеркалѣ.

натра — разстояніе между двумя
валами ткацкаго станка; имъ из-
мѣряется количество сотканной ма-
теріи; то же слово съ тѣмъ же зна-
ченіемъ есть у болгаръ ¹⁾ и у гуцу-
ловъ ²⁾.

на'ук — глупый, простофія.

нѣфра — Св. причастіе, куски
освященной просфоры.

нѣфѣла — напрасно.

наштрапа — мѣдная кружка (С.
Этулія).

нѣ, нѣ, нѣ — нѣшкенѣ — пасту-
хи кричать коровамъ и воламъ, когда
хотятъ вернуть ихъ назадъ.

нѣ — что; нѣны — куда, въ ко-
торую сторону (сокр. нѣ јаны); нѣ-
пајым — что мнѣ дѣлать (сокр. нѣ
јапајым); нѣшнѣј = нѣшнѣј — что
за штука (сокр. нѣ шеј); нѣзаман —
когда; нѣ јандан — откуда; нѣјѣ-
зѣрѣ — почему, черезъ что; нѣи-
чѣн или нѣчѣн — зачѣмъ, ради чего;
нѣшлѣн (v) — какимъ образомъ; нѣ-
кадар — сколько; нѣкадар пѣсы —
что стоитъ; нѣ лѣзым — что нужно;
нѣ о — что такое, что это; нѣ ол-
ду — что случилось; нѣрѣн — гдѣ;
нѣредѣ — гдѣ; нѣрдѣн — откуда;
нѣрејѣ = нѣрејѣ — куда; нѣрелѣ —
откуда; нѣ такимъ — такъ; нѣ тур-
лѣ — какимъ образомъ, какъ; нѣре-
лѣјсѣн — откуда ты; нѣпсын — что
дѣлать; јок нѣпсын — нечего дѣ-
лать; нѣппа — зачѣмъ, къ чему; нѣ
сој — что за . . . , какого рода.

нѣвоја — нужда (отъ русск. не-
воля).

нѣвутчу — рыбаку (отъ слова
неводъ).

нѣгара — сѣно, собранное съ
цѣлины; нѣгарлак = нѣгара.

нѣтѣнѣ кој (v) — рѣшить, взду-

1) Сборн. за нар. ум. кн. VI с. 91;
2) Словарь гуцул. Pamiętw. towarzystwa
Tatrzańsk. V.

мать; нѣтѣі (v) — задумать, пожелать; нѣтлѣй (v) — задумать, пожелать.

нѣкеś — скупой.

нѣмце — нѣмецъ; нѣмцѣјці — по нѣмецки; нѣмце тырма — нѣмецкіе большіе грабли; нѣмце јѡртусу — крыша дома на два ската.

нѣнесімі сіктімі — матерное слово (неня — по малорос. мать; у турец. серб. нана — мать, свекровь Ястр. с. 483).

нѣнішке, нѣ, нѣ, нѣ, нѣ — зовутъ коровъ.

нѣхош — чудо.

нѣдѣжда — надежда.

нѣцѣл — какъ.

нѣкѡна = јукѡна. С. Этулія.

нѣх аврадыны — что-то вродѣ «фу, ты чортъ» (съ болгарск.).

нѣшаста уну — жука самага перваго сорта.

нѣшт, нѣшт! — отгоняютьъ коровъ (С. Этулія).

но! — погоняють лошадей (с. Этулія).

нодул — желѣзный наконечникъ ося у арман ташы.

нохут — дикій горохъ.

нѣна — крестный отецъ.

нур — 1) огонь, который падаетъ съ неба въ Іерусалимъ; 2) пѣна, образующаяся на сывороткѣ, когда ее кипятятъ.

нашадыр — нашатырь.

нышан — знакъ, рубецъ, шрамъ; нышаннан (v) — 1) обозначить, отмѣтить что-нибудь знакомъ; 2) засвататься, обручиться; нышанны — отмѣченный знакомъ, засватанный; нышан уѣу — обручальное кольцо; у тур. серб. нишанлуја — обрученный (Ястр. с. 484).

О.

о — онъ, она, оно, этотъ, тотъ; оннар — они, онѣ; ондан — отъ него, поэтому; ондан сѡра — потомъ; онѣчун — изъ-за этого, поэтому; онѣштан — поэтому; о јаны — туда; о јаны, бу јаны — туда сюда; ѡ кадар — столько; ѡ кадар ... нѣ кадар ... — столько ... сколько.

обѡда — ободъ колеса (со славянск.).

обалт (v) гѡзлѣрні — вылушить глаза.

облон — дощечки, надѣваемые на рамку мельничныхъ крыльевъ; отъ количества ихъ зависитъ парусность крыльевъ.

обѣштѡа — обувь.

ѡна нѡна — кричать на воловъ, когда хотятъ ихъ остановить.

огрѡда — дворъ (со славянск.);

болг. ограда — камен. заборъ. Слов. Дюверн.

ода — комната.

одун — дрова; одуннук — куча дровъ, погѣнища; одун парча — погѣно.

оѣак — деревянная палка, которой топливо проталкивается въ печь.

ојалан (v) — ждать, ожидать, медлить.

ојгу — вырѣзки, дѣлаемые въ «базарцікѣ» телѣги для его облегченія.

ојдур (v) — просверлить, сдѣлать отверстіе, заставить выдолбить.

ојна (v) — играть, танцевать, шататься (про спицу въ колесѣ); ојнат (v) — командовать; ојнаш — кокетка; ојун — танецъ, игра; ојунѣак — забава, игрушка; ојунѣу — танцоръ, плясунъ.

ојук — пазъ, вырѣзъ.

ок — 1) стрѣла; 2) дышло.

ока — 1) безмѣнъ деревянный; 2) вѣсъ въ 3 фунта; 3) глиняный сосудъ вѣстимостью въ одну кварту для вина.

оклава — деревянный катокъ для раскатыванія тѣста.

оку (v) — читать, назначать; окун (v) — отчитывать (напр. роженницу на сороковой день послѣ родовъ); окунмуш атеиш — освященный огонь, приносимый на домъ изъ

церкви въ великій четвергъ; окут (v) — учить читать.

ол (v) — стать, сдѣлаться, становиться, созрѣвать; олмас — нельзя, невозможно; олмуш — зрѣлый; олса олур — можетъ быть; олур — можно.

олу — 1) сынъ; 2) рой пчелъ; ол бер (v) — ройтись (про пчелъ); оллук ол (v) — быть усыновленнымъ; олунун кызы — внучка; олунун ол — внукъ.

олак — козленокъ.

олан — юноша, парень.

олој — постное масло, оливковое масло; олојница — маслобойня.

¹он — десять; он бір — одиннадцать; он ікі — 1) двѣнадцать; 2) двѣнадцать царскихъ приближенныхъ (въ сказкахъ); онну — десятка (въ картахъ); ону — въ десятеромъ; онуѣу — десятый; оннук — какая-то мѣдная румынск. монета (С. Этул.).

²он (v) — звать на помочи.

орада — тамъ; орадан — оттуда; орај — тамъ; орајы — туда; ораларда — въ тѣхъ мѣстахъ.

орак — серпъ.

оріік — сторожъ при волостномъ правленіи (кажется отъ русск. дворникъ).

ороспул — развратница (ругательство).

орта — середина; орта аннык —

средняя борозда въ распаханной по-
лость; орта чібі — шворень у повоз-
ки; ортакты — средній; ортанца —
средній; ортанца пармак — средній
палецъ руки и ноги.

ортак — артель.

оруч = хоруч — постъ.

осабіті — отдѣльно; болг. осо-
битъ — особый слов. Дювер.

ѡструф — тюрьма; болг. островъ
сл. Дюверн.

осур (v) — пердѣть; осурук —
пердежъ; осургѡнга — названіе од-
ного садового цвѣтка.

от — трава, сѣно; отала (v) — щип-
ать траву (про скотъ); отла-

дыр (v) — пасти; отлајці хѡван —
травоядное животное; отлук — стогъ
сѣна.

отрава — ядъ; болг. отрава Сл.
Дюверн.

отуз — тридцать; отузунцу —
тридцатый.

отур (v) — сѣсть, садиться, си-
дѣть; отурду касабѡ — родной го-
родъ; отурт (v) — усадить, поса-
дить; отуруш (v) — усѣсться, осѣсть;
отурушмуш адам — совершенно-
лѣтній человекъ.

оф! — ох! ой! офла (v) = ох-
ла (v) — стонать, охать.

II.

па! па! па! — зовутъ гусей.

пѡ — цѣна; пѡлы — дорогой;
пѡсыз — безцѣнный.

пагын — язычникъ; у болг. по-
ган — нечистый. Карав. Пам. и сл.
Дювер.

падішах — царь; падішахлык —
царство; падішахлык ет (v) — цар-
ствовать; падішахка — царица.

пазар — воскресенье; пазар
ана — воскресенье мать, мифическое
существо, покровительница воскрес-
наго дня; пазар дѣ (v) — торговать;
пазар ертесі — понедѣльникъ; па-
зарлык јап (v) — сторговаться.

пазы — 1) тонкое тѣсто; 2) пе-
репонка между пальцами ногъ у гу-
сей и утокъ.

пај — часть, участокъ; пај-
лаш (v) — дѣлить между собой; пај
ет (v) — дѣлить.

пајак — паукъ; болг. паякъ. Сл.
Дювер.

пајацк = пајак.

пајанта — діагонально постав-
ленная деревянная подпорка или пе-
ремычка между двумя вертикальными
стойками.

пајван — веревка съ коломъ, за
которую привязываютъ лошадь въ

полѣ на пастбище; пајвантла(ѵ) — привязывать лошадь за веревку къ колу. (С. Этуліа).

пајсын (ѵ) — начинать; пајсын ет(ѵ) — начинать, пуститься.

пак — чистый, цѣломудренный; пакла (ѵ) — чистить; паклан — очищенный.

пала — шерстяная матерія на коверъ.

паламѣда — малиновый василекъ; болг. паламида, новогр. *καλαμιδα* — рыба тунецъ сл. Дюверн.

палдым — ностромка.

палі — щевокъ; паліцік — щеночекъ.

пампампамуцак — одуванчикъ.

памук — вата, хлопчатая бумага; отъ перс. *rembe*, *remba*.

панајіја — Богородица; панајіцим — моя Богородица.

панајыр — ярмарка, базаръ.

панталон — панталоны.

панча — кисть руки; панчајлан ур (ѵ) — бить передней ногой (о лошади); панчалы — большерукій, здоровый.

папур — родъ тростника, изъ котораго плетутъ корзины; папур хајлаз — гѣнивый и рыхлый камышъ, такъ называютъ въ насмѣшку молдаванъ; болг. папуръ. Сл. Дювер.

папу́рка — деревянная, крашеная чашка русскаго издѣлія.

папуч — туфля, опорокъ; папутчі — башмашникъ.

папшој — кукуруза.

пара — деньги.

парала (ѵ) — разорвать, растерзать, разорвать порохомъ; парча — кусокъ; пара парча ет(ѵ) = пара парча јап (ѵ) — разорвать на мелкіе куски; кеңдіні парала (ѵ) — рваться, разрываться; парча парча ол(ѵ) — разбиться.

параліја — гѣтняя, круглая, войлочная шляпа съ полями; болг. парлария, молдав. *pălăgia*, греч. *πίλος* слов. Дюверн.

парды — жердь, тонкая палка, древко (знамени); парды а'ул — плетень.

парііті — священникъ (съ молдав.).

пармак — 1) палець; 2) спица въ колесѣ; пармаклык — рѣшетка; перила, окружающія балконъ; пармѣны салла (ѵ) — грозить пальцемъ.

парнѣла — названіе одной мелодіи.

партал — рванный, въ лохмотьяхъ, растерзанный; парча — кусокъ.

парфот — пароходъ; парфотчик — капитанъ парохода.

пѣска — пасхальный хлѣбъ; пѣска бојасы — шафранъ; паскѣлла — Пасха праздникъ, пасхальный; кѹ-

чѹк паскѣлла — фомина недѣля;
паскѣлла бѣца — Божья коровка (на-
сѣкомое).

пастырма — сушеное мясо.

пат — кровать = долма (с. Башкѹ).

патѣма — несчастіе.

паткан — крыса.

патла (v) — лопнуть, хлопнуть,
шелкнуть, жрать, лопать; патлат (v) —
стрѣлять, заставить лопнуть, заста-
вить шелкнуть.

патлацѣн — баклажанъ, поме-
доръ.

патрацел — петрушка (огородное
растение).

пѣту — селезень, гусиный са-
мецъ.

пѣтыр, пѣтыр — звукоподража-
тельное междометіе, старающееся пе-
редать звукъ, происходящій при ис-
пражненіи.

па'ун — павлинь; болг. паунъ
сл. Дюв.

пахта — металлическія пряжки
узорнаго лѣтя къ женскому кушаку;
пафти значить тоже самое у турец-
кихъ сербовъ (Ястреб. с. 428) и у
македонскихъ болгаръ Шашкаревъ.
Сборн. отъ болг. нар. ум. III с. 278.

пѣча — студень.

пѣчѣвра — тряпка.

пѣчалар — шаровары.

пѣдала (v) — являться, показаться;
пѣда ол (v) = пѣдала (v).

пѣзевѣнк — подлецъ; болг. пе-
зевенгъ — содержатель публичнаго
дома. Слов. Дювер.

пѣј — задатокъ.

пѣк — очень, сильно; пѣкѣт (v) —
укрѣпить, прикрѣпить къ мѣсту, за-
крѣпить, остановить (про текущую
воду); пѣклѣк — цѣлина, непаханная
земля; пѣкча — сильно; тѣ пѣкча —
еще сильнѣе.

пѣливан — искусный въ борьбѣ,
первый силачъ.

пѣлік — женская коса.

пѣлиѣн — полынь; болг. пелинь.
Карав. Пам. и сл. Дювер.

пѣлит — дубъ.

пѣлѣк — заяка.

пѣмбѣ — свѣтлый синевато-крас-
ный цвѣтъ, вишневый цвѣтъ.

пѣнчѣре — окно; пѣнчѣреци —
стекольщикъ; пѣнчѣре капа — окон-
ная ставня.

пѣрваз — черная полоса, на ниж-
ней части наружной поверхности
стѣны, панель; болг. пѣрвазъ —
перевязъ; Качан. Пам. с. 583.

пѣрѣл — кругъ.

пѣрдѣ — занавѣска, загородка.

пѣршѣмбѣ — четвергъ.

пѣсмет — маленькая булочка изъ
пшеничнаго тѣста.

Пѣтрабул — С.-Петербургъ.

пѣчатла (v) — печатать, запеча-
тать; = пѣчетле (v).

пешінт — деньги, заплаченные
за что либо впередъ.

пешкір — полотенце.

пештір — пещера; у болг. пещера (слов. Дюверн.).

пїјада — на просторѣ.

пїкла — тотъ, кто мочится въ постели.

пїклујут ун — пеклеванная мука.

пїлі! пїлі! — зовутъ цыплятъ; пїліч — цыпленокъ.

пїп (v) — влѣзть; подниматься;

пїпдір (v) — поднять, заставить влѣзть; пїпек — порогъ; пїпїл (v) — быть поднятымъ, быть объѣзженнымъ (о лошади).

пїпїр — творогъ, сыръ; пїпїр аф-тасы — масляница, сырная недѣля.

пїпї — индїйка; пїпї бурну — довинокъ (полевая трава).

пїра — блоха.

пїрізле (v) — тренировать лошадь передъ скачкой.

пїріпч — 1) рясъ; 2) бронза.

пїрушка — маленькій треугольный пирожокъ изъ пшеничнаго тѣста съ творогомъ и съ янцами.

пїс — худой, скверный.

пїс! пїс! — зовутъ кошекъ.

пїскуп — трубка волюнки съ щипкомъ, въ которую дуютъ при игрѣ на этомъ инструментѣ.

пїт — текстъ пѣсни.

пїта — хлѣбъ; пїтічка — по-

купной пряникъ кольцеобразной формы; у болг. пита. Карав. Пам.

пїч — ребенокъ, родившійся у двушки безъ мужа; пїч тому — семена капусты или свеклы, полученные отъ растенія, съ перезимовавшимъ корнемъ. Они никогда хорошей капусты или свекловицы не дадутъ.

пїчі = пїшка — маленькій мужской половой органъ.

пїчїрдак — пухъ на поверхности листа или на рукѣ.

пїпї (v) — вариться, печься; пїпїр (v) — печь, варить; пїпмай ол (v) — раскаяться, каяться.

пїштоф — пистолеть.

план — кусокъ земли, занимаемый дворомъ и постройками одного хозяина.

пласа — сѣть для просѣиванія зерна.

плат — полотенце; платтан — полотнище.

плата — пѣна.

плачїнта — пирогъ изъ тонкаго тѣста съ творожной начинкой, поджаренный на салѣ.

плачку — плакса.

плуг — плугъ; у болгаръ плугъ (сл. Дюверн.).

плас — подражаніе звуку, происходящему при чмоканьи и при чавканьи; пласадан јбїмѣуш — чмокалъ.

плѣвникъ — сарай для хлѣбныхъ
отсѣвокъ; у болг. плѣвникъ (слов.
Дювер.).

плешкат — плѣшивый; у болг.
плѣшивъ (Сл. Дювер.).

позна — шутка; познаш — шут-
никъ.

пожераз — сѣверъ; пожеразда-
кы — сѣверный.

појра — чугунная втулка въ сту-
пищѣ колеса.

поју — шерстяной разноцвѣтный
шнурокъ, которымъ завязываютъ ре-
бенка при пеленаніи.

поклоѣт еѣ (v) — поклониться,
сдѣлать поклонъ; у болг. поклонъ
(Сл. Дювер.).

полѣчка — по польски.

помѣна — поминки; у болг. по-
мень (Слов. Дювер.).

помѣлникъ — поминальная книжка
съ именами усопшихъ родственниковъ.

помѣт — помело для выметанія
зола изъ печи, состоящее изъ палки
съ привязанной на концѣ ея тряпкой.

помідорі — помедоръ.

пон — вертикальная стойка.

попаз — попъ; попадіја — по-
падьа; отъ греч. παππᾱς; у болг.
попадия (Сл. Дювер.).

попрѣла — нашивной ремень,
шаушій отъ хомута лошади къ дышлу.

порѣзен — шутка; порѣзенці —
шутникъ.

порта — ворота (съ молдаванск.);
портар — привратникъ.

портакал — апельсинъ.

портофел — портмоне.

посісаріја — аренда.

пост — пустой тулумъ (мѣхъ);
его набиваютъ соломой и садятся на
него.

потмар — двухмѣсячный поро-
сенокъ.

пѣтрѣ — тревога; пѣтрѣ кал-
дыр (v) — поднять тревогу; болг. по-
тера — погоня (Шашкар. Сб. с. 229
и слов. Дювер.)

пѣшта — почта; у болг. поща
(произносится пошта) (Слов. Дювер.)

правутѣса — попадьа (съ мол-
даванскаго).

право — справедливо, право; у
болг. право (Слов. Дювер.)

прѣса — порей; у болг. праса,
прасъ (Слов. Дювер.)

прѣстукъ — приспособленіе вродѣ
веретена для приготовленія шнура.

прѣвка — табунъ.

прѣдѣнка — посидѣлка; у болг.
предѣвка (слов. Дювер.)

прѣскура — просфора.

прімежді — несчастный случай.

пріметъ — приѣтъ, указаніе.

пріпас — чужой, приставшій
скоть. Этул. пірпас.

пріспа — завалинка снаружи
хаты.

прічетор — казначей сельскихъ общественныхъ суммъ и сборщикъ ихъ (въ Изманьскомъ уѣздѣ).

пробѣжен — Преображеніе Господне (праздникъ).

прѣрок — пророкъ; у болг. пророкъ (Слов. Дювер.)

просѣрникъ — деревянная печать для просфоры.

прост — простой (съ русск.)

прост еѣ (v) = прост ол (v) — простить.

прѣшка — свадебный хлѣбъ; у болг. значить прощеніе. Карав. Пам. и Сб. за нар. ум. V с. 226; у турецкихъ сербовъ свадебный обрядъ прочка см. Ястреб. с. 406.

пукал — большой глиняный кувшинъ; стаканъ (вѣроятно отъ сл. бокалъ); у болг. пукал. Карав. Пам. и Слов. Дювер.

пулук — плугъ; пулук цѣны — душа плуга (поэтическое выраженіе); пулукчу — пахарь.

пунар — колодезь; пунар хатылы — верхняя надземная часть колодезнаго сруба, выстѣченная изъ камня въ формѣ цилиндра.

пуңга — кожаный кошелекъ, приготовляемый изъ бараньей мошонки, для денегъ и для табаку.

пунѣда — отвѣтное угощеніе, которое дается роженицей на третій день послѣ родовъ для тѣхъ знако-

мыхъ женщинъ, которыя приходили на каденію; у болг. пануда. Карав. Пам. (слов.), понуда Сб. за нар. ум. V с. 225; у турец. серб. понода — предложеніе пищи больному во время его посѣщенія (Ястреб. с. 484).

пупук — удадь птица.

Пурут — Прутъ (рѣка).

пусла (v) — бздѣть; пуслаган — бздунъ.

пѣсникъ — пустынный; пѣстѣялыкъ — пустыня; болг. пустия (Слов. Дювер.).

путлук — пудъ, пудовикъ, пудовая гиря.

пуфкур (v) — брызгать.

пуфла (v) — выскочить съ шумомъ, фыркнуть.

пуца — прыщикъ.

пѣрчекъ — корень луковницы, состоящій изъ кисти тонкихъ волоконъ, мочекъ.

пѣскѣл — 1) бахрома; 2) метелка кукурузныхъ цвѣтовъ.

пѣсѣр — неряха, скверный.

пы! — ба (воскликаніе удивленія).

пы, пы — зовутъ куръ (с. Бешалма).

пыѣка, пыѣка! — крикъ, которымъ отгоняютъ индюшекъ (С. Этулія).

пындык — мелкій орѣхъ, фундукъ, земляной орѣхъ; пындык сычаны — хомякъ.

пырпыріца — понось (болгарск.)	его въ первый разъ на ноги, учать дѣлать первые шаги.
пырчел — самый маленькій поросенокъ.	пытіка — тропинка; у болг. пж-тека (слов. Дювер.).
нырылдак — волчекъ (игрушка).	пытпыдак — перепелъ.
пыт, пыт = пытік, пытік — говорятъ ребенку, когда, поставивши	пыты — заячій пометъ.

Р.

рајлан — русскій выходець изъ Хотинскаго уѣзда, приходящій въ Бендерскій нааниматься на лѣтнія работы.	рет ет (v) — отказываться.
ракы — водка.	ріца — пожалуйста; ріца ет (v) — просить.
рас — какъ разъ, въ акуратъ; рас řel (v) — встрѣтить, встрѣтить случайно.	рѡпчу — ловящій въ игръ «шестерка».
раса — священническая ряса; болг. раса (Слов. Дювер.)	рѡке — прялка, стойка прялки; рѡке ішле (v) — прясть.
расат — капустная расада.	рѹба — одежда.
растык — спорынья.	рус — русскій; рус јеві — домъ съ крышей въ четыре ската; рус текерла — русское колесо, у котораго ободъ цѣльный, не изъ кусковъ;
рѣт — миръ, спокойствіе; рѣт-ла (v) — успокоиться; рѣт ет (v) — уснокоить; рѣтлан (v) — отдохнуть; рѣтсыз — безпокойный.	рѹшча — русскій танецъ; рѹшче — по русски; руслук — русскій народъ, русское племя.
рѣмет — покойникъ.	русала — мифическое существо, вродѣ нашей русалки; русала афта-сы — русальная недѣля; у болг. русаля (слов. Дювер.).
раца — селезень (съ молдаванск.); раца, раца — зовутъ утокъ.	рыцаѣл — князь.
рѣзѣ — пробой.	рышніца — ручная мельница (съ болгарск.).
рѣзіл — распутный, бродяга, негодяй; у турец. серб. резил — стыдный (Ястреб. с. 489).	

С.

сѧ (v) — донть.
сѧ — правый; сѧ јанына — на-
право; сѧ тараф — югъ.

сѧ — здоровый; сѧлыцѧјлан —
здорово; сѧлык — здоровье; сапа
сѧ — весьма здоровый, самый здо-
ровый; кал сѧлыцѧјлан — оста-
вайся здоровъ, будь здоровъ (при-
вѣтствіе); сѧ ђлун де (v) — поздо-
роваться.

сабѧ = сабах — утро; сабѧ
каршы — передъ утромъ, передъ
восходомъ солнца; сабѧ јекмѧ —
завтракъ; сабаһлей, сабахлей, са-
баей, сабахлейи, сабаейи — се-
годня утромъ; сабѧсы — утромъ;
сабаһыз-хајыр-олсун = сабан-
сѧјрысын — съ добрымъ утромъ.

сабан — пашня; сабанци — ма-
стеръ плуговъ.

сѧби — хозяинъ, владѣлецъ; у
болг. сайбля. Карав. Пам.

сабун — мыло; сабунна (v) —
мыть.

сабур — терпѣніе; сабур еі (v) —
терпѣть; сабурлу — терпѣливый;
сабурлук — терпѣніе; сабурсуз —
нетерпѣливый.

саваш (v) — стараться, трудиться,
пытаться.

садака — жертва (турецк. слово
знач. милостыня).

сѧдѧ — только.

сѧдѧкана — не въ своемъ умѣ;
о біраз сѧдѧкана дыр — онъ не-
множечко не въ своемъ умѣ.

сѧдыч — крестный отецъ.

сацѧк — таганъ, желѣзный тре-
ножникъ.

саз — камышъ, тростникъ; саз-
лык — мѣсто, покрытое камышомъ.

сазан балы — рыба сазанъ.

сазык — мягкій воскъ.

сај (v) — считать; сајдыр (v) —
заставить считать; сајы — счетъ;
сајла (v) — считаться (въ игрѣ).

сѧја — свѣжее коровье масло.

саја — сарай, устриваемый на
зиму для овецъ, состоящій только
изъ трехъ стѣнъ и крыши; сајван —
такой же сарай, но о четырехъ стѣ-
нахъ.

сак — чуткій.

сакал — борода; сакаллы — бо-
родатый.

сакар — быкъ съ бѣлымъ пят-
номъ на головѣ.

сакат — калѣка, получившій свое
уродство при жизни, а не отъ роду;
сакатлык — уродство.

сакла (v) — сохранять, спрятать,
скрывать; саклан (v) — сохраниться;
саклы — тайна, секретъ, тайно, се-
кретно.

саксан — сорока.

сакыз — 1) воск, мятый въ рукахъ; 2) канифоль.

сакын (v) — 1) быть осторожнымъ, стѣсняться; 2) отгонять мухъ; 3) скрываться, таиться; сакын — только, ни въ какомъ случаѣ; сакына ет (v) — отмахиваться отъ мухъ; сакына ол (v) — поселиться.

сакырга — 1) вихрь, крутящій пылъ (с. Ютюлю); 2) клещъ (настькомое) (С. Бешалма).

сакырда (v) — стрекотать (напр. про кузнечика).

сал (v) — 1) брать, захватить, снять; 2) лаять.

саламұра — вода съ солью, которой обрызгиваютъ сѣно или солому, предназначенныя въ пищу воламъ.

салата — салатъ.

салкым — 1) акація; 2) гроздь винограду.

сала (v) — качать, махнуть, замахнуться; саллан (v) — колебаться, качаться, шататься; салаңгач — качель, колыбель, люлька.

салт — только.

салтамарка — коротенькая женская шубка; у болг. салтамарка (Слов. Дювер.).

салы — вторникъ.

салына-салына — тамъ и сямъ.

сал ет (v) — хватиться, вспомнить; сал бер (v) — отпустить.

салжан — раскладка общественныхъ повинностей между членами сельского общества.

самал — поросный, съ поросятами (говорится про свинью).

саман — солома; саман јолу — млечный путь (соломенная дорога); саманнык — стогъ соломы.

самұгла — сортъ чеснока, у котораго луковка цѣльная, не раздѣляющаяся на зубки.

сан — мѣдный луженый тазъ.

сан (v) — думать, полагать, считать; сансын — будто-бы, кажется, надо полагать.

сандык — сундукъ.

санці — ломота, ревматизмъ.

саңкі — развѣ.

сап — 1) ручка у инструментовъ; 2) стебель растенія; 3) грифъ у скрипки; сапла (v) — жалить, втыкать, садить, поставить, направить; саплык — стогъ соломы.

сапал (v) — сойти съ дороги.

сѣр — глухой; сѣр кал (v) — оглохнуть; сѣрлык — лихорадка, происходящая отъ излишняго сна.

сар (v) — обвязать, подпоясывать, обвитья, окружать, завернуть, наматывать, обсыпать; саргы — портянка, онучка; сарык — обмотанный; сармап (v) — обняться, обвитья; сармашык — вьющіяся полевые травы; сарыл (v) — обвер-

нуться, обвитья; сарылы — свя-
занный; сарма — клетка, кушанье
соответствующее малороссійскимъ
«голубцамъ».

сарај — сарай, хлѣвъ.

сараф — золотыхъ дѣлъ мастеръ,
позолотщикъ. Въ Турціи и на всемъ
Балканскомъ полуостровѣ: сараф —
мѣняла.

сарк (v) — вѣсть.

сармусак — чеснокъ.

• сарса (v) — трясти (про верховую
лошадь); сарсалан (v) — трястись,
дрожжать; сарсыл (v) — трястись.

сарфош — пьяный; сарфош-
лук — пьянство.

сары — желтый; сары —
ярко желтый; сарыцѣ — желтоватый;
сарар — желтоватый, блѣдный (про
человѣка); сарар (v) — желтѣть,
желтѣться; блѣднѣть; сары дары —
просо; сарык — тюрбанъ (С. Этулія).

сѣт — 1) часъ; 2) часы (стѣн-
ные и карманные); сѣтта — тотчасъ.

сат (v) — продавать; сатыці —
продавецъ; сатын ал (v) — купить.

сатыр — жестяной топоръ для
срубанія кочановъ капусты.

са'ур (v) — вѣять; са'ургун —
снѣжная вьюга.

са'уш (v) — отлучиться.

сѣфі — дѣйствительность, правда;

сѣфідан — дѣйствительно, на са-
момъ дѣлѣ.

сафра — блевотина.

сач — волосъ; сач кыран —
червячокъ, который будто бы можетъ
поѣсть у человѣка всѣ волосы на го-
ловѣ, послѣ чего человѣкъ становится
илѣшивымъ; сачлы — волосатый.

сачак — стрѣха; сачак кушу —
воробей.

сачма — дробь для ружья.

сѣн — ты; сана — тебѣ; сѣні —
тебя; сѣнін — твой.

сбантс — желѣзная скоба или
стремянка для скрѣпленія между со-
бой деревянныхъ частей повозки.

сѣірка — лѣнь, идущій на сѣмена.

сбор — храмовой праздникъ; у
болг. збор — собраніе, разговоръ. Сб.
за нар. ум. VII с. 232; у болг. по-
маковъ сборъ — собраніе людей для
обрѣзанія и для состязанія въ борьбѣ
и скачкахъ.

Свѣті — Святой, угодникъ.

свѣнциі ол (v) — освящать.

сгырчіт — скупой (съ молдаванск.)

сѣбей — причина.

сѣв (v) — любить; сѣв'ілі — лю-
бимый, усердный; сѣв'ілі гун —
счастливый день; сѣвін (v) — радо-
ваться, любиться; сѣвіндір (v) — об-
радовать; сѣвінмелік — радость; сѣв-
да — любезная моя.

сѣдеф — 1) жемчугъ; 2) названіе
какого-то садового цвѣтка; сѣдеф
бонцу — жемчужный бисеръ.

сезан — палатка.

сѣкіз — восемь; сѣкізі — въ восьмеромъ; сѣкізілі — восьмерка (въ картахъ); сѣкѣан — восемьдесятъ.

сѣкір — лошадь съ бѣлой ногой.

сѣл — прибыль воды; вода, текущая по улицамъ отъ дождя.

сѣлам — привѣтствіе, поклонъ; сѣлам вѣр (v) — привѣтствовать; сѣлам ал (v) — принять привѣтствіе.

сѣліи — пріятный.

сѣлемѣтѣ — на волю, на свободу.

сѣмѣ — туманъ въ головѣ послѣ хорошей попойки.

сѣмер — вьюкъ для осла.

сѣмір (v) — толстѣть, жирѣть; сѣмірт (v) — откармливать; сѣміс — жирный; сѣмізілік — жиръ.

сѣмічка — подсолнухъ.

сѣн (v) — вянуть, садиться, опускаться; сѣнѣ-сѣнѣ — потихоньку.

сѣнѣ — годъ лѣтосчисления.

сѣндѣлле (v) — шататься какъ пьяный.

сѣнѣлѣ — родственникъ.

сѣнерлеп (v) — спрятаться отъ дождя.

сѣнет — 1) корзина; 2) деревянный ковшъ, помѣщающійся надъ жерновами мельницы для насыпанія на нихъ зерна; сѣнетчикъ — корзиночка.

сѣп — жидкость, въ которой выдѣлываютъ овчину; сѣп фычы —

бочка, въ которой овчина выдѣлывается.

сѣр (v) — настлать, разложить, развѣсить.

сѣрѣ — разстояніе отъ конца указательнаго пальца до конца большаго. Въ аршинѣ считается 3 такихъ мѣры да еще добавка изъ двухъ послѣднихъ суставовъ указательнаго пальца. У Вотяковъ Саран. уѣзд. (Верещ. с. 70) такая мѣра называется вись и считается четвертью.

сѣрген — широкая полка для хлѣба.

сѣрен — журавль у колодца, длинный рычагъ для подъема воды.

сѣрін — прохладное мѣсто, холодокъ; сѣрінне (v) — прохлаждать.

сѣрп (v) — брызгать, разбрасывать воду; сѣрпиі (v) — упасть, растянуться, разсыпаться.

сѣрсей — глухой.

сѣрт — твердый.

сѣрт (v) — прибавляться, прибывать (про воду).

сѣс — голосъ, звонъ, звукъ; сѣс ет (v) — окликнуть, подать голосъ; сѣс тутул (v) — охрипнуть, лишиться голоса отъ крику; сѣсі чекѣр — захо (звукъ тянеть); сѣсле (v) — слушать, слушаться; сѣслеи (v) — раздаваться (про звукъ); сѣсѣзіз — молча, безъ звука.

сѣт — подоконникъ.

сефа — веселье; сефа гелдін — добро пожаловать (привѣтствіе).

сефер — сказочная счастливая страна; сеферā гит (v) — идти въ гости.

сефта — первый; сефтекі — первый.

сечи — самый лучший, отборный.

сівил токма — деревянный молотокъ.

сіври — острый, остроконечный; сіври калпак — остроконечная барашковая шапка; сіври сінек — комаръ (острая муха); сівриг (v) — заострить.

сідік — моча.

сіцім — шнурокъ.

сіз — вы.

сіја — яркий, свѣтлый.

сіјаперчан — волосы на вискахъ, пейсы.

сік — мужской половой органъ; сік (v) — употреблять, совокупляться; сікішір (v) — совокупляться; сік ојна (v) = сік (v); сіктір бѣ — неприличное ругательство вродѣ: «ступай къ х...»; сіктір ет (v) — выругаться словами: «сіктір бѣ»; сік у (v) — заниматься онанизмомъ; сіктір (v) — заставить совокупляться.

сіл (v) — вытирать, сметать, обтирать; сілін (v) — утираться.

сілаф — старинный ножъ, носившійся за поясомъ.

сілк — вытряхивать, снимать фрукты съ дерева; сілкін (v) = сілкінір (v) — встряхнуться.

сіма — внѣшній видъ, наружность (человѣка).

сін (v) — спрятаться; аи аи гідѣр — подкрадывается.

сінцир — цѣнь.

сінек — муха, мошка; сінеклеи (v) — махать хвостомъ отъ мухъ (про скотъ).

сіні — большая мѣдная сковорода.

сінір — жила; сінірлі — жилистый.

сінішка — голубое или синее кружево, которымъ украшаются концы полотенца.

сірек — рѣдкій, тонкій; сіріл (v) — порѣдѣть.

сірег (v) — осматривать, смотреть, любоваться.

сіркѣ (v) — укусъ.

сірнік — спичка, сѣричка.

сітца — ситецъ съ бѣлыми рисунками по черному полю.

скѣун — стулъ со спинкой, кресло.

скела — деревянное лекало, ставящееся при постройкѣ стѣнъ гаузской мазанки въ мѣстахъ, назначенныхъ для дверей и оконъ.

скемла — скамья, стулъ, табуретка; у болг. скемля (Слов. Дювер.).

скрѣфа — боровъ.

скърта — продолговатый стога, въ который укладывается солома.

слайна — сало; у болг. сланина — ветчина (Слов. Дювер.).

словје — условіе.

слѹга — слуга, служанка; слѹжба — церковная служба; служитъ (v) — служить, нести службу.

слут — некрасивый.

слѹчі — несчастіе.

слуш калк (v) — встать на дыбы.

смін — змѣвникъ двудольный, трава *Antenaria R. Brown*.

сѣба — 1) печь; сѣба ѣзы — устье печи; 2) комната.

советъ јап (v) — рассуждать.

сој — 1) родъ, сортъ; 2) отборный, необыкновенный; сојун — племя.

сој (v) — снять шкуру, раздѣть, ограбить, обокрасть; сојгу — грабитель; сојгунцѹлу — грабежъ; сојук — лысый, облупленный; сојук теѣпѣ — плѣшивый; сојун (v) — раздѣться, разуться; сојундур (v) — раздѣть.

сојкоз — свои козыри (карточная игра).

сок (v) — вкладывать, всунуть, заткнуть, посадить, пригнать, выжимать сокъ; сокул (v) — всовываться, запрытываться.

совак — улица.

сол — лѣвый; солакчі — лѣвша; сол тараф — сѣверъ; сол тарафындан ѳѹзгѣр — сѣверный вѣтеръ (С. Этуліа).

сол (v) — лиять, мѣнять цвѣтъ, блѣднѣть; солдур (v) — заставить поблѣднѣть.

солу (v) — дышать; солук — духъ, воздухъ, дыханіе; солуну чек (v) — вздыхать.

солуцѣн — глиста.

сом — сомъ (рыба).

сомун (v) — 1) хлѣбъ изъ пшеничной муки съ небольшою примѣсью кукурузной; у болг. и у серб. сомунъ, самунъ. Караѹ обыч. с. 130. 2) коврижка хлѣба.

сон — 1) послѣдній; 2) дѣтское мѣсто; сону — конецъ, послѣ; сонуѹ — послѣдній; сонуѹксу — послѣдній; сон шарѣт — послѣдній судъ, страшный судъ.

сѣпа — палка, дубина; сопa каврамајѹѣ — палочка воровка (дѣтская игра).

сор (v) — спрашивать; сорул (v) — допрашивать, призывать къ отвѣту; соруш — вопросъ.

сѣра — послѣ, потомъ.

Софі — Софія (женское имя), уменьшит. Софѣка.

софра — круглый низкій столъ на трехъ ножкахъ; софра бѣзі — скатерть на столъ.

сѡвѣ — дверные косяки вѣстѣ съ перекладной.

сѡз — слово, обѣщаніе.

сѡз (v) — ждать, терпѣть.

сѡк (v) — вырывать, развязать, распарывать; сѡкѣр (v) — отдѣлаться (душа отъ тѣла); сѡкук — распоротый.

сѡлнѣш (v) — завять, становиться дряблымъ.

сѡле (v) — рассказывать; сѡлен (v) — бредить; сѡлет (v) — заставить рассказать.

сѡпѣда — исповѣдь.

ставроз — крестное знаменіе; ставрозуну јап (v) — перекреститься, сдѣлать крестное знаменіе; греч. σταυρος — крестъ.

стѣлка — доска, на которой утверждается стойка прялки.

старчіна — волостной старшина.

сте'оноз = стевоноз — вѣщаніе, бракъ; сте'оноз јукѡнасы — икона, которой благословляютъ на свадьбѣ жениха и невѣсту родителей; сте'опозлук рѹба — подвѣчное платье.

стол — кресло (съ болгарск.).

струѹга — загородка для доенія овецъ.

стылп — памятникъ, монументъ.

стынцін — сажень.

су — вода; су ічіндѣ кал (v) — быть мокрымъ отъ поту; сувѣці = суѣці — коромысло для носки ве-

дерь; су ады — водяное нѣя, которое даетъ ребенку бабка до крещенія; су дермені — водяная мельница; су оту — водоросль; су чѡлмѣ — горшокъ для воды; суѣз — водичка; сују чек (v) — грести веслами; сула (v) — поить, поливать (про растеніе); сулан — мокрый; суланмак — слюна; сулу — жидкій, водянистый; суса (v) — жажда; сусуз — безводный, жаждущій; сусузлук — жажда.

су (v) — остыть, охладиться; сѹк — холодъ.

су'а — мелкій (про воду); су'а дерѣ — мелкая рѣка.

су'ат — выгонъ.

сува = су'а — тѣсто изъ глины съ навозомъ, которымъ мажутъ стѣны хатъ; сува (v) — 1) смазывать стѣны хаты тѣстомъ изъ смѣси глины съ навозомъ; 2) открыть, заголить, засучить.

суван — лукъ (растеніе).

сувѣту — свать; братъ и отецъ женинаго брата; сувѣтѣ — сватья, сестра братней жены; сувѣтулук — свадебное пиршество у отца невѣсты черезъ недѣлю послѣ свадьбы; соотвѣтствуетъ малороссійскимъ «перезвѣмъ»; у болг. свать (Слов. Дювер.).

суѣук — колбаса.

судѡре кѣллуј — стальникъ, Ononis spinosa (полевая трава).

султан — турецкій султанъ.

сундурма — широкая завалека, широкая скамейка изъ глины, при-
мазанная къ стѣнѣ хаты внутри ея
и снаружи.

сура = сурат — лицо; сурат-
лы — морда.

сурватка — сыворотка.

сус (v) — молчать, замолчать.

сусај — какая-то съѣдобная степ-
ная трава.

сусак — родъ тыквы, *Cucubita*
delacarnia; сусак кафалы — боль-
шелобий.

сутка — сутки.

сѹ (v) = сѹѹ (v) — ругать, ругать-
ся, браниться.

сѹѵей — деревянная подпорка,
поддерживающая боковую стѣнку те-
лѣзнаго короба.

сѹз (v) — цѣдить, процѣживать,
выжимать; сѹзул (v) — потушить
глаза, насупиться, пройти насквозь.

сѹлей (v) — бредить.

сѹлук — пивка, улитка, спираль-
ная раковина.

сѹмѹк — сопля; сѹмѹр — смор-
каться.

сѹн (v) — потухать; сѹндѹр (v) —
потушить.

сѹнѹ — пика.

сѹнѹкер — губка.

сѹпѹр (v) — 1) мести; 2) исче-
зать, скрыться; сѹпѹрѹ — 1) метла;

2) растеніе, которое гагаузы сѹютъ
и изъ травы котораго дѣлають
метлы.

сѹр (v) — пахать, волочить, сма-
зывать; филѹн сѹр (v) — подносить
стаканъ; сѹрѹ — приспособленіе
вродѣ бороны изъ терновыхъ вѣтвей
для заравпыванія пашни, волокъ; (по
болгарски «влак»); сѹрѹле (v) —
работать волокомъ; сѹрѹмак — желѣз-
ная задвижка у двери; сѹрѹуцѹк —
уличная дѣвченка; сѹрут (v) — во-
лочить; сѹрун (v) — волочиться, пол-
зать; сѹруш (v) — задѣть кого-ни-
будь бокомъ, зацѣпиться; сѹруш-
тѹр (v) — мазать.

сѹрек — стадо.

сѹрѹ (v) — спотыкаться.

сѹс (v) — бодать.

сѹт — молоко; сѹтлей — молочай
(растеніе); сѹтли булгур — рисовая
или пшен. каша на молокѣ.

сѹт — верба; сѹт пазары —
вербное воскресенье.

сѹ (v) — влѣзать, виѣщаться; сѹ-
мадѹннан ѹнѹх — грѣхъ такой,
какъ то, что членъ не влѣзаетъ
(уличное выраженіе, употребляемое
тогда, когда сомнѣваются въ какомъ
либо запрещеніи подѣ страхомъ
грѣха).

сыбыт (v) — бросить, броситься.

сыцѹк — горячій, жаркій, жаръ;

сыцѹцѹк — горяченькій.

сыз (v) — растопиться, вытопиться; сызынты — родникъ, источникъ; сызырма — шквара, остатки послѣ вытопки сала; сызырма дудаклы — толстогубый.

сыжыр (v) — обмануть кого-нибудь (С. Этулія).

сыжырт (v) — скрестить, царапать; сыжыргы — деревянный скребокъ съ ручкой, которыми собираютъ намолоченное на арманѣ зерно.

сык — узкій, тѣсный, скупой, частый, тугой; сык-сык — часто; сык (v) — жать, прижимать, подтянуть, завязать; сыкыл (v) — сучать, печалиться, покоряться, подпоясываться; сыкылык — скупость; сыкын (v) — стянуться, завернуться, закутаться; сыкыш (v) — протѣсниться; сыкышлык — тѣснота; сыкышык — тѣсноватый.

сыклеі — горе, тоска, меланхолія; сыклеі еі (v) — горевать, печалиться.

сыклык — свистъ; сыклык чал (v) — свистать; сыклык еі (v) — свистать.

сымарла (v) — приказать, заставить, заѣщать.

сыныр — межа, граница.

сыпкып — острога для ловли рыбы.

сыпыт (v) = сыбыт (v).

сыр — верхній слой, шкура, амальгама на зеркалѣ, красота.

сыра — 1) рядъ, очередь; 2) обрядъ, обычай, нечестъ; сыра-сыра — рядами; сыраја кој (v) — положить въ рядъ, привести въ порядокъ; сыралык — очередь; сырала (v) — соблюдать очередь.

сѣр — корова; сѣр кујрӯ — коровакъ (растеніе); сѣрлык — загородка для коровъ; сѣртмач — коровій пастухъ.

сырган — крапива (С. Этулія).

сырцік — скворецъ.

сырма — галунь, золоченая бумага.

сыртын — спина; сырт кајышы = сыртлык — шлея.

сѣрча — оконное стекло (С. Этулія).

сырык — жердь.

сытма — лихорадка.

сыч (v) — испражняться; сычырганъ — засера; сычырт (v) — заставить испражняться.

сычан — мышь.

сычра (v) — прыгать, скакать.

Т.

та = да (послѣлогъ).

тā — еще, также; тā і — лучше; тā ілері дору — и такъ далѣе.

табак — нюхательный табакъ; табак кутусу — табакерка; табашнік — кисетъ для табаку.

¹табан — фи́га, ви́нная я́года.

²табан — 1) подошва горы; 2) часть плуга.

табѣт — привычка.

табля — грядка огородная.

таблі — мостовые козла.

табол — металличе́скій подно́сь съ высо́кими стѣ́нками.

табун — ста́я, въ кото́рую соби́раются рыбы въ водо́ѣ.

табут — гробъ.

та́ва — большо́я мѣ́дная или чу́гунная сковоро́да съ руко́й; та́ва те́нцерѣ́ — назва́ніе одной дѣ́тской игры.

таван — потоло́къ, черда́къ.

тавля — табу́нъ лошадей.

тавшан = тау́шан — заяцъ.

таз — та́зъ (посуда).

та́зѣ — све́жій.

тазы — борзая собака.

тај — жеребёнокъ.

тајна — штука; тајле́н — штучка.

тајфа — ша́йка разбойни́чья, банда.

тајыф — сла́бый, больно́й при сме́рти.

таказа е́т (v) — брани́ть, руга́ть, дѣ́лать выговоро́въ.

та́ке — че́пчикъ для маленька́го грудна́го ребен́ка.

такі-да = а́мма да.

та́кым — полно́я сбру́я верхово́й лошади́.

та́кыш (v) — пу́ститься, погна́ть-ся; та́кышты́р (v) — толка́ть.

талаф — ка́кая-то бо́лезнь у лошадей, при кото́рой у нихъ опухаетъ гру́дь; талаф тутсу́н — «чтобы те́бя тала́фъ взя́лъ», — руга́ютъ лошади́.

та́лемсі́з — безталанный.

та́лер — дере́вянная тарелка.

та́ліга — теле́га; та́лігар — пара́ подходя́щихъ одна́ къ друго́й лошадей для за́пряжки въ теле́гу; та́лігаці́к — теле́жка.

та́лпа = та́па — проба́ арбу́за вы́рѣзкой изъ него́ куска.

та́мам — спо́лна, ка́къ разъ, со-всѣ́мъ; та́мам і́сла — впо́ру; та́ма-ма — то́чь въ то́чь; та́мамла (v) — за́ключить, со-всѣ́мъ по́кончить, прі́йтись ка́къ разъ; та́манна (v) — на-полнить, со-всѣ́мъ по́кончить.

та́мах — жа́дный; та́мах е́т (v) — жа́дничать, зави́довать; та́махкер — жа́дный до рабо́ты; та́махлык — жа́дность, зави́сть.

та́мызлык — родъ, поро́да.

та́нті́елі — круже́во, плетенное та́мбуромъ; та́нті́елі ку́касы — та́мбурный крю́чекъ.

та́ны (v) — зна́ть, узнава́ть; та́ныт (v) — да́ть зна́ть; та́ныш (v) = да́ныш (v) — спра́виться, наве́сти спра́вку.

та́пкыр — подпруга́ (часть кон-ской у́пряжи).

тапын (v) — молился Богу.

тара (v) = тарар (v) — выиграть (напр. въ карты); тарат (v) — проиграть.

тара (v) — чесать; тарак — гребень; таракчы — гребеньщикъ; таран (v) — чесаться гребнемъ.

тарана — кушанье вродѣ киселя изъ пшеничной муки.

тарапашка — плугъ съ тремя сошниками на четырехколесной низенькой тележкѣ.

тарашла (v) — щупать.

тараф — 1) страна свѣта; 2) партия въ игрѣ; 3) направленіе.

тарла — участокъ земли, принадлежащій одному семейству.

тасма — ремень, которымъ стягиваются лапти вокругъ неги.

татар — татаринъ; татар уѣзѣм — крыжовникъ; татарланмыш — недоваренный (предполагается, что татары все ѣдятъ сырое); татарник — короткій кнутъ, употребляемый при врховеой ѣздѣ; татарлык — татарское племя; татар готѣ — татарскій задъ, такъ называютъ человека съ широкимъ лицомъ (С. Этулія).

татлы — сладкій; татлы пелин — сладкая полынь, *Artemisia vulgaris*; татлы сакыз — названіе какой-то полевой травы.

та'у — влажный, сырой, влажность, сырость.

та'ук — курица.

тафта — доска; тафта атламај-ца — игра, состоящая въ прыганьи двухъ играющихъ на двухъ концахъ перекачивающейся доски; тафта јер — деревянный полъ.

тахт — дворецъ.

таш (v) — испаряться; уходить (про кипящую жидкость); ташма — разливъ (рѣки).

таш — камень, брусокъ для точенія косы или ножа; таш олајдын — «чтобы тебѣ обратиться въ камень» (ругательство); ташла (v) — обкладывать, одѣвать камнями, бить камнемъ; ташлы — каменный, каменный; ташлы армут — дикая груша; ташлык — каменное мѣсто; ташчы — каменщикъ.

ташак — ядро, шулятое яйцо (ovum masculinum); таша чыкмыш — бычекъ послѣ одного году.

Ташу — уменьшит. отъ Тодур.

ташы (v) — возить, нести на себѣ, носить (платье), таскать; ташын (v) — перевозить, переносить; ташыјді — носильщикъ; ташытыр (v) — заставить нести; ташыт (v) = ташытыр (v).

таска — винтовой прессъ для выжиманія винограда.

татѣу — тятя, отецъ.

те = тѣ — вотъ; те бу — вотъ это; тѣ бѣлѣ — вотъ какъ; те о —

вотъ этотъ; те о заман—вотъ тогда;
те шїнді—вотъ сейчасъ; те шдїа...
те бдїа...— и такъ и саяъ.

тебешір — мѣл.

тез — 1) скоро; 2) вонъ (тамъ);

тезліја — на скорую руку.

тезгїа — токарный станокъ.

тезгеря — носилки.

тезек — кизякъ.

тек — лишь-бы, только-бы, един-
ственно; нечетный, разрозненный,
единородный; напр. тек оннарын
їынадана деїї гїтїләр — они пошли
туда единственно изъ упрямства;
тек кал (v) — остаться безъ пары;
тек ташак — грыжа.

тека — название одной изъ частей
пруга.

текерле (v) — катить; текер-
лек — колесо; текерлен (v) — ка-
титься (про что-нибудь круглое).

текір — рябой, пестрый; текір
сачлы — пестроволосый, съ про-
сѣдью.

теклїф еї (v) — звать, пригла-
шать.

текїй — квашня, дѣжа.

текрарла (v) — повторять.

тел — проволока, мишура, капи-
тель, парча, галунъ.

телебї (v) — болтаться.

теллал — извѣстіе, объявленіе.

тембїх — приказаніе; тембїх-
ле (v) — приказать.

темел — 1) рычагъ, при помощи
котораго дѣйствуетъ мельничный
«бургаъ»; 2) фундаментъ мельницы
(греч. θεμέλιον).

теміи — давеча, недавно.

теміз — чистый; темізле (v) —
чистить; темізлік (v) — чистота.

теи — тѣло.

теиъ — зерно, сосокъ груди.

теицеря — мѣдный продолгова-
тый котелокъ для варки пиши.

теидіріз — плотный, здоровый.

теиекї — жестъ, жестяная кружка
для воды.

теи (v) — лягать, пинать ногой;

теиїи (v) — топтаться.

тепй — верхушка, макушка, копна;
тепйгдз — великанъ-людодѣдъ съ од-
нимъ глазомъ на темени; тепедцїк —
кучка.

тепїре (v) — трястись, содрогаться
(про землю во время землетрясенїя);
тепїремѣк — землетрясеніе.

тепїсі — мѣдная или чугунная ско-
вородка.

тер — потъ; терле (v) — потѣть.

тербѣ — возжи.

тереze — 1) вѣсъ, тяжесть;
2) вѣсы съ двумя чашками; тере-
зїдѣ чек (v) — взвѣшивать.

терзі — портной.

терс — 1) изпанка у матерїи;
2) верхняя корка хлѣба; 3) крашъ
(въ картахъ); терс тїу та'ук —

курица со всклокоченными перьями;
терсіня — наизнанку, задомъ на-
передъ, шиворотъ на выворотъ; тер-
сіня чівір (v) — вывертывать на из-
нанку.

теріп — порядокъ, чистота,
опрятность; теріпілі — чистый,
опрятный; теріпіле (v) — привести
въ порядокъ.

теслім ет (v) — передать, пору-
чить, поднести, предложить, сдвать;
Болгарск. теслимъ — даръ, пода-
рокъ. Качанов. Памят. с. 588.

тесіі — четки.

тестіа — букетъ, пучекъ.

тестеря — пила.

тесті — глиняный сосудъ вроде
бутылки съ ручкой, для вина.

тетіка — тятенька, папенька
(зовутъ отца).

тефя — рамка съ гребнемъ, при-
бивающая одну къ другой нитки
утка.

тефтер — записная книга.

техна — свобода, просторъ.

технала (v) — имѣть свободу.

тікей — шипъ у колючихъ рас-
тений.

тілкі — 1) лисица; 2) деревян-
ная связь, скрѣпляющая ось телеги
съ серединой ея короба.

тімар — уходъ, попеченіе, за-
бота, чистота; тімарла (v) — ухажи-
вать (за больнымъ или за скотиной).

тітіре (v) — трястись, дрожжать.

тітла — удареніе, акцентъ.

тітісі — страшный, чудовищный,
неожиданная смерть.

тоз — пыль; тозак саман —
соръ, получающійся при молотьбѣ
и вѣяніи хлѣбныхъ зеренъ и содер-
жащій въ себѣ раздробленную солому;
тозаклык — сарай для храненія
«тозак саманъ»; тозат (v) — пылить;
тозлу — пыльный.

тој — цапля.

ток — полный, сытый (про скотъ);
токлук — полнота, сытость.

тока — 1) пряжка; 2) трещетка
деревенскаго сторожа.

токат — 1) корзинка съ невысо-
кими стѣнками, сплетенная изъ вер-
бы для валянія сукна; 2) ворота;
токатчик — калитка въ глиняномъ
заборѣ безъ дверцы.

токлу — агненокъ на второмъ
году.

токмак — чурбанъ, колода, ко-
лотушка, пестикъ ступки, массивный
деревянный молотокъ; токмак біле-
зі — серебряный старинный мас-
сивный браслетъ.

токуч — дубинка для выбиванія
зеренъ кукурузы.

толдка — поле подъ паромъ; у
малорос. толока — помочи (Кіев. Ст.
XXVIII).

толу — градъ.

тѡм — сѣмя; тѡмрук — почка, бутонъ.

томак — чулокъ изъ толстой шерсти, прикрывающій только ступню (С. Этул.).

томбарлак — круглый.

топ—1) шаръ, мячикъ; 2) пушка; 3) кусокъ (матеріи); топ кара — мѣстный сортъ винограду; топач — кучка грязи; топуз — булава, желѣзная палка съ шаромъ на концѣ для разбиванія камней; топук — кость ноги въ томъ мѣстѣ, гдѣ начинается ступня; ана топу — обязательный свадебный подарокъ отъ жениха матери невѣсты, состоящій изъ ситцу на юбки.

топал — хромой; топаллан(у)—хромать.

топла(у) — собрать, сложить, уложить; кейдіні топла (у) — собираться; топлан (у) — собираться; топлу — собранный, сложенный вѣстѣ.

топрак — земля, черноземъ; топраці — земелька; топрак а'ул — глиняный заборъ; топрак бѡцѣ — медвѣдка (наѣкомое).

тѡрба — торба, сумка, мѣшокъ.

тосун — трехлѣтній бычекъ.

тѡмей — деревянная наставка на заднемъ концѣ дышла у плуга, имѣющая цѣлью удлинить дышло и сдѣлать его гибче.

х.

топач — межевой знакъ въ видѣ кучки земли. (С. Этулія).

тѡрїу — рашпиль.

тпрѣшка, тпрѣшка — зовутъ овецъ.

трак — трахъ (междометіе).

трака — колокольчикъ, который вѣшается на шею скоту.

тралалала — ничего незначащій приѣвъ къ пѣснѣ.

трампа jет(у) — мѣнять.

траш ет(у) — брить.

трѣпез — столъ, трапеза; трѣпезникъ — длинная скатерть (локтей 10 длины), которая разстилается на долмѣ, если собралось очень много гостей и за столами они не помѣщаются; болгар. трѣпеза.

трѣмур — трехдневный постъ, во время котораго соблюдается полное воздержаніе отъ всякой пищи; трѣмур тут(у) — держать трехдневный постъ; отъ греч. *τρημέρος* — трехдневный.

трѣфун — такъ называется чело-вѣческая фигура, вышитая на платкѣ.

трѡфа — крошка.

труп — рѣдка.

туцѣргу — рѣзецъ токарнаго станка.

¹туз — 1) соль; тузла(у) — солить; тузлу — соленый; тузлук — солонка.

²туз — тузь (въ картахъ).

тукан — болгаринъ, болгарскій;
тука̀нцѣ — болгарскій танецъ.

тукурла (v) — катать, катать;
тукурлак — шаръ; тукурлан (v) —
кататься, кататься.

тѹла — кирпичъ.

тулук — корова, у которой рога
расходятся въ стороны.

тулум — мѣхъ, бурдюкъ.

тѹмба — животъ, пузо.

Туна — рѣка Дунай.

тунук — мутный, непрозрачный.

тѹра — 1) орелъ въ монетѣ;

2) жгутъ изъ платка или полотенца.

тѹрна — журавль.

турунцѹ — оранжевый.

тѹрта — лепешка; тѹрта та-
банны — называютъ въ насмѣшку
людей съ большою ступней.

турфанда — новинка, новъ (изъ
пищи).

туршу — соленый, заготовлен-
ный на зиму впрокъ; туршу бѣбер —
соленый перецъ, заготовленный въ
видѣ консерва на зиму.

тут (v) — схватить, поймать, ло-
вить, застать, нанимать, держать;
тутак — названіе одной изъ частей
плуга; кейдіні тут (v) — вести
себя; тутул (v) — схватиться,
взяться, приняться (про растение),
затѣваться (про солнце и луну);
тутуш (v) — взяться, приняться,
держаться за когонибудь, пристать,

начать дѣло; туттур (v) — укрѣпить,
поддержать; тутуш (v) — принять-
ся, заняться, загорѣться, горѣть;
тутуштур (v) — зажигать; тутам —
пукъ колосѣвъ, который можно за-
хватить рукой; туткал — столар-
ный клей.

тутнук — заяка.

туч — чугуны; туч пулук — чу-
гунный плугъ.

тѹ! — междометіе вроде фу!

тѹ! тѹ! тѹ! — зовутъ утокъ
(С. Этулія).

тѹ — перо, шерсть; тѹнѹ ат (v) —
линать, терять шерсть; тѹлѹ — во-
лосатый, покрытый перьями; тѹлѹ
буба — названіе какого-то полевого
цвѣтка; тѹлѹ нѣйѣ — пушистая мята;
тѹн тѹлѹ — сильно волосатый.

тѹкѣн — лавка = дѹкѣн.

тѹкен (v) — кончиться, прѣйти
къ концу, истощиться; тѹкет (v) —
истощить, привести къ концу.

тѹкѹр (v) — плевать; тѹкѹрѹк —
слюна.

тѹмсе́к — кочка, пенекъ.

тѹрк — турокъ; тѹркѹк — ту-
рецкій народъ; тѹрк фасѹласі — ту-
рецкій бобъ; тѹркче — по турецки.

тѹркѹ — длинная пѣсня; тѹр-
кѹнцѹ — цвѣецъ.

тѹрѹлѹ — сортъ, родъ, цвѣтъ; тѹр-
лѹ тѹрѹлѹ — разныхъ сортовъ, все-
возможный.

тут (v) — дымить, коптить; ту-
ту — дымъ, курительный табакъ;
тутуну — курильщикъ.

туфек — ружье.

тыжнак — плотина.

тыка (v) — заткнуть, закупорить;

тыкач — затычка у бочки; ты-
кыштыр (v) — засушить, запихать.

тыкыз — твердый.

тылмач — толмачъ, переводчикъ.

тылхар — воръ; ср. у гуцуловъ

талхар — воръ (Zb. Wiad. XIII s.
30).

тылысым — душа, тѣнь, приви-
дѣніе.

тырла — загонка, мѣсто въ степи,

куда на ночь загоняютъ лошадей;
тырла суратлы — называютъ че-
ловѣка, у котораго лицо изѣдено
оспой.

тырмала (v) — царапать; тыр-
ман (v) = тырмаш (v) — караб-
каться, цѣпляться, вѣзать съ тру-
домъ; тырмык — грабли; тыр-
мыр — волокомъ, волочась по землѣ.

тырнак — коготь, ноготь, ко-
пыто.

тырнакоп — инструментъ вродѣ
мотыки для разбиванія твердой или
промерзшей земли.

тыртыл — гусеница.

У.

у (v) — терѣть, протирать; ūkiŋi
ū (v) — заниматься онанизмомъ.

ува — пустое, незаѣянное поле.

удуду! — восклицаніе вродѣ на-
шего ау.

уцус — дешевый.

уз — прямой, прямо.

уза (v) — удлиняться; узак —
далеко; узан (v) — потянуться, про-
тянуться, чтобы что-нибудь достать;
узат (v) — растягивать, протянуть;
узун — длинный; узун јешек —
длинный оселъ (названіе одной игры);
узуунук — длина.

узлаш (v) — рассчитать.

уј (v) — согласиться; ујдур (v) —
состязаться, ровняться, направлять,
приноравливаться.

ујан (v) — просыпаться; ујан-
дыр (v) — разбудить.

ујваш (v) — одрябнуть, сводить
судорогами.

ују (v) — спать; ујку — сонъ;
ујкуларны ач (v) — развеселить;
ујку сѣмесі — полусознательное со-
стояніе съ просонья; ујкум — сонный;
ујкусуз — бессонница; ујкула (v) —
дремать.

ујнук = ујушук — простокваша,
кислое молоко.

ујуз — короста у овецъ.
 ўјчу — дядя по матери; у турецк.
 серб. ујак (Ястреб. с. 495), у по-
 ляковъ wuj, wujaszek.

ўл (v) = ўлда (v) — шумѣть,
 гуаѣть; ўлту — шумъ; ўлмах —
 какая-то дѣтская накожная болѣзнь.

улаштыр (v) — заражать.

улу (v) — быть.

улу јол — разбойничья дорога;
 улу дѣ — разбойничій лѣсъ. По-
 слѣднія два выраженія встрѣчаются
 только въ сказкахъ, быть можетъ они
 представляютъ собою переводъ съ
 сербскаго, гдѣ шум — значить лѣсъ.

ум (v) — сильно чего-нибудь по-
 желать.

ума чорба — клецка въ супѣ.

умблачу — цѣпь (съ молдаванск.).

умут — надежда; умутлан (v) =
 умут еѣ (v) — надѣяться.

ун — мука; унчѣні — большая
 корзина, внутри вымазанная глиной
 для муки.

уңгурѣн — одна изъ коровьихъ
 клечекъ (съ молдаванск.).

унут (v) — забыть.

ур (v) — ударить, бить, попадать
 въ цѣль; урат (v) — гнать, выгнать;
 урул (v) — наткнуться, задѣть, тро-
 нуться, влюбиться, удариться, отпра-
 виться; кейдіні ур (v) — удариться.

ура-тута — туда сюда, такъ или
 иначе.

ўр — счастье, удача; ўрлароз-
 олсун — здравствуй, будь счаст-
 ливъ; ўрала — тоже привѣтствіе,
 но въ сокращеніи; ўрла (v) — на-
 править.

ўра (v) — зайти.

урган — арканъ, канать.

урма чекердѣ — финиковая ко-
 сточка.

урсуз — воръ, мошенникъ.

урум — грекъ.

ўрунда — напротивъ.

услу = усул — смирный, тихій,
 скромный, разумный, умный.

уста — мастеръ; усталык —
 мастерство.

устун — горизонтальный брусъ
 обыкновенныхъ козелъ.

устура — бритва.

утан — стыдъ; утан (v) — сты-
 диться; утанцѣк — цѣломудренный,
 стыдливый; утандыр (v) — присты-
 дять; утанмас — безстыдный.

уфак — мелкій; уфак-тефекъ —
 всякаявсячина (Этулія); уфала (v) —
 тереться; размельчаться; уфалт (v) —
 раздроблять.

¹уч — конецъ; уцѣнда — ради,
 по причинѣ (послѣлогъ).

²уч (v) — летѣть, улетѣть; учурт
 (v) — пускать, чтобы полетѣло;
 учурдак — бумажный зѣпъ.

учкур — шнуръ, на которомъ
 завязываются панталоны.

учук — впалый, вдавненный;
учук а'уртлу — худощавый.

ушак — ребенокъ до трехлѣтняго
возраста; ушак јата — дѣтское
мѣсто; ушакла (v) — родить (про
женщину); ушаклајці — беремен-
ная женщина.

¹уз — сто; уз јелі — полтора; уз
узу — сотня.

²уз — лице, лицевая сторона у
предмета, верхняя корка у хлѣба;
узѹ коју јат (v) — лечь на животъ;
узѹѹ біла гѹр (v) — увидѣться ли-
цемъ къ лицу.

узѹк — перстень, кольцо.

ѹк — курганъ.

ѹлеј — полдень; ѹлеј екмеј —
обѣдъ; ѹлеј јеріѹ — въ полдень;
ѹлеј тарафы — югъ; ѹлејдікі —
южный.

ѹн — 1) тонкая шерсть; 2) удоѹ,
количество молока, которое корова
даетъ за одинъ разъ.

ѹн (v) — хвалиться, хвастаться.

ѹр (v) — мычать.

ѹсеј = ѹсејлі — высокій; ѹсе-
јік — высокенькой; ѹсејлеј (v) —
возвышаться.

ускѹ — снопъ льна.

уѣт — поверхность; уѣту — верх-
ний; уѣтуѹ — на (послѣ. на во-
просъ: куда?); уѣтуѹ дѹк (v) —
скатиться; уѣтуѹдѹ — на (на вопр.
гдѣ?); уѣтуѹдѹ — съ поверхности.

уѣук — наперстокъ.

ѹсѹр (v) — кашлять; ѹсѹрѹк —
кашель.

ѹсѹс — сирота.

ѹт (v) — молоть.

ѹтѹ — уютъ; ѹтуја ур (v) — гла-
дитъ уютгомъ.

ѹтуле (v) — палить (напр. свинью).

ѹшеј (v) — лѣниться.

ѹф! — фи! фу! ѹфле (v) — ду-
нуть.

ѹфкѹ — гнѣвъ; ѹфкесіні чы-
кар (v) — разсердиться; ѹфкелеј (v) —
сердиться, гнѣваться; ѹфкелі — сер-
дитый, гнѣбный.

ѹч — три; ѹч гѹѹја — матерія,
сотканная въ три нити, т. е.
лицо и изнанка ея различны; ѹчлѹ —
тройка (въ картахъ); ѹчѹ — втроемъ;
ѹчуѹѹ — третій.

ѹшѹ (v) — забнуть; ѹшѹт (v) —
озвобить.

Ф.

фајік алтын — золотое украше-
ніе въ формѣ монеты. Прежде оно
носилося женщинами на лбу, а те-
перь только на шеѣ (С. Этулія).

фајда — польза, процентъ; фај-
далары ол (v) — пользоваться; фај-
дасыз — безполезный.

фајтон — фаетонъ.

факыр — бѣдный.
 фалан — такой-то; фалац-да,
 фѣшман-да — такой-то и такой-то.
 фанѣла — фуфайка, надѣваемая
 на рубашку подъ жилетъ.
 фаркуѣца — вилка.
 фѣрта — фартухъ.
 фарфѣрі — блюдечко.
 фасѣѣла — турецкій бобъ.
 фасыл — чудакъ; фасыл ол(ѣ) —
 дѣлать глупость, невозможность.
 фена — злой, вредный; фена
 ол(ѣ) — поругаться, поссориться;
 феналандыр(ѣ) — златься; фена-
 лык — зло, вредъ, духъ зла.
 фенді — средство, секретъ.
 феѣер — 1) фонарь; 2) шестер-
 ня, зубчатое колесо, имѣющее форму
 фонаря.
 феѣец — вѣнокъ изъ бумаги,
 приготавливаютъ на свадьбѣ.
 феѣтлі — искусный, ловкій.
 фермант — фирманъ, указъ.
 феѣ — феска; феѣ падішах —
 турецкій султанъ.
 феѣсен — родъ бѣлой мяты, рас-
 теніе, считающееся у гагаузовъ свя-
 щеннымъ.
 фідан — невысокое дерево.
 фікір — мысль; фікірлі — ум-
 ный, находчивый.
 філ — слонъ.
 філѣан — стаканъ.
 фісерде(ѣ) — говорить шепотомъ;

фіс! фіс! — звукоподражаніе шепо-
 ту, соответствующее русскому шеп!
 шеп!
 фістан — женское платье, у ко-
 тораго лифъ составляетъ одно цѣлое
 съ юбкой.
 фіпер — офицеръ.
 фішкан — выпя.
 фламбур — лямпа.
 фодул — гордецъ.
 фреѣк — равный, одинаковый по
 цвѣту.
 фуган — фуганокъ (столярный
 инструментъ).
 фукаѣр — бѣдный.
 фуну — воронка.
 фунт — гиря вообще.
 фунтлук — фунтовая гиря.
 фурка — прялка, затыкаемая за
 поясъ, на которой можно прясть
 на ходу (съ молдаванск.); болг.
 фурка.
 фуѣста — нижняя бѣлая юбка.
 фуѣта — передникъ, фартухъ.
 фырла(ѣ) — прыгнуть, выска-
 чить (про гвоздь); выпуѣсть (глаза);
 соскочить (про колесо); брызнуть
 (про кровь); фырлат(ѣ) — бросить.
 фырча — щетинная щетка для
 чистки льна; фырчала(ѣ) — вычи-
 щать щеткою ленъ.
 фырын — маленькая печь; фы-
 рынці — хлѣбонецъ; фырыны де-
 лі — душиникъ.

ФЫСТА = ФУСТА.
 ФЫСЫРДА (v) — шипѣть.
 ФЫЧЫ — бочка; ФЫЧЫЦІК — бо-
 ченокъ.

ФЫПШКАН — тонкая вица для пле-
 тенія корзины.

ФЫШКЫ — мусоръ отъ раздро-
 бившагося кизяку.

ФЫШЫРДА (v) — шумѣть.

Х.

ха! — ну!
 хабер — извѣстіе.
 хабрѣ! хабрѣ! — ату! ату! или
 усь! усь!; хабрѣ jet (v) — травить,
 уськать.

хава — воздухъ, погода, музы-
 кальная мелодія.

хабез — охота, сильное желаніе,
 любовь.

хадеі — обычай, торжество.

хаді; хадін — ну.

хаці — человекъ, побывавшій въ
 Іерусалимѣ на богомольи; хаціжка —
 женщина, побывавшая тамъ же; ха-
 цілык — Іерусалимъ.

хазеі (v) — заживать (про раны).

хазман — холощенный баранъ.

хазнѣ — казна, капиталъ, казно-
 хранящее; хазнѣ парасы — подать.

хазыр — готовый; хазырла (v) —
 приготавливать; хазыр ол (v) — гото-
 виться.

хаж! — геи! ну!; хажда! — ну,
 или; хажда (v) — кричать «хажда»;
 хаж де (v) — понукать, погонять;
 хажді мај! — ну те!

хажат — сѣни.

хажва — айва (плодъ).

хажван — скотина, звѣрь; хажван
 i'özü — называютъ въ насмѣшку
 человекъ съ вылупленными глазами
 (буквально: скотино-глазый).

хажвер — икра; халвер = хаж-
 вер.

хажыр — жеребецъ.

хаждут — разбойникъ.

хажлаз — лѣнивый; хажлаз-
 лан (v) — лѣниться; хажлазлык —
 лѣность.

хажлі — значительный, порядоч-
 ный.

хажмана — мошенникъ, воръ,
 бездѣльникъ, лѣнтій.

хажта — собака.

хаж хаж еі (v) = сік (v) (фигу-
 ральное выраженіе).

хажын — лѣнивый.

хажыр — доброе дѣло, сдѣланное
 на общую пользу; хажырсыз — пло-
 хой, худой, несчастливый, незнат-
 ный, простолюдинъ; хажырсыз-
 лык — скверность, распутство, раз-

бой; хажырсыз хава — ненастная погода.

хак — 1) плата, жалованье; 2) истинный, вѣрный; хакын јок — нѣтъ права, несправедливо; хакына = хакытына — вѣрно, именно, дѣйствительно, справедливо; хаксыз — бесплатный; хакындан іел (v) — добаться до истины, получить желаемое, справиться.

хал — несчастіе.

халаза — хлѣбъ или овощъ, выросшій случайно тамъ, гдѣ его не сѣяли.

халва — халва; халваці — мастеръ, приготовляющій халву; халѣі-ца — конфета деревенскаго приготовленія.

халка — кольцо; халкалы — окованный.

халкын — народъ, толпа.

халла еі (v) — хохотать.

халы — имущественное состояніе, средства.

хала — отхожее мѣсто.

халис = хас — настоящій, истинный.

халита — 1) досечка, которой бьютъ мячикъ при игрѣ; 2) названіе одной игры съ мячемъ.

хамам — 1) названіе одной игры; 2) баня, купальня (слово турецкое).

хамамчы — сплетникъ.

хамбар — амбаръ.

хамур — тѣсто; хамурла (v) — замѣшивать, мѣсить тѣсто, хамыр (с. Этулія).

хамут — вся сбруя упряжной лошади, вѣстѣ взятая.

хан — постоянный дворъ.

хәні = әні.

харам — неудачный, потерянный, вредъ; харамзасына — корова, принесшая теленка раньше времени (на третьемъ году); харам олсун — «да будетъ тебѣ во вредъ», — говорить тогда, когда нужно отдать кому-нибудь деньги противъ воли; харам пара — ворованные деньги.

харан — мѣдный котелокъ.

харап — арабъ; харәпйік — арапникъ, длинный пастушескій кнутъ; харәпча — рисунокъ, вышитый бисеромъ.

харач! — восклицаніе, которымъ сопровождается угощеніе виномъ на свадьбѣ, гагаузы не понимаютъ его значенія (отъ турецк. харацъ — подать = харч).

хардал — сурѣница.

харкуш — смычекъ скрипки.

харман = арман — круглая, плотно утрамбованная площадка, на которой происходитъ молотба хлѣба лошадыни; харман сүйүргеси — живокость, Delphinium Tounefort; харман ташы — камень въ формѣ цилиндра съ зубцами на поверхности,

которымъ молотятъ хлѣбъ, катая его по арману.

хармут = армут.

харты — ремень, которымъ шерсть или куделя привязываются къ прялкѣ.

харч — издержки, расходъ, дань; харціны топла (v) — брать дань; харце (v) — харчиться, издерживать, тратить.

хас — настоящий, истинный.

хаса — хлопчато-бумажная ткань.

хасет — упрямый.

хасірет — судьба, предназначение; хасірет ол (v) — нуждаться въ чемъ-нибудь.

хаста — больной; хаста ет (v) кейдіні — притвориться больнымъ; гечкін хаста — больной при смерти; хасталан (v) — хворать, болѣть; хасталык — болѣзнь.

хасыл — испортить.

хасыр — рогожа, циновка.

хата — несчастіе.

хатыл — срубъ у колодца.

хатыр — расположеніе, уваженіе; хатырлы — вѣжливый.

хахол — хохоль, малороссъ.

хач — крестъ, который дѣлаетъ священникъ лопатой по четыремъ сторонамъ могилы при погребеніи.

хачан = ачан.

хашіп — макъ.

хашкана — кухня (старинное названіе).

хашла (v) — парить, обдать паромъ; хашлак — горячій, кипящій; хашлан (v) — париться; хашлама — отrostокъ.

хашча — деньги (слово турецкое, а потому употребительно только въ сказкахъ).

хедеплез — день Св. Георгія (праздникъ); хедеплез чічѣ — пижма, *tenacetum vulgare* (полевая трава), у турецкихъ сербовъ хидрелеса (Ястребовъ с. 142).

хеј! — ау!

хејс! — этими крикомъ подгоняютъ воловъ, чтобы они шли впередъ.

хелал — подарокъ, польза; хелал олсун — «да будетъ на пользу», — говорятъ нищему, когда подають милостыню; хелал ет (v) — сдѣлать полезное.

хеле, хеле — вотъ, смотри.

хедебетта — конечно, безъ сомнѣнія.

хеліпезѣ — связка, пучокъ.

хем — и (союзъ).

хемен, хемен — чуть, чуть; вотъ, вотъ.

хей — самый; хей сечі — самый хорошій; хей кучукъ пармак — мизинецъ.

хейдезѣ — локоть (мѣра).

хейдек — канава.

хейез — какъ только, едва, только что.

хей — все, всетаки; хейсі — весь; хейсі бір — одинаковый; хейтѣн — совсѣмъ.

хер — 1) если; 2) каждый; хер-бірі — каждый, всякій; хержердѣ — вездѣ; хержері — всюду (на вопр. куда?); хер гун — ежедневно; хер-ржерѣ — всюду, во всѣ стороны; херкерѣ — всегда, всякій разъ; херкерѣс — всякій.

хергелѣ — табунъ лошадей; хер-гелеці — табунщикъ, лошадиный пастухъ.

херецѣ — названіе одной игры.

хесап = јесап — счетъ, счисленіе.

хі ет (v) — кракнуть, откашляться, сдѣлать «хи!».

хібѣ — два мѣшка, употребляемые при постѣѣ, одинъ виситъ на спинѣ сѣющаго, а другой на груди; хібе-цік — 1) мѣшочекъ; 2) названіе одной игры.

хінајет — завистливый.

хіч — совсѣмъ, вовсе; хічіч — ничего.

хобур — упырь, вампиръ.

ходул — гордый; ходулан (v) — гордиться.

холан! — ну же!

холлук — 1) корыто, ясли для свиней въ видѣ деревяннаго ящика

съ крышкой; 2) желобъ, по которому течетъ вода изъ водоподъемной машины; 3) мѣшки, подвѣшенные къ крышѣ сарая какъ гнѣзда для куръ.

хороз — цѣтухъ; хорозчук — цѣтушокъ.

хороспул = ороспул — проститутка, распутная женщина.

хору — хоръ, хороводъ; хору-жері — мѣсто на деревенской площади, гдѣ собирается хороводъ.

хоруч — постъ; хоруч јарасы — Усѣкновеніе главы Іоанна Крестителя; середина великаго поста; колада хоруч — рождественскій постъ; хоруч манцаы — постная пища.

хотар — межа.

хотул — узелъ.

хош — 1) пріятный; 2) странный; 3) смирный; хошбеш ет (v) — поздороваться; хош булдук — будьте счастливы (привѣтствіе); хош гел-дін — «добро пожаловать», — привѣтствуютъ гостя, входящаго въ домъ; хош булуштук — отвѣтное привѣтствіе входящаго гостя.

хошаѹ — компотъ изъ сушеныхъ фруктовъ; хошаѹ = болг. ошав.

хрен — хрѣнь.

хрейдѣ — стругъ, фуганокъ; хрейдеде (v) — строгать.

хрістіјан — христіанинъ.

хұдұ! хұдұ! — кричатъ, когда отгоняютъ свиней (С. Этуліа).

ху́дуду! — эй! гей!
ху́жу — упрямый, съ норовомъ
(про лошадь).

ху́ма — глина.

хурма — финикъ.

хуртом — гуртомъ (съ русск.)

ху! ху! ху! — «ату его», — кри-
чать, когда травятъ звѣра.

хызлы — быстро, скоро, стрѣ-
нительно; хызлан (v) — устрѣмить-
ся, броситься; хызландыр (v) —
направить.

хы́яр — огурецъ.

хы́йс! — кричать упряжнымъ во-
ламъ, когда желаютъ повернуть ихъ
влѣво.

хымык — гнусавый.

хы́цгырда (v) — стонать.

хы́нчкыр(v) — всхлипывать, хны-
кать.

хырка — безусая пшеница.

хырка (v) — харкать.

хырлан (v) — ворчать, храпѣть.

хырлец — желѣзный заступъ.

хырма — веревка, которой при-
вязываются занозы воловьей упряжи,
если одинъ изъ воловъ тянетъ силь-
нѣе другого.

хырсыз — воръ; хырсызлык —
воровство, у малоросс. харцыз.

харчын — скупой (с. Этулія).

хырылда (v) — трещать.

хыстыр (v) — усыкать, направ-
ливать.

хысым — родственникъ до тре-
тьяго колѣна; хысымка — род-
ственница; хысымлык — родъ,
колѣно.

хыштыр (v) — молчать.

Ц.

ца! ца! или ца далак! — отго-
няютъ козъ (С. Этулія).

цан — 1) козель; 2) корова съ
прямыми рогами.

цапо́й — вила.

цар — старшій колядовщикъ, вы-
бираемый своими товарищами для на-
блюденія за порядкомъ.

ца́пу — палочка, вставляемая ме-
жду нитками основы, чтобы ихъ рас-
править.

целіна — сельдерей.

ціга — стерлядь.

цітора — сожитіе невѣнчанной
пары.

цү́ге, цү́ге! — зовутъ малень-
кихъ агнать, остающихся безъ ма-
токъ (с. Этулія); у Вотяковъ зовутъ
овець ці́ге, ці́ге.

цыбы! — цыць! кричать на со-
баку, чтобы она перестала лаять.

цыга́рка — папироса.

цы́гы! цы́гы! — зовутъ козъ.

цыду́ла — пропускной билетъ
(съ молдав.)

цы́рка — цецарка.

Ч.

ча! — кричать запряженнымъ воламъ, когда хотять, чтобъ они повернули вправо.

чабукъ = чапукъ — скоро; чабуцѣкъ — скоренько, скорехонько.

чавдар — рожь.

чавун — котелъ.

чадыр — шатеръ, зонтикъ.

чаѣыр — лугъ, образовавшійся на землѣ, долго лежавшей подъ паромъ; чаѣыр оту — луговое сѣно.

чакъ — ажь.

чакъ (v) — кресать, добывать огонь при помощи кремня; туфѣй чакъ (v) — выстрѣлить изъ ружья; чакмакъ — кусокъ стали для выстѣканія огня изъ кремня; чакмакъ ташы — камень.

чакал — лошадь темной масти съ бѣлымъ пятномъ на лбу; различаются: кара чакал — вороная съ бѣлымъ пятномъ; дору чакал — гнѣдая и т. д.

чаки — карманный складной ножъ.

чакылдакъ — веревка, за которую припрягаютъ лошадей къ воламъ въ плугѣ.

чакыл ташы — мелкій камушекъ.

чалъ (v) — 1) пѣть, играть на музыкальномъ инструментѣ; 2) воровать; чалгы — инструментальная музыка.

чалканъ (v) — качаться, шевелить-

ся; напр. чавдар лузгѣрдан чалканѣр — рожь качается отъ вѣтру.

чалмаръ — тоже что даѣама только съ односкатной крышей.

чалпала (v) — болтать, взбалтывать, полоскать.

чалы — кустъ; чалы аулъ — пизенькій заборъ изъ хворосту; чалылыкъ — мѣсто, покрытое кустарникомъ.

чалыкъ — трудолюбивый, старательный; чалышъ (v) — стараться, трудиться; чалышканъ — прилежный.

чалынъ (v) — засохнуть на корню (про хлѣбъ).

чамъ — сосна.

чамуръ — грязь; чамурдан ѣеъ — глиняная хата, мазанка, лепанка; чамурлу — грязный.

чамышъ — баловень, баловникъ.

чанъ — колоколъ, колокольчикъ; чанъ ѣеъ — колоколья; чаны чекъ (v) — звонить въ колоколъ.

чанакъ — миска, глиняная чашка.

чѣнта — пастушеская сумка изъ шерстяной матеріи.

чанты — бедро.

чапкынъ бѣгіръ — вноходець.

чапразъ — 1) вышивка на груди мужскаго костюма изъ шнурковъ; 2) крестъ на крестъ; 3) двѣ палки, положенныя поперегъ основы въ ткацкомъ станкѣ, для того, чтобы

нити основы не путались; чапраз
кѡстѣк — пути, накладываемыя на
ноги лошади, когда ее выгоняютъ на
настище.

чапук — скоро.

чър (v) — звать, вызывать, при-
зывать; чърт (v) — заставить при-
звать.

чардак — балконъ, навѣсъ.

чарк — зубчатое колесо.

чарп (v) — 1) рубить; 2) свести
съ ума; чарпыл (v) — тронуться (про
сердце), сойти съ ума.

чаршамба — середя; чаршамба-
кары — середя женщина, мифиче-
ское существо, покровительствующее
середѣ.

чаршаф — занавѣска.

чарык — кожаный лапоть.

чаршы — ярмарка, базаръ.

чат (v) — соединять, скрѣплять;

чатма — брови, сходящіяся виѣстѣ;

чатыш (v) — сѣбнѣться.

чѣта — 10 десятинъ.

чатак патак — такъ и сякъ
(с. Этулія).

чатал — 1) вила, на которую по-
мѣщается журавль колодца; 2) вѣт-
вистый; чатал чыбук — палка съ
развѣтвленіями на концѣ для выжи-
манія винограднаго соку.

чатла (v) — расколоться, трес-
нуть, дать треснуть, лопнуть; чат-
лак — трещина, щель.

чаты — толстая веревка; чаты
јулар — веревочная узда.

чатыл (v) — гонаться.

чатырык — перекрестный, пе-
рестѣкающійся.

чѣшыр - чакшыр — шаровары
изъ толстаго сукна.

чѣвѣр (v) — обратить, повернуть,
вертѣть, задрать вверхъ; чѣвѣрмѣ —
круглый стогъ; чѣвѣрѣ — кругъ.

чѣк — вѣсъ; чѣк (v) — 1) тя-
нуть, вѣсить; 2) точить на токарномъ
станкѣ; 3) вставлять; 4) исполнять
(законъ); чѣкет (v) — начинать, пу-
ститься, оправиться; чѣкіці — то-
каръ; чѣкіл (v) — 1) вѣшаться на вѣ-
сахъ; 2) похудѣть, подтянуться, пере-
нести; чѣкіін (v) — быть тянутымъ,
кататься въ экипажѣ, сойти, свернуть;
чѣкііш (v) — спорить, ссориться.

чѣкерѣдек — косточка вишни или
сливы.

чѣкіріѣ — саранча.

чѣкіч — молотокъ, кузнечный
молоть.

чѣкмеңѣ — 1) выдвигной ящикъ
въ столѣ; 2) деревянное точеное из-
дѣліе.

чѣлебѣі — франтъ, форсушъ.

чѣлек — однорогій быкъ.

чѣлік — чурокъ, деревянный ко-
роткій обрубокъ для дѣтской игры.

чѣлік — сталь.

чѣмбѣр — 1) платокъ; 2) обручъ.

чѣнѣ — нижняя челюсть, подбородокъ.

чѣнѣл — 1) удочка; 2) якорь; 3) желѣзный крючекъ въ видѣ якоря, на который подвѣшиваются разные вещи къ потолку кладовой или погреба.

чѣнделе — сѣтка, въ которой собирается и выжимается творогъ. Она же служитъ единицей мѣры творогу.

чѣп — затычка въ деревянной бочкѣ; чѣп бургусу — буравъ для просверливанія отверстія въ бочкѣ съ виномъ.

чѣпич — полусапожки, штилеты.

чѣпка — виноградныя выжимки.

чѣрек — половина.

чѣреп — глиняная пласка, черепокъ.

чѣрчеве — оконная рама.

чѣт — четверть десятины.

чѣтѣле — жребій.

чѣтѣн — твердый, жесткій; чѣтѣн (v) — уплотниться, затвердѣть.

чѣтка — 1) щетка; 2) кисть, которою бѣлятъ стѣны хаты.

чѣбрица = чубрица — чибрець, трава. *Satureja hortensis*.

чѣ — роса; чѣј — сырой.

чѣвѣ — 1) чека у тележной оси; 2) деревянный гвоздь; 3) деревянная ось, на которую надѣвается шпулька въ ткацкомъ станкѣ; 4) колокъ у скрипки; чѣвѣ (v) — сколотить гвоздями.

чѣдѣм — кака-то стонная трава.

чѣз — 1) обязательный подарокъ для участвующихъ въ свадьбѣ; 2) пожитки; чѣзле (v) — надѣлять подарками участвующихъ въ свадьбѣ.

чѣзі — 1) борозда; 2) строчка въ книгѣ; 3) приданое невѣсты; чѣзі-дѣ — справа, съ правой стороны. Выраженіе фигуральное, оно значитъ собственно «въ бороздѣ», но по привычкѣ часто мѣстѣ дѣло съ бороздой, образуемой плугомъ по землѣ, которая всегда приходится справа, употребляють тоже выраженіе во всѣхъ случаяхъ, гдѣ нужно сказать справа; чѣзі! — кричать запряженной лошади или волю, когда хотятъ, чтобы животное подалось вправо.

чѣзмѣ — сапогъ; чѣзмѣ налы — подкова, подбиваемая подъ каблукъ сапога; чѣзмеці — сапожникъ.

чѣл — 1) куропатка; 2) лошадь бѣлая съ сѣрыми пятнами; чѣлли — пестрый, рабѣй, весноватый.

чѣлѣ — мотокъ нитокъ.

чѣле (v) — накрапывать (про дождь).

чѣлек — земляника.

чѣленѣр — лузнецъ.

чѣленѣр — начальство.

чѣм — дернъ.

чѣмдікле (v) — щипать, ущипнуть.

чѣмен — зеленые всходы хлѣба.

чѣмчѣрік — молнія.

чѣн (v) — звать; чѣнѣр — въ

ухъ звонить; чїи — маленькій колокольчикъ.

чїи — чинъ, орденъ.

чїңғейә — цыганъ; чїңғейәҗүә — по цыгански, цыганскій танецъ; чїңғейәҗка — цыганка.

чїне (v) — 1) топтать; 2) жевать.

чїрейә — 1) пестикъ ступки; 2) часть плуга.

чїрішлі — полосатый, безобразный, нескладный, неуклюжий, страшный.

чїскїи — сырость.

чїт — 1) амбаръ для храненія немолоченной кукурузы; 2) ситецъ.

чїтей — круглая корзина съ ручкой, въ которой зимою носятъ солому скоту.

чїтїна — щетина.

чїфт — пара.

чїфчі — хлѣбопашецъ; чїфчілік — хлѣбопашество.

чїчек — цвѣтокъ; чїчек бозуму — рабой отъ оспы; чїчецік — цвѣточекъ; чїчеклей (v) — разцвѣтать.

чїчу — дядя по отцу; болг. чичо. Качан. Пам. с. 591.

чобан — овечїй пастухъ.

чоботар — сапожникъ.

чоцук — парень; чоцак — мальчикъ, парнишка; бїр чоцук јап (v) — родить сына.

чок — много; чок (v) — увеличаться; чок ібр (v) — завидовать;

чоктан — давно; чоклук — множество, большинство.

чокан — молотокъ.

чол ува — мѣсто въ полѣ, гдѣ видны еще остатки прежнихъ человѣческихъ жилищъ, развалины.

чолу — каждый.

чомак — конецъ лошадиного мужскаго полового органа.

чор оту — тинь.

чорап — чулокъ; чорап јер (v) — вязать чулокъ.

чорба — супъ изъ вермишели съ сыромъ и съ мясомъ; чорба чана — большая глиняная суповая миска.

чорбаці — хозяинъ.

чорлан — бурьянъ, собираемый на топливо.

чотмак — пень; чотмаклык — мѣсто, покрытое пнями.

чдтра — деревянная фляжка для вина; у болг. четра, чутра. Сб. за нар. ум. VIII с. 283.

чотук — кустъ, виноградный отводокъ.

чдз (v) — развязывать; чдзүл (v) — развязываться, таять.

чдзгү — деревянная рамка для снованія основы.

чдкелек — какое-то колючее растеніе.

чдк (v) — пристѣсть на корточки.

чдлмек — горшокъ; чдлмепік — горшочекъ; чдлмекчі — гончаръ;

чѣлмек ур(у) — накладывать горшокъ на животъ въ видѣ сухой банки.

чѣрѣк — лепешка.

чѣп — затычка въ бочкѣ (деревянная). (С. Этулія).

чѣшмѣ — фонтанъ; чѣшмѣці — фонтанный мастеръ.

чувал — иѣшокъ.

чукман — тоже что «фистанъ», но домашней работы.

чукундур — свекловица.

чукур — ручей, бѣгущій по горѣ; промоина, образуемая отъ вешнихъ водъ; канава; балка.

чул — попона.

чума — чума (болѣзнь).

чурлан — бурьянъ, который лдеть на топливо.

чуфа — тонкое фабричное сукно.

чүвѣй — большой чугунный котелъ для варки пищи.

чүңкүм — какъ будто бы.

чүрү(у) — гнить, посинѣть; чүрүк — гнилой; синякъ.

чыбук — тонкая палка, тросточка, чубукъ.

чывгар — воловьѣ упряжь.

чык(у) — выходить, найтись, выискаться; чѣшмѣ чык(у) — выйти на встрѣчу; чыкар(у) — вынимать, снимать, вытаскивать, вычестъ, утащить; калпаны чыкар(у) — снять шапку; чыкарт(у) — заставить вытаскать; чыкык — свѣтый, разутый.

чыкыла(у) — завязать узелъ.

чыкырык — 1) воротъ (простая машина); 2) машинка для наматыванья нитокъ.

чыкышына ол(у) — прійтись какъ разъ впору.

чылбыр — 1) поводъ уздечки; 2) вѣзуданный.

чылдыркы — хворостъ.

чынар — сердитый.

чыплак — голый; чыр чыплак — совсѣмъ голый; чыплацік — голенькій; чыплак арпа — голый ячмень; сортъ ячменя съ крупными зернами, но безъ усомъ.

чѣр(у) = чѣр(у); чѣрыл(у) — быть призваннымъ; чѣрт(у) — велѣть позвать.

чырак — работникъ, наемникъ;

чыраклык — работа, наемничество.

чырг(у) — полоскать; чырпын(у) — полоскаться.

чырпы — сухой сучекъ.

чыртма — 1) голень; 2) маленькая деревянная дудочка съ шестью дырками; чыртмацік — дудочка.

чыт пыт — звукоподражаніе шуму, производимому палкой, на которую человекъ опирается при ходьбѣ.

чытранник — иѣсто, покрытое высокой травой.

чыфут — еврей; чыфытче — по еврейски.

Ш.

шā — грошъ.

шабап — дармождъ, любящій уго-
ститься на чужой счетъ; шабап
ол(ѵ) — угощаться на чужой счетъ;
ухаживать.

шака — шутка; шакаці — шут-
никъ; шакалаш(ѵ) — шутить.

шал — шаль, черный шерстяной
платокъ, который носятъ на головѣ
старухи.

шалѣір — мошенникъ, хитрецъ.

шамар — ладонь руки, пощечина.

шамата — гвалтъ, шумъ.

шамдал — подсвѣчникъ.

шап — болѣзнь копытъ у рога-
таго скота.

шāпка — деревянная наметка на
ось конной мѣльницы.

шаплак(ѵ) — дать пощечину.

шарампој — сница водоподъем-
наго колеса.

шарап — виноградное вино; ша-
рапāпа — чанъ для процѣживания
винограднаго соку и для выжиманія
его.

шарāt — судъ.

шархат — земля, сторопа, страна.

шāt — свидѣтель.

шāтра — лѣтняя кухня (въ
палаткѣ).

шафк — свѣтъ искусственный;

шафѣ еі(ѵ) — свѣтить; шафклы —
свѣтлый; шафкльиндыр(ѵ) — сверк-
нуть.

шаш(ѵ) — ошибаться, удивлять-
ся; шашеш ол(ѵ) — поразиться,
сильно удивиться; шаш ġōzly —
косоглазый; шашкын — глупый;
шашкын ол(ѵ) — сходить съ ума;
шашъѵ(ѵ) — ошибаться.

шебѣк — маленькая ученая обезъ-
япа.

шеј — 1) вещь; 2) предметъ,
который не умѣютъ или не хотятъ
назвать по имени.

шејтан — чортъ, дьяволъ; шеј-
тан алајды сѣні — «чтобы тебя
чертъ взялъ».

шѣкер — сахаръ.

шѣй — веселый, рѣзвый; шѣй-
нік — веселье; шѣйнік јап(ѵ) —
веселиться.

шѣрбѣт — шербетъ, напитокъ.

шѣрбу — рогатый скотъ желтаго
цвѣта.

шѣремет — торопливый.

шѣфкїнā — «будь здоровъ» (при-
вѣтствіе).

шѣфгелі — персикъ.

шімарт — шалить, возиться, за-
бавляться; шімарт(ѵ) — заставлятъ
шалить; шімарык — шалунъ.

шііді — теперь, сейчасъ; шіі-
ріік — сейчасъ; шііідан сора — съ
этого времени, съ этихъ поръ; шіі-
ді-јадап — до сихъ поръ; шііді-
јадак — съ этихъ поръ; шііділік —
теперь.

шііділа — дрань, которой кроють
крыши.

шір — игра въ жгутъ.

шірет — хитрый, осторожный;
шіретлік — хитрость.

шіріт — тесьма; ластикъ съ пряж-
кой у жилетки, узенькая лента.

шіші — 1) шишка, опухоль;
2) вертель; 3) колъ; шіші (v) —
пухнуть; шішіер (v) — надувать
(пузырь) воздухомъ; шішіерек —
пузырь.

шішія — стекло, бутылка, сте-
кляная посуда; шішія тапы — ал-
мазь.

шішіава — мостовая, шоссе.

шішіек — трехлѣтній агненокъ.

шке! шке! — зовутъ коровъ (с.
Этулія).

шікейбѣ — животъ, желудокъ,
брюхо.

шлака — человекъ, смѣющийся
безъ причины.

шлапла (v) — хлопать, шлепать.

шіп — судно, корабль.

шорој — цыганенокъ.

шор шор — звукоподражаніе
шуму льющейся воды.

шопон — валеный сапогъ.

шу — э тотъ; шу такимъ, бу та-
кимъ — такъ и такъ.

шувалкап — женскій половой
органъ.

шураіік бураіік — чуть, чуть;
вотъ, вотъ.

шуруп — вить, гайка; шуруи
јейсер — шурупъ, винтовой гвоздь.

шутка — ам; тоже у болгаръ.

шуга — ргуть.

шугара — шуруокъ, бичевка,
стеклядь.

шыпанка — порода безшерст-
ныхъ овецъ (шпанка).

шыра — виноградный сокъ.

шырклат (v) — бить ладонью.

шырла (v) — стѣчь розгами.

шыфкап — вица.

Ы.

ындер — Ангелъ.

ыңкыръ — искать; ыңкырык —
окота.

ылыцек — теплый; ылыцеіік —
тепленькій.